This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

KAIS. KÖN. HOF BIBLIOTHEK
12.148-B
ALT-

8a. 13. C. 104.

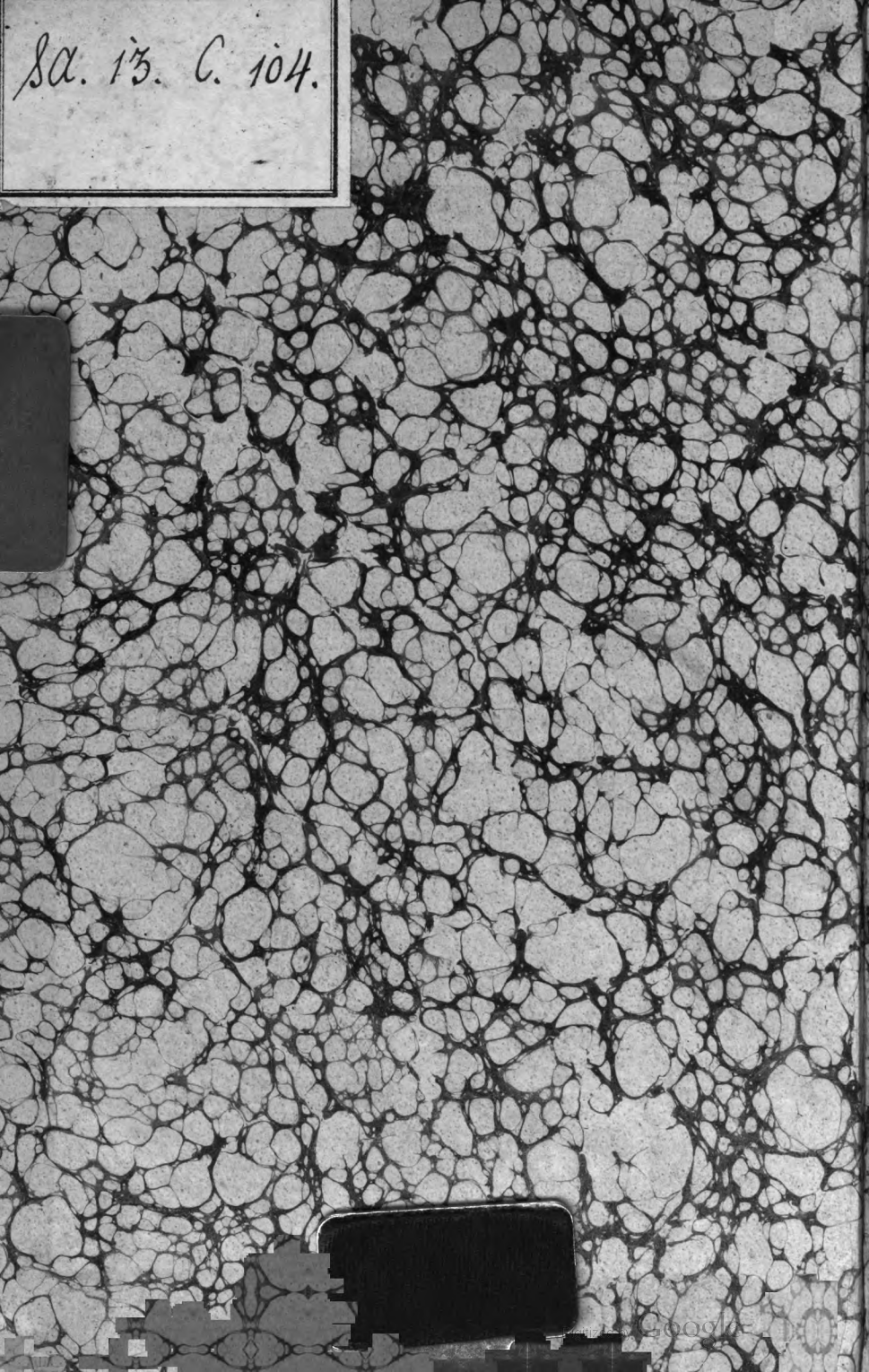

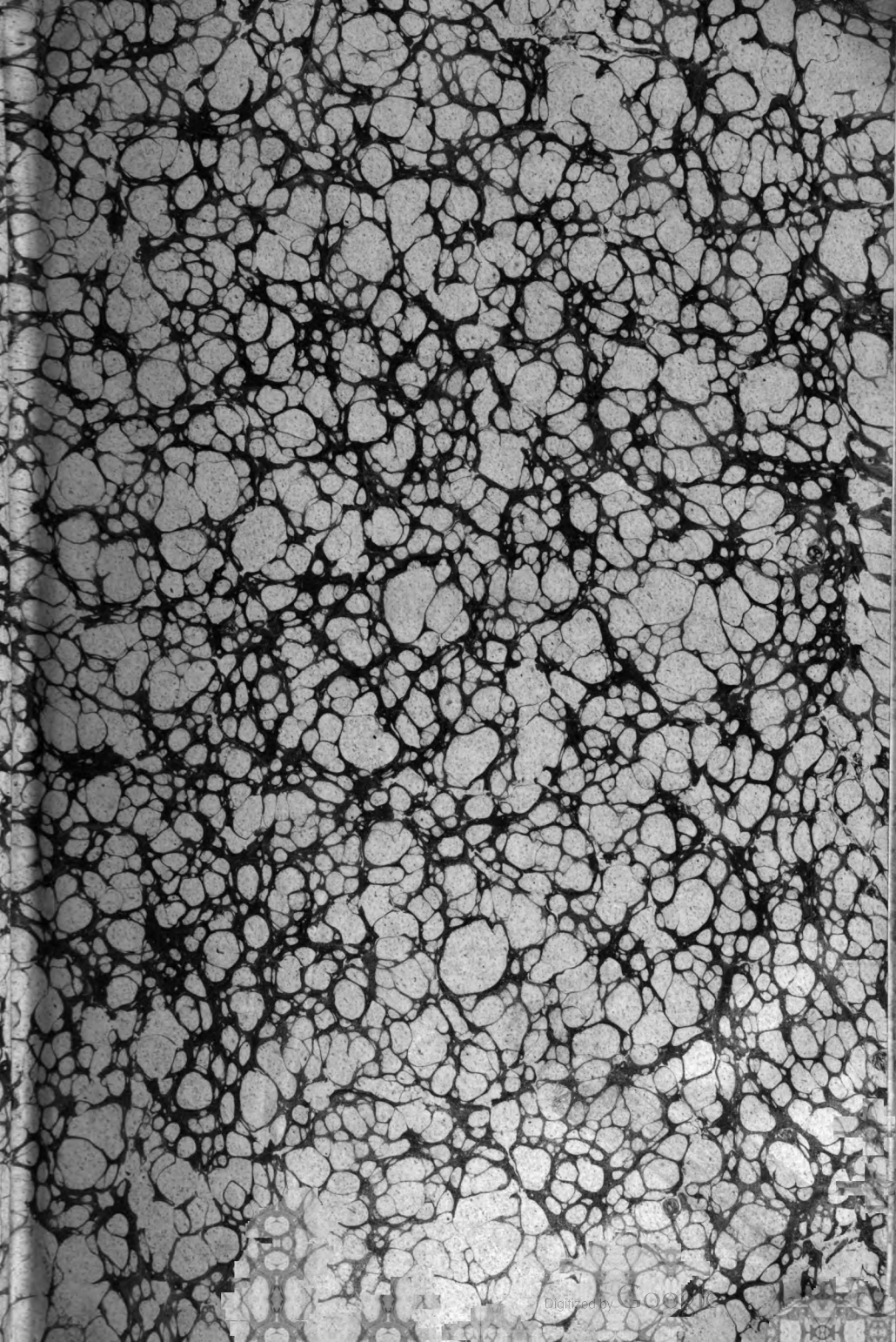
Digitized by Google

Digitized by Google

12148-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

LIST MĚSEČNI

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

TRETJA GODINA

1844.

U ZAGREBU.

Tiskom kralj. p. hor.-sl.-dal. tiskarne Dra. Ljudevita Gaja.

Digitized by Google

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 1. Zagreb. Měseca Sěčnja. **1844.**

Saděržaj. Opomena. — Ognjica slezenska. — Trava (nadalje). — Kako duboko sijati valja. — Pušnica za pomanja gospodarstva. — Kako valja meso pričuvati. — Kako valja ribe šećerom pričuvati. — Proštaci, koji dugo traju.

Počimajući tretju godinu časopisa ovoga, napominjemo gospodi dionikom trostruku njegovu svèrhu. Da naime po naměni, koja ga porodi:

1) Bude neobhodan put, po kom se družtvenim članovom dostavljaju do znanja odluke i věćanja družtvena, pozivi, pitanja i odgovori glavnoga odbora itd.

2) Pruža pojedinim članovom priliku, da mogu: predloge i želje svoje objavljati, kušanja, motrenja i mnenja priobćivati, viseća preporna pitanja pretresati i rěšiti.

3) Daje iz gospodarskih dělah sastavke, izvode i odlomke, da se tako i ponovi uspomena dobre starine, razplodi poznanje prokušane novine, i to s osobitim obzirom na ono, što najvećma pristoji otačbini našoj.

U koliko se je uredničtvu dalo, zadaću ovu razrěšiti *po glasu družtvene svèrhe*, u koliko mu se je teženje cilju približilo il od njega ostalo udaljeno, to neka presude gospoda dionici sami, od kojih uredničtvo, nebudući ni samo posve zadovoljno sa dosadašnjimi svojimi dělí, već imajući goruću volju sile svoje napeti što većma, neište ni najmanje štednje. Dapače ono će svaku temeljitu na se upravljenu opazku il ukor dobro promotriti, i u isti ju list svoj primiti, ako bi to u kojem mu drago obziru na korist bilo·

Digitized by Google

Dozvoljeno nam jedino budi, da onu gospodu članove, koji su tako položeni, da mogu potanko upoznat se sa stanjem gospodarstva u domovini našoj, i koji su u bitju kadkada napisati i nama poslati po koju, makar koliko kratku vĕst, tičuću se gospodarstva, — spomenemo na poziv i molbu u mĕsečnom listu od godine 1842. na strani 17,. i na domoljubno obećanje, kojeno učiniše po tom, što su stupili u družtvo. Jerbo uredničtvu nijedno polje od iztraživanjah svojih nije toli nepoznato, kano upravo ono, koje bi trĕbalo najtemeljitie da pozna, i da mu pravilo bude za tolika njegova priobćivanja, naime stališ gospodarstva u otačbini, i to ne samo onaj, koi svake godine mĕnja, nego i proměne, koje se malo po malo sbivaju, dapače i ono, što zasad obstoji. I to u zemlji, gdĕ je u mĕstnoj naravi u mĕstnih okolnostih, običajih i koristih razlika tolika, kolika u ikojem kutu na svĕtu.

Ognjica slezenska.

(Milzbrand.)

Izmedju pošastih (Seuchen), koje se razuměvaju pod lĕkarskim imenom *ognjice slezenske*, i koje se pojavljaju na različite načine, popadajući konje, goveda, ovce, svinje i inu živinu divju i pitomu, hoćemo (kao što obećasmo na strani 172. mĕsečnoga lista od prošaste godine, i služeći se dĕli knjižnice naše, koja naučaju, kako se lĕči živina bolestna) o onoj samo govedjoj bolesti tu da govorimo, koja se u znanostnom živinskom lĕkarstvu zove *prosta* ognjica slezenska.*) I ova se nemoć očituje na različite načine i u različitih okolnostih; i zato lĕkari i najvĕštii izpovĕdaju, da je vĕrlo mučno metnuti pred oči nemoć ovu u svih prilikah, u kojih se ukazuje.

*) Kako ju u nas zovu seljaci, neznamo. Nebi li se tko našao od gospode članovah, te razpitao i nama objavio ime narodno bolesti ove? *Ured.*

Digitized by Google

Tako već naglost, kojom se ognjica slezenska pojavlja čini razliku u načinu bolesti ove. Često naime navěsti se tako naglo (*anthrax acutissimus*) bez ikakva prie opazljiva znamenja, da živina, koju su dosad zdravu mislio, pod jarmom, u kolih ili pred plugom, kod jasalah iz nenada kao kapljom udarena na zemlju pade i tèrgajući se pogine. Sbiva se to ponajviše kod živine jake, koja se dobro kèrmi, kod bikovah, ugojenih volovah, junadi dobro kèrmljene, koja neizmèrno bèrzo poginę; usuprot živina poslaba opire se za dulje vrěme ovoj nemoći. Napasti nenadane t. j. nagle traju kadkada několiko, a i mnogo urah. Popade živinu golem strah, okretje se simo tamo, tumara, čas stane, čas běsni, buca, potèrči podaleko kao pomamna, i po tom pade; il odmah u početku pade na zemlju, metjući na nos i straga pěnu često sukèrvastu.

Ako li nemoć naprědуje za dugo vrěme, te se razplodi, to ide iz tiha i naprědуje za mnogo danah. U ovoj prigodi nemoć počme sa zimom; dèrkće živinčetu cělo tělo, a navlastito tresu mu se stegna, igra koža, naježi se dlaka; neće da jede, otide od jasalah, il ako je u paši, ostaje nazad za drugom živinom; živinče je tad namèrgodjeno, mirno, padu mu uši, obèsi vrat, oči su mu i usne mažuto cèrljene, jezik posut slinom gnjusnom, usta ódviše vruća; jede i pije malo, baloži malo, i ono malo jest suho; bilo (Pulsader) i sèrce nekucaju jednako, kadkad se kucanje ustavi; odiše duboko, mučno i odveć pospěšno; para mu je vruća; mlěko, koje il posve zasuši, il ga je malo, žuto je i gadno. Iz početka živina u pojatah i u torih često je odviše nemirna, a kadgod se i pomami; tuče nogama, muči se neprestano, i metje bale, il lega naglo na zemlju, i tuče se zadnjima nogama u tèrbuh itd. U ovom stanju može živina ostati 18 do 36 urah, i još dulje, kraji se ostudene, oduha se ohladi, na što živina od slabosti pade i tèrgajući se pogine.

Ponajviše ukažu se u bolesti ovoj ovdi ondi po tělu

Digitized by Google

bunte (Beulen) i to pod vratom, na pèrsih, na pleć;h, na bedrih, na debelom mesu, na stegnih itd. Bunte, koje se provale na glavi, na gèrkljanu, na sisah, na mošnjah, jesu navadno smèrtonosne. Rastu naglo, jedre su kao jaja kokošja, kadkad i kao glave čovèčje, pače kadkada napnu se tolike, da od pèrsih i od mošanjah do zemlje vise plodeći se po svemu tělu. Iz početka su obično studene, i što više rastu, to su studenie, nègda tvèrde nègda mehke, a negda odmah od početka vruće i boleće. Ako se proréžu, curi voda žuta, slinasta, sad kap po kap, sad s velikom navalom.

Kada se mèrcina otvori — (što s najvećom pomnjom učiniti valja, kao što ćemo to osobito priporučiti još i na koncu članka ovoga) može se ognjica slezenska poznati obično mnogo laglje, nego li kod živine žive. Stèrvine (Aas) od živine, koja pogine od ognjice slezenske, bèrzo se usmèrde; ako se razpore, vide se u njih modrice i pège od kèrvi, i takodjer kèrv i žuta voda pod kožom, isto tako u svih prostranih šupljinah od stèrvine. Meso rědko kad ima svoje lice naravsko, kadkad je blědje nego navadno, a ponajviše ljubičasto, nacèrno, vazda slabo i uvenuto, kèrv cèrna i vodena; slezena dva i tri puta višja nego obično i puna kèrvi cèrne, na vèrhu hrapava i metiljasta (čvorasta), vazda vèrlo mehka; jetra nègda malo proměnjena, nègda velika i mekana: měhurić od žuči uvenut, pun tanke za gašene žuči; želudac i utroba ovdi ondi zapaljena; nalazse često u opni (Fellchen), u persih i oko ledjah žute vode guste ili kèrvi cèrne; sèrce zauzeto i prazno pokrivaju modrice kèrvave i pège; pluća su kadgod posve zdrava, nu obično vèrlo zagašena i gotovo cèrna. Tréba još osobito napomenuti, da se ni kèrv od žile živine žive, ni kèrv živine cèrknute *nesgusne*, nego da ostane vodena i da je u slici i u vidu kao smola.

Uzroci, iz kojih izvire ognjica slezenska, jesu ovi, u veći dio vèrlo nestanoviti: 1) Vrěme, a osobito duga, pre velika vrućina i suša. 2) Vruć zrak, zaduvan od pojatah

Digitized by Google

nizkih i tĕsnih. 3) Velik umor, kad naime živina odviše tèrči, il teret vuče, osobito kad je vruće i sparno. 4) Kèrma presuha, kaluzašta il inače gnjusna i paša nezdrava. 5) Pomanjkanje vode il voda smèrdeća, pokvarena n. p. močilom lana i konoplje. 6) Snĕt od rastja, nahodeći se često na pašah, osobito kad je prevelika vrućina i suša; i to je ponajviše poglavit uzrok bolesti ove. 7) Okuženje; nu ovo nije tako obično, da bi se moglo smatrati kao poglavit uzrok razplodjenja bolesti ove. Premda se i iz ove bolesti često radja pošast kužna, koja nĕgda tako otrovna biva, da kod druge živine zdrave, dà i kod istih ljudih, čim se samo dotaknu živinčeta ovako bolujućega, zametne bol jednaku il barem podobnu, vèrlo pogibelnu.

Premda se ova bolest počituje nĕgda samo ovdi ondi, tako da svake godine pogine ovo ili ono goveče, sasvim time ukaže se obično kao bolest gospodujuća medju volovi, ovcami i drugom živinom. Pojavi se obično u lĕtu, a prestane u kasnoj jeseni, naprĕduje drugda do zime a ukaže se opet na prolĕtje došasto. Početak ove bolesti navĕsti se ponajviše smèrtju naglom jednoga živinčeta ili malo drugih, pače obično naskoči živinu zdravu, jaku i lĕpu. Što je veća vrućina, to se bolest ova prie pojavi, a kad uztraje vrĕme kišovito, necèrkava više živina; ako li sveudilj traje suša i vrućina, to naskoro pogine jedno živinče za drugim, i pošast, koja je u početku poslaba bila, popadajući samo po koje živinče, razastira se sad toli naglo, da svaki dan il barem po koj put u nedèlji, po jedno a i po više živine koje razboli se, koje pogine; i tu imade prigodah, da bolest kadkada traje po 12—18 urah, dà i po 5—7 danah. Traje tako pomor često do konca rujna (Sept.) il srĕdine listp. (Okt.) i često, kad bi mislio, da pošasti neima više ni traga ni glasa, pogine iznenada ovdi ondi po koje živinče.

Naprĕdujući ovako pošast naskoči isto tako živinu slabu i koja malo ima kèrvi, kao i jaku i koja puno ima kèrvi;

Digitized by Google

vlada često u mnogih městih više miljah daleko, gdě je zrak i kèrma jednaka; medjutim poštedi kadgod selo il dvor koj, ležeći oposréd drugih, gdě pošast gospoduje. U početku ukaže se obično samo medju rogatom marhom, al poslè navali na konje, kèrmke i ovce; pače od nje padaju iz nenada po šumah sèrne, jeleni, košute i divje svinje. Al u ovoj prigodi rědko kad vlada pošast ova sama i onako, kao što smo dosad opisali, nego čas ranie, čas kašnje, čas u isto vrěme ukažu se zajedno i druge cèrkavice (Epizoozien), osobito rane na ustih, hramovica živinja iliti prišti medju papki i bolest od plućah.

Bolje je znati *sačuvati* živinu od ognjice slezenske, nego ju znati lèčiti; zašto, gdě se jedanput pojavi bolest ova, razplodi se toli bèrzo, da ili nije moguće priněti pomoć ili je zaludna. Ako bi se pojavila u kojemu živinčetu ognjica slezenska, nastojati valja, da se nerazplodi, i zato:

Najpèrvo svoj živini bez razlike valja otvorit žilu; tustoj i jakoj izvadi se 10—12 funt., a mèršavoj i slaboj 4—6 funt. kèrvi; porene se kadkad u vodu, ili se kadkad poškropi vodom hladnom najmanje 2 puta na dan; napaja se zdravom vodom tako, da se na svakih 8 do 10 okah (vèrčah, polićah) uzmu 1—2 lota salitra, ili nèšto sirćeta (octa), ili kvasca; živini vèrlo tustoj daje se pročist (čistilo) iz: 20—40 lot. soli *Glauberove* s vodom. Za predusrěsti bolest ovu kod govedah, koja se čine da su još zdrava, daje se živinčetu klora od vapna svaki dan po 2 puta i svaki put po 2 lota zajedno s vodom studenom.

U vrěme velike vrućine valja živinu dèržati u hladu, štedit ju od truda i od svakoga posla, n. p. oranja; što više netrěba je daleko goniti na pašu.

Digitized by Google

Lěčba. Živina bolestna, koju valja od zdrave razlučiti, nastaniti u pojati hladnoj i zračnoj, i hraniti sočnom zelenom kèrmom, krumpiri itd., lěči se najprobitačnie ovako:

Pusti živinčetu 10—12 funt. kèrvi, a i nanovo, ako nebi bolest popustila i ako je živinče jako i tusto. Poslě toga davaj mu, dok se nestane čistiti, svaku 3 uru po 2 lota salitra i po 8 lot. soli Glauberove, oboje rastavljeno u vodi. Dobije li živinče lijavicu, a ti směšaj 4 lota sumporne kiseline (u dèrvenoj posudi i pazljivo) sa 8—10 od prilike okah vode, neka to više putah pije; osimtoga vodi ga u vodu studenu ili ga polěvaj vodom studenom, dok nestane silno dèrktati, baložiti i mokriti.

Ako je živinče zatvoreno, pristavljaj mu svake pol ure po jedan uštèrčaj (krištir), složen od romana (romanike, *Kamillen*), soli navadne, sapuna i vode tople.

Ako se po tělu ukažu bunte, to kroz nje ili kroz podvratak provuci provlake od dizge (Tuchenden) i namakaj rane uljem terpetinovim, da se što bèrže ognoje. Nu ako je bolest vèrlo naprěžena na gnjilost, nesluži se provlakami.

Ako se u bolesti pojavi lijavica (Durchfall) žestoko udarajuća, davaj živinčetu zelene galice (vitriola) i to do 4 drakme rastavljene u litri (Seitel) vode, po 4 puta na dan.

Našli su u novje vrěme, da je proti ognjici slezenskoj osobito dobra kafra (kanfora), i akoprem je ta lěkaria skupa, sasvim time bèrzo prudi, a i netrèba je mnogo, zašto za svu lěčbu kod živine velike dosta su samo 3—4 lota.

Daje se svake pol ure s vodom: kafra, nišador (hšador, salmiak) i salitar, od svakoga po jedna unca, ili kao madjun (Latwerge): kafre ½ drama, salitra, križatice (Enzian), angjelike, od svakoga po 2 lota, soli navadne 3 lota — s mùkom (meljom, Mehl) i medom; ili pako angjelike

Digitized by Google

1 lot, jetre sumporne 1 dram, kafre, ulja terpetinova od svakoga $^1/_2$ drama, iz toga se sa smrěkovim sokom napravi madjun i daje se živinčetu 3—4 puta na dan.

Isto tako pokazalo se, da je vèrlo dobar klor od vapna, ako se daje živinčetu svaku 4—6 uru i to svaki put po 3—4 lota s vodom studenom.

Kreissig prěporuča ovaj već priznani lěk: Kuhaj pol ure 5 funt. dobra suha slada od ječma (Gerstenmalz) sa 8 okah vode, i tu žitčinu procědi kroz rubac (maramu). Zatim u posudi dèrvenoj priměšaj, (měšajuć jednako,) malo po malo 4 lota ulja od galice. Od ovoga napitka davaj živinčetu bolestnomu na dan po 4 puta, svaki put po $^1/_2$ oke, a živinčetu mladomu manje.

G. prof. Dietrich prepisuje veće děle od kiselinah i solih nego priašnji. Polag njega neka se 8 do 12 uncah soli Glauberove, razstavljene sa 3 od prilike litre vode kipuće, živinčetu daje u staklu (flaši) na jedan put, i to 3—4 puta na dan. Isto tako odredjuje mnogo veći dio, nu manje potanjene sumporne kiseline (ulja od galice), od koje da se živinčetu daje 8—12 putah na dan.

Nu kojom se god budeš izmedju ovih lèkariah služio, pazi dobro, da živinčetu otvoriš žilu, a i nanovo, ako bi od potrěbe bilo.

Gdě je razplodjena bolest ova, tamo se ukaže često i medju psi (cucki,) kokošmi, patkami (racami), guskami, pače i medju ljudmi. U mnogih prigodah ognjice slezenske soci u živine nezdrave jesu kao otrov, koj može okužit ne samo živinu nego i čověka, i kad god uzrokovati smèrt, kad bi se naime koža okèrvavila il ognjusila od bale, ili od smrada živinčeta bolestna. Isto tako škodljivo je služit se mesom živine bolestne. Ako si dakle na rukah il obrazu i najmanje ranjen, ako ti je prokinuta koža, ako

Digitized by Google

imaš prišt il vrěd kakovu, a ti neréži na komade ni nederi živine, koja je cèrknula od ove bolesti, pazi se dobro, da se kakvim god načinom neokaljaš onim, što se iz nje cědi. Isto tako neturaj gole ruke u gubicu živine nemoćne, nedaj se od nje zapuhati u obraz il okaljati balami. Kad živinčetu otvoraš žilu, kad mu lěk daješ itd. *namaži ruke uljem* ili *navuci rukavice.* Imadě priměrah žalostnih, gdě su lěkari, pomoćnici njihovi i ini ljudi bez ove obrane prištevah se dopali i u 2—3 dana od njih pomèrli. Pače imade prigodah, gdě su ljude okužile i smèrt im nanèle muhe, koje se napiše kèrvi živine ovako bolestne, i koje im malo poslě sědoše na obraz, na ruke itd.

Mèrcine s kèrvju i s drobom zakopaj u městu, gdě nedolazi živina, najmanje šest nogah duboko u zemlju.

Nejedi mesa od živine, koju naskoči ognjica slezenska to bo je meso smèrtan otrov. Pogibelno je takodjer služit se mlěkom od kravah bolestnih; najbolje ćeš dakle učiniti, ako ga baciš u město zaklonjeno.

Větraj pomnjivo pojate, gdě je ležala il cèrkla živina bolestna; jasla, rešetke i sve ostale stvari od dèrva i gvoždja izperi lušiom (lukšiom); tle od pojate prokopaj i proměni zemlju; sažgi sěno, uža itd. i samo poslě několiko nedělјah danah možeš bez strahe ugnati u one pojate živinu zdravu.

T r a v a.

(Nadalje od br. 8. p. g.)

Poprimamo evo opet predmet ovi, koji se kroz četiri broja lista našega biaše razvuko, jedno zato, što su u njemu mnogi sastavci od pete obćinske skupštine iziskivali města

Digitized by Google

drugo zato, da netrudimo one štioce, koji za stvar tu sla. bo mare. Poprimamo evo opet predmet ovi, jerbo mnogo još ima važnoga, što vèrhu njega izvaditi trèba iz dělah izvèrstnih, i jerbo hoćemo poslě toga potanko da opišemo način, kaka valja livade natapati. Na ove natope neka i u buduće obratja pozornost našu članak u br. 11. i 12. od prošaste godine, kog će da kako oni, kojima je stvar ta posve nepoznata, stranom onda stopram razuměti moći, kada se posve upoznaju s pèrvimi početci uredjenjah ovih.

Kako se napravljaju livade umětne iliti rukotvorne. Kao god što ima sgodah, gdě je mnogo probitačnie livade i pašnjake, koji su suhoparni i prilični za sětvu dětèline i žita, podvèrći plugu, isto tako ima usuprot poljah, koja bi probitačnie bilo ukloniti plugu i podvèrći sětvi trave.

U drugoj ovoj sgodi jesu osobito onakve studene, vlažne i měršave ilovače, koje iziskuju mnogo gnoja i radnje, i koje, kad su godišta poněšto vlažna, radnji na put metju nebrojene zapřeke. »Takove oranice« veli A. Young, »pretvoriti u livade, bio bi po svoj prilici popravak najveći, koj se na njih može učiniti.«

Različni su načini, po kojih se pripravlja zemlja, da može uroditi, travom, a i trèba da su različni, po razlici zemlje, koristi, koju želimo izvaditi služeći se u buduće travom, i po razlici inih okolnostih. Medjutim ima upravah, koje valjaju za sve načine, ako hoćemo srětno da nam podju za rukom.

Uprave ove mogu se sakupiti u dvě glavne uprave:

Pèrva: *Ako hoćeš oranicu da pretvoriš u livadu, a ti nečekaj, dok ti se zemlja sasvim iztroši i svu jakost izgubi.*

Druga: *Neštedi ni truda, ni vrěmena, ni radnje, da zemlju najprie što većma očistiš i stučeš, osim ako je možebiti nedavno travom zaraštena bila.*

Digitized by Google

Na upravu pèrvu. Kada se napravlja livada nova, trèba osobito, da se što skorie zakori, jedno zato, da se što skorie korist iz nje vadi, drugo zato, da drač neima kad preoteti mèsto travi, tretje zato, da se tom korom u zemlji zadèrži vlaga, koja travi, da raste, toliko koristi. Nu što da se nedamo u tom obziru od njive, koju bi zato, što sasvim već iztroše nabudući ničim više neće da urodi, tako reći osudjenu na smèrt ostavili, da trava na njoj raste. Ništanemanje budalasti ovaj način već je posvuda za vladao, i gospodar, čim poslèdnji sok izvuče iz zemlje, reče joj: *Sad urodi travom, ako možeš!*

Za zemlju, odprie već iztrošenu, neima ni tad pomoći, kad bi ju gospodar, pretvarajuć njivu u livadu, dakle k poslèdnjoj žitnoj sètvi pognojio. Gnoj frižki koristi samo onda, kad u zemlji nadje starie, zrèlie jakosti, koju on poslè podpomaže i oživljava. Osim toga gnojenje kasno i poněšto jako čini ponajviše zemlju odviše sipku, po čemu trava nemože da se razraste, i odmah u početku postanu prazna mèsta. A zemlju, koja nije dosta čvèrsta, nevalja odmah pèrvu godinu po sètvi okrenuti u pašnjak. Marha takovu zemlju progazi i uništi podobar dio slaboga jošte rastja.

Ne upravu drugu. Zemlja trèba da je dobro razrahljena, t. j. pèrhka (kèrhka), sdrobljena i sitno smèrvljena ako hoćemo sitno sème da pronikne; a zemlja trèba da je čista, ako hoćemo bilje da uspè, koje se lagano podiže a još laganie razraštjuje. U jednoj i drugoj sgodi jesu trave.

Pèrvi dio od onoga, što smo ovdi izrekli, nije u oporu s onim, što smo kazali govoreći, kako zemlja sipka škodi travam ničućim. Sipko je protivno onomu, što je čvèrsto. Nu zemlja može bit čvèrsta, a pèrhka. Ništa nije tako čvèrsto, nego što je koliko veéma sitno smèrvljeno, gdè usuprot medju grudjem nabacanim šupljinah ima. Često pod nipošto nemože, često pako s velikom samo mukom

Digitized by Google

može žilje nježno budućih travah prodirati u grudje ilovasto i tamo se hraniti; dospie li medju grudje u njogove šupljine, to gine neimajući vlage ni hrane, a koliko još ima sěmena zaostavšega, koje se pod grudjem udavi.

Očevidna korist, koju donosi zemlja sitno smèrvljena, uzrok je, zašto Englezi nada svim trave svoje siju med ječam, što slědi za rěpom. Poznato je, kako marljivo oni oru, vlače i kopaju zemlju, sijući travu, i kako gledaju, da ih ovce na městu popasu. Nětko od njih veli: »Trave ljube onu samo zemlju, gdě im se žilje slobodno može kretati i bez velike muke prostirati na sve strane. Nadodju li odmah pèrve godine na zemlju žilavu i čvèrstu, naopako po njih, i to je obično uzrok, zašto trave, posijane na zemlji ilovastoj, toli često uzbijaju.«

Hoćeš li oranicu sasvim iztrošenu da pretvoriš u livadu, a ti ju zasij il zasadi dvě godine uzastopce plodovi, kao što su kukuruz, krumpir, rěpa itd. nu tréba da ih marljivo okapaš, *iako gnojiš* i dobro obradjuješ. Izza kako si spravio lětinu, preori njivu i zastri ju přěko zime gnojem i posij na njoj sada, dakle tretje godine, jaricu sa sěmenom travnim, samo ju dobro povlači, a orati ju više na prolětje netrěbaš.

Ako li posiješ samoga travnoga sěmena bez drugoga žita, neće ti mnogo koristiti, kao god ni kod děteline. Svakako je probitačnie, da se, gdě je zemlja poslaba, žito, n. p. zob, ječam, helda, pokosi i pokèrmi, dok je zeleno, i to zato, da se nebi zemlja sasvim iztrošila, čekajuć, dok žito sasvim sazrie.

(Nadalje će slědìti.)

Digitized by Google

Kako duboko sijati valja,

da se dobije dobra lětina? Francuzi su u novie vrěme na *jugu* i na *sěreru* stvar tu pokušavali i kušanja svagdi su im jednako pošla za rukom, dapače što su oni izkusili, slaže se gotovo sasvim s onim, što su nam već pèrvo vèrhu te stvari objavili *Ugazy*, *Burger*, *Voght* i ini. Žito, koje je *Barreau* posijo blizu Pariza, nije bilo gotovo ni pokriveno, sasvim time nije mu mogla naškoditi zima, a žito seoskoga gospodara *Lardiera* podnělo je suhoparnost okolice Aix'ke u Provenci. Onaj je iskusio, da što je god bilo sěmena 12—16½ palca u dubljinu, proniklo nije, drugo pako sěme da je nicalo tim većma, što je bliže bilo do vèrha. *Lardier* je sijo često u redovju (na rede) i u različitih dubljinah (od *jedne linie* do više palacah) kojekakvo žito i sočivo, pa mu je vazda sěme, ležeće dublje od 3 palca u zemlji, gotovo sve sagnjilo, drugo pako sěme (kao kod Barreaua), da je tim slabie uspěvalo, čim većma je zemljom obtèršeno bilo, i da je sěme, jedva pokriveno zemljom, urodilo najjačim i najplodniim rastjem. Motrenja ova slažu se posve s onim, što su izkusili gg. *Basc*, *Moll* i *Mathieau* od *Dombasle*.

Pojavljenje (Erscheinung) ovo tumače motritelji ovako: 1) da supice (Cotyledonen), u kojih je umotan zametak iliti klica, i koje su, dok nespadnu, cělovit dio zametka, na to su stvorene, da živu na prostomu zraku, koino je i počętak vretenčića (Federchen), kojemu rečene supice trěba da podaju pèrvi gojak.

2) Da supice od sěmena, ako je ovo jedva pokriveno zemljom, lahko mogu izići, i obavljati službe, koje im odluči narav.

3) Da toga nemogu, ako je sěme preduboko u zemlji, jerbo tad od zemlje, što na njih leži, nemogu da se raztvore, ni da porode novo rastje.

Digitized by Google

4) Da je zakon taj obćenit sěmenu svake vèrsti, dapače i one, u koje je jedan samo list iliti supica (kamo spadaju trave, dakle i razne vèrste žita.)

5) U slěd toga, ako je sěme preduboko u zemlji, da korěnčići i stabalca do supicah propadnu i sagnjiju, makar da su se iz početka mogla poněšto i razviti.

6) Da zatim rastje, zapréčeno u svom naravskom teženju, ili sasvim pogine ili stopram kasnie dospěva, kada mu narav poda drugo korěnje.

7) Da s toga rastje oslabi i razboli se, i da se njegove bolesti krivo pripisuju drugim kojim uzrokom itd.

Čudnovato je, koliko sěmena prěko godine sijuć izgine. *Quarterly journal of agriculture* veli, da obično samo tretjina od posijanoga žita uspěva, ostale pako $^2/_3$ da propadaju iz raznih uzrokah. (Iz »Annalen d. Landw. od A. Lengerke.«)

Mi ćemo priobćiti u pèrvom budućem listu najglavnia od onoga, što vèštaci, (napomenuti u početku ovoga članka), govore svèrhu dubljine, u kojoj sijati valja.

Pušnica za pomanja gospodarstva.

Ovo je dèrvena škrinja, 3 stope visoka, 3 duga, a 2 široka, sklopljna iz dasakah od pol drugoga palca dubljine, od ozdol je otvorena t. j. bez dna. Na jednoj od uzkih stranah nalaze se mala vratašca, 4 do 5 palacah visoka, kuda se uriva žeravnica, načinjena od gvozdenoga pleha; ova imade palac visokih nožicah, a za podhranjivati žerav i uzdèržati propuh zraka providjena je šupljikastim dnom; — iznad ovih vratašcah nalaze se glavna vrata, po kojih se sva strana otvora; na ova se urivaju lěsice (pleteri) u pušnicu. Od ozgora, na krovu, probijena je rupa od dva

Digitized by Google

do tri palca u proměru, kao za odušak pare i u obće za bolji propuh zraka. Iznutra imade na svakoj strani uzduž u jednakoj visini i daljini pribijenih 6 letvicah, najdolnja je 8 do 9 palacah iznad dna. Lěsice ili pleteri trěba da za 2 palca kratji budu, nego što je sva škrinja izvana. Kad se zatim lěsice zaměnito, jedna da prednjih vratah, druga do stražnje stranice, potisnu, ostaje jedanput spreda medju lěsicom i vrati, jedanput straga medju lěsicom i stranicom toliko praznine, da zrak dobro provijati može i kad se lěsice pokriju i vrata zatvore.

Na svakom ognjištu ili taracu u kuhinji, u svakoj nepodpodjenoj komorici, dà i na svaki stol, samo ako se několiko cigalah podmetne, može se takova pušnica nastaviti. Najlaglje može se čověk njom služiti, ako na ognjištu imade ploča za kuhanje (Kochplatte), i ako se na tu ploču postavi, jer tu netrěba ni gori napomenute žeravnice.

U ostalom na ovaj prosti i jevtini način može čověk porazuměrno sa malo truda i troška mnogo voća osušiti. Onih 6 lěsicah ili pleterah imadu, pri rečenoj veličini škrinje, do 24 □ stope prostora, i ako se po njih šljive ili torgunje tako razrede, da s vèrškom dole a s peteljkom gore obratjene budu, tad se podobra košara toga voća na jedanput u pušnicu směstiti može.

Iznašastnik ove koristne sprave, gospodin lěkarski savětnik dr. Buddeus, trěbovo je za šljive, što je najedanput metnuo u pušnicu, 2 do 3 dana, nu tako, da je zaměnice gornje lěsice stavljao dole, a dolnje gore.

Kako valja meso pričuvati.

Ostavljamo ovdi obične načine, i priobćujemo samo jedan poslabo poznati, koi će osobito povoljan bit onim, koji neimaju gdě měsa sušiti onako, kako se obično suši.

Najbolje su za taj posao one sadje (saje), koje se

Digitized by Google

světle i u dimnjacih naberu. Od tih sadjah uzmi funtu, polij to sa $1^1/_2$ polićem (okom) vode čiste iz studenca (bunara), metni je na koje město studeno il hladno, neka tu preb udu 48 urah, te jih često měšaj pèrvih 36 urah. Za 48 urah odlij vodu, što čištje možeš, od vapna i od drugoga gada, koi već sada bit će propao na dno.

U vodu, koju ovako dobiješ, metni govedinu, nu valja da ju prie solju dobro natareš, 48 urah na miru ostaviš i poslě toga čistim rubcem (maramom) otareš. U rečenoj vodi ostavi govedinu samo pol ure, a poslě toga metni ju na koje město zračno, da s nje voda skapa, na što ju čuvaj u komori studenoj i za 6 neděljah danah a i više bít će ti meso vèrlo tečno (smašno, sladko). — Uzeli smo ovdi razměrja samo u malom, i zato znati valja, da što više ima mesa, to ono i više iziskuje vode, i dulje vrěme u njoj trěba da stoji.

Kako valja ribe potočne i morske šećerom (cukorom) pričuvati za buduću potrěbu?

Otvori ribu, i pospi joj meso šećerom, metni ju osovice ili povalce, da probije šećer. Na ovaj način, koi je u običaju osobito u Portugalskoj, možeš ribe velike i mesnate sačuvati za dugo vrěme friške, a netrěba mnogo šećera (za ribu, koja ima 5—6 funtih, dosta ga je žlica.) Ribe ovako sačuvane, čim ih izkuhaš, tako su tečne, kao da si ih ulovio danas.

Proštaci, (proštci) koji dugo traju.

Ako hoćeš, da ti proštaci dugo traju, metni već sasvim gotove i zaoštrene s dolnjim krajem u vodu vapnenu, tu neka se moče nekoliko danah, a poslě toga ih posuši, ter tako suhe namaži s potanjenim uljem od galice (Viriolöl) i prie nego se njimi poslužiš, posuši ih još jedanput. Po tom tako otvèrdne, kao da su od kamena, i traju mnogo dulje, nego li proštaci, koji se samo ozdol obažgu.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 2. Zagreb. Měseca Veljače. **1844.**

Sadèržaj. Pokloni. — Izvod iz Burgerova nauka o usěvu. — Trava (nadalje). — Nastojanjem šumah nastoji se i poljodělstvo. — Da zahodi nesmèrde. — Šećerli-pivo. — Mort hidraulički.

Gospodin major *Mihojlo Sabljar* nadopunjiva još sve jednako družtvenu sbirku od rudah i kukacah, što ćutimo da smo dužni ovdi napomenuti sa živahnom hvalom.

Isto tako nagnutu pozornost g. *Stanka Vraza*, književnika, koi je družtvenoj knjižnici poklonio dělo »Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische, von Herrn Heinrich Freyer, Mag. Pharmaciä und Custos des Landes-Museums in Laibach,« s naimenovanji slavenskimi.

Izvod
iz Burgerove knjige
„Lehre von der Saat (Nauk o usěvu.)“

Da izpunimo obećanje naše u predjašnjem listu, iztražili smo i razmotrili potanko sve, što navedeni ondi pisci govore o plitkom i dubokom sijanju. Prilikom ovom uvidismo, da će najbolje biti, ako štiocem našim priobćimo iz Burgerova děla o poljskom gospodarstvu někoja prosto i razgovetno razložena *pravila o usěvu*, o ovom vele važnom poslu, koi se kod nas u obće s nečuvenom i nevěrovanom nemarnostju obavlja. Kamo sréće, kad bi mno-

Digitized by Google

gi štioci time volju dobili, te cělo ondi sadèržano poglavje o gojenju rastja pozorno i ozbiljno pročitali, jer će im se tim načinom ponjatja i znanja razbistriti i razpraviti, koja su i onako dosta zamèršena, kao što to često opazit možemo, razgovarajući se sa starimi tako zvanimi izkusnimi i věštimi gospodari.

O usěvu.

Ako u zemlji dosta ima takovih dělah, koji će moći buduće rastje hraniti; ako je zemlja dobro prekopana, izproměšana i do potrěbite dubljine prorabljena, i ako već neima ničesa, što bi moglo obustavljati rastje u svom naprědku: tad je učinjen vàs posao, kog iziskuje rastje, prie nego što se metne u zemlju, i sad možemo zemlju, ovako pripravljenu, slobodno zasijati ili zasaditi.

Da pako od zemlje dobijemo svu moguću korist, nastojati valja, da bude zastèrta dovoljnim rastjem, i da mladjano ovo rastje što većma i podpunie uspěva. Nu pèrvo ovo, što navedosmo, možemo postići samo time, ako zemlji predamo sěme živo; ako sěme tako posijemo, da može nicati i rasti, i ako se potrudimo zaploditi primèrnu množinu i to jednako porazděljenoga rastja.

Razpada se dakle vas nauk o usěvu u razdioke ove:

1) *Kakovo valja sěme izabrati.*
2) *Do koje dubljine valja sěme staviti u zemlju.*
3) *Koliko sěmena trěba uzeti za usěv.*
4) *Na koi način može se sěme najbolje spraviti pod zemlju.*
5) *Kada trěba sijati.*

1) *Kakovo valja sěme izabrati.*

a) Sěme, za usěv odredjeno, valja da je *klicavo*, *t. j. živo*; mora da se odlikuje svimi znaci podpune zrěline i zdravja; mora da se uzima od rastja, koje svojom veličinom, jakostju i podpunim razvitkom nadvisiva sve ino;

Digitized by Google

mora da je primĕrno podnebju i mĕstu, i trĕba da do vrĕmena usĕva dobro sačuvano bude.

b) Klicavost (Keimfähigkeit) nemože se poznati izvana, i ako se o tom želimo uvĕriti, to moramo sĕme nakvasiti i metnuti na toplo,*) tada će sĕme početi klicati, samo ako u njemu života ima.

c) Klicavost sĕmena ili sasvim manjka, jer su manjkale one okolnosti, pod kojimi bi se razviti bila mogla; ili je nemoćna i bolešljiva, ili je posve propala od starosti, upaljenja, vlage i uzkišnjenja.

d) Sĕme zadĕrži klicavost svoju samo na nĕkoje vrĕme, kasnie ju izgubi. Uljevito, krutom ljuskom zatvoreno sĕmenje najdužje zadĕrži klicavost svoju, a sočivo najkratje.

Sĕme od lana, maka, zelja i rĕpice traje mnogo godinah. Sĕme od žita jedva da 3—4 godine traje, a u pasulju već nakon pol druge godine izumre klicavost.

e) Ako se sĕme razgrije, ili da se osuši, ili da se laglje oljuštiti i otrĕbiti može, — to pri takovom poslu klicavost svoju lako izgubi.

Kao što n. pr. često biva sa sĕmenom od dĕteljine, koje ljudi običaju sušiti, da ga mogu tim laglje otrĕbiti.

f) Sĕme se najčestje uzkisnutjem života liši. Ako nije n. p. sasvim suho, pak se na velike hèrpe nagèrne, to onda lako može uzkisnuti: hèrpa se upali, bez da se zato pokvari, jer neima dovoljno vode, da bi se kisnutje nastaviti moglo; nu pri svemu tomu klicavost propade.

Žito, što se iz daleka dovozi na brodovih, nije do duše svagda izumèrlo, ali ipak dosta često; i zato nije nikada probitačno od tèrgovacah kupovati sĕme za usĕv, u njih bo je svagda žito nagèrnuto u hèrpe.

---

*) Najlaglje se to čini ovako: uzmi, koliko ti volja, od onoga sĕmena, koga kušati želiš, zamotaj ga u lanenu kèrpu, ovu dobro nakvasi, i stavi ju na plitko u navadni zemljom napunjeni cvĕtni gèrnac; ovu zemlju više putah kvasi, a gèrnac na toplo mĕsto metni. Čim se razviju klice, može se prosuditi dobrota sĕmena iz razmĕrja, u kojem je proklicalo više ili manje zèrnja. *Ur.*

Digitized by Google

g) Sěme za usěv trěba da ima sve znake podpunoga razvitka i zdravja. Zèrna trěba da su velika i bez svakoga mirisa; a izvana da su světla i napeta.

Ako sěme, odredjeno za usěv, po čemugod udara, to ili je prokisnulo bilo, ili kisne još i onda, a otuda se radja plěsanj (Schimmel); takovo pako sěme ili je već mèrtvo ili je na polak izumèrlo i klicavosti gotovo lišeno; u tom slučaju udara po plěsnju. Udara li pako po smèrdljivih jajih ili rengah (Häring), to ima sniti (Brandstaub) u njemu poměšane.

h) Sěme za usěv valja uzimati od rastja, što sve ino nadilazi veličinom, jakostju i podpunim svojim razvitkom.

Ako ti mnogo sěmena netrěba, to ga uzmi od takvoga rastja, koje se je u svojoj vèrsti razvilo najbolje, i iza kako je osobito dobro sazrělo, spravi ga kao što valja. Ako li ti mnogo trěba sěmena, izaberi takove njive, koje su osobito dobro uspěle i najcištji plod pokazuju; počekaj, dok plod sasvim dozrije, i onda, kad se dobro osuši, spravi ga na prikladno město.*)

---

*) Opazka izvěstnikova (referentova): Ja sam više putih prekrasnoga žita uplodio na ovaj način: Od dobro dozrělih plodovah izabrao sam klasje najbolje, ovo sam samo slabo promlatio tako, da je samo bolje zèrnje izpadalo; od ovoga zèrnja, pošto sam ga na stol razprostro, izabirao sam pèrstima, sve zèrno po zèrno, ono, koje je očevidno najbolje bilo. Pod onim podnebjom, gdě sam ja to radio, bila je žetva navadno kasnie, a doba jesenskoga usěva ranie nego ovdi, gdě ja ovo pišem, — dakle je i rok izmedju žetve i usěva mnogo kratji bio. Ako dakle od vrěmena i drugih poslovah nisam mogao zèrnje dugo izabirati, to sam često zadovoljit se morao s malom količinom, sasvim time volio sam jednu oku takovoga pomnjivo izabranoga zèrnja, nego li čitav vagan navadnoga žita, koje nije bilo s tolikom pomnjom priredjeno. — Jedanput sam jedva jednu samo oku takove izabrane pšenice posijo, ili pače posadio sve zèrno po zèrno u vèrtu, i dobio sam od toga više nego 3 ovdašnja vagana, i to samo dočim sam klasje lako promlatio. Ova 3 vagana dadoše mi druge godine 26 vaganah opet takovim slabim promlatjenjem, a od ovih 26 vaganah dobio sam tretje godine 227 vaganah, što je gotovo polovica bila od svega, što mi je trěbalo za godišnji usěv. Nu ja sam i za to vrěme svake godine izabirao po koju njivu, koja mi se je vidjala najbolja.

Digitized by Google

i) Za useˇv uzimati sěme od žita, koje smo sami uplodili, svagda je bolje, nego li od tudjega; jer pri svom možemo uvěreni biti o klicavosti i zdravju njegovom, kao i o tom, da je isto sěme prikladno podnebju i zemljištu našemu.

k) Od tudjega žita nevalja sijati, dok se neosvědočimo o klicavosti zèrnja; i kad već moramo tudjega žita uzeti za useˇv, a ono uzimajmo iz takovih okolicah, koje se koliko većma s našom zemljom slažu,*) gdě pako to moguće nije, uzimajmo ga samo iz studeniih, a ne iz topliih okolicah.

l) Ako smo već prisiljeni sijati žito, u kojem ima poměšane sněti, to će većinom i jedan dio žita, što otuda poraste, snětivo biti. Mislio je svět, da je uzrok tomu poměšana snět, i zato je nastojao ukloniti ovo zlo; dočim je zèrnje u lužnoj soli (Laugensalz) i u drugih raztopljenih solih kiselio; i budući da se je našlo, da je na takov način očištjeno sěme urodilo zdravim plodom, neočištjeno manje ili više snětivim: zato su ljudi najposlě sudili i do te misli došli, da se snět prepréčiti može, ako se useˇvno sěme u takovih žitčinah (Flüssigkeiten) najprie nakiseli. Nu budući da je věrojatnie, da je snět (ili glavnica) bolest, koja se ne samo u istoj klici već nahodi, nego se osniva na osobitom, za razvitak ove bolesti priaznom, zemljištu i nepogodi vrěmena, i da bolest ovu neprouzrokuje ono sitno zèrnje od sněti, koje se nalazi izvana na žitu; i pošto je

*) Nu i pri ovom pravilu ima kad i kad iznimakah, i samo kušanja mogu tu služiti za razlog. Tako izvěstnik poznaje nižinu jednu na rěci, gdě humovita zemlja donosi često 40—60 vaganah zobi od jutra (uzamši jutro na 1200 četverouglastih hvatih), nu zèrnje od zobi lako je kao pléva i bělkasto. A ako se ova laka i slaba zob posije na obližnjem višjem i gnjilom zemljištu, to će taki pèrva žetva dati obilan plod težke i kao zlato žute zobi.

Digitized by Google

više putih dokazalo izkustvo, da je sve kiseljenje u zalud, zato proti ubitačnoj ovoj bolesti valja poprimiti druga srědstva, koja sigurnie k cilju vode.

Kiseljenje sěmena prie usěva u raztopljenoj salitri, droždini od ulja itd. starodavna je navada, i već je Rimljanom poznata bila; samo što se oni nisu time služili za ukloniti bolesti, nego za unapřediti rastenje. — Još i sada hvale mnogi kiseljenje usěvnoga sěmena u gnojnoj vodi (Mistjauche); i kad bi hvaliteljem ovoga načina věrovati hotěli, to bi od toga toliko imali koristi, kao kad bi njivu na polak dobro pognojili. Da jaja netrěbaju nikakve hrane, to zna svatko, a tako isto i to, da sěme nepotrěbuje drugo nego vode, da klicati može;— bezumno je dakle věrovati, da ovaj način išta drugo čini, nego jedino što klicanje promiče. A izvan toga kiseljenje ovo u gnojnoj vodi pogibelno je; jer ako je voda ova i koliko jača, ubija odmah ukiseljeno žito; a ako još udari kiša, ukiseljeno sěme nemože se posijati, i tako prie vrěmena još izvan zemlje stane klicati, ili ako je pod zemlju i spravljeno, klicanje se obustavi, i sěme izgubi svoju klicavost (moć klicanja.)

Tek kasnie počeli su služit se kiseljenjem, kao srědstvom proti sněti. Vapno (kreč) i pepeo glavne su lěkarie; i budući da su mislili, da ovo kiseljenje uništuje bolest već u samom postanku, zato su počeli tražiti još jačja i krěpčia srědstva, a i njimi se služiti. Takova su: bakrena galica (Kupfervitriol), žuti sičan (Operment), dà i isti běli. Ima okolicah, gdě ljudi neće ni zèrno jedno da posiju, dok ga prie pošteno nenakisele, i za tu svèrhu imadu hiljadu različitih prepisah ili receptah.*)

---

*) Opazka izvěstnika, koi misli, da je dužan prilikom ovom priobćiti nčkoja pojavljenja, koja je opazio pri kiseljenju pšenice:

Ja sam 27 godinah kao seoski gospodar obradjivao polja na desnoj obali Vistule rěke nedaleko od lukah baltičkoga mora, gdě je za Englezku — na koncu prošastoga i u početku ovoga stolětja još mnogo tražena i kupovana pšenica tim u većoj cěni bila, čim je imala težje i bělie zèrnje. Najtežja i najbělia, dakle ondi i najviše cěnjena pšenica dovozila se je niz Vistulu po brodovih iz vojvodie sandomirske; i ja sam gledao i brinuo se, da od ove vèrsti pšenice (koju, mimogred da kažem, od 18 godinah, odkako sam ovdi, slabo samo sijem) kad i kad poněšto za usěv sebi pribavim, jer kako na mojem imanju, tako i u okolici, vladala je često glavnica (Brand.) Sandomirska pšenica, pošijana kod nas,

Digitized by Google

m) Mnogo sigurnie i pametnie srědstvo proti sněti jest: ako se njiva tako prireði, da se na njoj voda usto-

---

davala nam ja pěrve, dà i druge i tretje godine ili posve, ili barem na toliko od sněti ili glavnice prostu lětinu, da čisti plod niti je po čemu udarao, niti je izvana pokazivao kakovu manu. Nu dodjem poslě baš u vrěme, gdě se je mnogo čěnilo kiseljenje usěvne pšenice, u okolicu něku, gdě su ljudi lěpu pšenicu sijali, nu uvěravali me, da se u njoj odmah snět zametne i razvije, ako se prie nekiseli s někim jědkim sokom. Ja zamolim, da mi priobće način od toga, i naumim takodjer poslužit se njime, da u buduće nebudem već morao usěve měnjati; imajući nastojanjem svojim u izabiranju usěvnoga zèrnja takovu pšenicu, kakovu već gotovo ni iz Sandomira nisam mogao dobiti. — Način ovaj bio je slědeći: Berlinski jedan *Scheffel* (⅔ bečkoga vagana) živoga kreča (vapna) ugasi se u toliko gnojne vode (Mistjauche), koliko je potrěbito, da se žitka kaša napravi; a dok se kreč gasi, primèša mu se rastava (Auflösung) od 8 funtih zelene gvozdovite galice. Dok je ova rastava još tako topla, da se jedva ruka u njoj poděržati može, poliju se s njome 24 berlinska *Scheffela* pšenice, koja je od prilike na pol podlanice visine razastèrta; čim se polivanje svèrši, uzmu se dvě lopate, i njimi se dotle gèrtje i pregèrtje polivena pšenica, doklegod se svako zèrno kašom ovom neomota. Zatim se nagèrne pšenica na hèrpu, u kojoj ostane, dok se sutra dan sijati nepočme. Ako bi možebiti sutra dan ili i više danah uzastopce takovo vrěme bilo, da se sijanje nebi moglo preduzeti, to trěba nagèrnjenu hèrpu, u kojoj je zèrnje kao u grudve sbijeno, samo razgèrnuti, i sa malo čiste ili pako gnojne vode pokvasiti i pp tom opet u hèrpu sgèrnuti, na taj bo način netrěba se bojati, da će klicavost tako lako propasti. Ako njiva nije preveć vlažna, da se nebi po njoj hodati moglo, to se tako nakiseljena pšenica može i posijati, a dèrljanje neka se odgodi, dok se zemlja bolje izsuši. Sětjam se medju ostalimi, da sam jedanput 24 *Scheffela* na spomenuti način krečem priredio, na što nastade vrěme kišovito tako, da nisam mogo 11 danah sijati. Pèrvih sedam danah močio sam i pomnjivo pregèrtao priredjenu pšenicu, nu poslědnja četiri dana ostavio sam se i toga, misleći, da mi je pšenica i onako već propala; činilo mi se je, da zèrnje već počima gnjiti; a iztraživajući našo sam, da je gornja kožica sasvim, a i ista klica, kao što mi se vidjaše, pokvarila se. Dvanaesti dan posijem najposlě tu pšenicu, i to samo kušanja radi — za stalno misleći, da nemože proklicati. Nu i bèrzo je uspěla i obilno urodila. Na taj način priredjivao sam više, možebiti svojih deset godinah uzastopce svu pšenicu, koju sam hotio posijati,

Digitized by Google

jati i usmèrditi nemože; ako se rano sije, i ako se za usěv uzme godišnje i izabranō sěme.

Iz godišnje pšenice mnogo redje radja se snět, nego li iz nove; to je istina, koju svi poljodělci znadu. Težko je dati razloga, zašto je sěme od jedne godine mnogo manje izvèrženo sněti, nego li frižko, osim ako uzmemo, da je slabie zèrnje, koje bi se kasnie izvèrglo u snět, za godinu danah klicavost svoju izgubilo, ili da, ako i posijano, prěko zime izgine.

n) Da zèrnje do vrémena uševa klicavost neizgubi, to se može obraniti, ako se potrudimo, osušit ga i čuvati na suhom městu.

Klasoviti plod može se najsigurnie sačuvati, da ostane suh i klicav, ako se neomlati ili neovèrši, ili ako se zajedno s plěvom ostavi na hèrpi. Kukuruz tréba da do uševa u klipju oběšen bude.

---

svake godine po 4—500 *Scheffelah*, i nikada nisam sněti imao. Poslě sam několiko putih više *Winspelah* (1 *Winspel* = 24 berlinska Scheffela ili 21 vagan i 12 okah bečkih) pšenice nenakiseljene posijao, bez da se je snět pokazala. Rado bi se ja toga kiseljenja i priredjivanja s krečem rěšio bio, osobito sbog velike neugodnosti i neprilike, koja je s njime skopčana. Nu ljudi, kojim je do naprědka gospodarstva svoga ozbiljno stalo bilo, nehtědoše od toga načina odustati, govoreći, da ako baš i nije proti sněti, a ono barem tako krečem priredjena pšenica bolju i obilniu lětinu daje nego druga, — što mi se je i samomu vidilo, da je istina. Da se osvědočim o tom, izaberem dvě jednake njive, jednu do druge, — i jednu posijem pšenicom, koju sam na opisani način krečem priredio bio, a drugu navadnom nepriredjenom pšenicom; lětinu od jedne i druge pomnjivo sam razlučio, obaška (gesondert) ih spremio i omlatio. Priredjena pšenica dala je za 3 zèrna više. Nastavljao sam do duše ova kušanja više godinah, doklegod se iz one okolice nisam odselio, nu svakiput bilo je slučajnih zaprěkah, koje mi nedadoše tako paziti na uspěh, da bi navesti mogao izvěstnih datah; nu toliko je istina, da krečem priredjena pšenica bolje uspěva. Pošto sam ova ovdi prosto naveo, ostavljam mudrim i oštroumnim gospodarom, neka motre stvar tu dalje, i neka razloge toga pojavljenja nastoje iztražiti.

Digitized by Google

o) Nu budući da u svakom klasu ima zèrnja od različite vrědnosti, mi pako najlèpše i najsavèršenie potrèbujemo za usěv, zato valja bolje zèrnje razlučiti od lošiega. To biva razlučujuć vijanjem ili rešetanjem laglje zèrnje od težjega.

Predložili su někoji u novie vrěme slědeći razlučivanja način: da se uzme najprie gusta i jaka lušia od proste soli, i ova da se zatim vodom na toliko razslabi, da u njoj najbolje i najtežje zèrnje popada na dno, a laglje i lošie od ozgor da pliva. Kažu, da su pri tom načinu našli, da tako priredjeno sěmě obilan plod daje.

(Nadalje će slěditi.)

Trava.

(Nadalje.)

Travnoga sěmena za nove livadě možeš si pribaviti kojekako: ili ga 1) uzmi sa sěnikah; ili 2) na dobrih travnicih, podobnih onim, na kojih želiš sěme posijati, neka ti zrělo sěme oberu žene i poslušna děca; ili ga 3) sam odgoji; ili ga 4) kupi od sěmenarah.

Ako činiš pèrvo, gledaj, da sěme bude od takovih livadah, kojih zemlja i ležaj nalikuje zemlji i ležaju nove livade; naopako, kad bi sěme od pěskovite zemlje na ilovači, ili od mlakovitih na suhoparnih visih posijo.

Drugo je lako onomu, koi sám dobro pozna najbolje trave, koje u nas gotovo sve, ili barem kašnje navedene divje rastu, i koi razumě děcu (koju izvěstnik dèrži za najbolje kupioce), dobro podučiti i učiniti, da budu vazda poslušna i budna.

Što se tiče tretjega, možeš trave odgojiti u osobitih sěmeništih, nu tad ih trěba dobro plěti, ili š njimi postupati onako, kao što nauča »predlog gosp. Nathorsta u 6.

Digitized by Google

skupštini gospodarah i lugarah němačkih, kog ćemo kašnje objaviti. Ako li ti se to neće, a ti se drži savěta Thärova. Naime izaberi livadu čistu i od iste naravi s onom, koju posijati želiš. Livadu ovu sad ranie sad kašnje pokosi, da si tako pribaviš sěmena i ranih i kasnih travah, pretepi sěno, i sěme kod potlašnje sětve zajedno směšaj.

Što se tiče četvèrtoga, naime kupovanja sěmena od sěmenarah, to u velikom ne samo što je skupo, nego nije ni probitačno. Sěme od sěmenarah ponajviše ili je staro ili inače pokvareno, a često se zna dogoditi, da ni nije od pravih travah. Želimo li imati samo malo sěmena, da ga poslě sámi više izplodimo, a ono bit će najprobitačnie, da se obratimo na onakve poštene sěmenare, koji ga sami odgajaju, bili oni kako mu drago oddaljeni; jerbo k tomu netrěba baš ni mnogo truda ni velike brige, da gospodar od malo sěmena puno ga izplodi. Nu ovo ja govorim samo za strane trave, jerbo (kako rekoh) dole imenovane kod nas svekolike divje rastu; i ako se tko od gospode štiocah s njimi upoznati želi, (razuměva se, koi ih još dosada poznavao nije), neka izvoli, što skorie obratit se na tajničtvo našega družtva, a njemu će se još tekućega lěta poslati od svake vèrste po komad lěpo posušen zajedno s imenom, kako se koja vèrsta zove.

Ima li gospodar takvoga raznovèrstnoga čistoga i zdravoga sěmena dosta (makar ga kupio ili sam izplodio), a ono neka uzme na horvatsku ral 24—30 funtih sěmena od raznih tih travah. Nu kad ga sije, neka pazi sijač, da ga pri tom poslu više putah zdravo proměša, jer će drugčie sijuć težja zèrna ostati na dnu.

Věšti gospodari, što dobro znadu postupati sijući trave, priporučaju za ilovaču zemlju slědeće trave: *)

*) Metnuli smo sve ove vèrste od travah samo latinski, jedno, što nam imena svih iz ustiuh naroda poznata nisu, drugo, što, da nam i jesu dovoljno makar poznata, štiocem ništanemanje do-

Digitized by Google

Dactylis glomerata,
Alopecurus pratensis,
Festuca elatior,
Cynosurus cristatus,
Avena elatior, *sad* Arrhenaterum avenaceum,
Phleum pratense,
Holcus lanatus,
Trifolium repens et pratense.

Za dobru zemlju:

Lolium perenne,
Festuca elatior, alopecurus pratensis, cynosurus cristatus,
Poa trivialis,
Anthoxantum odoratum,
Medicago sativa,
Medicago lupulina, trifolium repens et pratense.

Na livadah poněšto suhih:

Holcus lanatus, festuca elatior, anthoxantum odoratum, dactylis glomerata, alopecurus pratensis Arrhenaterum avenaceum, lolium perenne,
Festuca arundinacea et pratensis,
Poa pratensis,
Avena flavescens,
Bromus mollis,
Lotus corniculatus,
Poterium sanguisorba,

---

nosila nebi mnogo koristi, zašto ima travah, koje prostrani naš narod u svakom gotovo selu drugčie naziva, a tretje, što se dosad ni isti pisaoci, koji te trave naški protumačiše, posve neslažu. Toga radi trěba najprie, da se pokupe u narodu živuća naimenovanja, a poslě toga da se ova protresu, prispodobe i ustanove. Kao god što smo već dosad toliko putah, tako i sad opet pozivljemo gospodu štiocе ovoga lista, da bi se, svaki u svom kraju, potrudili sakupiti sva tamo obična naimenovanja živinah, travah, rudah, zanatah itd. itd. Na ovaj samo način može se jednom sagraditi valjali gospodarsko-rukodělski rěčnik u našem materinskom jeziku. *Uredničtvo.*

Digitized by Google

Lathyrus pratensis,
Medicago sativa, medicago lupulina, trifolium repens et pratense.

Pèrve godine nesmè se nova livada kositi, nego neka na njoj marha pase, al ne težka (najbolje da pasu ovce) i nikad, kad je vrème mokro, jerbo tad i onako pasti nevalja. I druge, dà još i tretje godine kosi novu livadu najviše jedanput, a poslè neka na njoj marha pase. Nu duže nego dvè godine, nesmè na nijednoj novoj livadi, koja je odredjena za kositbu, marha *samo* pasti, jer se drugčie trava pokvari i gusto istina raste, al neće više u vis da ide. Livada, priviknuta kosi, neće nikada moći nahraniti toliko pasuće marhe, koliko stari koi pašinac; a ovaj neće nikad moći donositi toliko sèna kao onaj što donosi. — Ako li poradi stanovitih uzrokah moguće nije novu livadu popasti marhom, a ono gledati trèba, da se pèrve dvè godine trava dèrži koliko moguće kratka, a livadu valja tako jako pognojiti, da bude tako reći gnojem pokrivena.

Da priobćimo jošte gore napomenuto, znamenito izvèstje Nathorstovo, koje na to ide, da se što više dobije trave ili sèna, i u tu svèrhu priporuča nov način, t. j. da trèba travu sijati na rede, ako gospodar hoće mnogo kèrme da dobije. Nu mi sudimo, da će nam to dokazati stopèrv izkustvo, pod kojimi da se uvèti to ima učiniti s najboljim naprèdkom.

»Kr. švedska akademija za gospodarstvo pokušavala je kroz više godinah, kako da se imadu gojiti one trave i drugo bilje za kèrmu, što u onoj kraljevini raste divje, t. j. od svoje naravi. To se u početku učini na malom prostoru. Za koje bi se vèrste iznašlo, da uspèvaju s dobrim dobitkom, one bi se posijale na prostrane za to odredjene zemlje. Tim načinom išli su navlastito na to, da se što više dobije dobroga i čistoga sèmena. Nu domala opaziše na veliku žalost (najpače pri travah), da se sila

Digitized by Google

ljulja i drugoga nevaljaloga drača uvukla, koi bi kvario čistoću i dobrotu sěmena. Da se neprilika ta što bolje ukloni, pade im na um, nebi li probitačnie bilo sijati trave na rede, da se tako sěmé sačuva s manjim trudom čištje i zdravie. U tu svèrhu tik do pokusnoga polja odabraše osobitu njivu od $2^1/_3$ berlinskoga jutra. Zemlja od pokusnoga polja, ležećega na oštrom propuhu (Zug) bila je zdrava ilovača. Tri godine prie toga bila je posijana žitom, bez da su ju pognojili. God. 1838. bila je jako pognojena i krumpirom nasadjena. G. 1839. měs. svibnja (Maja) posiju sěmenje od raznih travah na rede, t. j. na gredice, od kojih je jedna od druge daleko bila 12 palacah, da bi se laglje postupalo s konjskimi kukami (Pferdehacken). U pèrvo lěto pojave se mnogi jednogodišnji drači, koji se, kad procvatu, zajedno s mladom travom pokose. Na prolětje d. g. bude prostor izmedju gredicah konjskom kukom prorahljen, a trava ostavljena kako rasla da rasla. I tim se postignu dobitak, komu se nitko nije nadao, nego svaki čudio. Već poslě měsec danah bila se je njiva ta znamenito odličala od ostaloga pokusnoga polja, na kojemu su raznovèrstne trave na razum posijane bile, i kad bi sěmenje tih travah dozrilo i čitava se livada pokosila, bilo je na tom komadu više od 77 cent. sěna ili 33 centa od berlinskoga jutra, računajuć centu po 110 berlinskih funtih. Toliko se postignù g. 1840. G. 1841., pošto bi se prostori medju gredami u prolětje opet rahlo uzorali rečenom kukom, izraslo bi na ral jednu popřeko 34 centa sěna; a g. 1842. istim postupanjem 41 centa na ral (polag naše měre od prilike 70 cent. na ral.)«

»Trave, kojima se pri tom služiše, jesu: *dactylis glomerata, avena elatior, triticum caninum, elymus sybiricus, alopecurus nigricans, festuca elatior et arundinacea.* U svem dakle sedmero travah, svaka posijana na $^1/_3$ berlinskoga jutra.

Digitized by Google

Nastojanjem šumah nastoji se i poljodělstvo.

Velik dio od srědnje Azie može primĕrom biti, kako bĕsnoća ljudih pokvariti može najbolja podnebja. Okolice, koje su po staroj dogodovštini nalikovale raju, sada su suhe pustinje i bare; gdĕ su prie bile goleme šume, sada su divjače; na mĕsto nĕgdašnjega gorostasnoga kedrovja libanonskoga vidi se sada samo kèršljavo dèrvetje. Velike rĕke usahnuše. To je uzrok, zašto sad po krajevih, koji su polag zemljopisnoga ležaja svoga rodni bili kao južna Franceska il Talianska, ljudi jedva mogu da pribivaju. Po pustoših, koje su više danah hoda dugačke i široke, bĕsne kádkada studeni vĕtrovi, radjajući polarnu zimu, dočim drugda vlada vrućina nesnosna; jedno i drugo rastenje vèrlo prĕči, dà gotovo nemoguće čini. Samo još rastu hrapave proste travurine, jedva valjale za kèrmu devam i magarcem.*) Svemu tomu je uzrok pomanjkanje šumah i dovoljnoga dèrvetja.

Motrenja ova neka nam dovoljna budu za potaknut nas, da što većma štedimo šume, *one bo su jedine*, koje potrĕbitu *ostalomu rastenju vlagu* čuvaju, i *vrutkom hranu* podavaju. Netrĕba šumah, koje se nalaze, šteditи i ovdi ondi dèrvetjem nasadjivati poradi pomanjkanja i skupoće dèrvah, nego osobito da *podnebje vazda bude blago i jednako.* Svagdi trĕbalo bi da nasadi dèrvetja obustavljaju naprĕdovanje pustih krajevah.

Dèrvetje trĕbalo bi dà brani sve ikoliko znamenite visoke ravnice, bile makar njive, proti osušnim vĕtrovom i škodljivomu propuhu. U Engleskoj neima toliko velikih šumah jedna do druge, kao u Němačkoj itd., nu na mĕ-

*) Zašto da idemo tako daleko za potražiti kip najstrahovitiega opustošenja, koje porodi haranje šumah? Eda li nam nepruža najgrozovitii primĕr Kraš i Primorje naše, kojega gole stĕne naglim korakom sve dublje prodiraju u rajsku domovinu našu? Nętrĕba više dugo, te će svi krasno obsĕnjeni vèrhunci gorah horvatskih opliešiviti kao Klek! *Ur.*

Digitized by Google

sto toga ima razkošnih šumicah, izmedju kojih je dosta jednaka daljina. Ove šumice glavan su uzrok, zašto tamo podnebje jednako je i uměreno. (Vidi Corresp. Blät. d. königl. würtemb. landwirthsch. Vereins 1840. knj. 2. sv. 3.)

— Svi čvèrsti děli živućega těla, živinčeta il rastja bivaju iz žitnice, kèrvi il soka, koi za podlog *vodu* ima. Nemože dakle razvit se klica, ni těrati rastje bez vode, oduzimala se ova zemlji il zraku, il obadvim zajedno.

Voda ne samo što je već sama po sebi gojak za rastje, pošto si ono prisvojava něki dio od primljene vode, nego mu podaje još i druge u vodi rastavljene hrane. I izjapljivanjem ove vode, što je odviše i što rastje netrěba, pak i time što rastje sve, što se u zraku nalazi kao para, opet k sebi kao kišu i rosu privlači, biva rastje toli znamenit dělovnik u velikom gospodarstvu naravi, budući da u neizměrnom koritu morskom sadèržanu vodu ili u slici *pare* kao oblake, ili u slici *kapljah* u nebrojenih rěkah, potocih i vrutcih po svem širokom světu razprostire i razdělјuje.

Pěskovite pustinje u Africi usadjuju nam u glavu veličinu i važnost ovoga gospodarštva naravi grozovitim nu zajedno i priatnim kipom. Pustinje ove budući tako prostrane, da ih makar s najvišjega mèsta nemože da obuhvati oko čovèčansko, nepružaju ino, nego usahlu, sasvim izumèrlu pěskovitu ravnicu, s koje ovdi ondi provirivaju gole gore od stěnah, dočim uzak rub na obali od rěkah, dokud voda njihova prostrance može prodirati, ukrašen je obilnim i bujnim rastjem.

Bez vode nemože ništa da raste počemši od golemog dèrveta u visokoj šumi, tja do vlata trave na livadi. One su ravnice usahli pěskoviti prostori, zašto na bèrdašcih i gorah neima ni dèrvetja ni šumah. Gdě je, kao u Egiptu, dèrvetje poharano, tamo kiša, i onako već rědka, prestade već sasvim curiti; gdě su nasadili dèrvetje, tamo se je opet pojavila kiša. Nad šumami, i daleko naokolo izlěvaju se oblaci naojobilnie, iz njih ponajviše izviru vrutci i potoci, vodom vajvećma obilujući. *Nastojanjem šumah nastoji se i poljodělstvo.* (Bodenkunde für den Forst- und Landwirth von Krutsch.)

Digitized by Google

Da prohodi nesmèrdè.

Prohodi tako smèrde, da se čověku gruste, a to ponajviše poradi toga, što se čověčje lajno, koje bi se uzimati moglo za gnoj, neizvozi. Nu negledeć na to smèrdljiva se duha lako ukloni, ako se u prohod baci takove stvari, koja u se upija mokrinu, n. p. pepela, zemlje, nastelji, sěčke, pilovine itd. Za prohode na polju (ladanju) priporučamo navlastito zemlju, već porad toga, što je cěna (jevtina), te se nalazi kod svake kuće. Ide li se samo na to, kako da se bolje ukloni ili protěra smèrdljiva izduha, a ono netrěba drugo, nego baciti toliko zemlje u prohod, da se njom mokrina osuši.

Šećerli-pivo

dobiva se evo na kakov način: Uzmi 24 oke (polića) čiste vode i 2 funta šećera (cukora), metni to u lonac ili kotao, da se proměša i uzkuha, poslě toga prelij tu žitčinu u dèrven kakov sud, i pošto se opet malo ohladi, da bude mlačno, kao dojno, pristavi pěnice, da se uzkvasi. Kad se jednom sasvim uzkvasila kao što trěba, onda ju pretoči u boce (flaše), u kojih se nalazi po komadić-šećera (kolik lěšnjak) i kapljica ili dvě *oleuma citri*. Sad se boce zataknu i zasmole i u pivnicu (podrum) metnu, gdě ostanu, dok žitčina kako valja neuzkipi. Na takov način dobiva se pilo vèrlo ugodno i tečno, koje podpuno žedju gasi, a i u bolesti pohasniti znade.

Mort (melta) hidraulički.

Učinjena kušanja svědoče, da kreč (vapno), kad mu se stipsena cèpka (Alaunschiefer) priměša u razmèrju od $^1/_3$ ili $^1/_2$, dobiva sve vlastitosti hidrauličkoga morta. Ova směsa bèrzo se osuši i postane tako čvèrsta, da ju nikakva vlaga probiti nemože.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 3. Zagreb. Měseca Ožujka. **1844.**

Sadèržaj. Iz Burgerova nauka o usěvu (nadalje). — Trava (konac: Livade, koje se natapaju.) — Korist vrebacah. — Kako se može mlěko sačuvati?

Iz Burgerove knjige

„Nauk o usěvu.“

(Nadalje.)

2) Do koje dubljine valja sěme staviti u zemlju?

a) Svako zèrno trěba tako duboko staviti u zemlju, da se izpuniti mogu svi oni uvěti (Bedingungen), od kojih visi kako klicanje tako i uspěvanje rastja.

b) Za klicanje potrèbita je: primèrna množina vode i topline, zatim da uzduh (atmosphärische Luft) slobodno može prodirati do posijanih zèrnah.

c) Da proklilo već zèrno uspěvati može, izvan světlosti i hrane, — koja tek kasnie rastju trěba, pošto se je već listje i korěnje razvilo, — potrěbito je još s početka, da voda, toplina i zrak dotlě děluju na klicu, doklegod se mladjano rastje i iznad zemlje i pod zemljom dovoljno razvilo nije, da se t. j. bojati nije, da će usahnuti.

Jer što hasni, ako povèršno posijano sěme pri povoljnom vrěmenu zaista i proklije, ako kasnie opet pri suhom vrěmenu usahne, i to zato, jer mu obustavljeno korěnje nemogaše tako duboko prodrěti u zemlju, da bi se klica osigurala od osušenja.

Digitized by Google

d) Otuda se vidi, da se usěvno sěme — polag različnosti vlage i topline, koliko mu trěba; i polag razlike zemljišta i vrěmena, kad sijati valja, — čas dublje, čas plitje pod zemlju spraviti mora.

e) Čim posijana zèrna plitje pod zemljom leže, tim jače děluje na njih toplina, i tim slobodnie dopire do njih zrak; i budući da ova plitko posijana zèrna potrěbuju malo samo vlage, koja ili se već u zemljištu nahodi, ili se za sigurno očekivati može: zato se vidi otuda, na koliko je prěčje i probitačnie, (ako su ostale okolnosti jednake), sěme plitko, a ne duboko, sijati.

Plitki usěv, ako je zemlja toliko vlažna, koliko trěba, bèrzo těra; a usěv, koi bèrzo těra, mnogo je prěčji od onoga, koi slabo i lagano těra, jerbo ima dovoljno vrěmena korěnje svoje puštati, prie nego usled žara lětnoga nicati i rasti počme. Plitki usěv potrěbuje manje zèrnah, jer ih malo ima, koja bi se u těranju obustavila; ovaj plitki usěv daje zdravie rastje; jerbo one klice, koje iz dubljine moraju rasti, potroše pri tom često svu svoju snagu (jakost), i zatim ili odmah izginu, ili dobiju slab korěnjak (Wurzelstock), a još slabie rastje; jer sěmenu dato je od naravi toliko samo hrane, koliko je dovoljno, da svoju listnu klicu i pèrvo svoje mladjano korěnje razviti može. A ako svu svoju hranu potrošiti mora na stabalce, koje se pod zemljom razvija, tad mu neostaje ništa za lištje i korěnje, i rastje ili izgine, ili se samo kukavno vuče. Za dokaz ovoga evo slědeći pokus, kog sam ja učinio:

U jedan slog, koga sam najprie prekopao i podèrljao, a zatim opet čvèrsto ugazio i ugnjeo, metnuo sam 19. lipnja (Jun.) 1807. god., poslě lěpe tople kiše, sadiljkom jedanaest zèrnah kukuruznih u različitu dubljinu, da se osvědočim, kako bèrzo zèrna niču, i koja je dubljina za usěv najprikladnia.

Digitized by Google

Br.	1	bio je	pod	zemljom	1	pal.	duboko,	izidje	na	vidilo	poslě	8½	dan.	
»	2	»	»	»	»	1½	»	»	»	»	»	9½	»	
»	3	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	10	»	
»	4	»	»	»	»	2½	»	»	»	»	»	11½	»	
»	5	»	»	»	»	3	»	»	»	»	»	13	»	
»	6	»	»	»	»	3½	»	»	»	»	»	13	»	
»	7	»	»	»	»	4	»	»	»	»	»	13½	»	
»	8	»	»	»	»	4½	»	»	»	»	»	—	»	
»	9	»	»	»	»	5	»	»	»	»	»	—	»	
»	10	»	»	»	»	5½	»	»	»	»	»	17½	»	
»	11	»	»	»	»	6	»	»	»	»	»	—	»	

Zèrna pod br. 8, 9, i 11 izvadio sam 11. sèrpnja (Jul.) poslě 22 dana iz zemlje, i nadjoh, da bi zèrno pod br. 8. još za čitav jedan palac u vis imalo bilo těrati, da iz zemlje proviri. Zèrna pod br. 9 i 11 bila su takodjer već klicala, nu klice biahu tako slabe, da su se još na tri palca pod povèršjem zemlje nahodila. Zèrno pod br. 10 izišlo je doduše poslě 17 danah i pol na vidilo, nu vèršak mladjanoga lista zelenio se je samo šest danah, a zatim stade vehnuti. Čim je zèrno zemljom slabie pokriveno bilo, tim je bèrže klica izlazila, *i tim je poslě i stabalce jačje bivalo.* Dubljina od 4 palca već je za kukuruz odviše bila, a kamo li još za drugo mnogo sitnie žito? — Spodoban pokus pripověda g. Petri u Theresienfeldu. On měseca listopada (Okt.) 1817. god. posija raž i nadje slědeća:

Dubljina uséva:	Izlazi iz zemlje:	Broj rastja:
½ pal.	poslě 11 dan.	7/8
1 »	» 12 »	7/8
2 »	» 18 »	6/8
3 »	» 20 »	5/8
4 »	» 21 »	4/8
5 »	» 22 »	3/8
6 »	» 23 »	1/8

Korěnjak pravi se svagda tik pod pevèršjem zemlje, i ako zèrna duboko metnemo, tad těraju ponajprie iz sebe svoje klice k povèršju zemlje, i razvijaju, dočim su pobližje na zraku, pokrajne grančice. Nigdě se nenalazi, da bi se hranu upijajuće korěnje od ozdol gore razvijalo; dapače to uvěk naopako biva.

Digitized by Google

Za dokazati ovo, što rekosmo, navest ćemo još, što je g. *Ugazy* našo i vidio, Izmedju 5. i 15. lipnja (Jun.) 1817. g. proiskao je on na najboljih njivah, nu gdě je usěv po tamošnjoj navadi podoran bio, različito posijano žito, želeći se osvědočiti, u kojoj su dubljini pod zemljom korěnjaci, i kakov upliv ima različita dubljina na razvitje stěrni ili vlata. Izkustvo svoje u tom obziru učinjeno izrazio je u slědećoj skrižaljki.

Ime žitne vèrste	Korěnjaci bili su pod zemljom					Ovi su dali odsěkom vlatah			
	do 1 palac dubok.	do 1½ p. dubok.	do 2 palca dubok.	do 2½ p. dubok.	U svemu rastja	od 1. rub.	od 2. rub.	od 3. rub.	od 4. rub.
Od raži ozimice .	742	221	32	5	1000	$2^3/_5$	$2^2/_7$	1	1
» pšenice ozimice .	765	215	17	—	—	$3^4/_7$	1		—
» pšenice jare .	645	304	42	9	—	$4^1/_6$	$2^3/_5$	$1^1/_{11}$	1
» ječma jaroga .	631	317	41	11	—	$3^2/_5$	$1^3/_4$	1	1
» zobi jare . .	672	241	64	23	—	$1^1/_2$	1	1	1

Vidi se odovud, da su dvě tretjine do tri četvèrtine svih ovih rastjah svoj korěnjak imale samo na 1 palac duboko pod zemljom, i da su upravo ovi korěnjaci najviše vlatah proizveli; jedna četvèrtina rastja imala je svoje korěnjake samo poldrug palac duboko, i već imadoše za polovicu manje vlatah nego li oni pèrvi; korěnjakah na dva palca dubljine bilo je samo kod 4 od 100, a na dva i pol palca dubljine samo kod 9 od 1000, nu ovi dadoše svaki samo po jedan vlat, dočim pèrvi oni osobito pri raži i pšenici $2^3/_5$ do $4^1/_6$ vlata uplodiše.

Odovuda je očevidno, da je plitki usěv, ako je samo na toliko zemljom pokriven, da zèrno klicati može, i da klica od neposrědnoga upliva zraka obranjena bude, mnogo probitačnii, nego li duboki.

Digitized by Google

f) Krupnie zèrnje mora se, ako su inače okolnosti jednake, dublje pod zemlju spravljati, nego li sitno, jer mu više vlage trěba nego sitnomu, i jer jačje klice těŕa.

Bob, grašak, kukuruz, počanj (pasulj), orah, kesten, moraš, da klicati može, i da se kasnie klica neposúši, dublje u zemlju metati, nego li pšenicu i raž, ove opet dublje nego rěpu, děteljinu i mak, zašto ove trěba samo sasvim povèršno zastèrti zemljom, da niču i uspěvaju.

g) U ilovastu zemlju valja zèrnje, ako su inače okolnosti jednake, plitje, a u pěskovitu ili turfastu dublje metati.

Ilovasta zemlja za klicanje potrěbitu vlagu bolje obustavlja, i neda toplini tako lako u se; zato .....

h) Podnebje i doba godišta, tako i povoljno ili nepovoljno vrěme, kad se sije, — takodjer su razlozi, trěba li plitko ili duboko sijati i saditi? — U prolětje moglo bi često probitačno biti, malo dublje sijati, dočim se u jesen, ako su inače okolnosti jednake, svagda plitko sije.

i) *Plitki* usěv zove se onaj, koi se samo na pol palca dubljine zemljom zastre; *posrědnji*, gdě je zemlja na jedan do pol drugoga palca nanešena; a *duboki* usěv ja onaj, koi od pol drugoga na tri palca u zemlju ide. Ovaj poslědnji valja za plodove kamene i za krupnie vèrste žita samo pod toplim podnebjem i na lakoj zemlji.

(Dovde Burger.)

G. baron Voght u Flotbecku učinio je u tom obzíru više kušanjah, i našo *gotovo svuda*, da su sva krěpko uspěvajuća rastja samo slabo zemljom pokrivena bila, dočim je naprotiv sěme od svih slabiih rastjah barem na pol drug do tri palca duboko pod zemljom ležalo. I dok su ona pèrva tri, šest a i više vlatah i podpunih klasovah donosila, ova druga imala su samo po jedan vlat i urodila kukavnim klasjem.

Digitized by Google

Od narisah, učinjenih prilikom ovom, evo ih nekoliko od zobnoga rastja.

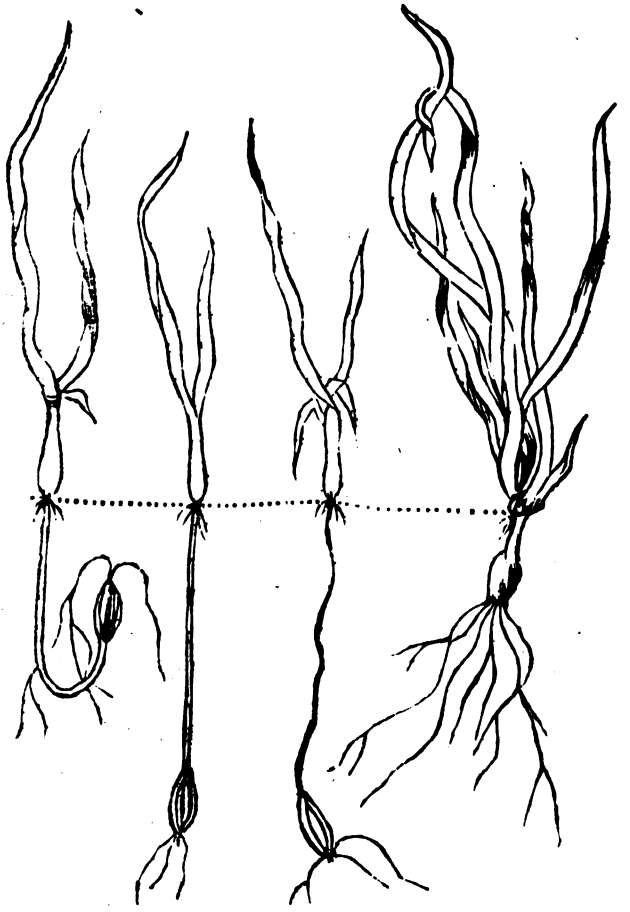

Pri pokusih, kroz više godinah nastavljanih, gdě se je ležaj zèrnah točno mogao razviditi, slědeća su se primětila:

1) U rahlo zemljište na tri palca duboko metnuta rastja nahode se poslě nekoliko neděljah jedva dva palca duboko; to dolazi otuda, što se zemlja sleže i propada; i budući zemlja odveć kruta, zato mala běla cěvka od rastja kroz nju težko probiti može.

Digitized by Google

2) Rastja od poduboko ležećih zèrnah izlazila su na vidilo 8—10 danah kasnie. Šteta ovoga kasniega izlazenja poznata je svakomu gospodaru, koi polja teži.

3) U oba ova slučaja činilo se je poslě 20—21 dana, kao da je posijano sěme šuplje i izumèrlo, nu ipak se je dèržalo još koréna i stabalca na onom městu, gdě se je klica zametnula. Rastje dakle, koje kasnie izidje iz zemlje, bilo je bez svake hrane, koju si je povèršnie ležeće pribavljalo svojimi frižkimi supicami (Cotyledonen).

4) Iz poduboko ležećega zèrna rastuća bělkasta podosta tvèrda korica brani i čuva bělu cěvku, koja do povèršja zemlje ide, čim ovdi na vidilo izidje, proraste iz nje několiko listićah i jedan čvorić. Korica i poduboko ležeće korènje zatim se osuši. Iz čvorića probije kasnie nèšto korènja.

5) Pri povèršnie ležećih zèrnih čvorić ovaj nije drugo nego kolěnce (novii fisiologi imenuju kolěncem ono městašce izmedju stabalca i korènja, iz kojega se po životnoj snagi razvija i stabalce i korèn), ili pače kolěnce i pèrvi čvor jedno su. Odovuda prorastu domala žilice tanane kao vlasi, koje sasvim time često dosta silovito u ilovaču prodiru na 2 do 3 palca dubljine.

(Nadalje će slědіti.)

Trava.

(Nadalje.)

Livade, koje se natapaju.

Izmedju rastjah, koja mi gojimo, voda osobito travi vèrlo je godna i posve potrěbita, da ova, kao što želimo, što bèrže i bujnie poraste. Nu voda ne samo što je već sama po sebi gojak, i što sobom vuče gojivih stvarih, kao isti zrak, nego vuče sobom i plěn, kog je učinila po njivah, pašincih, putovih, šumah, varoših, selih, dà — žalibože — i po istih gnojištih; budući pripravna onom ga

Digitized by Google

ustupiti, koi i marljiv je i znade s razlogom polja svoja njime gnojiti.

Ako pri tom razmislimo (veli Schwerz), da gnoj, koga voda odvlači, čim se njim neslužimo onako, odtiče u rèke i u more, dakle da po zlu prolazi najdragocènii gojak za rastje, to ćemo uviděti, od kolike je znamenitosti dobro uredjeno natapanje za onoga, koi polje radi, koi marhu goji, dà, i za čovèčanstvo, i da mu izmedju svih pripravah poljodělstva pèrvo ide město. Vèrlo sgodno veli dakle Thaer: »Natapanjem prisvojavamo si gnoj, kog sami proizveli nismo, i zametjemo plod, koi opet gnoja radja, bez da smo na taj plod potrošili gnoja.«

Rado bi mi sad opisali rukotvorno natapanje što jasnie i podpunie; pošto nam i družtvena knjižnica pruža dovoljnu i prekrasnu pomoć, kad nas samo nebi u tome prěčio těsni prostor lista ovoga, kojega bi punih 6 měsecih napuniti mogli so tim samo predmetom, pa ga ipak izcèrpili nebi. Toga radi izabrasmo kratki, nu razgovetni i za pèrvi početak dovoljni opis iz obdarenoga děla gosp. *Schlipfa*, vèrhovnoga učitelja u Hohenheimu, po imenu: »*Populäres Handbuch der Landwirthschaft.*« U tom dělu od str. 208—214 ima o rečenoj stvari evo što slědi:

.Prie nego što ćeš natapati, pomnjivo razvidi, služi li natapanju ležaj i povèršje. Natapanje je moguće, ako město, s kojega se voda na livadu napušta, višje leži nego livada, koju natapati misliš. Želiš li saznati, kako voda opada, a ti uzmi oměru ili vodnu vagu, kakovu ti pokažuje evo ova slika. Ta se oměra dèrži jedne letve, dugačke 12 stopah. Valja da će svaki gospodar znati, kako se s njom postupa, ako li nebi znao, a ono neka upita kojega dèrvodělca, zidara il stolara.

Digitized by Google

Kad ti je već poznat ležaj i padanje vode, a ti izaberi onaj natapanja način, koi je ležaju najprikladnii. Dva su načina natapanja: *natapanje vodom tiho tekućom i natapanje vodom stojećom.*

1) *Natapanje vodom tiho tekućom.* Ako livade tako leže, da se od vrěmena do vrěmena u lětu mogu naplavljati tankom vèrstom vode, to se zovu *livade, koje se natapaju vodom tiho tekućom.* To opet biva na dva načina, naime na *stèrmen* i na *hèrbat.*

a) *Natapanje na stèrmen.* Ovako se natapaju livade, što stèrmo leže. Vidi evo ovu sliku. Tu se voda po jarku *a,* kojim se napušta, na města od livade, koja su od drugih višja, navratja tako, da se, ako je moguće, svi njezini komadi naplaviti mogu. Da se voda navede na města, koja su od drugih višja, načinjaju se često ustave (Schleusen) i jazovi. S jarka *a,* kojim se voda napušta, navratja se voda u jarke *b,* kojimi se voda děli, a s ovih u jarke *c,* kojimi se livada natapa. Ovi su jarki *c* s pomoćju oměre (livela) obzorno (waagerecht) načinjeni, i napunjavaju se u isto doba vodom, koja, kad se izlije, preko obližnjih komadah tiho teče. Da pako voda napuniti može jarke *c,* kojimi se livada natapa, metnu se u *m* tanke ploče od kamena il daštice. Ako voda, kojom se livada natapa, kad obavi svoju službu, neće sama od sebe da odtiče u koju grabu ili koi potok, a ti joj otvori izlazak *d,* koi suvišnu

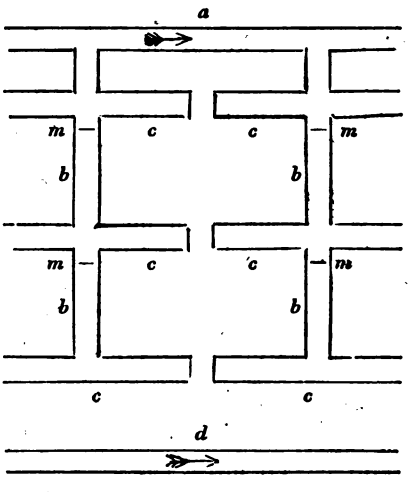

Digitized by Google

vodu u se prima i s livade odvratja, da se neubereži. Imade li na livadi jamah, gdě se voda rado ustoji, a ti ih zapuni zemljom. Polag veličine i ležaja livade može se ona natapati na različite načine, od kojih evo několiko narisah.

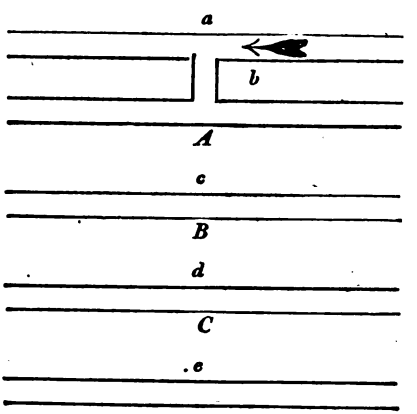

Pri ovom ovdi načinu teče voda po jarku *a*, kojim se napušta, u obzorno načinjeni jarak *b*, kojim se livada natapa. Voda se sad tiho izlije prěko pèrvoga komada *A*, i sakuplja se u drugom jarku *c*, kojim se livada natapa, a odavle se izlije prěko komada *B*. itd. — Ovomu načinu prigovaraju, da pèrvi jarak grabi svu bolju vodu, a da voda u drugom jarku manje u sebi ima gojivih stvarih. — Bolji je ovaj ovdi način, gdě natopnik, kad hoće, može na svaki komad vodu s pèrve ruke navèrnuti. Ako n. p. hoćeš komad *A* vodom tiho tekućom da naplaviš, zatvori vodu kod *d*. Ako misliš naplaviti komad *B*, otvori vodu kod *d*, a zatvori kod *e*. Dodje li red na *C*, a ti otvori vodu i kod *e*, a zatvori kod *h*. A da poplaviš *D*, tréba da zatvoriš kod *k*, a da otvoriš sve druge jarke, kojimi se voda děli.

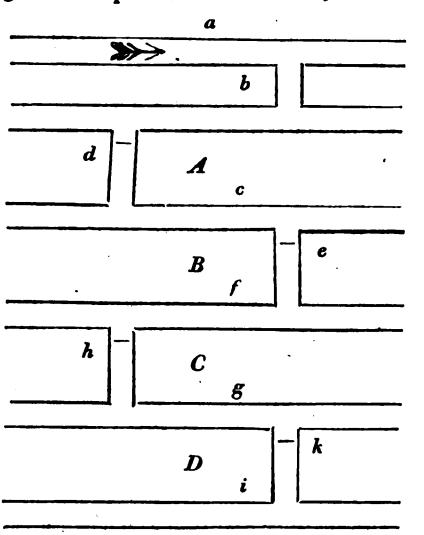

Digitized by Google

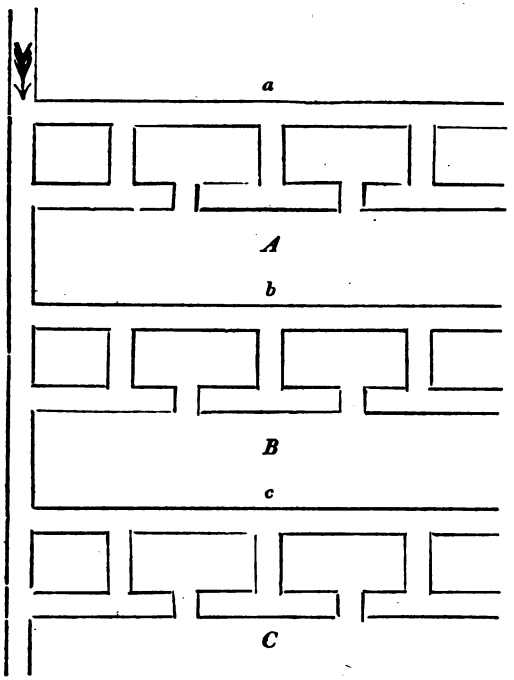

Pri ovom ovdi načinu jarak *x*, kojim se voda napušta, nalazi se na strani, tako da čověk može od jarakah, kojimi se voda dĕli, polag volje sad *a*, sad *b*, sad *c* napuniti vodom.

b) *Natapanje na hèrbat.* Ako voda na kojoj livadi slabo opada, trĕba načiniti nizbèrdicu rukotvornu tako, da se naprave slogovi široki 30—50 stopah, a u srĕdi hèrbat iz zemlje i busena, kroz koi potegnuti valja jedan obzorno ležeći jarak za natapanje. U ovom jarku prisili se voda, da se izlije, i ona tad obedvĕ pokrajne nizbèrdice tiho poplavi. Slika, što slĕdi, pruža oku takovo natapanje na hèrbat, gdĕ *a* označava jarak, kojim se voda napušta, *b* jarke, kojimi se livada natapa, a *c* i *d* jarke, kojimi se voda odvratja.

Digitized by Google

Osnova.

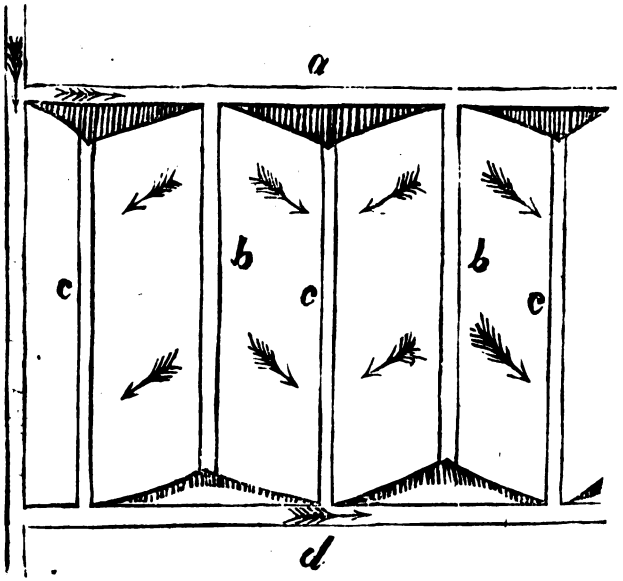

Obris ili prosĕk.

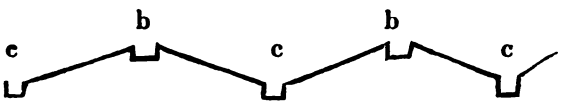

Što se tiče *dobe natapanja*, možeš natapati u jeseni, u zimi, u prolětju i u lětu. Za svaku dobu godišta evo ti naredbah:

1) *Natapanje jesensko i zimsko.* Kad u jesen pada tako imenovana jesenska kiša, koja puno gojivih stvarih sobom odvlači s njivah, šumah ítd., gledaj, da navèrneš vodu na livadu svoju. Natapanje zimsko, koje najvećma visi od podnebja, vidi se mnogim, da je nekoristno, jerbo kažu, tad podnebje rastju negodi. Medjutim mogu se livade i kroz zimu natapati, ako je zima blaga, ako je vrĕme kišovito, da se neimaš bojati smèrzli. Škodljivo bilo bi na-

Digitized by Google

tapanje, kad bi se livada zakorila ledom, koi se više měsecih raztopio nebi.

2) *Natapanje prolětno.* Ima gospodarah, koji rano, a opet drugih, koji kasno počimaju livade natapati. U tom obziru valja se dèržati evo ovih naredbah:

a) Rano natapanje prěporuča se onda, kad ima puno gnojećih stvarih, koje se s poljah, cestah, itd. podati mogu livadam.

b) Kako se raztopi zimska smèrzao, trěba livadu osušiti, i ostavit ju u tom stališu, dok s nastupajućom toplinom rastje nestane tèrati.

c) Ako je ožujka (Mart.) i travnja (Ap.) měseca suša, trěba livadu několiko danah na noć vlažiti.

d) Natapanje slabo hasni, dà, škodljivo je, kad oštro piri sěver il iztočnjak.

e) Najsgodnia doba za natapanje jest druga polovica travnja (Ap.) i pèrva polovica svibnja (Maja) měseca.

f) Ako se u travnju i svibnju pojave prolětni mrazovi, a ti stavljaj livadu za rana prie izhoda sunca pod vodu, ili napuštaj vodu već u večer na livadu.

3) *Natapanje lètno.* Natapanjem lětnim krěpi se od lětnoga žara venuće rastje na livadah. Nu predugo natapanje rastju više škodi nego koristi, jerbo se time zemlja preveć ohladi. U obće gledati trěba, da rastje na livadah čas ima dosta topline, čas u prikladno doba opet dosta vlage po natapanju. Pada li zavalita kiša, a ti se natapanja okani. Isto tako nemoj natapati ondi, gdě su livade vlažne, i gdě dolnja zemlja vodu nemože da propušta. Deset do četernaest danah prie kositbe da nenatapaš, a 10 do 14 danah poslě kositbe možeš opet natapanje započeti. Rastju veoma škodi vrěme nestalno, i zato nemoj natapati, dok grije sunce, nego u večer i za rana.

Obćenite naredbe pri natapanju vodom tiho tekućom.

a) Na zemlji pěskovitoj, rahloj i koja propušta vo-

Digitized by Google

du, možeš dulje vrěmena natapati, nego li na zemlji, koja nepropušta vodu.

b) Dok je po danu vruće, da nedokineš natapanje.

c) Po studeni premetji natapanje o podne, a po toplu vrěmenu u večer.

d) Po toploj kiši prestani natapati. Donosi li ta kiša puno gnojećih stvarih, a ti natapaj i tada.

e) Ako nastane studen, a ti natapaj, jerbo tad rastje od studeni voda brani.

f) U mokrih godinah netrěba odviše natapati.

g) Gdě voda jako opada, natapaj dulje vrěmena, nego gdě slabo opada.

h) Svako natapanje trěba da se od vrěmena do vrěmena odmakne, da se tako zemlja može osušiti.

i) Pošteno natapanje iziskuje, da se svi komadi livade natopiti mogu.

k) Što tišie i mirnie voda po livadi teče, to više livadi koristi.

II. *Natapanje vodom stojećom.* Ako livada leži pokraj potoka il rěke, gdě voda kad i kad silno naraste i sobom odvlači puno gnojećih stvarih, a ono možeš vodu zastavami navèrnuti na obližnje livade, ako izpod ustavah načiniš nasipe od zemlje, tako da se voda po livadi izlije i tamo ustoji. Ovaj natapanja način pruža slědeće koristi:

a) Iziskuje manje troška nego li natapanje vodom tiho tekućom.

b) Sva škodljiva živina, kao miševi, kèrpelji (Engerlinge), kèrtovi*) utamane se sasvim.

c) Sve gojive sopoljate stvari, koje sobom voda odvlači, rastave se od vode i slegnu ovdi kao gnoj na zemlji.

Nu ovaj način ima i štete:

a) Dobro livadno rastje po zlu prodje, ako se livada ovako dugo natapa.

*) Gdě se kèrpelji sasvim utamane, tamo trěba da nestane i kèrtovah, nu gdě kèrpeljah puno ima, tu netrěba da se kèrtovi utamane, nego ih valjà šteditì. *Izvěstnik.*

Digitized by Google

b) Ovako natopljena livada daje doduše puno kèrme, nu nije dobra.

c) Ovaj način iziskuje mnogo više vode, nego li natapanje vodom tiho tekućom.

d) Na ovaj način nemože se livada tako dugo natapati, kao na onaj.

e) Ima vèrstah zemlje, koje predugo stojeća voda odviš razmekša, tako da se vèrlo kasno osušiti mogu.

Pri natapanju vodom stojećom valja se dèržati ovih naredbah:

1) Natapanje vodom stojećom moguće je samo u jesen i u prolètje, kad voda visoko stoji.

2) Voda na ovako naplavljenoj livadi trèba da 3—4 dana samo se ustoji. Kad je studen, i gdè je zemlja laka i vodu propušta, onda slobodno duže, a kada je vrème kišovito, a zemlja vlažna, onda manje vrèmena.

3) Na ovaj način natapaj samo onda livadu, kad se zemlja dovoljno osuši.

4) Kako trava poraste nèkoliko palacah u visinu, nemoj više livadu po ovom načinu natapati.

5) Ako se po toplu vrèmenu na ovako natapanoj livadi pokažu ovdi ondi pènasti komadi, što je zlamenje, da rastje gnjije, a ti nemoj više livadu ovako natapati.

Korist vrebacah.

G. professor Bradley veli u svojoj knjižici, da dva vrebca za vrème, dòk hrane mlade, svaki tjedan 3—4000 gusènicah poubijaju. Da podkrèpi taj račun, navodi, što je sam motrio i iskusio. Osvèdočio se je naime, da su obadva vrebca, samac i samica, svaku uru na gnjezdo donèli svojih 40 gusènicah. Zatim uzima, da vrebci samo 12 putah na dan po tom poslu idu, to jest 12 putah izlaze, a 12 natrag dolaze, dakle svaki dan pojedu 480, a u 7 danah 3360 gusènicah. — Ako i dopustimo, da bi se tomu

Digitized by Google

računu koješta možebiti prigovoriti dalo, ništanemanje bez svakoga je prigovora sigurno, da je šteta ubijati male ptice; jer imade više vèrstah, koje nezoblju ni zèrnja ni sěmenja, kao vrebci, nego jedu samo kukce i cèrve.

Ja, koi ovo oglašujem, imao sam jednom pokraj jedne ulice od dervja polje, posijano pšenicom, a na drugoj strani polje posijano kupusom (zeljem). Pšenica biaše dozrěla, a u isto vrěme pojavi se na kupusu sila gusěnicah; nu vrebci, stanujući na dèrvju, spuštali su se čas na ovo, čas ono polje, i jedući sad suhu sad mokru hranu na izměnu, kao da ih je tko naučio, oslobodiše u kratko gori spomenuta polja od nemilih tih gostih. Premda moguće nije razabrati potanko, da li su ti vrebci počinili više koristi il štete, sasvim time polag izpovědi svih svědokah, kojim se věrovati može, i u koliko je stvar tu moguće presuditi, biaše korist kamo veća nego šteta.

Kako se može mlěko sačuvati?

Uzmi, koliko ti se već po prilici potrěbito čini, sasvim čistih i suhih bocah (flašah), te ih napuni mlěkom odmah, kako ga podojiš (pomuzeš); zabèrtvi odmah svaku bocu poštenim plutovim čepom (Korkstöpsel) i poveži čepove špagom il žicom (drotom), kao što to biva kod šampanjskih bocah; zatim metni na dno od željezna il bakrena kotla mèrvo slame, a na slamu boce mlěkom napunjene po redu tako, da med bocom i bocom bude takodjer malo slame. Sad napuni kotao hladnom vodom, koju malo po malo ugrij, i gledaj da uzkipi; nu kako opaziš, da voda počima kipěti, odmakni odmah vatru, neka se sad boce same u kotlu ohlade. Ohladjene boce spravi sa slamom il piljevinom u košare il škrinje, te ih čuvaj na kojem hladnom městu. Mlěko tako priredjeno pošiljali su iz Engleske u zapadnu Indiu i opet natrag, pa je sasvim tim tako dobro bilo, kao da je danas podojeno.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,
kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 4. Zagreb. Měseca Travnja. **1844.**

Sadržaj. Občinska skupština odgodjena. — Iz Burgerova nauka o usěvu (nadalje). — Navodnjenje livadah. — Oranje. — Hrušt. — Proti stěnicam. — Da se iztrěbe zle trave po livadah. — Prost način za sušiti butove.

Ako samo onakova skupština, koja se u povećem broju, sa živom, *nerazděljenom* voljom sastaje, s napredkom raditi može za dobro družtvene svrhe, to će naredba, kojom je 6. občinska skupština u měsecu veljači (Feb.) odgodjena, svakomu ili barem većini biti po ćudi. Nu ako se tad slabo mogosmo nadati, da će tko u skupštinu doći, što da se nadamo u ovoj dobi, gdě je marljiv poljski gospodar važnimi posli prikovan na svoje imanje. I zato ne bez temelja sudimo, da će svakomu povoljna biti naredba glavnoga odbora, kojom se 6. občinska skupština na sgodnie vrěme odgadja.

Iz Burgerove knjige
„Nauk o usěvu."
(Nadalje.)

3) *Koliko sěmena treba uzeti za usěv?*

a) Na datom prostoru valja toliko sěmena metnuti u zemlju, da iz njega uzrasti može toliko rastja, koliko treba, da se njim pokrije zemlja, bez da zato jedno rastje drugo u svom naprědku obustavlja.

Digitized by Google

Želimo do duše, da na datom prostoru što više uplodimo rastjah, ne samo takovih, koja su za date razměre najsavèršenia. Da pako rastje sasvim može uspěti, trěba mu dati dosta prostora za žilje i listje, dakle nevalja više mladih rastjah metnuti u zemljù, nego što ima takovih porazměrnih prostorah.

b) Broj dakle usěvnih zèrnah, koje razsijati valja, visi od prostora, potrěbita svakomu pojedinomu rastju, da može sasvim uspěti, i ako hoćemo za dat prostor da odlučimo broj usěvnih zèrnah, trěba da znamo prostor, koi je rastju kojemu, kad odraste, pod stanovitimi razměri potrěbit.

c) Veličina prostora, koi je potrěbit svakomu rastju, zavisi od množine hrane, koja se za rastje nalazi u zemlji, kao i od toga, kako se ta hrana rastavlja; — zavisi od naravi zemlje, u koliko je naime ona manje ili više shodna naravi rastja; — od načina, kako se zemlja priredjuje; od brige, kojom se rastje goji, i od vrěmena, odlučena rastju, da može rasti. — Osim toga zavisi veličina usěva u poljodělstvu još i od načina, kako se sěme spravlja pod zemlju, i od dobrote sěmena.

d) Čim više ima u zemlji hrane za rastje, koja se rastavlja, tim će više rastno žilje od te hrane u se upijati, tim će se većma živući plod, ako su ostali razměri jednaki, povekšavati, i tim vedi trěba da je prostor, koga iziskuje svako pojedino rastje; i na opako, čim manje ima u zemlji rastavive hrane za rastje, tim slabie razpružava se žilje i těra onaj dio od rastja, koi je iznad zemlje, i tim manji je prostor, koga iziskuje odraslo rastje, ako su ostali razměri jednaki.

Posijmo n. p. pšenično zèrno na zdravo pognojenom vèrtnom slogu, pa ćemo dobiti rastje sa trideset i više

Digitized by Google

klasovah, zauzimajuće prostor od polak četvérokutne stope; a sad gledajmo, koliko isto rastje zauzima prostora na oranicah, pa ćemo naći, da ova rastja tim slabie udaraju u stablo, čim su njive mèršavie, tako da često samo jednim jeditim klasom urode, ako i nisu na gusto posijana.

e) Novo pognojenu ili u obće jaku zemlju, i to tim većma, ako joj narav odgovara naravi rastja, koje se obdělava, bolje je posijati na rědko, jerbo svako rastje zauzima više prostora, i naopako zemlju mèršavu, i čim je zemlja manje shodna rastju, bolje je posijati na gusto, jerbo svako pojedino rastje manje je i slabie.

f) Priprava, koju zemlja kroz oranje zadobiva, od najveće je znamenitosti za naprědak posijanoga rastja, i čim je bolje i poštenie zemlja pripravljena za usev, tim manje ima zaprěkah, na koje će žilje razpružajuć se nagaziti, i čim većma koje rastje raste, tim na redje valja njivu posijati.

Jedino zemlja duboko uzorana čini razliku u obziru rědke sětve. Čim dublje je zemlja prorahljena, tim na guštje može se posijati do stanovite měre; jer buduć da svako pojedino rastje, za uzrasti do stanovite visine, mora da ima stanovitu množinu žilja, to mora da zemlja, gdě žilje više nego obično prodirati može u dubljinu, pa i tu još nalaziti hrane, hraniti može više jakih rastjah (bez da jedno rastje drugo tura), — nego li ona zemlja, gdě se žilje odmah obzorno razpružiti mora, gdě gust usev samim slabačkim rastjem rodi, ili gdě povelik dio rastja tako je položen, da ga drugo rastje udušiti mora, za pribaviti dovoljan prostor ostalomu rastju.

g) Ako se rastje rastuće nimalo negleda, raste pomanje i mnogo je slabie, nego ako se vas drač oko njega

Digitized by Google

satre i više putah prorahli zemlja, u kojoj mu se žilje razpružava, ili ako mu se oko stabla nagèrne rodne zemlje. Na redje dakle sija se one mekote, kojih se rastja u naprědak pliju, okapaju ili zemljom zagrinjaju.

Ovo je stranom uzrok, zašto sětva, koja biva u redovju, tako malo iziskuje sěmena, nu sasvim time obično više daje čista dohodka, nego li na široko posijane, guste, nu zanemarene mekote.

h) Od dobe, u kojoj se sije, zivisi mnogo buduća veličina i naprědak rastja. Čim više naime vrěmena ima rastje za raztvoriti svoje žilje i listje, tim većma se protegne, samo ako su ostali razměri jednaki; tim na rědje trěba da stoji, inače jedno rastje drugomu pači i škodi; a čim manje ima vrěmena isto rastje za raztvoriti svoje žilje i listje, tim manji su svi njegovi děli, i tim na gustje trěba da stoji jedno od drugoga, inače med rastjem i rastjem ostanu čistine, koje nisu nimalo no korist.

Čim se ranie u jesen sije, tim više ima vrěmena rastje za puštati još u jesen žilje i udariti u stablo, i tim većma se rastje druge godine protegne. Čim se kasnie sije, tim je rastje s nastupajućom zimom manje, i tim slabie se u obće protegne; jer što se u jesen zanemari, to se u prolětje nadoknaditi nemože.

i) Trěba li na gusto ili na rědko sijati? — to zavisi i od načina, kako se sěme u zemlju spravlja, t. j. dodje li svako zèrno, pošto se pod zemlju spravi, u stanje, da klicati i rasti može? — Gdě se usěvno sěme rukom metje u priměrnu dublju, ili gdě se prikladnimi sijaćimi spravami pod zemlju spravlja, onde čověk uvěren biti može, da će svako živo zèrno po jedno rastje dati, i ondě će od potrěbe biti mnogo rědje sijati, nego li gdě se sěme razdèr-

Digitized by Google

ljuje, jerbo tu mnogo sěmena na povèršju ostane, i radi pomanjkanja vlage nemože klicati, ili ga ptice pozoblju; isto tako i ondě, gdě se sěme zaorava, gdě se množina sěmena zakopa, pak ili ni neklica, ili daje slabo rastje, koje će domala izumrěti.

k) Najposlě trěba li manje ili više zasijati? to visi od dobrote sěmena, da t. j. svako zèrno tako zdravo i podpuno bude, da se od njega rastje za sigurno možemo očekivati.

Něki vele i to: da i po manjoj ili većoj čistoći sěmena, měnja količina, koja se uzima za usěv. Nu pitamo mi: tko da sije sěme nečisto i poměšano s kojekakvim korovnim sěmenjem? i tko da pomisli, ako se raž poměšana s divjim makom i divjim grahom posije, da će raž moći oboje ovo rastje obustaviti i uništiti, baš ako se u město 2½ vagana raži, što se inače za (bečko) jutro sije, uzmu sada tri vagana od ovoga nečistoga sěmena?

l) Ako se zna prostor, koga svako pojedino rastje, savèršeno i podpuno razvito, polag poznatih i potrěbitih uvětah zemljišta, podnebja i načina obradjivanja na njivi zauzima, tad se polag toga lako može pogoditi i množina rastja ili množina seměna, što je potrěbito za usěv. — Nu budući da nije moguće, veliku množinu zèrnja izbrojiti, zato se odredjuje količina usěva polag měre i vage, i samo se jedan mali dio od zèrnah najprie izvaže, a zatim prebroji.

Veličina i specifična težina zèrnah nije svake godine i u svih okolnostih jednaka, i vagan raži ozimice n. p. sadèržava često za jednu četvèrtinu više zèrnah nego drugda; potrěbito je dakle i po měri znati količinu zèrnah, što će se posijati. — Doznati pako možeš, koliko u uzetoj kojoj měri zèrnah imade, ako měru najprie izvažeš, a poslě něšto od svega, n. p. jedan lot, prebrojiš.

Digitized by Google

Na primer: vagan traži ozimice valje u vrěme usěva jeseni 83¼ funte, a u jednom lotu ima 967 zèrnah; u cělom dakle vaganu ima 2,576,088 zèrnah. Ako se vagan posije na (bečko) jutro od 8,294,400 četverokutnih palacah, i ako se uzme, da će svako zèrno po jedno rastje dati, tad bi svakomu zèrnu dopao prostor za rastjenje i uspěvanje od 3,21 četverokutnoga palca; al tu bi su rastja očevidno za polovicu pregusto nalazila; i pol vagana dosta bi bilo za dobro zemljište. Ako se dakle vidi, da će se posijati tri vagana na jutro, pri čemu će svakomu zèrnu dopasti od prilike prostor samo od 1,07 četverokut. palc., tad će se za sigurno moći reći, da ⅚ od usěva ili ni proniknuti neće, ili da će od slabosti usahnuti; ili pako da će izvišna rastja zaměnito se ugušiti, da tako ono, što preostane, više prostora ima za uspěvanje.

m) Budući da rastja u pèrvoj mladosti najslabje mogu odoljivati raznim izvanjim nepogodam, i najprie i najlaglje u toj dobi izginu, zato pri usěvu na to valja paziti, i u obziru, da je několicina baš i u najjedriih zèrnah klicavost svoju već izgubila; da će jedan dio klicah, koje su potěrale, pèrvih već neděljah života svoga izumrěti; da će druge kojekakvi kukci izjesti; a druge da će zima i hladni větrovi u prolětje ugušiti; — iz toga, rekoh, obzira potrěbito je proračunanoj količini usěva još něšto zèrnah izviše dodati, da njiva svuda bude jednako rastji zastèrta, niti da se igdě čistine vide.

n) Koliko pako trěba sěmena izviše dodati? — čas manje čas više; kako bude t. j. sěme, gubi li lako ili težko klicavost svoju, i jesu li rastja polag naravi zemljišta, podnebja i polag drugih okolnostih slabia il jača; a najposlě je li sěme tako pod zemlju spravljeno, da lako klicati i rasti može, ili da mu je to gotovo nemoguće.

Osobito način, kako se sěme pod zemlju spravlja, odredjuje, koliko valja za usèv uzeti. Za izumèrla zèr-

Digitized by Google

na, za slaba rastja, koja će domala uzhnuti, za kojekakve kukce, treba do duše svagdu nešto sěmena izvše dodati, nu to nije mnogo i iznosi najviše $^1/_5$; ali onu izvišnost, koja je još vèrhu toga potrèbita, iziskuje način sijanja. Ako se sěme branom pod zemlju spravlja tad treba dva put onoliko, koliko je proračunano, t. j. treba 100% izviška. Ako se pako uzme za sijanje tako zvane sijaće sprave, tad je izvišak od 33 do 50% dovoljan; nu ako se sěme zaorava, tad treba zaista tri put onoliko uzeti, koliko je proračunano, više izviška trebu pri raži, jer su joj rastja slabia, nego li rastja pšenične; tako isto više treba od zobi nego li od ječma; više za jarinu nego za ozimac; više pod studenim podnebjem, nego pod toplim.

(Dalje će slěditi.)

Navodnjenje livadah.

Koliko treba voda da opada? (Polag Zellera.)

Pri uredjenju na stèrmen (Hangbau) treba da voda najmanje vazda na 80 stopah opada za stopu, to jest da opad (Gefall) čini $^1/_{80}$, nu podnipošto manje nego $^1/_{100}$ daljine, inače izlěvajuća se voda već sporie teče, i gnojeći děli ustoje se u jarkih, kojimi se natapa. U takovoj sgodi valja natapati na slogove. Livade gotovo ravne, n. p. ko je samo za 1—2 palca opadaju na 100 stopah, valja, u koliko dopuštaju ostale okolnosti, natapati tako, da se na njih voda sustavi. Nu više nego 100 jutarah da nedodje na jednu ustavu.

Koliko treba da opadaju jarki, kojimi se voda napušta? Dok je takov jarak još izvan okoliša, koi se ima natapati, bolje je, što većma opada. U nutra u okolišu treba na 100 *ruthah* daljine uzeti najviše 10 palacah, — ako nećemo, da voda izruje dno, — polag prepisa 5 palacah, a najmanje 2 palca.

Digitized by Google

Čim veći opad, tim na više mjestah treba vodu pregraditi, n. p. na rastup (Distanz) od 100 sežanjah.

Pri 2 — 3″ opada samo na jednom mjestu.

» 5 — 8″ » » » 2 »

» 10 — 15″ » » » 3 »

» 20 — itd.″ » » » 4 »

Priporučuju često, neka bi se jarki, kojimi se natapa, pri uredjenju na stèrmen kopali bez opada, pače posve obzorno. Nu ako natapaš gustom, glibovitom vodom, to ti se ona obustavi na travi, koja na vèrhu od jarka obično bujno raste, voda se vèrlo lagano izlèva, a gnojni dèli time obore se i popadaju na dno od onih malenih jarakah, kojimi se voda dèli, i zadavaju sad više posla, jerbo ih čistiti treba, s druge pako strane propadaju za livade. Samo kad je voda sasvim bistra, valja maleni jarki obzorni da budu. (*Allg. Zeitung v. Beyer.*)

Trošak, koga iziskuje uredjenje natkvašenja. Gospodin gospodarski savětnik dr. Zeller veli u svom preporuke dostojnom dělu: »Das Wiesenkulturgesetz und die sonstigen Mittel und Anstalten zur Beförderung der Wiesenkultur im Grossherzogthum Hessen:« — U obće može se sad u nas, pošto su ljudi u uredjivanju livadah izkusnii i věštii, a ime no pošto dovoljno ima vèrlih teknikah, trošak samo poprěko uzeti, osim troška za ustave od jutra.*)

1) Pri uredjenju na stèrmen, ako netrěba livade nanovo urediti 3 fr. raja.
2) » » na sustavu » » » » » 4 » »
3) » plitkom uredjenju na herbat . . . . . 5 » »
4) » » » » slogove (po Siegenovom načinu) nanovo uredjujuć slogove . . . . . 45 » »**)

U koliko se je osvědočih, neima gotovo grane poljodělstva, koja bi žertve, učinjene na svoje podigbutje i poboljšanje tako obilato povratjala, kao gojenje livadah. Od

*) Vidi skrižaljku (tabelu) na str. 124 od 2 god. ovoga měsečnoga lista.
**) 5 for. raja. čine 2 for. 24 kr. srebra, 4 for. raja. 3 for. 12 kr. srebra. 5 čine 4, a 45 čine 36 for. srebra.

Digitized by Google

sèkom može se uzeti, gdè nije trèbalo skupih ustavah praviti ni livadah nanovo uredjivati, da je tamo pri povećih odvodnjenjih i navodnjenjih suvišni iznos livadah već pèr ve buduće godine dovoljan bio za troškove, dakle da je time stečena vrèdnost zemljišta čisto dobivena. Na ponudu moju, da ću ja na svoj trošak urediti natapanje, samo ako mi se ustupi izvišni iznos livadah kroz dvè godine, mnogi dionici drage volje pristadoše.

O r a n j e.

Oranje, plaženje, ili koliko se plugom za izvèstno nèko vrème učiniti može, različno je polag slèdećih okolnostih:

1) Polag širine brazdah, jer za polak manje vrèmena trèba, ako se brazde na 10 palacah širine rèžu, nego li kad se prave od 5 pluženje ima se uzeti polag puta, koga plug prevaljivati mora.

Ako se n. p. uzme, da je njiva od 1200 četverouglastih sežanjah široka 12°, a druga 100°, tad će dužina puta = biti množini brazdah, pomnoženoj (multiplicirt) dužinom njive, a tu se ono, što se plug obratja, u račun ne uzima. Pri brazdah od 6 palacah dolazi na spomenutih 12 sežanjah 166 brazdah, ove uzete sto putih daju put od 16,600 sežanjah, koi se prevaliti ima; a pri brazdah od 8 palacah dobiva se 108 brazdah, dakleno put iznosi 10,800 sežanjah itd.

Za proračunati, koliko se vrèmena potroši na obratjanja, uzeti valja, da bi plug za vrème, što se obratja, 6 do 8 sežanjah poorati mogao.

Broj obratjajah = je broju brazdah, koje dolaze na izvèstnu nèku širinu. Čim je dakle veće razmèrje širine k dužini njive, tim se više vrèmena obratjajuć gubi, i tako naopako; nu ovdi mnogo i od toga visi, da li je njiva s jedne i s druge strane jednaka, ili se možebiti strane na spodobu jezika jedna k drugoj približuju, jer pri zaostav-

Digitized by Google

uhvatiti hrane, tu nemože da se porodi — barem ne za dugo vrěmena — nesklad, tu nemože da se hrušt̀ovi neobično umnože. Nu ako čověk, za uzčuvati svoje žito, svoje plodne, svoju pitomu živad i t. d. ne samo ubija škvorce (hèrljake), svrake, vrane, grabežljive ptice, lisice, kune, lasice, tvorove (lluss) itd., nego iz prirodjene si, na način grabežljive zvěradi, pohlěpe za lovom i ubojstvom (koju jedino pamet ublažiti i omplemenjenje ljudske pretvoriti može u dobrohotnost prama svemu kolikomu živućem u stvorenju), rat taj ubojni vodi i proti takovim stvorovom, koji mu baš nimalo škodè nečine, ili gděkoju malenu škodu inako obilno naplaćuju; ako lovci, dangube vježbajući se u pucanju, pastiri (čobani), občena mladež i nemilosèrdna starost od ljudih svake vèrste — jedan drugoga gledaju da nadkrile, mučći, ubijajući i plašeći sve što živi, pače neštede ni sovah, děteljah, sěnicah, lastavicah, ni inih pòjućih ptićah, jazavcah, ježevah, miševah, ljiljakah (slěpih miševah), kèrtovah itd. — tad da kako mora čověk sam na se da uzme onaj težki, mučni i samo onda probitačni posao, ako se ga ozbiljno i marljivo lòti, naime, da pokupi i poubija kukce, koji se u slici hrušt̀ovih gomilsena pojavljuju, ako mu se čekati neće, dok jedared nepogoda (što od vrěmena do vrěmena i nastati znade) na několiko godipah neizbavi od takovu obćenita bića.

U ostalom lagljè je kupeć utamaniti hrušt̀ove, nego gusěnice. Nu kao što su pokazali primèri pa mnogih krajevih, hrušt̀ove kupiti samo onda je vèrlo korisno i probitačno, ako se mnoga obližnja občine s dogovorom u isto doba posla toga late, i to dok hrušt̀oi još pèrše, dakle dok nisu izlegli jaja. Posao taj biva mnogo lagljè i ide bèrže od ruke onomu, koi se dèrži ovih pravilah. Oberi za taj posao doba njihovog jutèrnjeg počinka, gdě sanaho na dèrvetju vise; uzdèrmaj svako dèrvo i svaki gèrm odmah pèrvi put naglo i žestoko. Hrušt̀ovi, koji po pèrvom uzdèrmanju popadaju, nit se nemaknu, već ostanu mirno ležeć na zemlji, bilo pako, što ostanu na dèrvetju, koliko god putah

Digitized by Google

nanovo uzdèrmaš dèrvo, pokušavat će sve većma, da se spase. Na debelom dèrvetju, kojega se stablo dèrmati neda, gledaj da sa listavah, ako je moguće, sve grane u isto doba kvakom za gusěnice, ili drugim priličnim orudjem obuhvatiš i uzdèrmaš. U kupiocah (k čemu su najprikladnii okretni mladići pod rukovodstvom někojih odraslih ljudih) trěba da su vrěće, koje kad su pune, valja zavezati i ukloniti; a hruštove kipućom vodom smaći, da se dugo nemuče.

Svèršivši ovo, možeš hruštove na kojekakvu korist obratiti:

1) Možeš s njimi gnojiti osobito voćke (Obstbäume), pošto ih sa něšto živoga vapna (kreča) pospeš, ili samo razgnječiš i sa zemljom zdravo smèrvljenom směšaš.

2) Možeš iz njih praviti ulje. Pišu u časopisu za gospodarska družtva velike hercežie heske od god. 1841. iz časopisa za šumarstvo od g. Wedekinda, da je službenik něki kod lugarstva u Virtemberskoj god. 1840. dao 112 maltenah heskih (měra) hruštovah pokupiti i na mlinu za ulje ožimati (izprešati), na što da je potrošio 100 fr. sreb. Hruštovi ti dadoše 160½ hes. okah (Maas) ulja po 37½ kr. — I družtvo, sklopljeno u Quedlinburgu, da kupi hruštove, dalo je g. 1836. pohvatati 19 miliunah (prěko 700 od prilike vaganah hruštovah, da iz njih pravi ulje. Nu s kakvim naprědkom, to neznamo. Iz onoga, što ostane, može se još napraviti gaz za světiti; a što tad još preostane, daje ugljen, koi je dobar za načinjanje blakita berlinskoga (Berlinerblau.)

3) Hruštovi valjadu za hranu. Znamo, kako ih rado živih jedu patke (race), kokoši i svinje, i da su vèrlo dobra i gojiva hrana; nu za taj posao dadu se i dulje vrěmena čuvati, kao što biva po mnogih krajevih; pišu medju ostalim u časopisu za gospodarska družtva u velikoj hercežii heskoj 1841. na str. 242: „... smaknu se u vrućoj vodi, a po tom se rastru na suncu il drugom kojem suhom městu, da se osuše, a kada su skroz suhi, stuku se u koritu na prah. Sada se směšaju s meljom, posijami itd.

te tako se dobije za svinje i živad hrana, koja se može uzporediti s najboljom zèrnatom kèrmom. Ako li misliš hranu tu sačuvati za zimu, a ti je nemoj na debelo nasipavati, inače lahko uzkisne, te se pokvari. Hrani toj, dajući ju živini, primèšaj vode, da bude kao kakva tvèrda kaša, koja će još i bolja biti, ako joj primèšaš mèrvo soli.

4) Hruštovi su dobri za kolomaz, koi se iz njih ovako pravi: Napuni hruštovi zemljene lonce (gèrnce), a lonce pokrij mrèžom od šice (drota) ili izprobušenom daskom, ili samo jednom rukovetju slame, izvrati te lonce na prazne lonce od iste veličine, koji su do vèrha ukopani u zemlju. Na dnu prevratjenoga lonca načini vatru iz šiblja, strugotinah itd. iz pečenih hruštovah kapajuće ulje, koje vèrlo dobar kolomaz daje, sakuplja se u dolnjih u zemlji ukopanih loncih. Od svake oke hruštovah dobije se obično nèšto prèko $^1/_4$ funte uljá.

Ja, koi ovo objavljam, iz izkustva znadem, kako se s tim postupa, i zato svakoga, koi nemože podnosti smrada, savětujem, da hruštove obrati na hranu, a ne na ulje, il kolomaz, izvan ako znade na koi jevtini kemički način ui kloniti gadni smrad, po kom takovo ulje i kolomaz udara.

Ako se dobro rukovodjenim sakupljanjem hruštovi ili sasvim utamane, ili barem broj njihov na toliko pomanjša, da kvar, kojega čine, toliko baš neudara u oči, to će i šteta, koju čine kèrpelji, kao njihovi porodi, bivati tim manja, što sa smèrtju svakoga ženskoga hrušta nemogućan biva postanak sile kèrpeljah. Nu bolje bi bilo, kad bi se kèrpelji upravo pohvatati mogli. Al to je samo pri oranju moguće, iz očevidnih razlogah, i budimo zadovoljni, ako nam za rukom podje, te prostrane livade obranimo od njih tako, da ih natapamo, posebna pako mèsta tako, da ih posipavamo čadjami, rožgjinjem, pepelom sapunarskim i pepelom od kamenoga ugljevja; pojedine pako grede na vèrtu time, da oko njih posadimo jagode, ili posijemo salatu, kojih žilje tako rado jedu, da za drugo rastje ni nemare. Osobito pako svoje vlastite koristi radi uzmimo pod obranu

Digitized by Google

bu onu nedužnu živinu, koja se š njimi hrane, uzmimo pod obrambu i ozloglašenoga kèrta, kojega do duše u perivojih (Ziergärten), osobito u gnjojnicih (Mistbeet), pri prokopih (kanalih), ribnjacih, nasipih, i na mnogih drugih městih tèrpiti netrěba, nu koi na prostranih livadah samo je na hasnu, s kojih, kada se natapaju, i odasvuda, gdě mu nestane njegove divjačine, i sám se ukloni, jerbo rastja neće de jede. Kèrtine, koje u ostalom ne samo u prolětju, nego i poslě svake kositbe razmetati valja, i nikad ih neštediti, dok se čvèrsto neslegnu, škode samo onda, ako se naprave, kad trava već visoko stoji, jerbo su tad kosi na putu. Osim toga trava bolje raste, gdě se kèrtine razmetju, te tako *mnogostruko* nadoknadjuje trošak, koi se učini na razmetanje.

Proti stěnicam.

Uzmi korěnja od kaline (kalinovine-Viburnum opulus-Wasserholder) i od vratića (tanacetum vulgare - Rainfarrn), od svakoga 8 lotah na svaku oku (polić) čiste vode, na kojoj drobno izrězano korěnje u dobro pokrivenom loncu dvě jake ure kuhaj.

Kada se vòda sasvim ohladi, očědi ju te njome nakvasi i operi sgibice ili režke od pokućstva, stěne, zidine, prozore (obloke), vrata, i sve stvari, koje su nepovoljnim tim gostom osnaradjenje. Vodę ove, kad sobe běliš, možeš takodjer prilijati vapnu (kreču), osobito ako su stanja dèrvena.

Ima tomu četiri godine, odkako se ne samo ja, nego i mnogi moji susědi i znanci načinom ovim s najboljim naprědkom i srěćom služimo. I zato mislim, da sam dužan obznanit ga štovanim mojim zemljakom.

Ljudevit Vukotinović.

Digitized by Google

Da se iztrěbe něke zle trave po livadah.

G. *Ihmsen* u Glinetfeldu veli u gospodarskih novinah za Kurhesku medju ostalimi slědeća: Veoma je prost način, kojim se služim za iztrěbiti balušku (*Colchicum authumnale, Herbstzeitlose*) i podběl (koptinjak, konjsko kopito, *tussilago farfara, Huflattig*). U prolětje, kad trava i kapići od sěmena *u baluške* sasvim odrastu, posečem ih tik do zemlje, i onako frišku još ranu pospem podobro gvozdovitom galicom (vitriolom), od koje děca, koja posao taj ověršuju, několiko funtih u prah stěrvene sa sobom nose. Ovaj posao brzo ide i svěrsi svojoj sasvim odgorava. — Za iztrěbiti podběl uzimao sam s dobrim naprědkom směšu od lanenoga pozdera (Flachsscheben) i frižkoga svinjskoga gnoja. Pozder, koi trěba da na suhom městu sačuvan bude, pomeša se sa toliko čistoga svinjskoga gnoja, da sasvim nakvašen bude, zatim se na frižko odsěčena stabalca metje; i ovo mogu děca ověršiti. Samo, kad je kišovito vrěme, lako se dogodi, da se ožudjena svěrha nepostigne.

(*Pohls Archiv* 1843.)

Prost način za sušiti butove (šunke).

Uzmi staru bačvu (Fass) bez dna, ispravi ju i izmaži ilovačom tako, da zrak probijati nemože; tik dolnjega dna napravi toliku rupu, da se u njuj směstiti može tava (Pfanne), koja se piljevinami ili drugim jakp dimećim se gorivom napuni. Butove oběsi u gornjem odělu na jako děrvo, koje je poprěko posrěd bačve uzvěrstjeno; odozgor pokrij bačvu grubim debelim platnom, kroz koje će zrak prolaziti moći, da se vatra od premnogoga nagomilanoga dima neuguši. Kažu, da se 48 urah butovi sasvim dobro osuše, i da je način ovaj dobar i za govedinu, losos (Lachs) itd.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 5. Zagreb. Měseca Svibnja. **1844.**

Sadèržaj. Šporerov žepni dèrvoměr. — Nauk u gojenju voćakah. — Iz izvěstjah i predlogah podružnicah někojih. — Stališ gospodarstva kod seljanah u Gornjem Zagorju. — Bedrinac. — Šta pri poljodělstvu više vrědi, razum il gnoj? — Iz Burgerova nauka o usěvu. (Nadalje).

Žepni dèrvoměr.

(*Taschendendrometer ili Baummesser.*)

Sa zahvalnostju napomenusmo već u br. 8. — g. 1843. měsečnoga lista, da je g. Franjo Šporer, izumitelj dèrvoměra, družtvu našemu poklonio jednoga, koi je vèrlo lěpo načinjen. Orudje ovo od necěnjive je koristi, i zato mislimo, da smo dužni objaviti, da dèrvoměrah tih imade samo kod izumitelja, g. Franje Šporera, c. kr. nadzornika šumah u sl. nar. brodskoj regimenti br. 7. u Vinkovcih. Cěna je zajedno s opisom i s troškom pošiljanja:

Osobito finomu 14 for., srědnje finomu 10 for., prostomu 6 for. srebra.

Nauk u gojenju voćakah.

U slěd visoke naredbe c. kr. pridvornoga ratnoga věća izručeno je několiko mladićah iz 4. nar. karlovačk. gran. reg. upraviteljskomu podlajtnantu u sl. nar. otočkoj gran. reg., g. *Maliću* u *Skari*, da ih podučava u gojenju voćakah. Ovaj je dana 7. travnja (Apr.) pismeno zamolio glavni odbor gospodarskoga družtva, da mu na njegov račun pošalje odavle někoja povèrtna orudja. Uzrok, zašto

Digitized by Google

to ovdi objavljujemo, ješte samo taj, da nanovo napomenemo, kako tajničtvo željno očekiva, da mu se dadu podobni nalogi od provèrtnih sučlanovah, koji daleko obitavaju. Tajničtvo će gledati, da takove naloge vazda potanko izvèrši.

Iz izvěstjah i predlogah podružnicah někojih.

1) Pèrva zagrebačka podružnica daje osobito razloge o tom, kako se vrědni sučlan g. lèkar (apotekar) Ladenhaufen neumorno trudi, da proiznadje, koliko ulja ima u različitom sěmenju i kakvo je to ulje.

Ista podružnica učinila je u sled dokončka svoga predlog: neka bi se na trošak družtva podigla uljana; priloživši istomu predlogu obširnu osnovu. Nu na taj predlog nemože se imati obzir, jedno, što se polag osnove zahtěva od svakoga sučlana izvanredan prilog od 30 kr. srebra, drugo, što se s načeli družtva neslaže, da ono takov zavod sámo upravlja.

2) Varašdinska podružnica, priobćujući mnoge naredbe, koje se tiču njezinoga unutèrnjega upravljenja, učinila je predlog: neka družtvo svojim putem izposlovati gleda, da ljudi, koji se odgajaju za učitelje seoske ili tako zvane školnike, i za bilježnike od občinah, dužni takodjer budu gospodarstvo t. j. poljodělstvo učiti.

Premda se ovdi po izrazu »gospodarstvo učiti« razuměvati nemože drugo, nego temeljit nauk, kako poslove gospodarske svèrhi shodno opravljati valja; zašto za izučiti gospodarstvo podpuno i u svih njezinih dělih, trěba predtečnih znanjah i vrěmena, a mladići oni obično niti su takovimi predtečnimi znanji nakitjeni, kad dodju u školu, niti im u tih učionicah mnogo preostaje vrěmena, to bi družtvo naše svaku na to směrajuću naredbu onda tek predložiti moglo dèržavnim poglavarstvom, kad bi zajedno kadro bilo podněti im dobro izradjenu i pretresanu osno-

Digitized by Google

vu, kako da se u sadašnjih okolnostih uredi uprava u isti nu plodonosna za pribavit si znanja gospodarstva seoskoga. Nu glavni odbor, sve dobro promotrivši, misli, da se pri tom za volju dobre stvari nemože dosta pazljivo postupati. Kad bi se n. pr. dužnost, razborito gospodarstvo učiti, naložila takovim mladićem, u kojih se volja k otòj zabavi još probudila nije, to bi se u njih ta volja već u napréd udušila; usuprot pri onih, u kojih ima volje, nu koji još nisu u dělu viděli, kako se gospodari, porodila bi se nadutost něka, koja bi pobudila smèh i porugu kod seljanah, koliko god bi putah takovi ljudi medju njih došli, da im tumače svoj neprobavljeni i netečni nauk, a po tom bi stari predsud proti znanostnom opravljanju gospodarstva nanovo dobio hrane. — Tajiti se do duše neda, da učitelji u seoskih učionicah najviše mogu kod seljana, da ga poduče i prosvěte, i zato bi želiti bilo, da im se u zavodih (institutih), gdě se odgajaju, nepredava seosko gospodarstvo, nego samo razgovetan naputak u pomoćnih znanostih, naravoslovju itd. itd., poslě pako, kad bi došli u svoje selo, gdě će imati priliku motriti, kako se vodi gospodarstvo, a i sami možebiti bavit se oko gospodarstva, da im se priporuče priručne knjige, kao što su one od *Schlipfa*, *Rotha* itd. Osim toga něki seoski bilježnici izjaviše već svoju želju, da medju družtvom našim i seljanom posrědnici budu, a mi ćemo im pri tom plemenitom poslu vazda biti u pomoć.

Evo nam opet prilike lěpe napomenuti, kako mnoga gospoda župnici seoski vazda pri predavanju nauka kèrstjanskoga gledaju, da pozornost dětce obrate osobito na one zanimive stvari, koje su njima najbliže, na buduće njihovo poslovanje i zabavu, i na izvore njihova življenja. Žao nam je, što to samo po drugih znamo, i zato spomenutu gospodu uljudno umoljavamo, něka nam jave, kako se oni pri tom vladaju, kako li im trud izilazi za rukom.

3) Ludbrežka podružnica je, pri odlazku predstojnika svoga, gosp. kanonika *Josipa Vračana* u Zagreb, koi je u

Digitized by Google

zadnjoj, pod predsědom svojim dèržanoj skupštini krěpkom besědom nagovarao članove, da svojski promiču družtvene svèrhe, — izabrala predsědnikom g. velikoga sudca *Pavla Gvozdanovića.*

Po glasu matice (protokola) od sědnice d. 15. veljače (Febr.) o. g. někoji članovi ukoravaju najprie u obće sve u br. 12. g. 1843. navedene troškove blagajnice družtvene, a na pose one, koji su učinjeni na obdělavanje zemaljah družtvenih, na orudja i na sěmenje, i svi izjaviše želju, da će o tom razgovetnie misao svoju izraziti.

Izgledajući ovo poslědnje, obećavamo, da ćemo svaku opazku i primětbu uvažiti, i kako zaslužuje, pretresti, te što je u njih temeljito, na korist obratiti. Nu ovdi opažujemo samo glede na troškove, poimence navedene:

1) Da je platja neprestano prigledajućega vèrtlara, čineća 120 for.; potrěbita množina težakah, da se dětelište pretvori u dobro obdělan vèrt samim prolětnim obradjivanjem; kopanje jarakah, služećih za ogradju i zajedno za navratjanje i odvratjanje vode; itd. summu onu podiglo na 457 for. srebra, odakle na sěmenje samo 15 for. dolazi.

2) Da je odbor zato, što polag javnoga njegovoga očitovanja postignuti uspěhi učinjenim troškovom odgovorili nisu, požurio se sklopiti pogodbu, objavljenu na strani 110. god. 1843., polag koje trošak u gotovu na sva družtvena zemljišta čini samo 40 for. srebra, koje će stranom ufano naknaditi prodani proizvodi, dočim trošak na sěmenje, od kojega mnogo u zaměnu dobivamo, 'u račun ni nedolazi.

Nadalje matica ta sbori o želji, koju je uredničtvo lista ovoga izreklo na str. 237., da bi se naime vazda, kada se priobćuju kušnje, u koliko je moguće, potanko naznačivale sve okolnosti i svi razlogi. Iz matice se vidi, da je podružnica želju ovu pretegla na kušnju gosp. zemljoměra Jurja *Šafarića*, uredničtvo pako misli, da je rěčma »mi pako,« kojima se ista opazka započima, dovoljno izrazilo, da se ta želja pretezati samo ima na zaglavne rěči

Digitized by Google

izvěstja onoga, koje ovako glase: »Skupština na to udari sud, da bi trèbalo, da se taj način čestje pokušava,« — dakle na naměnjene buduće kušnje. Ako u ostalom uredničtvo u spomenutoj opazki umoljava, da bi mu se objavilo, koliko pri tom mahovine trèba, to nije po tom razuměvalo Bog zna kakovu mučnu točnost, kao što podružnica po glasu svoje matice sumnji, nego samo onakovu točnost, kakova se n. pr. obično iziskuje, navodeći razlog medju gnojem i pognojenim prostorom. Nu kako je lako izračunati razloge i sadèržaj velikih hèrpah (gomilah), to nam medju ostalim primèrom biti može Burger, koi je izračunao, koliko u jednom vaganu zèrnah ima. Vidi str. 54. o. god. měsečnoga lista.

Priazna hvala p. n. gosp. dru. Schlosseru na nauku, da je sve jedno, kakva bila da bila mahovina. Mislili smo samo, pèrvo, da je možebiti drugi uspèh, ako se uzme prave mahovine (Moose, musci), i zminje mahovine (čèrvotočine? Schlangenmoose, lycopodiaceae), koja poslědnja po mnogih krajevih domovine naše, osobito po pustih papratom zaraštenih kotarih na južnih gorah tako buji, da bi ju moći na tu korist obratiti, — a drugo, mislili smo time zapréčiti, da se različite vèrste mahovine nepoměšaju, zašto znamo, kako se imena mahovinah, koja i onako dovoljno opredělјena nisu, u svakdanjem životu još većma izopačivaju. Nu i to je, kao što mislimo, izlišno ovdi napomenuti, da mi, izrazivši onu želju, naime da bi se u buduće potanje naznačivala vèrsta mahovine, kojom se tko služi — ni pomislili nismo zahtěvati, da nam seoski gospodar *genus* i *speciem* ili *familiu* itd. botanički naznači, nego samo od prilike ovako: »prosta šumska mahovina, kao što raste po šumskih livadah ili odozdo na stablu od dèrvetja.«

Digitized by Google

Stališ gospodarstva kod seljanah u Gornjem Zagorju.

Dopis gosp. Stěpana Ivekovića, bilježnika više občinah.

U slěd opomene u listu měsečnom horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva lèta 1842. na str. 17. i l. t. na st. 2. niže podpisani sučlan ovoga družtva, koi je kao bilježnik više občinah priliku imao u gornjem Zagorju, sl. varm. varašdinskoj, motriti, kako kod seljanah gospodarstvo stoji, kako živu, kakovih ima manah, što bi trěbalo da se popravi itd. — objavlja ovo, što slědi.

Zemlja u ovom kotaru razlike je fele, jer ne samo što svaka gotovo njiva drugu ima zemlju, nego ima i takovih njivah, gdě komad je pěštene, drugi ilovaste, tretji lapornate, a četvèrti muljnate zemlje; to pako dolazi otuda, što, budući zemlje ponajviše na brěgovih, plahovite kiše svu bolju zemlju u jarke izpiraju.

Polje se obdělava s plugom, branom i motikom po. lag starinske navade, i što god od novoga orudja ljudstvo čuje, neštuje.

Zaprezaju konje, kako i volove, a gděgdě i teliće, tako da po mnogih městih telići, kako drugu godinu navèrše, već su u jarmu.

Za gnoj taru si na toliko glavu, da marha u preveć velikom blatu neleži, a i ono malo gnoja, što dobiju, čuvati neznadu, jer kup gnoja vazda na višak nametju, i tako gnoj, koi ponajviše na brěgu leži, prie nego se izkuri, větar prosuši, i jer mnogo za nastělj listine potrěbuju, raznosi ga; gnojštica kuda išla da išla.

Gnojem služe se ponajviše pod kukuruz, na vèrtu, pod zelje, bob i ječam. Izvan zadnjega u jesen pod malo koju

Digitized by Google

zimštinu gnoji se. Pri vožnji gnoja njima je svè jedno, je li masten ili suh, jer svu suhu slaminu poberu i na zemlju izvoze.

Sěmena ponajviše stěrnine na komad, što se jedan dan ore, trèbuju oko 2 vagana. Sije se pod branu; platja pako mnogovèrstno, tako da vagan daje 3 do 15 vaganah.

Stěrni u našem kotaru škodi često magla, a kad cvàti, zavalita kiša. Magla je po jarkih gustja. Pšenicu proti snětlju (sněti) vapnom ponajviše lěče, ječam ničim, premda bolest ova mnogo uzrokuje kvara.

Zemlje kako za kukuruz tako i za pšenicu najbolje su blizu vodah *muljnice*, a po brěgovih čvèrste kod nas zvane *kupinščice*. Pěštene valjadu samo, kad je vrěme mokro.

Za platninu siju ljudi konoplje, lan lětni, i zimski zvan *turščak*; svega samo toliko, da jedva za svoj barat dosta imadu. Kod nas, dok neobrodi turščak, zle su godine za platninu.

Za ulje ništa napose nesiju. Kad urodi turščak, sěmena za ulje mnogo prodadu, kao što je lane iz našega Zagorja više stotinah vaganah u Ljubljanu prodano. Kod nas nepravi se na velikom nigdě ulje, i zato se ufati moći, da bi glavničari (kapitalisti) ne bez hasne špekulaciu ovu poprimiti mogli.

Siju ponajviše redom ovim; na gnoj: kukuruz, bob, krumpir, bez gnoja: zob i lan. Za ovimi zimštinu, za zimštinom eldu (hajdinu), rěpu i gdě šta opet lana, a zatim opet kukuruz itd.

Oranicah ima malo, da bi mogli prašiti, osim tko za zimštinu zemlje neima, izpraši kukuruzište u jesen, drugi pako samo na prolětje praše prie nego za sětvu oru.

Digitized by Google

Sěnokošah ima mnogovèrstnih. Koje su blizu vodah, gdě se poplave, dobre su i daju dobru kèrmu. Po brěgovih je trava dobra, nu malena, po močvarah kisela i šarnata (schilfig). Izvan grabanja neznadu nikakve pomoći pri sěnokošah. Nu po mom mnenju valjalo bi na njih vodu navoditi i od gèrmja ih čistiti.

Dětelina i to štajerska sije se kod seljanah vèrlo po malo; za drugu pako travu, kojom se marha hrani, ni neznadu.

Marha (goved) hrani se mnogo bolje, nego konji, i prama drugim kraljevine horvatske kotarom Zagorje je pèrvo za izhraniti volove glede i na lěpotu i na težinu njihovu. Od hranjenja kroz cělu godinu u štali neznadu ništa. Pasu do i prěko Jurjeva po travnicih, u jesen po praznih njivah i otavićih, dok se hudi mraz ili sněg nepojavi. Pitaju volove dobrim sěnom i otavom, ne pako zèrnjem.

Vinograde obdělavaju polag stare navade; reda u sadjenju neobdèržavaju. Svakojake fele tèrsa za najbolje dèrže. Raste vino bolje kiselasto nego u južnih dèržave horvatske kotarih, inače zdravo i za čuvanje vèrlo dobro. Dèrvene kleti više cěne, nego li zidane, i to ne samo porad sigurniega čuvanja posudja, nego i da zima prie novo vino izčisti. Za starinu čuvati štuju bolje zidane kleti.

Voćakah (Obstbäume), glede na velike unutarnje funduše, vèrlo po malo ima. Na vèrtu siju i sade luk kozjak i pori, za ovim salatu i ugorke (krastavce). Čerljenca pako ponajviše kao i sěmenje kupuju.

(Konac će slědditi.)

Digitized by Google

Bedrinac

(*Poterium sanguisorba, Pimpinelle*).

Mnogi oni članci, koje onomad bečke novine o »*čudotvornom ovom rastju*« priobćiše, i koji osobito kod neukih ljudih veliku pozornost pobudiše, prinukali su me, da sastavak ovaj napišem; medjutim nakana moja nije, niti uzveličati još većma »*čudotvorno ovo rastje*,« niti opadati slavu njegovu; želim jedino, nekoliko stariih izvěstjah uzporediti s noviimi, da tako, koliko je moguće, nešto barem k tomu doprinesem, da bi pogdekoji štioci listovah ovih malo hladnokèrvnie propitali i razsudili, u kojih im okolnostih od koristi može biti ova inače za kèrmu dobra trava, kojoj, kao već i mnogim drugim rastjem, sréća u dio pade, da su ju ljudi za »*čudotvornu*« proglasili.

Arthur Young veli g. 1768. u pregledu i izvodih, koje putujući pol godine danah u poslu gospodarstva seoskoga po iztočnih, a zatim po sěvernih pokrajinah zemlje engleske, iz učinjenih razmatranjah i potanko opisanih pokusah pocèrpi, medju ostalim o travi ovoj slědeća: »Věsti, koje sam ja, putujući po naših krajevih, o bedrincu čuo i sabrao, nisu se nimalo medju sobom slagale; jedni su govorili, da je trava ova vèrlo dobra kèrma, drugi opet bili su sasvim proti njoj, veleći, da hvaleći ju vara se svět ... Za čudo je, koliko tu ima protugovorah!.... Dobro će biti, malo potanje izpitati, što se s ovom travom sgodilo. Sěmenar nèki uvede pèrvi travu ovu u običaj, i prodavajući sěmenje njezino zasluži silu novacah. To vam je sva zagonetka. On i privèrženici njegovi hvalili su travu ovu i odviše; oni pako, koji su se prevarili i sěme preskupo platili bili, stadoše vikati i travu ovu posve osudjivati; iz predsuda neustupiše mu ni ono malo dobra, što je u istinu imalo. Zatim dodjoše drugi, koji su s početka pri obradjivanju te trave něku korist našli i ljutili se, što ih je protivna stranka kao priatelje bedrinca proglašivala za ludjake; počeli su zato rastje ovo braniti, da time ujedno

Digitized by Google

i sebe obrane; nu ovi opet u svom hvaljenju daleko zabludiše. To je uzrok mnogih tih protuslovjah. — U obće spomenuti moram, da je polag noviih věstih trava ova vèrlo koristna. — Prava korist od bedrinca dobiva se, kako mi se čini, na način slědeći: Ostavi se jeseni, da podobro poraste, i to zato, da ovce u prolětje imati mogu dobru kèrmu, zatim neka ovce několiko měsecih po njem pasu, a najposlě neka se za sěno pokosi. — *Najprobitačnie* mi se vidi, da se pri pravljenju livadah rukotvornih posije s drugim travnim sěmenom; da je to dobro, vidi se već i otuda; što mnogo ove trave ima i po livadah, kojim je cěna velika.«

Thaer piše g. 1795—1798. u svom »nauku k poznavanju gospodarstva engleskoga«: Bedrinac je osobito prie 50 godinah jako bio u običaju u Engleskoj. Kad su ga ljudi bolje izpitali i proučili, našli su, da neodgovara svojoj svèrhi, kao što su se oni nadali bili, i zato ga mnogi sasvim zabaciše. Medjutim kao rana paša za ovce nije baš najgora pri mnogih engleskih gospodarstvih. Kadkada zeleni se kroz svu zimu, akoprem neraste. Měseca ožujka (Mart.) počima těrati, a kao krěpeća, poněšto mirišava kèrma po svoj prilici ovcam vèrlo prudi. Do konca svibnja (Maja) neka ju ovca pase; a kasnie ostavi se, da može porasti, i onda se pokosi za sěno. Sěno marhi baš nije sasvim ugodno; sasvim time jede ga, i po svoj prilici da joj zdravju prudi, ako joj se imence s drugom kèrmom daje. Ja sam bedrinac jedanput samo posijao, a nakon dvě godine opet ga preorao.«

A na drugom městu:

»Različita kèrmovita rastja, koja Englezi jako hvale, n. p. bedrinac, prikladna su osobito za rukotvorno (umětno) zasijane pašnjake, i sve one hvale, kojimi oni rastja ova uznose, pretežu se jedino na *ovu* porabu (Gebrauch). Kao sěno slabu bi lětinu davala, nu za pašu, osobito za ovce, veoma su dobra, jedno što neprestano klicaju, drugo poradi svoje unutèrnje dobrote; tim više, što rastu i na

Digitized by Google

pěskovitom suhom zemljištu, samo ako ovo u sebi ima i koliko gnojne sile.«

Ja, pošto sam sva ova i još mnogo kojěšta o bedrincu čitao bio, sijo sam ga takodjer od g. 1801. do 1805. kao pašu za ovce. Nu vidivši, da će mi zemlja mnogo više donositi, ako drugčie š njome postupao budem, i ako ju drugimi travami posijem, prestadoh samoga čistoga bedrinca sijati; nego kad sam pašnjake priredjivao za ovce i konje, měšao sam takodjer poněšto i sěmena od bedrinca medju ostale trave.

Evo sada za one štioce, koji bečkih novinah čitali nisu, još i něšto iz sastavakah, koji tamo po redu izidjoše na světlo.

U br. 342. g. 1843. priobćuje »jedan gorljivi gospodar,« kako je on blagotvorne krěposti bedrinca vidio na cvatućih seoskih imanjih u Champagni; kako je, vrativši se u Austriu, našao, da je obradjivanje čudotvornoga toga rastja nepoznato, pače da ni isto privrěmeno književenstvo (literatura) zanj ništa neznade; — kako je iz toga uzroka dobavio si několiko centih dobra sěmena, i ovo na različitih, većinom zločestih zemljah posijao, i kako mu se je trud obilno naplatio. Dalje navodi: da je 25 funtih potrěbito za posijati bečko jutro, i da se kako u jesen, tako i u prolětje sijati može; da je lětina od bedrinca tako obilna, da ga u tom nenadilazi nijedno drugo kèrmovito rastje, budući da se na dobru zemljištu 4—5 putih, a navadno 2—3 puta kositi može, i budući da je osobito prikladan za pašu, navlastito za zimsku.

G. gospodarski savětnik Petri u Theresienfeldu opažuje na to u 359. broju iste godine, da obradjivanje ovoga, po njemu kao vele znamenito i koristno označenoga, rastja u Austrii nije baš tako nepoznato, kao što misli pisac gori spomenutoga sastavka; i da on sam za svoje krave i španjske ovce svake godine do 600 jutarah bedrincem posije, i da g. tèrgovac H. Seelig u Beču (Plankengasse)

Digitized by Google

svake godine množinu sěmena od bedrinca razprodaje kako u Austriu tako i u inostrane dèržave.

U br. 35. o. g. pisac pèrvoga sastavka, koi se podpisuje »jedan gorljivi gospodar,« izjavlja svoju radost nad izvěstjem g. Petra, i u jedno razlaže obširnie, kako se obradjuje i kako na divjem raste ova »čudotvorna trava pustoši« u južnoj Franceskoj, i savětuje svakoga, neka osobito pamti: kako za čudo velika rastuća snaga njezina osobito ondi vidi se, gdě je zemlja jalova, měršava, suha, i gdě nikakovo drugo rastje neuzpěva.«

»Jedan něgdašnji pitomac Vösendorfskoga zavoda« opominje u broju 40. o. g. starie razumne seoske gospodare u Austrii, da je sijanje bedrinca kao kèrme već prie više nego trideset godinah znamenito město zauzimalo u gospodarskom zavodu (institutu) na cesarskom imanju Vösendorfu blizu Beča, gdě je pokojni c. kr. savětnik Jordan, osvědočen budući o neizvěsnosti sijanja děteline na odpèrtih, bezrosnih čistinah, posijao medju zob směsu od děteline, turske ili grahorske děteline *esparcette* imenovane, i bedrinca u takove njive, kojih je zemlja pěskovita, ili stranom i sa šljunkom (Schotter) poměšana bila. »Da bedrinca netrěba samoga, nego směšanoga s drugim kèrmovitim rastjem sijati, posvědočilo se time, što ovo dobro, veoma gojivo i mirišavo rastje daje do duše krěpku i valjanu pašu, nu pri kositbi malo šěna, i što u ovom obziru bedrinac nije kadar nadoknaditi ostalo poznato kèrmovito rastje, budući da u zemlji od gori spomenute naravi ili sastava — nenaraste dosta visoko, pak i stabalca njegova više se razprostiru u širinu, nego li da bi u vis išla.«

Šta pri poljodělstvu više vrědi, razum il gnoj?

U svezku za listopad (Okt.) i studeni (Nov.) měsec g. 1843. Fischerovih gospodarskih novinah na strani 220. pretresuje se jedna uspomena upravljena na vlade i gospodarska družtva u Němačkoj, i tu medju ostalim veli se:

Digitized by Google

»Neimaju pravo, koji kažu, da je gnoj duša poljodělstva. Ne, duša njegova jeste razum poljodělacah, vèrlina u poslovanju i razděljivanju poslovah, polag dobro i srětno uredjenoga zemljišta.«

Nenašavši u ovih rěčih ništa, nego što sam, od kako se s pèrvimi načeli poljodělstva upoznadoh, smatrao vazda za jednostavnu i neoprovèrživu istinu, pomislih pri tom ništa nego od prilike: Za koga je to još potrěbito, da se kaže, onaj toga čitati neće. Kako sam se dakle začuditi morao, čitajući na několiko stranakah dalje u drugom pretresu u obziru baš na ove rěči slědeća:

»Ni ovdi se mi nemožemo slagati s gospodinom rasudnikom glede gospodarske njegove psychologie; mi na svaki način dèržimo i velimo, da je gnoj duša poljodělstva, i to govoreći sa starim Columellom: *primum est stercorare etc.* — Nehasni razum, gdě neima gnoja i mnogogodišnjim našim izkustvom osvědočismo se i pri naših seljacih, da im mnogo više manjka gnoja nego li razuma, i da se gnojem svakako naknaditi može razum, ali ne na opako.«

Čuo sam do duše takvoga šta govoreć od starih seljakah, koji su navodili kojekakvih starinskih poslovicah i prirěčjah, pak sam i vidio, kako se je momčad iskreno radovala, ćuteći u sebi něku nasladu, što je od takovoga stališa, kojemu netrěba *misliti*, akoprem bez mišljenja ni čizmar, pri najprostiem kalupu, raditi nemože. Nu našavši takovoga šta štampano! štampano u jednom od najugledniih časopisah, moradoh i nehotice začudit se tako, da se u pèrvom trenutku začudjenja toga nemogoh uzdèržati, da ovdi několiko rěčih nenapišem, akoprem je upravo i to suviše, jer mi se čini, da me nebi mnogo truda stalo, ma kojemu seoskomu momku, koi bi mi došo u ruke, u pitanjih i odgovorih dokazati, da razboritost i razum mogu gnoja načiniti, š njime, kao što valja, postupati, i na dobro ga obratiti; nu da gnoj i ondi, gdě ga u izobilju ima, neradja drugo nego smrada i dosadnoga kala, ili dračja i

Digitized by Google

nevoljnoga žita, ako razum nepriskoči, i pravo mu město nenaznači. I da seljani zato samo gnoja neimaju, što neimaju razuma.

Kad sam jučer u jutru ostavio svoje njive, koje sam něgda suhe i měršave kupio, gledah s radostju nagomilane hèrpe gnoja u dvorištu i izvan njega, i dobro pognojene njive, i něku razkoš ćutih znajući: da sam ja začetnik toga blagoslova. A stignuvši u večer ovamo u Zagreb, pèrvo, što mi pade u oči, biahu one velike gomile gnoja, koje se ovdi sakupljaju od marhe, tegleće i koja se za mesnice ovamo těra, i uslěd žihvahne tèrgovine; i tu me něka sumnja obuze: da li se ovo »*naknadno srědstvo razuma*« ovdi zaista tako razumno obratja na korist, kao što k tomu prilike u istinu dovoljno ima.«

Razum, kad svèrhu koju kani ozbiljno postići, zna si i pomoćnih izvorah naći, ili se onimi, što mu se pružaju, valjano služiti; al naprotiv neizměrno blago neće nikomu koristiti, pače na štetu bit će onomu, koi razuma neima. Kad je vojvoda Montecucculli tri stvari iskao za ratovanje, novacah, novacah i opet novacah: bio je on uvěren o svom *duhu*, koi je znao šta s novci. Gdě duha neima, tamo, po svědočanstvu historie ratovah od svih vrěmenah, past će zlo upotrěbljeno bogastvo do mala siromašniemu ali pametniemu nepriatelju u šake. I tako svaka tělesna sila iziskuje, da ju duševna vodi i upravlja.

Zato želim svakomu seljaku ili poljodělcu onaj stupanj od razboritosti, koi gnoja i načiniti i na korist obratiti znade, i koi poljodělca uči, da seli odanle, gdě ni razum kadar nije gnoja proizvesti. Ima tomu několiko godinah, što me je provisor něke livadami bogato obdarene gospoštine, koi je pri znamenitih švajcariah i gojenju od množine volovah naravno puno gnoja imao pri ruci, — što me je, rekoh, provisor taj s někim ponosom uvěravao, da se on služi samo takovim gnojem, koi je dvě godine danah nedotaknut na gomili ležao, i koi je tako, po njegovu mnenju, dozrělio kao što valja, što više s najvećim ponosom

Digitized by Google

pokaza mi gomilu jednu od tri godine danah, koja je sasvim naličila prahu od cèrnoga satèrvenoga ugljevja! — Da nisam sam toga doživio, mogao bi gotovo dvojiti, da li je takovo što moguće: nu tko će dvojiti, da bi pri malo manje gnoja, ali malo više razuma gospodina upravitelja poljodělstvo one gospoštine malo bolje cvětalo bilo.

Pisano u štionici vele uglednoga horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, sa željom, da bi kasnii i umnii štioci ovaj listić našli i još mu štogod boljega i izvèrsniega dodali. Měseca veljače (Febr.) g. 1844. *A. Z.*

(Na koncu ovoga, u štionici na stolu nadjenoga, sastavka izražena želja ostade neizpunjena; nu zato mislimo, da smo neizraženu želju nepoznatoga nam gosp. pisca izpunili, dočim ove misli u list naš primismo.)

Uredničtvo.

Iz Burgerove knjige „Nauk o usěvu.“

(Nadalje.)

(4 *Na koi način može se sěme najbolje spraviti pod zemlju.*

a) Usěvna zèrna neka pod zemlju dodju u dubljinu, gdimrrnu okolnostim, i neka u jednakoj daljini, jedno od druogěa, razsuta budu tako, da buduća rastja za razvitak svoj dovoljno prostora imadu, i da ova prostor onaj podpuno izpunjuju.

b) Ovaj način sijanja, koi svim ovim uvětom sasvim zadovoljava, može se reći, da je najbolji i najsavèršenii. Budući pako gotovo nemoguće ovaj način, kao što bi valjalo, u dělu izvesti, zato će onaj način najbolji biti, koi uvětom ovim barem većinom odgovara.

c) Najsavèršenii, i ujedno najstarii i najjednostavnii način sijanja jeste: kad se zèrna rukom metju u napravljene za tu svèrhu kućice, koje su jednako duboke, i jednako jedna od druge udaljene.

d) Nu ovaj način iziskuje mnogo truda i posla i izvodit se može s koristju samo ondi, gdě je gospodarstvo vèrlo maleno, ili gdě je preveliko stanovničtvo, ili u vrěme gladi.

Digitized by Google

Dikson pripověda u svom *Farmers Compagnon-u* množinu izkustvah, koja su takovim metanjem zèrnah u kućice u novie vrěme činili u Engleskoj, i *Begtrup* spisao je o tom množinu veoma znamenitih priměrah u svom »engleskom gospodarstvu«. Kao što on veli, imade u *Norfolku* okolicah, gdě su pojedini poljodělci 60 do 200 *akrah* na ovaj način posijali. Izračunano je, da jedan čověk, koi sa dvima, gvoždjem okovanima sadiljkama kućice u zemlju pravi, i za kojem šestoro nejake, ili troje odrasle dětce ide, $^2/_5$ bečkoga jutra pšenicom, ili $^3/_5$ jutra ječmom, zobju, graškom i počnjem (pasuljom) zasijati može, ako redovi na $4^1/_2$ palca jedan od drugoga udaljeni budu, i ako se na svaka 3 palca u redu napralja kućica od 2″ dubljine. Na ovaj način sije se $1^1/_4$ do $1^2/_3$ vagana pšenice na jutro; dvostruko se uzima pri navadnom sijanju na široko; pri ovom načinu, kao što se računa, donosi jutro za $3^1/_4$ do $3^9/_{10}$ vagana više. Sve, što se prištedi, zajedno s umnožanim dobivenim plodom, iznosilo bi 1,25+3,50=4,75 vagana; i veći onaj posao metanja u kućice jedva da bi polovicu od ukupnoga dobitka potrošio. Nu posao oni nigdi se u veliko izvoditi nemože, osim gdi, kao što u *Engleskoj* i *Talianskoj*, veći dio puka sastoji iz najemnikah, nadničarah, i prosjakah, jer tu se u vrěme sijanja dobiti može sila nadničarah i prosjakah, koji za malenu platju rade; na taj način posijati jutro pšenicom ili ječmom, nije stajalo godine 1800. —1810. u Engleskoj više, nego samo 5 for. 18 kr. do 6 for. 37 kr.

e) Čim se je poljodělsvo u nejednakom razměrju s množinom stanovničtva povekšalo: moradoše ljudi odustati od pravljenja kućicah i toga načina sijanja, jer nisu dosta rukuh nasmagati mogli.

f) Navadno sijanje uševnih zèrnah po povèršju njive sada je najbèrži i najobćenitii način; i svuda, gdě se poljodělstvo obavljati mora s malim troškom, ovaj je način najprobitačnii.

g) Ovo sijanje biva, dočim se po povèršju njive sěme rukimice tako razsipa, da, koliko moguće, jednako bacano bude. Ovaj način tu korist imade, što nestoji mnogo truda, što manje vrěmena a i manje věštine iziskuje; ali zato opet nemoguće je, zèrna sasvim jednako po njivi razprostrěti. A ako věštu sijaču i podje za rukom zèrna po njivi, branom dobro izravnanoj, jednako razasuti, to je sasvim time nemoguće učiniti, da bi u jednaku dubljinu pala, i da se medjusobna njihova daljina pri tom poremetila nebi.

(Dalje će slěditi.)

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,
kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 6. Zagreb. Měseca Lipnja. **1844.**

Sadèržaj. Pokloni. — Kako Dubrovčani pčele goje. — Stališ gospodarstva kod seljanah u Gornjem Zagorju. (Konac.) — Iz Burgetova nauka o usěvu. (Nadalje). — Slaganje žita u stavice. — Gnojstvo.

Preuzvišeni gospodin predsědnik naš imade dobrotu opet lětos, kao i svake prošaste godine, blagajnici družtvenoj pokloniti 100 for. srebra.

Kako Dubrovčani pčele goje.

Akoprem dubrovačko blago podnebje neprestanim svojim prolětjem pčelara podupire i njemu dopušta pčelinjak svoj kroz lěto i kroz zimu na dvoru (im Freien) bez krova dèržati; to ga još više podupire način pčelovodstva, koi svojom prostotom i jednostavnostju daleko nadilazi sve dosad poznate načine drugih izobraženih narodah.

Dubrovački pčelar neubija pčele, kad med ili vosak vadi, nego postupa ovako:

U prolětju oko 25. ožujka (blagověsti), naime 8 danah prie ili poslě, običaje on od ozdó do srědine, ili do križa, što se nalazi ondě, s jednim za to već pripravljenim ukrivnim nožem*) satje (Honigseim) izrězati. Prie o-

*) Ovaj je nož nalik na onoga, kojim se služe pekarice, kad stružu naćve (Brottrog), u kih su kruh omèsile, samo što je dèržak takodjer od gvoždja, 12 do 15 palacah dugačak.

Digitized by Google

kadi pčele pred izletom sa suhom kravjom balegom, i protěra ih time prama vèrhu; položi košnjicu (ulište) obzorno (horizontal) na zemlju, i izrěziva satje. K tomu izabere lěpo tiho vrěme, da se one pčele, koje se nalaze na satju napunjenu medom, neizgube, nego da svèršivši posao opet mogu svoju košnjicu naći.

Oko polovice svibnja (Mai), navadno o spasovu (tělovu), kad su pčele dolnju izrězanu stranu već izpunile, izrěže se od gornje u ožujku (Mart.) neizrèzane strane jedna polovica, dakle četvèrt čěloga koša, poslě kako su se pčele okadile i prama dnu protěrale. I pri ovom izrězivanju položi se košnjica na zemlju, da se sve izrězane mèrvice posve mogu izvaditi. I koliko god se putah pri izrězivanju pčele ukažu, toliko se putah moraju okaditi.

U početku rujna (Sept.) izrěže se ona druga polovica od gornje strane, koja je još neizrězana ostala, ali samo od onih košnjicah, u kojih je satje medom napunjeno. Od drugih slabiih neizrěziva se ništa, da im više kèrme prěko zime ostane, ako bi nastala nenavadna studen.

Ovo zadnje izrězivanje kod nas nije probitačno, jerbo se pčele prěko zime samo u gornjoj strani košnjice kao verige oběse i u snu ukoče, te zato bi u pomanjkanju obilnoga voska mogle premèrznuti.

Ovo je postupanje u Dubrovačkom tim laglje, čim su tamo košnjice polag toga skrojene. Košnjice su naime stranom okrugle, stranom četverokutne; pèrve sastoje iz jedne hrastove, izdělane, u formi cilindra 10 do 12 palacah u proseki imajuće cěvi, a druge iz jelovih dasakah jednu stopu u četvèrt široke. Obedvě su fele do $2^1/_2$ stope visoke, i kako doli, tako i gori široke. Gornja se strana pokrije dobro skladajućom se dašticom, koja se sa několiko čavlih na koš prikuje, da se pri izrězivanju snimiti može.

Digitized by Google

Pčelinjak, kojega sam ja vidio u Majkovu blizu Slanoga, sastoji iz 130 košnjicah, medju kojimi je 25 praznih bilo. Kuća leži sa svojim licem prama jugu, od koje je strane na kat visoka, a od sèvera samo kod zemlje. Od zadnje strane k sèveru uzdiže se prama cesti brěg, i čini iz klisurah i po sebi ležećega kamenja neuredne ravnice, na kojih košnjice prěko jedne daštice stoje. Vas prostor može imati svojih 30 četverokutnih sežanjah. Košnjice su tako naměštene, da se k svakoj doći može. Svaka košnjica ima jedan iz slame ili tèrstike spleteni, dobro skladajući se kapak, da dažd u nutra probiti nemože; u ostalom bez krova i sěne. U okolo pčelinjaka neima niti jednoga cvěta, jer su sve okolice zaraštene smočnim biljem, koje ponajviše u ožujku (Mart.), dosta putah već u veljači (Feb.) cvatiti počme; neima niti jednoga stabla, na koje bi se roj sěsti mogao, jer dubrovački pčelar zna mnogo laglje svoje rojeve sakupljati nego naš.

Već u oči dana, kad će se koja košnjica rojiti, saznade pčelar kroz matičino letenje dan rojenja, na koi se pčele po lěpu vrěmenu u velikoj množini i neobičnoj žestini pred izletom ukažu. Odmah položi jedan prazni, prie već pripravljeni koš, u kojega roj sakupiti kani, na 4 do 6 stopah daleko od rojeće košnjice s otvorom od ozgó, uzme 3 do 4 struke pčeline ljubice*) listja ili cvětja medju obadva dlana, šulja ih, zapuše kroz obedvě ruke miris na pčele, koje odmah miris slěde, i tako u ruke pušući ide od rojeće košnjice do one prazne, u koju još několiko putah miris zapuše, za čim se vas roj u kratko vrěme u košnjicu uvuče.

Iz bèrzine, kojom pčelar izlazeće rojeve sakuplja, može se lako uviděti, da je on kadar u manje nego pol ure na ovaj način 10 rojevah sakupiti, ako bi se slučilo, što

*) Ovako se zove u Dubrovačkom matičnjak, t. j. *melisse.*

Digitized by Google

se pri pčelinjaku od više nego 100 košnjicah naravski slučiti može, osobito gdě svaki dobar koš 4 i 5 putah u lětu roji.

Na ovaj isti način, kao što sam izvěstno čuo, i Hercegovci pčele goje, samo s tom razlikom, što ondi sbog ostrie zime i sněga pčelinjak pod krovom stoji, kao u Horvatskoj.

Korist ovoga načina očevidna je:

1. Zaslužuje prednost pred onim načinom, koi sastoji iz mnogo 6 palacah visokih koševah, koji se pod pčele podlažu, da se rojenje spači, jer je ovaj način jednostavnii. Zašto polag onoga umětnoga načina vrěme podlaganja praznih koševah težko se može izračunati, a oni se od ozgó već s medom napunjeni od dolnjih teže dadu rastaviti, nego izrězivanje iz stavnih košnjicah.

2. Gori napomenuto izrězivanje donosi tu korist, da se u tri razne dobe uvěk dobije frižak med.

3. Gori napomenuti način za razborita pčelara od velike je koristi, ima bo 3 puta u godini priliku najprěčim putem uvěrit sé, kako i kada se one 3 fele pčelah, naime matica, trutinja i dělačica izležu; kako svaka posluje; u koliko si vrěmena svoje satje sgrade, i koliko vrěmena potrěbuju, za vàs koš, s obzirom na vladajuće vrěme, napuniti medom.

4. Izkustvom od više godinah uvěrit će se pčelar, što jedna košnjica u oštroj zimi za kèrmu potrěbuje, da joj se samo potrěbito ostavi, a ostalo za svoju korist izrěže.

5. Svaku godinu dobije svaka košnjica novo satje, bez da se pomanjšaju celice, koje se ili kroz starinu suže,

Digitized by Google

il manje bivaju kroz izleženje cèrvah, za kojimi, kao što neki kažu, poslè svakoga izleženja jedna kožica ostane.

Ako se još naše podnebje uporedi s onim, to se može odmah zaključiti, da naše studenie okolice u ovoj struci prevagu imadu, jer naše pčele troše od svoje sprave samo u jesen i u prolètje, a kroz svu zimu trkoče se u snu; medjutim da pčele onih okolicah vazda u micanju, često kroz studene i jake vètrove spačene izletati, od svoje sprave moraju trošiti, i zato ondi u ožujku (Mart,) malo ili nimalo meda ima u košnjicah.

U Zagrebu 24. svibnja (Maja) 1844.

Mihojlo Sabljar,
kapetan u miru, hrvatsko-slavonskoga gosp. družtva sučlan.

Stališ gospodarstva kod seljanah u Gornjem Zagorju.

(Konac.)

Pčelah po malo imadu. Sa svilom nebavi se nitko, nu ufanje je, da će vrèmenom, kad murve (dudovi) porastu, bolje ići, jer u ovom kotaru ima *tri vèrta za murve pod nadzorom sl. varmedje*: na *Klanjcu*, u *Dèsinièu* i u *Malom Taboru*.

Meštriu (zanate) poslabo tèraju. Obične zanatlie jesu: dèrvodèlci (Zimmerleute), kovači, kolari, čizmari ili škornjari i krojači, a i ovi su ponajviše Štajerci i Kranjci. Nu glede na male grunte, koji su sa puno ljudih naseljeni, moglo bi biti mnogo više zanatliah; nu jedno što neimaju ob čem u varoš da idu u nauk, drugo što su odviš lèni; rèdki doma uče, po jedno, po dva lèta nikuda neputuju (nevandraju), te tako slabo zanat svoj razumiu.

Šume su u vèrlo zločestom stališu, jerbo pri tako sdrobljenih gruntih primorani su ljudi, gdè je i koliko ufanja,

Digitized by Google

da će kruh roditi, kèrčevine praviti, nemisleći, odkuda danas sutra dèrva. Dèrvetje raste svakojako, nu više drugoga, nego hrastovoga.

Što za prodati imadu, lako prodadu, jerbo ima puno prekupacah, od kojih opet Kranjci prekupuju. Sajmovah (vašarah) imane samo dosta, nego i gotovo prèveć, jer mnogi s kakovim teletom obilazi sve zagorske sajmove, samo da se dèlu otme i da tamo dobro živi.

Broj stanovnikah raste, Bog bi dao, te bi tako i ono raslo, odkud bi živèti mogli! Jer makar da je jednoga oktavala kmet, i makar koliko da ima sinovah, svakomu je slobodno ženit se, pače i onim, koji ništa svojega neimadu, kao n. p. želarom, te tako radja se mnogo dèce domovini na teret. Dèca ova, neimajući čim se pošteno odgajati, izopače se; sasvim time težko je družine dobiti, jer svakomu je slobodno na gospodarstvo svoje postavit se.

Življenje je mnogo slabiè, nego što bi moglo biti, jer neima reda. U jesen, kad što pridèlaju, dèrže kèrstitke, i mlatcem, kovaču, tkalcu, škornjaru i ostalim zanatliam (meštrom) daju likove, pri kojih prilikah pokolju se purani i prasci, a vina se bez mère popije. U jesen, kad oru, pije se svu noć, po lètu idu po proštenjih; u toplice ide svaki, bez da znade, zašto. Vina, koliko pridèlaju, jedva četvèrtu stranu prodaju, drugo makar ga bilo 60—80 vedar, po zimi na načine gori rečene, i na svatbe potroše, tako da po lètu, kad najteže dèlo dèlaju, s vodom se zadovoljiti moraju.

Najbolja su gospodarstva, gdè je otac sa sivovi ili s platjenom družinom; jer gdè ima drugih stričićah, prestričićah i bratićah, svaki svoje tele hrani, napose postat tèrsja obdèlava, i napose za rubeninu skèrbi, kućno pako kao tudje ili u najam uzeto gospodarstvo smatra, najkasnie i najgore obdèlava; gospodara nitko nesluša, niti mnogo

Digitized by Google

zanj glavu tare si; jer i on ima svoje *osebunjke*. Ako li je oštar sa družinom, bojati se ima, da će ga s gospodarstva svèrći.

I tako ima najmanje $^1/_3$ kućah, gdè do uzkèrsa (vuzma) kućnoga nije kruha; gdè si neimaju s čim začiniti, osim sa sirotkom ili troskvom. Maslo odilazi za sol. Ako i ima 6—8 ženah pri kući, a ono na svinje slabo se pazi; što svinje na paši dobiju, to im je sve. Žirovine kod nas neima; u jesen hote do duše svinje kukuruzom da potuste, nu budući prie zapuštene, slabo i kasno špeha (slanine) dati mogu.

Stanja su u vèrlom zločestom redu, a i ova su jako nečista i nepometena.

Dělajući više putih popis gděkojega čeloga imetka, nadjoh po lětu, gdè je bilo 5—6 parah oženjenih. Kmetia biaše od 1 do 2 selišta (sessio), pa nisu imali u kući ni soćiva, ni jedne voćke (sadovnoga dèrveta), ni svojega dělavnoga marśeta, i samo do 2—3 kokoši. Živu (razuměva se, da se něki izuzimlju) ob kruhu, jedu nezačinjenu rěpu, kupus (zelje), salatu i ugorke (krastavce). Sva dětca do 12—14 god. hode na pašu, al ne u školu, veleći: »Nemogu svi da budu gospoda, nego neka se doma uči dělati, kao što su mu dědi dělali.«

Kao što je znano, oblače se po městih vèrlo slabo; bosi hode i dobri gděkoji gospodari po lětu. Žene po dělatnicih hode u cèrnom kao i muževi, 3—4 tjedna nose jedno rubje, jedina nedělja čini razliku. Nu na štajerskoj granici po neděljah vèrlo bogato oděvaju se, jer oboji spol najskuplje potrěbuje materie za odělo; žene nose skupe lančiće pojasarskoga dèla (Gürtlerarbeit), dapače od istoga srebra. Ljudi ovi, premda po neděljah i svetcih tako gizdavo oděveni, po dělatnicih niti se u nošnji, niti

Digitized by Google

u hrani razlikuju od drugih. Zanatliah medju njimi ima, nu u tome se razlikuju i u tome su bolji, što za tèrgovinu obskèrbljuju duhan i svinje i to ove u Gradac, Cělovac itd. uz koje poveće tèržce opet drugi kao gončini (trajbari) prilíku imadu mnogo si zaslužiti.

Kako bi se mane i nedostatki ovi popraviti mogli, o tom neka věća občinska skupština. Dobro bi bilo, kad bi svaki misao svoju izrazio, ja barem vrěmenom uzfaliti neću.

Na Klanjcu, 2. travnja (Apr.) 1844.

Stěpan Iveković,
horv. slav. gospodarskoga družtva sučlan.

Iz Burgerove knjige

„Nauk o usěvu.“

(Nadalje.)

h) Pri navadnom sijanju (kad se t. j. rukom sěme baca na širo), usěv se na trostruki način spravlja pod zemlju: *branom, plugom* i *lopatnjakom.*

i) U novo uzoranom, pèrhkom i čistom zemljištu mogu se usěvna zèrna, izuzamši *bob* i *grašak*, podosta dobro *branom* zagèrnuti, *samo ako čovèk valjanih spravah* pri ruci imade. Nu ako si njivu već prie više vrěmena uzorao, ako je zemlja gnjilasta, ako je korènjem, žiljem i stèrnadi napunjena; u pèrvom i drugom slučaju neće brana kadra biti zemlju tako razdrobiti, da bi se usěv poněšto zagèrnuo; u posledńjem pako slučaju sbit će se usěvna zèrna odvi-

Digitized by Google

še na pojedina města. — Pri ovom zadèrljivanju ostaje sěme posve na povèršju zemlje; zato način ovaj valja za studene i vlažne okolice; za krutu zemlju, ako je frižko uzorana; za zakašnjeni usěv, i u obće za odviš sitno sěme. — Zadèrljivanje svèrši svojoj slabo ili baš nimalo neodgovara, ako je zemlja otvèrdnuta i grudasta; ako je sěme krupno; i u obće gdě pri lakoj zemlji i suhom podnebju usěvno sěme dublje pod zemlju spraviti valja.

Nu bile okolnosti makar i najpovoljnie, ipak se usěv nikada sasvim jednako branom pod zemlju spraviti neda. Jedno će zèrno pasti dublje, osobito ako se po grubioj brazdi sije, drugo pako ostat će na povèršju; svaka grudva, svaka stèrnad ili žila, koja medju zubce od brane zapne, pravit će duboke ili široke brazde, ili će učiniti, da se zèrna na pojedinih městih nagomilaju; najposlě i to nam na um uzeti valja, da će se njiva opet ugaziti, nejednako ugnjesti, i grudve se na njoj napraviti tim većma, čim se mi više trudili budemo, da čestjim zadèrljivanjem usěv zemljom sasvim zagèrnemo.

k) *Plugom* spravlja se pod zemlju usěv, dočim ga podoravamo. Koristi podoravanja sastoje u tom: što se prištedi izlišni posao zadèrljivanja; što se sva zèrna zemljom zagèrnu, i što pod zemlju dublje padnu nego li pri zadèrljivanju. — Nu pri ovom načinu ta je opet šteta: što se znameniti dio usěva zemljom tako gusto pokrije, da kasnie težkom mukom klicati može; zèrna nagomilaju se u vèrste, medju kojimi se nalazi malo ili baš nimalo rastjah. — Podoravanje usěva može dakle valjati, i od najmanje će štete biti samo ondi, gdě je njiva čestje orana, i u sled toga dobro razmèrvljena i očistjena; gdě pri podoravanju usěva plug, koliko moguće, plitje zadire; gdě se zemlja na uzane vèrste ore; gdě se krupna zèrna pod zemlju spravljaju (n. p. kukuruz, bob); i gdě je zemlja pèrhka, okolica suha i podnebje toplo.

Digitized by Google

Usěv se podorava, gdě je poljodělstvo još prosto. Gdě čověk velike i prostrane njive obradjivati mora, a malo tegleće marhe ima, ondi neima drugoga načina za sijanje.

I) Svèrsi shodnie, nego li branom i plugom, spravlja se usěv pod zemlju *lopatnjakom;* jer budući da je ova sprava něšto posrědnjega izmedju brane i pluga, lako je uviděti, da se njome usěv sigurnie i jednačie i sa manje truda zagèrnuti može zemljom, nego li je to pri brani moguće, a bez da su s načinom tim skopčani nedostatci oni, koje pri podoravanju malo prie napomenusmo. Moramo orudje ovo priporučiti kao najbolje i najshodnie pri navadnom sijanju; ovaj bo način sijanja (lopatnjakom) malo samo više truda stoji, nego li prosto podoravanje, a mnogo manje, nego li pomnjivo i valjano zadèrljivanje; vèrhu toga jako sěme se mnogo lěpše i jednačie po njivi razděli, nego li pri brani i plugu.

Nu budući da se ni rukom njiva za sigurno zasijati nemože sa onoliko sěmena, koliko bi upravo valjalo, a težko je naći ljudih, koji u obće dobro znadu sijati, i budući da nije moguće, ni plugom, ni branom, niti istim extirpatorom, usěv posve dobro. bez svake mane spraviti pod zemlju: zato je svět izmislio spravah, koje potrěbitu množinu usěvnih zèrnah ili samo siju, ili ih ujedno i zemljom zagèrtju tako duboko, koliko je potrěbito.

Sijaće sprave děle se dakle na dvě vèrste: pèrve su takove, koje samo siju; druge takove, koje posijano sěme ujedno i zemljom zagèrtju.

Korist od pèrvih spravah u obće je neznatnia; jer, da se zèrna posve jednako sprave pod zemlju i jednako zemljom zagèrnu, — mnogo je važnie dělo, a i teže za izvesti, nego li jednako sijanje. Medjutim korist i od ovoga dosta je velika; jer ako ovako posijano sěme kasnie i branom ili extirpatorom zagèrtali budemo, dobili smo ba-

Digitized by Google

rem svakako toliko, da su se zèrna jednako posijala, i da za usěv nije uzeto više, nego što trèba; — a zatim ima slučajevah, gdě se drugom vèrstom od sijaćih spravah ni služiti nije moći, dočim pèrva vèrsta valja za sve slučaje. — Zemlja bo mora da je dobro priredjena za to, da se druga vèrsta od sijaćih spravah upotrěbiti može.

One sijaće sprave, koje u napřèd odredjeno množtvo usěvnoga sěmena ne samo posiju, nego i do stanovite ili izvěstne dubljine pod zemlju sprave i zemljom zagèrnu, — odgovaraju svèrsi svojoj sasvim; a ako su još pri tom dobro i čvèrsto napravljene, tako da se nemogu lako pokvariti, i ako je moguće služit se njimi pri svakoj vèrsti usěva; tad imadu sve potrěbite vlastitosti, koje se iziskuju od orudja, što vrědi, da se poprimi u praktičnom poljodělstvu.

Pri takovom sijanju s ovimi spravami ili makinami padne svako zèrno tako na njivu, da sigurno proklicati mora, ako inače života u sebi ima, svako zèrno padne jedno od drugoga tako daleko, koliko trèba, da klicati i rasti može, — otuda se dakle može dokučiti, zašto pri ovom načinu sijanja mnogo manje sěmena za usěv trèba, i zašto je plod tako posijane njive mnogo obilnii, nego li koju je čověk po navadnom načinu rukom posijao? . . . Pri *Cělovcu* u Koruškoj usěv zadèrljuju, — i tu ljudi trěbaju $2^1/_2$ do $2^2/_3$ vagana raži ozimice za (bečko) jutro. Gdě sam se ja extirpatorom služio, trěbovo sam $2^1/_5$ vagana; a kad sam *Fellenbergovom* sijaćom spravom oko polovine rujna (Sept.) měseca posijo $1^3/_4$ vagana, bila je još pred zimu sva njiva na način guste livade rastji poputa. *Ugazovom* spravom učinjene su mnoge kušnje, i iz ovih se je vidělo, da, poprěko uzamši, nije se posijalo više nego $1^{31}/_{100}$ vagana raži ozimice na jutro, pak je plod barem tolik bio, a obično i veći, nego gdě se je pri navadnom načinu sijanja dvostruko i trostruko toliko sěmena posijalo.

Digitized by Google

Sijaćimi spravama služili su se s početka samo za krupnia zèrna — za bob i grašak —, koja su na redke sijali, i od kojih su poslě rastja okapali. Nu opazi svět, da okapanje i pri svih ostalih vèrstah žita uzpěvanje njihovo silno promiče, i zato stade i drugo žito u redke sijati, i ove navadnom motikom ili konjskom kukom okapati. To je tako zvano *gospodarstvo s konjskom kukom* (Pferdehackenwirthschaft), kao što je u običaju kod Englezah; oni navadne vèrste žita: pšenicu, raž, ječam i zob, siju u redke na širinu od 8 do 10 palacah, gdě zemlju, koja je izmedju rastjah, několiko putih konjskom kukom okapaju, t. j. razdrobljuju i oko rastjah nagèrtju. *Němci* ni grašak, ni bob, ni kukuruz na ovaj način neobradjuju. —..... Konjskom kukom može se raditi samo ondi, gdě su njive jako čiste, gdě su težaci *razboriti ljudi*, i gdě zemlja nije odveć ilovasta.

Iz svega ovoga, što rekosmo, vidi se toliko, da je sijanje, bilo plugom, branom, extirpatorom ili sijaćimi spravami, koristno i probitačno polag razlike okolnostih.

Ako njivu s malim troškom moramo obradjivati; ako nam nije moguće, nastojanje oko njive umnožati, ili ako nam se podvostručeno nastojanje umnožnom lětinom dovoljno nenaplatjuje, to nam neostaje drugo, nego usěv podoravati, osobito ako je pri tom zemlja pèrhka i pěskovita.

Gdě je zemlja ilovasta, ili podnebje vlažno i studeno, tu je probitačnie za tu svèrhu služit se branom.

Extirparor prikladnii je od brane, i najbolje je oruđje, za obaviti sijanje dobro i bèrzo, osobito gdě su gospodarstva velika i prostrana.

Pri sijaćih spravah potrěbita je velika pozornost, kako glede njihovoga upotrěbljivanja, i uredjivanja usěva, tako i glede rukovodjenja; iziskuju nadalje dobro i svèrsi shodno priredjeno zemljište. Valjadu dakle sprave ove samo pri takovih gospodarstvih, gdě gospodar sám spravu ravna, i gdě sám na sijanje pazi, ili gdě razuman i pomnjiv službenik dělo ovo ovèršuje.

Digitized by Google

Gospodarstvo s konjskom kukom uzor (ideal) je poljodělstva. Smatrat se može kao vèrtlarstvo na njivu preneseno. . . Nu takovo gospodarstvo nije za proste neuke ljude. Tréba najprie, da duševno bolje izobraženi budu, prie nego će se usuditi, latit se gospodarstva, koje iziskuje toliko razuma.

(Konac će slèditi.)

Slaganje žita u stavice.

Pod ovim imenom razumèva se postupanje něko pri žetvi ili kositbi zimskoga stèrnoga žita, da se ovo, dok na njivi dozori i dok se osuši, sačuva od dažda. Postupanje ovo obično je u poněkojih okolicah zemlje němačke, i u Poljskoj (gdě se stavice zovu *kokoške*), i ono se poradi svoje dobrote i shodnosti razprostire sve više i više. Ovo sam poslědnje opazio ja, koi ovo objavljam, već prie 50 godinah u zapadnoj Pruskoj, gdě svaki, koi je takovo što samo jedanput pokusio, toga se i dèrži, osim ako bi popustio lěnosti družine i žeteocah, ili prezrělo i od dračа posve čisto žito odmah po žetvi ili kositbi uvozio.

Postupanje jest ovo: Jedan snop metne se u srédinu, a oko njega několiko drugih snopovah tako, da se klas na klas čvèrsto nasloni, a dolnji kraj vlatja da podaleko jedan od drugoga stoji. Zatim se onaj snop, kojim se u hèrpu složeni snopovi pokriti imaju, metne na zemlju, turi povezlo ili konopac od srédine prama kraju od vlata,*) razastre klasje od srédine u okrug, na način od kišobrana (ambrele), pritisne klasje rukom na zemlju, po čemu se slama na povezlu ili konopcu prekine, da obzorno leži; tad se digne ovaj snop, pokriju se njime oni drugi u hèrpu složeni snopovi tako, da klasje u naokolo dolě visi.

*) Ako nije već u napréd za tu svèrhu povezano takovih snopovah, gdě je povezlo bliže dolnjega kraja ili kraja od vlatja; kao i za srédinu takovih snopovah, gdě je povezlo bliže gorajega kraja ili kraja od klasja; što je kod pomanjih gospodarstvah vèrlo lako učiniti.

Digitized by Google

Izmedju mnogih drugih prěporukah načina ovoga, koje nam donose najnovii časopisi gospodarski, evo jedna obširna iz »Allgemeine Zeitung der deutschen Land- und Hauswirthschaft« g. professora M. Beyera (na str. 7. o. g.) Veli se tamo: »Slaganje žita u stavice, što tako jako, a osobito onda prěporučaju, kad o žetvi ili kositbi vrěme je ružno, biva obćenito ovako: žito se odmah poslě žetve ili kositbe u snopove poveže, i jedan se snop na svoje vlatje upravo posadice položi, a nanj se obično po 8, kadkad samo po 4 druga snopa popřeko naslone, a najposlě svi se ovi snopovi pokriju jednim snopom kao pokrovom. U ovom stališu ostavi se žito do uvoza, najmanje 8 danah. Onaj snop, što služi za pokrov, ako moguće, i osrědnji snop, na koga su naslonjeni ostali, trěba da su jači, nego što su drugi (veliki snopovi) i priašnji da su čvèrsto i koliko moguće nizko na kraju povezani. Na to se naslonjeni snopovi na kraju od vlatja čvèrsto stegnu povezlom ili konopcem, na kojega jednom kraju ima gvozdena karika (burma). Sada se snop, što služi za pokrov, izvrati i na druge u hèrpu složene snopove položi tako, da vlatje dodje od ozgo, a klasje od ozdo. Onih 9 ili 5 u hèrpu složenih snopovah naliče glavi šećera (cukora), a deseti ili šesti snop čini pokrov. Dělo ovo ide bèrzo od ruke onomu, koi mu se privikne, i na ovaj način u stavice složeno žito, samo ako je dělo pošteno ovèršeno, dèrži se vèrlo dobro, ako baš i uztraje ružno vrěme.«

»Nadalje žito u stavicah dozori podpuno, biva bolje, nego kad na vlatju dozori, dèrži se laglje u štaglju, dade se laglje izmlatiti, i slama je bolja; izgubi se manje zèrnja, po ružnom vrěmenu zaštedi se na dělu i trošku, i može se, što je vèrlo znamenito, žetva za několiko danah prie poduzeti.«

«Kod jarice je slaganje u stavice samo onda probitačno, ako je vlatje dosta dugačko; medjutim su gděkoji već kod ječma stavice prěporučali. Zob, složena u stavice, kažu, da se dade laglje mlatiti. — Po ugodnom vrěmenu

Digitized by Google

složi se samo pèrvo žito u stavice, a ove se najposlè uvoze: ostalo žito žanje il kosi se na način obični, zašto slaganje u stavice uzrokuje za 20 od sto više troška. Misle něki, da su stavice od 6 snopovah bolje, nego li one od deset. Osobito pri pšenici prěporučaju stavice.«

Ja, koi ovo objavljam, imajući još priašnje svoje gospodarstvo u inostranoj zemlji, niti sam klasove stegnjivo konopcem, koi bi bio providjen gvozdenom karikom, (zašto mi ta inače vèrlo dobra vèština poznata bila nije), niti sam dao vezati velikih snopovah, nego sam vazda po dvě stavice kupčao t. j. u kup ili u hèrpu slagao, tako, da je u jednom kupu bilo 7 a u drugom 8 snopovah. Biaše naime običaj u mom i u svih obližnjih gospodarstvih stoge od 15 ili 60 snopovah brojiti, za moći već unaprěd izračunati dobitak žita i slame. — Pomoćniku gospodarskomu, koi je svako veče brojiti morao stogove, žnjevene prěko dana, (kojih je svaki dan po više stotinah bilo) bio je po tom posao olakšan, jerbo je vazda dvě stavice uzo za jedan stog.

I u časopisu za gospodarska družtva velike vojvodie heske g. 1841. na str. 395. i d. navode se mnoge koristi stavicah, n. p. da nezrělo žito u njih *najbolje* dozori; — isto tako oprovèrgavaju se svi prigovori, koji se čine ovomu načinu, uvěravajuć, da, ako věšti dělači jedan drugoga podupiru, malo ili nimalo više vrěmena k tomu netrěba, nego k navadnom dělu, i ako su stavice dobro složene, da niti ih vihar obaliti, niti u nje dažd probiti može itd.

Kako se dobro u ovakih stavičah žito uždèrži, pokazuju poznati priměri, gdě su tako u stavice složenu raž na dalješnjih njivah iz zaboravi il nemarnosti ostavili, nu sasvim time za nèkoliko měsecih dobro uzdèržanu našli.

Snopovi, kakovi se ovdi vežu, koji su kadkada jedva teži nego kita cvětja, i od kojih děčak od 12 godinah po 15 najedanput lako može nositi, nedadu se do duše slagati u takove stavice, nego samo onakisnopovi, kojih slama bez zèrnja 12 do 20 funt. važe. K tomu poslu nebi se sklonile žene, koje ovdi kod nas same žito žanju Ja, koi ovo ob-

Digitized by Google

javljam, dadoh ovdi po muževih poveće snopove vezati, i to ne porádi slaganja u stavice, nego samo da netrošim toliko vrěmena na povezla i konopce. Drugud, gdě muževi i žene upored žanju, slabie žene, da nezaostanu, pravě mnogo redje povezla, i kroz to nerazměrno velike snopove vežu. Ljudi, koji nakladaju i skladaju snopove, kad ih vilama bacaju na kola, te neobično težak snop nadju, znadu na pol sèrdito, na pol u šali reći: »opet stara žena!«

Da samo navada, ne pako navedeni uzrok, naime: da se trava i drač laglje prosuši, čini, da se vežu ovako maleni snopovi, koji ni nezaslužuju, da se zovu snopovi, — vidi se iz toga, što i posve čisto žito na isti način vežu. Bože daj, te bi se uklonio običaj ovi, koi toliko dragocěno vrěme gubi.

Gnojstvo.

Da čověk pretvori u gnoj, što je u tu svèrhu prikladno, zaista je vèrlo probitačno i pozornosti vrědno; nu kamo probitačnie jest, kao što Němac kaže, *proizvoditi gnoj kroz gubicu živinsku.* Gojenje kèrme, a ono u dovoljnoj měri, doista je najprostii, najprobitačnii i najtemeljitii način! — S početka možeš, nedostajući gnoja, samo za korak pomaknut se; učinio srětno taj pèrvi korak, a poslě ćeš uspět u tom poslu dan po dan dalje i bolje. (G. savětnik gospodarski E. André u jednoj opazki u »Oecon. Neuigkeiten« 1844. str. 21.)

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,
kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 7. Zagreb. Měseca Sèrpnja. **1844.**

Sadèržaj. Poklon gospodina majora Sabljara. — Nèšto vèrhu izvèstja zastupnika našega kod občinske skupštine c. kr. gospodarskoga družtva u Kranjskoj, dèržane dne 2. Svibnja. — Sètva i snèt pšenična. (Dopis). — Iz Burgerova nauka o usèvu (konac). — Pitomljenje živine divje ili jogunaste hakom čovèčjim. — Odlomci iz »opisa puta, učinjena u poslu gospodarstva seoskoga po mnogih krajevih sèverne Franceske, od *Molla*.«

Neutrudljivi kupilac, domoljubni naš sugradjanin gospodin *Mihojlo Sabljar*, c. kr. major u miru, kojega nam podatnost više putah već naložila dužnost, da mu od strane družtva u listovih ovih izrečemo zahvalnost — obogatio je opet družtvenu sbirku naravskih proizvodah znamenitimi i dobro razredjenimi sbirkami ponajviše domaćih i dragocènih kopatnah (Fossilien), ljušturah (Conchilien) itd. Potanki popis svih dobivenih predmetah za drugi put ostavljajući, hoćemo sad samo predtečnim ovim očitim obznanjenjem da izrazimo duboko osètjanu zahvalnost gosp. darovniku, koino nagradu za primešenu na oltar domovine žèrtvu, sastojeću u svemu gotovo plodu mnogogodišnjega troška i truda, nalazit jedino može u poznanju svoje plemenite, obće koristne naměne.

Vele ugledno c. kr. gospodarsko družtvo u Kranjskoj bilo je prijateljski pozvalo družtvo naše, da bi na občinsku skupštinu dne 2. svibnja (Maja) u Ljubljanu poslalo zastupnika svoga. Izmedju dvojice na to oprošenih gospode sučlanovah, naime g. *Polikarpa Paravića* od *Čabra*, c. kr. i kr. stolnika, mnogih gospodarskih i drugih obće koristnih

Digitized by Google

družtvah sučlana itd. itd., i g. *Andrie Savinšega*, vlastelina, sučlana mnogih družtvah itd. itd. pósla nam pèrvi pod 16. lipnja (Jun.) protokol občinske sědnice vele cènjenoga posestrimoga družtva susědne nam dèržáve, u kojoj je sědnici i on bio. Sadèržaj protokola toga priobćit ćemo u pèrvoj budućoj občinskoj skupštini, neimajući ovdi dovoljno prostora.

Sětva i snět pšenična.

(Dopis.)

Da pšenica, čim plitje u zemlju prispě, tim bolje uzpěva, osvědočen sam i ja, uvěrivši se, da sasvim izvan zemlje ostavša dobro je porasla. To pako dogodi se ovako: Godine 1842., sijući ja kasno u jesen na kukuruzište pšenicu, sgodi se, da brana nije mogla sve, što biaše uzorano, pače ni što je po uzoranoj zemlji posijano bilo, zadražiti (zadèrljati), te tako mi ostadoše 2 ogona *) pšenicom posijana, al nezadražena. Po noći udarila kišica, i za ovom pomèrznula zemlja tako, da tu pšenicu svu dragu jesen nisam mogao zadražiti. Nu ista ova pšenica na ova dva ogona uzpěvala je na prolětje tako dobro, kao i druga, pače budući blizu zorenja, pokazivala se jača i u slami i u klasju, nego li druga; jedino na žalost moju, na město dobre pšenice dobio sam na ona 2 ogona više nego polak snětlja, i zato reći mogu, da snětalj neuzrokuju (kao što jedni kažu) stanoviti kukci, što od koréna dolaze u klas, da pokvare zèrno, a ni to nije istina, kao da su kukci već sa sěmenom donešeni na zemlju, nego uzrok tomu je nedozrělo, ili zimom pokvareno sěme, kao što je i ovo bilo.

Način moj pšenicu od sněti sačuvati:

5 lot. modre galice (vitriola),
1 lot kamenite ili $1\frac{1}{2}$ lot druge soli;
$\frac{1}{2}$ lota cèrvenoga žvepla (sumpora).

*) Ogon, t. j. slog od 4—6 brazdah.

Digitized by Google

Pèrva dva podeblje, poslědoje pako na prah stučeno kipućom vodom od 2 polića (oke) popari; kad se ohladi i samo malo je mlačno, pomoči ovim 1 vagan (měrov) pšenice u kadici na večer prie nego što ćeš sijati, i dobro proměšaj. — Ako li bi sutra dan udarila kiša, da nebi mogo sijati, a ti pazi, da pšenica ovako mokra neostane, inače bi se pokvarila, nego ju osuši; isto tako nemoj je davati blagu, zašto lěk ovaj ima u sebi otrova.

Načinom ovim služim se već više godinah, i odkako se njim služim, nisam još nikada imao snětljiva klasa.

Na Klanjcu.

Stěpan Iveković,
hrv. slav. gospodarskoga družtva sučlan.

Iz Burgerove knjige „Nauk o usěvu."

(Konac.)

5. *Kad trèba sijati?*

a) Doba, kad trèba sijati, zavisi poglavito od naravi rastja, koje kanimo obradjivati, od podnebja, zatim od vrèmena i od sastava zemljišta.

b) Někoja rastja nepodnose nikakove studeni, druga podnose za mladosti svoje studen, ako je uměrena i odveć dugo ako netraje; još druga rastja mogu za mladosti svoje podněti i jaču i dugo trajuću studen.

c) Pèrve dvě vèrste jesu svagda jarine, t. j. takova rastja, koja lěti iz zèrnah svojih proniču, i opet lěti dozrěla zèrna donose; tretja vèrsta zove se ozimac, jer se pred zimu sije, zimi na njivi pod zemljom leži, i tek dojdućega lěta cvěta i dozrěla zèrna donosi.

d) One rastja, koja za mladosti svoje nepodnose nikakove studeni, n. p. kukuruz, èlda, proso, počanj (pasulj), buče (bundeve), duhan, kupus itd., nije slobodno dakle posijati, dok noćni mrazi neminu; ili ako bi im zatim lěto

Digitized by Google

prekratko bilo za razvitak, valja ih prie odgojiti na razsadnicih, koji su ili po svom položaju ili umětno od mraza i studeni zaklonjeni.

Kukuruz, proso, počanj, buče spadaju u pèrvu vèrstu; duhan i kupus medju ona rastja, koja valja na zaklonjenih razsadnicih prie odgojiti, da im kratko naše lětno doba dovoljno još bude za razvitak.

e) Ona rastja, koja za mlada umèrznu, nemogu da snose odveć dugu studen, ili su jednogodišnja i dvogodišnja. Jednogodišnja se mogu tako rano posijati, kao što dopušta narav zemljišta i vrème; dvogodišnja pako valja iz zemlje povaditi, prěko zime od mraza i studeni zakloniti u pivnicah (podrumih) itd., jer jakoj studeni odoléti nemogu; dojdućega prolětja opet se posade, da cvětaju i rode. K pèrvim spadaju: jara pšenica, jari ječam, zob; k poslědnjim kupus, rěpa itd.

f) Jednogodišnja rastja ove vèrsti siju se takovim redom, da ona, koja najviše vrěmena potrèbuju za svoj razvitak, najprie pod zemlju dodju; ona pako, koja bèrzo dozrěvaju, najposlě. Zato zob valja prie posijati nego jari ječam itd.

g) Někoje vèrste žita imadu tu vlastitost, da u mladosti svojoj za někoje vrěme odoléti mogu i velikoj zimi; ova se žita jeseni posiju, a dojdućega lěta žanju.

h) Obradjivanje ove vèrste žitah ima dvě glavne koristi: što doba uséva daleko pada od dobe žetve, i što oni ozimci, pri inače jednakih okolnostih, obično daju obilniu lětinu nego li jarine.

i) Obilnia lětina ozimacah zavisi sasvim od toga, što više vrěmena imadu, za koje rastja ove vèrsti razvijati mogu korěnje, listje i vlatje svoje. Čim se dakle jeseni usěv ranie opravi, tim će veće i jače biti korěnje, kad zima nastane, tim će imati više listja i vlatja, i tim će laglje odoléti zimi, vlagi i mrazu, a tako isto i silnie će biti uzpěvanje dojdućega prolětja.

Digitized by Google

k) Time dakle svagda je bolje i probitačnie ozimac ranie posijati; nu paziti valja, da se prerano neposije, jer onda jeseni i do zime preveć naraste*) tako, da rastja izgube silu za odoléti moći studeni zimskoj...

l) Nu buduć da su razměrja, u kojih se ozimci siju, vèrlo razlika, a i usěvi ovi nemogu se u istom gospodarstvu opraviti najedanput u isto doba, zato trěba ustanoviti, kojega se pravila u obće dèržati valja glede dobe pri sijanju ozimacah, i koje se moraju njive u istom gospodarstvu ranie, koje li kasnie posijati.

m) Sijanje ozimca mora se vazda pred jesen ili u jesen tako rano preduzeti, da rastja mogu dovoljno imati vrěmena za providit se jakim korěnjakom prie, nego što će prava zima nastati.

Najveća je korist pri ozimcu, ako on u jeseni može podosta jošte porasti; čim većma poraste do izvěstne něke měre, tim će se više zametnuti i vlatja, stabalacah i plodovah, koji će se dojduće godine razviti....

n) Doba usěva měnja se polag dobroga ili hèrdjavoga vrěmena; zemlja se samo pri dovoljnoj vlagi, kao što valja, smèrviti može; i s toga se njive ni kad su odveć vlažne, ni kad su odveć suhe (izuzamši pèrhki pěsak) posijati nemogu, buduć da poljodělac ni u onom, ni u ovom slučaju nije kadar zagèrnuti usěv pèrhkom, smèrvljenom zemljom.

o) Kako za jari, tako i za ozimni usěv moraju se njive u istom gospodarstvu jedna za drugom posijati polag stupnja svoje topline i polag množine rastnoga gojiva, što u sebi sadèržavaju.

---

*) Poljodělac trěba samo, da odveć bujno rastenje, koliko od potrěbe, kosom obustavlja, i onda može slobodno pšenicu i raž lipnja (Jun.) měseca posijati; pri tom dobit će dojduće godine dosta i ploda i slame, pošto je već pèrve godine dosta frižke kèrme ili sěna dobio. *Opazka izvěstnikova.*

Digitized by Google

Njive, koje nisu na pripeku, moraju se najprie posijati; isto tako ilovasta njiva ranie nego pěskovita; vlažna ranie nego suha, měršava ranie nego nedavna gnojena ili u obće humovitia.

Pitomljenje živine divje ili jogunaste hakom čovečjim.

Jure Catlin, koi se je 8 godinah danah bavio medju najsiroviimi plěmeni sěverno-amerikanskih Indianah, opisujući stališ i običaje zaostavšega ovoga razkomadanoga puka, javlja medju ostalim način, kojim se oni služe, da skoro pohvatane divje konje i bivolčeta nenadano bèrzo, te u toliko upitome, da dobrovoljno i bez svakoga siljenja nove svoje gospodare slědom slěde.

Iza kako im naime podje za rukom živinče, na pustoši zatečeno, na městu, gdě ga zatekoše, zankom, cěpom itd. sputiti tako, da mu se čověk približiti može bez pogibeli udovah, lovac jednom rukom pokrije mu oči, drugu pako ruku metne mu na nos, te mu u nozdèrve haka. Sad ga razputi, i ulovljeno živinče prati pouzdano i krotko onoga, koi ga zahakao (nu ne zapuhao), kuda kod ovaj išo.

Ja, koi ovo javljam, odkada věst tu čitah, nisam bio u stanju sám se kušajuć osvědočiti o istinitosti njezinoj. Izmedju kušanjah, kojim věst ova za cělo ovdi ondi bit će dala povoda, poznata su meni putem javnih listovah samo ona, koja iz Engleske priobćuje *John Ellis*, uvěravajući, da su sasvim pošla za rukom. Nu kod naše domaće živine, od koje mnogo zato je samo podivljalo, te plašljivo i tvèrdoglavo postalo, što su s njim ljudi zlo i neuljudno postupali, ima dovoljno prilike kušati istinitost ovoga pojavljenja, koje poněšto věrojatnosti dobiva time, što bi se na ovaj način razjasniti dalo, zašto ljudi, koji vele, da znadu čarati, tako lako i bèrzo mogu jogunastu

Digitized by Google

živinu ukrotiti. Ja, koi ovo javljam, bio sam često i sam svědok takovih kušanjah kod svojih vlastitih konjah i govedi, a podobni priměri navode se često iz drugih takodjer krajevah.

Damoiseau u svojih *putovanjih po Sirii i po pastoši u poslu paznavanja konjah* pripověda pričicu ovu: jašući on jednom na hatu (arabskom pazduhu) svomu, po imenu *Ourfaly*, marše i onako već běsno, iznenada stane, te se propinjati stade. Hat svoj nehti pod nipošto da prodje mimo jednoga povaljena dèrveta. U taj par doskoči stari jedan Arapin, te pazduhu několiko putah dim od duhana u nozdèrve zapuše. Na to da je Arapin napréd pošao, a njega da je slědom slědio *Ourfaly* mirno i bez svakoga oklevanja. — Francez tu sceni, da je dim od duhana marše upokojio, mi pako mislimo, da se to pripisati ima haku čověčjemu, i da Arapin nije dosta pozorno motrio, kako se Arapin pri tom vladao.

Ni nedvojimo, da će medju zemljaci našimi, kad věst tu pročitaju, mnogi, što su u prilici, stvar tu pokušavati na konjih, bikovih, jogunastoj mladoj marhi itd., kad bi nam samo od njih bilo za naš časopis věstih, kako im kušnje podjoše za rukom. Netrěba samo zaboraviti, da u isto doba valja i pokriti oči vlastitim rukama, ili jednom rukom pokriti oči, drugu pako ruku metnuti živinčetu na nos, — i kakati (nu ne puhati) vlastiti dah živinčetu u nozdèrve.

Odlomci

iz »opisa puta, učinjena u poslu gospodarstva seoskoga po mnogih krajevih sěverne Franceske, od *Molla*.«

(Iz franceskoga.)

Ima u Franceskoj okolicah gorskih i městah na jugu, gdě se vèrlo dobro razumiju u natapanje. Nu po drugih opet krajevih franceske zemlje, čini se, da ni neznaju, što

Digitized by Google

će reći, vodom se služiti za natapati livade, od kakve li je ona pri tom koristi. Dolina Ytonska, kad bi se natapala ljudski, mogla bi dati više šena, nežo što trěbaju u Erreuxu i okolišu njegovu, a sada su prisiljeni sěno, što trěbaju, dobavljati iz mnogih drugih podalekih dolinah. Al ovdi, čini se, voda barem nije na štetu, a to je već mnogo; jer koliko ima neizměrnih prostorah u lěpoj našoj zemlji, koji dapače, hvala budi neznanju i nevičnosti gospodarah njihovih, opustiše vodom, koja bi za njih biti mogla neizcèrpivim plodnosti izvorom. Takove i još kamo gore stvari moraju čověka raztužiti, jer u kom ćutjenje dobrohotnosti prama bližnjemu svomu usnulo nije, onomu nije ništa tako mučno, nego kad viděti mora, da se toliki izvori blagostanja, srěće i bogatstva preziru, pače pogèrdno nogama gaze, dočim oni nesrětnici, što bi to uživati mogli, često stradaju boreći se s bědom i nevoljom. Pak što je tomu uzrok? Neima nauka. Kada će jedared u Franceskoj uviděti svu važnost temeljitoga odhranjenja pučkoga? Kada li se osvědočiti, da bi dèržava morala suvišak dohodka svoga da obratja na umnožanje občenite srěće i bogatstva, prie nego što će miliune razasuti na skupa polěpšavanja i nauke bez koristi? — Zasve da su sve starinske obeliske staroga světa doněli u Pariz, i svaka ulica onamo da je ukrašena pokojom gizdavom sgradom; zasve da su u muzejih naših svikolici umotvori slikarstva i kipotvorstva; zasve da smo si prisvojili najvěštie tancare na světu i najzvučnie glasove talianske, pitam ja, eda li bi tad Franceska bila silnia vani i srětnia doma? eda li bi se time olakšala nevolja několicine samo izmedju ona dvadeset i dva miliuna siromahah, što u bogatoj našoj domivini oskudno živu? Čujem štioca povikati: »to zlamenuje propovědati vandalstvo;— opadati lěpe nauke to je krivnja proti civilizacii!« Neka, neka, drage ja volje priznajem, da su *entreschati* (anteršai), *roulade* (rulade), kipovi, statue mnogo i premnogo pripomogle k blagostanju franceske zemlje, samo mi s druge strane dopustite, da takodjer trěba, da se puk sve više

Digitized by Google

i to dobro badava odbranjuje. Nerazuměvam po tom oskudan samo nauk u čitanju i pisanju, nego osobito nauk, što uputjiva, kako se tèraju oni zanati, koje u dèržavi tèrati valja, osobito pako onaj zanat, koi je do duše pèrvi i najobćenitii, nu ujedno i najvećma zanemaren, razuměvam gospodarstvo seosko.....

.... Da se ukloni bědni ovaj stališ, kog je prouzročila propast poljodělstva, zaustavljajuća i druge zanate, i koi je na nesrěću zavladao jurve sa tri četvèrtine franceske zemlje, neima, velim joště jedanput, jamačniega načina, nego što je *shodno* odbranjenje puka seoskoga. On izmedju svih stališah najmanje znade, medju svimi stališi zanat njegov najveće ima pravo na nauk, zašto se njim najbèrže i najsrětnie koristiti može; zanat njegov jeste nauk, dà znanost, koja medjutim po neznanju ljudih, što se zanimaju š njime, propade, postavši najprostiim svih zanatah. Gospodarstvo seosko neima u Franceskoj potrěbitih glavnicah (kapitalah); neima dobra zakonika ni dobrih saveznih putovah; nu sve, što sam dosada vidio, osvědoči me, da se glavnice nemogu prie dobro na kamate dati, zakonik nemože prie razuměti, savezni putovi nemogu prie, kako valja, na korist obratiti, dokle se god seljaci bolje neodhrane.

Oprostite, što sam tako zaišo, gorka ova naricanja proizhode iz ljubavi goruće k domovini mojoj, iz tužnoga osvědočenja, da bi se mnogo i premnogo dobra učiniti moglo, nu žalibože da se ništa nečini. Kad bi tomu krivo bilo vladanje sámo, ni rěči nebi rekao, nadajući se pouzdano, da će občinska volja izpraviti u kratko bludnje muževah, što stoje na čelu, i primorat ih, proti istoj njihovoj volji, da učine naredbe na to směrajuće; nu na svu nesrěću ovo preziranje, ovo zanemarivanje svih i najkoristniih probitakah tražiti valja u značaju (karakteru) naroda naše-

Digitized by Google

ga, ako tim probitkom fali zamamno, sjajno izvanje lice. Nesrětna ova čèrta u značaju naroda franceskoga....

Sve, što sam vidio dosad, kako se konji timare, tvèrdi me u priašnjem mojem mišljenju, koje o tom predmetu imadoh. Netrěba nama u Franceskoj istočnoga podrěkla, križanjah, inostranih tragah, utèrkivanjah itd., al trěba gospodarah seoskih, koji se razumiju u timarenje konjah, trěba kupacah, koji znadu domaće plodove cěniti i š njimi obratjati, rěčju trěba stanovnikah, koji na način susědah naših prěko Rajne, konje ljube, š njimi dobro obhode, njih štede, i na njih onu imaju brigu, koju zaslužuju, i koja im pravedno ide. Němački poštarski sluga, kad dodje na štaciu, snimi kabanicu i pokrie njome konje svoje, dà, kad bi se usudio, svuko bi i hlače, te bi to isto š njimi učinio. Franceski poštarski sluga, kad dodje na štaciu, otidje u kèrčmu i ostavi svoje znojave konje vam pred vrati bez zaštite proti kiši, zimi i větru. Evo sad je zagonetka razrěšena! »Kad ja nebi sa svojimi konji bolje postupao nego vi s vašimi,« rekne mi onomad Němac něki, »ta i njih ne bi dulje bilo.« Istina, što kod nas fali, to nije moguće namah nadoknaditi, nu moguće je malo po malo dobrim načinom priskèrbiti. Po školah seoskih valja da učitelji učenikom svojim živo u sèrce usade ćutjenje čověčnosti i dobrohotnosti prama svojoj živini, što više, ja mislim, da je stvar ta vrědna, da o njojzi isti seoski duhovnici s provědnice puku govore.

Rekoh već prie, da je nedostatak kèrme prisilio gospodare seoske, da goje korěnasta rastja, i time vèrlo pripomogo k poboljšanju svegakolikoga poljodělstva. Tako isto je s jevtinom žitnom cěnom, koju seljak za veliku ne-

Digitized by Google

srèću smatra. Medjutim jevtina žitna cèna uvèrava ga najposlè, da žito nije jedini plod, na koi bi valjalo sve svoje ufanje, sve svoje dohodke stegnuti. Da usuprot mora plodove umnožavati i mènjati, da, ako bi jedno zlo urodilo, il spala mu cèna, drugo može nadoknaditi štetu. — Dan današnji osobito gojenje marhe vuče na se pozornost gospodarah seoskih; uvidjaju oni, da prie svega trèba njive gnojiti, a čim se toj potrèbi zadovolji, da sve drugo samo od sebe slèdi. Korist, koju još izvan toga vaditi mogu iz ove grane gospodarstva, i nizka žitna cèna čini, da vole žitu uztegnuti zemlje i gnoja, samo da mogu više uploditi kèrme. Prava bi nesrèća bila, kad bi vladanje mita za uvoz, koja toliko pomažu gojenje marhe, ukinulo, te tako i onako već slab dobitak, kog donose plodovi živinski, još većma obalilo, i učinjene ovako korake za podići obèrtnost (industriu) našu obustavilo, ili paće razvèrglo. Neka slobodno mito za žito obali, mito za lan, konoplju, katanac (Wau), broć (Krapp) i ulje (zejtin) posve ukine; neka nam slobodno zabrani trave za duhan sve do jedne gojiti u kotaru zemlje franceske; samo da nedira mita za plodove marješće; zašto gojenje marhe temelj je svegakolikoga gospodarstva seoskoga; korist koju pruža, pomanjšati, znamenuje gospodara seoskoga nukati, da manje marha dèrži, to jest drugimi rèčmi obèrtnost seosku utamaniti do koreña.

Prinudjen dalje putovati, ostavim opet gostionu kuću gosp. *Lemarié*'a; nu nerado, jer i njegove prošnje, da ostanem dulje, i moja želja, da još dulje budem u družtvu čovèka tako naučna i razborita, nedadoše mi dalje. Nadjoh u njegovoj obitelji običaje bogatih seoskih gospodarah *nèmačkih*, t. j. prostotu, iskrenost, sèrdačnost stanovnikah seoskih, a ujedno i uljudne običaje, okretnost u obhodu, i dar za ugodnu zabavu, kog inače po velikih samo gradovih susrèsti znamo. Muževah s takovimi krasnimi vlasti-

Digitized by Google

tostmi ima više, nego što bi čovèk mislio; nu gospojah takovih gotovo ni neima, izuzamši gdèkoju okolicu. U Franceskoj poznajem samo *Picardiu* i *Normandiu*, gdèno, osobito u ovoj drugoj, u seoskih obitališth imade gospojah i kćerih od gospodarah seoskih, kojih pristojno vladanje svědok je višjega izobraženja, koje se muzikom zanimaju, pa uza to se nestide, zabavljat se s kućanstvom, stajom i vèrtom. Po svih drugih krajevih, nedaj bože, da bi gospoje i děvojke, koje su takovim darom obdarene, pače i mnoge, koje takovim darom obdarene nisu, ostavile družtva i sědiljke, te se išle na selo *zakapat*. To bi za nijh bila najveća grèhota. Ta vidimo, kako na selo mèrze osobito mlade děvojke, koje su iz sela rodom. Od kćeri povećega seoskoga gospodara, što je odgojena u penzialnom kojem zavodu, tja do mlade dadilje (Kindermädchen), što je ostavila kolibu, da služi u gradu, neće već nijedna da što sluša od sela, čim poněšto samo zaboravi jezik i izgovor seljanski. Malo do duše ima gospojah varoških, kojim nebi selo milo bilo, nu nije im mio život seoski; njima je selo milo samo 4 měseca prěko godine, nu s gradovi, svečanostmi, i sa svim pristojstvom i razkošju velikih varošah.

U obće krasni spol u Franceskoj mèrzi gospodarstvo seosko. Medjutim tu mèržnju može čovèk lako dokučiti, ako naše gospoje i seoske poslove pozna. O tom nije još nitko govorio, sasvim time ja mislim, da je to *glavni jedan uzrok, zašto naše gospodarstvo seosko toli zacstade.* To nemože drugčie biti, ako čovèk promisli, kako su gospoje u Franceskoj svemoguće, i *kako je pomoć njihova kod gospodarstva neobhodna, ako hoćemo, da uspě.* Svojih dvadeset putah bio sam se već spremio, da o tom predmetu štogod posebno pišem, nu odpèrto govoreć neosětjam u sebi toliko snage, da bi proti takovim protivnikom, kao što su gospoje, izići mogo na mejdan, i zato mi se nemože ino, nego da mlade ljude, koji se dadoše na gospodarstvo, savětujem, da si pri svom poslu bez gospoje pomognu; ako li bi, što je svakako bolje, volili oženit se, a ono da ne-

Digitized by Google

gledaju toliko na dare, odhranjenje u lěpih naucih i na imetak, koliko na one krěposti i vlastitosti, koje se zahtěvaju od dobre matere i kućanice. — Da prekinem sad predmet, koi bi me lako mogo predaleko odvući, i u nepovoljan stališ postaviti *s najsilniom* stranom stanovnikah franceskih.

Gosp. L. ima 53 hektare*), a na ovih 300 ovacah, 8—10 komadah kravah, koje za prodaju hrani, 3 dojne krave, 4 konja za posao na polju i oko kuće, — isto toliko konjah za svoju i obiteli svoje porabu, i dvoje ždrěbićah. To je najveći razlog (Verhältniss) skotovodstva k zemljištu, što je barem meni poznat; razlog ovaj nadilazi onaj, koi se uzima kao pravilo, po kojem bi naime komad krupnię marhe, ili u město nje toliko i toliko sitnie ići moralo na hektaru zemlje, — razlog, koi se gotovo nigdě u Franceskoj nenalazi. Ako se uzme, da pri g. L—u, poradi veličine i obilnoga hranjenja, 8 ovacah uzporedit se može s jednom kravom, i da 4 konja toliko daju gnoja, koliko 3 krave, to onda dolazi ovdi 56—58 komadah krupne marhe na 52 hektare zemlje, a uračunan je tu još i onaj prostor, što zauzimaju sgrade, nasade, putevi i prokopi, koi takodjer barem do 2 hektare iznosi. Jak ovaj razlog marhe k zemljištu nije do duše obćenit u ovoj okolici, nu ljudi nastoje svakako približit mu se, i već odavna uviděli su razboriti i marljivi gospodari male pokrajine Coux'ske, da je hranjenje marhe, — jedina ova krěpka poluga poljodělstva — ujedno i najznatnii i najjamačnii izvor dohodakah njihovih. Gospodarstvo seosko može u Franceskoj samo onda uspěti, ako ljudi svuda, na koliko narav zemlje dopušta, nastojali budu, uvesti spomenut ovaj razlog izmedju poljodělstva i hranjenja marhe.

---

*) 1 hektara = 2780 bečkih [] sežanjah, dakle od prilike 2¼ naše rali. 53 hektare pako jesu 122 rali 940 [] sežanjah.

Digitized by Google

Prigovori, da najemnici (arendatori) poradi nedostatka glavnicah nisu u bitju marhu svoju umnožati, — nevalja ništa; ništa bo im laglje ne bi bilo, nego novčana svoja srédstva povekšati, samo kad bi u najam uzimali ma i malo, nu dovoljnim inventarom providjeno, dobro, gdě dakle nebi oskudice bilo u gnoju; takovo dobro mnogo bi im više donosilo, nego drugo još jedanput toliko, koje je zanemareno i neobradjeno. Tako je isto i pri pomanjih zemaljskih gospodarih. Ovi bi mnogo više dobivali, kad nebi njivu za njivom, komad za komadom kupovali i novce tako trošili dotle, dok im nebi ostalo ništa, čim bi to, što su kupili, pošteno i obradjivati mogli, — nego kad bi zadovoljni bili sa ono malo zemaljah, što imadu, i kad bi novce trošili na nabavljanje potrébite marhe, i na poboljšanje svojih zemljištah.

Umnožavanje marhe osobito je probitačno pri pomanjih gospodarstvih; jer pri nijednoj grani gospodarstva korist, koju davati može, nevisi toliko od brige i pomnje, kojom se nastoji, koliko pri gojenju marhe, i nigdě se s tolikom pomnjom oko marhe nastojat nemože, kao što pri pomanjih gospodarstvih. U *Němačkoj*, u *Švajcarskoj* krave, konj i koza dio su obiteli maloga poljskoga gospodara, pače živine ove, reko bi, da su prěčji članovi u družini. Ljudi s někom nježnostju paze ih, miluju i glade ih: što je najbolje, daju im; neštede truda, da im samo ugode hranom, koju miluju; i dobre ove živine zahvalne su za toliku pažnju svojom privèrženostju, a još većma svojimi plodovi. Nevěrujem, da su ljudi to kao proračunali, te da zato tako nježno sa živinom postupaju; nu kad bi i to bilo, svakako moralo bi se reći, da su to ljudi pametno i mudro proračunali, kao što je mudro i svako proračunanje, što čověka, koi inače nije od naravi na dobro sklonjen, privoljava, da poradi dobitka, komu se nada, ovako a ne onako postupa; to bo se tajiti nemože, da su věkovita pravila ćudorednosti ujedno i ona pravila, od kojih u svakoj stvari zavisi sréća i naprédak.

Digitized by Google

Gospodin *Mancury* gnoji gotovo pod svaki plod, dèržeći se onoga istinitoga, nu žalibože u Franceskoj još jako zanemarenoga mnènja: da troškovi obradjivanja pri svakom plodu gotovo svagda isti ostaju, makar plod poslè donio obilnu il slabu lètinu, — i zato da je od najveće važnosti, samo takove njive obradjivati, od kojih se čovèk poradi gnoja, kojim su providjene, nadati može obilnoj lètini. Ovo je mnenje tako istinito, da bi ga valjalo svaki čas, opet i opet ponavljati. Zaista u tom je skrivena sva tajna srètnoga poljodèlstva, i zato bi želiti bilo, da se mnenje to obćenito razplodi.

Kod nas u Lotoringii hlepi svaki seljak sa nèkom častju, da mu jedan od sinovah bude duhovnik, a ovdi (u Normandii) naprotiv, da bude tèrgovac. Najživji, najokretnii, najsposobnii dečak odredjen je, da osnuje čast svoje rodbine; a oni, koji su nesposobnii, moraju bit poljodèlci, kao što su im i otci. Da bogme! Mnogo više pameti i duha trèba, za pero voditi, rif sukna izmèriti ili račune praviti, nego li pošteno polja obradjivati, t. j. za proučiti otajstva naravi, za pokorit sebi moć naravi, skopčanu s moćjom dèlovanja, i za obratjat ju na proizvadjanje obće koristnih stvarih.

Odkuda je to, da u Franceskoj seljaci toliko hlepe, izbavit se iz svoga poljodèlskoga stališa? Uzrok toga mogo bi se stranom pripisati preziranju, kojemu je tamošnji poljodèlac od strane ostalih stališah izvèržen. Nu to ga opravdati nemože; jer i preziranje ovo proizličе ponajviše odtuda, što sami poljodèlci sebe i zanat svoj slabo štuju; a svakako neimaju pravo, što o samih sebi tako krivo i smèšno misle, jer nisu li oni najznatnii, i najveći dio naroda?

Digitized by Google

Seljaci! ako želite, da vas drugi štuju, štujte prie sami sebe i stališ svoj. Vaš stališ je pèrvi, najkoristnii, najplemenitii oda svih; da se o tome vas svèt osvědoči, trěba najprie, da vi osvèdočeni budete. Čověk, što sam sebe neštuje, zaista vrědan je, da ga drugi preziru. Dosada biaše moguće izpričati vas poradi neznanja, u kojem ste čamili. Nu sada nije više tako, svuda se uvode učionice. Vi pako, vi imućnii poljodělci, nesilite najsposobniu svoju děcu, da vam budu pravdoznanci, tèrgovci, lěčnici, duhovnici, umětnici, — nego nastojte, da budu vèrstni poljodělci; — dajte ih najprie na nauke, ali ne, da se latinski i gèrčki uče, nego na nauke, koji su u savezu s poljodělstvom; podatje ih u koje gospodarsko učilište. Tamo će se oni spoznati s mladići, kojim, budući da su od višjega roda, otvoren biaše put k častim i službam, na koje vi děcu svoju hoćete silom da natěrate; pak koji su već i stupili bili na taj put, nu ostavili ga opet, da se posvete ne toliko jasnomu, ali tim koristniemu i neodvisniemu stališu poljodělca. Ovdi će oni naučiti prava razumna načela zanata svoga, i kad se povrate, dokazat će nam, da čest, koju zanat koi uživa, *zavisi od vlastite vrědnosti onih,* koji su mu se posvetili.

Okolica *Brie* bila je odprie na glasu poradi izvèrstnoga svoga poljodělstva, nu budući *da poslě nije na toj stazi više naprědovala, nego ostala, gdě je bila,* zato su ju u novie vrěme mnoge druge okolice, koje su inače za njom bile, ne samo dostigle, nego i prestigle u tom obziru.

P o p r a v a k.

U br. 6. na str. 85. na město *Mihojlo* (Sabljar) čitaj *A n t u n.*

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,
kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 8. Zagreb. Měseca Kolovoza. **1844.**

Sadèržaj. Uređenje šeste občinske skupštine. — Šumarstvo u šumah prečastnoga stolnoga kaptola zagrebačkoga. — Učionice poljodělske. — Podrum za križaline. — Odlomci iz »opisa puta, učinjena u poslu gospodarstva seoskoga po mnogih krajevih sěverne Franceske, od *Molla*.«

Za šestu občinsku skupštinu horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva uređen je dan 26. kolovoza (Aug.) o. g. i pozivlju se p. n. gospoda sučlanovi, da na isti dan oko 10 urah dođju što većim brojem u dvoranu slavne gradomedje zagrebačke.

Da Bog da, da bi mnogi od njih, potaknuti ljubavju prama čověčanstvu i otadbini i sětjajući se dužnosti, koju na se dobrovoljno uzeše stupivši u družtvo, želju svoju za plodonosno dělovanje našega obće koristnoga družtva zasvědočili time, da ili štogod predlože, ili štogod priobće, ili barem pozorno slušaju i motre věćanja i podupiru predloge onake, od kojih misle, da moraju dobrih posliedicah poroditi.

Istina, da mnogima između gospode članovah nedopušaju to dužnosti njihova zvanja, mnogi da su u strahu, nebi li kobože zato, što nisu upravo gospodari, i što pravo nezna da, kako se těra poljsko gospodarstvo, predložili il podupirali štogod nevaljaloga. Premda je strah taj svakako na svome městu u obziru onoga, što se tiče těranja poljskoga gospodarstva, sasvim time ima i u gospodarstvu, kao i u svih strukah znanja čověčanskoga, dělah

Digitized by Google

i okolnostih, predmetah takovih, koji jedino padaju pod sud zdravoga razuma, i koje kadkada nestrane i bez predsudah nevěže domašiti mogu s najboljega gledišta. Koliko putah sgodilo se veće, da su u gděkojih posebnih strukah těranja gospodarstva neuki ljudi satvorili nov nauk, koga poslě ljudi od zanata, čudom mu se čudeći, radostno pozdraviše, te se vèrlo srětno njime služiše. Ta od jednoga škotskoga seoskoga vlastelina, koi možebiti da nije nikad, ili da je slabo kad plovio po moru, dolazi pomorska taktika Britanah, koju od cehovskoga duha prost admirao něki na poslědku privede u dělo, i kojoj su ratni njihovi brodovi děržani za najslavnie mejdane.

Da pako družtvu našemu, za unaprěditi svèrhe svoje, trěba i novčanih srědstvah, usudjujemo se napomenuti onoj gospodi članovom, koji s prilozi za družtvenu pěneznicu zaostaše.

Šumarstvo u šumah prečastnoga kaptola zagrebačkoga.

Kratko ovo izvěstje složeno je samo na tu svrhu, da se napomene, koi dobar uspěh čeka svakoga šumara i svakoga drugoga gospodara, kojemu je do toga stalo, da u šumarstvo i děrvarenje red uvede, te da ga popravi, a ond u pokrajini jednoj, gdě ista priroda svaki trud preobilnim plodjevjem naplatja, i gdě usuprot tomu žalibog dubrave i ostali lugovi duže više izčezavaju, pretvarajući se u šikare, gdě čověk nevidi ništa nego samo po koje staro trulo dèrvo, gèrmovje i drugo neuredno rastje, koje svět sada šumom zove. Svakoga razumnoga šumara mora kukavni taj stališ razcviliti tim većma, što vidi, da bi se tu u kratko doba moglo uzdignuti najlěpših i najuredniih šumah i bez velika truda.

Došavši g. 1838. u službu prečastnoga stolnoga kaptola zagrebačkoga našo sam, gdě je lanske vnědan moj drug, što je pèrvo mene obnašao istu službu, veći dio

Digitized by Google

šumah već uredio bio razumno i čestito, i tako mi prokèrčio put k urednomu šumarenju. Dubrave, kojih u glavnoj gospoštini *Kraljevačkoj* ima na 2575 ralih i 135 □ sežanjah, a u gospoštini *Sisačkoj* na 3792 rali i 627 □ sežanjah,*) razredio je polag reda (Turnus) od 120 godinah na glavne razdělke, koji su opet razredjeni na sěke (svak sěk po 6 ralih). Od svakoga razdělka dolaze svake tretje godine 3 sěka na red. To je već počemši od god. 1837. učinjeno u pèrvo imenovanoj gospoštini sa 168 ralih, a u drugoj sa 248 ralih. Svaki komad, koi se štędi, zagradi se, prie nego želud pada, laganim plotom, da se živina porad štete odvratja, a poslě u jesen pokupim želuda za sadjenje i posadim ga na svih onih komadih, gdě se nije nadati, da će se sami sobom zasaditi. U tu svèrhu najvolim uzimati želud od duba (*quercus robur*), koi sigurnie donosi žira, buduć da kasnie cvati, i pored toga cvět tako lako nepozebe od kasnoga mraza. Za tu svèrhu nije poradi rečenoga mraza tako prikladan sladun (*quercus pedunculata*), jerbo rano cvati. Izvan toga dub plodnii je žirom nego sladun.

Sadeći želud postupam ja evo kako. Svaki težak, komu taj posao naručim, ima platnenu vrěću sa želudom, koju prebaci prěko ramena, i naoštren kolić, kojim pravi male rupice. U te rupice metje po želud, i poslě svaku rupicu nogom zagazi tako, da se želud pokrije zemljom. Prostim ovim načinom potrošim ja na zasadjenje jednoga sěka do nevolje najviše 30 težakah.

U slědeće 3 godine poseku se sva stara stabla do několiko dèrvetah, koja se ostave za obranu mladicah od vihra i vrućine. U ravnu posadim takodjer jasena (*fraxinus excelsior*), kog iz sěmena na gredah dobivam. Kada ga presadim, uzraste mi u kratko baš kako valja.

S malim trudom i razměrno malim troškom od god. 1837. počemši pretvoreno je na rečenih gospoštinah u prekrasan i jednovèrstan mladoběs 416 ralih pokvarene i

*) U gospoštini Topličkoj blizu Varaždina ima samo bukvikah.

Digitized by Google

na sèke razrèdjene sume, i 24 raki ledine i čistine (gdè sam stranom želud podorao), svega dakle 440 ralih. Mladoleš taj obećava dobar naprèdak, jerbo želud, zasadjen g. 1837, 1838 i 1839, lèpo je proklio, uzniknuo i njegove mladice po svih rečenih šumah zdrave i sočnite 5—6 stopah visoke. Nadam se, da će već g. 1845 moći u rečene sèke napustiti marhu bez straha, da će mi mladice izgristi.

U bukvikih (Buchwäldungen), gdè se takodjer uredno gospodari, posèčem po sèkih stabla i ostavim samo toliko njih, koliko baš neobhodno trèba za sème, i da se nicajuće to sème zakloni od sunca. Čistine posijem rukmicu sèmenom od smrèke, jele ili bora. Dragota je onda gledajući, kako se takov bukovik bèrzo pomaže.

Prečastna moja gospoda, smatrajuća šumarstvo s prave ćène, spravna su na svaku pomoć i podporu, koju uzmožim, da luge polag naravi zemlje i zraka popravim. Blago meni, a i hvala Bogu, da me je postavio na takovo mèsto, gdè posve mogu sile svoje na dobro obratiti, i gdè su mi još k tomu mnoge druge okolnosti na radost i veselje; n. p. kad vidim, da seljaci, koji, kako znamo, dèržeći se poslovice

»Raste gajko trava,
Ako i muž spava;«

težko se dadu naputiti o koristi urednoga šumarstva, ovdi već počimlju korist tu uvidjati, i ja mogu navesti dokazah, da je lako seljaka na pravi put dovesti, ako su samo službenici takovi, da im ga hoće pokazati. Tako je vèrhovni službenik gospoštine Sisačke izposlovao, da tamo kmeti drage volje i bez ikakve platje gospoštini svako dèlo u šumi obavljaju, i to tako čestito i uredno, da se pri gradjenju sèkah vas posao jednako razdèli na svekomu prikladne muškarce. I time se posao obavi bèrzo i kako baš valja.

Način ovaj ne samo što je osigurao potrèbita dèrva za porabu prečastne moje gospode, nego se još nadamo,

Digitized by Google

da će se svake godine poněšto i prodati moći. Načinom ovim ne samo što se je uklonio svaki strah od nestaje dervah, nego je učinjen opet podobar korak u napred, da zemlja naša procvati. Měseca serpnja (Juli) 1844.

Julio pl. Schaper,
prečastnoga stolnoga kaptola zagrebačkoga sumar. i
horv. slav. gosp. družtva sučlan.

Učionice poljodělske.

Suviše bi bilo, obširno razlagati, zašto članak ovaj u list měsečni primamo, i zato da prištedimo prostora, koi je i onako těsan, dosta je, ako na kratkom napomenemo: da to samo zato biva, da ljudem, koji misle, povoda damo promatrati i iztraživati, kako da se seljaci u razumnom poljodělstvu koristno podučavaju, a još i zato, da, koliko moguće, izpravimo krivá mnenja, koja se o toj stvari ovdi ondi porodiše. Članak ovaj neka zajedno vodja bude pri razmišljanju, kako da se ondi, gdě nemá poljodělskih učionicah, kao što se ovdi predlažu, mladež seljanska kroz slobodna predavanja, ili bolje kroz zabave u pitanjih i odgovorih, i kroz razgovore što — je kadro razum i pamet im uoštriti, prirodjeni moterni duh oživěti, i uputit ih, kako se ovim darom služiti treba pri svagdanjih poslovih, kako li pri tom, da se valjan način s nevaljalim sravni i od njega razluči — takodjer dosta daleko na putu naprědka povede. Isto tako, da u prilogu pokažemo izglednu učionicu za mladež seljansku, kako je već uredjena.

Létopis po imenu »Annalen der Landwirthschaft in den k. preuss. Staaten« podaje u pervom svezku 3. svoje knjige izvod iz izvěstja, upravljena po děržavnom ekonomie kolegiju na ministra unutarnjih poslovah, koi je onomu naložio bio, da potanko razloži, koi je način, il koji su načini po sudu njegovu najbolji i najshodnii, za urediti učionice poljodělske, gdě bi se osobito *mladi seljaci* odhranjivali.

Digitized by Google

Dèržavni ekonomie kolegij odabrà za tu svèrhu jednoga od svojih sučlanovah, g. službenoga savètnika *Koppa*, da načèrta glavne čèrte od osnove, po kojoj bi valjalo zavod takov urediti. Ovaj je uslèd danog sebi naloga mnenje svoje potanko izradio; kolegij ga u sèdnici pročita i protrese, te objavi svèrhu vèćanja svoga, odkuda evo ovdi i niže dolè nèkoliko odlomakah:

»Načela, kojih se je pisac (mnenja) dèržao, mogu se na kratko sabrati u točke slèdeće:

1. Od učionicah poljodělskih, ako budu, kako valja, uredjene, može se pravedno izgledati velika korist.

2. Bit će pako, kako valja, uredjene, ako u svakom obziru smèrale budu na buduću svèrhu učenikah.

3. Buduća svèrha učenikah iziskuje od njih, da budu vèšti, pametni, marljivi, i da razloge znadu, zašto ovo il ono ovako il onako biva.

4. Valja dakle skèrbiti u poljodělskih učionicah, da se učenici potanko upoznaju sa svimi radnjami poljskoga gospodarstva, i da se u njih posve uvèžbaju.

5. Ovamo spadaju radnje, koje iziskuje obradjivanje zemlje, sètva i žetva ili kositba .... gojenje, nastojanje i užívanje živine, potrèbite za gospodarstvo, postupanje s livadami.... i različite radnje kućanske.

6. Nu trèba ne samo svèrhu, nego i razloge tih poslovah potanko da znadu, da se tako nauče samostavno, pravo i zdravo suditi.

7. Nadalje trèba ih neprestano zabavljati, da se tako marljivosti obiknu.

8. U obće trèba takov život da živu, koi pristoji njihovu stališu i budućim njihovim okolnostim.

9. Nu ne samo da budu marljivi, nego na poslèdku gledati još trèba, da budu priatelji reda i čistoće, da budu umèreni, krotki i poslušni, da nada sve ljube pravednost i poštenje, rèčju, da uredno živu, i da si prisvoje one krèposti, koje im stališ iziskuje.

10. Za izpuniti sve ove svèrhe trèba i dovoljne prili-

Digitized by Google

ke, a prie svega věšta u svakom obziru čověka, koi će zavodom upravljati.«

»Kolegij načela ova posve odobrava....«

»Medjutim svakako jednoglasno misli, da poljodělske učionice, osobito za buduće seljane gospodare, onda tek mogu u istinu koristne biti, ako se pri utemeljivanju tih učionicah na um uzmu osobito slědeća:

1. prilično *město*, t. j. takovo, gdě je zemlja i městni ležaj od naravi onakov, kakov je popřěko u onom kraju, za koi je zavod odredjen....;

2. izgledno *těranje gospodarstva* glede obradjivanja zemlje, izměne plodovah, gojenja kèrme, postupanja s livadami i skotovodstvu; te zato

3. sposoban *upravitelj*, komu svèrha zavoda živo na sèrcu leži, i kojega su svojstva takova, da moraju pobuditi u učenicih štovanje i pouzdanje;

4. prikladan *nastojnik* zavoda, kao upravni poglavar mladih ljudih;

5. *sloga* i *porazumljenje* medju upraviteljem gospodarstva i nastojnikom, kao njegovim vèrhovnim opravnikom;

6. *odlučenje* učenikah od čeljudi gospodarske;

7. kratka, nu naročita *naredba*, u kojoj se uzdèrži red u kući, u odhranjivanju itd.; na poslědku

8. doslědno i priazno *postupanje* s učenici, i *dèržanje* i *nastojanje* njihovo, tako da i oni zadovoljni budu, i da se red strogo uzdèržava.«

»Valja da netrěba pobliže dokazivati, da je samo ondi, gdě se sve ove okolnosti sudarale budu, izgledati moći podpunu korist, koju su poljodělske učionice podati u stanju; nu i to je očevidno, *da neće posve lako biti sve ove potrěbštine naći u* takovu savezu, koi bi barem poněšto zadovoljiti mogao...:«

Dotlě iz izvěstja! Sada pako iz mnenja gospodina službenoga savětnika *Koppa:*

»Tajiti se neda, da je vèrlo radostan znak našega vrěmena, što zanatski stališi gledaju, da se u zvanju svo-

Digitized by Google

me sve većma usavèrše. Za što prie 30, 40 godinah ni marili nisu, to im se sada potrèbito vidi. Budući akademia poljodělska u Mögliu zavedena, slabo je tko razumio važnost takova zavoda. Sad ima u Němačkoj puno takovih zavodah. Učionica za mlade seljake, što bi ja znao, dosada još kod nas neima.

Poljodělstvo kao znanost, koja se iz izkustva crpi, može se mnogo laglje i bolje naučiti kroz primère, koje čověk sám motri, i kroz vèžbanje, nego iz knjigah ili kroz puko ustmeno predavanje. Sudim, da će u tom svi izobraženi poljski gospodari sa mnom jedne misli biti, i rado mi dopustiti, da su iz izkustva barem što toliko naučili, kao kroz tako zvano naučanje iz ustmenoga predavanja ili iz knjigah.

Da se ono, što čověk nauči, kako valja, upotrèbi, trèba potanko poznati predmete, što spadaju u okrug zanata poljodělskoga. Nu za potanko poznati predmete ove, trèba ih svojima očima motriti, i podobne stvari jednu s drugom i na različih městih sravnjivati. Medjutim ako već onaj čověk, što je od mladosti obikao misliti, i proučio fisiku, matematiku i naravoslovne znanosti, sám svojima očima stvari motriti mora, ako hoće da bude izvèrstan poljodělac, to samo od sebe slědi, da puki nauk iz knjigah ili kroz ustmena predavanja nedostaje čověku, što nije nikad učio misliti ni suditi. I zato će seljani, koji s velikim trudom posvojiše pèrve početke od znanja, sami po sebi iz knjigah, makar da su još prostie pisane, nego što jesu, slabo naprědovati u znanstvih, koja iziskuje poljodělstvo. Mnogo će to laglje biti u poljodělskih učionicah, gdě im se najprie prikladna težačka orudja pokazuju, gdě se na ova orudja priučaju, gdě se uče s njimi baratati i različite načine poznavati, te kad sve to već znadu, onda im se tek tumači, zašto ovo ili ono ovako a ne inako biva, i bivati mora.

»Seljak mladi neka u poljodělskoj učionici vodi život pristojan svomu znanju. Od rana jutra pa do tvèrda mraka

Digitized by Google

da neprestano radi. Zabava njegova u takovom zavodu neka se od zabave u navadnom seljanskom gospodarstvu razlikuje samo time, što se u takovoj učionici za svoje zvanje *malo po malo* odgaja i pripravlja. Nebi dobro bilo, kad bi se takove poljodělske učionice spojile s višim učilištem.«

»Učenici u višjih učilištih zabavljaju se duševno, slušajući predavanja ili vèrhu njih mislèći. Izilaze na polje u doba od odmora; tad ih učitelji vode, da im pokažu, što se baš u ono doba radi, te da im priliku dadu, svojima se očima osvědočit o onom, što su u školi naučili. U težacih (a to bi stranom i učenici poljodělstva bili) radja takovo družtvo mladih ljudih, koji gděšto samo znati mogu, kako se koi posao obavlja, ne baš povoljno ćutjenje. Često su učenici težakom na putu smetajući dělo, a kada još sami štogod pokušavaju, porodi se obično mered.«

»Iz ovoga i iz mnogih drugih razlogah misljm, da će mnogo bolje biti, ako se *učionice za mlade seljake zavedu na povećih deržavnih dobrih i plemenitih imanjih, nu da ih nebude više od* 12—18.«

»Učenici da nadoměste jedan dio od poslenikah, što su potrěbiti za veliko dobro. Nu naopako po gospodarstvo, kad broj učenikah nebi bio u pravom razlogu k brojú poslenikah gospodarstva kojega. U gospodarstvu, gdě će bit poljodělska učionica, trěba da je podosta starih dobro uvěžbanih poslenikah, koji će pomagati učenike rukovoditi. Po mome mněnju najbolje bi bilo, kad bi se u te učionice primali mladići od 17 godinah, koji su zdravi i jaki, koji mogu obično pisanu němačku knjigu i čitati i razumětl, i koji u pisanju i računanju tako daleko dotěraše, kao što se polag stanja početnoga odhranjenja u seoskih naših učionicah očekivati može od marljivih i spodobnih mladićah.«

»Učenici da se u takovom zavodu bave pune 3 godine. U to doba mogu se uvěžbati u svih poslovih, i upoznati sa svim gospodarstvom u toliko, da kad izidju, znali

Digitized by Google

budu, kako je gospodarstvo ustrojeno, a osobito kojim redom sijati ili saditi valja, i što je tomu uzrok. Osim věžbanja u baratanju s težačkim orudjem, u kèrmljenju živine, i u ostalih rukotvornih pripadnih zanatih, k čemu gospodarstvo, gdě se nahodi poljodělska učionica, dovoljno prilike daje, neka bi se pravi nauk pretezao na predmete slědeće:«

»1. Po neděljah ili po zimskih danih, gdě kod gospodarstva neima silnoga děla, neka se na glas čita naučna koja knjiga o poljodělstvu, a što se pročita, neka poslě učitelj tumači.«

»2. Učenici neka se po dugih zimskih večerih věžbaju u lěpopisanju, u pisanju listovah i računanju.«

»3. Učenici neka se uče konje podkivati, kèrv puštati, uzice provlačiti, virke (Fontanelle) metati, koze cěpiti, lěk podavati, uštèrčalje (Klistire) pristavljati itd.«

»Na 1. U tom će ih podučavati nastojnik zavoda, pristar i izkusan opravitelj gospodarstva, koi odredjuje, što svaki učenik na dan raditi ima, i koi sve ravna.«

»Na 2. U pisanju i računanju rado će ih podučavati početni učitelji onoga města, gdě je zavedena poljodělska učionica, ako im se dade prilična nagrada.«

»Na 3. U tom će ih podučavati živinski lěčitelj, ako mu se dade prilična nagrada.«

»Polag osnove ove nebi takova poljodělska učionica mnogo iziskivala troška. Jedini trošak bio bi:«

»1. Na gradjenje kuće, gdě učenici s nastojnikom obitavaju, i na pokućstvo.

»2. Platja nastojnikova i pomoćnih učiteljah.«

»A trošak, što trěba za hranu, priradit će učenici sami.«

»Obitavanje u posebnoj kući i jedenje pri obćenitom stolu, čini se, da je potrěbito iz slědećih uzrokah.«

»Trěba do duše, da učenici s običnom gospodarskom družinom zajedno rade, nu čuvati ih valja, da im se

Digitized by Google

već tako za mlada neomile zle njihove navade, koje bi poslě u zavičaju svome razplodjivali.«

»Trěba da se uvede jednako prosto odělo za sve učenike. Postelju i stolno rubje da zavod sam dade. Neka bude uvěk čisto, da se i nadničarov sin čistoći obikne. *Nu štednja i prostota neka se vidi u svih granah zavoda, ova bo su pèrvi temelj srětna stanja obitelji seljanske.* — Naopako, kad bi se učenici takvoga zavoda upoznali s većimi potrěbami, koje dohodak maloga seljanskoga gospodarstva nebi mogao namirivati. Kad bi to bilo, i kad bi se mladi ljudi kući vratili s većimi potrěbami života, to bi oni, na město da povekšaju blagostanje, razplodili i medju prostimi seljaci bolest našega vrěmena, po kojoj *svaki hoće veći da se čini nego što jest.* Život iziskuje puno neobhodnih potrěbštinah. A kad bi kod nižjih stališah k potrěbštinam ovim došlo još takovih, koje si čověk sam u glavu zabija, svaka bi sgoda porodila nevolju i stradanje.«

»Do sada sam govorio samo o načelih občenitih, po kojih bi valjalo poljodělske učionice urediti, evo sad posebna osnova, koju sam napravio, ako bi podobna učionica bila na takovom dèržavnom dobru, kojega prostor čini od prilike 4000 jutarah (2400 ralih horvatskih) zemlje za porabu.«

»Svake godine prima se 6 učenikah. Pèrve godine obavljaju s težaci obične težačke poslove, da se nauče s orudjem baratati. Druge godine rade s volovi, te ih hrane, uče se orati, vlačiti itd. Kad drugu godinu svèrše, stanu za konjare. U toj službi ostanu polak godine. Poslě toga rade više měsecih kod kolara ili gradioca (Baumeister), a kad iz zavoda iziđju, trěba da su veće tako daleko dotěrali, da znadu obična orudja, plugove, brane itd. napravljati sami. Težačka orudja, što naprave, okivaju sami u kovačnici. Pri većih poslovih na polju, na dvorištu, u žitnici prigledaju oni učenici, što su sve prie spomenute škole prošli, da se tako nauče upravljati poslove, kod kojih trěba puno težakah.«

Digitized by Google

»Naprědak takove poljodělske učionice zavisi poglavito od osobnosti nastojnikove, manje od samoga vlastnika gospodarstva. Ovaj može puno zavodu koristiti, ako nastojnika ljudski podupire.«

»Za poljodělsku učionicu prikladno je svako poveće seosko dobro, koje po svom prostoru i otuda proizlazećoj razlikosti sětve mladomu poljodělcu prilika podaje, da se može uvěžbati u svih mogućih težačkih poslovih. Po mome mněnju nije potrěbito, da děržavni poglavari sami zavodom upravljaju; lako će biti s najemnici děržavnih dobarah učiniti pogodbu, po kojoj su ovi obvezani, zavoditi učionice onako, kao što su predložene.«

Ako je već težko sve potrěbštine učionice poljodělske, kao što se predlaže, naći u takovu savezu, koi bi barem poněšto mogao zadovoljiti, pače i u zemlji, gdě ima ćudoredno i znanostno izobraženih poljskih gospodarah, koji su prikladni za upravitelje i nastojnike; isto tako gdě ima děržavnih dobarah, ili plemenitih i drugih seoskih imanjah, koja su dobro uredjena i na kojih se nalaze sve grane zanata poljodělskoga; gdě ima vlastelah i najemnikah, koji će drage volje zavod takov primiti, to je očevidno, da okoliše, gdě spomenutih potrěbštinah slabo ima, a učenikah, koji bi gojili žolju za naukom, možebit ni neima, ni pomisliti nesmiju na ovake zavode.

Znamo, da će mnogi u domoljubnoj svojoj vatri i neuztèrpljivosti, — koja je već toliko porodila željah, n. p. da se zavede izgledno gospodarstvo *), nemisleći, što sve

*) Nerazuměva se ovdi izgledno gospodarstvo, kao što je predloženo u 4. občinskoj skupštini (v. měsečni list od g. 1843. str. 44.), nego izgledno gospodarstvo, koje bi gospodarsko družtvo zavelo i njime upravljalo (v. měsečni list od g. 1842. str. 21. i g. 1843. str. 42.)

Digitized by Google

k tomu treba; da se kod prostoga seljaka sětva u redovju i obdělavanje konjskom kukom uvede prie, nego još kod njega ima one pozornosti, věštine i višjega obradjivanja zemlje, što se pri tom iziskuje itd. — zaželiti takodjer, da se i kod nas zavede takovih poljodělskih učionicah za seljake. Nu razuman domoljub, premda nada sve želi, da najznamenitii svih zanatah što skorie procvati, i premda je pripravan podhvatit se i sam toga posla, te u tu svèrhu prinèti takodjer mnogu žèrtvu, odgovarat će sasvim time od svake prenagle naredbe, koja bi na to směrala, jer ako bi se takovo što poduzelo, pa ili nebi, ili bi vèrlo slabo teglo za rukom, stvar bi ista bez svake krivnje izgubila cěnu, premda bi inače neizmèrno mogla koristiti, da je samo kako valja, započeta i u dělo privedena. Razuman domoljub neće ni odviš tugovati, što se upravo ovim putem za sada još nemože udariti, da se medju pukom seoskim znanja razprostrane; ta ima još drugih putovah, kojimi je na tom polju, ako ne baš onoliko, kao pèrvim, mnogo ipak uraditi moći; jedino treba volje, pameti i postojanstva. Nu o tome drugi put.

Podrum (pivnica) za križaline (krumpire).

U južno-istočnom kraju od Normandije imaju, za čuvati križaline, posve proste podrume, koji tamo, gdě nedopire tako lako mokrina (vlaga), mnogo su bolji nego obične shrane. (V. godinu 1842. str. 165.) Na dvorištu, i ako moguće na poněšto uzdignutom městu, da se mokrina lako može odvratjati, napravi se okrugla jama, koja prama dnu sve užja biva na način od čuna (Kegel), kao što pokazuje prilika slědeća:

Digitized by Google

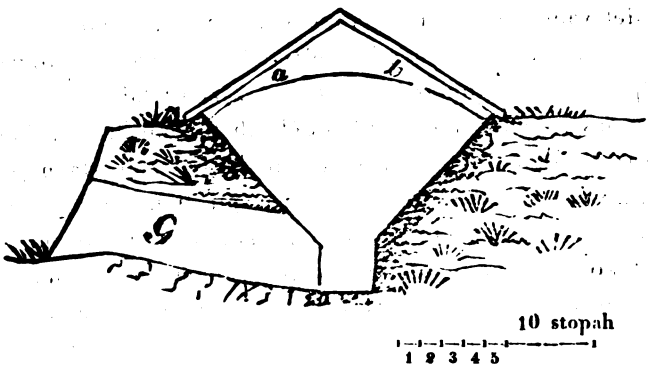

Na dno od iste jame ide se těsnom hodnicom *G.*, ili sa strane, ako je zemlja takova, da je to moguće, ili odozgó dolě. K čemu to sve, lako je pogoditi. Da se križaline vazda sa *dna* vade, po čemu se vàs kup križalinah, koje se naravno svaki put slegnu, kada se što doli uzme, u neprestanom gibanju uzdèrži. Duvare (stěne) od jame valja pošteno poravnati a i suhim dèrvom izpaliti. Jama se pokrije lakim krovom od slame, koi je tako naměšten, da se za toga, dok se u jamu križaline siplju, lako može ili posve dići, ili barem pokoi pretin (Fach) izvaditi. Na poslědku trěba zemlju, što je oko jame, poněšto nagnuti.

Prie nego se križaline u jamu metju, valja kraj od jame obložiti sa něšto slame, da se kraj od zemlje pošteđi. Jama se križalinami do *a b* nalogom napuni. Prazninu, što ostane izmed krova i križalinah, valja slamom izpuniti, da križaline nepozebu. Isto tako valja žrělo od ulaza slamom zabèrtviti. Gdě ima više takovih podrumah, valja ne jednoga za drugim, nego koliko moguće, sve načeti.

Nemogu dosta nahvaliti, kako se dobro križaline u tih podrumih čuvati dadu. Suviše bi bilo poosob dokazivati, da je mnogo laglje u takove, nego u obične podrume ili navadne shrane križaline spravljati. (Iz Rickova »Wochenblatt für Land- und Hauswirthschaft« 1843. str. 34.)

Digitized by Google

Odlomci

iz »opisa puta, učinjena u poslu gospodarstva seoskoga po mnogih krajevih sèverne Franceske, od *Molla.*«

(Iz franceskoga.)

Okolica ova puno marhe hrani. Ovdi se timare najbolji konji u pokrajini *Caux*'skoj. Vidio sam više njih kod g. *Argenta*, koji su osobiti bili. Vèšt ovaj poljski gospodar ima na svoje $51^1/_2$ hektare 8 konjah, 6 kravah i 400 komadah ovacah, dèrži dakle toliko kao 54 komada velike marhe na 51 hektari. Razlog ovaj pokazuje se još mnogo jači, ako uzmemo, da sva ta živina od znamenite su veličine, i da se glede kèrme, koju dobivaju, i glede gnoja, koga davaju, sravniti mogu sa sto komadah velike marhe po mnogih drugih krajevih. — Obični razlog skotovodstva (Viehzucht) u okolici ovoj, istina, da nije tako jak, kao kod g. *Argenta*, nu nije baš ni tolika razlika. Posvuda tamo obilato gnoje. Na hektaru dolazi od prilike 60,000—80,000 funtih (270—360 centih na ral našu). Svake tretje godine gnoje nanovo. Ovako bi valjalo po svoj Franceskoj gnojiti, tad nebi morali poljodělskih plodovah više uvoziti, već bi ih izvoziti mogli; nadalje ti bi plodovi bili cěnii (jevtinii), pa bi sasvim time pored toga poljski naši gospodari čestitii bili, nego sad što su. Za postići blagu ovu svèrhu, nebi trěbalo drugo, nego *obaliti prostor, što je odredjen za stèrna žita, gojiti više kèrme i hraniti više marhe.* Time postignuto umnožanje plodovah svake vèrste nadkrililo bi do mala slabie gojenje zèrnastih plodovah.

Sgrade (Gebäude) seoske u okolici ovoj (*Brie*) dobro su uredjene i ponajviše podobro prostrane i prilične. Ove se sgrade skupa dèrže, u srědi je dvorište sad više sad manje prostrano, a usrěd dvorišta gnojnik. Ovaj je obično bez rupe, gdě bi se sakupljala gnojna voda. Takove

Digitized by Google

rupe neima gotovo nigdě u *Francesko*, gdě, osim *Flandrie* i *Alzacie* važne ove i koristne priprave gotovo ni nepoznaju. Poslě svake kiše viděti je, kako ovo dragoceno gnojno srědstvo, a s njime i bogatstvo poljskoga gospodara protiče po putovih, cestah i jarkih od sela, koje se time smradi, ili kako odtiče u potoke, kojim vodu kvari, premda bi vèrlo moglo služiti za umnožati lětinu. U obće ne samo što u Franceskoj premalo gnoja proizvode, nego i za ono malo, što proizvode, tako slabo mare, da je moći uzeti, da najmanje dvě tretjine od svoje vrědnosti gubi prie gnojenja.

Gospodin *Manoury de Franqueville* podaje svim velikim vlastelom (spaiam) u Franceskoj lěp primĕr, dostojan naslědovanja. On je znao, dohodke svoje umnožati, starajući se zajedno za korist najemnikah svojih, naukom, savětom i činom. Njima na očigled radeći, pri svakoj prilici družtvo njihovo tražeći, i samo občinsko dobro pred očima imajući, steče pošten ovaj muž nad najemnici i susědi svojimi vlast toliku, kakovu seljak slabo kad ustupljuje onomu, koi je od njega veći, nu koju bi si pribaviti mogao svaki gospodar zemaljski, kad bi se sam zanimao poljodělstvom, i kad bi s najemnici svojimi poviše občio.

P o p r a v a k.

U br. 7. na str. 103. u redku 16. na místo Arapin čitaj Francez.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 9. Zagreb. Měseca Rujna. **1844.**

Sadèržaj: Pokloni. — Nèšto o neplatjenih prilozih. — Věćanja šeste obćinske skupštine (I. Govor predsědnikov. — II. Obćeniti doglas glavnoga odbora. — III. Vèst o pèneznici. — IV. Predlozi i doglasi glavnoga odbora. — V. Doglasi i predlozi gg. sučlanovah. — VI. Primanje novih sučlanovah. — VII. Izašastje i izbor sučlanovah glavnoga odbora.)

Vele štovani naměstni predsědnik družtva, preuzvišeni gospodin *Maksimilian* grof *Auersperg*, zapovědnik general itd. itd. imáo je dobrotu kao god lane, tako i za lětos pěneznici družtvenoj na město priloga, što je po uredbah prepisan, pokloniti 25 fr. srebra.

Vrědni sučlan družtva gospodin *Emanuel Hofmann* od *Hofmannsthala*, veliko-tèržac u Milanu, poklonio je družtvu 30 komadah svoga nauka o svilarstvu, u slavjanskom i němačkom jeziku.

Někoja gospoda sučlanovi tuže se na glavni odbor, da je on kriv, što se je toliko nabralo godišnjih prilogah za pěneznicu družtvenu, koji još ni danas ptatjeni nisu. Za opravdati one, koji su s prilozi svojimi zaostali, navode jedni: da se nije znalo, gdě i kad položiti novce, a drugi, da nije nikad nitko tražio ili těrao ili pobirao tih prilogah. Glavni odbor, komu je taj ukor grom s vedra neba, moli gospodu sučlanove, neka još jedanput pročitaju:

1. Članak u měsečnom listu od god. 1842. na str. 137., gdě se javlja obitalište g. župnika i konsistorialnoga prisědnika *Budića*, koi je po družtvu izabran za pěneznika na město pokojnoga g. *Kršnjavoga*, koga je takodjer svaki mogo lako naći, buduć da je bio pěneznik sl. gradomedje zagrebačke;

Digitized by Google

2. Uljudnu opomenu u istom listu od iste godine na str. 168.;

3. Članak u měsečnom listu od god. 1843. na str. 57., gdě se javlja, da se prilozi, kao god g. družtvenomu pěnezniku, isto tako i u družtvenoj posalnici tajniku i čuvaru g. parniku (advokatu) *Dragutinu Rakovcu*, izručiti mogu na štampane namire (kvietancie).

Što se tiče těranja ili pobiranja godišnjih prilogah na štampane namire, napominjemo, da je to samo moguće, i da će to odsad uvěk bivati pri onih sučlanovih, koji ili vazda pribivaju, oli se kadkada bave u Zagrebu.

Gospoda izvanjski sučlanovi, koji se nisu priljubili kojoj produžnici, umoljavaju se time, neka svoje priloge, ako neimaju druge sgodnie prilike, šalju u Zagreb g. družtvenomu pěnezniku ili g. čuvaru u dèržavnoj kući, gdě se nahodi družtvena posalnica; akoli bi im to težko bilo, a ono neka zamole gg. vice-arkidjakone, koji će sigurno drage volje od gg. sučlanovah, što su u njihovom kotaru ili okružju, priloge pobirati i u Zagreb šiljati.

Izmedju slavnih podružnicah Karlovačka i Lubrežka obvezale su se dobrovoljno, da će priloge od svojih sučlanovah pobirati i nama šiljati, a mi se za cělo nadamo, da će se u ovaj slavan primĕr i druge podružnice ugledati, čim samo ovo doznadu.

GG. sučlanovi u c. kr. nar. Krajni imadu sgodnu priliku, kojom mogu posao taj obavljati, naime gg. kapetane, koji svakoga měseca od svake regimente dolaze u Zagreb po novce. Tom su se prilikom tamošnja gg. sučlanovi ponajviše točno i služili. Medjutim imade njih, koji su to od něko doba propustili. Takove uljudno molimo, da se sěte dužnosti svoje, znajući vèrlo dobro, da se blagotvorne svèrhe družtva našega postići nemogu bez novčane pomoći.

Digitized by Google

Vèćanja

6. občinske skupštine horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, koja je bila na dan 2C. kolovoza (Aug.) 1844. godine pod predsèdom družtvenoga predsèdnika preuzvišenoga i prečastnoga biskupa zagrebačkoga i banova namèstnika (p. n.) gospodina *Jurja Haulika,* u pribitju predsèdnikova namèstnika preuzvišenoga zapovèdnika generala, (p. n.) gospodina *Maksimiliana* grofa *Auersperga* i 86 družtvenih sučlanovah.

I. Govor predsèdnikov. Vele ugledna skupštino!

Jedan od uzrokah, što u meni porodiše goruću želju, da jesenas nèkoliko nedèljah danah provedem u Zagrebu, biaše zaisto i to, da se druga ovogodišnja občinska skupština družtva našega obdèržavati nepropusti, ko što se to poradi vladajućih okolnostih s pèrvom sgodi. Mene bi ta sgoda vèrlo bolila bila, jedno, što nebi bio imao radosti vas, vele ugledna gospodo, u glavu viděti i štovati, drugo, što sam osvědočen, da bi se time istoj vele važnoj stvari, koja je družtva našega temelj, zadao bio udarac vèrlo osětljiv. Toliko putah naime napomenuo sam veće, a i narav iste stvari glasno govori, da za podobna družtva pogibelniega nepriatelja neima, nego što je nemar, i ohladjenje žestine, koja se za nje jedared probudi, a tomu bi se do duše ne samo najsigurnii znak, nego i najpogibelnii povod dao bio, da se opet nije občinska skupština obdèržavala.

Što je družtvo naše ove godine uradilo, što li se je u njemu proměnilo glede unutrašnjega i izvanjega stanja, razumit ćete iz občenitoga doglasa, koi je prepisan po uredbah družtva našega. Ja od svoje strane nemogu da neopazim već u napréd, da, premda su gděkoji sučlanovi pokazivali puno pomnje i žestine, u dělu ništanemanje nije bilo podpore onake, ko što trěba da bude za unapréditi svèrhe toli važne.

O hasnovitosti družtvah gospodarskih povela se već i ovdi često rěč. Osim toga važnost ove stvari za domovinu našu občenito je i s velikom vatrom od postanka ovo-

Digitized by Google

ga našega družtva priznata; što bělodano svědoči toli lěp broj sučlanovah njegovih. Toga radi neću da ponavljam razlogah za to vojujućih; jedino usudjujem se napomenuti primĕr Štajerske zemlje, koi nam je tako blizu. Svakomu je znano, na kako nizkom stupnju savèršenosti biahu ovdi prie postanka ovakvoga družtva sve gotovo grane gospodarstva, i svakomu je znano, kako se je gospodarstvo, a s njime i blagostanje od postanka družtva onoga diglo; al svakomu je znano i to, s kolikom vatrom i žestinom svi stališi one pokrajine, svi stanovnici bez razlike stvar tu uzdèržavaju, podupiru i těraju! Samo iz mnogih potokah bivaju rĕke i neprestano padajuća kaplja nadvlada na poslědku i natjvèrdji kamen. Mnoge kušnje, mnoga izkustva, čini se, da su neznatna, ako se poosob smatraju, nu ako se pomnjivo čine i mnogostruko sakupljaju, radjaju poslědicah važnih; pojedine pčele mogu samo malo uraditi, nu puno marljivih pčelah daje voska i meda u izobilju. Čuo sam od ljudih, kojim se věrovat može, da je nĕgdašnji djakovački biskup *Rafaj*, dok je još bio lektor stolnoga ovoga kaptola, trešanjah po izbor iz tudjih zemaljah dobivao, na prediu svome sadio, i svakomu, koi bi ga zamolio, drage volje dao šibah, da si svoje trešnje oplemeni; sad, kažu, da neima baš nijedne od onih trešanjah na rečenom prediu; nu *Vrabče* i druga obližnja města, dapače i tèrg zagrebački providjena su od ono doba plemenitimi vèrstami trešanjah. Někoji vrědni naši sučlanovi pisali su vèrlo zanimive sastavke za naš měsečni list, n. p. stališ gospodarstva kod seljanah u gornjem Zagorju; kako Dubrovčani pčele goje; šumarstvo u šumah prečastnoga stolnoga kaptola zagrebačkoga; kako bi lěpo, kako bi koristno bilo, da se je izmedju gospode naše zemaljske, medju kojima ima vèrlo věštih i marljivih ljudih, našlo više njih, koji bi hotěli bili jedan dio seoskoga svoga plandovanja posvetiti podobnim kratkim opazkam i objavljenjem. Mnogi od naših sučlanovah obogatili su malenu družtvenu sbirku plodovi ili dobitki dobrohotne svoje marljivosti, izmedju kojih go-

Digitized by Google

spodin major *Sabljar* zaslužuje, da se zahvalno napomene. Kako znamenito mogle su se umnožati sbirke naše, da je samo lěp ovaj primĕr više njih, makar u slabioj měri, a bez svoje štete, slědilo. Izpověditi moram, da sam i ja sám dosad vèrlo malo učinio za unaprediti naměnjene svèrhe; drugi silni, stranom mučni poslovi iziskivali su svu moju pomnju i sve moje sile u toliko, da nisam bio u stanju u tome želji sèrca svoga odoléti. Nu mislim, da ću još imati dovoljno prilike, zanemareno nadoknaditi; volje k tomu za cělo pofaliti neće; zasada se těšim radostnim mišljenjem, da neznatne one, po meni započete, i s gospodarstvom u savezu stojeće naredbe i kušnje, cilj svoj posve promašile nisu; nasladjujem se mišljenjem, da je ipak gděkoi obližnji seoski gospodar iz ovih mojih uredjenjah naučio štogod u obziru obdělavanja njivah; da je ovdi ondi temelj položen boljoj i lěpšoj marhi; da je možebiti prilika data štalnomu kèrmljenju; da će se po mladicah, koje se iz mojih voćnjakah dobivale budu, malo po malo uvesti plemenitie vèrste voća; da će se svilarstvo, koje bi jedino moglo blagostanje ovih okolicah podići većma, nego što bi čověk věrovao, po kušnjah, koje ja činio budem, nanovo popeti; da će se pčele s većom pomnjom i věštinom gledati, i mnogi vèrti i vèrtići da će se po čistiem i plemenitiem ukusu saditi, rěčju, da će oni maleni primĕri, koje ja ovakim mojim nastojanjem malo po malo davao budem, prie ili poslě poroditi blagotvornih poslědicah. Zdravo sěme mora da urodi i iskreno nastojanje, makar koliko maljuško, rědko je kad bez naslědovanja.

Jedino goruća i iskrena želja duše moje, da polag slabačkih svojih silah u pomoć budem naprědovanju obće koristnoga našega družtva, mogaše me ganuti, da ove opazke u napred učinim; kao što još jednako radostno izgledam, da će naše tako žestoko započeto poduzetje sve većma učvèrstit se i k ožudjenoj svèrhi voditi; tomu se osobito nadam poslě ovoga dèržavnoga sabora, gdě će nam preostati više vrěmena, da na ove nedužne zabave od mi-

Digitized by Google

ra s ponovljenom vatrom prionemo, i da ih nastavljamo. Da Bog dade, da se mi svi što skorie damo na one plemenite zabave, koje nikoga nevrědjaju, nikoga nemute, nu do duše svakomu pravu korist donose, te sadašnje, a još većma buduća pokolènja ublažavaju.

Neću, da još dulje slavnomu družtvu opazkami svojimi dosadjivam i pretresanje poslovah, što su pred nami, još dulje zatežem.

Da čujemo najprie, kako glasi obćeniti doglas o prošloj godini, kog će nam tajničtvo čitati.

II. Obćeniti doglas glavnoga odbora.

Vele ugledna skupštino!

Glavni odbor bio bi želio, da doglas, koi se ovaj put, ne kao navadno prěko pó godine, od jedne po uredbah prepisane skupštine do druge, nego poradi neobdèržavanja ovogodišnje veljačne sědnice, prěko čitave godine pruža, — tako je obilat, ko što je dugačko vrěme, na koje se preteže. Što tomu nije tako, što o pravom naprědovanju na putu obće koristne plodonosne poslenosti dokazah neima, to neka svakoga od gospode sučlanovah potakne na razmišljanje, da, kao god tělo, kojega se uda nemiču, bezposleno jest i ostaje, tako i družtvo, sastavljeno iz pojedinih bitjah, pokazuje samo toliko življenja i dělovanja, koliko se manje ili više udovah družtva ovoga brine za njegove svèrhe.

Upravljajući odbor, koi je odredjen, da poslove tekuće opravlja, podatu si gradju (Material) obradjiva, i osnove za budućnost čini, misli, da je dužnosti svojoj i u ovom poslědnjem vrěmenu zadovoljio, u koliko mu naime dopustiše okolnosti.

List měsečni izlazio je na vrěme, premda sadèržaj njegov nije bio onakov, ko što je uredničtvo želilo. Znamo, da je ono toliko putah pozivalo i molilo, da mu se šalju věsti iz domovine, jerbo za svèrhe naše neobhodno je potrěbito, da se domaća motrenja, izkustva itd. zaměnjivaju; medjutim neimajući takovih věstih bilo je ured-

Digitized by Google

ničtvo prisiljeno list měsečni napunjivati izvodi iz tudjih časopisah i knjigah, pri čemu se je barem staralo, da izbor što bolji bude.

Ništanemanje na veliku radost našu moramo ovdi napomenuti jedno veoma ugodno pojavljenje (Erscheinung), kojim je za tri godine danah pèrvi put izpunjena želja, koju je glavni odbor u pèrvoj godini měsečnoga lista na str. 18. u pozivu svome izjasnio, a kasnie i ponovio. Tomu pozivu i toj želji našoj zadovoljio je pèrvi u br. 6. i 7. měsečnoga lista od ove godine g. *Stěpan Iveković*, seoski bilježnik na Klanjcu, sastavkom svojim, u kom nam opisa stališ gospodarstva kod seljanah u gornjem Zagorju. Nedvojimo, da će taj sastavak ne samo druge pobuditi, da i oni takovo što pišu i nama javè, nego i priliku dati, da se nedostatci nadopune, a pogrěške, ako kakovih ima, poprave.

Isto tako lěp i naslědovanja dostojan primèr dao je g. kapetan *Antun Sabljar*, koi nam je opisao, kako Dubrovčani pčele goje, i šumar prečastnoga stolnoga kaptola zagrebačkoga, g. *Julio Schaper*, koi je u br. 8. lista měsečnoga na kratkom, ali vèrlo zanimivo opisao stališ šumarstva u šumah istoga stolnoga kaptola.

Što se tiče poslovah, koji već su prie predloženi, nu još ni danaske obavljeni nisu, napomenuti valja:

1. Osnovu, da se iz Taljanske dobavi čověk, koi znade livade natapati; premda se stvar ta svega družtva netiče, nu ipak obćinsku pozornost zaslužuje i glavnomu je odboru izručena.

Badava je dosad glavni odbor nastojao, da nadje čověka, koi bi pravu imao volju sve naloge u tom poslu, kako valja, izvèršiti, nu sad mu se sam od sebe ponudi vrědni sučlan družtva našega g. *Hofmann* od Hofmannsthala, velikotèržac u Milanu, obećavši, da hoće onima za volju, koji žele imati takvoga natopnika, stvar tu na se uzeti i obskèrbiti. Nalogah naših nije mogao još dosad primiti, jerbo se bavi na dalekom putu, sasvim time se nadamo,

Digitized by Google

da će nam do koje nedělje odgovoriti, a mi ćemo odgovor njegov odmah objaviti u měsečnom listu.

2. Drugi je posao délenje nagradah za najbolju i najlěpšu marhu. Uvidit će gospoda sučlanovi sami, da poradi sadašnjih okolnostih i drugih uzrokah moguće bilo nije učiniti pripravah i naredbah, koje takovo dělenje iziskuje.

3. Po slavnoj Karlovačkaj podružnici predložena knjižica za seljane, sadèržavajuća nauk, kako valja pčele gledati, već je u němačkom jeziku gotova, i poslat će se odmah spomenutoj podružnici, a kad ju po njoj imenovani odbor pregleda i odobri, ili popravi i nadopuni, ima se odmah na naški prevesti i utisnuti.

S gospodarskimi družtvi, s kojimi već stupismo u savez, pošto ona pèrvi korak učiniše, jesmo još jednako u savezu kroz to, što mi njima, a oni nama šalju svoje tiskane stvari, i kroz mnoge druge dokaze zaměnite pažjne, tako je n. p. gospodarsko družtvo za Kranjsku pozvalo naše, da bi k njegovoj obćinskoj skupštini dne 2. svibnja (Maja) poslalo zastupnikah. Za taj konac bili smo izabrali c. kr. i kr. stolnika gosp. *Palikarpa Paravića* od *Čubra*, i vlastelina Metličkoga g. *Andriu Savinšega*. Ovaj nije mogo u Ljubljanu, nu onaj je tamo bio i dobrotu imao poslati nam maticu ili protokol rečene sědnice.

Sa još više družtvah nismo htěli da stupimo u savez, osětjajući kukavno stanje, u kom se nalazimo, jer dok bi nam ova javljala, kako živo i zdravo napréduju, mi bi im usuprot samo na kratkom odgovarati mogli, da još živimo.

Tu, gdě je govor o izvanjih naših savezih, navesti još valja, da su sl. stališi vojvodie Štajerske s toga, što je i naše družtvo na skupštinu naravoslovacah i lěčnihah němačkih, dèržanu u Gradcu, izaslalo svoje zastupnike, da istu skupštinu pozdrave, na dar nam poslali medalju od měda (brunca), kovanu na uspomenu skupštine one.

Knjižnica je obogatjena sa několiko novo *kupljenih* knjigah, nu još većma sa několiko poklonjenih dělah, isto ta-

Digitized by Google

ko sbirka od tvorilah sa několiko novih komadah, što ćemo sve u budućem kojem broju měsečnoga lista popisati, istim načinom i sbirku od naravskih stvarih, poklonjenu po g. majoru *Mihojlu Sabljaru*, koju smo već u měsečnom listu polag zasluge zahvalno napomenuli.

Obširnii razlog o tom, kako smo družtvena zemljišta obradjivali, što smo tamo prokušavali, kako li nam kušnje tegoše za rukom, ostavljamo za měsečni list, budući ovdi vrěme prekratko. Ovdi pako navodimo samo někoja na kratkom, da obratimo pozornost na někoja osobito probitačna rastja, zašto sad je vrěme, da si onaj, koi šta sijati kani, nabavi sěmena iz družtvene sprave.

Iz onoga, što smo dosad prokušavali, nismo se mnogo više naučili, nego kako je mučno naredjivati poučne kušnje, s kolikom ih brigom i pomnjom činiti valja, i kako se čověk lako može prevariti misleći, da način koi za cělo je dobar, ako mu samo několiko putah srětno tegne za rukom. Priměra radi neka to posvědoče někoji istiniti dogadjaji, koje ćemo ovdi posve na kratko navesti, jer bi odviše tu bilo iztraživati, što je tomu uzrok, što li je k tomu primoglo.

Njiva jedna kod sv. Roka bila je prošaste godine 1843. na 4. razděla obradjena ovako:

1) razděl *lupine* (vučak) nepognojene, koje su sasvim time dobro stojale.
2) » » slabo pognojene, koje su prilično těrale.
3) » cèrni ugar, nepognojen, 3 puta uzoran.
4) » grahor nepognojen zeleno pokèrmljen.

Pšenica, koja je u jesen na sva 4. razděla u isto doba posijana bila, stojala je ovako:

1) na pèrvom razdělu, nepognojenih lupinah, vèrlo hèrdjavo,
2 » » 2gom » . slabo pognojenih lupinah, takodjer vèrlo hèrdjavo,
3) » » 3tjem » . cèrnom ugaru, srědnje,
4) » » 4tom » . grahoru, dobro.

Digitized by Google

Isto tako kušnje s guanom i golubnijim gnojem nisu na družtvenom zemljištu nimalo tegle za rukom, medjutim sučlan něki, koi je guanom i golubinjim gnojem gnojio pod pšenicu, i na 100 [] uzeo $^1/_2$ funte, kaže, da je kod jedne i druge vèrste gnoja opazio veliku krěpost, nu da je ta krěpost već druge godine popustila pri dětelini, što je med pšenicu posijana bila.

A kako bi se prevario onaj, koi bi mislio, da što odtuda slědi, što kod sv. Roka u zdravo pognojene jamice metnut kukuruz gorje stoji, nego li drugi kukuruz, koi je do njega na nepognojenoj zemlji šakimice širom posijan.

Da ostavimo sad kušnje poradi kratkoće vrěmena. U jednom od naslědujućih měsečnih listovah pisat ćemo, kako valja te kušnje započeti i svèršiti, kojih li se pravilah pri tom dèržati. Sada pako da vidimo, kako su lětos družtvena zemljišta obradjena, osobito, da ona rastja i trave, koje su polag našega izkustva i suda preporuke vrědne, napomenemo, i još gděšto opazimo, što nam se potrěbito vidi.

U *Zavèrtnici* je posijano i posadjeno:

Pèrvo: onih 12 vèrstah krumpira, koje lětos već u tretju godinu sadimo, i izmedju kojih irski jabučnjak krumpir, u katalogu našem pod br. 11., najobilatie rodi.

Svaka je vèrsta opet medju se različito posadjena. Ovdi moramo opaziti, da je dosad izmedju svih načinah najbolji se pokazao onaj, koga već 1842. prokušavasmo. Krumpiri se naime na uzoranu njivu metnu, zemljom od brazdah pokriju, i naměsto da se ogèrtju, pokrivaju se još i kasnie malo po malo istom zemljom. Poradi dobrote ovoga načina najemnik družtvenih zemljištah g. *Edgyett* vas svoj krumpir lětos ovako obradjiva:

Drugo: bila su ovdi lětos posijana sva gotovo inostrana stèrna žita, koja su sad već ponajviše izmlatjena. Ima medju ovima 15 vèrstah pšenice, izmedju kojih se někoje, n. p. pšenica gorostasica (Riesen-Waitzen) sa sv. Jelene, odlikuju svojim obilatim plodom, a druge dvě vèrste,

Digitized by Google

koje imadu cèrno osje (Grannen) time, što ih nenapadaju vrebci, koji inače ovakovoga sitnoga žita neštede. Želiti bi bilo, da se ove vèrste žita na većih komadih prokušavaju, nego što je moguće na družtvenih zemljištih, i zato ćemo još danaske gospodu sučlanove pozvati, da se toga posla late.

Imade tu još više vèrstah kukuruza, n. p. tako zvani meksikanski, milanski kukuruz, zatim kukuruz pirinač, nu niti smo im naravi niti plodnosti dovoljno još prispodobili, i zato nemožemo presuditi, u koliko prude.

Poterium sanguisorba (Pimpinelle, bedrinac, bedrenik, jarčia trava?) ovdi u Zavèrtnici na 16 □ sežanjah posijana, na ovoj vèrloj zemlji ako ne gorja, a ono rědja je, nego kod sv. Roka na měršavoj zemlji.

Ricinus, opet na više □ sežanjah posijan, dao je lani od prilike 2 oke (Maas) sěmena od 1 □ sežnja.

Lolium perenne aristatum seu italicum (Italienisches Raigras, ljuljica) dala je svake godine po dva puta obilno sěmena, a poslè toga mogla se je još jedanput dobro pokositi za kèrmu. Želiti bi bilo, da si što više gospode sučlanovah nabavi sěmena, i da gledaju ljuljicu posvuda razploditi.

Madia sativa dala je opet vèrlo obilnu lètinu.

Usuprot tomu *sesam*, koga sěme kao lane tako i lětos na poklon dobismo od g. *Anast. Popovića*, nije nimalo pošao za rukom. Istina, on je bio, makar slabo, nu ipak niknuo, i několiko putah, kad su bili topli dani, zdravo těrati počeo, nu po mokrom i hladnom vrěmenu opet je postradao, i sada je ono malo rastja, što preostade, tako kukavno, da se nije ništa više od njega nadati.

Polygonum tinctorium, što smo lětos posijali, posrědnje těra, nu onaj, što je iz lani prosuta sěmena niknuo i poslě presadio se, bujno cvěta. U ostalom dokazano je, da uspěva u našoj domovini, i jedino bi želiti bilo, da se njime mastioci naši služe, a to bi lako mogli, obratjajuć na korist listje, pa ni netrěba, da se čivit vadi i priredjiva za tèrgovinu.

Digitized by Google

Bunias orientalis zaslužuje, da se osobito napomene, ko što smo ga već i prie u měsečnom listu spomenuli. Ova vèrla i postojana trava za kèrmu ima se već oko srědine travnja (Apr.) měseca žeti, i ako nećemo, da těra visoko i da ide u cvět, a ono trěba ju svake 3—4 nedělje požeti. Raste li visoko, da se od nje dobije sěme, to joj je cvět vazda pun pčelah, i zato ju možemo smatrati kao osobitu travu za pčele.

Izvan ovih ovdi izbrojenih travah imade jošte: lupine, dětelina gorostasica, broskva gorostasica (Riesenkohl), zatim někakva zlo za rukom tegnuvša trava za boju, (sěme njezino poznato po imenu persianska cèrna gloginja, dobili smo od tèrgovca g. *Korlina*); i několiko vèrstah tikavah, izmedju kojih zaslužuje, da se ovdi napomene, tikva zmijača, vèrlo ugodno jelo, jedni kažu, kao šparga, drugi kao karfiol.

Kod *sv. Roka* ima:

90 sežanjah *Poterium sanguisorba*, tako na gusto posijane kao u Zavèrtnici. Stoji bolje nego ona, nu nije veća.

Bunias orientalis na 250 □ sežanjah. Neće da těra, što je opet nov dokaz, da iziskuje dobru zemlju i veliku pomnju pri obradjivanju.

Madia sativa, koja je još u cvětu, jerbo poradi suše kasno je tek počela nicati.

Myagrum sativum nije pošao za rukom.

Lupine, da sazore, zlo stoje.

8 vèrstah krumpira, koi je ponajviše na irski, to jest na gori spomenuti način posadjen, naime na uzoranu njivu metnut i malo po malo zemljom od brazdah pokrivan.

Dětelina gorostasica i pognojene tikve zlo stoje.

Nadalje ima tu stèrn od pšenice, koja je kušnje radi posijana na lupine, grahor i cèrni ugar.

Nadalje stèrn od kamčatske zobi i himalajskoga ječma. Obedvě vèrste žita zaslužuju da se osobito priporuče.

Najposlě kukuruz, koi je već i kod kušanjah napomenut. Ovaj je tu, koje u pognojene jamice metnut, koje šakimice širom posijan.

Digitized by Google

III. *Vèst o pèneznici.* Od 14. rujna (Sept.) 1843. g. do 26. kolovoza (Aug.) 1844. pokazalo se, da je

Primljeno:

U dobrovoljnih i prepisanih prilozih . . . . . 1884 fr.
Za prodato sèmenje . . . 3 » 47 kr.
Svega . . . . 1887 fr. 47 kr.

Potrošeno:

Na pisaću spravu i potrèbštine pisarnice . . . . . 18 fr. 51 kr.
» časopise i knjige . . . 147 » 17 »
» tisak (štampu) . . . . 225 » 48 »
» vezanje knjigah i savijanje mèsečnih listovah . . 97 » 18 »
» listovinu i poštarinu . . 6 » 50 »
» tvorila, ormar sa stakleni vrati za rude itd. . . . 125 » 33 »
» grijanje (kurenje) . . 43 » 56 »
» platje i nagrade . . 302 » » »
Najemniku družtvenih zemljištah polag pogodbe izplatjeno 40 fr., a u ime najma, gdè se čuvaju plodovi, 30 fr. . . . . 70 » »
Svega . . 1037 fr. 34 kr.
Ostaje u kasi gotovoga novca . . . 850 fr. 14 kr.

Duga od sučlanovah:

Za sve godine od postanka družtva, svega 4004 fr.

Ovaj znamenit dug, (od kojega je medjutim do tiskanja ovoga listana (tabaka, arka, močala) obaljeno već do svojih 1000 fr. srebra) pobudio je veliku pozornost i neugodno ćutjenje u skupštini. Mnoga gospoda sučlanovi predlagali su sad, navodeći stranom primère drugih družtvah, kako da se prilozi pobiraju, da nebude duga; nu predlozi ovi nisu se nimalo dopali skupštini, budući da su okolnosti našega družtva sasvim druge i od onih različi-

Digitized by Google

te. A někoja su gospoda potvarala družtveno pěnezničtvo, da je ono, i nitko drugi, krivo, što je dug tako narasto.

IV. *Predlozi i doglasi glavnoga odbora.*

1. Pitanje, kako da se pokupe neplatjeni prilozi za pěneznicu, i to — u tvèrdoj nadi, da će drugi sučlanovi dug svoj s vrěmenom obaliti — od onih samo sučlanovah, koji su tek nedavno javili, da neće više da budu u družtvu, bez da su platili godišnje priloge.

Poslě dugoga věćanja dokončano je: neka se ova gospoda još jedanput uljudno pismeno opomenu, da namire svoj dug.

2. Predlog: neka bi se one vèrste žita, što su se dosad na družtvenom zemljištu sijale za probu, i tako umnožale, da bi se njimi zasijati mogli veliki komadi zemlje, razdělile medju sučlanove, koji volju imadu, još ih i nadalje pokušavati i na slědeće pogodbe pristati: pèrvo, da prie občinske skupštine u měsecu kolovozu (Aug.) 1845. godine, dva puta toliko sěmena, ko što su dobili, družtvu povrate; drugo, da družtvu jave, kako im je sětva pošla za rukom, koliko su dobili žita, kakove li su bile okolnosti.

Skupština je predlog taj za dobro primila.

3. Izvod iz matice (protokola) velikoga sabora c. kr. gospodarskoga družtva za Kranjsku, koi je bio na dan 2. svibnja (Maja) u Ljubljani. Poslao je tu maticu zastupnik družtva našega na istom saboru. Glavni je odbor izvadio iz nje někoje za nas znamenitie točke (punkta), dodavši im svoje opazke. Někoje točke dadoše povod žestokomu pretresanju.

a) Poziv, neka članovi družtva nastoje, *da se občinske paše razděle.*

Tu je glavni odbor dodao na kratkom někoje opazke vèrhu občinskih pašah, razděljenja itd.

b) Za dobro primljen predlog, neka bi se kalendar za seljane, koi izlazi pod imenom »Pratika,« preinačio. Družtvo, uvěreno budući, da je taj kalendar vèrlo koristan, dokonča, da je pripravno sva moguća učiniti i žèr-

Digitized by Google

tvovati, samo da kalendar taj što veći i lěpši bude;

pobudjena time u skupštini razmišljanja i pretresanja sjedine se najposlě u gotovo obćenito očitovanoj želji: neka bi glavni odbor gledao: kako bi se možebiti onaj maleni i najvećma razprostranjeni kalendar za seljane, što izlazi u Zagrebu, urediti mogo tako, da služi za podučavanje puka, n. p. dodajuć mu někoje gospodarske nauke, savěte, naredbe itd.

c) Predlog, neka bi se zavela kovačnica, živinska bolnica i škola (učionica) gdě bi se kovači podučavali, kako valja konje podkivati i u bolesti lěčiti.

d) Objavljenje, da je vèrlo malo dopisnikah (korespondentah) izmedju sučlanovah poslalo *věstih* o stanju gospodarstva u prošastoj godini, n. p. o uplivu vrěmena, stanju žita, lětine, berbe (bratve) itd. itd. *)

Glavni odbor bio je tom prigodom prinudjen s velikom žalostju izpověditi, da njega još nikad nitko podobnimi věsti obradovao nije; akoprem bi takove věsti zaslužile i da se metnu u měsečni list, zašto su kadre pobudjivati na motrenje i pomnju.

e) Dokončak (komu povod dade predlog g. *Orla*), neka se, za unaprěditi gojenje voćakah (sadovnoga dèrvja) svake godine rujna (Sept.) měseca na vidik metne domaće voće (sadje).

f) Priobćenje g. *Těrpinca* o rěpici amerikanskoj, u kojoj, kažu, da ima puno šećernoga (cukrenoga) soka. Prouzročenu time medju mnogimi sučlanovi jagmu oko sěmena iste rěpice

navede glavni odbor za očit dokaz, kako zdravo susědi naši sude, kad se o tom radi, da se na datom prostoru što više kèrme i gojiva odgoji. Jerbo u Kranjskoj, gdě se (i polag rěčih spomenutoga protokola) šećer (cukor) nepravi, rěpica se cěni samo kao kèrma za živinu, a cěna joj tim većma raste, čim više u sebi ima šećernoga soka.

V. *Doglasi i predlozi gospode sučlanovah.*

1. Věst g. *Stěpana Körösként*a o bivšoj rujna (Sept.) m. 1843 g. u Gradcu skupštini naravoslovacah i lěčnikah

*) Tako se tuži sl. ljubljansko družtvo, koje se na drugom městu u »Kmetijskih i rokodelskih novicah« hvali, da se njegove novine sve većma razširavaju, da imade na njih već 1062 predbrojnikah po svih slavjanskih pokrajinah, da uredničtvo tih novinah od svih stranah sve više slovenskih dopisah dobiva, da mu netrěba više mnogo iz drugih jezikah prevoditi, i da prěko 30 pisaocah piše za te novine. *Učred.*

Digitized by Google

němačkih, u kojoj su on, g. vlastelin *Mirko Haraminčić*, i g. prof. *Antun Suflaj* poklisari bili horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva. (Dodatak A.)*)

2. Predlog jednoga sučlana, koi se nije imenovao: kako da se *znanje*, bez kojega se ni poljodělstvo podići, ni stanje seljakah poboljšati nemože, medju prostim ljudstvom razprostranjiva, i *volja* k gospodarstvu i k nauku gospodarstva u njemu pobudjuje. (Dodatak B.) Predlog ovaj bio je s velikom pohvalom primljen.

3. Doglas bisk. provisora g. *Philippa*, u komu javlja, kako se je sam kušajuć osvědočio, da je bolje kukuruz na rede, nego šakimice širom sijati (Dodatak C.)

Dade povod žestokomu prepíranju.. Jedni su dokazivali, koliku korist pruža sijanje kukuruza sijačami (makinami) itd., drugi su o tome dvojili. G. *Kőröskényi* prigodom ovom opomenu, neka svaki, koi se osvědočiti želi, kako je probitačno sijati kukuruz na rede, posréd svake na rede zasijane njive, po komadić zemlje šakimice širom posije.

4. Pismo g. *Franje Sporera*, nadzornika lugovah u c. kr. narod. brodskoj regimenti br. 7. (Dodatak D.)

Pismo ovo tiče se predloga, kog je g. *Sporer* učinio 1842. g. On se je naime ponudio bio, da hoće pod zaštitom i kontrolom horv.-slav. gosp. družtva utemeljiti zavod šumarski, u koju je svèrhu izradio takodjer osnovu naredbah ili pravilah istoga zavoda. Skupština nije zasad mogla stvar tu u pretres uzeti, jedno, što se veći dio sučlanovah nije mogao sětiti, što on predlaže, drugo, što je vrěme tako već kratko bilo, da se predlog i naredbe rečenoga zavoda, nahodeće se na str. 88. i nadalje měsečnoga lista od g. 1843., nisu više čitati mogle.

VI. *Primanje novih sučlanovah.*

Ima ih 20. Imena njihova slědit će u budućem listu.

VII. *Izašastje i izbor sučlanovah glavnoga odbora.*

Buduć da je sučlan glavnoga odbora g. grof *Aleksander Drašković* od *Trakostjana* posve izišo iz gospodarskoga družtva, trěbalo je samo, da još jedan sučlan iz glavnoga odbora izidje.

Kocka pade na g. prof. *Antuna Šuflaja*. Na to su za članove glavnoga odbora izabrani:

1. G. prof. *Antun Šuflaj* (opet).
2. G. konjanički kapetan *Maksimilian Radičević*.

(Konac skupštine).

*) Ovaj i svi niže navedeni dodatci slědit će u budućem listu.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 10. Zagreb. Měseca Listopada. **1844.**

Sadèržaj: Dodatci k věćanjem 6te občinske skupštine (Dodatak B., C., D. Pripisak uredničtva.) — Daljesnji popisi. I. Časopisi (II. Kalendari i lětopisi. III. Knjige — *a*) poklonjene, *b*) kupljene. — IV. Zemljovidi i slike. V. Tvorila.)— Imena gg. novih sučlanovah.

DODATCI
k dogovorom (věćanjem) 6. občinske skupštine.

Dodatak A
slědit će u jednom od naslědujućih listovah.

Dodatak B.

Da kao član ovoga obće koristnoga družtva dužnosti svojoj barem poněšto zadovoljim, usudjujem se predložiti način, kojim bi se gospodarstvo u gornjem Zagorju, — gdě, kao što razumismo iz dopisa g. S. I. u měsečnom listu od svibnja i lipnja měseca, doista mnogo poboljšticah trěba — a i po drugih takodjer domovine naše kotarih, ako i na koliko bi družtvo za dobro iznašlo, u bolji stališ dovesti moglo.

Najprie, za uklonit se svakomu predsudu, navodim staru onu poslovicu našu: »Čega se oči boje, to ruke čine,« i poslovicu g. Fürsta: »Samo ako čověk hoće.«

Za postići svèrhu našu, naime da se gospodarstvo u domovini našoj na veći stupanj izvèrsnosti dovede, mislim, da su potrěbita: znanje i volja.

Da pri mnogih, koji bi imali volje gospodarstvo svoje těrati na bolji način, znanja neima, nitko tajiti neće,

Digitized by Google

kao ni to, da predsud onaj stari, koga sam već više putah slušati morao iz izobraženih takodjer ustiuh, naime: »Moji su dědi i pradědi polag ovakvoga gospodarstva živěli, mogu i ja« — tako je duboko zakorenjen u sèrca prostiega ljudstva, da mèrzi na sve, što je novo, misleći, da mi trěbujemo više, nego što su trěbovali dědi i pradědi naši, i nehoteći viděti, da sad mnogo više ljudih ima, i premda se broj njihov umnožao, ipak ih hraniti mora isti prostor zemlje, koi něgda děde i praděde biaše hranio, i kao što mi želimo, još bi i bolje morao hraniti. Za potrěbno dakle nalazim, da se predsud ovaj izkoreni, da se rastućim brojem ljudstva uzbudi i zakoreni tèrsenje plodove svoje umnožati, umnožane čuvati, i sačuvane pravo uživati, da se po prilikah mahne i nedostatci ukoravaju, da se priměri gospodarstva drugih dèržavah, a i bolji načini naših gospodarah hvale, te iz daleka i to malo po malo navode, da se nova iznašastja obznanjuju, dodajući, da su i ona orudja, kojimi se mi sada služimo, něgda nova i ne svakomu po ćudi bila itd. Ova i ovim podobna uzbudit će pri ne rědkih volju k nauku gospodarstva.

Nauk pako isti mogao bi se, kao što ja mislim, uvesti na način slědeći: Upravljajući odbor družtva ovoga mogao bi svake godine po několiko putah, n. p. svake četvèrt godine, odrediti za prosto ljudstvo govore ili predavanja, tičuća se gospodarstva, i to u narěčju onoga kotara, gdě bi se govor dèržao; u tu svèrhu mogo bi pri varmedjah izposlovati, da te govore bilježnici seoski, svaki svojoj skupa sazvatoj obćini, na priličan dan na glas čitaju. Čitanja ova morala bi gospoda tako duhovna, kako zemaljska hvaliti, da se pohadjaju, nagovarati; a da pri čitanju nebude larme i porugivanja, dobro bi bilo, kad bi svaki put nazočno bilo několiko zemaljske gospode, pače, ja mislim, da bi najbolje bilo, čitanja ovo pri njihovih dvorovih dèržati. U govorih mogle bi se malo po malo napominjati i pretresati sve grane gospodarstva; takovi

Digitized by Google

govori ostali bi pri občinah, a seljak, kad bi trěbao nauka, samo bi otišo bilježniku, pa bi od njega saznati mogao sve, što želi; n. p. što kad ima pri murvah, voćkah, bubah itd. uraditi ili popraviti. Istina, da su se i dosad občinam davale knjižice vèrhu obdělavanja lana i konoplja, duhana, muravah, vèrbah, vèrhu gojenja bubah t. j. svilenih kukacah itd., nu sva ova ostaše bez uspěha, jer pri občinah malo ima pismenih ljudih, a i oni, koji su, za ove knjige ni neznaju; knjiga takova, kad dodje sudcu u ruke, nevidi više běla dana, a sudac ni neima naloga, da ju občini priobći. — Dalje dobro bi bilo, kad bi se gospoda zemaljska hotěla kadkada sa seljaci porazgovoriti o gospodarstva tako u občinskom kako u posebnom; kad bi vlasteli hotěli sa seljakom věćati, kako da se posebni komadi obrađjivaju, čim li zasijavaju; kad bi seljanske kuće iznenada pohadjali, te ako bi spazili kod gospodarstva mahnah, a u kući nereda, seljake pokarali, podučili, a koji bi naprědovali, pohvalili. Nemože se izreći, koliko dobra radja nazočnost gospodara zemaljskoga u kući siromaškoga seljaka, koliku li razgovor uljudni izmedju vlastelina i prosta čověka. Rečju, neka bi sva gospoda zemaljska smetrala, da su dužna prostoga i neučenoga čověka podučavati, i gledati, da onaj, od koga žele hasne imati, okrěpljen naprotiv bude dobrimi nauci i priměri; neka vlasteli imadu pred očima, da je gospodaru mnogo lagljе hasnu dobivati od inućnoga, nego od siromaškoga podložnika; neka na um uzmu, da, kakogod vas imetak, tako i znanje zato nam je od Boga pověreno, da s njimi ne samo sebi nego i drugim koristimo. — Gospoda bi morala seljake nagovarati, da na občinskih pašnicih narede rastila za voćke (Obstbaumschulen), gdě bi se lako dèržale i pčele na korist cěle občine. U ovih rastilih ili vèrtih mogla bi dobra gospoda zemaljska po svojih vèrtlarih naučati bilježnike i školnike, koji bi opet mogli seljakom i děci volju zadavati i pokazivati, kako valja sijati, presadjivati, cěpiti

Digitized by Google

itd. Za děcu mogle bi se školne knjige primérne njihovu razumu urediti i za nagradu narediti. Bilježnici, kao s prostim ljudstvom čestje posla imajući, morali bi na gospodarstvo pobudjivati; iz toga uzroka trébalo bi imati obzir, da se za naučitelje postavljaju ljudi, věšti gospodarstvu. Dèrvetje, što bi se u rastilih odgojilo, trébalo bi medju seljane razděljivati. Ova i ovim podobna kadra su priskèrbiti znanje, kako da se gospodarstvo u bolji stališ dovede, prigospodareno čuva, sačuvano pravo uživa, i još veća dostojnost i uměrenost uvede.

Da pako ono, što bi mogli čuti i naučit se, hotěli budu takodjer obdèržavati i da se volja u prostih seljacih uzbudi, polag moga suda način je ovaj: Bilježnici seoski morali bi svaki put, kada se čita govor, pročitati na glas ime svakoga seljaka, i zabilježiti, koji su došli, koji li ne. Svake godine trébalo bi učiniti popis i u rubrici gospodarstva zabilježiti, kako je koi gospodar napredovao, t. j. trébalo bi napraviti maticu ili protokol s križaljkami ili rubrikami, i u toj matici bilježiti, da li je ovaj ili onaj seljak uveo štalno kèrmljenje marhe? da li je čitanja marljivo polazio? da li je zasadio voćakah, dudovah ili muravah? hranio svilenih kukacah, pčelah? da li je štogod novoga našao ili iznašao? itd. Iz ovoga popisa znali bi se najmarljivii i oni bi se nadarili, n. p. čitati znajući s kakovom gospodarskom knjigom, medaljom, obědom, ili bi se samo pohvalili. Ovake uzvišene gospodare trébalo bi od drugih odlikovati; trébalo bi, da ih gospoda stolicom ponude, da se s njimi uljudnie razgovaraju, da im vele »*Vi*,« jerbo svakomu, koi se je ikoliko duže medju prostim ljudstvom bavio, znano će biti, koliko škodi ona ružna navada, da i najmladji gospodičić staromu često vrédnomu seljaku kaže »*Ti*,« koliko opet hasni zaslužnomu čověku dati poštenje, on bo nemisleći, da dobro vladanje njemu samomu najviše koristi, jedino zato, da kod gosopode něšto zlamenuje, čuva se takvo što učiniti, čim bi se ukazana sebi poštenja nevrédnim učinio.

Digitized by Google

Ovaj moj predlog usudjujem se podněti vele uglednomu družtvu na obilnie pretresanje, da naime bolja odobri, potrěbna popravi ili doda, nemoguća ili nekoristna izpusti, a valjana u dělo privede. Da se pako uklonim svakomu predsudu, koi bi se možebiti poroditi mogao poradi osobe moje, neću da se ovdi imenujem, jedino želeći, da ovim svojim predlogom makar koliko dragoj domovini pomognem. Time za obćinsko dobro uvěk starajući se ostajem u gornjem Zagorju

Slavnoga gospodarskoga družtva
sučlan.

(Kako se ozbiljno glavni odbor predlogom ovim zanima, ovi će listovi do malo vrěmena javiti.)

Dodatak C.

Osvědočilo me izkustvo od više godinah, da sijanje kukuruza sa *seminatorom*, *exstirpatorom* i *cultivatorom* puno je korisno. Nu vika te vika někojih inače vèrlih gospodarah na nastroje (makine) smete me u toliko, da sam lětos volju dobio potanko se osvědočiti, kakovu korist pruža navadno sijanje i obradjivanje kukuruza s nastroji t. j. makinami. U tu sam svèrhu lětos vas posao od počętka do kraja nastojao, te svako dělo ili radnju od dana do dana napose popisivo i bilježio. Zemlju za kukuruz, što se s nastroji, oli što se šakimice širom sije, valja do 2 puta uzorati, zdravo pognojiti i dobro pripraviti. Kukuruz, što se šakimice širom sije, valja po sětvi, a kukuruz, što se s nastroji sije, prie sětve povlačiti (podèrljati). Onoga s nastroji valja s prevratjenimi branami zavlačiti, a koi se šakimice širom sije, kod njega trěba vazda několicina ljudih, koji neravna města jednače i popravljaju, — i zato posao do pravoga obradjivanja posve na jedno izilazi.

Popis svoj razdělio sam na troje, zašto sam obradjivao 3 komada, svega 70 ralih, naime

Digitized by Google

2 komada, svaki od 20 ralih, dakle 40 ralih s nastrojí, zatim 1 komad od . . . . . 30 s rukama.

Na 3. lipnja (Jun.) radio sam na pèrvom komadu od 20 ralih s *exstirpatorom* i u 2 dana i ½ svèršio sam taj komad sa 4 *exstirpatora*; svaki *exstirpator* iziskivo je 1 konja i 2 čověka, dakle 4 *exstirpatora* na dan po 10 težakah, to čini 25

Težakah, što su iza nastrojah raditi morali, potrošeno u 5 danah . . . . . 80.

Na 3. lipnja počeo sam trejti komad od 30 ralih, što je šakimice širom posijan bio, okapati, i svèršio sam to dělo u 13 danah sa . . . . . 337½ tež.

Na 5. lipnja počnem drugi komad od 20 ralih s *exstirpatorom*, i dogotovim ga u 3 dana sa 4 *exstirpatora*; 4 *exstirpatora* na dan po 10 težakah, to čini . . . 30.

Težakah, što su iza nastrojah raditi morali, potrošeno u 5 danah 91½

čini dakle s nastroji . . . . 226½ tež., s rukom 337½ tež. indi pri pèrvom okapanju pristödjenò 111 težakah.

Na 24. lipnja počnem po 2. put pèrvi komad od 20 ral. i dogotovim ga u 2 dana sa 4. *cultivatora* s 1 konjem i sa 2 čověka po 2 i ½ težaka, to čini 20. Težakah na tom komadu pri nakapanju potrošeno . . . . . 58.

Na 1. sèrpnja (Jul.) počnem drugi komad od 20 ralih po dru-

Digitized by Google

giput s *cultivatorom* okapati i dogotovim ga u 2 dana, po 2 i $^1/_2$ težaka, to čini . . . . . 20.
Težakah pri nakapanju potrošeno u 3 dana . . . . . 41.

Na 1. sèrpnja počnem 3. komad od 30 ralih po 2gi put okapati, na što sam potrošio . . . . 357.

dakle na 2go okapanje potrošio	139	»	357.	prišt. 216.
k tomu 1vo » sa	226$^1/_2$		337$^1/_2$	» 111
Svega potrošeno	365$^1/_2$		694$^1/_2$	» 327.

velim 365$^1/_2$ s nastroji, 694$^1/_2$ s rukom, prištedjeno 327 težakah.

Dakle ral, koja se samo rukom obradjiva, iziskuje 23$^4/_{30}$ težaka, — što se od prilike sudara s navadnim prepisom polag *instructie* kod velikih gospoštinah — budući za 1vo okapanje 10, a za 2go okapanje 15 težakah dozvoljeno.

S *exstirpatorom, cultivatorom* i nakapanjem dolazi ral na 9$^5/_{40}$ težakah.

Osim ove ovdi dokazane štednje težakah, valja, da se jošte na um uzme koristi slèdeće:

1) Dèlo se s *exstirpatorom, cultivatorom* i nakapanjem mnogo prie obavit može, nego s navadnim okapanjem.

2) Mnogo je lagljе paziti na poslenike (rabotnike, težake), nego kad se šakimice širom šije, jerbo redovi dèrže posleníke u redu, i svaka pogrèška može se odmah opaziti.

3) Zemlja se razrahli, osobito pri 2gom okapanju, bolje i dublje, nego kada se samo s rukom okapa, jerbo *cultivator* dublje prodire nego poslenik što okapa. Poslenik, osobito pako težak, neokapa nikada tako duboko, ko što trèba, nego samo poněšto zemlju ogrebe, da si tako posao olakša; pri *cultivatoru* već je za poslenika polaštica, jerbo *cultivator*, ako se dobro rukovodi, zemlju dublje probija

Digitized by Google

nego li motika, i poslenik drugoga posla neima, nego stèrnad čupati i suvišne rozge iztrèbljivati.

4) Po ovakovoj radnji se zemlja za buduća rastja skroz dobro obradi, te tako i rodnost njezina povèkša.

5) Pri tèrganju klipja i sèčenju kukuruzinja može se bolji red obdèržavati, težakah prištediti, a gospoština nemože se prevariti, jerbo redovi poslenike vode i sve se može laglje razgledati.

6) U ono doba, kada se kukuruz obdělava, valja osobito gledati na to, da se što više težakah prištedi, jerbo se baš tada vinogradi okapaju, sěnokoše kose, a kadkada i žito žanje.

Premda polag ovih ovdi navedenih dokazah korist sijačah *exstirpatora* i *cultivatora* dovoljno udara u oči, iskreno ništanemanje izpověditi moram, da su u bludnji oni, koji misle, da nastroji valjadu za svaku njivu; ima zemaljah, koje poradi ležaja i drugih vlastitostih svojih nije moći s nastroji obradjivati, isto tako ima godinah, koje nastrojem nesluže, a to su osobito godine mokre. Na isti način često je nastrojem na putu mèržnja prostih ljudih, koji se iz predsuda dèrže starine i rado lagano i lěno rade.

Jamačno njiva, koja se obradjiva s nastroji, mora prie da bude ljudski pripravljena, trèba ju dobro uzorati, osobito pri pèrvom oranju, jerbo, ako se oranje samim volovom ili konjaru prepusti, ili ako se samim težakom izruči, a nitko na njih nepazi, to ti oni rade kako bilo da bilo, samo da se prie děla rěše; dodju na tlaku s hèrdjavim i tupim orudjem (alatom) i prelaze plugom samo povèrh zemlje, ostavljajući često čitave slogove neuzorane. Gnoj trèba da je dobro pripravljen, naime da je stèrven i koliko moguće sa zemljom da je poměšan. Po drugi put trèba isto tako pazljivo orati, da se brazde dobro izrěžu i izvale. Budući njiva ovako priugotovljena, slobodno se tad lati nastroja, s kojim ćeš puno težakah prištediti; na-

Digitized by Google

stroj je samo za to, da se njime prištede ruke ljudske tamo, gdě ima puno dělа. Što medjutim nastroji, osobito sijače *exstirpator* i *cultivator* mnogim gospodskim službenikom po ćudi nisu, to je posve naravno; dok se s nastroji radi, trěba da je službenik vazda pri dělu i da pazi, ide li sve u redu, i ako se pri nastrojih štogod pokvari, da gleda, da se odmah popravi; dělo to biva izměnice od travnja (Ap.) do sèrpnja (Jul.), da kako da je tad mučnie vas dan stojati na větru i suncu, te po neravnoj, hrapavoj i tvèrdoj njivi tamo amo skakati, nego se drugim čim zabavljati, što je čověku milie, i što mnogo truda nestoji, a samo dvorskog (špana) poslati, da pazi na težake. To je uzrok, zašto seljak u takove nastroje ništa nevěruje, videći, da i sám službenik na nje mèrzi, da im se spèrda, a kad trěba s njimi da se služi, dělo, gdě može, hotimice (navlaž) otegotjuje.

Kako je dobro žito kositi, izkusio sam lětos pri zobi i jačmu.

Na 30 ralih jačma potrošio sam 35 kosacah, zatim na kupljenje, vezanje, tovarenje i spravljanje 98 težakah dakle svega . . . . . 133 težaka.

Instructia obično dopusta, da se na košnju, vezanje i spravljanje obèrne na ral 10 težakah, dakle 300 težakah, indi pri 30 ralih prištedjeno 167 težakah.

Opazio sam, da manje zèrnja po zlu prodje, nego pri žetvi.

Vlačenje proje pošlo mi je vèrlo dobro za rukom. Budući proja 2 palca visoka, stadoh ju vlačiti. Tad mi nije gotovo ništa izčupano bilo. Drugi put, kad je proja 6 a i 8 palacah visoka bila, vlačio sam ju opet. Sada se tek ukaza korist vlačenja, premda je mnogo izčupano bilo. Kmeti, koji su istom, kad se je vlačilo, zob spravljali, nisu se mogli dosta načuditi tomu postupanju (baratanju)

Digitized by Google

koje su odprie ludoriom i budalaštinom nazivali, mu sada gledaju s veseljem ono lěpo žito, i dadoše mi rěč, da će i oni odsad isto tako postupati.

Zagreb, dne 25. Kolovoza (Aug.) 1844.

Leopoldo Philipp,
bisk. osrědnji provisor.

Dodatak D.

U ono doba, kada se usudih predlog svoj poradi utemeljenja narodnoga šumarskoga zavoda za Horvatsku i Slavoniu podněti slavnomu gospodarskomu družtvu, da ga podupire, bio sam tvèrdo osvědočen, da ću kod ovoga vele uglednoga družtva naći ljudih, koji će moju, bez sumnje obće koristnu naměnu razuměti, te kaogod i ja, već u napréd viděti važne poslědice takova poduzetja.

Da se nisam prevario u nadi, svědoči mi br. 5. měsečnoga lista za g. 1843. a i ljubav, kojom je moj predlog primljen biti sréću imao prigodom bivše na dan 14. rujna (Sept.) p. g. 5te obćinske skupštine.

Što ništanemanje polag ovih prigodah, koje su obećavale najugodniih poslědicah, zavod ovaj još ni danas ušao nije u život, za čudo mi je tim većma, što sam polag uredbah (pravilah), potvèrdjenih po slavnom gospodarskom družtvu, ne samo tri godine za probu obreko, nego pače p. n. gospodi predbrojnikom spustio na volju, da stopèrv za godinu danah děla zavoda ovoga sude, i nagradu i onako malenu plate ili neplate.

Okolnost ona, što nisam mogao zakone za ovaj zavod obširno izraditi, da bi se tako iz njih na pèrvi pogled i podpuno dokučiti mogao duh njegov u svojih i najsitniih razlikostih; zatim ovdi ondi izjavljena, u ostalom posve neosnovana briga, da će tobože zavod ovaj, ako uspě, mnoge šumarske službenike, što sad služe, uvrěditi, pače hlěba lišiti, bit će jedina zapréka, što mome poduzetju zastire put.

Digitized by Google

Znajući štovati one tolike važnie dogovore, koje si je vele ugledno družtvo zadalo za skupštinu današnju, odgovor na ove prigovore za drugo mĕsto ostavljam, ovdi pako budi mi prosto, iskreno izpovĕditi, da ja, koi sam u dobroj carskoj službi, koi svoga vladara vĕrno i podložno služim, a i nemislim *tkad* ostaviti službu, niti to činim za silu, niti za volju pĕrljave koristi, nego da me pri tom mojem poduzetju neumorno vodi lĕpi onaj nagon, kog samo onaj ćĕniti i uvažavati umĕ, koi znade, kako pravi šumar za svoj zanat gori, i kako se razigra *Horvat*, snivajući o mogućnosti milој svojoj domovini koristiti.

Ne dakle u moje, nego u ime šumarstva mile moje domovine, u ime naših gizdavih i ponositih domorodnih krastinah, usudjujem se sad tretji put doći pred ovu štovanja dostojnu skupštinu, ponavljajući pokornu prošnju, da bi vrĕdni ščlanovi vele uglednoga ovoga družtva poduzetje moje podpirali i p. n. gg. vlastelине i visoke gospoštine nagovarali, da mu se priljube; svečano uvĕravajući, da ću ja odmah, kako dobijem priličan broj predbrojnikah, svaku zagonetku, o kojoj se radi, razrĕšiti, i svoju p. n. gospodu predbrojnike vĕrhu svĕrhah svojega zavoda, koje ne samo što bivaju po osnovi, nego su i veličanstvene, posve upokojiti.

Vinkovci, dne 19. Kolovoza (Aug.) 1844.

Franjo Sporer,
c. kr. nadzornik lugovah u sl. narod. brodskoj gran. reg. br. 7.

Pripisak uredničtva. Pismo ovo tiče se, kao što je već gori napomenuto, jednoga priašnjega u mĕsečnom listu g. 1843. na str. 88. i slĕdećih priobćenoga predloga gospodina šumara *Sporera*. — Za štioce, koji one godine mĕsečnoga lista neimaju pri ruci, ili kojim se neće sve ono, što se tamo piše o svĕrhi i uredjenju naměnjenoga zavoda, čitati još jedamput, evo kratak izvod;

Digitized by Google

Uvedenje šumarstva, uredjena po načelih zdravoga razuma, to je svèrha zavoda gosp. Sporera, koga on utemeljiti kani pod zaštitom, nadzorom i kontrolom domorodnoga gospodarskoga družtva.

Zavod ovaj ima raditi i poslovati evo što slědi: objavljati svake godine, kako stoje šume. U tih objavljenih trěba ne samo da je statistički opis, nego da se i navode vladajuća zla, a i načini, kako ih ukloniti valja;

gledati, da se dèrva u zalud netroše i šume neharaju;

imati brigu, da se šume uredno uzdižu i sěku;

savětovati, kako valja tèrgovinu s dèrvi voditi i razprostranjivati, dizati fabrike, što dèrva troše, i najbolje na korist obratjati šumske pripadne plodove, itd.;

nastojati, da se šume gospodaru, ako uztraži, takova izměri, precěni, izriše itd.;

odgajati mlade ljude u šumarstvu i zemljoměrstvu.

Utemeljitelj hoće, da u tom zavodu s početka bude samo upravitelj, šumarski pristavnik (adjunct), zemljoměrac i risar, pisar i praktikant; pomnoženje ljudih u tom zavodu zavisi od podpore občinstva.

Gospoštine, što žele koristit se službom šumarskoga zavoda, predbrojit će ovako: dat će se ubilježiti u zapisnu knjigu, i položivši zapisnu (Einmatrikulirungsgebühr) dobit će predbrojnu cedulju. Ništanemanje mogu se zavoda odreći kad im drago; to pako biva ovako: predbrojnik povrati zavodu predbrojnu cedulju, zavod usuprot povrati njemu položene novce. U ime godišnjih nagradah platjaju predbrojene gospoštine, kao i u ime zapisne, polag prostora, t. j. veličine svojih šumah, i zato su razděljene na rede.

Red 1., što ima 15 do 30,000 ralih šume, platja u ime zapisne 4 fr., u ime god. nagrade 36 fr. srebra.

Red 7. t. j. poslědnji, što ima 100 ralih šume, platja u ime zapisne 30 kr., u ime god. nagrade 2 for. srebra.

Digitized by Google

Redovi, što su izmedju 1. i 7., pratjaju polag razměrja, što se nahodi na str. 94. měsečnoga lista od g. 1843.

Svaki, koi naše šume, osobito gorske, prispodablja s onim, što bi mogle biti, što li bi — negledeć na njihovu vrědnost, koju već kao šume imadu,— trěbalo da budu, da tako podnebje u domovini i nadalje bude rodno i stanovno, — svaki takov sad neka sudi, nije li krajnje vrěme, da se već jedared uvede uredno šumarenje, koje bi sustavilo ono prěkoredno haranje i pustošenje šumah po mnogih krajevih. Nećemo da navodimo dalekih priměrah za dokazati, koli žalostne poslědice radjaju poharane, gole gore — naime onu odprie nepoznatu žestinu viharah, presušenje vrutakah, slabiu plodnost obliznjih kotarah; kao što ovo poslědnje živo sad osětjaju Švajcari, gorko jadikujući, što su dèrvetje na tolikih gorah izposěkli. Imade dovoljno žalosnih priměrah u domovini našoj, nu najvećma oni udaraju u oči u Primorju kod Rěke, gdě još prie 60 godinah bure ni osětili nisu, gdě, odkad su izkèrčene šume, rodne zemlje na stěnah (klisurah) nestaje, i kraj onaj sve većma se pretvara u pustoš. Nemožemo da poduzetje gosp. Sporera još jedanput vruće nepriporučimo pozornosti i podpori gg. zemljakah; zašto ovo poduzetje šumah gospodarom pruža jevtin način, vrědnost šumah pověkšati i plodove njihove opěneziti.

Dalješnji popisi.

I. Časopisi.

Allgemeine Bauzeitung. Herausg. von C. F. L. Förster. Wien, 1844.

Abbildungen zur allgemeinen Bauzeitung. Wien, 1844.

Allgemeine österreichische Zeitschrift für den Landwirth, Forstmann und Gärtner. Herausg. von Dr. C. C. *Hammerschmidt*. Wien, 1844.

Allgemeine Polytechnische Zeitung. Herausg. von I. C. *Leuchs* und E. F. *Leuchs* Nürnberg, 1844.

Allgemeine Zeitung für die deutschen Land- und Hauswirthe. Herausg. von M. *Beyer*. Leipzig, 1844.

Amtlicher Bericht über die zweite Versammlung thüringischer Landwirthe zu Erfurt im Juli 1843. von Dr. A. F. *Magerstedt*. Sondershausen, 1844.

Digitized by Google

Annalen der Landwirthschaft in den k. preussischen Staaten. Herausg. von *Lengerke*. Berlin, 1844.

Archiv der deutschen Landwirthschaft und landwirthschaftlichen Technologie. Herausg. von Moritz *Beyer*. Leipzig, 1844.

Das Zollvereinsblatt. Red. von Dr. F. *List*. 1844.

Die Biene. Herausg. von C. T. N. *Mendelsohn*. Berlin, 1844.

Jahrbuch für Pferdezucht, Pferdekenntniss, Pferdehandel, Pferdedressur und Rossarzneikunst. Ang. v. S. von *Tenneker*. Weimar, 1844.

Kmetijske in rokodélske novize. Na svetlobo dane od s. kralj. kmetijske drushbe. V. Ljubljani, 1844.

Landwirthschaftliche Berichte aus Mittel-Deutschland. Ang. von C. G. *Gumprecht*. Weimar, 1844.

Landwirthschaftliche Literatur-Zeitung. Begründet und herausg. von L. H. *Fischer*, u. d. verant. Redaktion von L. W. *Fischer*. Frankfurt am Main, 1844.

Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Herausg. von Emil *André*. Prag, 1844.

Polytechnisches Journal. Herausg. von Dr. J. G. *Dingler* und Dr. E. M. *Dingler*. Stuttgart, 1844.

Verhandlungen des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den k. preuss. Staaten. Berlin, 1843. (*Poklon sučlana škol. direktora g. Frassa.*)

Wochenblatt für Land- und Hauswirthschaft, Gewerbe und Handel. Red. v. Prof. *Riecke*. Stuttgart, 1844.

Zeitschrift für die gesammte Thierheilkunde und Viehzucht. Herausg. von I. F. E. *Dieterichs*, Dr. E. L. W. *Nebel*, und Dr. C. W. *Vix*. Giessen, 1844.

Zora Dalmatinska. Ur. Ante *Kuzmanich*. U Zadru, 1844.

II. Kalendari i lètopisi.

Daniczа Zagrabechka. U Zagrebu. Godina 1834—1842 incl. (*Poklon sučlana g. dr. Kriegera.*)

Calendarium Zagrabiense. 1844.

Landwirthschaftlicher Volks-Kalender für das Schalt-Jahr 1844. Herausg. unter der Leitung der k. k. Landw. Gesells. für Tirol und Vorarlberg. Innsbruck (*Poklon istoga družtva.*)

Militär- und Wirthschafts-Kalender für das Jahr 1843. Agram.

Neuer Wirthschafts-Kalender auf das Jahr 1844. Herausg. von der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Krain. Laibach. (*Poklon istoga družtva.*)

Sporting-Almanach. 1844. Von Otto *Corvin-Wierzbitzki*. I. Jahrgang. Mit 3 engl. Stahlst. und 70 fein. Holzsch. illust. Leipzig.

III. Knjige.

a) Poklonjene:

Freyer Heinrich, Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische. Nach Cuvier's System geordnet, mit Abbildungs-

Digitized by Google

Citaten und Angabe des Vorkommens. Nebst einem vollständigen Register der lateinischen, deutschen und krainischen oder slavischen Namen. Laibach, 1842. (*Poklon g. Stanka Vraza*).

Hofmann Emanuel, Anleitung zur Seidenzucht für den Landmann Ungarns. Wien, 1833.

Hofmann Emanuel, Naredbe od izvoda Svile za Seljanove Slavonske i Harvatske. U Becsu, 1833. S latinskimi i kirilskimi pismeni. (*Poklon g. pisaoca.*)

Mayer Franz Anton, Der Pferd- und Vieharzt. Mit 6 Holzschnitten. 4. Aufl. Pesth, 1816. (*Poklon g. kapetana u miru Mat. Sabljara.*)

Nauk kako se imaju goiti bile murve i bube olli gusine koje cine svilu za upravu texaka od Dalmatie. Talianski i slovinski. U Zadru, 1836. (*Poklon kapetana u miru g. Mat. Sabljara.*)

Sporer Franz, Beschreibung und Anleitung zur Anwendung eines ganz einfachen Taschen-Dendrometers (Baummessers). Mit einer Kupfertafel. Karlstadt, 1843. (*Poklon g. pisaoca.*)

Sturm Jacob, Catalog meiner Insekten-Sammlung. Erster Theil. Käfer. Mit 4 ausgemalten Kupfertafeln. Nürnberg, 1826. (*Poklon sučlana majora u miru g. Mih. Sabljara.*)

Vertovz Matija, Vinoreja. V Ljubljani, 1844. (*Poklon slav. uredničtva »Kmetijske in rokodelske novize.«*)

Živinvračitel obćinski, s prilokom i kipotiskom. Vu nemškom jeziku van dano po I. N. *Rohlves*. Na horvatsk. jezik prenešeno po *Aleksi Vanczass*. U Zagrebu, 1839. (*Poklon sučlana fizika slav. varm. zagr. dra. g. Aleks. Vancaša*).

b) Kupljene:

Greiner Ludwig, Beiträge zur Kenntniss und Verbesserung des ungarischen Forstwesens und des Forstwesens im Allgemeinen. Pesth, 1839, 1843.

Heinsius Theodor, Dr., Vollständiges Wörterbuch der deutschen Sprache. Wien, 1840. IV. Bände.

Kleyle Karl, Ritter von, Anleitung zur systematischen Landgüter-Einrichtung. Wien, 1844.

Liebig Justus, Dr., Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie. V. umg. und sehr verm. Aufl. Braunschweig, 1843.

Löbe William, Der kluge Hausvater. Nebst einem Kalender über die landwirthschaftlichen Verrichtungen. Mit 10 Tafeln Abbildungen. Leipzig, 1843.

Nauk oko Cerkovicâ. Talinski i slovinski. U Zadru, 1836.

Oe F., Ueber die Grundsätze der Bau-Oekonomie. Prag, 1835.

Pankl Math., Compendium Oeconomiae ruralis. Budae, 1832.

Pflug, Der.

Richter C. F., Der Pflug. Mit einem Kupfer. Leipzig, 1843.

Rubens Ferd., Vollständige Anleitung zur Obstbaumzucht. Essen, 1843.

Schlipf l. A. Abhandlung über die vollständige Gewinnung und Benü-

Digitized by Google

tzung des thierischen Düngers durch Erdeinstreu in die Stallungen. Eine gekrönte Preisschrift. Reutlingen, 1843.

Schwarzl Vincenz, Der steiermärkische Winzer. Mit drei lithographirten Tafeln. Grätz, 1844.

Stulli Joakima Rjecso-slòxje. U Dubrovniku, 1806.

Wünsche und Rathschläge. Eine Bittschrift für's Landvolk. Hermannstadt, 1843.

IV. Zemljovidi i slike.

Statistisch-topographische Industrie-Karte des Königreichs Böhmen. Mit einer erklärenden Uebersicht. Von Ernst von *Schwarzer*. Prag. 1842. II. Tafeln.

Das Bildniss Sr. k. k. Hoheit des Erzherzogs Johann von Oesterreich. (*Poklon sučlana družt. g. Stép. Köröskényа.*)

V. Tvorila.

Velika poluga za dizati kamenje.

Vaga za vagati živu živinu.

IMENA

gospode, koja su u 6toj glavnoj skupštini na 26. kolovoza (Aug.) o. g. primljena za prave sučlanove.

Auersperg-Turjački Augusto, grof, c. kr. oberlajtnant (Kranjska.)

800. *Barbo Otton*, grof *Wachsensteinski* u Rakovniku (Kranjska.)

Bedeković Tomo od Komora, kr. savětnik (Horvatska.)

Bornemisa-Stolneković Juraj od Mikulića, sl. grad. zagr. jurassor i v. sl. varm. s. s. prisědnik (Horvatska.)

Egersdorfer Alexander, župnik u Ludbregu (Horv., križ. v.. zag. b.)

805. *Ferk Innozencio*, dr. lěkarstva, i sl. var. var. z. fizik (Horvatska.)

Fliszár Juraj, opat u Keresztúru (Ugarska.)

Gaál Nikola od Gjule, c. kr. major.

Jombart Karle, vlastelin (Kranjska.)

Kasino Varaždinski (Horvatska.)

Kiepach Albino, lajtnant u miru (Horvatska.)

810. *Kos Karle*, nadzornik lugovah na gospoštinah grofice Jalžabete Erdödyce. (Horvatska.)

Kovačević Franjo, upr. lajtnant (Horv., Slunj. reg.)

Kovačević Frane Mat., kapetan u miru (Horvatska.)

Ladenhaufen Adolfo, apotekar u Zagrebu (Horvatska.)

Moro Ivan. vlastelin (Koruška.)

815. *Peratović Tomo*, tèrgovac (Horv.; otočka reg.)

Szitta N., provisor u Čakovcu (Ugarska.)

Vladislav Gavrilo, spaia u Novom Městu, Topličici i Jertovcu (Horvatska.)

Voikffy Šitman, grof od *Vojkovića* i *Klokoča* (Horvatska.)

U imenoslovu priašnjem izpušten je:

Lang Martin, magister živinskoga lèkarstva, i sl. gradom. zagr. nadzornik hergele (Horvatska.)

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 11. Zagreb. Měseca Studenoga. **1844.**

Sadèržaj: Načela glavnih načinah poljskoga težanja. — Odlomci iz »opisa puta, učinjena u poslu gospodarstva seoskoga po mnogih krajevih sèverne Franceske, od *Molla*.« — O umětnom zapatu i gojenju pastèrvah. — Lucerna iliti dětelina švajcarska.—Zašto valja kukuruzu odsěći vèrhove?—Sětva kèrme

Načela glavnih načinah poljskoga težanja.

Upitat će mnogi, zašto ovaj članak ili sastavak u měsečnom listu? — Mi na to odgovaramo: zato, jerbo mnoga gospoda štioci žele, da što takvoga u list dodje. Jedni od njih, koji nisu upravo gospodari, zahtěvaju, da im se samo razloži, što će u obće reći glavni načini poljskoga težanja; drugi pako žele, da se pobliže upoznaju s onimi glavnimi načini poljskoga težanja, koje su prigèrlili němački poljodělci, i od kojih se svi drugi manje više, nu ipak slabo, razlikuju, a i s načeli, u koja se upiru. Želji ovoj odgovaramo evo na kratko.

Poznata su u Němačkoj tri najobičnia glavna načina poljskoga težanja, naime: *gospodarstvo na tri polja*, *gospodarstvo na ograde ili dèle t. j. table*, i *gospodarstvo na izměnu*.

Sva tri načina opočivaju na tom načelu, da razdèljivanje i obradjivanje poljah bivati ima po někakvom redu i po stanovitoj upravi, a to zato, da se prikladno i jednako gospodarenje osigura, i plodna sila njivi sačuva. Pokazalo je izkustvo, da se zemlja iznemože i omèršavi, ako se na njoj goji isti te isti plod. Takovu zemlju žitno vlatje odviše zagusti i skruti, zrak do nje nemože da dopre, i tako malo po malo omèršavi i opusti; po čemu plod pa-

Digitized by Google

da i po množini i po dobroti. Izkustvo ovo prisili gospodare, da traže način ili srědstvo, kojim bi se dalo zaprèčiti, da njiva nepohèrdjavi i da jednako rodna bude. Glavni lěk proti tomu traži trojepoljac ili gospodar na tri polja na prelogu (ugarníci); gospodar na ograde u tom, što njivu pretvora u livadu, tako da mu na njoj několiko godinah izastopce trava raste, a gospodar na izměnu traži taj lěk u izměni, t. j. proměnjivajući sětve.

I. *Gospodarstvo na tri polja*, t. j. pri kojemu su njive razděljene na tri jednaka děla, naime na prelog (*Brache*), na zimsko i na lětno t. j. jaro polje, — jest u Němačkoj i u mnogih obližnjih zemljah najstarie, a i najvećma razprostranjeno. Upire se gotovo u jedini žitni prirod, i iziskuje, za steći gnoja, što je potrěbit za njive, osim toga jošte velikih pašah i livadah, od prilike toliko, kako se imadu 3 : 1. Gdě je razměrje ovakvo, ondi taj način gospodarstva posve je prikladan, a i može se pridèržati u okolicah neugodnih, gdě se bez preloga usěv zimski na veliku štetu zakasnjiva; zatim na čvèrstoj, krutoj, studenoj zemlji, gdě bez preloga nije moguće gojiti žita, i u okolicah bogatih na sěnu, gdě se livade nedadu na njive obèrnuti. Nu žalibože, to je gospodarstvo u običaju i ondi, gdě to niti iziskuje ono razměrje livadah i pašah k njivi, niti makar koi drugi razlog; i u istinu za čudo je, kako se je ono u pèrvobitnoj svojoj čistoći kroz tolika stolětja odèržati moglo u okolicah, gdě se nahode gospodarstva, koja osim gděkojih i to malenih ledinah, što su po njivah ovdi ondi raztèrkane, drugoga dohodka u sěnu neimaju; gdě konji goveda, ovce, svinje i guske po prelogu, jedinom njihovom pašincu, u nakriž šetju, da bogme, ne toliko jedući, koliko travu gazeći i svojom ju balegom mèrljajući; te najposlě, kad se stražnji komad od preloga u lipnju (Jun.) měsecu posve preore zato, da se prie zimskoga usěva najmanje još dva tri puta uzorati bude mogao — s krajnjim se gladom bore. Mnogo živinče pogine do žetve,

Digitized by Google

baš kad bi moglo na stèrnište hoditi na pašu; ta znamo, da je pèrva doba od paše na stèrništu jedina u lětu, gdě se uboga živina koliko toliko nasiti, kadkada i prežděre, a i od sitosti pogine. Na zimu konji, goveda i ovce u takovih gospodarstvih neimaju druge kèrme nego slamu, konji dobivaju još osim toga samo nèšto malo zobi, a goveda i ovce nèšto malo plěve i sěna — sěna od prilike 10 centih na knavu ili 10—25 ovacah — što se pokosi na ledinah u zimskom i jarom polju. Poradi kukavnoga ovoga stanja, koje se je sve većma pogoršavalo, i kojemu je sve više i više zapadalo městah, — pokako su naime u slěd skakajuće žitne cěne ili rastućih sa brojem ljudinstva potrěbah ostále šikare, pusti pašinci, prostrane pruge i pusti komadi izkèrčeni i plugu podvèrženi, — poradi kukaynoga ovoga stanja, rekoh, bili su gospodari u novie vrěme prisiljeni jedan dio preloga odrediti za gojenje kèrme, naime za grahor i dětelinu, a malo po malo i za krumpir itd. Premda postupanje ovo, koje naravno radja sve više izjatjah, tako imenovano gospodarstvo na tri polja posve ukida, to se ništanemanje još i dan danas mnogi stari trojepoljci čvèrsto dèrže imena, i jedino dopuštaju, da se još doda »s prelogom, što se na njemu jarina sije.«

II. *Gospodarstvo na ograde ili děle t. j. table* poznaje se po tom, što pri njemu zemljišta po urednoj izmèni služe za gojenje plodovah i za pašu. U slěd toga sve se njive razdělo na stanovitu množinu komadah, koji, ako su ogradjeni nasipom ili živicom, zovu se *kopule* t. j. ograde, inače pako *děli* t. j. *table*. Izmedju različitih vèrstah gospodarstva na ograde odlikuje se *holštajnsko*, *meklenbursko* i *brandtborsko*. Pèrvo, kao najstarie, směra isto tako na gojenje marhe ili živine, kao i na težanje poljsko. Znali su osobito u priašnja vrěmena često ostavljati za travu po tri petine svegakolikoga zemljišta. Pokle su počeli margom gnojiti, i njive pomnjie obradjivati, i pokle je nadvladala sětva dětelinе, stadoše sve više sijati i žito. Zemljišta raz-

Digitized by Google

děljena su obično na deset komadah, naime: 1) prelog; 2) ozimina (pšenica i raž); 3) ječam; 4) zob; 5) zob s dětelinom; 6) dětelina za kositi; 7), 8), 9), 10) paša.

Meklenbursko gospodarstvo razlikuje se već od nědgda po tom, što pri njemu žitna sětva pèrvo zauzima město. Drugi biljeg, po kojemu se razlikuje, jest, što je svekoliko dobro ili imanje razděljeno na tako imenovane *unutarnje* i *izvanje komade*. *Unutarnji, bliže* dvora ležeći, bolje gnojeni glavni komadi od dobra podvèrženi su naime drugoj izměni, nego udaljeni i većma zanemareni *izvanji komadi*. Osim toga ima u povećih gospodarstvih ponajviše jošte několiko pomanjih poljskih komadah, što se zovu *ograde pokrajne*, ili *ograde za dětelinu*. Komadah ili dělah neima više od 12, ni manje od 5. Onim imanjem, gdě je zemlja srědnja ili slaba, i gdě něima ribnjačkog mlaja (blata), koi tamo kao gnoj u velikoj je ceni, priporuča g. dèržavni savětnik gospodarstva *Lengerke* slědeći red na pet komadah: 1) pognojen prelog: 2) oziminu; 3) jarinu (ječam, zob, grašak); 4), 5) pašu. Meklenburžani najvole polja svoja razděliti na sedam komadah, na kojih je najobičnii ovaj red: 1) prelog pognojen; 2) ozimina; 3) jarina, obično ječam; 4) grašak i zob s dětelinom; 5), 6), 7) paša. Pri gospodarstvu na osam komadah obično su četiri děla za sětvu, a tri za pašu, iziskuje dakle puno sěnokošah i paše. Gospodarstvo na devet komadah, nědgda ne tako rědko kao sad, imalo je dva preloga. Razděljenje na deset i jedanaest komadah sa dva preloga i pet žitnih usěvah moralo je isto tako město ustupiti onomu na sedam komadah, kao i razděljenje na dvanaest poljah, gdě su šest za usěv, četir za pašu služila, a dva preloga bila. Gdě je gospodarstvo još na ovaj način razděljeno, tamo je ono i glede usěvnoga reda i glede poljskoga težanja posve preinačeno, kao što su to u Brandiborskoj učinili, umetnuvši u izměnu plodove, koji se okapaju, po čemu je ovaj način gospodarstva stekó ime

Digitized by Google

Brandiborskoga gospodarstva. Izmedju ostalih bolje razděljenih gospodarstvah valja napomenuti slědeća u Markii obična na devet i deset komadah:

1) { *a.* Krumpir (križaline); *b.* Pognojen prelog; 2) { *a.* Ječam s dětelinom; *b.* Raž;

3) { *a.* Grašak; *b.* Zob s bělom dětelinom; 4), 5), 6) Paša; 7) Ledina; 8) Ozimina; 9) Jarina.

Gdě ima deset dělah, tamo se: 1) 2) 3) zasijava kao gori; zatim slědi: 4) raž s bělom dětelinom; 5) 6) 7) paša; 8) ledina; 9) ozimina; 10) jarina.

I u brandiborskom gospodarstvu ima po jedanaest, dvanaest, pače i po trinaest dělah. Za ove poslědnje pokazalo se je na velikih dobrih s jednakom zemljom, da je vèrlo dobra izměna ova: 1) ledina; 2) ozimina; 3) zob; 4) krumpir, rěpa i drugi plodovi, koji se okapaju, pognojeni; 5) ječam; 6) grašak; 7) raž; 8) pognojen prelog; 9) raž; 10) jarina s dětelinom; 11) dětelina za kositi; 12) i 13) paša.

III. *Gospodarstvo na izměnu* hoće, da ono, za čim trojepoljac teži po prelogu, a gospodar na ograde po urednoj izměni medju žitnom sětvom i pašom, postigne sijuć shodnim redom poljske plodove. Način ovaj opočiva na slědećih glavnih načelih: radnju od preloga nadoknadjivaju plodovi, koji se okapaju; zatim slědi koje mu drago stèrno žito *(Halmfrucht)* s dětelinom: za dětelinom, pošto je služila dvě tri godine, slědi ozimina, i to ako zemlja pristoji, pšenica, koja, *ako je dětelina dobro stojala, a pre orano polje ako je dobro pripredjeno,* vèrlo dobro tu uspěva, kao što je pokazalo dugo izkustvo. Sočivo, osobito bob i grašak, jesu takodjer vèrle predhodnice ozimine. U skori (frižki) gnoj nesiju rado žita, i ako se u dugačkoj izměni dva i više putah gnoji, to onda, ako nije prikladan nijedan plod, koi se okapa, sije se u gnoj zelen kakov plod, kojemu gnoj, makar koliko ga bilo, nikad nemože škoditi, pače mnogo pripomaže k tomu, da se iztrěbi drač (korov).

Digitized by Google

Kao god kod priašnjih načinah poljskoga težanja, tako i ovdi narav zemlje, městne okolnosti itd. prouzrokuju veliku razliku u izméni, a i u razdèljivanju komadah. Dà, imade i izména na tri polja: 1) krumpir; 2) pšenica; 3) dětelina. Imade izména na četir polja, koja se u Engleskoj zove Norfolska, naime: 1) rěpa, u Němačkoj obično krumpir, pognojena; 2) ječam; 3) dětelina; 4) pšenica. Imade izména na šest poljah, dva puta gnojeć: 1) plodovi, koji se okapaju, pognojeni; 2) ječam s dětelinom; 3) dětelina; 4) ozimina; 5) sočivo pognojeno; 6) ozimina. U boljoj zemlji: 1) krumpir, broskva glavatica (*Kopfkohl*), duhan, bob; 2) pšenica ili ječam s dětelinom; 3) dětelina; 4) dětelina, jedanput pokošena, poslě na prelogu; 5) rěpica; 6) pšenica; 7) zob i ječam. Isto tako imade izménah na osam, na deset, na dvanaest poljah s umetnutim grahorom itd.

Nu dosta zasad, možebit i odviše. Da naše blago i srětno podnebje, koje prěko godine po dva, pače i po tri ploda uzgaja na istom zemljištu, ako se dobro obradi zemlja, zatim narav naše zemlje, i mnoge druge okolnosti nama priporučuju, pače nas sile, da se dèržimo gospodarstva na izménu, to netrěba sad još napominjati ljudem, koji su věšti gospodarstvu. Na svu sréću nije lěpa naša domovina poznavala nikad gospodarstva na tri polja, i ovdašnji gospodari, koji svoje njive po urednoj izméni obradjivaju, sami će se, sijući toliku silu kukuruza, ubavěstiti, od kolike je koristi izména bez ikakvoga preloga i bez ledine.

O d l o m c i

iz »opisa puta, učinjena u poslu gospodarstva seoskoga po mnogih krajevih sěverne Franceske, od *Molla*.«

Bio sam sad u bogatoj i lěpoj okolici *Caux*'koj. Tu neima sela, pače sva je okolica jedno neizměrno selo. Kuće su po svemu licu zemlje raztèrkane i neimaju ništa obćenitoga osim cèrkve. Cèrkva, pa još několiko kućah, gdě

Digitized by Google

duhovnik, kovač i tèrgovac obitavaju, i kèrčma, to je sve, što se može selom zvati. A ni neveli se nikada: »vi ćete kroz ovo il' ono selo,« nego »vi ćete mimo cèrkve ovoga il' onoga sela.« Odoh iz V...a, pa sam već hodio pó ure po selu P..., a još nisam znao, da sam u drugom selu, zašto nisam vidio ništa, osim od vrěmena do vrěmena po koi krov, što je kroz dèrvetje virio.

Ovakova su sela ponèšto neprilična, nu s druge strane pružaju poljodělstvu veliku korist, i želiti bi bilo, kad bi se po svoj Franceskoj na ovaj način gradila. Pri ovoj uredbi neima *komada zemlje*, koi, kao što se veli, *nebi čuo domaćega pětla kukurikati*, a znamo, kako to vrědnost zemlje podiže. Ovakove su zemlje kod nas dva tri puta skuplje nego podaleke. To pako nedolazi otuda, kao da, kao što něki seljaci misle, od kukurikanja mnogo zavisi plodnost zemlje, nego otuda, što se takova zemljišta mnogo cěnie (jevtinie) i priličnie obdělavaju. Čověk je već od naravi takov, da veću ima brigu na ono, što mu je pred očima, nego na ono, što je vèrlo daleko. U ostalom dvorovi su ovako raztèrkani po svih gotovo gorskih stranah, dà i po gděkojih poslabo naseljenih krajevih srědnje Franceske; nu nigdě tako obćenito, kao u kotaru (departamentu) dolnje Senie. Ništanemanje ima ovdi selah, gdě su dvorovi bolje na kupu, osobito bliže k sěveru. Čověk tad iz daleka misli, da vidi kakovu lěpu veliku šumu. Ja sam u toj sumnji ostao budući već usrěd sela. Prie nego što se tome sětih, sgodilo se često, da sam išó kroz te čudnovite šume, misleći, da ću na kraj šume naći naskoro selo, te kad ništa od toga nesmotrivši opet za selo upitam, odgovoriše mi ljudi: »Ta istom ste kroz njega prošli.« Putnik nemože tu zabluditi, samo neka udari na makar koju šumu, koju će ugledati, pa će jamačno u njoj naći po jedan, a i po više dvorovah.

Ništa níje tako čudnovito, kao uredba kućah seoskih u ovom kraju franceske zemlje. Od *Sente* pa do okolice

Digitized by Google

Braiske, od *Rouena* pa do *Havra,* ne samo svi gradići, nego i sve kuće seoske i sva dobra seljanska uredjena su na jedan kalup. Leže sva u prostoru sad povećem, sad pomanjem, koi se tu dvorište zove, jabukami je nasadjen i opasan grabom, iza koje se podiže nasip visok i širok, na kome stoje tri do četiri reda krasnoga, velikoga dèrvetja, naime bukovja, brestinja, hrastinja itd. Pojas ovi brani zdanja, voćnjake i kuhinjske vèrtle, dà i njive od žestoke oluje morske. Korist ta vèrlo je znamenita u zemlji, ležećoj tako visoko i tako blizu do móra, i nadoknadjuje dovoljno gubitak lèpoga vida.... Nasadi ovi podavaju seoskomu dobru potrèbita za oganj dèrva; kadkada se i proda po koje lèpo dèrvo.... Čuvajuć ove nasade postupaju kao pri vèrtlu, t. j. obore svake godine samo nèkoliko najstariih stabalah, skèrbeći, da nikad nijedno město sasvim golo (prazno) nebude.

Dvorišta su 2—12, kadkada i više hektarah prostrana, i nasadjena jabukami, izpod kojih raste gusta trava, koju marha pase. To pako biva ovako: Marše jedno po jedno privežu na kolac, i koliko god putah svu travu, koje se dočepit može, popase, udare kolac dalje. U šumi ima izlazah, a na izlazih vrata, koja se zatvoraju.

Zdanja nisu kao po drugud, skupa sagradjena; svako zdanje samo za sebe stoji i svako ima svoj prostor na dvorištu. Dvorište je obično na četir kuta podugovato. Kuća ili obitalište stoji, gdè je dvorište najvišje; do kuće i okolo nje je kuhinjski vèrt i perivoj, oba ogradjena živim plotom. Konjušnice, ovčarnice i štale za goved, one su raztèrkane po tri druge strane od dvorišta.

To, što svako zdanje na samu stoji, nije bez koristi. Pèrva je korist pri požaru, vèrlo znamenita u okolici, gdè su kuće ponajviše slamom pokrivene. Druga, te u očiuh krasnoga spola znatnia korist, jest, što se time vas gad i smrad, koi je skopčan s gospodarstvom seoskim, od obitališta uklanja, pače dèrvetjem, što je na dvorištu, tako

Digitized by Google

zaklanja, da ga ni viděti nije. — Nu s druge strane tajit se neda, da po tom u mnogom obziru tegotno biva nastojanje najznatniih granah, dalje, ako ćeš samo šaku sěna da doneseš u hlěv ili konjušnicu, a ono trěba ti često 400—500 koračajah daleko po njega tèrčati, a isto tako daleko moraš nositi izmlatjeno žito, da ga spraviš na žitnicu.... Za opravdati naše gospoje, na koje se gospodari seoski nepravedno tuže, valja bogami priznati: da je gospodarstvo seosko nečist zanat, i što hasni njegova korist, što li silni upliv, kojim naprědak njegov děluje na blago, moć i srěću narodah, kad je — nečisto. Dakle gospodo seoski gospodari, ako niste kadri učiniti, da gnojišta budu mirišiva, niti iz njih iztičuću čorbu pretvoriti u ružičnu vodu, niti živinu vašu naučiti, da se pristojno vlada, i da ljubi čistoću, a ono vam neostaje ino, što gospojam možete dozvoliti, nego da uklonite sve što je smradno i gadno, i da se ugledate u ljude od našega zanata u okolici Caux'skoj, koji su jedini znali krasni spol pridobiti za gospodarstvo seosko. — Samo onda možete se nadati, da će vas one štovati, samo onda nećete više bit *parte*, i vrědit ćete něšto u družtvu. Nu bez šale; ja do duše nepoznam zemlje, gdě bi se gospodarstvo seosko tako čisto, i da reknem, tako pěsnički těralo, kao u okolici Caux'koj. Tu neima gadnih, gnojištem posutih dvorištah, neima blatnih putovah, neima nečistih pristupah. Obitalište ili dvor stoji na zelenom busenju *(Rasenteppich)*, uzke stazice, koje samo poznaš po sgaženoj travi, vode k različitim, zdanjem kroz cvětni busen i pod sěnu od voćakah. Lěpe krave pasu privezane na kolac na tom dvorištu, mlada ždrěbad okružava matere svoje. Čistoća, imućnost i zadovoljnost kod seoskih stanovnikah doprinosi najposlě nemalo k tomu, da poljodělstvo u okolici Caux'koj takovo ima lice, kakvoga gotovo nigdi drugdi u Franceskoj naći nećeš.

Digitized by Google

O umětnom zapatu i gojenju pastèrvah.

(*Künstliche Forellenzucht.*)

U vrěme, kad se ribe biju (mreste), — što polag raznih okolicah navadno biva od počétka prosinca (Dec.) do počétka sěčnja (Jan.) měseca, — gledaj, da si nabaviš, koliko moguće većih pastèrvah barem od $^3/_4$ do 1 funte; pogladi ih *tiho* po tèrbuhu, da vidiš, je li im ikra za plodjenje dozrěla; a da je dozrěla, *o tom možeš siguran biti, ako se, kad ju rukom slabo samo pritisneš, iz tèrbuha odmakne.* U pastèrvah, koje su ulovljene ostvami (*harpunirl*), još na dva do tri dana poslie smèrti njihove jaja su plodna, kao što su to posvědočile mnoge kušnje; a i sěme od mlěčca (*Milchner*) valja za zaplodjenje; nu živa riba svakako je bolja nego mèrtva.

Ako nadješ zrělu ikru, tad možeš umětan razplod postići na slědeći način: ulij u dovoljno široko, *plosnato*, dèrveno posudje na 3—4 palca visoko čiste žive vode (*Quellwasser*), unesi u nju pastèrvu i dèrži ju jednom rukom za glavu, nu nestiskaj ju odviše, a drugom rukom hvataj ju po ledjih i s jedne i s druge strane, tari ju tiho palcem i kažiputom (pèrstom) po tèrbuhu. Na taj način izpustit će ikrača (*Rogener*) zrěla svoja jajca, a i mlěčac svoje mlěko, i ova će se tad u dèrvenom posudju směšati. Za zaploditi jajca, koja si od tri do četiri ikrače dobio, netrěba ti nego jedan mlěčac. — Pošto si tako nabavio dovoljno sěmena od ribah obojega spola, izlij vodu sa zametom ovim u dublje posudje, promèšaj sve dobro, i spravi zatim na *pohladno* koje město, i *ostavi*, neka tu od prilike tri sata prebude; poslě toga prenesi zamet u ležionicu (*Brutkasten*).

Za ležionicu dobro je uzeti korito od kamena, ili škrinju od hrastovine, 7—12 stopah dugačku, $1^1/_2$—2 stope široku, i 1 stopu duboku; koja se od ozgora na gusto preplete žicom (drotom), da ptice, miševi, naseći (*Insecten*)

Digitized by Google

do legla nemogu doći. Na jednom ili drugom uzkom kraju pribije se dèrven žlèbić ili lěvak, toliko dug, koliko je škrinja široka, 4 palca široka i 4 palca visoka; na daštenom dnu toga žlěba ili lěvka probuše se rupe, kroz koje će se voda, koja uticala bude, jednako po škrinji razděljivati. Za ukloniti svaki gad, i za prepréčiti, da škodljivi naséci unutar nedodju, razapne se na lěvku ili žlěbu komad debela platna, na koje će se voda, prie nego dopre u žlěb, morat procědjivati. Na drugom uzkom kraju te škrinje napravljene su na 6 palcah iznad dna dvě rupe na četiri ugla, providjene izprobušenom pločom od lima (*Blech*); ova ploča za tu je svèrhu, da na nju voda, koja je u škrinji, oticati može. — Ležionica, t. j. rečeno korito ili škrinja postavi se, malo niže, posve blizu žive koje vode; voda ova nasipom, na stopu visokim, navede se, da protiče upravo duž ležionice. Kroz nasip protakne se cěv, od prilike poldrugi palac široka, i nagodi se tako, da kroza nju protičuća voda upravo na platno, razapeto na žlěbu, pada, a odavde opet u ležionicu dopire. Ležionica napuni se na tri palca visine čistim izapranim *krupnim* pěskom, kojega zèrna naliče od prilike grašku ili lěšnjaku; na ovaj pěsak napusti se voda, koja visinu od tri palca iznad pěska nenadilazi; ostala voda otiče na gori spomenute ploče.

Sad se voda obustavi, i nakvašeni zamet, koi je tri sata stojao u dèrvenom posudju, iztrese se pozorno u škrinju (ležionicu), i razděli se tako, da se jajca jedno drugoga nedotakne. Razdělit se mogu najbolje percem, kojim se gornja voda pomalo giblje; nu pri tom nije slobodno dirnuti rukom u jajca. Ležionica pokrije se sada žičenom mrěžom, te se ostavi, neka 12 satih mirno postoji; poslě toga vrěmena napusti se opet na gòri napomenutu cěv voda, i potrěbito je, da tako voda 6 neděljah danah svagda u jednakoj měri dotiče. Nu u cěv utakne se na kraju druga cěvka od kosti tako tanka, da voda samo od $^1/_2$ palca proměra (*Durchmesser*) u ležionicu pada. —

Digitized by Google

Za ovih 6 neděljah trěba svaki četvèrti dan progledati zaplod, i lice od vode percem malo proměšati; tim se jajca od nečistoga vodnoga taloga (*Niederschlag*) očiste: istom prilikom valja izvaditi jalova neplodna jajca, koja se razaznati mogu po tom, što bělkasta postanu i potamne; izvadit ih valja zato, što bi laho mogla početi trunuti, te se pokvariti i druga dobra zaplodjena jajca. Kad 6 neděljah mine, vodu trěba umaliti, tako, da sad samo polak onoliko dotiče, koliko je doticalo prie; — i ostavi se sve na miru.

Na osam neděljah poslě zaplodjenja pojave se ribice; a ako je vrěme ugodnie, biva to već kad i kad i poslě sedam neděljah. G. professor *Agassiz* veli: »Kušnje i prispodobe naučile su me, da za razvitak jajah najprikladnia temperatura vode iznositi mora od prilike 4—6 stupanjah Reaumirskih; jaja razvijaju se do duše i u samom ledu, nu mnogo laganie; a toplina od 14 stupanjah ubija ih. Zato se trěba čuvati, da ih čověk rukom nedotakne, jer bi im toplina ruke škoditi mogla.« Iza kako su se jedanput ribice izlegle, napušta se u škrinju opet više vode. Izpod těla malih ovih izleženih ribicah vidi se měhurić, od prilike tolik kao leća (sočivica); iz ovoga měhurića dobivaju one pèrvu hranu. Poslě tri nedělje danah nestaje toga měhurića; na to ostanu ribice još 8—14 danah u ležionici, a zatim se prenesu u malen, dobro očištjen ribnjak, u koi utiče čista živa voda. Poslě godine danah preměstu se ribice, sada već 6 palacah dugačke, u veće ribnjake.

Najemnik (arendator) dobarah g. Knoche u Kovcrdenu u Hesii, koi je sva ova gori navedena data priobćio u časopisu za gospodarska družtva u velikoj vojvodini Heskoj, veli takodjer: »Od šest godinah danah dobivó sam ja iz 1000 do 1200 od prilike jajah svake godine po 800 ribicah; nu čim bi godina minula, rědko bi kad u malom ribnjaku našó više nego samo polovicu; ostale, neznam, ili su mi izginule ili otišle, nu ovo drugo vidi mi se da je najvěrojatnie. Ali u ostalom vèrlo dobro uspěvaju, i ja

Digitized by Google

sam već od tri godine danah od ovako zapatjenih (*angezogenon*) ribah svake godine dobio po 3 do 400 komadah trogodišnjih i četirgodišnjih pastèrvah, od kojih su četirgodišnje po čitavu funtu imale.«

Domovina naša obdarena je pastèrvami svake vèrste i živimi vodami. Ako bi u kojoj okolici, gdě već pastèrvah nestaje, a gdě žive vode dosta imade, ljubitelj koi želio pastèrve umětno zapatiti i gojiti, — tajničtvo ovoga gospodarskoga družtva svagda je pripravno, na zahtěvanje dostavit mu veoma prosto i jednostavno tvorilo ležionice, i ujedno ga izvěstiti, koji su ribnjaci za pastèrve dobri itd.

Lucerna iliti dětelina švajcarska.

Gospodin savětnik lugarstva i gospodarstva *Milan André* primětjuje, u 90 br, časopisa »*Oekonomische Neuigkeiten*« 2. godišnjega tečaja, slědeća na podignutu tužbu: da ovo radi svoje plodnosti i drugoga života toli znamenito i hvaljeno rastje (*Gewächs*) gospodarom malo donosi:

»Ovo je posve protivno svemu, što sam ja do danas izkusio o lucerni, nu razlog, zašto se ljudi tuže, nije drugi, nego što na mnogih městih dětelinu ovu neznaju sijati, kó što bi trěbalo. Navadne pogrěške jesu ove: sad neposiju lucernu u *posve krěpku zemlju;* sad ju opet neposiju *dosta gusto*; a najposlě neposiju je *samu za sebe,* nego s drugim kakvim žitom, i tim se već pèrve godine usěv znamenito obustavlja. Žito, koje se s njome u isto vrěme posije, zauzima navadno veći dio od polja, i mlada lucerna već pri pèrvom klicanju obustavi se i oslabi. Poslě se žito pokosi ili požanje, nestane ga s polja, ali slaba bolujuća rastja, koja svako na pose stoje, *nemogu sebi medjusobno hlada davati,* usahnu, korov stane bujiti, obuzme sve polje, gdě bi lucerna rasti morala, — i tako se promaši svèrha. — Posijte lucernu u *dobro priredjeno, krěpko* polje, i to od polovine do konca svibnja (Maja) měseca, *samu za sebe bez*

Digitized by Google

ikakvoga drugoga žita, i nemojte skuparitи sěmenom. Ja bi gotovo rekó: kolikogod funtih sěmena više posijete, toliko će vam godinah polje više živěti! Ako sěme nije posve dobro, a ono 15 funtih na 1 vagan neće bit odviše. Manje od 10—12 funtih netrěba ni uzimati. Sve se okó toga vèrti, da rastje, kad pronikne, zastre sasvime sve polje, i da rastja sebi zamenito hlada daju; ako se to učini, tad pèrve godine uševa može se dětelina još dvaputa pokositi. Nu zatim počemši od druge godine valja marljivo služit se branom, i svaku čistinu, koja bi se pojavila, trěba odmah opet posijati.«

Jošte jednu opazku ovoga gospodina iz 69. broja istoga lista i tečaja priobćit ćemo ovdi od rěči do rěči, akoprem se i někoje u priašnjoj opazki navedene uprave ovdi ponavljaju, — priobćujemo ju zato, jer se poglavito tiče někoje nevolje, od koje i naša polja mnogo tèrpe, i proti kojoj ni neznamo drugoga lěka, nego da bèrzo i povišeput kosimo i čistimo izopačena města.

»I ja poznam iz izkustva onaj korov »*vilina kosa*,« latinski »*Cuscuta europæa*« zvani, nu nebojim ga se, jer kako sijući i obradjivajući lucernu postupam, znam ja dosta dobro od ovoga se zla oprostiti. Gdè se lucerna *u veliko* sije, gdě se za godinu po sto jutarah na lucernu obratja, tamo se stvar ta lahko prouči; al tu se težko i s mnogim troškom klaštre strukovi i sije na rede lucerna. Ja se ovdi dèržim slědećih upravah: 1) Sijem lucernu u njivu, koja je od korova (drača) sasvim prosta, ili u novu izkèrčenu njivu, ili u druge njive, koje su više godinah izastopce posijane bile kèrmom, grahovom itd. 2) Ja lucernu, koliko moguće, gusto posijem, 30 i više funtih na jutro, pokako sěme imade manje ili više klicavih zèrnah. Lucerna posve gusto posijana, neda draču ni proniknuti, zastire sebe hladom, ostaje vlažna, dobro raste i kad je suša, i duže traje. Ako i ne poslě svake kositbe, a ono barem svakoga prolětja trěba lucernu *zdravo* podèrljati, time se rastenje promiče i svakovèrstni korov utamanjuje, nu ovom prilikom mogu se, ako je od potrěbe, ujedno i sve čistine opet zasijati. 3) Odredjujem dar onomu, koi gori spomenutu vilinu kosu u lucerni nadje. Kad ova rasti i razvijat se počme, može joj se lahko još doskočiti. Věšto

Digitized by Google

oko razpozna ju već iz daleka po žutkastoj boji na onom městu, gdě se pojavljuje. Město takovo trěba sasvim, i bolje odviš nego premalo, barem na pedalj dubljine odkopati, zemlju ovu sgèrnuti u košaru itd. zatim još svuda u naokolo na jednu do dvě stope dubljine prekopati i zemlju ukloniti. Najprie izkopanu zemlju trěba zatim iz košare iztresti na dno, i posut ju s drugom zemljom, tako da se izkopana i vilinom kosom izopačena zemlja sasvim zakopa, i da se korenje, sěme itd. njezino posve uguši i uništi. Poravljena čistina poslě se opet lucernom zasije. Ovo je prost ali dobar način, kojega je lahko u dělo privesti. Darovi, što se daju onim, koji vilinu kosu nadju, obilno se naplatjuju. Poljaci, sluge, nadničari, seljaci itd. paze i motre marljivo, koi će pèrvi šta naći i prijaviti, da dar zaslužiti mogu. Tim načinom vilina kosa nemože uspěti.«

Zašto valja kukuruzu odsèći vèrhove?

Po drugih zemljah običaju težaci kukuruzu odsèći vèrhove; u našoj domovini posao taj je samo ovdi ondi u navadi. Pa zašto nije u navadi? Něki za opravdat se, vele, da imadu razlogah, zašto to nečine; mi pako mislimo, da težaci naši ili nepoznaju ili dovoljno cěniti neznadu koristi ovoga posla, inače bi si i zanj vrěmena našli.

Kukuruz spada u red onih plodovah, gdě cvěti mužki i ženski na jednom su, istina, stablu, nu rastavljeni. Mužki cvěti nahode se u njegovom vèrhu u metlici (*Rispe*); a ženski niže doli na batvu, iz kojega u naprědak biva klip. Mužki cvět, pokle strese prah svoj na doljni ženski cvět, izpuni svoju svèrhu i može se dignuti bez štete, pače ako se odsěče on i několiko od batva, to će plod ili klip prie sazriti.

Nu buduć da zaplodjenje samo malo po malo biva, i na čitavom kukuruzištu několiko nedělah iziskuje, zato odtèrgivajuć vèrhove netrěba se prenagliti. Zavisi tu najviše od toga, kakovi su klipovi. Ako kite na klipovih stanu pocèrnjivati i sušit se, to su i one i vèrhovi izpunili svoju svèrhu, i sad valja vèrhove jedan čvor povèrh klipa odrězati.

Posao ovaj, uz koi zajedno valja kukuruzu dignuti sve izdanke i potèrgati sve prazne klipove, koji izlaze izpod dobrih i rodnih, zato je tako važan, što se krozanj dobije izuća mlěkovita kèrma, i što kroz to plod prie sazrie t. j. zèrno prie ujedri se. Ja kriv, hoće li tko posao taj propustiti, čim promotri, proračuna, te se uvěri, da je dobivena zelena kèrma ravna prirodu prilično dobre livade od iste veličine, kao što je kukuruzište. Kušnje vèrlo věšto učinjene uče, da voz zelenoga kukuruza toliko imade u se-

Digitized by Google

bi mlèka, koliko dva voza dèteline, a zaslužni poljodèlac *Papst* veli, da $2^3/_4$ cente zelenoga kukuruza toliko vrède, koliko centa sèna.

Sètva kèrme.

(Odlomak iz jedne recenzie ekonomièkih novostih, 1844, na str. 772.)

....probitačno je za gospodarstvo, livade, kojima je moguće dosta gnoja dati, i koje imadu dosta vlage, pretvoriti u *kèrmovite njive* (Futterfelder), jerbo onda *mnogo više* donose, nego kao proste livade. Ako u polju imade vlažnih, poněšto humovitih městah, netrèba ih po savètu *Sprengel*'ovom za livade odrediti, nego valja na njih sijati kèrmu; tako neće od potrèbe biti g oja na livade voziti, nego ćemo pače s takovih kèrmovitih njivah *gnoja dobivati za ostale njive, koje imamo!*«

Ova gospoda govore uvèk samo o njivah, na kojih dèteline neće da uspèva! Ali za Boga, neima li izvan dèteline još množina drugoga kèrmovitoga rastja, koje rodi i uspèva na krutoj ilovači, na lakoj pèskovitoj zemlji, na livadah, koje se gnojiti mogu, i koje su vlažne i humovite? Krumpir i topinambur, rèpa, rèpica, proso, kukuruz, elda, grahor, esparseta, lucerna itd., sva ova uspèvaju i rastu na prikladnih městih, imenito *bez gnoja na uzoranih hèrdjavih livadah*, i donose kud i kamo više nego livade! Istina je, da sètva kèrme na polju više stoji nego kositba sèna na livadi; ali pri tom ne samo da polje takovo *mnogo više* donosi, nego njiva, na kojoj je kèrma posijana bila, ostaje ujedno i čvèrstja i zdravia, i na njoj će kasnie opet i žito obilniim plodom uroditi.

Znademo, što *Koppe* veli, da na pèskovitih njivah Brandiborskih sada i dètelina i rèpica dobro rodi, a da je to poslèdica od nastavljenoga mnogo godinah obilnoga gnojenja itd. Ali kako su brandiborski gospodari došli do tolikoga gnoja? da li su livade svoje gnojili? ili su možebiti humovita města svojih poljah pretvarali u livade? Ne! ni jedno, ni drugo! *nego su mudro i pametno kèrmu sijali!* Budući dètelina nesègurna, što zemlja nije imala snage, zato morade helda, grahor, a nada svim krumpir *njive popravljati* i više *gnoja* i više *kèrme* gospodarom nabavljati. Početak bio je težak, a korist slaba; nu stalnost i načelo: *vas gnoj neka ide opet na polje!* preoblada sve težkoće, i učini, da su polja plodnia i čvèrštja postala, *i da su sada kadra* dètelinu i rèpicu za cèlo podnositi! Mi ostajemo pri načelu našem: sve livade neka se oru, koje kao oraće zemlje više donose, nego kao livade.

Digitized by Google

List mesečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 12. Zagreb. Měseca Prosinca. **1844.**

Sadèržaj: Darovi. — Dopis iz Rèke. — Odlomci iz predavanja pèrvoga za seljake. — Korist dèrvah i potrèboća, da se šume u Horvatskoj čuvaju i plode. — Kušnje s krumpirom. — Gnoj i sème. — Mèrkva. — Razkomadanje seoskih zemljištah. — Kèrmne trave. — Slama za nastelj. — Proti ušim govedjim.

Sbirka naravoslovnih stvarih družtva našega dobila je od g. dr. A. F. *Jačića* u Rěci, po nagovoru i hodotajstvu g. dra. Aleksia *Vancaša*, sl. gradomedje zagrebačke fizika, na poklon izpunjenu měšinu od ribe, hvat dugačke, koja se zove *Squallus Zygena*, te je vèrlo rědka u móru jadranskom. Jednomu i drugomu gospodinu evo sèrdačna hvala od glavnoga odbora u ime svega družtva.

Isto tako je vrědni sučlan, g. Pavao *Hatz*, vlastnik kuće, željezar i gradjanin izbornik u Zagrebu, sbirku od rudah pomnožao někojimi vèrlo lěpimi komadi, na kom poklonu evo mu javna hvala.

Medju dopisi, koji su čitani bili u sědnici glavnoga odbora na dan 19. Studenoga (Nov.), nahode se u pismu g. majora Mihojla *Sabljara* iz Rěke od 18. listopada (Okt.) o. g. slědeće dvě věsti, koje evo na kratkom javljamo.

Ima tomu tri godine danah, što gospoja g. dra. Petra *Rinaldia* u Rěci pamuk sadi. Pèrve godine naudiše mu goli puževi; a druge godine nedadoše mu prorasti kojekakove okolnosti. Nu lětos je srětno odgojila 30 pamučnih strukah, od kojih je svaka 3 stope visoka; a bile bi pune 4 stope visoke, da im nije spomenuta vrědna gospoja poradi raniega sazora potèrgala vèrhove. G. major *S.* vidio ih je

Digitized by Google

d. 6. listopada (Okt.), gdě su na svakoj struci bila 3—4 cvěta, několiko nezrělih, a 1—2 zrěle krovnice (*Kapseln*). i dobio je na poklon 2 zrěle krovnice sa sěmenom, 2 cvěta i několiko listovah, što imade dobrotu pismu svome priklopiti,—Jedna od ovih krovnicah nahodi se sad u našoj rastnoj sbirki, iz druge pako uzeto je sěme, da se š njime i ovdi kušnje čine, premda se nije mnogo nadati, budući je velika razlika medju našim i rěčkim podnebjem, koje jedino zavisi od městnoga ležaja.

Nadalje pripověda medju ostalim g. major *S.*, da je onamo psa jednoga ujěla zmija otrovna, pa da je taj tako ujědeni pas ranu svoju turio u hèrpu gnoja od svojevine (*Menschendünger*) i kravje balege, puna dva dana u njoj dèržao, i poslě sasvim ozdravio. Vèst ovu javljamo u našem listu, misleći, da će mnogomu iztraživaocu povoljna biti.

U broju 10. měsečnoga lista ima, kao što znamo, pod dodatkom *B.* predlog jedan od sučlana někoga, koi se nije imenovao. Predlog ovaj bio je prigodom šeste občinske skupštine občenito odobren i s velikom pohvalom pozdravljen. Sad mu je glavni odbor zadovoljio i naredio, da se sastave za seljake predavanja posve prosta i razumljiva. Evo iz pèrvoga predavanja několiko odlomakah, jedno, da štioci vide, koi će duh u predavanjih ovih vladati, drugo, da mi čujemo, šta će do njih reći občinstvo. Jedino to još napominjemo, da su predavanja ova pisana u jeziku književnom, pošto su odredjena za seljaka horvatskoga i slavonskoga. Mi smo se do duše trudili, da ih napišemo što prostie i razumljivie, nu polag svega toga, kao što i sami štioci lako mogu uviděti, nije moguće tako pisati, da bi seljak iz svakoga sela u Horvatskoj i Slavonii svaku rěč potanko razumio. Toga radi dužnost će biti onoga, koi bude predavao, da nastoji sadèržaj ovih predavanjah slušaocem svojim protumačiti u podnarěčju kotara il sela svoga.

Savět za onoga, koi će predavati. »Predavanje, *rěč ži-*

Digitized by Google

va, jedini je način, kojim se može sila nauka i znanja razprostraniti medju pukom; kojim se može puk podučiti, kako valja s orudjem postupati, te osvědočiti, da je moguće bolje gospodariti nego što se gospodari. Ovako veli otac gospodarstva *Thaer*. Al k tomu još dodati valja, da mnogo od toga zavisi, kako se prosti seljak s rěčju upoznava, te znade li onaj, koi predaje, rěč i *oživěti*. Čitaj nauk makar najpametnii, i opomene, koje su kadre čověka posve okupiti, na dušak jednim te jednim glasom, sigurno ćeš promašiti cilj, kog imaš pred očima. Mnoge će slušaoce pri takovom predavanju oboriti san, mnogi će na što drugo misliti, a i onaj, koi dobro pazi, neće više moći postizavati govor, jer tek što bi mu se počela misao koja pomalo razmèršivati, već bi došle druge stvari, koje bi mu glavu nanovo zabunile.

Toga radi dobro će učiniti onaj, koi predaje, ako često postoji, t. j. govor prekine. U tom neka ga rukovode oni toliki kratki odsěci, jedno, da obširnie drugima rěčma raztumači i primèrima izjasni, što svaki takov odsèk u sebi zadèržaje, drugo, da se pitajuć osvědoči, da li slušaoci dobro paze i stvar razumiju....

Priatelji i susědi! Na ovome světu, kamo nas postavi stvoritelj svemogući, da bivamo sve bolji, sve savèršenii i vrědni blaženstva, koje da postignemo, kadre nas učini, i koje obeća onim, koji slušaju zapovědi njegove, na ovome světu, rekoh, sve je nestalno, sve podvèrženo izměni neprestanoj. Neostaje ništa, makar za čas, u istome stanju....

Isto tako nijedan čověk nije više danas, koi biaše jučer, svaki čas biva starii, i naprědnje il pada u zdravju i snagi (jakosti). A posve tako biva i pametnii, po ćudi i na sèrcu bolji, ili pako oglupi, ter se pogorša....

Nu tko da podje natražke, komu se *hoće* pasti u nevolju, kad može ići napréd i postići sréću?....

.... ja radim, kao što i drugi rade, pa posao svèr-

Digitized by Google

šen!« Ako bi tko zbilja tako govorio, trěba mu odgovoriti: »Priatelju! uvěren budi, da neradiš, kó što drugi običaju raditi, već svakako mnogo gore, nego mnogi drugi što rade. Tko se netrudi, da svaki svoj posao što pomnie, što marljivie, što bolje uradi, onaj je već u svemu nemarnii. Jer, kó što već danas razmišljasmo, na světu nigdi postanka neima. Što neide napréd, ide natražke, tko negleda sve što radi, uraditi sve bolje, onaj sve gore radi.

Kaogod što na nijednom dèrvetu neima ni dva lista, koja bi podpuno pristajala jedan na drugoga, koja bi jednako velika i nalik si bila, o čemu se možete lako osvědočiti i sami; tako i medju nami, koji se ovdi skupismo, neima ni dva kućanika, koji jednako dobro gospodare, i u svakoj občini imade několiko njih, od kojih bi se drugi još koješta naučiti mogli. Od jednoga, kako valja gnojiti, orati, sěno kositi; od drugoga, kako se goji i timari marha; od tretjega, u svem kolikom kućanstvu, tèrgovini itd. — Pače i ondi, gdě dvojica misle, da posve jednako rade, nalazi kadgod veliku razliku věšta glava, koja stvari pobliže motri. (Slède ovdi nèkoji priměri (pelde) i prispodobe.)...

Ako dakle čověk već u malenom krugu, u svome selu, u svojoj občini toliko se može naučit, te motreć i prispodabljajuć ono, što susědi rade, čuvat se, da neposèrne, vladanje svoje na bolje okrenuti, sebe, gospodarstvo i stanje svoje poboljšati; koliko većma sve to može, ako, posluživši se onim, što mu je blizu, još se něšto malo razgleda po širokom světu, ili ako sám k tomu neima vrěmena i prilike, barem gleda, da ono obrati na korist, što su drugi, koji se malo više razgledaše po světu, prokušali, našli, da je dobro i za nas prikladno. Nije li mnogi od vas u bližnjih i dalekih okolicah domovine naše, po Kranjskoj, na Štajeru, i po drugud vidio ovo il ono, čemu je morao reći: »to mi se dopada, tako bi moglo, il tako bi trěbalo i kod nas da bude.« Nu ima još koješta i kod nas

Digitized by Google

i po drugih zemljah, u što bi se valjalo ugledati, što nije svaki od nas vidio, i što bi trěbalo, da onaj, koi to znade, javi onim svojim sugradjanom, koji mogu time se služiti i odtuda vaditi korist.

»È dobro,« kazat će mnogi, »ali što drugdi valja, nevalja kod nas. Svaka zemlja t. j. dèržava ima svoje osobite plodove, svaka svoj osobiti način gospodarenja, svaka svoje posebne običaje, navade, orudja!« Dà bogme! sve nemože svagdi da raste, što raste u zemljah, koje su studenie il toplie nego naša što je, to nevalja za nas; način, koi je drugdi dobar, nije dobar za nas; plug, kola, koja drugdi vèrlo dobro služe, nemogu se kod nas ni potrěbovati; i tako to biva s mnogim i premnogim, — nu da li je sa svačim tako, što je tudje? Da motrimo malo stvar ovu.

Bila su vrěmena, gdě u Horvatskoj i Slavonii nije još bilo ni pluga, ni brane, ni kolah, ni lagva, ni konja, ni kr'ave, ni pšenice, ni proje, rěčju, ništa takvoga. A nije ni za čudo! jerbo tu nije još bilo ljudih, nego su bile same dubrave, same kostanjeve, bukove, jelove šume (kesteniki, bukviki, jeliki), a u njima jeleni, sèrne, veprovi (divji prasci), medvědi i vuci (kurjaci).

Isto tako pèrvi naselci, budući prisiljeni i ovdi polje raditi (težati), nisu nà jedanput uveli svih vèrstah od žita, svih rastjah, koja mi sada gojimo, t. j. sijemo i sadimo; ta to nebi bili ni mogli, jer mnoga su tek kasnie daleko odavle nadjena, po obradjivanju i brižljivom nastojanju za potrěbu ljudsku pripravljena, i onda stopèrv iz onih zemaljah nama poslana. Kukuruz i krumpir, što sad u izobilju sijemo i sadimo, bez kojih bi sada kukavno živili....

Nu ako bi ludo i škodljivo bilo, prezirati *sve*, što je novo, to bi još budalastie i škodljivie bilo, kad bi za svim, što je *novo*, bez razloga hvatali tako pohlěpno, da bi uza to dobru iskušenu starinu posve zanemarili....

Nu mnogi će tu opet povikati: k čemu sve to blebetanje (bèrbotanje,) buncanje i čavèrljanje o poboljšanju? u

Digitized by Google

čemu da mi poboljšamo gospodarstvo naše? gdě da pričnemo? zar da polupamo stara naša orudja, naše plugove? da na město njih pribavimo nove, s kojimi ni postupati (baratati) neznamo? da... Nu za ljubav božju! dosta je;... od posve drugoga kraja valja nam započeti, naime kod sebe samih! ter kada se najprie poboljšamo sami, kad nebudemo više samo dan po dan živěli, nego kad i prijonemo na pametna razmišljanja, to ćemo naći i kraj, na kojemu započeti valja kod našega gospodarstva. Razmišljajući ozbiljno, domislit ćemo se, da trěba najprie pitati: k čemu sva naša radnja na polju? koi je cilj svega našega truda? Evo odgovor: Da nabavimo kruha, a sa kruhom da dobijemo srědstva za moći namirivati potrěbštine svoje. Oremo da žanjemo! Nu znamo, da je badava orati, da oranje makar koliko pomno i trudno plodom uroditi neće tamo, gdě zemlja nije plodna, ili gdě u njoj gnoja neima. Dakle ako nećemo badava da oremo, trěba nam gnojiti. Gnoj pako biva iz kèrme, koju pojede marha; dakle bez kèrme neima gnoja. Na ovaj način nije indi gnoj, kó što svět obično veli, nego kèrma je temelj svega gospodarstva. Kèrma je pèrva briga pravoga gospodara; druga, da gnoj, što dobije iz kèrme, brižljivo kupi, i okó njega marljivo se bavi; tretja, da s gnojem kako valja, obratja; pa onda stopèrv red dolazi na pomno i razumno oranje, i na sve druge radnje, koje slěde. Dakle kèrma te kèrma! budi naša poslovica, kad ustanemo i kad legnemo spavat; bez kèrme badava sve naše druge radnje, kukavan naš život! Nu odkuda nam više kèrme...

Al dosta za cilj naš, a za prostor ovoga lista i previše! Gospoda seoski duhovnici, gospoda sudci, seoski bilježnici i u obće priatelji čověčanstva, koji žele predavanja ova imati za zabavu, prosvětu i pobudu prostih seljakah, neka svoju želju jave tajničtvu gospodarskoga družtva. Ono će im takova što bèrže, i to predavanje pèrvo, kao za izgled služeće, badava bez ikakvog i najmanjega troška poslati i dostaviti.

Digitized by Google

Korist dèrvah i potrèboća, da se šume u *Horvatskoj* čuvaju i plode.

Ako malo pozorniim okom razmotrimo sve, što nam u kući i okó kuće u navadnom životu trèba, uvidit ćemo, da medju potrèbоćami našimi dèrvo ako ne pèrvo, sigurno jedno od pèrvih zauzima mèsto. Od dèrva su naše kuće i sgrade, unutèrnje pokućstvo, raznovèrstno orudje i makine za obèrtnost i fabrike, različite sprave poljskoga gospodarstva; dèrva su potrèbita pri rudarstvu, pri gradjenju brodovah, mlinah i mostovah itd.; a iz svega ovoga možemo se dovoljno uvèriti, da bez dèrva neima života. Nezaslužuju li dakle šume, koje su za obstanak čovèčanskoga života toli potrèbite, svu našu pozornost; nezaslužuju li, da postupamo š njimi onako, kako bi nam u svako vrème zadovoljiti mogle svèrham, na koje ih narav stvori i odredi?

Al pri svemu tomu uči nas svakdanje izkustvo, da se kod nas baš naopako radi. Dočim u Němačkoj, osobito u Pruskoj, Bavarskoj i Austrii, u Českoj itd. šumarstvo u velikom je cvètu i savèršenstvu; kod nas je u Horvatskoj, s malom razlikom, gotovo posvuda sasvime zanemareno. U pomanjkanju uredne gospodarstvene sisteme sèku ljudi od nègda šume kao što im je volja, bez ikakovoga reda i uprave; i zato vidimo, kako su se one, osobito hrastove, ponajviše po vèrhovih osušile; vidimo, kako će nam one malo po malo sasvim izginuti. Gospodar, koi šumah imade, gleda samo, kako bi više dohodka iz šume prèko godine izvadio, a rèdko kad pada mu na um pobrinut se, kako će šume sačuvati i umnožati! — A što će bit onda, kad dohodci šumski sasvim prestanu? — Odkuda će vlastnik šume, odkuda podložnik itd. dobivati lako dèrva, koja potrèbuje za gradjenje, za oganj i za druge svèrhe? Kako će nas unučad naša blagosivljati, kad joj uměsto lè-

Digitized by Google

pih mladih šumah i branjevinah ostavimo po sebi gole i puste izsèčene čistine?

Dà bogme, da se mnogomu gospodaru od šumah nemože ni zaměriti, kad bi on, dočim mu šume ginu, morao godišnjega šumarskoga dohodka poněšto ili sasvim se odreći, i još k tomu žèrtvovati trošak, samo da zametne mladu šumu, koju za života neće ni sèći, i od koje će samo potomci njegovi vaditi korist; nu je li isti taj gospodar sám nasadio tu šumu, od koje se je toliko godinah koristio, od koje je toliko dohodka imao, bez da je išta učinio za sačuvati i zaploditi šume? nezahtěva li dakle naravsko pravo, da ove kroz toliko godinah iztrošene stare šume shodnim načinom i obradjivanjem stavimo u takovo stanje, da bi ih potomci naši, ako ne u boljem, a ono barem u istom stališu zatekli, u kojem ih mi naslědismo? Žalostna do duše očekiva nas budućnost, i skrajnje je vrěme, složno iz svih silah nastojati o tom, da se šume u Horvatskoj dovedu u povoljno ožudjeno stanje.

Svaka struka gospodarstva, zvala se ona kako mu drago, da vlastniku davati može stalnu, koliko moguće, jednaku korist, primèrnu vrědnosti glavnice, iziskuje, da se kako valja obradjuje. Takova je struka gospodarstva i šuma, proizvod naravi, i to u gorostasnom razměrju. Mnogostručna je svèrha, za koju narav šume odredi, velik je njihov upliv na rastja i životinju.

Da dakle ova struka gospodarstva dovoljno odgovarat može svèrham, koje odredi narav, tréba da se nadziranje i upravljanje šumah pověri ljudem, koji su ovomu poslu věšti, te koji si po razměrju svoje službe prisvojiše potrébita teoretička i praktička znanja, — ne pako tako zvanim lugarom i vojvodam, koji neznadu ni čitati ni pisati, koji nikad ni čuli nisu, kako se sa šumami radi; i koji navadno nisu drugo nego prosti seljaci, i kao takovi, pri slaboj svojoj platji, kao što im je volja, varaju gospodare, kvare šume, kradu dèrva; i tako danas ili sutra mo-

Digitized by Google

raju šume sasvim propasti. — Nevelim ja time, da bi trèbalo ove ljude sasvim ukloniti, nego valjalo bi osim njih najmiti još druge izobražene ljude, koji će dèržani biti, ove čuvare ravnati, nad njimi oštro bditi, i lišiti ih svake vlasti, da nebudu ništa mogli činiti, nego paziti na šumu.

Kamo srèće, kad bi vrèdni vlastnici od šumah u Horvatskoj, kojim zaista nemanjka krèpka volja za sve, što je narodno, ravnanje toli važnoga dèla blaga narodnoga povèrivali samo uredno izučenim šumarom, i koliko moguće domaćim sinovom, koji bi potrèbite nauke izučili u domovini, u horvatsko-slavonskom šumarskom zavodu, kao što ga je predložio mnogo zaslužni g. Sporer, c. kr. nadzornik lugovah, u blagoj naměri i svèrsi shodno! Kamo srèće, kad bi službenike svoje tako platjali, da bi pošteno i stališu svome primèrno živèti mogli; kad bi ih tako štovali i cènili, kao što izobražen čovèk pravedno zahtèvati može, (jer tim se je žalibože slabo koi do sada mogao pohvaliti); kamo srèće, kad bi svoje službenike šumske, radi vlastite svoje koristi, postavili u takov stališ, gdè bi im moguće bilo sa svom dušom i sèrcem dužnosti svoje izvèršivati; kad bi nadalje svojim šumskim častnikom dali onu samostalnost i nezavisnost, bez koje najlèpši plodovi šumarske pomnjivosti usahnut i izginut moraju, bez koje šuma nikad ono dati neće, što bi dati mogla i morala; bez koje šumar, umèsto da bi izvèršivajuć svoje zvanje zadobio poštenje, nagradu i duševnu utèhu, često je nevoljno orudje za druge, čime se naravno vrèdja u njemu ćut za sve, što je pravo i pošteno; postaje nemaran, i krèpka volja u njemu za svagda se skèrši.

Nu da šumar dužnosti svojoj zadovolji, kao što trèba, mora, čim udje u službu, potanko proučiti šume, koje su mu povèrene, a zatim, kad dovoljno razmotri i razsudi sva naravoslovna, statistička, tèrgovačka i pravdena razměrja, sačiniti osnovu, po kojoj gospodariti misli.

Ako još šume nebi geometrički izměrene bile, trèba, da ih nadležni šumar, koi i onako zemljomèrnim naukom vèšt biti mora, malo po malo izměri; zatim će pako isti šumar, kad prouči vas prostor šumah, i koliko dèrvah u njih imade, naznačivati, koju stranu koje godine sèći valja.

Budući da se veći dio lugovah horvatskih, uslèd mno-

Digitized by Google

gogodišnjega neurednoga sèčenja, nalazi od prilike u jednakom nevoljnom stališu, zato mislim, da bi trèbalo ondi, gdè okolnosti i razmèrja dopuštaju, sèčenje polag jednakih prostorah razrediti. Za tu svèrhu, ako cèlo povèršje, koje je šumom zastèrto, razdèlimo po ustanovljenoj obhodji (*Umtriebszeit*), saznat ćemo svakogodišnju sèčnju, koja se po osnovi gospodarstva u jednom ili u više krajevah naznačuje; nu pri tom dobro valja paziti na uprave i načela od sèčenja, koja se pretežu na red, sliku, položaj mèsta, gdè se dèrva sèku, na udarce itd. Pronadjeno razdèljenje dèrvoséka mora se razgovetno naznačiti na gospodarskom krajobrazu, i po tom svagda u šumi pobilježiti mèsto, gdè će se kad dèrva sèći.

Ako šumom zarašteno zemljište svuda je od prilike od iste valjanosti, ili ako isto zemljište gledeć na vas prostor malo samo mèstah imade, gdè je zemlja hèrdjava itd., tad se cèlo povèršje, kao što je jurve rečeno, bez obzira na sadašnju njegovu narav, razdèli u toliko jednakih komadah, koliko je godinah za obhodju odredjeno. Ako bi malo šumah bilo, te ako bi zato dèrvosèki premaleni bili, tad se vas šumoviti prostor razdèli u polak ili u četvèrt toliko komadah, koliko obhodja godinah imade, i u pèrvoj sgodi može se takovi komad tek svake druge godine, a u drugoj sgodi tek svake četvèrte godine sèći.

Ako je šumovito zemljište odveć različite valjanosti, tad dèrvosèci nesmiju jednaki biti, nego se moraju razdèliti polag veće ili manje plodnosti zemljišta. U ovoj sgodi neka se odmah onom prilikom, kada se šuma geometrički mèri, prostori, gdè je zemljište dobro, posrèdnje ili hèrdjavo, koliko moguće potanko, pozabijenim, brojevi providjenim koljem, graničnimi liniami izmère; ove linie neka se na osobiti krajobraz prenesu, i polag razlike zemljišta različnimi bojami (farbami) naznače, n. p. dobra zemlja sivom, posrèdnja tamnom, a hèrdjava žutom bojom. Čim je to učinjeno, uzme se polag izkustva, koliko dèrvah jedno jutro dobroga, posrèdnjega i hèrdjavoga zemljišta davati može, i koliko bi dakle hvatih (klaf.) dati mogao vas prostor, kad bi sad za sèčnju prikladnim dèrvetjem providjen bio. Svu ovu summu od hvatih razdèli brojem od obhodje, pak ćeš saznati, koliko ćeš jednom moći na godinu dèrvah dobivati. Čim ovo saznadeš, razdèli dèrvosèke na krajobrazu tako, da svaki dèrvosèk polag množine dobroga, posrèdnjega i hèrdjavoga zemljišta, kad jednom stališ dèrvetja posvuda podpun bude, davati bude morao jednak broj hvatih pri sèčenju:

Digitized by Google

N. p. Da je nizka šuma 600 jutarah velika, i da ima:
a) 400 jutarah dobroga,
b) 100 » posrědnjega,
c) 100 » hèrdjavoga zemljišta, i da
jedno jutro od *a*) daje u 30godišnjoj obhodji 12 hvat.
» *b*) » » » 8 »
» *c*) » » » 4 »

Pod ovimi uvěti (*Bedingnissen*) davao bi vas prostor od 600 jutarah:

400	jutarah	po	12	hvat.	4800 hvatih.
100	»	»	8	»	800 »
100	»	»	4	»	400 »

Ukupni ovaj iznos sěcivoga dèrvetja od 6000 hvatih razděli vrěmenom obhodje = 30 godinah, i vidit ćeš, da vas prostor šume na godinu donosit mora 200 hvatih dèrvah. Ako dakle dèrvosěk padne:

sav na dobro zemljište:
tad mora $^{200}/_{12} = 16^{2}/_{3}$ jutarah prostora imati. Padne li pako na posve posrědnje zemljište:
tad mora $^{200}/_{8} = 25$ jutarah; a padne li na posve zločesto zemljište:
tad mora $^{200}/_{4} = 50$ jutarah prostora imati.

Nu ako dèrvosěk koi padne stranom na dobro, stranom na posrědnje i zločesto zemljište, tad se veličina njegova po tom urediti mora, i svakomu dèrvoseku trèba još toliko prostora dodati, da, ako su svi dèrvoseci dèrvetjem dobro providjeni, svaki pri sěčenju donositi može jednaku od prilike množinu dèrvah.

Izvan ovih, za godišnje sěčenje odredjenih, dèrvosěkah nesmije se nigdi drugdi dèrvo sěći, već ako bi u izvanrednih i osobitih sgodah od potrèbe bilo. U hrastovih šumah, kakove su ponajviše u Horvatskoj, polag učinjenoga izkustva probitačno bi bilo, kad bi se svaki već odredjeni dèrvosěk, barem za dvě godine prie sěčenja, od svake marhe poštedio; ako bi u to vrème nastupila usěvna godina, dobro bi bilo, u spomenuti dèrvosěk, kad već vas žir popade, pri vlažnom vrěmenu ntěrati svinje; ove bi žir podrovale i učinile, da bi laglje proniknuo. Kad bi se dèrva poslě dvě godine ovdi izsěkla, već bi u ovom dèrvosěku bila množina mladih hrastićah, tako da bi umětni usěv ili posve ili barem poněšto suvišan bio. Čim se dèrva ovdi izsěku, neka se odmah što bèrže odavle izvezu, a zatim valja dèrvosěk, novu kao branjevinu (*Hegewald*) dobro ograditi. Tko se o tom želi bolje izvěstiti, neka čita izvèrstno šumarsko dělo g. Franje Sporera.

Digitized by Google

Dèržava, bila koja mu drago, tim će se većma dizati u izobraženju, čim se više bude šumah kèrčilo i više zemlje na poljodèlstvo obratjalo; nu ovo će tek onda biti, kada se pomnoža stanovničtvo. U toj sgodi umaljavat će se naravno šume, a pomanjkanje dèrvah bit će veće nego što je prie bilo, a pri svemu tomu oboje, njive i šume, neobhodno su potrèbite za uzdèržati život čovèčanski.

Odtuda dakle proizticе naravsko načelo, da po vèštom i pomnjivom razsudjenju, koliko okolica koja dèrvah potrèbuje, i s osobitim obzirom na napredvidjene sgode, trèba samo toliko šumah zadèržati i gojiti, koliko je neobhodno potrèbito za dovoljno namirivanje občinske potrèbštine, i da takove za tu svèrhu odredjene šume valja uredno obradjivati, na njih paziti i branjevine zavoditi, da nebi s vrèmenom izginule.

Koliko ima u Horvatskoj prostorah, koji se tobož šume zovu, i koji sastoje iz same kèršljave jadne grabrovine, brezovine, jovovine, lèšnjikovine i smrèkovine, te osim kukavne mèršave paše druge koristi nedaju. Nebi li koristnie bilo, prostore ove ustupiti poljodèlstvu, da se izkèrče, ili u pomanjkanju dèrvah zaměnit ih drugim plemenitiim dèrvetjem, koje bi zemljištu onomu shodno bilo. A tako isto nebi li koristnie bilo, da se one po šumah kojekud nahodeće se kèrčevine, kao što su livade, pašnjaci itd., budući odveć udaljene za poljodèlstvo, a i malo koristi donose, pretvore u valjane prave šume? i u mèsto njih, ako baš imade premnogo šumah, da se ustupe poljodèlstvu šume, gdè su zločesta dèrva, koje bi poljodèlskim svèrham bolje odgovarale i koje graniče s njivami? tim bi se i šume i njive stopiti mogle više u jedno čèlokupno tèlo.

U obće svaki vlastnik šumah, ako želi zavesti probitačno i u Horvatskoj toli potrèbito i ožudjeno dobro šumarstvo, neka, na koliko mu dopuštaju podobne i mèstne okolnosti i pravice, prie svega prispodobi sadašnje stanje svojih šumah s onim, koliko svake godine potrèbuje i koliko može prodati; ako vidi, da je prodja velika, neka nastoji, koliko moguće, da šume svoje umnoža, i da gèrmje i šikarje pretvori u šume; vidi li pako, da šumah i onako premnogo imade, tad neka kèrči hèrdjave šume, a povekšava njive i livade; nu u jednoj i drugoj sgodi neka povèri upravljanje glavnice svoje šumske pouzdanim vèštim šumarom; neka iz lugovah svojih sèče samo toliko, koliko svake godine podmladak iznosi; izsèčena dèrva neka tako razredi, da ih što bèrže i skuplje prodati može; dèrvosè-

Digitized by Google

ke neka dobro ogradi; ako podmladka od samoga sebe nebi bilo, neka nepropusti nedostatku tomu doskočiti, t. j. neka zavodi umètne branjevine; neka pozorno pazi na šumske pašnjake, na sve šumske dužnosti i pravice itd. i tad mu se netrèba bojati, da će mu nestati dèrvah, te šumska glavnica bit će mu u svom b tju kao šuma osigurana za svagda. — *Caprag* m. listopada (Okt.) 1844.

Dragutin Kos,
nadzornik lugovah na gospoštinah grofice Jalžabete Erdödyce u Horvatskoj, horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva naredni sučlan.

Kušnje s krumpirom.

Čitajući više putah pohvalu maha pod krumpir na mèsto gnoja, učinio sam i ja ove godine kušnju.

10. travnja (Ap.) posadio sam med kukuruz po jamicah: jedan red bez gnoja; drugi red na maršeći prepèrhnuti gnoj; treći red na mah, iz zemlje izčupan i prie posušen (kakovim se služe sedlari i tapetari), tako da jedan pèrst na debelo pod krumpir došlo je maha; četvèrti red u jame, gdè je zemlja s pepelom sapunarskim dobro pomèšana bila. Na sve ove redove metnem u svaku jamicu po 4 krumpira od srèdnje debljine, iz kojih dobio sam slèdeći prirod: Za pol vagana potrèbovao sam:

Iz pèrvoga reda 12 jam. (kuć.), iz drugoga reda 10 jamicah,
» tretjega » 11 » » četvèrtoga » 14 »

Vidi se dakle, da je ovdi najviše činio maršeći gnoj, a najmanje pepeo sapunarski; gdè napomenuti imam, da pepeo sapunarski ništa nije hasnio, pače da je škodio možebiti zato, što zemlja bez toga jako je rahla.

Rohanca krumpira jedan komad, (kog sam dobio iz vèrta gospodarskoga družtva u Zagrebu,) imajućega $^1/_2$ fun. a očiuh 20, razrèzó sam na 20 komadah, tako da je svako oko za sebe bilo, i posadio sam ovih 20 očiuh bez ikakvoga gnoja u jednu podugovatu jamu na zeljnak (*Kopfkohlboden*), gdè je inače dobra zemlja. Istim načinom posadio sam u drugu brazdu 20 očiuh navadnoga běloga krumpira. Odovud dobio sam Rohanca $13^1/_2$ fun., běloga pako 10 fun.

Što se dobrote tiče, nisam našao, da je Rohanac tako tečan kao běli; nu gledeć na veći rod zaslužuje mèsto medju najboljimi krumpiri, već i zato, što je bio za 15 danah prie sasvim zazorio nego běli, te tako za zimsku sètvu prie zemlju izpraznio.

Kod nas je obćenito izkušeno, da podeblji krumpir bolje je saditi nego sitnii; to pako dolazi odtuda, jer bo-

Digitized by Google

lje dozrěva onaj, što prie počima rasti. Kao god pak svako rastje bolje je za sěme, ako dobro sazrie, tako i krumpir. — U Klanjcu 29. listopada (Okt.) 1844.

Stěpan Iveković,
horv.-slav. gospodarskoga družtva sučlan.

Hvala te hvala na ovoj věsti. Ona zaslužuje čestito město medju objavljenji podobnih kušanjah. Nu ovdi valja napomenuti, da nije dosta stvar koju jedanput samo pokušati, i da kušnje onda tek imaju pravu vrědnost i onda tek služiti mogu za pravilo, ako se često ponavljaju, ako se čine pod različitimi okolnostmi, u različito doba, na različitih městih, ne na malo, te ako se različite kušnje t. j. načini medju se prispodabljaju.

Evo nam lěpe prilike javiti, da je sučlan něki, blizu Zagreba, lětos odgojio krumpira iz sěmena, koje se nahodi u njegovih jagodah (jabučicah). Nejavljamo to zato, kao da je čudo kakovo krumpire gojiti na ovaj naravski način, (što je i onako isti sučlan već prie 50 i više godinah činio,) nego zato, jer upravo sada gospodarske novine toliko vèrhu toga pišu, veleći, da je to najbolji način, kojim se mogu odgojiti ne samo nove, nego i zdravie vèrste krumpira, koje neće tako lako podvèržene biti svim onim bolestim, kó što se nedavno po mnogih krajevih pojaviše.

Isti je sučlan prošaste jeseni jabučice od ranoga engleskoga krumpira posušio, u měsecu travnju (Apr.) satro, i izvadio iz njih sěme, te ga posijó u graste (lonce za cvětje). Stiže ih kojekakva nesrěća, te kad je došlo vrěme, da se krumpirove klice presade u zemlju otvorenu, bilo je samo 14 komadah po pèrst debelih sa zdravo razpruženimi žilami, koje su bile 6 do 10 palacah dugačke. Ovo je na jednom u jesen uzoranom travniku posadio i do dva puta okopao. Měseca rujna (Sept.) dadoše oni $2^1/_2$ funte krumpirah, od kojih su najkrupnii bili 2 lota težki i toliki, koliko maleno kokošje jaje, a najdrobnii kolik lěšnjak. — Isti će sučlan stvar tu pobliže motriti i još koi put pokusavati, pa onda tek usudjuje se izreći svoje mněnje, da li je ovaj način i u kojih okolnostih dobar i probitačan.

Gnoj i sěme.

Priporučali su više putah gospodari (veli *Mathieu de Dombasle* u svom gospodarskom kalendaru) a ono navlastito ondě, gdě se na rede sije, da trěba sitan prašan gnoj posijati ujedno sa sěmenom, dapače iznašli su već i nastroje, kojimi se može posao taj najlaglje obavljati. Nu vèrlo se varaju oni, koji nauk taj slěde; jerbo u pèrvo

Digitized by Google

doba, kako korěn pronikne iz sěmena (zèrna), da se uhvati u zemlju, netrěba mu nikakve hrane iz zemlje, nego se hrani iz onog gojiva, što se nalazi od naravi za tu svèrhu (da tako kažem) u utrobi sěmena (zèrna); i tim je u to doba korěn nalik na čedo, što se hrani još u utrobi materinoj. Rastje tek onda počima vaditi hranu iz zemlje, kad mu se već listje iznad zemlje razvilo, a š njime i moć, što zrak udisiva. A onda se već kraj od korěna, kojim hranivo u sebe cèrpi, daleko i duboko razgraniva prěko onoga města, gdě je zaleglo sěme. Dakle ništa zato, i śve ako se gnoj i nenalazi tik do sěmena. Dapače više putah je koristno, kad do sěmena neima nimalo gnoja, jerbo něke vèrste gnoja ubijaju mladu klicu, ako je se dotiču u pèrvo rastuće doba, kao n. p. razdrobljene na prah pogače od rěpice. Medjutim sitan prašan gnoj od puno je jače sile, ako se prie il poslě sětve širom po polju (njivi) porazsipa, zašto da ga onako kiša laglje može razaprati, a zemlja bérže upiti.

Što sam baš ovdi govorio (nastavlja g. M. de D.), može se kazati (a ono i naročitie) o načinu, kog mnogi priporučuju, naime, da se ima sěme prie sětve sa stanovitim gnojem poměšati zato, da se unaprědi nicanje i rastenje klice. To je medjutim posve izlišno, dapače kad i kad pogibelno i škodljívo. Isto ovo može se kazat i o onoj navadi, što su do sada namakali u vodu sěme skoro prie nego se posije, za ujedrit ga, da što bèrže i bolje uznikne. Ako je zemlja vlažna, kad se sěme posije, ono će i onako domala proniknuti i uzkliti. Ako li je zemlja suha, onda će klice, što proniknu načinom ovim, mnogo morat propatiti, ako uztraje suša, dapače mnoge će sasvim povehnuti. Svakako trěba vèrlo paziti, služeći se srědstvom ovim, da se sije u najbolji čas, t. j. upravo onda, kad počima klica nicati iz zèrna. Nu ako baš u taj čas nemožeš sijati, bilo porad toga, što je lošo vrěme, bilo, što je zemlja prevlažna, onda čověk ima nepriliku, te se može sijući sěme odkinuti klica, ili će naopako pasti u zemlju, tako da će trěbati koje vrěme, dok se izpravi, ako po srěći, padnuvši naopako, baš sa svim nepropadne. Zato ti nevalja nimalo navada namačući sěme u vodu prie nego se sije, a najmanje onda, kad ga puno ima.

Landw. Literatur Zeitung.

U ostalom napominjemo ovdi, da g. M. de D. priporuča, da se sadra *(Gyps)* ima sijati ujedno sa sěmenom raznih vèrstih děteline, (od prilike) vagan na ral, a isto onoliko poslě opet u dojduće prolětje na klicajuće rastje.

Digitized by Google

Mèrkva.

Ima malo rastjah (veli g. *M. de Dombasle*), koja bi u obziru kèrme vrèdnia bila, nego mèrkva što je. Može se kazati, da zemlja jedna, ako se zasije mèrkvom, od prilike po vagi polovicu više, a po měri gotovo tri putah više donosi, nego li kad se zasadi krumpirom. U ostalom je rastje ovo jedno od najzdraviih hranàh za svaku živinu. Mèrkva je korènje, koje osobito konjem najboljma ugadja. Ako se kèrmi, što dobiva konj po dan, dodaje 15—20 funtih mèrkve, to će ti on kroz svu zimu ostati zdrav i čil kao jelen. A pri tom može mu se poněšto zobi uzkratiti i prištediti. Nu opet nije dobro, ako se konj medjutim odbija sasvim od zobi, najpače, kad ga prěko dana uprezaju u težke radnje.

Nadalje ima mèrkva još i tu prednost, da ju možeš sasvim zdravu i dobru dočuvati do m. travnja (Ap.) i dulje, ako ju dobro sahraniš, te paziš, da joj ništa nedodija.

Pisalac članka ovoga dodaje rèčim g. *Dambasla* još i to, da je g. *Arthur Young* (ako se nevara) već prie 80 godinah napomenuo, da su koristno to korènje u Engleskoj vèrlo jako sijali, i s velikim probitkom polagali kao pitomu kèrmu konjem, kravam i drugoj živini. Tamo se je sijalo na različite načine, medju ostalim na pšenicu i raž, čim se zavlači i poslè žetve stèrnoga žita rukama okapa. I pisalac osvědoči se kroz više godinah, da se mèrkva s dobrim uspěhom polaže omadi (mladim konjem), kad imaju keh (*Druse*). Za tu svèrhu trèba mèrkvu sitno srězati, bez da se ikakva druga kèrma doda, samo trèba pored toga metnuti u jasle takodjer poněšto zdrave skore slame.

Razkomadanje seoskih zemljištah. Kad se zemljišta razkomadaju i poměšaju, i kad se povèrh toga udari na nje i slobodna paša, onda je gospodarstvu isto tako težko rasti i naprědovati, kao i dětetu, što se gvozdenim verigam pripaše u zibku t. j. kolèvku. (*François de Neufchateau.*)

Kèrmne trave, ako se zelene polažu marhi, daju puno više koristi, nego li sěno, koje bi se na istom prostoru dobilo; zašto trava, dočim se posuši, izgubi mnogo gojiva, koje pri tom poslu zrak potroši.

Slama za nastelj, rězana ili sěčena, upija mnogo bolje vlagu, i daje živini mekši i pohodnii bèrlog (*bequemeres Lager*), nego dva puta toliko isto nerězane slame.

Proti ušim govedjim uzimlju se tri strane stepke i jedna strana lanenog ulja. (*Dorfzeitung von Pfaffenrath und Löbe.*)

Digitized by Google

LIST MĚSEČNI

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

TRETJA GODINA

1844.

U ZAGREBU.

Tiskom kralj. p. hor.-sl.-dal. tiskarne Dra. Ljudevita Gaja.

Digitized by Google

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 1. Zagreb. Měseca Sěčnja. **1845.**

Sadèržaj: Ufanja k novoj godini. — Posao natapanja. — Nova podružnica. — Věsti od podružničah. — Primětbe k ovim věstim. — Oglas.

Prosili smo od Boga, da nam godina ova, u koju stupismo, porodi dobu blagu za naprědak domovine naše. Što smo prosili, i izprosili smo. Godina ova počima se pod znamenji, koja obriču (obećavaju) naprědku i dělovanju našega družtva više sréće, nego ikoja od one četiri godine, odkako obstoji družtvo. Glavni odbor, — koga ufano nije moći potvoriti, da je kad po zraku kule gradio, da je praznimi obećavanji pítao sučlanove, — misli, da ni sebe, a ni članove prevariti neće, ako im rekne, da je to prava, živa ístina, koju se náda posvědočiti i dokazi, valjda već u pèrvoj budućoj občinskoj skupštini. Napominjemo to samo zato, da zadovoljimo nagnutoj, brižljivoj pomnji, a ne, da uzbudimo pretěranih, prěkoměrnih očekivanjah.

Broj ovaj, kojim se započima měsečni list od ove godine, ima u sebi gotovo samih svědočanstvah o podupiranju našega tèrsenja; a da u svakom slědećem broju bude još i više ovakih svědočanstvah, to je jedna od naših iskrenih željah k novoj godini.

Posao natapanja. Glavni odbor, kako je znano, bio se je u tom poslu pismeno obratio na mnoge věšte ljude u Talianskoj, upitavši ih za njihov savět. Nu odgovori, koji

Digitized by Google

mu stigoše na ta njegova pisma, osvědočili su ga, da bi vèrlo mučno bilo, zanat natapanja u našu domovinu uvesti, i ovdi ga razprostranjivati onim putem, kojim je dosad kanio bio udariti, jerbo put taj iziskivao bi sila gotovoga troška već u napréd, a moguće, da se taj trošak nebi izplatio, da taj način nebi urodio očekivanim plodom. A zašto ne, evo razloga U ravnoj Lombardii, gdě ima posvuda dobro uredjenih vodovodah, znadu i navadni upravitelji gospodarstvah i njihovi pomoćnici već iz običaja polja i livade natapati i posao taj ljudski voditi, pak zato i ima vèrlo malo znanostno izobraženih natopnikah, t. j. ljudih, koji bi taj zanat izučili bili u školah ili iz knjigah, a takov bi se čověk samo za skupe novce dao prěko planinah, pak ako bi k nama i došao, kad bi vidio, da svět bez njega nemože biti, to bi on sve više i više tražio i zahtěvao, pače i izmako, čim bi mu se što i najmanje nepovoljnoga dogodilo. Isto tako težko bi bilo, a ono samo za velike novce, dobiti odanle dělovodjah, bez kojih, kao što smo već prie protresali u měsečnom listu, nije ni hasne pošiljati po takvoga natopnika. Dělovodje ove, neznajući naški, a ni našili običajah, kad bi im što i najmanjega puhnulo u glavu, lahko da bi skupa s majstorom usréd děla izmakli, i u smetnji ostavili gospodina zemaljskoga, kod koga rade, ili iznenada prekinuli dělo pod kojom nibud izlikom i izgovorom, n. p. da im zrak nesluži itd., a to bi gospodi zemaljskoj, kod koje su stali u dělo, nanělo veliku štetu.

Okolnosti one i razmišljanja ova nanukaše glavni odbor, da je odlučio: poslati u Lombardiu čověka domaćega, u koga su potrěbita znanja i svojstva, neka se tamo sa spomenutim zanatom upozna u toliko, da bude kadar i u našoj ga domovini těrati polag razlike okolnostih i městah, i da bude u stališu druge takodjer u njemu podučavati. Pa evo! naměrio se srětno na takova čověka, gosp. *Vasilia Šimraka*, zemljoměrca u Zagrebu, koi je posve věšt

Digitized by Google

talianskomu jeziku, koga vèrlo preporučuju pismena svědočanstva, komu je stvar ta već podobro poznata, budući se već odprie bavio bio više godinah u Talianskoj. Muž ovaj ponudio se je sám od sebe iz osobitoga nagnutja k nauku ovom.

Gospodin *Šimrak*, kako svèrši nèkoje poslove, koje svakako još dogotoviti mora, kani od prilike okó srědine měseca veljače (Febr.) krenut se odavle put Milana i onakih okolicah, gdě je najsgodnia prilika zanat taj podpuno se naučiti, i budući da se u stvar tu poněšto već i razumě, zato se náda, da će se odanle za dva tri měseca vratiti moći kao posve vèšt natopnik.

Ovo, mislimo, da smo dužni objaviti onoj gospodi sučlanovom, kojim živo stoji do naprědka ove stvari.

Nova podružnica

družtva našega ustanovila se na dan 21. prosinca (Dec.) měseca prošaste godine na *Brezovici*, izabravši si za predsědnika vicearkidjakona i župnika g. *Jurja Novosela*, za tajnika provisora grofa Gyulaya, g. *Karla Schramma*, za odbornike: gg. dvorskoga sudca *Tadia Ferića* od *Hudoga Bitka*, župnika *Josipa Sačića*, vlastelina *Edvarda Švabelja*, i provisora Obreškoga *Pavla Konratha*, a za pěneznika gosp. *Andriu Matkovića*.

Iz zakonah t. j. pravilah valja napomenuti:

Članovi su dužni pobudjivati i podučavati seljaka, i zato se naredjuje, da se u sědnice (skupštine, sastanke) vazda zovu i vode nèki pametnii seljaci, věćanja da budu u domorodnom jeziku, matica (protokol) pako a i vèsti, koje se upravljale budu na gospodarsko družtvo, da se pišu němački.

Obvezuje se od svoje volje podružnica, da će novčane priloge od svojih sučlanovah sáma pobirati i družtvenoj pěneznici pošiljati.

A iz matice t. j. protokola pèrve sědnice evo nèkoja:

Digitized by Google

Javlja dvorski sudac g. *Ferić*, da je on poslědnje godine žito svoje kosio, a ne žeo; — isto tako javlja provisor na Obrešu, g. *Konrath*, da je on barem veći dio stèrnoga svoga žita kosio, i osvědočio se, da je time i vrěmena pristedio, i više slame i zèrnja dobio; — ponudja se provisor g. *Schramm*, da će on svaki naručak glavnoga odbora drage volje izvèršiti, sěmenje, koje mu se izkušavanja ili pomnožavanja radi pošalje, posijati, i druge prispodobne kušnje činiti.

Věsti od podružnicah.

Nije moguće doskočiti našemu gospodarstvu, dok nesaznamo potanko, kako ono stoji u svakom kutu domovine naše. Ako hoćemo, da pobudimo volju k poboljšanju gospodarstva, i da u njemu za dobar korak pomaknemo se napréd, tréba, da si zamenito javljamo, kako nam stoji domaće gospodarstvo, da se o njem razgovaramo, i da medju se prispodabljamo (sravnjivamo) različita naša gospodarstva. O istini ovih rečih osvědočen budući glavni odbor molio je već toliko putah gospodu družtvene članove, da mu šalju gospodarskih i ekonomičko-statističkih věstih. A da je glavni odbor za to molio i s kakovom srěćom, to svědoče dovoljno pèrve tri godine měsečnoga lista.

U istoj naměni bili smo se měseca listopada (Okt.) p. g. obratili pismeno na sve kolike podružnice, moleći ih, da nam svaka iz svoga kotara šalje věstih vèrhu svake grane obèrtnosti seoske, osobito pako, a ono prie svega, da nam jave:

1. Stališ svilarstva, s potankimi, koliko moguće, dovodi, priměri i dokazi, n. p. ima li u novie vrěme nasadah od dudovah (muravah), gdě i tko ih je posadio? gdě i tko je najviše svile napreo? koliko je svile u obće napredeno? itd. itd.

2. Pčelarstvo. Jesu li se pčele u ovih poslědnjih godinah pomnožale ili pogubile? što je tomu uzrok? kakove su košnice (ulišta, tèrnke) u običaju; koje obćine ili koji pčelari najviše meda vade? kuda se med prodaje? itd. itd.

Digitized by Google

3. Gledanje marhe i tegleća marha. U koliko moguće, potanko i obširno, n. p. glede tegleće marhe da li se i krave u jaram prežu, volovi zimi podkivaju? itd. itd.

4. Kakova se žita, kakovo predivno bilje, kakove kèrmne trave itd. siju, kako li se nastoje, dok rastu, n. p. je li se proja (proso), kad uznikne, ili ozimina na prolètje vlači (zubi, bèrna, dèrlja), oli valja?

5. Obradjivanje (obdělavanje) njivah. Je li samo u običaju plug i brana (dèrljača, bèrnača, zubača), ili su već uvedena i druga orudja, n. p. ralica, ili sijača, kojom se kukuruz na rede sije itd.? oru li se njive unakriž?

6. Spravljanje žita. Je li se žito žanje ili kosi t. j. je li gdě već i košnja žita u običaju?

7. Kako je gdě žito i vino urodilo? koja im je prěka cěna?

Na molbu ovu stigoše dosad vésti od sl. podružnice *ludbrežke* i *zagrebačke*. Evo na kratkom sadèržaj tih véstih.

Ludbrežke podružnice vést sadèržava se u sědničnom protokolu. Priobćujemo iz njega ne samo odgovor na někoja gori spomenuta pitanja, nego i još někoja druga objavljenja.

Godine 1844. učinjene kušnje s krumpirom, na mahovinu posadjenim, nisu pošle za rukom, premda je zemlja bila kao i priašnje godine; krumpira bilo je dosta, ali je bio droban. G. veliki sudac *Pavao Gvozdanović* kušao je takodjer iste godine krumpir saditi: 1) na gnoj, 2) na gnoj i mahovinu zajedno, 3) na samu mahovinu; najbolje je obrodio krumpir 1), a najgore krumpir 3). Mimogred napominje se jošte: izkustvo uči, da krumpir najbolje raste na novoj kèrčenoj zemlji.

U ogledu *svilarstva* javlja se. Neumornim trudom i nastojanjem velikoga sudca g. *Pavla Gvozdanovića* — što sa živahnom hvalom napomenuti valja — posadjeno je od početka 1842. g. do sada u slědećih občinah dudovah:

Digitized by Google

U občini	*Ivanečkoj*	350.
» »	*Kuzminskoj*	220.
» »	*Selničkoj*	150.
» »	*Veliko-Bukovečkoj* . .	350.
» »	*Kunovečkoj*	160.
» »	*Malo- i Veliko-Otočkoj* .	220.
» »	*Imbriovečkoj*	150.
» »	*Rasinjskoj*	350.
	Svega . .	1950 dudovah.

Osim toga ima pěneznik, g. *Juraj Šafarić* na svom vèrtu posadjenih 512 dudovah, a nj. jasnost knez *Batthány* odlučio je občini Ludbrežkoj za dudovinjak (dudaru, murvinjak) 2 rali zemlje.

Priměroma ovim novim murvinskim nasadom, i priměroma onim tolikim dudovom, koji su posadjeni još u priašnja vrěmena, i kojih svako selo u Podravini množinu ima, moglo bi se u kotaru ovom svake godine odhraniti sila galetah (kokonah, čauricah, kožurakah) i napresti vèrlo mnogo svile. I zaista, hranjenje galetah u okolici ovoj bilo je od velike važnosti i koristi tja donle, dok nisu počeli Židovi *zakupljevati*. Sada pako ne samo što je ova grana obèrtnosti popustila, nego se je još i bojati, da će s vrěmenom prestati sasvim poradi monopola[1]), kog su uveli Židovi. Toga radi umoljava se glavni odbor, neka bi se obratio na političke vlasti, i neka bi kod ovih izposlovao, da se Židovom zabrani po selih *zakupljevati*, i da pri klasificiranju galetah vazda bude varmedska osoba.

Za dokazati, kako svilarstvo pada[2]), navodi se sad, da ovo několiko godinah u *Koprivnici* i *Križevcih* proda se samo 250 od prilike centih galetah, a svile da se jedva naprede 24—25 centih, gdě je usuprot okó g. 1830. i 1831. svilar Koprivnički g. *Reihwein* sám sa svojim drugom g. *Jankom Bubanovićem* dobiti znaq svojih 280 centih galetah. Što pako kameralska i druga Koprivnička svilana?

Galete ovdi odhranjene prodaju se koje u *Križevce*, gdě su slèdeće svilane: 1) g. *Janka Bubanovića*, 2) kameralska, koju dèrži g. *Hoffmann et Comp.*, 3) g. *Reihweina*; —

Digitized by Google

koje u Koprivnicu, gdě su slědeće svilane: 4) istoga g. *Reihweina*, 5) g. dra. *Bastašića*. Ima dakle u okolici ovoj, t. j. u kotaru podružnice ove, svilanah pet.

Pčelarstvo u kotaru Podravečkom nezaslužuje baš poslědnje město. Pokazuje ovdi narod osobitu ljubav prama pčelam. Pčelari ovdašnji znadu dobiti svojih 550 do 700 centih meda. Najbolje napréduje pčelarstvo u okrugu *Kuzminskom, Imbriovečkom* i *Gjelekovečkom*, gdě pčelar 4—7 a i više centih meda prodati može na godinu. Ima ovdi pčelarah na glasu, n. p. u Selnici *Ipša*, u Cvetkovcu *Andrašec Marko*, svaki od ovih prodao je god. 1844. prěko 4 centa meda. Pridružuje se ovim *Smok Marko* iz Sobotice, al' u svoj okolici pèrvi je *Santaić* iz Torčeca, koi je iste godine prodao prěko 8 centih meda. Jesenas bile su pčele gorje i prodato je manje meda nego priašnje jeseni. — U obće pako uzeto ova grana gospodarstva znamenito raste. Svako gleda, da si pribavi pčelah, i da od njih vadi korist. Pčelnjaci su u šumah, u vinogradih, u bašćah, na livadah. Okružne gospoštine čine, koliko mogu, da podignu ovu granu obèrtnosti. Med, što se ovdi pribavi, proda se u Koprivnicu, Varašdin, Legrad i Kanižu.

Žito ovdi posvuda žanju, jedini ga koši g. *Mirko Inkey* od *Palina*, c. kr. komornik i sl. varm. zvolenske administrator, na *Rasinji*, gospoštini svojoj. Svět ovdi dopušta, da je u mnogom bolje žito kositi nego žeti, naime, prištedi se pri jutru $^1/_2$ težaka, i dobije se više slame. Medjutim probitačnie mu se vidi žito žeti, jedno, što zemlja, kada se žito nizko kosi, od sunčanih žarah mnogo gubi od svoje jakosti (snage), drugo, što je odviš težko kositi položeno žito, tretje, što košeć žito trěba samih mužkih težakah, baš u ono vrěme, kada se i livade kose.

Iz protokola, kog piše sadašnji podružnice tajnik, g. *Pavao Draganec*, župnik Rasinjski, navodimo još i to, da je u istoj sědnici

nadalje odlučeno, da se u buduće sva objavljenja na glavni odbor pišu u narodnom jeziku, u ostalom pako, da

Digitized by Google

je pri věćanjih svakomu slobodno služit se i němačkim jezikom;

odreko se dosadašnji predsědnik, veliki sudac g. *Pavao Gvozdanović*, predsědničtva poradi mnogih poslovah, kojimi je obteretjen, i na město njega da je izabran za predsědnika prečastni g. *Adam Žuvić*, zač. kanonik začesanski, vicearkidjakon kotara koprivničkog, i župnik sl. i kr. grada Koprivničkoga.

Od *zagrebačke podružnice* dobili smo:

1. Věst, kako je lani urodilo žito i vino.
2. O gledanju marhe, od g. *Martina Langa*, sl. varm. zagr. nadzornika hergele, živinskoga lěkara itd.
3. O prezanju, podkivanju i toplom kèrmljenju rogate marhe, od g. *Leopolda Philippa*, bisk. osrědnjega provisora.

Věst pèrva sadèržava slědeća:

Pšenica. Samo je na někojih městih dobro urodila, a u obće na srědnju ruku. Prěka ćěna od vagana	1	fr.	45 kr. *Srebra.*
Raž (hèrž). Zločesta lětina . . .	1	»	20 »
Ječam. U obće takodjer zločesta lětina .	1	»	18 »
Zob (ovas). Poradi suše prolětnje zločesta lětina	1	»	12 »
Proso (proja). Srědnja lětina . . .	1	»	6 »
Kukuruz. Suša měseca travnja (Apr.) i svibnja (Maja) mnogo mu je nahudila, i zato nije mogao uroditi onako obilno, kao što se je svět kasnie nadao .	1	»	24 »
Helda (hajda). Rána nije dobro urodila, a kašnje posijana poradi kišah m. listop. jako zlo	1	»	3 »
Krumpiri, dobro su urodili . . .	—	»	24 »
Rěpa, takodjer	—	»	20 »
Kupus takodjer, 100 glavicah u poprěko po	—	»	48 »
Vino. Po někojih krajevih urodilo je manje nego p. g.; po drugih, osobito oko Zagreba, podobro više. Vino je dobro i toliko ga je urodilo, da je svět u obće zadovoljan. Vedro (akov) prodaje se u poprěko po	2	»	20 »

Digitized by Google

U drugom sastavku nadzornik bergele sl. varm. zagrebačke g. *Lang*, trudi se pokazati, kako bi lahko bilo domaća naša goveda poboljšati i oplemeníti, da se uvedu občinski bikovi od osobite trage (plemena). Priměra radi navodi očevidno dobre poslědke, koji se pri konjih jedino s toga porodiše, što po varmedjah ima plemenitih (izućih) pazduhah. Nadalje uvěrava, da je on putujući po varmedji toliko putih slušao, kako isti seljaci žele, da bi se uveli občinski bikovi; al pravo ima veleći, da bi takova naredba onda tek bila od prave koristi, kad bi se prie seljak uputio, da mu trěba gojiti i *više* i *bolje* kèrme. Toga radi predlaže, neka bi se: 1) posvuda više děteline sijalo; 2) marha u jaslih hranila. Jerbo osobito hraneći marhu u jaslih može se zabraniti, da se mokre livade nesgaze i tako da nepropadnu, da toliko kèrme pod nogama i od balege marvinske po zlu neprodje; hraneći marhu u jaslih dobit će gospodari mnogo više, a ono i bolje kèrme, osobito otave, ove prekrasne hrane za krave muzare, koju sad marha obično popase, i koja u seljanskih gospodarstvih propada s prolětnje paše i poradi nje zakašnjene kositbe sěnokošah.

G. provizor *Philipp* u razpravi svojoj napominje u uvodu najprie tri obična načina prezanja, naime: za rogove, u jaram, u hamote. Glede ovih veli, da pèrvi način najviše potare marše, koje ovako po razlogu svoga napora premalo služi; da drugi način, koi je kod nas posvuda u običaju, natare i nažulji marše, kad je vrěme mokro, što on vèrlo srětno lěči s otančenim *extracto saturni*; a da je tretji način po mněnju njegovom najbolji i nashodnii. G. *Philipp* želi, da bi se ovaj način prezanja, koi je na Štajeru, po Gornjoj Austrii, Bavarskoj itd. posvuda u običaju, uveo takodjer kod nas, premda je skuplji nego jaram, al ono, što više košta, naplatit će dovoljno marše, koje će tad mnogo više služiti i uraditi moći. G. *Philipp* priporuča, neka bi gospoštine sedlarom naložile, da dèrže děti-

Digitized by Google

ćah (kalfah), koji znadu i hamote za goveda praviti; ovako bi se naskoro razprostranio posao ovaj, komu su věšti isti seljaci po onih krajevih, gdě su hamoti u običaju [3]).

O podkivanju volovah [4]) govori g. *Philipp*: Volovi se podkivaju u Koruškoj, na Gornjem Štajeru, u Austrii, a osobito okó Mariacela, Sontagsberga itd., što je vèrlo hasnovito na onih brěžnatih kèršnih putevih, ako ih podkiva *věšt kovač*. Nu nebi škodilo, veli nadalje g. *Philipp*, kad bi se podkivali i oni volovi, koji su blizu varoša, il koji često put dolaze na varoški kameni tarac.

»Krave se uprezaju,« — neka g. *Philipp* sám sada govori, — »u mnogih zemljah, gdě se puno goji marhe, i ja sam se o tom potanko osvědočio u Muričkoj dolini (Mürzthal). Tamo seljak, koi hrani mnogo tegleće marhe, upregne svaki dan po dvě krave, i vozi kući za svoju marhu zelenu kèrmu i stelju (nastelj). Naravno da se krave toliko neprežu ni nemuče, kao druga tegleća marha; nu ova po vidu malena pomoć čini sasvim tim mnogo u seljanskom gospodarstvu: jerbo tad za privažanje trave, děteline il stelje netrěba često po vas dan dèržati u pripravi po dva vola, nego volovi rade silnie poslove, a kravam to nimalo neškodi. Ta uprezaju se i kobile, često put i *sužděbne*, a to im ništa neškodi; žděbići, kadkada od jednoga dana, kasaju nuz svojih materah, pa im nikad nepofali hrane, zašto dakle nebi mogle krave obavljati lahke poslove okó kućišta.«

O *parenju kèrme* da čujemo od rěči do rěči, što veli g. *Philipp*.

»Pri lětošnjem pomanjkanju kèrme, koje se već sad osětja, želiti bi bilo, da bi mnogi gospodar hotio uviděti korist, koju pruža parenje kèrme:«

»1. Rastavi para svu plěsan (*Schimmel*), dakle svaka inače neužitna kèrma biva, kad se opari, maršetu tečna i naprědna;«

Digitized by Google

»2. Budući da para skroz probije i razmekša najokorniu travu i slamu, zato najokornia trava i slama biva, kad se opari, tečna;«

»3. Kèrma parom izkuhana udara vèrlo ugodno u štali (pojati) i ugodan joj miris raztèra svaki smrad;«

»4. Najposlè prištedi se vèrlo mnogo sěna.«

N. p. ako se 24 vola hrane dobrim sěnom, trěba, računajuć na svaku glavu po 20 funt., na dan svega 480 fun. Buduć pako da ja marhu na dan po dva puta, naime u jutro i o. pódne, hranim oparenom kèrmom, to svako marše s večera dobije 4—5 funt. kèrmne slame, a 3—4 funt. sěna.«

»Kuhana kèrma sastoji iz izmlatjenoga kličja (stabalah) od děteline, iz staroga nevaljaloga sěna i kukuruzinja, što se poněšto osoli. Tako dakle prištedim na dan 4 cente dobra sěna, buduć da one 3—4 cente sěna, što s večera dobije marha, odračunati valja od 480 funtih potrěbitoga sěna. Sad je centa sěna po 1 fr. 30 kr., dakle prištedi se na dan 6 for. srebra, a marha kroz to niti strada, niti dobije lošu kèrmu.«

»Mnogi gospodar mogao bi tu primětiti: koliko košta sprava za parenje? koliko makina za sěći? hoće li se sluge (družina) tomu poslu prilagoditi?«

»Na to odgovaram: Koi gospodar nebi smogo žganjarskoga kotla? koi starih lagavah (bačavah) od 30 do 40 akovah (vedarah)? Tko to ima, netrěba mu više za vàs taj posao nego svojih 25 do 30 for. srebra, i ja sam pripravan svakoga, koi želi, ubavěstiti, kako mu se pri tom vladati valja. Ako li gospodar neima makine za sěći, a ono neka si pribavi navadnu sěčkarnicu. Na toj može svaki volar i kravar sěno izposěcati, isto tako družina kukuruzinje zimi, kad i onako neima drugog posla.«

»U ovdašnjoj glavnoj gospoštini našega vele štovanoga gospodina predsědnika ima jedna parna makina i jedna makina za sěći, i ove svaki dan rade, nu valja š njimi

Digitized by Google

pozorno postupati. Kad su počele makine ove raditi, nije se *htěla* družina prilagoditi, al sad sam već tako daleko dotěrao, da se svaki dan pari, a sluge da već nemèrmljaju. Sve je lako, kad samo službenik zna postupati s družinom, poslušnoj valja lěpu rěč dati, pohvalit ju, a neposlušnu ozbiljno pokarati.«

Leopoldo Philipp,
bisk. osr. provisor, zagr. podružnice tajnik.

Primětbe k ovim věstim od podružnicah.

1. Mi o dozvolenoj samoprodaji (monopolu) takove vèrsti ništa neznamo; a i kako se slaže obstanak takove samoprodaje s onim, što se u istoj toj věsti govori malo niže, gdě se neprestano napominju privatne svilane, kojih još ima i u obližnjoj okolici, kao n. p. u *Virju*, u gjurgjevačkoj regimenti? — Kako bi sve ove posebne svilane obstati mogle, kad bi tko zakonito pravo imao galete po svojoj volji i ćudi cěniti i kupovati?

2. Ako na žalost ova obèrtnosti struka u istinu pada, to sigurno bit će tomu uzrok něšto drugo, nego što se ovdi navodi. Jer, na koliko je nama poznato, svake godine ima više ljudih, koji se tako rekuć otimaju, tko će više galetah nakupovati. Nestalo je do duše několiko malih predionicah (filatoriah), ali ne s toga, kao da bi galetah manje bilo, nego zato, što se galete više traže i što im je uslěd toga cěna poskočila. Tako je svilana g. grofa *Nugenta* u Kastelu pri Karlovcu, koja se sve više i više povekšava, prošaste godine, gdě je do 300 funtih svile naprela, funtu galetah kupovati morala po 40 kr. srebra. A nova fabrika, koju je nj. eks. presvětli g. biskup zagrebački u Jurjevcu (Jurjevoj vesi) kod Zagreba zaveo, počet će dojduće godine raditi, i ona će izvan galetah, koje sama odhranjivala bude, morati još i od drugih ljudih kupovati galetah. A šta može onomu, koi se tim bavi, povoljnie biti, nego ako mu galete jaku prodju i dobru cěnu imadu?

Digitized by Google

3. Pisac ovoga dao je u stan gospodarskoga ovoga družtva jedan volovski i jedan kravlji hamot. Taj kravlji pribavio si je on jednom u někom kraju saksonske zemlje, gdě su se pomanji seoski gospodari služili kravami za teglenje, i gdě je poraba hamotah obćenito u običaju biła; a volovski hamot napravio mu je na njegovu naruku jedan sedlarski dětić iz iste okolice. Ovi hamoti dosta su do duše izderani i oštetjeni, jedno, što su već mnogo služili, često se tamo amo prenosili, a drugo, što su ih onomadne izgrizli štakori, nu pri svem tom mogu još biti za izgled ili kalup, ako bi tko hotio polag njih nove si napraviti dati. Piscu ovoga težko je, kad vidi, kako se ovdi kod nas siromaška marha pod tvèrdim jarmom muči i kini, i zato na korist i uboge te živine, i gospodarah njezinih želio bi, da bi mnogi i što skorie hotěli pokušati u svom gospodarstvu te hamote; nu pri tom neka neostave družini, da sama sudi, jesu li hamoti shodni il nisu.

Svaki, koi je pozorno i ozbiljno pazio, kako se marha, pod hamoti tegleća, mnogo bèrže, laglje i spretnie kretje, nego li ona pod jarmom, — rado će i negledeć na onu korist, što tako upređena marha vući može mnogo više tovara, potrošiti na hamote nèšto više novacah, što će mu se i onako bèrzo nadoknaditi, ako se prepregom tom onako, kao što trèba, služio bude.

4. Podkivaju se volovi u mnogih krajevih Horvatske zemlje, imenito po svem gorskom kotaru prèko Kupe, te imade kovačah, koji su tomu poslu vèrlo věšti. Imadu tamo navadno polu-podkove*) *(Halbeisen)*, gdě svaki papak dobiva po jednu, koja se prikiva malimi čavlići. Po drugih je zemljah u običaju druga vèrsta podkovah za marhu, a čini se, da su ove i bolje; podkove se nepribijaju sa čavlići, nego spředa i sa strane imadu kao okrajke, koji se previnu okó papka i tako se učvèrste. Nu imade i

*) Nebi li nam tko javio, kako ih narod zove? *Ur.*

Digitized by Google

čitavih podkovah, kao što su n. p. konjske, nu ove trěba sasvim zabaciti, jer pèrvo papci, koji su ovako okovani, nemogu se, kad stanu na zemlju, po naravi svojoj razglabati, a drugo zavèrgne se kojekakovi gad medju papke. Kao što je u mnogih okolnostih podkova za konje neobhodno potrěbita, tako je zaista probitačna i za volove, koji često hodati moraju po kamenitih ili gladkim ledom zastèrtih putevih; samo bi želiti bilo, da nebi ni ovo odviš u običaj ušlo, kao što je već u običaj ušlo podkivanje konjah. Vidimo često, kako se najlěpša kopita mladih ždrěbacah time pokvare, — (jer da se kopito, ako se podkova makar bog zna kako věšto pribije, pokvariti mora, to najbolje zna u poslu tom znanostno izobražen kovač) — dočim u istoj okolici i pri istoj porabi najvèrstnii lovački, putni i tegleći konji 20 i više godinah služe, bez da su u svom životu ikada podkovani bili; kao što to pisac ovoga posvědočiti može iz mnogogodišnjih izkustvah, koja je doživio po raznih zemljah i dèržavah; nu o predmetu ovom misli on drugom prilikom obširnie govoriti.

5. Običaj, služit se kravami za teglenje, ne samo što se po někojih okolicah domovine naše sve više razprostire, nego čini se, da je već odavna udomaćen po gděkojem kraju, akoprem ni ovdi jošte nije tako obćenit, kao što bi valjalo. Tomu je po svoj prilici krivo ono predsudje, što seljak, koi volove dèrži, misli, da je něšto više, nego li onaj, koi kravami zemlju obradjuje. U Bosiljevu, gospoštini grofa Nugenta, imade seljakah, koji volovah ni neimaju, nego sve svoje poljske poslove, dèrvarenje, vožnje, dà, i istu tlaku kravami obavljaju. Ja do duše nebi priporučivo onaj način, kako navadno samo s kravami postupaju, jer ljudi nisu se tako uredili, da bi od kravah, izvan svakidanjega posla, dobivati porazměrno mogli još i mlěka: nu često sam se divio nad snagom ove male, okretne i krěpke gorske vèrsti, kad sam n. p. vidio, kako se je koi par ovih patuljastih ali smělih kravah sa poraz-

Digitized by Google

měrno velikim tovarom dèrvah penjao i vero po kèršnih hridih i stèrmovitih klisurah, kud je rědko kad i sam urodjenik usudjivó se ići, a ono samo u vratolomnoj obèsti.

Ako se baš i može dokazati posve lahko i prosto, da bi mali poljodělac sigurno mnogo bolje uspěvao, kad bi se volovah posvé odreko, i kad bi samo kravah za posao dèržao: zato sasvim time svět gotovo obćenito misli, da se u velikih gospodarstvih posve nemože uvesti ova naredba. Nu pisac ovoga pozna jednu gospoštinu u Ugarskoj, koja je odprie hranila 40 volovah za posao. a 40 kravah za mlěko, al kasnie je volove posve ukinula, nabavila još 40 kravah, te tako je imala 80 kravah, koje su davale mlěko a ujedno i obavljale posao onih 40 volovah; na svaku kravu palo je polak toliko posla, koliko odprie na jednoga vola. Upravitelj gospodarstva priznao je do duše, da krave nisu dà bogme toliko mlěka davale, koliko bi davale bile, da se je manje děla iziskivalo od njih; ali ujedno proračunivši kèrmu, posao, mlěko i gnoj, pokazao je, u koliko je ovaj način gospodarenja uharnii (zahvalnii) od pèrvašnjega. Koi je u teglenju pazio na veću živahnost, okretnost i poslušnost kravah naprama volovom, dvojiti neće, da ono 80 kravah izměnce i pri manjoj tělesnoj snagi (jakosti), ako baš i manje urah radile, uraditi mogu mnogo više nego li 40 volovah.

Pisac ovoga učinio je često upregnuti u jedna kola po 4 krave, u druga po četiri vola, i na jednih i drugih kolih gnoj voziti na njivu. Premda se krave, koje su inače bile dosta jake naravi i těla, nisu mogle uporediti s veličinom volovah, sasvim time natovario im se je posve jednak voz gnoja, što su one očevidno s manjim naporom nego volovi odvlačile na njivu, što više, one su svagda barem po tri voza odvukle, a volovi mogli su samo dva voza na njivu izněti. Sluge morali su često tući i natěravati volove, samo da od kravah još većma nezaostaju, dočim je drugi sluga krave obustavljao, da tako neterče, jer

Digitized by Google

mu kasanje uza njih nije nimalo po ćudi bilo; nu nikad se nije dalo učiniti, da bi volovi i krave išle bile jednakim korakom. I težko da bi ikad moguće bilo krave tako zaléniti, kao što n. p. volove, gdě se često sluga i volovi medju se take rekuć prepiru, koi će koga u lěnom koraku nadkriliti.

Kako često i steone (bregje) krave uměreno mogu raditi, bez da bi im škodilo, posvědočila je jedna krava, koju je pisac ovoga kupio bio za jaram, budući mu druga manjkala. Onaj, koi ju je prodao, nije pravo naznačio bio, kad je postala steona (bregja), a sluga, koi je okó nje imao brigu, nije mnogo pazio na znaměnja, hoće li se skoro oteliti? — i ona se oteli noću, iza kako je dan prie, kao i svaki dan prie toga, tri sata pred poldan, i tri sata poslě poldana plug vukla. Krava osta zdrava i krěpka, a tako i tele, koje poslě do snažnoga vola doraste. Al neka se nitko u taj primĕr neugleda, nego svaki gospodar neka, kao što iziskuje čověčnost i vlastita mu korist, tegleće krave poslědnjih měsecih, kad su steone, koliko moguće štedi i okó njih nastoji.

Da muzare krave, koje mnogo rade, po razměrju većega napora, manje moraju davati mlěka, to je lahko dokučiti, al da iste krave, ako se posve dobro hranc i uměreno na dělo těraju, vjše mlěka daju, nego kad se pri podpunom jaslenom kèrmljenju nesmiju iz štale ni maknuti, to svědoči izkustvo svih věštih gospodarah, kao i to, da su najbolji i najsnažnii tegleći volovi, koji su uplodjeni od teglećih kravah i teglećih bikovah.

O g l a s i.

Nemožemo propustiti, da nepriporučimo štiocem našim u Zadru izlazeći nedělјni list po imenu »*Zora Dalmatinska*,« u kome ima prekrasnih posve prosto pisanih članakah o poljodělstvu (poljskom težanju) i u obće o seoskom gospodarstvu. Predbrojna cěna mu je na godinu 5 for. srebra. Može se dobiti po svakoj pošti.

Sva ona p. n. gospoda, koje su u stanju, a i volju imadu služit se »Predavanji za seljaka horvatskoga i slavonskoga«, mogu, kao što smo već javili u br. 12. měs. lista od proš. god., predavanje pèrvo badava dobiti. Ako ga pak drugi tko imati želi, neka dodje u družtvenu pisarnicu, il neka se obrati na nju. Tamo se može predavanje pèrvo dobiti za 6 kr. srebra.

Digitized by Google

List mesečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 2. Zagreb. Měseca Veljače. **1845.**

Sadèržaj: Občinska skupština odgodjena. — Darovi. — Vésti od podružnicah: (Djakovačke, Ludbrežke, Zagrebačke, Brezovičke). — O gledanju marhe, od g. *M. Langa*. — O kugi marvinskoj, od *ùtoga*. — O slezenskoj ognjici, od g. *Veselića*. — O cèpljenju vinove loze, od g. župnika *K. Štivalića*. — Izgledna gospodarstva. — Kèrtovine.

Iz razlogah dobro promotrenih neće bit u mèsecu veljači (Feb.) občinske skupštine horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, što pokorno time obznanjujemo p. n. gospodi sučlanovom.

U sědnici glavnoga odbora, na dan 12. o. m. pokazani su darovi, koji stigoše od někoje gospode sučlanovah:

1) Tvorilo mlina za grozdje. Poklon g. konjaničkoga kapetana *Radičevića*;
2) » makine za sěčku sěći. Poklon g. *Trexlera* od *Lindenau'a*, pèrvoga revisora kod kr. vèrhovne tridesetnice u Zagrebu, koi je tu makinu sám i iznašo;
3) » uljne preše na zagvozde (Keilpresse, Zwickelpresse.) Poklon g. živinskoga lěkara i nadzornika varmed. hergele, *Langa*;
4) » vinske preše na šarafe (burme). Poklon g. živinskoga lěkara *Veselića* u Djakovu, koi je tu prešu sám i iznašo;
5) funta sěmena od duhana sultanca. Poklon g. *Edvarda Zdenčaja od Zahromić-Grada*, prisědnika sudbenoga stola kraljevine dalmatinske, horvatske i slavonske.

Digitized by Google

6) Povèrtnica (rotkva) ozimica od 9 i više funtih, koju je rědkosti radi poslao g. *Stěpan Matković*, župnik na Pušći.

Prevrědnoj gospodi, koja su nam poslala darove ove, evo zaslužena hvala u ime svega družtva.

Nadalje biše u istoj sědnici čitane slědeće věsti i sastavci, koje ćemo u kratko ovim redom javiti:

Od podružnicah: 1) Djakovačke; 2) Ludbrežke; 3) Zagrebačke; 4) Brezovičke; — od pojedinih sučlanovah: 5) o gledanju marhe (nadalje), od g. nadzornika varm. hergele, *Langa*; 6) o kugi marvinskoj, od istoga: 7) o ognjici slezenskoj, od g. živinskoga lěkara *Veselića*; 8) o cěpljenju loze (tèrsja), od g. župnika *K. Štivalića* u Pribiću; 9) o živom plotu od gloga (Weissdornhecken), od g. J. *Schapera*, nadšumara kaptola zagrebačkoga; 10) opis o tvorilu poslate makine za sěčku sěći, od g *Trexlera* od *Lindenau'a*, revisora kod kr. vèrhovne tridesetnice, koi je tu makinu sám i iznašo.

I. Věst podružnice Djakovačke sadèržava objavljenja i predloge, koji se tiču unutèrnjega upravljanja iste podružnice. Nenavodimo ih ovdi zato, jer neima u njih ništa, što bi upravo zasěcalo u područje gospodarstva seoskoga, kojemu su listovi ovi jedino naměnjeni, dèržeći se načela, da za rěšiti ovake poslove najshodnii je put dopisivanje. — Podružnica ova obećava jošte na koncu, da će gospodarske i ekonomičko-statističke věsti, koje glavni odbor imati želi, naskoro stići, zatim da podružnica ova, koja se je tek sada malo čvèrstje ustanovila, pripravna je svagda i u svačemu glavnomu odboru u pomoć biti u postignutju plemenitih i blagotvornih, za obće domovine dobro naměnjenih, svèrhah gospodarskoga družtva.

II. *Podružnica Ludbrežka* pošilja osim podobnih objavljenjah, koja se tiču unutèrnjega upravljanja, i na koja će takodjer slěditi odgovor dopisnim putem, dalješnje odgo-

Digitized by Google

vore na priobćena u broju 1. měsečnoga lista o. g. na str. 4 pitanja. Naime:

Na 3. U svem Podravečkom kotaru služe se za vožnju ponajviše konji, rědko volovi, a posve rědko kravami Volovi se zimi nepodkivaju. Rogata marha hrani se odveć zločesto. Konji pojedu sěno, otavu, žito, krave pako, a više putah i volovi (što nisu u tolikoj cěni) zadovoljni su, ako mogu pojesti gděkakovu kukuruznicu i hèrženu (ražnu) slamu; boljega ništa nepoznaju. Česalo im je bič i batina — Hrane najposlě Podravečki seljaci u većem broju roga. tu marhu; al slabu brigu na nju imajući i slabu hasnu od nje imadu. Pet kravah jedne dobre nisu vrědne.

Na 4. Navadne u našoj domovini fele (vèrste) žita siju se i ovdi, osobito kukuruz, komu je ovdi dom; i zato pomanjkanje kukuruza odmah je i pomanjkanje kruha. — Zimsko žito u prolětju niti se ovdi zubači, niti vlači. — Nego prosu (drobno žito) i grahoricu daju gospoštine, i u obće gospoda zemaljska, ne pako seljaci, valjati.

Na 5. Osim pluga i brane niti se ovdi služe ralicom, niti kojim drugim poljskim orudjem. Na prěčki orati dadu samo gospoda.

Na 7. Pšenica i vino dobro su naplatila trude gospodara, sva ostala, osobito pako kukuruz, bila su jako zločesta na toliko, da zaista tekuće godine bit će ovdi veliko pomanjkanje kruha. Vino poněšto nadoměštuje pomanjkanje žita, ali cěna mu je slaba, naime vedro (akov) po 2 fr. — Pšenicu ovdi seljaci posve slabo siju. Polag svega toga kukuruz nije skuplji od 1 fr. 12 kr. Drugo ovdi neima na prodaju.

III. Od *podružnice zagrebačke* stiglo je medju ostalim u prilogu izvěstje g. *Edgyetta* o naprědku različitoga sěmenja na družtvenih zemljištih.

Bunias orientalis, trava, koju smo već toliko putah preporučali u měsečnom listu, rado raste po dobroj zemlji, i osobita je kèrma. Zatim

Digitized by Google

Lolium perenne aristatum seu *italicum* (ljuljica), može se po dobroj zemlji i godini kositi 5 putah, ako se sazriti nepusti, kao ponajviše kod nas, za volju sěmena.

Dvě ove trave nemogu se dosta nahvaliti.

Polygonum tinctorium. Dokazano je jurve, da pod našim nebom vèrlo raste i naprědуje. Isto táko obilato buji

Madia sativa po dobroj zemlji; jedino bi želiti bilo, da se ove dvě trave u našoj domovini sîju u veliko. *Madia sativa* ima, ako se nevaramo, krasnu budućnost, jer preuzvišeni g. biskup naumio je u svom perivoju u Jurjevcu sagraditi mlin za ulje. Gospodarsko družtvo ima još 3 vagana sěmena od *madie sative*; tko ga imati želi, neka se javi, funta je po 10 kr. u srebru. Na rat trěba sad manje, sad više, pokako je zemlja dobra il loša; al ga je svakako prěk dosta 40 funtih, ili od prilike 7 ókah (po horv. polićah). Štioci, koji žele, da se potanko ubavěste, kako valja sijati *madia sativu*, neka nečitaju onih kojekakvih věstih po novinah. Věsti te pišu ponajviše ljudi, koji ovu travu nisu još viděli ni rasti, nego samo plšu za volju sěmena, s kojim tèrže; već neka čitajú gospodarska děla, a neće im škoditi, ako pročitaju i str. 87 — 93 měsečnoga lista od g. 1843., rěčju, samo onakove dastavke, gdě se javlja, kako su za rukom pošle kušnje, u istinu učinjene.

Izmedju kukuruzah priporučuje se *meksikanac*, velikozèrnjak, obilatim plodom, a *sěvero-amerikanac*, malozèrnjak, vèrlo lěpim brašnom.

Izmedju 12 vèrstah krumpira najvećma su se lětos umnožale slědeće, medju kojimi dade:

Br. 3. krumpir *peravljanin* (Peruaner), posadjen na 14 [] sež. — od 11 funt. sěmena . . . . . 175 funt.

» 6. » pravi *peravljanin* posadjen na 14 [] sež. — od 12 funt. sěmena 149 »

» 11. » frižki jabučnjak, posadjen na 14[] sež. — od 14 funt. sěmena . 170 »

Digitized by Google

Što se tiče drugih kušanjah s krumpiri, najslabie urodiše oni, što su metnuti bili na mah šumni, a najbolje oni, što su bili na busen metnuti, i malo po malo sve višje zemljom pokrivani.

IV. *Podružnica Brezovička* javlja, da su mnoga gospoda sučlanovi njezini nakanili, na dobro i pomnjivo priredjenoj njivi, kušanja radi stranom pèrviput poduzeti, stranom pako nastaviti sijanje čudotvorne pšenice, ječma himalajca, zobi kamčatske; sadjenje krumpira rohanca; a tako isto g. provisor *Schramm*, da će pokušat sijati mèrkvu medju jarim ječmom (jačmenom).

Nadalje javlja, kako je jedan neimenovani sučlan opazio, da je od velike koristi i vèrlo probitačan u vinogradih gnoj od svake vèrste peradi (da li i od gusakah i racah t. j. patakah?) — Ovaj g. sučlan uvèrava, da je on *kompostom*, ukom je bilo najviše peradnoga smrada, obasuo dobro, a ne samo povèršno, tèrse, od kojih je korènje najprie unaokolo odkopao te ga očistio od suvišnih izraštenih svojah (Auswüchse); zatim da je marljivo grebenice nakapao t. j. pogrebnice metao, i měseca sèrpnja (Jul.) okó sv. Magdaline (kad nije bilo odviše vruće), tèrsje tretjiput okopao, — i da je tim načinom prěku lětinu slaboga inače vinograda u deset godinah umnožao za 80 — 90 vedarah (akovah).

Opazka. Valja da je k ovoj umnožanoj lětini mnogo takodjer doprineo način, kako su se loze (tèrsi) obrězavale. U ostalom želimo, da bi nam se potanko opisao priašnji stališ toga vinograda; zatim, kako je ovaj vinograd malo po malo naprědovao; najposlě, kakva je razlika izmedju obrězavanja priašnjega i sadašnjega.

Ured.

U jednom sastavku, koi je bio prikopljen protokolu od sědnicah podružnice ove, priporučuje predsědnik, preč. g. vice-arkidjakon i župnik, *Juraj Novosel, neka se gračak sije po jarkih, koji idu ne uzduž, nego u okrug*, primetjujući, da

Digitized by Google

se po okrugih na istom prostoru više dobije dužine za jarke, koji su sasvim time jedan od drugoga daleko kako valja. G. predsědnik priobćuje ujedno u tom sastavku, kako je prošaste godine nepogoda (bura) susědom njegovim pokvarila vàs grašak, a imeno cvět od graška, tako da je poslě vàs plod loš i pušljiv (wurmstichig) bio. On je pako svoj grašak sačuvao na slědeći način. Prie nego će grašak cvětati, običaje on poudarati u zemlju tanke pritke (Pflöcke, Pfählе) na několiko korakah daleko jednu od druge; a poudarane ove pritke više su nego grašak. Svaka je pritka na vèrhu razkoljena, i tu je zadenut u svaku po komad stakla, 1 do 2 dlana širok; staklo ovo uzima se od razbijenih prozorah. G. vice-arkidjakon neupušta se tu u potanje izpitivanje, kako to biva, i je li možebiti staklo to zato od koristi, što nije *conductor electričnosti*; sasvim time misli, da bi vrědno bilo i nadalje pokušavati ove komade od stakla; jer izkustvo uči, da cvět od elde i graška vèrlo tèrpi od nepogode, a možebiti da je prošaste godine elda baš zato tako dobro urodila, što nije bilo nepogode, kad je cvětala.

V. *O gledanju marhe, od živinskoga lěkara i nadzornika varm. hergele, g. Langa.*

(Nadalje.)

G. *Lang*, nastavljajući svoj prie prekinuti sastavak, priporuča odmah u početku načelo ono, kog se i onako dèržati valja pri gojenju i gledanju svake živine, naime: da trěba promisliti, da je marvinče bitje živuće i ćuteće, i da š njim kao s takovim i postupati valja. U slěd toga da nam se je, ako već ne iz čověčstva i pomilovanja, a ono barem vlastite svoje koristi radi, čuvati, da marhu odviše nemučimo, da ju nemilice nebijemo itd., te da nam je gledati, da marha, postupajući š njome blago i priazno, i što ugodnie živi. G. *Lang* pravo ima, kad veli, da marhi niti će mnogo hasniti najbolja kèrma, niti sve drugo na-

Digitized by Google

stojanje i briga, dok se naš seljak neobuče u drugu kožu t. j. dok se neostavi ružne one navade, koja je već gotovo posvuda zavladala, koja mu je tako rekuć sad već prirodjena, naime: navada marhu, sve ako je poslušna i pokorna, sve ako je krotka kano janje mlado, bezbožno ništanemanje kleti, iz svega gèrla na nju vikati, nemilo ju biti, porivavati, tamo amo natěravati itd. G. *Lang* čudi se, što g. seoski bilježnik nu Klanjcu, koreći sirovost i neotesanost seljakah naših, napomenuo takodjer nije, kako ružno seljaci naši marhu kunu, kako su š njom nemilosèrdni. Primèrah takovih ima svaki dan dosta i predosta, pače često su seljaci naši s marhom tako okrutni, da čověk slušajuć i gledajuć ih utèrne odstraha. G *Lang* želi, neka bi se tražio žestok lěk od ove pakosti, neka bi se uklonilo ovo vèrlo nepovoljno stanje, priporučujući osobito, neka bi se kroz škole sèrce mladeži seljanske oplemenjivalo, ćutjenje u njoj probudjivalo, te neka bi se mladež priučala, da sa živinom uljudna i priazna bude.

G. *Lang* misli nadalje, da marha naša zato tako zaostaje, što su pune smrada i štale i marha. — A tomu je, veli, glavni uzrok, što seljak naš neima s čim štalu razsvětljivati, dakle zimi, kada su dani tako kratki, da jedva može s drugim dělom prispěvati, u stanju nije rano u jutro i po dugih večerih štalu kidati, marhu češati i čistiti. Poznato je, da seljak naš neima do luči ništa, s čim bi razsvětljivo štalu; a pri luči nesmě dugo raditi, jerbo je pogibelno, i tako si samo kadkada s njom posvěti, da prigleda marhi; ter tako je već ušlo u običaj, da seljak naš, kad se smèrkne, za marhu već ni nemari. Al to bi sve drugčie bilo, da se uvedu uljenice (Oellampen). Da se one uvedu, nebi se više luč tešuć toliko potratilo vrěmena, kao sad u svakoj seljanskoj kući, već bi družina mogla ono vrěme, što sad potroši na tesanje luči, obratiti na potrěbitie i silnie poslove, n. p. na gledanje marhe. —

G. *Lang* napominje jošte mimogred, da bi se time sila

Digitized by Google

dèrvah prištedilo, a i šume jako poštedile. Proračunali su vèšti ljudi, kojima je stvar ova dobro poznata, kojima se dakle može i vèrovati, da, slabo računajuć, na godinu prèko 50,000 mladih hrastovih panjevah prodje na luč; a koliko drugoga dèrvetja?

G. *Lang*, potaknut jedno, a ono osobito time, što je od velike potrèbe stale razsvètljivati, drugo, što je ulje i drugèie verlo koristno, a tropine t. j. droždje uljne što su kèrma vèrla gojiva — potaknut dakle razlozi ovimi, ponavlja evo opet svoj već prie jedanput učinjeni predlog, naime: neka bi se zavelo što više uljnih prešah, te tako seljakom podala prilika, da mogu prešati i vaditi ulje iz uljnoga sèmena, kog sami siju. G. *Lang* poklanja u tu svèrhu tvorilo jevtine, a i vèrlo probitačne tako imenovane uljne preše na zagvozde (o kojoj ćemo po svoj prilici obširnie govoriti u budućem kojem listu).

G. *Lang* želi i ovdi — kao i prie u pogledu kèrme, — da prie svega trèba doskočiti svim manam i dokinuti sve zle obiČaje, ako hoćemo, da bikovi od boljega plemena, koji bi se uveli po obćinah, budu na pravu korist. Ništanemanje valja se, veli, pobrinuti već u napred, da bikovi, koji se budu iz daleka kupovali, neučine domovini troška bez koristi. Toga radi neka se zamole gospoda, koja hrane lèpu rogatu marhu, da nebi najlèpše junce uškopljivali, dok nenavèrše drugu godinu, te onda izmedju ovih da se kupuju bikovi obćinski, a oni da se druže samo s najboljimi seljačkimi kravami. G. *Lang* napominje ovdi bika, koi se nahodi u Zagrebu u savskoj ulici u prekrasnoj švajcarii g. inšpektora *Presla*, i uvèrava, da se nesètja, da je kad u svom životu vidio lèpšega bika, t. j. da su u njega sve vlastovitosti pravoga bika, i da bik taj urednim svojim uzrastom, veličinom, snagom i dobrotom nadilazi sve sebi poznate bikove.

VI. *Kuga marvinska.* Javni listovi i mnogi dopisi donose nam žalostnu zaista vèst, da je po nèkojih krajevih su-

Digitized by Google

sědnih nam zemaljah jako zavladala i běsniti počela kleta ona pošast: marvinska, t. j. govedja, volovska (voluja, volovja) kuga, zvana němački: *Rinderpest*, *Löserdürre*, a latinski *lues bovina*, *pestis bovilla contagiosa*,

Ako bi bolest ova i do nas se dovukla, mislim, da sam već napřed dužan svakoga na nju opomenuti, a i u obće preporučiti někoje lěkarie, za bolest istu krěpko preteći. Lekarie ove stranom sam ja sám izkusio, stranom pako osnivaju se na svědočanstvo věštih muževah, koji zaslužuju, da im se věruje.

Neupuštajući se ovdi u obširno razlaganje, kako bolest ova postaje, kako li napředuje te se razprostire, navodim samo u kratko, što je neobhodno potrěbito o njoj znati.

Ove najstrahovitie svih marvinskih bolestih, koja se u naših krajevih radja po okužavanju i prilěpčivosti, pravo je gnjezdo i leglo u Azii, u Tatarskoj, i marvinskom tèrgovinom prenela se je s iztoka, iz srědnje Azie i Tatarske u Moldavsku, Poljsku i Ugarsku.

Mnogobrojna, a i vlastita moja izkustva osvědočila su me, da je vèrlo dobra obrana proti prilěpčivosti ove pošasti, kad se dèrže konji s rogatom marhom na jednom městu i u jednoj štali; i bila ova bolest koliko joj drago opaka i prilěpčiva (zajetljiva), neprima se sasvim time nikada ni ljudih, ni druge živine.

Čim se dozna, da je marvinska kuga prodèrla već u naše krajeve, pak makar bila još několiko miljah i udaljena, trěba odmah uzeti »kolomaza«, u kolomaz umakati perajicu (pernik), i ovom mazati goveda okó gubice iznad nozdèrvah i izpod čeljusti unaokolo, a tako isto zamazati i rogove i papke; nu još je bolje, ako se sve dlakami zaraštena strane maršeta, a i haljine slugam premažu odozgó t. j. povèršno kolomazom; zatim valja vrata, prozore i druge rupe, koje bi na štali bile, svaki dan po jedanput kolomazom dobro zamazati; a i sluge netrěba da se mě-

Digitized by Google

njaju. Velim zato jošte jedanput, ako se bolest ova pojavi, neka se toliko konjah, koliko je moguće, zatvora u govedje štale; nu pri tom opet neka se nezanemare propisi živinskoga lěkarstva.

Za obraniti marhu od ove kuge potvèrdjena je takodjer lěkaria: izvanjsko potrěbovanje nišadorskoga cvěta t. j. amoniačke soli (*Salmiakgeist*).

G. varmedski kirurg *Schellhammer* u ugarskom Starom Gradu (*Ungarisch-Altenburg*) javlja: »Od 65 komadah rogate marhe, koje je pošast ova popala bila, pogibe 31 komad; i od onih, koji su već tako rekuć na smèrt bolovali, hotio je već g. fizik narediti 6 komadah, da se ubiju; al poslě opet naumiše pri ovih na smèrt jurve odsudjenih pokusiti *homöopathiu*!«

»*Homöopathia* izlěči svih šest komadah. *Tartar. emet. i merc. dulc.*, oba u pèrvom satrenju (Verreibung, — kako Homöopathi vele,) zaměnito davana, izlěčiše za několiko danah bolujuću tu marhu. Jedan dan davao se je *merc. dulc.*, drugi dan *tartar. emet.*, i to svaki dan po jedan prašak. (Oba ova lěka, po propisu sačinjena, mogu se dobiti u Zagrebu u apoteki »kod kralja Stěpana« u laškoj ulici.)

Divji kesten (*aesculus hypocast.*) veoma je dobra kèrma i lěkaria za obraniti marhu od bolestih. Njegova lěkovita snaga lahko se može dokučiti, buduć da kesteni svojom vlastovitom gorčinom crěva, živinska krěpe, ter tako marha navalom bolesti bolje može odoljivati. Ako su organi, koji tělu pribavljaju snagu, jaki, i ako je kèrma zdrava, tad će sigurno i sve tělo obranjeno biti proti pošasti.

Ako se kesteni kravam budu davali, kao što valja, tad gorčina njihova neće nimalo škoditi ni mlěku ni maslu; a za kèrmu su vèrlo dobri; kod konjah pako lěk su od nahlade.

M. Lang,

varmedski živinski lěkar, horv. slav. gosp. družtva sučlan.

Digitized by Google

VII. *Ognjica slezenska.* U měsečnom listu, broju 1. na str. 2. godine 1844., gdě se piše o slezenskoj ognjici (Milzbrand), želi glavni odbor horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, da mu se javi, kako tu bolest nazivaju seljaci. Pravo narodno ime te bolesti jest *slezenski ugor**).

Vrědno bi bilo, da se u takovoj bolesti dadu svi lěkovi, što su izpisati u gori rečenom broju měsečnoga lista. Ali poznato je, da prostak samo želi, da se takove i ostale bolesti hitro lěče, i da velikoga troška neima. U okružju Djakovačkom, kroz 29 lětah moje službe, několiko je putih *slezenzki ugor* goveda kužno morio, i ja sam ih po mojem mnenju i izkustvu ovako lěčio.

1) Bolestno govedče imade se taki od zdravih odlučiti i tréba mu sva potrěbita davati, osobito valja kèrv pustit kako bolesnim tako zdravim govedam, i to više putih, ako je od potrěbe.

2) Zdrava goveda, ako su u štali, pojati, i ako se dadu zatvoriti, imaju se u jutro i u večer kaditi bobicami od borovice (Wachholderbeeren); imadu se štale i pojate zatvoriti, i onaj kád da goveda pol ure u sebe vuku; poslě toga valja naglo prozore otvoriti, da čisti zrak u štalu i pojatu dodje.

3) Ako je magla i mutno vrěme, najbolje, da marva u štali ostane.

4) Sol vèrlo je dobar i vredan lěk za goveda, ali ne, kako sam opazio, da se čitav kamen u jasle uvali, pak někoje govedče dobije previše, někoje malo, někoje pako nimalo. Kod pravoga gospodara daju se marvinčetu barem 2 puta u tjednu (nedělji) po 2 lota soli, što zaista za zdravje služi. Voda da govedam i nijednomu marvinčetu nemanjka, osobito kada je vrućina. Ali ova pazljivost može samo biti kod dobrih gospodarah i u švajcariah.

---

*) Mnoga gospoda članovi glavnoga odbora jako dvoje, da je to pravo narodno ime bolesti ove.

Ured.

Digitized by Google

5) Hranu, u kojoj budi dobi godišnjoj, kad bi se marva razbolila, takovu sam davati naredio, da su i moji prostaci i ja srětni bili. Suha hrana, posĕje, ječmensko brašno, sĕčka od zobne slame i stučene bobice borovične směšane, zaista su zdrava za goveda kèrma.

6) Ako bi koje govedče uginulo, sasvim da se zakopa duboko, i kožu za veću sigurnost nisam dao skidati, akoprem bi se koža mogla potrĕbovati, samo kad bi se taki ugazila u lug ili sepiu. Ali svagdi nemože se doći do kožara (Lederer), zato najbolje, kad neima govedčeta, neka i kože neima; i ondĕ, gdĕ koje govedče ugine, mora se s prosteračom izvući iz štale ili pojate, a ono mĕsto, ako bi mokro bilo, neka se pĕskom ili pepelom pospe.

Djakovo, 17. sĕčnja (Jan.) 1845.

Fr. Veselić,

sučlan horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva.

Kada se sastavak ovaj pročitâ, vrĕdni sučlan glavnoga odbora, g. dvorski sudac kaptola zagrebačkoga *Tadia Ferić* od *Hudoga Bŭka* priobći jednu vèrlo znamenitu vĕst, koja zaslužuje, da se ovdi navede.: »Godine 1836. pojavila se u Podravini huda ognjica slezenska, ter je strahovito morila marhu. U to doba bio sam ja opunomoćeni upravitelj svih gospoštinah grofa Keglevića, Kao takov učinim potrĕbite naredbe i u Topolovcu, te dadem zapovĕd, da se ima oštro izvèršavati način, kog je sl. varmedja, izmedju drugih upravah, prepisala bila, za marhu sačuvati od ove bolesti, t. j. način, kako se ima bolest ova predteći. Rečeni način glasio je ovako: »*Marha da se svaki dan goni u vodu tekuću i u njoj da nĕkoliko vrĕmena postoji.*«

»Na pèrvom i drugom marovu družina slabo se je dèržala prepisa ovoga, slĕpo vĕrujuć, da Bog to tako hoće. Ali na tretjem marovu, što je moja gospoja nĕkoje vrĕme lĕtovala na njem, oštro je pazila i prigledala ona, da se

Digitized by Google

rogata marha svaki dan po dva puta goni u vodu, u kojoj je po do 1 — 2 uve do trbuha ostala.«

»Na ovom tretjem marovu, gdě je bilo 39 glavah velike i male marhe, koja je uza to još i svaki dan hodila na pašu, nije uginulo nijedno marvinče, a na pèrvom i drugom marovu pocěrkala je gotovo sva marha, svega prěko 140 glavah.«

VII. *O cěpljenju tèrsja (vinove laze.)* Vinska tèrta (tèrs, loza) može samo onda dati mnogo i dobroga grozdja, dok je u punoj jakosti; i zato samo onaj gospodar može se nadati velikoj hasni od svoga tèrsja, kojega su vinske tèrte još u takvoj mladosti i jakosti, da su kadre roditi. To je uzrok, zašto marljivi vinogradnici gledaju, da pomlade svoje gorice, ovaj ovako, onaj onako. Ja ću ovdi samo o cěpljenju tèrsja da govorim i priobćim, što sam izkusio za 10 godinah, neka se i drugi izkustvom mojim koriste.

Cěpljenje je, po mojem mnenju, najbolji način pomladiti tèrsje, jerbo:

1) rod tèrsja time ništa negubi, buduć da cěpljena tèrta, ako ne već u pèrvoj, a ono u drugoj godini sigurno rodi, samo ako joj nemaškodi zrak il druga kakova spřečka;

2) pri jednakom inače grozdju, od cěpa je jagoda mnogo veća, kožica na jagodi tanja i jušnia, a od takvoga je grozdja i vino mnogo ljubkie i bolje. Ja sam cěpljeno i necěpljeno, inače posve jednako, grozdje pazljivo svako po sebi brao i prešao, pak sam našao, da mi je cěpljeno grozdje dalo čuda više i boljega moštа;

3) u vinogradih, gdě s gustoće tèrte vinske t. j. loze nemogu da naprěduju ključi, šibice itd., naprěduju sigurno cěpi;

4) iz tèrtah, koje pozebu, čisto pri zemlji hèrgu imadu, koje bi dakle zbog neploda trěbalo poseći, može se lahko cěp urediti i opet na plod okrenuti.

Način dakle ovaj dobar je za tèrsje i pomladiti, i promèniti, i poboljšati i povekšati.

Tko hoće tèrsje da povekša, a grozdje da poboljša,

Digitized by Google

neka cépi. Ali cépljenje za pomladiti tèrsje nevalja samo ondi, gdè je vinograd na stèrmom brègu, da se zemlja kroz kišovito vrème ili pako s motikom na toliko nizbèrdo svuče, da tèrs iz gubi svu svoju plodnu jakost (snagu). U ovakovoj prigodi da bogme da je mnogo bolje i hasnovitie poslè kiše posaditi ključe; kao što sam i ja (premda inače veliki ljubitelj cépljenja) takov jedan skroz zapušteni vinograd iznova zasadio, i hvala Bogu, trud mi se obilato naplatjuje. Gdè pako zemlja i žile od tèrsah dosta su još jake, a tèrsje po razlogu svoje velikoće samo zato tako slabo rodi, što su tèrte ponajviše ostarèle; ili pako ako čovèk želi vèrstu grozdja proměniti i poboljšati: onda je najbolje, da cépi, ili na komade t. j. postati, ili pako na směs.

Prie nego budem govorio o načinu, kako se cépi, hoću da napomenem razliku tèrtah u uzrastu; jer valja dobro paziti, je li tèrta velikoga il maloga lesa, imade li kratka ili duga kolènca. Kod maloga lesa oči ili populjice bliže su skupa; kod velikoga lesa oči ili populjice rastavljene su na veća kolènca.

Tèrs se kao i voće cépi, t. j. svèrdlom i nožem. Vèrtvanje nije tako hasnovito kao kalanje. Kalati se može po volji ili na stablu ili na korènu, u zemlji, ili izvan zemlje. Al ja sam se osvědočio, da je najbolje na velikom korènu kalati.

Cép ima se isto tako prirediti, kao i kod voća. Kod velikog (visokog) lesa trèba da ima 3, a kod malog (nizkog) do 5 okah, tako da ostane 8 od prilike palacah dugačak. Kod grebenice, koja leži po zemlji, al se nemože zpraviti, ostavlja se još jedno oko, jer poslèdnje oko od cépa trèba da je barem 2 palca izvan zemlje. Najbolje je, ako se tèrta odrèže upravo u oku ili koljènu (koje poslè nedolazi u račun), jer tu rana najlaglje zaraste, a osim toga izlaze iz tog oka i druge mladice, koje naprèdak cépa vèrlo povekšavaju. Cép zarèzuje se najviše na palac da-

Digitized by Google

leko, a čim manje tim bolje, osobito kod nizkoga lesa. Debljina ostavlja se na $^1/_{10}$ palca ili polag veličine razkola. Sèrce (*Medulla*) od terte ima se pri kalanju dobro čuvati, da do kraja razkola ostane nepokvareno.

Tèrta, koja se cèpi, ima se za pol stope (Schuh) duboko od zemlje rukom odkopati, i do najgornjih žilicah očistiti. Ako u ovoj dubljini stablo ranjeno nije, netrèba dublje kopati; ako li prèko one dubljine od pól palca dopire hèrga, a ono trèba dotlè odkapati, dok se nedodje do zdravoga mèsta, koje se ponajviše na 2 — 3 palca dublje ukaže. Tèrta, ako izlazi iz ključa, stoji upravò, i žile mu valja pri odkapanju dobro čuvati. Izlazi li tèrs iz grebenice, koja naravno po zemlji leži, trèba dobro paziti, da se na gornjoj strani motikom nerani. Al ako se nadje, da je ovo stablo, ovaj panj već odprie bio ranjen, tad valja dalje zemlju odkapati, i paziti, da se tèrti žile nepokvare, metjući ju koliko moguće upravo.

Stablo, koje na glavi pokvareno i oštetjeno nije, jest pri spomenutom odkapanju zemlje, skroz do velikoga koréna jednako debelo, i ovakva tèrta najbolja je za cèpiti. Glava zove se ono koléno il oko, što je pri ključu najbliže pod zemljom. Na ovom mèstu počima se već u pèrvoj nasada godini okrugla hèrga, iz koje izlazi pod zemljom puno žilicah, a izvan zemlje najprie jedna mladica, a kada se ova odrèže, i više njih. Mladice ove, — ako se s pèrvine pazljivo i gladko neobrèzuju, il ako se okrenu na savijače (Absenker), ter tako u 4. godini stopèrv se obrèzuju, — uzrok su, da ona glava sve većma deblja, i nalikuje kruni, osobito ako se svako lèto vèrno nečisti od novoga mladja. Kada se ovakove tèrte za cèpljenje prepile, vidi se, da tja u dubljini imadu oštetjenih stranah. Čisti li se glava vèrno od mladja, tad je tèrs sa svih stranah zdrav, pun življenja i soka. Panj, što počima ginuti, ècrven je, i netrèba cèp metati blizu takvoga cèrvenoga mèsta, već samo u bèlo i zdravo koléno.

Da vidimo sad, *kako se cèpi*. Tèrs, koi je čist, odpili se u spomenutoj dubljini tik izpod jednoga koléncа, tako da za palac gladke kore ostane još za cèp. Ako li je stablo tako hèrgavo i neprilično, da neima na kori čistoga mèsta, valja ga odrèzati skroz pri velikom korenu. Ovakva stabla od grebenicah, što su čisto pri zemlji, trèba koliko moguće osoviti, t. j, izpraviti, al ne podlagajuć zemlju, koja se rado sleže, nego podlagajuć komad dèrveta. Budući tèrta odpiljena i očistjena, razkoli se nožem stablo na kòju mu drago stranu, bez da trèba paziti izhod, zapad, pónoć ili

Digitized by Google

pódne. Kalajući stabla netrèba noža dublje puštati nego je potrèbno. Sad otvori lagano razkol, lèvom rukom nož lagano okreni, a desnom cèp u nutra metni. Za ovaj posao najbolji je drot od okna (prozora) zaoštren kao dlèto, kojega trèba malo pritucnuti, te onda okrenuti, da se cèpu otvori mèsto. Razkol da nebude dubok, inače nije moguće šupljinu dobro zatvoriti, ni ranu izbèći. Tu se može pomoći, ako se cèp zaréže, i cèp se može polag dubljine razkola posve urediti i do pol palca podkratiti. Ako se cèpi čisto u korenu, valja pazljivo kalati, jerbo je koren mekan i ćutljiv. Koreni upravo stojeći primaju se jako rado, i ja sam na mnogih mèstih od jednoga stabla tri do četiri korena zacèpio i dobrih tèrtah od njih dobio. Ako je tèrs na koléni, gdè se odpili, dosta širok, tada se mogu metnuti uzdrug i dva cèpa, a tko hoće, i od dvoje vèrsti (fele). Ja sam često i po dva cèpa na jedan koren zastavio, i svi su mi se primili. U ostalom dobro je dva cèpa uzdrug metati već iz toga uzroka, što se je ufati, da će se od dvojice primiti barem jedan, da će laglje rana zacèliti, i da će se poslè jedan od onih dviuh okrenuti moći na grebenicu ili savijač. Ako je cèp blizu kolènca zarézan, ima se oko napolje okrenuti, da ga nož neošteti; jerbo kad se zatvora razkol, lahko da bi se cèp s pravoga mèsta maknuo, a i zato, da mladice iz ovoga oka udariti mogu napolje. —

Svèršivši ovako cèpljenje rana se dobro zamaže vèrtlarskim voskom, nu buduć da bi vosak za čitave vinograde preskup bio, zato se može rana zamazati i nakvašenom ilovačom; sad se i jama okolo cèpa zasiplje laganom zemljom tako visoko, da kod visokoga lèsa samo jedno, a kod nizkoga dva oka ostanu izvan zemlje. Za občuvati pèrve godine cèp, da se pri kopanju neprekine, trèba 3—4 kolčića okó njega zabiti.

(Konac će slèditi.)

Izgledna gospodarstva za seljake, ako hoćemo, da budu na korist, trèba tako urediti, da *svaki seljak*, koi ima pravu volju, i koi je marljiv, naslèdovat ih može i bez ikakve novčane pomoći il podpore. Tako veli g. gosp. savètnik, *E. André* u »Oekonomische Neuigkeiten« od g. 1844. na str. 813.

Kèrtovine ruši u proletje, u žetvi ti žao biti neće.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 3. Zagreb. Měseca Ožujka. **1845.**

Sadèržaj: Darovi. — O cěpljenju vinove loze, od g. župnika *K. Štivalića* (konac). — Kako se diže živi plot od gloga, od koje li je koristi, od g. *Julia Schapera.* — Izvěstje i predlog g. I. — Opazke na to. — Izvěstje o čitanju predavanja pèrvoga, od g. velikoga sudca *Lj. Farkaša-Vukotinovića.*. — Pitanje marhe u Koruškoj.

Pokloniše družtvu za njegove sbirke:

G. *Karlo Rössner*, upravitelj kr. željezne rude i rudarski naměstni sudac u Radoboju, i

» *Ignatio Zechentner*, upravitelj kr. željezne rude u Pojniku u zvolenskoj stolici, više komadah svakojake rude, i izgledah željeza, što se tamo kuje;

» *Ignatio Schaper*, nadšumar prečastnoga stolnoga kaptola zagrebačkoga, četiri polu-podkove, što se š njimi podkivaju volovi po gorskom kotaru sl. varm. zagrebačke;

» *I. N. Müller*, bivši najemnik dobarah, član dopisnik našega i mnogih drugih gospodarskih družtvah, drugo izdanje svog děla »Abbildung und Beschreibung eines Erdäpfel-Schaufel-Pfluges«;

» *Franjo Požeg*, misnik biskupie zagrebačke, čašu od sumpora slivenu u Radoboju.

Sèrdačna hvala na poklonih ovih gospodi darovnikom u ime svega družtva.

Digitized by Google

O cěpljenju tèrsa (vinove loze).

(Konac.)

Budući da divjak (Wildling) u sebi ima mnogo više soka (vuhkoće), nego što je primiti kadra šiba ucěpljena, zato se iz istoga divjaka radja mnogo divjih šibah, koje nedadu rasti ucěpljenoj šibi, i zato ih valja lěti što prie obtèrgavati, al pametno i pazljivo, da se nebi obtèrgale i mladice od cěpa. Isto tako valja paziti i na ranu cěpovu, na kojoj se s velike vlage takodjer radjaju divje takove svèrži, i ove se imaju takodjer obtèrgati, al ne nožem, nego rukom. — U zemlji zna se, kad je mokro vrěme, spraviti voda okó prekola (razkola), gdě je šiba ucěpljena. Voda ova ima se odpustiti, jer kad se nebi odpustila, škodila bi cěpovoj rani, te bi sam cěpac poginuo. Zato valja vodu odpustiti vazda dublje u zemlji nego što je ucěpljeno. Gdě město divjakovo već od naravi je mokro, tamo valja već pri pokrivanju poslě cěpljenja učiniti naredbu, da voda lahko može odticati. — Ako li bi cěpu nahudio mraz ili drugi koi uzrok, te bi vèrlo kasno potěrao, i mladica kasno sazrila, valja ga na stopu visoko pokriti zemljom, obgraditi suhim listjem*), šumarjem itd., da nepozebe.

Ako pako šiba ucěpljena dodje u zdrava divjaka, te ako se cěpcu škodljive divje šibe guštje obtèrgavaju, to ucěpljena šiba potěra sigurno dvě a i više mladicah, hvat i više dugačkih**); izkustvo takodjer uči, da te mladice već pèrve godine donose roda, kao god drugo dèrvo ucěpljeno; al to valja pripisati onoj ucěpljenoj šibi, u koje se oku rod je već bio zaležo; jer svaka šiba i svako oko neda roda, osim ako se po srěći naměri na takovo, onda

*) Veli se pako obgraditi listjem, jer ako bi se obgradio gnojem ili slamom, došli bi miši u onu vrućinu, te bi cěpac pokvarili. *Ur.*

**) Kao što se može viděti u Zagrebu na vèrtu g. fiškala *M. Štivalića*, u visokoj ulici, koi je iz lanjskoga cěpca napravio već grebenicu, proti nauku gospodarskom, jer s jednolětne šibe ili rozgve pogrobane neima dobra ploda. Nu vidit ćemo još ovoga lěta. *Ur.*

Digitized by Google

dade roda, nego vèrlo kasno dozori, zašto kasnie potèra*). Zato trèba takovu mladicu kolcu privezati, ne pako pèrve godine obtèrgavati; jer ako bi se pèrve godine pružala po zemlji, nebi mogla pravo dozoriti, a lahko da bi se nogom ili drugčie odtèrgla.

Vrème cèpljenja nemože se ustanoviti; u svakom je kraju drugčie, jedan je merzlii, drugi toplii, nègdi tèrs ranie počne živèti, nègdi kasnie. Zato trèba paziti pri tèrsu, koi se cèpi, da se jedno malo zaréže, te ako u gornjoj šibi ima vlage, tako da se jedno malo znoji, onda je dobro cèpiti; jer onda već mehunica zimska, koja se kao pauljica na oku od rozge dèrži, odpada, a oko počne se bèliti. Toga radi na to valja paziti od polovice ožujka (Mart.) do početka travnja (Apr.). Cèpi li se kasnie, kada već tèrs hoće da téra, rasti će ti bèrzo, al o Ivanju siguno će posahnuti, ko što se vidi pri dèrvetju, koje se na prolètje sèče; premda bez korenja na dvorištu leži; potèra ništanemanje mladicah u mèsecu svibnju (Maju), zašto kora u mezgu dodje; ali jao! potèrana šiba posuši se o Ivanju. Zato je bolje rano cèpiti nego kasno, jer na ldan sv. Fabiana u sve, što raste, dodje vlaga, i narav živèti počne. Uzrok pako, zašto tèrs sahne, taj je, što rana, gdè je ucèpljena šiba, nije se mogla zalijati ni obtèrditi.

Osvèdočio sam se u deset godinah, da tèrsi, koji se *rèžu u kruni*, mnogo više ploda donose. Uzrok je taj: svaka rozga na jedno oko, a gdè ih je manje, na dva oka rèže se; rodovita nadje se jedna ili više njih, al ne svaka. Kod naših vinogradah navadá je, sve rozge odrèzati, a ostaviti samo jednu na tri ili četiri oka. Takovi vinogradnici rano rodovitu šibu odrèžu, a neplodnu ostave, te tako neima ploda. Toga radi, gdè su tèrsi i jaki i jednaki, valja ih u krunu rèzati, jer više daju ploda, te ako ne boljega a ono jednake dobrote. Osim toga manje je posla s

*) Ko što je viděti u svakom tèrsju kasno porodito grozdje, koje mi zovemo Martinsko grozdje.

Ur.

Digitized by Google

rězatvom, netrěba paziti, koju valja rozgu ostaviti, koja li je bolja, jer sve ostanu rozge na jedno oko, te tako vas tèrs jedva pet, šest li okah nosi na sebi. Drugi vinogradnici ostave po dvě rozge na jednom tèrsu, te tako onaj tèrs nosi takodjer šest do osam okah. Iz toga se vidi, da je to sve jedno, samo što bèrže i laglje dělo ide.

Napominjem još ovdi, da u okolici mojoj mnogi seljaci, osobito moji kmeti, ovako cěpe, jer su se osvědočili, da je taj način dobar. Cěpe na veliko i mnoga gospoda zemaljska, kojih imena nenavodim ovdi, buduć da su svi članovi slavnoga družtva, dakle u stanju ovo, što ja ovdi govorim, u sědnicah potvèrditi.

Pribić, m. sěčnja (Jan.) 1845.

Kažimir Štivalić,
župnik u Pribiću.

IX. *Kako se diže živi plot od gloga* (Crataegus axyaxantha), *od koje li je koristi?*

Znano je, da su od velike koristi dobre živice, buduć da ograda od njih jevtina je, dugo traje i dobro brani. Al' od osobite su vrědnosti ovdi u našoj zemlji; jer, kad bi se tu gèrmje za plote i ograde odviše sěklo i trošilo, nestalo bi najposlě kolja za vinograde, što već i sad podobro osětjamo, gdě za voz kolja, ako ga baš sami priredjujemo, platjamo po 2 fr. 30 kr., a kadkada i više.

Navadne ograde iziskuju mnogo posla, netraju dugo, a za svakih 10 hvatih (klaft.) potrěbno je 80 kolacah i $1\frac{1}{2}$ voza šibarja za pleter.

Videći dakle prečastno moje poglavarstvo veliku štetu, koju prouzrokuju navadne ograde, nastoji i misli već više godinah, kako bi se dići mogli živi ploti t. j. živice, i ja sam s njegovim dopuštenjem počeo 1842. g. u gospoštini Sisačkoj živice sadit, a u tom me je poslu dobrovoljno podpomagao tamošnji provisor g. *Josip Teklić.*

Način moj razlikovao se poněšto od naputka g. kapetana *Schenka.* Način, ko što ga on u svom dělu priporučuje,

Digitized by Google

daje, istina, lěpših i sličniih živicah, al trěba pri tom i više troška, tako da je način ovaj samo ondi dobar, gdě su manji komadi. Moj je način ovaj: U prolětje, kad studen nepréči, prokopam uz svu njivu, koja se ima ograditi, jarugu, da imade pol drugu stopu (Schuh) širine, a stopu dubljine. Da se pako posao taj obavi što bèrže i jevtinie, izmislio je g. *Teklić* veoma prikladan i lahak način: protegne se najprič uzica (Schnur), pa uzduž ove uzice napravi se plugom brazda s desna, i brazda s lěva; sad se izbacuje busen (Rasen) napolje, te tako se načini jarak, najmanje 4 palca dubok; što pako još trěba, može se zatim bèrzo izkopati.

Za živicu odredjene mladiče, od 1 — 2 od prilike palca u debljini, preréžu se sad oštrim nožem popréko na tri palca iznad korena, a na isti način preréžu se popréko i vèršci od korenja, da tim sigurnie potěrati mogu klila.

Na to povučem po srédini jarka opet uzicu, i uz nju pometjem mladice na 6 i 6 palcah daleko jednu od druge, pokrijem korenje zemljom odkopanom iz jarka, te zatèrpam pomnjivo sve rupe. Na taj način usadjena mladica proviriva iznad zemlje na tri palca. To je posao pèrve godine pri dizanju živice, samo što još kasnie valja čupati drač, koi bi se u živici pokazao.

Druge godine na prolětje sve se šibice, koje van u širinu rastu, odrèžu tik do stabalca, isto tako na širo těrajuće šibice od onih granah, koje u nutar rastu; one šibice, koje se u unutèrnjem medju sobom kèrste i premrèžuju, okrešu se na vèršku na toliko, da pleter, koi se je zametnuo, sada se već uzdiže na palac visine iznad zemlje. Druge godine činim to isto i ostavljam visinu živice na dvě stope. A u prolětje tretje godine na 3 stope.

Živice, koje sam ovako dizao, tako su već sada unutèrnjimi granami prepletene, da gotovo ni ptica kroz njih nemože proći. Sad ću ih do prolětja 1845. g. podkresati na visinu od 4, a širinu od 1½ stope, te tako se nadam,

Digitized by Google

da ću do 1846. g. dobiti ogradu, koja ne samo da će mnogo poljepšati okolicu, protežući se uzduž poštarske Sisačke ceste, nego će i biti neprobitna, tako rekuć, stěna za mnogo godinah, budući da glog svake 50. godine ulazi u proměnu (turnus).

Sad je živica gotova na 700 hvatih dužine, i trošak, koi je bio potrěbit, može se lahko proračunati polag toga, što se je poldrugi dan tlake uzeti morao, da se 70 mladicah u šumi, udaljenoj pol drugu uru, izkopa, dopremi do města, gdě je živica zametnuta, priredi i usadi. Na 700 hvatih dužine usadjeno je u istinu 7400 mladicah, i tako potrošeno je malo manje od 150 danah tlake. K tomu da bogme dolazi jošte prokapanje jarugah i čistjenje mlade živice od drača, što se za lětno doba učiniti ima barem jedanput.— Kušanja radi bio sam i posio sěmena na něku dužinu. Al zabacim ovaj način, zašto sěme godinu danah leži u zemlji, izvěrženo je proždèrljivim miševom i drugim nepogodam, tako da u najsretnioj sgodi samo gděgdě i pojedince proniče.

Svaki gospodar može polag svojih okolnostih lahko proračunati, šta će za 50 godinah — budući da glogova živica pri někoj samo pomnji i nastojanju toliko od prilike trajati može — šta će ga, rekoh, stati i truda i gradje (materiala) navadna ograda, koja njive manje brani, izvěržena je zlobi ljudih, koji, kradeć kolje za vatru, ogradu takovu neprestano kvare.

Na koliko je probitačna takova živica, osobito za ograditi groblje, to je pokazao g. vicearkidjakon u Sisku, *Franjo Kalabar*, dok je još bio župnik u Granešini, nedaleko od Zagreba. Navada je, kao što znamo. da se ogradjivanje groblja razděljuje medju župljane (farnike), tako da svaka kuća komad, koi joj pripade, polag mogućnosti i volje svoje ogradjuje; jedni poudaraju u zemlju debele, više hvatih visoke, hrastove daske, drugi grade svoj komad uzduž pribijenimi gredicami itd., i na taj način napravi se ograda raznovèrstna, i za oko vèrlo nepriatna. Gospodin

Digitized by Google

župnik, koi svagda nastoji za svačim, što je lěpó i dobro učini okó cěloga, podosta velikoga groblja, živicu dići. S počętka mèrmljaše mnogi župljani, što moraju svoje mèrtve skrivati za divjom šikarom: al živica pòslě lěpo poraste, podrězuje se marljivo, tako da ju je lěpota gledati; i sada župljani slave i uzveličavaju začetnika živice, hvaleći se pred drugimi obćinami, da nigdě neima lěpšega groblja, a pri tom nemoraju sad na ogradu niti šta trošit, niti ju popravljat. — Zaista lěp primèr, i vrědan, da se i drugi u njega ugledaju.

Kraljevec, m. Sěčnja 1845.

Julio Schaper,
nadšumar preč. stolnoga kaptola zagrebačkoga.

Imao bi ovdi slědìti predmet jedan, koi je u sědnici glavnoga odbora na 12. veljače (Feb.) čitan bio pod biljegom:

X. *Opis makine za sěčku sěći, g. p. n. Trexlera od Lindenau'a.*

Al opis taj izostao je žalibože zato, što nismo mogli nabaviti slike makine ove, bez koje bi slike sam opis i onako bio nerazumljiv.

Već u sědnici glavnoga odbora na dan 27. prosinca (Dec.) p. g. bilo je čitano, nu nije se moglo dosada priobćiti slědeće

---

Izvèstje i predlog.

Dato u šestoj obćinskoj skupštini izvèstje glavnoga odbora sadèržava i ove rěči: »Sa još više družtvah nismo htěli da stupimo u savez, osětjajući kukavno stanje, u kom se nalazimo; jer dok bi nam ova javljala, kako živo i zdravo napréduju, mi bi im usuprot samo na kratkom odgovarati mogli, da još živimo.« Rěči ove vèrlo su me raz žalostile, i nemogu propustiti, da nejavim glavnomu odboru, da smo mi nesamo po imenu živi, nego i da živimo

Digitized by Google

kano mlada voćka, koja da bogme nemože odmah pèrve godine da rodi, al veseli saditelja i gospodara svoga těrajuć zdravih mladicah; što je zlamenje, da se i korenje razprostire, da dakle voćka neće usahnuti, već da će objačena u svoje vrěme sigurno ploda doněti. Tajiti se neda, da družtvo naše — polag svega toga, što sad domovina naša u tužnom je i neugodnom stanju, koje i njegov naprědak sustavlja — napréduje sasvim time, ako i lagano. A to imamo zahvaliti neutrudjenom udionstvu i veledušnoj podpori preuzvišenoga gospodina predsědnika, neumornoj žestini glavnoga odbora, a i trudoljubivomu tèrsenju někoje gospode sućlanovah, — dà, i takovim sućlanovom, koji zvanju svome shodno rade, al s radnjami svojimi neizilaze na svět, misleći u svojoj čednosti, da su one odviš neznatne, da nisu vrědne, da se světu objave. Te zato i opet velimo, da živimo s uspěhom, i da će stablo naše, čim mu samo ojači korěnje, uroditi ožudjenim plodom.

Za dokazati pako, da na stablu našem ima mladih nevidjenih korenah, usudjujem se ovdi navesti, kako sam ja, želeći u někojih granah gospodarstva poboljšticah uvesti, steko odmah naslědnikah. Tako n. p. počeo sam krave prezati: s početka gledali su me mnogi, što ja radim, i nisu se mogli dosta načuditi, a kasnie našlo se je susědah, koji, uvidivši korist, obećaše mi, da će to isto činiti. — Da povekšam vinograd jedan, dao sam u jesen grabe izkopati, da mogu na prolětje u prezimitu zemlju tèrsje na rede saditi; pa odmah sam dobio naslědnikah. — Za načiniti rastilo (rastionicu) za voćke, kupim jabučnih i kruškovih pečakah (Kerne); te odmah javiše se někoji, koji su kazali, da žele to isto učiniti. — Isto tako za napuniti pokraj šume moje pustaču, kupim nerodova sěmena (Akaziensaamen), i već su se javili někoji, koji mi obećaše, da će me naslědovati; da pako od obećanja svoga neodstupe, i da nebudu imali uzroka izpričat se, ako to neučine, brinim se, da nabavim toliko sěmena, koliko je dosta i za me i za njih.

Digitized by Google

Drage volje izpovědim, da je u meni želja, poboljštice u mojem gospodarstvu uvoditi, sa susědi mojimi često se o tom razgovarati, podpalilo najviše to, što sam član vele uglednoga gospodarskoga družtva, zatim čitanje gospodarskih dělah, s kojimi sam se kroz to i spoznao. Na isti način susědi moji dobili su takodjer više volje čitajući *Měsečni List* i *Kmetijske in rokodelske novice*. Napominjem to ovdi, da pokažem, od koliko je koristi čitanje knjigah; samo šteta, što ih tako malo ima u slavjanskom našem jeziku. To je jedini put, kojim se može prosto ljudstvo potaknuti, da podigne svoje gospodarstvo, pri čemu netrěba se toliko skèrbiti za gospodu i gospoštine, koje i onako ponajviše već znadu, kako se gospodarstvo razborito těra, i od kojih se još i više nadamo, samo kad bi Bog dao, da se skoro razpèrše guste magle i da sunce sloge razgrije svih nas sèrca za sve veću korist domovine.

Za dovoljiti dakle pomanjkanju ovomu, od velike bi koristi bilo, da se nadje veledušnih domorodacah, koji bi bolje u tudjih jezicih pisane knjige o svih granah gospodarstva u slavjanski naš jezik prevodili, i da toliko mošnju bohlo nebi, na svezke izdavali. Predbrojnikah faliti neće.

I.....ć.

Čitatelj ovoga članka u sědnici glavnoga odbora dodao je nèkoje opazke, iz kojih priobćujemo slědeća:

»Mi sad živimo u takovoj dobi, gdě svět više pazi i ceni, ako se što s tiha, al pravoga uradi i stvori, nego ako se što samo obećava za budućnost, makar ono najveličnie bilo. To je uzrok, zašto glavni odbor, koi je zastupnik horvatsko-slavonskoga gosp. družtva, nije htio da se očito pojavi u kolu obće koristnih družtvah do onoga časa, gdě se neće više moći nadati, da će ga druga družtva samo udvorno pobudjivati, da će s njim samo imati pobratimsko potèrpljenje, pristojno njegovoj mladosti; nego gdě će družtvo naše očitimi svojimi děli zadobilo već bit pravicu na město i odvět u onom štovanja dostojnom

Digitized by Google

krugu, gdě se nepita za gizdava imena, za ponosita pravila t. j. zakone, nego za pravu, hasnovitostju zasvědočenu, vrědnost. Istina bog, družtvo je naše samo lagano naprědovalo, jerbo su i njemu na putu bili neredi i zapréke, koje su svima nam dovoljno poznate, te već je bilo pet občinskih skupštinah, a dokončki učinjeni u njih nisu porodili bitnih, duboko i sigurno zasečajućih i prostranih poslědicah. Pojavi se tad u šestoj občinskoj skupštini nětko, koi se nije imenovao, s predlogom jednim (V. M. L. 1844. str. 145.), koi je s velikom jednodušnom pohvalom pozdravljen bio. U tom predlogu metnu on za cilj duševno pobudjivanje, razvijanje i podučanje seljaka, bez čega nije ni moguće, da on ikad na putu boljega napréduje.«

»Istina, glavni je odbor od najpèrve svoje sědnice smatrao za glavni svoj cilj podučanje seljaka, i on je često věćao, kojim bi se načinom cilj taj najlaglje mogo postići, (što dovoljno svědoče toliki sastavci u měsečnom listu). Ništanemanje ovaj ovdi predloženi prosti način i préki put čini mu se da je najbolji i najshodnii, već i zato, što je i g. predložitelj sám najprikladnii za posrědnika (intermediator) izmedju družtva i seljaka, a i zato, da na lěppm ovom putu priměrom bude drugim naučiteljem pučkim. Jerbo ovaj *neimenovati*, al glavnomu odboru dobro poznati, priatelj čověčanstva i domovine, koga mi ovdi — našavši, da je briga, koju je on na koncu sastavka svoga očitovao, netemeljita — bez svake brige imenujemo, jest g. seoski bilježnik na Klanjcu, *Stěpan Iveković*, kojega tužbu u uvodu rečenoga sastavka nerado čitamo. Ta baš on je, učinivši ovaj predlog, i ponudivši se, da će ono, što predlaže, sám i izvèršiti, steko veliku zaslugu ne samo o čověčanstvu i domovini, nego i o gospodarskom družtvu izraven, pošto mu je pokazao najprostii, najpréči i najprobitačnii put, za približit se konačnomu cilju nastojanja njegova, a i priliku, kojom može prie, nego makar kojim drugim obće koristnim poduzetjem, zadobiti čast i pošte-

Digitized by Google

nje kod svih drugih gospodarskih družtvah, samo ako taj put kako valja razkèrči. Jer ako baš horvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo nikad više druge zasluge imalo nebi, osim one, da je krèpko i *postojano* nastojalo, seljaka našega, budeć mu pamet i razum, i oživljavajuć mu marljivost, poslenost, radinost, dovesti na to, da si poboljša gospodarstvo i stališ; ako rekoh gospodarsko družtvo pri tom svojem nastojanju ni to nebi nikad izpred očiuh pustilo, da trèbo razum izobražavati na čvèrstom temelju ćudorednoga oplemenjivanja: slobodno neka bi tražilo najlèpšu granu od palme gospodarske občinske koristi.«

»Ugodnii je onaj dio izvèstja, gdè g. I. javlja, kako je trud njegov, da uvede poboljšticah u gospodarstvu, urodio već zdravim plodom kod njegovih susèdah, i gdè potvèrdjuje, što je i mèsečni list već toliko putah rekao, naime: da samo onaj kazati može, da seljak naš s gluposti i lènosti propada, koi nepozna naravi ni stališa njegova.«

»Isto tako ugodno biaše glavnomu odboru čuti, kako g. I. izpovèdi, da ga je čitanje gospodarskih novinah i dèlah potaknulo na dèlovanje i naprèdovanje; nu za čudo je glavnomu odboru, kako isti onaj muž, — koi je tako odlučno pognao onu s tolikom vatrom prigèrljenu naredbu pučkoga podučanja po ustmenih predavanjih, — zahtèvati sad može, da se u narodni naš jezik prevode izvèrstna dèla drugih narodah, veleći, da je to *jedini put* za podučiti našega seljaka«.

Tu si g. I. protivuslovi. Al sve ako i uzmemo, da se je zapisao, zlo izrazio, i pred očima samo imao čitati znajuće, nu svakako posve rèdke male seoske gospodare; sasvim time ja, koi ovo pišem, mislim, da bi sad izlišno bilo gospodarska dèla prevoditi u narodni naš jezik; spomenimo se samo ponude one u pèrvoj godini mèsečnoga lista na str. 44: *da ćemo izvadke iz najboljih gospodarskih dèlah izdavati na svezke u narodnom našem jeziku, samo ako bude* 500 *predbrojnikah*; pa se nije baš nitko javio.

Digitized by Google

Izvěstje o čitanju pérvoga predavanjna za seljaka horvatsko-slavonskoga. Kao što čujemo, predavanja za seljaka, koja na světlo daje glavni odbor, već su na više městih čitana, i tako su se puku dopala, da zahtěva, neka bi se nastavljala. Od pismenih izvěstjah dobismo istom, gdě se ovaj list slaže, jedno, koje mi bèrže bolje ovdi priobćujemo.

Slavni glavni odbore!

Hvale vrědna biaše misao, zavesti u domovini našoj gospodarsko družtvo. Čast i slava onomu, pod čijom zaštitom družtvo ovo obstoji, sve većma se razprostire, i podiže. Ali ne manje hvale vrědna biaše i misao ona, da se seljak naš, koi je dosad u neznanstvu čamio, prosvětjliva i podučava u onom, što mu najvećma koristi, naime: u gospodarstvu. Družtvo naše nebi do duše ni praktično bilo, da negleda dělovati i na one, koji čine kamo veći broj stanovnikah domovine naše, i koji se jedino, i tako rekuć *ex professo*, zanimaju poljskim gospodarstvom; oni su članovi dèržavni, od kojih gospoda puno zahtěvaju, nu vèrlo malo se brine, da ih u čemu poduče, da im život oblakšaju. Svaki je spaia t. j. gospodin zemaljski (vlastelin) u naše doba koliko toliko naprědovao u znanju gospodarskom, i svaki gleda, da što više prigospodari za prodaju, na to ga već *luxus* podbada; inače, ako nije marljiv, ako nedèrži reda u gospodarstvu, zakapa se u dugove, dok najposlě nepropadne. Seljak usuprot nezna ništa za ovo strašilo našega věka, imade malo potrěbštinah, pa i sad još tako gospodari, kao što mu je gospodario děd i praděd. Kaži mu što novoga i dobroga, on rado sluša, čudi se i hvali, nu sasvim tim ostaje kod starine. To nas izkustvo uči.

Ako zbilja hoćemo, da seljak naprěduje, valja da se zbilja i pobrinemo i da nežalimo truda. Poduzetja ovakova nisu posao jedne samo godine. Al šta zato? Ta netrěba, da mi sve svèrhe doživimo, načela naša neka ostanu

Digitized by Google

živa za odvětke naše; njima će sěme, što mi sad bacamo u zemlju, uroditi ožudjenim plodom.

Ako hoćemo, da naměre naše neostanu bez ploda, mislim, da bi trěbalo za stvar našu dobiti ljudih, koji što mogu nad seljakom; takovi su osobito častnici varmedski i městni župnici. Na ove neka se glavni odbor obrati svojim putem, ja kriv, ako cilj svoj promaši.

Ja sam već prie několiko vrěmena někoje poglavice podloženih mojemu upravljanju občinah pripravljao za ove zabave ili predavanja, a najposlě odredim dan za pročitavanje pèrvo. Učinim pako početak na 6. ožujka (Mart.) u občini »*Okoli*« zvanoj, koja leži u sl. križevačkoj varmedji, kotaru moslavačkom, u takovoj občini, gdě su najimućnii, i mogu kazati najpametnii ljudi svegakolikoga kotara. Imadu dosta marhe, dosta kruha, dosta vina, i dobri su i dosta marljivi gospodari, jedino u tom vrědni su ukora, što neznadu pridělano čuvati, s prigospodarenim obratjati, a to je upravo glavni dio dobroga gospodarstva. Kad sam ih dakle pripravio i dan za čitanje odlučio, pošaljem im bilježnika seoskoga, g. *Filu Jurišića*, U kući sudca seoskoga dočeka ga sva občina, željna čuti, što će im bilježnik čitati. — On im čita i tumači, a oni ga željno slušaše. Najbolje im se dopade primĕr o marljivom i trěznom gospodaru, koi je išo na sajam volove kupovat. Kazali su, da je to prava, živa istina, da marljivomu gospodaru posao bolje ide od ruke, nego li onomu, koi je lěn, neuredan, a još k tomu pijanica. Na koncu zabave zahvališe se sl. gospodarskomu družtvu i svoj slavnoj gospodi, koja se toliko za njih brine, i zamoliše jošte, da bi ih i u buduće podučali u svemu, što im je na korist.

U slěd izkustva moga mislim, da bi dobro bilo predavanja ova pokratiti, jer seljak naš nije naučen slušati dugih umstvovanjah, a ni dugo misliti. U predavanja ova neka budu i u buduće upletene kratke pripovědke i prispodobe;

Digitized by Google

to naš puk ljubi, žive ovakove primère lahko razumě i rado sluša.

Seljakah Moslavačkih najveće je bogatstvo u plemenitom, dobrom vinu, kojim Moslavina u izobilju rodi. Zato sam prilikom ovom postaviti dao někoja pitanja, koja se tiču obradjivanja vinogradah, i koja evo glavnomu odboru priobćujem zajedno s odgovori:

I. *Kada vi pèrvu, kada drugu, kada lt tretju kop kopate?*

Odgovor. Pèrva kop je po Jožefovu (Josipovu) najdalje dva tjedna — dakle s početkom travnja (Apr.); — druga kop je odmah po Trojakih (Duhovih) — dakle od 13. do 23., 24. svibnja (Maja); — tretja pako okó Magdaleninja t. j. 22 sèrpnja (Jul.).

II. *Nebi li bolje bilo tretju kop kopati u jeseni, kada list opadne?*

Odgovor. Tretja kop se kod nas u Hèrvatskoj težko kopa u jeseni, jer to smèrzavica prěči; da toga nije, dobro bi bilo; zakopani onaj list mogao bi služiti naměsto gnoja. Ali se na to nije moći zanesti, i zato mi volimo o Magdaleninju tretju kop kopati.

III. *Zašto vi tako jako gnojite gorice* (vinograde) *svoje?*

Odgovor. Mi, koji mnogo imamo gnoja, gnojimo jako gorice. Ali i sami mislimo, da kroz to tèrsje (vinograd) mnogo više hasne nenosi. Vina je do duše više, ali je slabie.

IV. *Je l' istina, da se vino od jako gnojenoga tèrsa* (*vineve loze*) *rado měnja?*

Odgovor. Od tèrsa, koi se jako gnoji, grozdje rado gnjije, i kao što smo opazili, isti mošt (šira) nije sladak, vino se rado proměnja i postaje kiselo.

V. *Koliko felah* (*vèrstah*) *grozdja imate u goricah?*

Odgovor. Imamo: *beline*, jako mnogo *ranine*, *šipuline*, *dišuce ranine*, *muskata*, i nešto malo *imbrine*; *čèrnine* pako samo jednu felu.

Najplemenitie vèrsti su osim muskata, běla ranina i di-

Digitized by Google

šuća ranina, koja na muskat jako naliči, samo što je grozdje veće i što imade više soka. Vèrsti ove nisam jošte nigdè vidio u Hèrvatskoj.

Podlagajući izvèšće ovo glavnomu odboru, ostajem na nadalje priporučen.

U Moslavini 8. ožujka (Mart.) 1845.

Ljudevit Farkaš-Vukotinović,
sučlan, šl. varm. križevačke
veliki sudac.

Pitanje marhe u Koruškoj.

G. prof. *Hlubek* u osmoj skupštini nèmačkih poljarah i šumarah u Monakovu, a ono u odsèku za gojenje marhe, progovori slèdeća: »U Koruškoj pitaju na mèstih pano živine; tako n. p. na dobru (imanju) stanovitom 500 volovah. Volove te metali su na vagu poslè svakoga drugoga tjedna, i tu su našli, da 40 centih sèna daje 140 — 150 funtih mesa sa 18 od stotine sala; daje dakle jedna centa sèna $3^1/_2$ funte mesa. Izmedju volovah razne veličine pitali su se kamo bolje manji. Velik jedan vol (junac) prirasto je za dan po $^3/_4$ funte, srèdnji po 1 funt., a malen po $1^1/_{10}$ funte. U *Schleissheimu* opazili su i to, da 30 funt. sèna daje $1^1/_{10}$ funte mesa.

Pišu u članku jednom iz *Cèlovca* (vid. časopis »Oesterr. Lloyd«, br. 22, g. 1845.): Iz Koruške prodalo se g. 1843. u Bavarsku, Austriansku i Taljansku marhe, a ono iz doline Althofenske 900 pitanih volovah po 16 — 18 fr. centa; iz doline Brežanske (Friesach) 300 pitanih volovah, a 600 za pleme; iz gornje Labudske doline (Oberlawanthal) 600 kravah, u tretjoj godini uskopljenih teocah (Terzen), centa po 17 — 20 fr.; iz doline Kočarske (Kötschach) 400 junčićah, centa po 13 — 15 for. sr.; iz doline Stolske (Stall) 500 kravah, komad po 30 — 50 for., 300 telićah, komad po 20 — 30 for., 600 telicah, komad po 25 — 40

Digitized by Google

for.; iz doline Gundarske (Gunderthal) 400 volovah, centa po 18 for.; iz doline Gmündske i iz raznih velikih stajah (štalah) Čělovačkoga kotara 2650 pitanih volovah, centa po 17 — 20 for. — Vidi se otuda, da Koruška zvanje svoje gojiti marhu počima dostojno cěniti, i da se u njoj vèrsta ova tèrgovine sve dalje razprostire. Obična teža vola jednoga bila je 4 — 6 centih mesa. Znamenitih golemih volovah uzgojio je g. Fr. plemeniti Knapić, vlastelin grada Srebernika i Pristave (Silberegg und Meierhofen), koi je i u ostalom u struci poljskoga gospodarstva, a i u drugih granah, koje se na nje protežu, zaslužio mnogo slave i hvale. Gospodin ovaj odgojio je dva vola, te kad je jedan odbor ovdašnjega gospodarskoga družtva našao, da su od osobite veličine i lěpote, a i dovoljno izpitani, imade jedan od njih 20 centih i 80 funt., drugi pako 18 centih i 45 funtih. Samo meso činilo je kad pèrvoga 1230 funt., loj 300 funt., — a kod drugoga 1040 funt. meso, a 250 funt. loj. — Bio je dakle jedan od ovih volovah teži, nego najveći pitanac vol, kojega smo g. 1844. m. svibnja (Maja) prigodom raztave pitane marhe u Augartenu u Beču viděli, ovaj bo je imao 18 cent. i 75 funtih.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 4. Zagreb. Měseca Travnja. **1845.**

Sadèržaj: Posao natapanja. — Šumska pašnja, od *Karla Kosa*. — Mlin za grozdje. — Sětva duhana. — Odgovor na prigovor, od *S. Ivekoviča*. — Konjska kèrma. — Zimski krumpir.

Posao natapanja.

Gospodi članovom, kojim je stojalo do naprědka ove stvari, javljamo pokorno, da se zemljoměrac g. *V. Šimrak* bavi već od 17. ožujka (Mart.) o. g. u Milanu, kao što nam on to sam obznanjuje u pismu svojem od 22. i. m. Preuzvišeni gospodin ban grof *Franjo Haller* od *Hallerkeö*-a prěporučio ga je milostivo tamošnjemu gubernialnomu savětniku g. grofu *Pachti*, a od ovoga dobio je prěporukah za u Briancu, Komo, Paviu, Lodi, Kremu itd. Ovaj mu je gospodin izhodio, da mu je slobodno polaziti one posalnice, gdě se može potanko ubavěstiti o svemu, što mu u toj stvari znati trěba. Najbliže livade i sěnokoše okó Milana našao je sad istina pod vodom, sasvim time imao je prilike viděti, kako su načinjeni prokopi (kanali), ustave (Schleussen) i jarki, kojima se voda napušta i izpušta.

Šumska pašnja.

Za šume i lugove najveće je i najteže zlo tèrh slobodne paše; i gdě marha samovoljno i neograničeno pase, nemogu uspěvati ni naravski ni umětni usěvi ili razsadi; ondi i mladjane, zdrave i ufanja pune šumiče izginu do mala.

Digitized by Google

Marha, koja se u šumu na pašu pušta, kvari šumu na slědeći način:

1. ogriza dèrvje;
2. nogami gazi i uništuje mlade razsade;
3. rije i ždere šumsko sěmenje, što je sa dèrvah palo u zemlju.

Ogriza se dèrvje poglavito na takovih městih, gdě mladjano dèrvje nije još tako odraslo, da ga nebi marha mogla gubicom dohvatiti. U tom je osobito koza vèrlo věšta, i zato je ona obćenito poznata kao najškodljivie za šumu domaće živinče, koje se samo ondi u šume pušta, gdě svět ni najmanje nemari za šumariu, za gojenje i čuvanje lugovah. Koza penje se svakuda, skače prěko istih ogradah, samo da se zasiti mladim rastjem i mladicami, těrajućim iz korena, koje ona osobito rado imade. A šteta je ova još i veća, gdě neima ogradah, i gdě koza tanane glavne mladice, rastuće u vis, slobodno može ogrizati. Odtuda naravno slědi, da ogriženo mlado dèrvje ili sasvim izumre, ili po strani samo mladicah pušta, neide u vis, nebiva vitko, nego raste samo kukavno u širinu. Usléd toga trěbalo bi zakonom zabraniti těrat koze u šumu na pašu. U Češkoj, ako se koza zateče u šumah, koje su na medji i dèržavu brane, može ju lugar bez svakoga pitanja ustrěliti. (Tako glasi pridvorna naredba od 14. prosinca 1789. — i 22. svibnja 1794.)

Konji nisu upravo toliko škodljivi, nu i ovi mogu oštrim svojim kopitom sgaziti ničuće rastje, a i mladice već podobro odrasle. Isto može se reći o rogatoj marhi i ovcah; medjutim mogle bi se ovce prie pustiti u dèrvoséke na pašu nego rogata marha, jer mlado dèrvje dosta bèrzo toliko uzraste, da ga ovca nemože dohvatit.

Svinje samo onda šumi škode, ako odlučeno za plod šumsko sěmenje, n. p. žir, bukvice itd. sasvim izjědu, te tako naravski usév posve unište; nadalje ako mladjano

Digitized by Google

rastje, koje je već izniklo, rovajuć iz koréna počupaju, jer tako bi se mogao vas novi naraštaj utamaniti.

Nakon obćenitoga ovoga razmatranja ako se malo pozornie razgledamo po hèrvatskih lugovih, gdè se svakovèrstna marha bez svakoga obzira pušta na pašu, morat ćemo iskreno izpovèditi, da pašnja ova (s vèrlo rèdkimi iznimkami) neima gotovo nikakve granice, da seljak hèrvatski, koi jošte nepoznaje vrèdnosti šumah, nego ih smatra kao obćinsko dobro, sebi navadno toliko marhe nabavlja, koliko misli, da će moći hraniti; nu često ima i dvaputa toliko marhe, nego što bi mu valjalo dèržati, kad bi znao procèniti, kako malo imade sèna i druge kèrme; tad se u šumu, makar koliko prostranu, koja je odredjena za pašnjak, natèra toliko razne gladujuće marhe, da ni trave dosta neima, nego se svako makar kako sakriveno rastje potraži i izjède; — zimi, kad neima kèrme, bio sněg koliki mu drago, u pèrkos najoštrioj zabrani, tèra se opet marha u šumu, nu tamo nemože naravno naći druge hrane, nego grize meliku koru i pupoljke mladjanoga dèrvja; a time da kako da se šume upropaštuju, marha se razboli, često porodi se maršja pošast (kuga) nevolja za svu zemlju.

U Hèrvatskoj, gdè je šumska paša gotova svuda u običaju, s kolikimi je tegobami i zaprèkami skopčano uvesti uredne dèrvosèke — to nas dovoljno uči izkustvo svakidanje. Koliko samo stoje ograde okó dèrvosèkah, koje se svake godine imaju popravljati, dočim tomu u Němačkoj već ni traga neima? — Pastiri, misleći, da im se tako pravo (pravica) njihovo ograničuje, kvare, pale i razorivaju u svojoj obèsti ove ograde, da marha u branjevinu slobodno može ulaziti, — a ono bez svake kaštige, jer kod nas nije, kao po drugih zemljah, rogata marha povèrena jednomu obćinskomu govedaru, koi gospoštini odgovarati ima za svaku štetu u šumi učinjenu, — nego svaka kuća ima svoga govedara: tim je čuvanje šumah vèrlo otegotjeno, i lugarom, ako su baš neumorni u službi, biva gotovo

Digitized by Google

nemoguće ukloniti svaku štetu, ili na samoj opačini uhvatiti govedara, osobito nóćju i gdě su dèrvoseki kojekuda raztrešeni.

Iz ovoga, što rekosmo dosad, vidi se očito, na koliku su štetu šumski pašnjaci šumam i lugovom, osobito gdě se marha u njih na pašu těra svojevoljno i bez svakoga ograničenja. Polag moje misli trěbalo bi u tom obziru slědeća dobro na um uzeti:

1. Neka bi se urbarialska šumska pašnja davala na takovih komadih, gdě još podmladka neima, i gdě mislimo stopèrv nakon više godinah dèrva sěći.
2. U šume, koje su za sěčenje već dozrěle, i koje do skora kanimo sěći, neka se několiko godinah prie sěčenja nepušta nikakva marha, da se medjutim može novi podmladak zametnuti i razviti, i da se po obavljenom sěčenju stranom ili sasvim prištedi dosta velik trošak, kog iziskuje umětni podmladak.
3. U hrastovih šumah neka se, ako je žirovina obilna, u one krajeve, koje smo do skora naumili sěći, svinje samo dotle dok žir nepodruju i neučine, da poslě može klicati; i zato neka se svinje u takove krajeve puštaju samo pri vlažnom vrěmenu; a ako je šuma već jedanput dosta zaplodjena i ako se dojdućega lěta vidi ondě podmladak obilan, neka se onda pod nipošto svinje više unutra nepuštaju.
4. Dèrvoseki da nisu kojekuda raztrešeni, već ako je ikoliko moguće, da su u jednom komadu i dobro obkoljeni obkopom i ogradom; time će se i lugarom olakšati služba, a i prištediti trošak za mnoge ograde.
5. Svaka zemaljska gospoština neka pazi na to, da podložnik samo toliko màrhe dèrži, koliko mu je po zakonu dèržati dopušteno, i koliko on može pašom i kèrmom dovoljno obskèrbiti; nadalje da se sva màrha, koja je za pašu pověri jednom seoskomu pastiru ili govedaru, koi će za svaku u šumi u činjenu štetu odgovarati.

Digitized by Google

6. Da ona mĕsta, gdĕ marha noćju pase ili planduje, ako je moguće, udaljena budu od dèrvosĕkah, i da se i ograde, ako bi od potrĕbe bilo.
7. Najposlĕ, neka se žirovina, ne kao što navadno biva do Gjurgjeva, nego najviše do Josipova proda; jer svinje, kad dodje prolĕtje, i kad se odkravi zamèrznuta zemlja u šumi, odruju opet žir i bukvicu, koju su pod zimu zarovali, te tako unište stranom ili sasvim naravski zaplod.

Ovo su po mojem mnĕnju i izkustvu najvažnie naredbe, koje bi valjalo obćenito prĕporučiti, da se koliko moguće tanko izvèršivaju; jer svojevoljna i neograničena pašnja po šumah more svakako škoditi naprĕdku mladoga rastja, bile druge okolnosti priazne koliko mu drago; inače nastojali mi makar koliko, da odgojimo mladih šumah u Hèrvatskoj, vas naš trud bit će u zalud.

Caprag, m. ožujka (Mart.) 1845.

Karlo Kos,
šumator, i r. član horv.-slav. gosp. druźtva, kao i druźtva za praktičku vèrtlariu u Bavarskoj.

Mlin za grozdje.

Ovako se zove sprava jedna za greštati grozdje pric nego se preša. Tko ima takovu spravu, nètrĕba mu grozdje ni nogama gaziti, ni dèrvenim batom ili greštalkom tèrti, što je, kako znamo, vèrlo nečist i gadan posao. U našoj se domovini grozdje samo po nĕkojih krajevih batom ili greštalkom tare, nu gazi se gotovo posvuda. Svaki gospodar vinograda znade, kako je već samo po sebi mučno, kako neprilično, kako dangubno, grozdje gaziti u badnjicah; a šta, ako se još uzme nečistoća i nesnaga, koja je s tim poslom skopčana. Mnogomu se, istina, ta nečistoća i nesnaga nevidi tolika, kada se osvĕdoči, da si je onaj, što gazi grozdje, noge čisto oprao; nu takov neka promisli, kako je gadan već i isti znoj takova čovĕka, a moguće jošte, da je onaj, što gazi, čovĕk nezdrav, pa mu se gazeć

Digitized by Google

znoj sa moštom (sirom) poměša. Mnogi se těši time, da mošt, kada kipi, izbaca na polje svaku nečistoću, i takov će i nadalje grozdje svoje gaziti. Ništanemanje tko hoće, da se rěši gori napomenutih neprilikah, da ukloni svaku nečistoću, neka si dade napraviti makinu, kakova je ova, koje priliku evo pred nami imamo. Prilika ova uzeta je iz němačkoga děla »Hauslexikon«, al nije posve savèršena i predstavlja se ovdi po koncu i od ozgó gledana, dignuvši s nje koš.

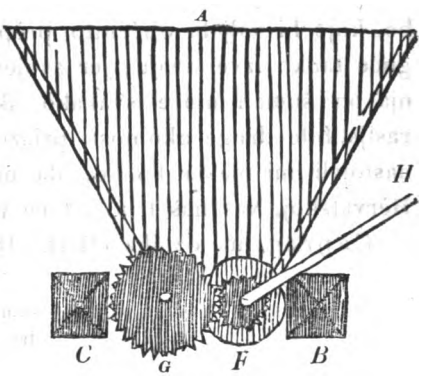

Na podlogi B.C.D.E., stojećoj na badnjici, u koju pada sgnječeno ili smèrvljeno grozdje, nalaze se dva dèrvena valjka s češnjami, jedan do drugoga F. G.; na gredjlu od valjka F. nalazi se izvan podloge koleso i ručnica (Kurbel) H., a na gredlju

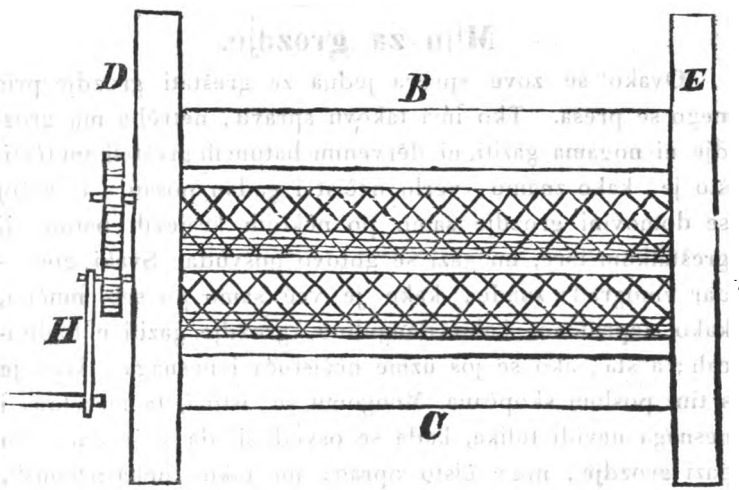

Digitized by Google

od valjka G. ima opet koleso sa zubci, hvatajućim se u gori spomenuto koleso. Obratjajući ručnicu okretju se i valjci s češnjami jedan sprema drugoga, i vlače medju se grozdje, metnuto u koš, koi bere najmanje jednu brentu, te ga tu sgnječe i smèrve. Valjki su polag istoga děla zvanoga »Hauslexikon«, 5 palacah debeli i $2^1/_2$ stopu dugački, i trěba da su rastavljeni 7 liniah jedan od drugoga.

Tvorilo takovoga mlina poklonio je družtvu našemu vrědni sučlan gospodin konjanički kapetan *Radičević*. Šteta samo, što pri tom tvorilu neima jedna samo ručnica, koja bi obadva valjka zajedno obratjala. Nu tomu je lahko doskočiti, kad se takova makima na veliko gradi. Ima osim toga i šarafah, kojimi se valjki mogu po volji primaknuti ili razmaknuti.

G. *Radičević* izkusio je sam, da je jedan jedini takov mlin dovoljan za sgrěštati toliko grozdja, koliko je kadro nabirati 86 beračah. Svaki berač, kad donese brentu i grozdje u koš saspe, obèrne několiko putah ručnicu. Nu posao taj može se pověriti jednomu težaku u prešnici. Dobar je za taj posao i dečak koi. G. *Radičević* znade u Zagorju seljaka, koi je već više takovih spravah načinio, komad po 10 fr. srebra.

Nauk o duhanu.

U području horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva ima krajevah, gdě oko duhana dosta marljivo rade. Trěbalo bi dakle, da se barem priobći nov i bolji tèrganja način, koi je gděgdě već i izkušen. Mi bi to do duše već i učinili bili, ali smo mislili, da nam je imati veću pomnju za onake grane gospodarstva, koje platjaju vazda ili barem ponajviše; nego li za onake, koje su od koristi u stanovitih samo okolnostih; a to je sětva duhana, kaogod i sětva lana, konoplje, uljanih i drugih fabričnih sadah.

Duhan hoće puno rukuh i puno gnoja (djubreta); na svom je dakle městu samo ondi, gdě ima i jednoga i dru-

Digitized by Google

goga. Našli su izvan toga po mnogih krajevih Němačke zemlje, gdě siju puno duhana, kao n. p. u Meklenburskoj, u mnogih pokrajinah pruskih, u Palatinatu (Pfalz) itd., — da za velika dobra (imanja) nije duhan sijati, a ovo iz razlogah, koji su lahko za dokučiti, nu kojih mi nenavodimo ovdi, pošto bi nas predaleko zaveli od cilja. S toga gospoda zemaljska tamo daju zemljišta s polovine pod najam (arendu) ljudem, koji se zabavljaju oko duhana. Gospoda zemaljska dužna su samo zemlju uzorati i gnoja dati, a najemnici (arendatori) imaju obskèrbiti sve druge radnje. Najemnici imaju tu lěpe prilike zaslužiti puno novacah, mogu pojedine radnje oko duhana obaviti, kad neima drugoga děla, te tako su kadri trud svoj cěniti laglje, nego gospodar seoski.

Imajući to pred očima, bili smo već naumili ovo, što slědi, ostaviti za drugi put; nu navališe na nas mnoga gospoda sučlanovi iz onakih stranah, gdě se duhan dosad sijao nije. Buduć pako, da će već něki od njih bit posijali sěmena, a mi u stanju nismo priobćiti u istom broju vas nauk o duhanu, komu je sad već skrajnje vrěme, zato najpèrvo priobćujemo ono, što bi imalo doći na kraju, naime pregled troška i lětine, učinjen za našu ral; valja da će taj pregled mnogomu služit za pravilo, kolik mu ima biti nasad.

Trošak i lětina. Vrědnost i cěnu radnje itd. može svaki dodati polag svojih okolnostih.

	fr.	kr.
1. Tri puta orati i vlačiti u prolětje, bez obradjivanja u jeseni . . .		
2. 20 do 25 vozovah gnoja, voz po 40 kubičkih stopah, pri čemu sasvim tim uzeti valja, da duhanu trěba samo $^1/_4$ ili $^1/_8$.	»	»
3. 15 — 15000 strukah duhanskoga razsada, od kojih tisuću (hiljadu, jezero), truda i troška radi, udariti valja na 10 od prilike krajcarah	»	»
4. Vaditi i presadjivati razsad, 5 danah .	»	»

Digitized by Google

5. Popravljati, 2 dana . . . . . » »
6. Dva puta okapati, svaki put 4, svega od prilike 8 danah . . . . . » »
7. Kresati vèrške, 2 dana . . . . . » »
8. Tri puta kidati zaperke, 4 dana . . . . » »
9. Tèrgati listje (perje), 4 — do 5 danah . » »
10. Uvoziti listje, $^1/_4$ dana . . . . . » »
11. Nizati listje za sušenje, 5 danah . . . » »
12. 3 funte vèrpacah (kanafa) . . . . . » »
13. Věšati. . . . . » »
14. Snimati, razlagati i slagati . . . . . » »

K tomu obćeniti troškovi, město za sušiti, iztrošenje orudja itd. . . . . » »

Lětina naravno nije vazda i svuda jednaka, i čini od rali 16 — 18, ili samo 5 — 6 centih.

Ćena zavisi od naravi i dobrote duhana, i rědko kad nadilazi kod nas 14. fr. srebra od cente.

Vèrste duhana. Nismo u stanju upravo reći, koje bi izmedju onih tolikih vèrstah najbolje naprědovale i platjale u domovini našoj. S toga napominjemo ovdi samo one, koje su u Němačkoj u najvećoj ćeni. Ako li po sréći dobiemo o tom věstih takodjer iz Slavonie, Ugarske, i drugih krajevah, priobćit ćemo i njih.

Dvě su glavne vèrste: I. duhan, komu je cvět cèrljen ili cèrljenkast, II. duhan, komu je cvět zelenkast. Pèrvi razpada se na dvoje, naime 1. na duhan marilandski (Nicotiana macrophilla), i 2. duhan virginski (nicotiana tabacum). Svaki od ovih ima dvě vèrste, pokako mu je naime list (pero) sa dèrškom (Stiel) ili bez dèržka, a svaka od ovih razpada se opet na više vèrstah. Izmedju vèrstah duhana, kojih je list bez dèržka, sije se u Němačkoj osobito:

a) *Duhan marilandski s listom dugačkim bez dèržka.* Listje mu je okruglo kao jaje, duguljasto, upravo, gusto, a stabka 5 — 6′ visoka. Listje obično nevaže toliko, koliko od drugoga duhana, nu skuplje se platja poradi lěpe svo-

Digitized by Google

je boje; kadkada centa po 2 fr. srebra skuplje, nego drugi duhan. Lěpim njegovim žutim perjem omataju se obično smotke (cigare). Vèrh mu se odsèče iznad 12. lista.

b) *Duhan marilandski s listom širokim bez dèržka.* Stabka mu je 5′ visoka; listje duguljasto, jako veliko, gusto i upravo, pod pèrsti gladko, debelo i mastno, to jest slěpljuju se uz njega pèrsti, cvět velik, poněšto cèrljenkast. Sije se obično za volju burmuta (Schnupftabak) na težkoj, tustoj zemlji, i težji je nego svi drugi duhani. Vèrh mu se odsèče iznad 12 — 14 lista.

c) *Duhan marilandski s dèržkom* (Duhan podolski. Duhan turski. Duhan kinezki. — U vèrtih botaničkih Nicot. chinensis. Listje mu je na doljnem kraju nalik na sèrce, a dèržki od listja kratki su i goli. Ova vèrsta duhana tako je fina u Němačkoj, da tamo misle, da je to ona ista fela duhana, koju Turci najfiniu imaju. Vèrh mu se odsèče iznad 8 — 10 lista.

d) *Duhan virginski s debelim rebrom.* Stabka mu je kratka, listje gusto, poněšto nabrano, uzko, izkrivljeno, gladko, nagnuto, debelo, a rebra běla. Vèrsta osobito lěpa i plodna, na vagi težka, i požuti tako lěpo, da ju je milota gledati. Vèrh mu se odsèče iznad 15 — 16 lista.

e) *Duhan s listom velikim, a cvètom zelenkastim.* Siju ga po mnogih krajevih s dobrim naprědkom. Stručje mu je jako i čvèrsto. Na mnogih městih posijali su ga odmah na otvorenu, okopali ga na městu nepresadjena, pa se je vèrlo lěpo razgranao i mnogo ranie sazorio, nego li stručje nepresadjeno.

Zemlja. Duhan raste na svakoj zemlji, samo ne na težkom ilu, na suhom lahkom pěsku, na odviše vlažnoj blatnjači; nu najvećma ljubi pěskovitu, cérnu i vruću gnjilovaču. Duhan, što uzraste na takovoj zemlji, i bolji je i više ga ima. U obće laglja zemlja daje laka pušenca, a duhan, što uzraste na ilovači, valja samo za burmut. Zemlja župna, vruća, k pódnevu nagnuta, dakle obasjana od sunca,

Digitized by Google

koju štogod od sěvera čuva, pristoji osobito duhanu.

Zeller u svom dělu »Anleitung zum Tabaksbau« veli, da duhan, što uzraste na skoro uzoranoj ledini, ima lěpo veliko listje, nu da je nalik na onoga, koi se odgoji na ilovači, i da ga duhanari na dolnjoj Rajni nerado kupuju, jer je obično mnogo tamnii. Nu priobćitelj ovoga članka može uvěriti, da na dolnjoj Visli (Weichsel), gdě su osobito něgda puno duhana sijali, i u zapadnu Němačku skupo prodavali, svět obćenito veli, da je na kèrčevinah, izkèrčenih starih voćnjacih, lugovih, vèrbovju itd. rasto najlaglji duhan bez hèrnauta (hèržka), i da su ga duhanari najvećma tražili i kupovali.

Gnojenje i obradjivanje zemlje. Znamo iz izkustva, da je duhan od živinskoga gnoja jači, a od rastnoga gnoja laglji. Od *ovčjega gnoja* duhan je jak, te kada ga čověk puši, udara, t. j. neugodno miriši, i takov duhan valja samo za burmut. Od *konjske balege* duhan je isto takov, al' od *govedje balege* vèrlo ugodan. I svojevina (Menschendünger) dobra je samo za pognojiti burmutu.

Pušencu duhanu valja najviše gnoj od trulih travah, isto tako tarotine od soli (Salzabfälle), koje duhan verlo poboljšavaju. Kažu takodjer, da duhan ugodnie miriši, ako se zemlji, gdě raste, priměša *kore od kaskarile.* Takove kore ima dosta kod mirodiarah (materialistah) u jevtinu cěnu, a za ral našu dosta je 6 funtih.

Duhan hoće zemlju pèrhku, prostu od drača. Valja mu dakle najmanje 3 — 4 puta orati. Duhan ljubi zemlju, na kojoj nije odprie ništa raslo, i zato trěba, koliko moguće, duboko orati. Brane i valjka, koi je i onako neobhodno potrěbit, da se zemlja dobro uradi, netrèba šteditì, jerbo veličina listja zavisi ne samo od gnoja, nego i od pèrhke, živo smèrvljene zemlje. Najbolje je gnojiti duhanu, kad se ima zemlja još 3 puta uzorati, da se tako gnoj zdravo sa zemljom poměša.

Na zemlji, gdě je bio duhan, uspěva svako žito, oso-

Digitized by Google

bito pšenica, kojoj netrěba opet ni orati, ako je zemlja mehka, nego može se odmah, kako se poseče stručje od duhana, po njivi posijati, plitko podorati i zavlačiti. Ako brana i izbaca na polje stručje od duhana, ništa zato, neka tamo ostane, neće nimalo škoditi. U ostalom može se duhan više godinah sijati na istoj njivi, kao što to biva po mnogih krajevih bez svake izměne 9 — 12 — 14 godinah izastopce. Kažu, da je tad listje (perje) manje, nu da od svoje težine nimalo negubi, pače da je još mastnie, težje i bolje.

Odgajanje presadah. Pod našim podnebjem netrěba toliko pomnje pri odgajanju presadah, koliko pod oštriim zrakom němačke i ugarske zemlje, jer u istom Palatinatu (Pfalz) vrěme presadbe počima se 3 tjedna prie Ivanja, a dokanča se 14 danah poslě Ivanja, dakle tako kasno, da bi mi mogli lako presade odgojiti na otvorenu. Sasvim tim navodimo ovdi načine, kako Němci odgajaju presade, jerbo je svakako probitačnie duhan ranie sijati, da se tako može ranie tèrgati. Odgajaju se u Němačkoj presade:

1. *U gnojnicih.* Izkopa se jama duboka 3′. U tu jamu naspe se najprie jedan red pozderja, što je vèrlo dobra protimba proti miševom. Sada se vas ostali prostor od jame tja do vèrha napuni živo ugaženim gnojem. Na gnoj pospe se $^1/_2$ stope visoke fino prosijane zemlje. Ladica u kojoj je gnojnik, i koja je tako napravljena, da na njoj obločnice popřeko leže, trěba da je 6″ nad rečenom zemljom. U ostalom netrěba da su prozori od stakla; istu službu čini papir namočen u ulju, kroz kojega se prěk vidi. Překo 30° reomirskih da nebude toplina u gnojnicih; netrěba ih dakle ni po danu ni po noći čisto zatvorati, osim ako udari zima. Kada je već doba presadbe blizu, iziskuju presade više zraka, i zato ih netrěba pod zadnje nimalo pokrivati.

2. *U otvorenih nastěnjacih* (Kutschen). To su dèrvene ladice izpod kakove stěne il zidine. Napune se kao gnojnici gnojem i zemljom, nu nepokrivaju se staklom, nego daskami i slamnatimi sturami (hasurami).

Digitized by Google

3. U gredah, koje imadu dosta obrane, koje su dobro priredjene, i ako je moguće vas dan obasjane od sunca.

Nu grede nevaljadu osobito zato, što ih je vèrlo težko čuvati od cèrvah, puževah, miševah, kèrtovah i žabah. Više pozornosti zaslužje drugi jedan način, kog i *Zeller* priporučuje, i koga je priobćitelj ovoga sastavka našao po krajevih, gdě duhan na veliko i pomnjivo siju. Način taj poznat je po imenu

4. *Nadignutih nastènjakah.* Poudaraju se naime na prikladnom i dobro obranjenom městu u zemlju kolci jaki i široki. Kolci ovi tréba da su 1′ nad zemljom. Na kolce ove metne se ladica široka 3 — 4′, a duga koliko je potrébito.

U ostalom postupa se s njom posve onako, kako smo viděli pod br. 2. s otvorenimi nastènjaci. Način ovaj zato je bolji nego drugi, jerbo se je laglje čuvati od svakoga gada.

Tko trébuje malo samo presadah, onaj neka ih odgojí u malenih ladičkah, koje se dadu poněti i koje u pèrvo vrěme dèržati valja u toploj štali.

Kada su grede (lěhe) priredjene, običavaju u srědnjoj i južnoj Němačkoj, ponajviše u drugoj polovini měseca ožujka (Mart.), sěme od duhana posijati po njih širom ili kroz fino sito, ili kroz pèrste s pepelom poměšano. Sěme, budući vèrlo drobno, tréba samo slabo pokriti, dakle valja ga pazljivo zagèrnuti ili posuti finom zemljom jedva $^1/_2$ palca na debelo, nu najbolje, ako se uzme zemlja od strunutog dèrvlja; ili valja poskropiti gredu vodom, po čemu se zemlja dovoljno razmoči. Sije se sěme od prilike tako rědko, kao n. p. sěme od kupusa ili glavate broskve (Kopfkohl), t. j. za odgojiti toliko mladicah, koliko tréba za ral, dosta je od prilike 6 jušnih žlicah sěmena, a 4 — 5 sežanjah (klaft.) prostora. Pomnjiv gospodar podsije za 8 — 10 danah još malo sěmena.

Grede, na kojih je posijano sěme, valja svaki dan, najbolje u jutro, zalěvati zalěvačom sa sitnimi rupicami, a

Digitized by Google

kasno u prolětju svaki dan po dva puta, dakle i s večera. Ako je presad pregust, valja ga odmah s početka podpukati i zalěvati. Gad valja pomnjivo trěbiti i umětati.

(Dalje će slědit.)

Odgovor na prigovor.

Priobćio sam lane glavnomu odboru kratak opis seljačkoga gospodarstva u gornjem Zagorju (V. M. L. p. g. veljače m. str. 23). Svèrha toga članka biaše, da se sl. družtvo potrudi doskočiti manam i nedostatkom, koji su tamo napomenuti. Medjutim našlo se je ljudih, koji su mi u oči za zlo primili, što sam ja taj sastavak pisao, veleći, da sam preružno opisao zemljake svoje... A sada opet ima u měsečnom listu m. veljače (Feb.) na str. 23. sastavak jedan, u kome se g. živinski lěkar *Lang* čudi, kako to, da ja nisam, koreći sirovost i neotesanost seljakah naših, napomenuo takodjer, kako ružno seljaci naši marhu kunu, i kako su s njom nemilosèrdni.

Jednoj i drugoj strani odgovaram evo na kratko, i to pèrvim: Ako čověk hoće, da čini pokoru, netrěba mu kazati, koliko je dobra učinio, koliko je Boga molio itd. itd. nego što je sagrěšio; isto tako, ako bolestnik hoće, da mu lěkar bolest izlěči, da ga ozdravi, netrěba mu kazati, kako se je čuvao, kako je uměreno živio, nego čim se je pokvario, što li mu fali. Tad se može jedan i drugi nadati, da će zadobiti poželjano zdravje, ovaj na tělu onaj na duši. — Drugomu odgovaram: da ja u onom sastavku nisam ni bio pomislio opisati sirovost i neotesanost svojih zemljakah, nego da sam se dèržao gospodarstva, kao cilja našega družtva, moralni život niti hvateći, niti koreći.

Dapače mogu kazati, što se tiče rogate marhe, malo ima u domovini našoj okolicah, gdě bi seljak s njom tako uljudan bio kao kod nas. Uzmimo samo, kako težku zem-

Digitized by Google

lju oremo, kako stèrma bèrda prevaljivamo, kako mladu marhu prežemo, pa sasvim time odgajamo gotovo najbolje volove. Da Bog dade, da bi drugdi barem tako postupali s rogatom marhom;

Klanjec, 4 travnja (Ap.) 1845.

Stěpan Ivekovič,
bilježnik, horv. slav. dalm. gospod. družtva sučlan.

Konjska kèrma.

U novinah franceskih po imenu »*Moniteur de la propriété*« piše *Magendin* od prilike ovako: Kažu, da je od velike koristi, ako se zob, koja se polaže konjem, prie smèrvi ili sgnječi. Ja mislim, da su konji, koji se takovom zobju hrane, lahki, okrugli i tusti, nu izkustvo nas uči, da po tom mnogo gube od svoje žestine, snage (jakosti) i čilosti, i da manje valjadu za težke poslove. Neimaju pravo, koji vele, da tretjina zèrnja ostaje neskosana, dakle da nesluži za hranu. U učionici živinskoga lěkarstva u Lamiraultu odlučili su tu stvar prokušati, te odrediše za tu svèrhu dva konja. Jednomu je bilo 16. drugomu 6 godinah. Balegu od ovih konjah sakupljali su pomnjivo, sušili ju na suncu, i izabirali iz nje zobeno zèrnje, pa su našli, da ju kod starieg konja na svako 69., a kod mladjeg na svako 49. zèrno došlo jedno čitavo, a tomu valja da je uzrok velika proždèrljivost mladoga konja. Našli su jošte, da je izmedju čitavih, po izvanjem licu neskosanih zèrnah puno bilo ljuštinah bez jezgre, dakle da su i ova zèrna konju služila za hranu. Na ovo izvanjsko lice od zèrna prevario se je mnogi, koi je silom hotio da dokažc, da je u balegi konjskoj vidio puno zèrnja, što je propalo. Bolje bi dakle bilo, da se konjem polaže dvanaestina zobi, što od prilike stoji mèrvljenje.

(Archiv. d. deutsch. Landw. v. M. Beyer.)

Digitized by Google

Zimski krumpir *)

U novinah franceskih po imenu »*Montieur industriel*« g. 1844. br. 846. pripoveda g. *Changarnier:* Na zemlji jednoj, gdě sam istom pobrao bio grašak, posadio sam, bez ikakve priprave, dana 1. kolovoza (Aug.) 1843. g. krumpir. da mi već pèrvih danah budućega ožujka (Mart.) donese ploda, a poslě da mi ista zemlja služi odmah za prolětnji usěv. Svaki krumpir metnem 10 — 11 palacah duboko u zemlju, a krumpir od krumpira $1^1/_2$ do 2 stope na razun. D. 18. kolovoza (Aug.) izidje mi batovje, a počelo je cvětati okó 20. rujna (Sept.) U to doba bilo je batovje visoko 1′ 2″ do 1′ 4″. Kad udariše pèrve klice, oplijem drač, a zagèrnuo sam kličje pomnjivo. Budući već zima blizu obtèrgam batovje 6″ iznad zemlje, a nadajući se ljutoj zimi pokrijem zemlju jednim redom štalnoga gnoja, a na gnoj metnem poněšto zemlje, da mi tako odoleti može větru. D. 28. veljače (Feb.) stanem ga vaditi (izkapati). Lětina biaše tako dobra, kakovoj se nisam ni nadao već i zato, što se rečena zemlja nije osobito pristojala krumpiru. Na gèrmu sam dobio svojih 18 — 20 krumpirah.

*) *Krumpir*, u Dalmaciii *kumpir*, kod bratje Slovenske *krompir*, polag Relkovića *križaline*, zove se (kao što pišu Kmetijske i rukodelske novice) po mnogih krajevih slovenskih još i dan danas *korun*. Iste novine vele, da je to najstarie i čisto slavjansko ime krumpira.

Digitized by Google

List mesečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 5. Zagreb. Měseca Svibnja. **1845.**

Sadèržaj: Věćanja glavnoga odbora u sědnici dana 17. travnja. (I. Dopisi: 1) c. kr. gosp. družtva za Kranjsku; 2) *Vuka Neumanna.* — II. Vĕsti od podružnicah: 1) *Brezovičke*; 2) *pèrve zagrebačke* — III. Predlog jednoga sučlana, koi se nije imenovao. — IV. Predlog *Drag. Rakovca.*) — O gledanju marhe, od *M. Langa.* — Izvĕstje *Stĕpana Ivekovića* o čitanju predavanja pèrvoga u *Tuhlju* i na *Klanjcu.* — Nauk o duhanu (nadalje).

Glavni je odbor u svojoj sědnici na dan 17. travnja (Apr.) izmedju ostaloga čitao i protresao:

I. *Dopise:*

1) Pismo vele uglednoga c. k. gosp. družtva za Kranjsku, kojim se poziva naše družtvo, da bi na obćinsku skupštĭnu (sbor), — koja je dana 7. svibnja (Maja) o. g. u Ljubljani bila, — poslalo od svoje strane kojega zastupnika.

Uslĕd toga je glavni odbor oprosio g. *Polikarpa Paravića* od *Čubara,* c. k. i k. stolnika (tèrpeznika) itd. i g. *Andria Savinšega,* vlastelina i varmedskoga prisĕdnika itd., da bi dobrotu imali ići na skupštinu vele cĕnjenoga susĕdnoga družtva kao poklisari.

2) Pismo g. *Vuka Neumanna* u Varašdinu, kojim isti, pobudjen izvĕstjem 1. podravske podružnice u br. 1., javlja, što misli o stališu i manah svilarstva u onom okružju.

Njemu se vidi, da je vèrlo težko, makar samo od prilike, naznačiti, koliko se tamo odgoji kokonah ili galetah (čauricah, kožurakah), buduć da i u Varašdin svake godine ide 20 do 30 centih, a od onih 40 centih, što ih je lani pokupovala svilana šoprunska po Horvatskoj, barem je tre-

Digitized by Google

tjina od onuda bila. On nipošto nedopušta, da ova grana obèrtnosti propada. Da pako nenapréduje, tomu su, veli, krivi uzroci slědeći:

a) Neima dosta dobrih jajah. Jer na mnogih městih nije ih moći toliko nasmagati, koliko svět pita, a to pomanje hranioce bubah, koji se u taj posao ni nerazumiu, nuka, da sami priugotove sěmena.

Tomu bi se, veli, moglo doskočiti, kad bi se svakoj motaonici naložilo, da ima svake godine priugotoviti onoliko jajah, koliko trěba za razdavati. Kaogod što u Krajni svaka kumpania od kameralne svilane dobiva izvěstnu (stanovitu) količinu.

b) Drugi je uzrok taj, što galete po selih kupuju ljudi, tamo amo putujući, koji niti se u to razumiu, niti galete razredjuju, već pokupuju dobro i zlo u prěku cěnu, po čemu hranioci bubah bivaju u svom poslu nemarni i nečisti, na město da ih tko u motaonicah odmah pri predaji galetah poduči, potakne ili pokara, te na ovo il ono pazljive učini. Motaonice, kojim rědko kad sréća tako posluži, da barem $^1/_5$ od onoga, što im trěba, dobiju od hraniocah samih, prinudjeni su kamo veći dio uzeti od prekupacah, koji i dobre i hèrdjave kokone, sve u jednoj vrěći često po više danah okolo povlače. A znamo, da galete, s kojima se postupa ovako, daju mnogo manje svile, nego što bi mogle, kad bi se š njimi bolje postupalo; što više, od takovih galetah svila niti je tako lěpa, niti tako dobra, a to je uzrok, zašto svila horvatska cěnu gubi.

Toga radi trěbalo bi po njegovom mněnju zapověd dati, da se galete mogu samo na stanovitih městih kupovati, a pri kupovanju da ima biti magistratualac.

Glavnomu je odboru vèrlo drago, što je dobio věsti ove. On će se njimi u području svome po mogućnosti koristiti.

II. *Věsti od podružnicah:*

1) *Podružnica Brezovička* navodi iz protokola od sědnice, koja je bila na dan 25. veljače (Febr.) o. g.:

Digitized by Google

a) G. župan kaptola zagrebačkoga *Tadia Ferić* od *Hudoga Bitka* nagovarao je članove, neka marljivo murve (dudove) sade i kukce (bube, gusěnice svilene) hrane. Na što mnogi članovi odgovoriše: da bi se ta grana obèrtnosti u okolici njihovoj više već razprostranila bila, kad bi se samo trošak i trud porazměrno izplatio [1]).

b) U župi (fari) sv. Klare ima mnogo dudovah (murvih), gospoština Brezovička do 150, a g. *Ferić* nasadio je onomad opet preko 100 mladicah.

c) Podružnica je naumila posijati prolètos sěmena od bèle murve (duda), odredila je za razsadnik zemljište, kupit će nèkoliko lot. jajah, i postupat će š njimi onako, kó što nauča g. gosp. savětnik Franjo Hofmann u br. 46. novinah bečkih.

d) Sučlan nèki učinio je skupštinu pozornu na sve koristi, koje se radjaju, ako se žito — izvan onoga što je odredjeno za usèv — požanje prie nego je još sasvim sazorilo.

2) *Podružnica pèrva zagrebačka* donosi u svom izvěstju od 15. travnja (Apr.) t. g.:

a) Věst, da tokar (*Drechsler*) gradjanski u Zagrebu, g. *Kiriak Doll*, prodaje vèrlo jevtino, naime po 3 fr. srebr. kolovrate po njemu poboljšane. Věsti toj priklopljena su prediva i pismena svědočanstva od mnogih gospojah, koje su na tom kolovratu prele i našle, da je vèrlo dobar, prikladan i priličan [2]).

b) Poziv jedan, komu je povod dao g. M. Langa, živinskoga lèkara i nadzornika varm. hergele, sastavak »o gledanju marhe.« Poziv taj naměnjen je gospodi članovom, koji su vlasteli (spajie). Veli se u njemu, neka bi se u spravištih predložilo, da varmedje zakonom zabrane pásti po sěnokošah prie nego što se pokose, budući da je to običaj vèrlo škodljiv, a pašnja ta traje kadkada do konca svibnja (Maja) měseca. U pozivu ovom navode se sve štete takove pašnje, a i koristi, koje bi se porodile, kad bi se taj običaj ukinuo, n. p. gojilo bi se više bilja za kèrmu [3]).

Digitized by Google

c) Predlog g. *Anastasie Popovića*, koi je podružnica pozdravila obćenitom pohvalom, naime: neka bi se pozvala sva gospoda zemaljska i svi priatelji gospodarstva, da utemelje (zavedu) školu poljodělsku. G. predložitelj izjasni se tom prigodom, da je pripravan za tu svèrhu položiti odmah 100 for. srebra.

Opazke na věsti ove.

1) Tužbi ovoj, koja se ovdi ondi čuje, nu koju opet drugi ljudi oprovèrgavaju dokazi, netrěba se u ostalom nimalo čuditi u domovini našoj, gdě su glede svilarstva vèrlo još slabe naredbe. Nakanili smo o toj za nas znamenitoj stvari drugi koi put obširno govoriti, i zato se ovdi dalje neupuštamo.

2) Glavni odbor razumío je od majstora, koi je napravio poboljšani ovaj kolovrat, da ima još više gospojah, koje ga pokušavaju (probaju). Ako se pokažu još koji osobiti uspěhi, koji bi mu služili za preporuku, glavni će ih odbor javiti.

3) Izišle su, kao što čuje glavni odbor, već prie više vrěmena u mnogih slavnih varmedjah uredbe, da se satre škodljiva ova navada. Toga radi glavni je odbor oprosio sad pismeno gospodu pèrve podžupane svih slavnih varmedjah u kraljevini Horvatskoj i Slavonii, neka bi predložili, da se naredba ona svakako izvèrši.

Nadalje bio je u istoj sědnici u pretres uzet:

III. Predlog jednoga sučlana, koi se nije imenovao: neka bi družtvo gospodarsko utemeljilo školu (učionicu) poljodělsku. Škola ta neka se zavede na baštini, koju da družtvo kupi. Glavnicu za kupiti baštinu da sklope članovi, a osim toga neka se na istu svèrhu obrate novci, koje budu platjali imućnii pitomci za hranu i nauk. U toj učionici neka se postave za pèrvi početak tri učitelja (professora), a učenici neka bi ne samo dobivali nauk teoretički u svih pomoćnih znanostih, nego i radili sve poljske radnje i poslove, i učili s orudjem postupati, a i věštine, ko-

Digitized by Google

je se pri orudju iziskuju. U tom zavodu (institutu) mogli bi se odhranjivati ne samo dobri seljački gospodari, dà, i gospodski činovnici, nastojnici i pomoćnici.

Opazka. Glavni je odbor uvěren, da je takov zavod od velike koristi, samo ako se š njim pametno upravlja. Svědoče to mnogi podobni zavodi po drugih zemljah, utemeljeni po vladanjih i posebnicih *(Privatpersonen)*. Glavni odbor zna cěniti plemenitu i dobru naměru, iz koje se je predlog ovaj porodio; al zasad još nemože ni u čemu da ga podupire; jerbo kad bi to sada učinio, prenaglio bi se, a za to prenagljenje mogao bi se gorko pokajati. U istom smislu izrazio se je već jedanput glavni odbor u měsečnom listu g. 1844. na str. 125. na koncu članka pod imenom »Učionice poljodělske.« Od takova prenaglenja mogao bi ga uplašiti već isti trošak, kog iziskuje takov zavod, osobito ako se na um uzme, da takov zavod valja *osěgurati za vavěk*.

IV. Predlog družtvenoga čuvara i tajnika g. *Dragutina Rakovca*, neka bi se za razprostraniti većma po kraljevini Slavonskoj družtvo gospodarsko, pomoć i podpora svih trih varmedjah slavonskih pismeno zaiskala.

Istinabog to je već učinjeno bilo g. 1841. odmah, kako je vlada odobrila družtvena pravila (zakone). Ništanemanje glavni je odbor opet i sad našao za dobro odrediti: neka u onih pismih, koja se budu upravila na pèrve podžupane slavnih varmedjah slavonskih u poslu prolětnje pašnje po sěnokošah i u poslu svilarstva, oprose takodjer, da gledaju utemeljiti podružnice, te tako broj članovah družtva gospodarskoga pomnožati.

Gledanje marhe.

Od M. Langa.

(Nadalje.)

Zima lětošnja očitim je dokazom, u kakovu nevolju pasti može seljak, ako se nepobrine za dobe za kèrmu.

Digitized by Google

A to neka mu služi i u buduće za nauk. Istinabog, u nas je zima obično meka, tako da marha kroz sve gotovo vrěme hoditi može na pašu, nu nemojmo misliti, da će bit svake godine tako.

Putujući měseca veljače (Febr.) i ožujka (Mart.) u službi, vidio sam, osobito okó *Siska* i *Lekenika*, živinu u velikoj nevolji. Rogata marha, omamljena gladom, tumarala je na stotine tamo amo po dubokom sněgu, tražeći hranu po gèrmju i živicah, virećih iznad sněga; jer seljak bio je već pokèrmio iste slamnate krove, te nije više imao što polagati marhi. Svinje, na kojih nije bilo drugo nego kost i koža, skitale su se okolo na stada, budući prisiljene pod sněgom rovati, i izpod njega vaditi hranu.

Što je to, da se seljak naš tako slabo brine za kèrmu? Ja mislim, da je tomu uzrok njegova prekoměrna ljubav goricah (vinograda). On svojim goricam za volju kadar je zapustiti, a i u istinu zapušta poljske i sve druge radnje; on na svoje gorice potroši vas gotovo gnoj.

Stignuvši dana 9. ožujka (Mart.) u *Lekenik*, zatečem u kèrčmi 9 do 10 seljakah s onoga kraja pri čaši vina široke volje. Tko je znao njihovu nesrěću, mislio bi, da se tu dobri ovi ljudi razgovaraju, kako će u buduće skèrbiti, da im nepofali kèrme. Sačuvaj Bože; tu nije bilo drugoga govora nego o goricah.

Vidi se sad već, da će i lětos biti malo kèrme; jer rogata marha morat će tja do měseca lipnja (Jun.) pásti po sěnokošah.

Zato opominjemo sad opet, valja sijati što više děteline, a seljaka nagovarati, da se i on posla toga marljivo lati, te kada se jednom osvědoči, da mu dětelina donosi toliko koristi*), ja kriv, ako ju neće tada marljivie sijati.

*) Naša je dužnost seljaka podučati, što mu je na pravu korist. Udarimo pravim putem, pa nam neće bit tako težko razrěšiti zadatak ovaj, kao što je težko razrěšiti one tolike okove, koje mu nedadu kretat se, kao što bi mogó, i kao što bi valjalo. Nije istina, da je seljaka našega baš tako težko u što uputiti. Meni, koi pišem opazku ovu,

Digitized by Google

Za svinje bilo bi dobro, kad bi se na onakih zemljištih, koja za drugo što neslužе, sadio krumpir, po imenu *topinambur* (*helianthus tuberosus*). Tako čine po Alzacii i Lotaringii. Gomolji (krumpiri) stavljaju se u zemlju hvat nadaleko jedan od drugoga. Razplode se pako kasnie po svoj njivi, a zimi mogu ih svinje rujuć iz zemlje vaditi**). Ova vèrsta krumpira vèrlo je dobra kèrma; što više, netrèba je svake godine ni saditi; jer vazda još ostaje u zemlji dosta gomoljah za razplod dalješnji.

---

poznati su u domovini našoj mnogi krajevi, gdè seljak sije mnogo dèteline, ali samo zato, da sèno od nje proda u kèrčmi, koja je na tèrgovačkoj cesti, i kamo dolazi sila svètine, da ju rekoh proda u prèku cènu od 1 for. 20 kr. srebra, a za novce, što izvadi iz toga sèna, da si kupi jevtinoga banatskoga žita, kojim će prehraniti mnogobrojnu svoju čeljad. Istinabog, marha mu od toga sèna nedobije ništa, ili samo gdèsto, nego se hrani sènom, što izraste na pustih brèžnatih travnicih, u kojem ima više paprata nego li travah. Hoće li, da dobije više gnoja, to ti on štalu, dvorište i put, kojim se marha tèra na pašu, nastira papratom. Postupanje ovo nezaslužuje do duše, da hude drugima za izgled, pokazuje ništanemanje, da je i seljak naš ovdi ondi dosètljiv i obèrtan, te da mnogi misli i razmišlja, kako bi od svojih malenih i raztèrkanih zemaljah izvadio što veći dohodak. Jer na mèsto da mu zemlja donosi najviše svojih 25 vaganah ječma (jačmena), suražice (savèržice) itd., od kojih mu je davati u ime *devetine* i *desetine* svojih 5 vaganah (mèrovah), voli on dobivati 50 centih dètelinskoga sèna, od kojega mu netrèba davati ni *devetine* ni *desetine*. Sèno to proda za 60—80 for., pa za te novce može kupiti 50—60 vaganah krušnoga žita. Da kako, da tu valja uzeti u račun vožnju, iztrošenje orudjah i gubitak gnoja, kojega tegleća marha ostavi na cesti.

**) Ja sam od g. 1820—1825. sadio krumpir, što se zove topinambur, na više ralih, i to u okolici, gdè je bio jedan vèrlo ružan običaj, koi se zaonda još nije mogao satèrti, naime, svinje težačke i seljačke skitale su se zimi okolo, i klatile se širom po vas dan do tvèrde noći, gdè su se u svoj svinjac povratile. Svinje, često umorene gladom, znale su nabasati i na moje polje, gdè je bio posadjen topinambur, al mu nisu nimalo učinile kvara. Jer sve ako i jest — al rèdko kad — gdèkoje svinjče po koi put gomolj t. j. krumpir koi izrovalo, odmah ga je ostavilo, a obično nije ga ni okusilo. Jedan od mojih susèdah (komšiah), koi je inače bio nepriatelj topinambura, ali još više neurednoga svinjarstva, biaše time potaknut, te i on posadi rastje ovo, koje više po stablu, nego li po gomoljih izuća (preizvèrstna) je jesenska i zimska kèrma, pa je potvèrdio, kao i mnogi drugi gospodari onoga kraja, da ga svinje nediraju.

Mislim, da sam dužan istinu ovu izpovèditi ovdi zato, da onaj, koi hoće da sadi topinambur za svinje, najprie iztraživa, ljubi li njegova vèrsta kèrmu ovu. Jer je poznato, da često živina od iste vèrsti u jednom kraju pohlèpno jede kèrmu, koju drugdè neće da jede, ili ako ju i jede, jede ju samo nehotice, ili kad ju na to natèra glad.

Opazka izvèstnikova.

Digitized by Google

Izvěstje o čitanju predavanja pèrvoga.

Neimajući prilike više sudčiah skupa imati, čitao sam predavanje pèrvo samo u 2 sudčie, i to: 21. sušca (ožujka) u obćini *Tuheljskoj*. Kada sam seljakom priobćio, da su uzmožna domovine naše gospoda, videći po drugih orsagih (dèržavah, zemljah) bolje stanje gospodarstva, za uvoditi poboljštice i u našoj domovini, zaključila narediti i u istinu naredila družtvo gospodarsko, kojega su članovi malo da ne sva kotara našega gospoda; kad sam im predložio na kratkom, da ako već dva tri gospodara, razgovarajući se o gospodarstvu, jeđan od drugoga štogod može naučiti, koliko većma družtvo od 800 i više članovah, koji medju sobom pismeno i ustmeno obće; kad sam im kazao, da je ovo družtvo opet za razprostraniti znanje svoje i medju seljaci, te tako domovini više pruditi, odredilo, da se imaju predavanja ili zabave o svih granah gospodarstva po obćinah čitati; kad sam im, rekoh, sve to i još više metnuo pred oči, rekoše jedni: »è da! brine se za nas gospoda!« drugi opet; »ako bude zapověd, morat ćemo doći« itd.

Kad sam im na to s pomoćju gospodina župnika Tuheljskoga *Ivana Marákovića*, mnogo vrědnoga domorodca, brižljivoga i izglednoga gospodara, dokazao, da po tom barem nek nemisle, da se gospoda za njih nebrinu, buduć da predavanja ova dolaze od njih kao članovah družtva gospodarskoga, bez da bi njih štogod stalo; kad sam im rekao, da na to zapovědi neće biti, nego da će im se ta predavanja čitati samo onda, ako s drage volje obećaju, da će dolazit slušati; kad sam im obrekó, da ćedu stoprám kasnie u dalješnjih predavanjih uviděti pravu korist ovoga nauka, buduć da je pèrvo ovo predavanje samo uvod k cělomu podučanju, itd. — nadjoše najposlě, da je stvar ta dobra, i obećaše mi, da ćedu dolazit predavanja ova slušati.

Dana 13. travnja (Apr.) čitao sam u *Klanjcu* i mogu

Digitized by Google

reći, da se nisam ni ufao, da će ljudstvo tako rado primiti predavanje ovo. Seljaci ovdašnji priznaše mane i nedostatke gospodarstva svoga, te mi obećaše, da ćedu predavanja ova marljivo polazit i čuveno polag mogućnosti naslědovati.

U obće mislim, da predavanja naša neće bit bez uzpěha i po ostalih obćinah. Zato bi valjalo poslat ih i drugim bilježnikom, te im stvar tu vruće priporučiti.

Stěpan Ivekovič.

Opazke. Mene, koi sastavljam predavanja, nuka njihova u mojima očima sveta svèrha, da opazim ovdě někoja. Medjutim nebi ja pod nipošto rad, da mi opazke ove naopako razumě ili pače zaměri onaj muž, koi da nije stvar ovu tako žestoko pognao, težko da bi se družtvo još sada pojavilo bilo s poduzetjem ovim, koje će ufano zdravo naprědovati i ako se nevaramo, lèpim plodom uroditi. Molim dakle sèrdačno gospodina *Ivekovića*, neka nemisli, da ga ja kanim slědećimi rěčmi koriti ili na rešeto metnuti, jer sam uputjen, da će razboritost i vèština njegova i naznačit mu pravac, kog mu se polag okolnostih dèržati valja, za postići naměnjenu svèrhu pri seljaku, o kom je već dovoljno pokazao, da mu dobro pozna i način mišljenja i vlastitosti. Nu molim ga ujedno, neka je pravičan i prama našim mněnjem, kojih ja navodim ovdě, da tobož njemu za pravilo služe, nego samo da ona, koja mislim, da sam naučio po mnogogodišnjem izkustvu, priobćim onakim prijateljem čovèčanstva, koji neimaju prilike s pukom seoskim tako obćiti, kao gospodin bilježnik, nebi li se možebiti tko izmedju njih našao, komu bi taj moj nauk mogao pruditi.

S naravnim nagonom »uzdèržati samoga sebe« skopčano je něko nevěrovanje (nepouzdanje), koje slabi čovèk prama jakomu, nemoćni prama silnomu, neuki prama učenomu osětjati mora dotle, dok se neosvědoči o njegovoj poštenoj i iskrenoj volji i naměri; i zato svaki, koi je jači, silnii ili učenii, trèba da koliko moguće pozoran i opazan bude, kad u blagoj kojoj naměri obćiti želi s nemoćnim,

Digitized by Google

slabim, neukim čovèkom. Slabii i nemoćnii, kada ga nudi kakovim darom jači i silnii, misli odmah: *hic latet anguis in herba* — pod krasnim cvètjem skrivena je guja, — a kamo li ne, ako mu ovaj dar svoj silom hoće da narine. Toga radi mislim, da bi se predavanja ova pozdravljala radostnie i slušala dragovoljnie, kad se nebi tako svečano navèštivala, već kad bi onaj, koi čitajuć i tumačeć predavanja ova hoće da uživa slast onu, koju osètja svako pošteno sèrce, čim pomisli, da se je potrudilo nèšto barem doprinèti za oplemeniti bratju i zemljake — kad bi rekoh, čitatelj i tumačitelj predavanjah ovih prostim seljakom ovako od prilike govorio: »Evo gle, poslao mi je priatelj nèki iz Zagreba ove ovdi zabave, koje se tamo za nèkoliko krajcarah prodavaju. Ja sam ih pročitao i vidio, da baš nimalo nisu skupe; i čini mi se, da ima u njih, što bi moglo i nas zabaviti, a kad i kad nam i od koristi biti; — ajde, da se jedanput sastanemo, da vam ih pročitam.«

Kasnie stopram, kada bi se pojavila živahnia želja za nastavljenjem ovakih zabavah, te kada bi se dokazalo, da one svèrhi svojoj odgovaraju, mogó bi se seljakom, ali ne prerano, odkriti pravi izvor, odkuda dolaze, da se tako u njih pobudi pouzdanje u blagu njihovu naměru.

Bolje bi takodjer bilo, neobećavati puku Bog zna kakovih spasonosnih naukah. Obećavanja ovaka nemogu potaknuti onoga, koi u sebi nepoznaje i neosètja želje za naukom. Ja, koi ovo pišem, motrio sam prèko pol věka pozorno (pazljivo) i ozbiljno žalostne poslèdice usiljenoga nauka, i zato mi i nehotice pada pri ovoj rèči na um ono prepunjenje želudca, što osètja živina, kada joj čovèk silom hranu tèrpa u gèrlo, da ju nahrani. Kada se dètetu neće jesti, kad mu se gadi svako jelo, roditelji ili odhranitelji najvećma nastoje, da dète želudac jelom neobtèrši, i da mu se primèrnim lèkom želudac popravi. — Ali pri duševnom odhranjivanju nebiva tako. Bilo tu volje il nebilo; gadilo se dètetu il negadilo; opiralo se ono koliko mu dra-

Digitized by Google

go — to ti mu se kojekakvi nauci silom tèrpaju u glavu; i kaogod što se neprobavnim jelom kvari želudac, isto tako se usiljenim naukom upropaštuje razum, razsudnost i svi darovi uma. Volju davati i gojiti, to je glavna zadaća (*Aufgabe*) svakoga naučitelja. Učitelj neka bude takov, da mu učenici i nehotice sami odkriju mamljive plodove znanja; neka ih povede zatim k pravim i najplemenitiim stablom; neka ih samo pomaže, kad se uzpinju i kad previjaju grane, pa će se čudom začuditi, videći kako su mu učenici nezasitni, pomnjivi i neumorni. Moguće da prispodoba ova hramlje (šepa), kao svaka prispodoba, ko što se veli rěč, nu valja tu i druga jedna poslovica, koja veli, da je najlaglje stvar koju raztumačiti prispodobami. — Ali vrěme je, da već kažem, što sam naumio, da bi t. j. meni veoma drago bilo čuti, kad bi prosti puk počeo već govoriti: »da se u zabavah ovih premalo govori o poljodělstvu.« Kad bi se pojavila ovakova želja za krěpčiom hranom, ja bi ju i davao malo po malo sve više i više, nu svagda tako, da bi želja ona ne samo vazda jednaka bila, nego i rasla.

Za sada je naměra moja ta, da samo želju tu dražim i potičem, pozornost i nada sve ćudorednost pobudjujem, razum i razsudnost věžbam, jačam i oštrim. Nu ni onda, kada se govorilo bude, kako valja obavljati poslove gospodarske, neću ja, kao što sam se trudio u prilici prispodobe izjasniti i u uvodu k predavanju drugom, ništa stavljati za slěpo naslědovanje il izgled, kao što se na priměr odredjuje kopito za čizme. Ja ću, da se slušatelj najprie uči motriti i razmišljati, a poslě toga reći ću mu: »Eto, za postići ovu ili onu svèrhu, izkustvo je do sada slědeća srědstva i načine priznalo za najbolje; izvidite i razsudite ih, preinačite ih polag potrěboće i okolnostih, a što će još bolje biti, iznadjite novih, ili obznanite světu one načine, koji su samo vama poznati, da se još bolje izvide i izpitaju.

Digitized by Google

Nauk o duhanu.

(Nadalje.)

Presadba duhana. Vrěme presadbe zavisi od presadah. Duhan je za presadbu, kad je visok 3—4 palca i po 6—8 perah (listovah). U Němačkoj južnozapadnoj presadjivaju duhan obično 14 danah ili 3 tjedna (nedělje) prie Ivanja. Po Ivanju pako sade samo još 14 danah.

Kada se duhan sadi, dobro je, da je zemlja mokra (vlažna). Medjutim nevalja čekati na kišu, jer mladica zrěla za presadbu prebuja, ako još 5 danah ostane u gnojniku. Zato, ako neima kišc, neka se město, gdě se ima duhan saditi, živo poléva vodom. Duhan, koi se sadi po suhom vrěmenu na polijanoj zemlji, raste i onako bolje, nego li onaj, koi se sadi po mokrom vrěmenu, jer se pri ovom zemlja lahko odviše sgazi.

Po velikoj vrućini nesadi duhana, ako je ikako moguće. Ostavi taj posao za jutrašnje i večerno doba. Isto tako nemoj duhan saditi po toplom vrěmenu na njivi, koju si istom uzorao i priredio. Uzori njivu 2—3 dana prie presadbe, pa će ti se mladice bolje uhvatiti, jer se za toga zemlja opet slegne.

U obće bolje je saditi duhan rano nego kasno, premda kad i kad i vrěme drugčie odluči. Listje (perje) od presadbe kasne nije tako debelo i mastno, kó što od rane.

Kada pučeš presade, uzmi najprie najjače; al korěn da nevrědjaš; i zato dan prie gnojnik živo polévaj.

Za duhan uredno posaditi, služe se po gděkojih krajevih *grabljami duhanskimi.* Grablje (zubače) ove imadu zubca 3, od kojih 2 su něšto bliže jedan do drugoga nego tretji, da iza dva i dva reda širji je prostor, kud može prolaziti težak, da se barem jedna strana od duhana nesgazi. Redi načine se na popréko, da se poslě okopavajući duhan brazda na križ prelomi, te tako zemlja bolje uzrahli.

Digitized by Google

Po ovih redih valja jamičati za presade. Prie nego se duhan sadi, zalěvaju se jamice vodom ili gnojnjičinom, a presade metju se u jamice $^1/_4$ ure po zalěvanju. Korěnje od presadah zakala se u gnojnjičinu, a oko koréna nagèrne se něšto malo zemlje: nu valja se čuvati, da se nepritisne presada. Na poslědku tréba jamicu sasvim zagèrnuti.

Od velike je važnosti, duhan onako posaditi, kó što iziskuje njegova i zemlje narav, kó što hoće buduća mu svèrha, koju ima kao pušenac ili burmut. Pri tom valja se dèržati slědećih pravilah;

1. Čim je bliže batvo do batva, tim je duhan mèršavii i sazrie bèrže.

2. Pušenca finoga imat ćeš, ako ga posadiš na gusto, a

3. duhan za burmut sadi na široko. Nu pri tom

4. panti dobro, da je listje někojih vèrstah duhana bliže štabla, jer su mu dèržki posve kratki. Isto tako

5. na tustoj, plodnoj zemlji nemože se saditi tako na gusto, kao na mèršavoj, — a najposlě

6. gledaj i na to, da u duhanu bude dosta prostora, jer će se inače težak lahko zaděvati.

U obće može se uzeti, da batvo od batva metnuti valja $1^1/_2$ do 2, a red od reda 2 stope na daleko, da tako popřeko na ral dodje 10—15,000 mladicah.

Istinabog duhan se neboji ni suše ni vrućine, osobito kad ga hlade noći hladne. Medjutim i s vrěmena, i s naravi presadah, i s načina, kako se priredjuje zemlja, pofali kad i kad $^1/_4$—$^1/_3$, dà, često i polovica presadah, ili ih sgrizu kojekakvi puževi i cèrvi, osobito kad je njiva, gdě raste duhan, med livadami i dětelišti. Toga radi obidji njivu 3, 4 i 5 putah, pa izpuni prazna města.

Za tu svèrhu dobro je usaditi med rede presadah suvišnih. Kada hoćeš prazna města š njimi da izpuniš, nemoj ih pukati, već ih podkopaj duboko i digni zajedno s grumenom (grudom), te na městu, gdě je pofalilo, načini jamicu. Tako nećeš imati praznih městah. Ako i poslě

Digitized by Google

jos presade koje pofale, i ako neima drugih, koje bi se posadile, izpuni prazna mèsta rèpicom itd.

Ako bi uzfalilo presadah više od polovice, i ako bi se pokazalo, da podsadjivanje osam danah kasnie, kako si presadio duhan, neće da naprèduje, nemoj opet podsadjivati, jerbo ti nebi duhan bio jednak. Bolje će biti, ako tad svu njivu odmah preoreš, i duhan na novo usadiš. Svètujem ti to osobito onda, ako su nanj udarili bili oni žuti, ili mèrkosivi, $^1/_2$ palca dugački kukci (cèrvi), ili sitni poljski puževi.

Obradjivanje duhana na polju. Kako presade porastu, a to se pozna lahko; kad nisu više blède, kó što su bile u gnojniku, već kada boju blèdu zaměne poljskom zagašenom bojom, dakle od prilike za 8—10 danah, okopavaju se, jer se novo uzorana zemlja sadeć obično sgazi. Koristno je okapati dotlè, dok ima drača (plevelj), a uza to korènje, razkriveno vètrom i kišom, opet zagèrnuti. — Pri drugom okapanju naprave u Flandrii izmedju dva i dva batva (struka) jamu plitku, kamo se lije gnojnjičina s raztopljenim tropom od ulja i svojevinom (*Excremente*).

Gnojenje ovo smatraju za najpotrèbitie, i čini se, da mladicam više prudi, nego sve drugo gnojenje.

Malo zatim zagèrtje (ogèrtje) se duhan. Na nèkojih mèstih zagèrne se slabo, na nèkojih jako, na drugih opet, gdè se duhan poradi mokre zemlje sadi na gredice (*Kämme*), nimalo se nezagèrne. Gdè je batvo od batva (struk od struka) na daleko, zagèrne se svaki struk za se, a gdè je duhan na gusto, zagèrne se red po red plugom.

Ogèrtati, što se veli, trèba samo, gdè je zemlja lahka; a gdè je zemlja čvèrsta, dosta je, ako se samo malo zemlje nagerne. Po suhom vrućem vrèmenu nevalja ogèrtati. U Flandrii nezagèrtju, dok se nepotèrgaju sèmenske glavice.

Duhan troši najbolji sok na sème, onaj pako što ga sadi, nalazi svoj dobitak u dobroti, veličini i težini listja

Digitized by Google

(perja). Zato valja duhanu cvět, prie nego se razvije, otèrgati. Biva to pri klicah slabih, kada su po 6 listovah, a pri jačih, kada su po 10—12 listovah. Razuměvaju se ovdi i tri najdolnja lista. Obtèrgavanju je hora (čas), kada se otvori pèrvi cvět.

Kada je velika suša, naraste duhanu sěmenska glavica kadkada prie, nego što je na struku pristojni broj listovah. U toj sgodi trěba vèrške prie odsěći. U obće, kada duhan zdravo raste, valja mu što prie dignuti vèrške, sve ako je najgornje listje posve slabo. Buduć pako da svako batvo (struk) jednako bèrzo neraste, zato valja vèrške svojim redom zalamati samo onim, gdě se nije bojati, da će im se oštetiti tri ili četiri najgornja lista.

Batvo, lišèno vèrška, potèra odmah izmedju lista i stabla grančice, što se zovu *zaperci*. Ove valja bèrže bolje lomiti.

Zaperke nije moći dignuti na jedanput, i zato ih trěba dva, tri, a i četiri puta okidati. Nu valja paziti, da se pri kidanju stablo odviše neuvrědi, jerbo tad sve više i više sok prodire na takove zagranke. Zaperki ovi mogu se, bez da se kidaju, několiko putah i zavinuti, te tako mogu pognuti ostati na stablu viseć, ili ako se i kidaju, može se od njih několiko palacah ostaviti na stablu, što novim mladicam bujati neda.

Kada se zaperci pomnjivo lome, dosta je, ako se taj posao svaki osmi dan ponavlja. Nu neka se nikada, barem ne u početku, ako opadne rosa ili kiša, nehoda po duhanu, jer čim se čovèk dotakne mokra lista, udari nanj pikac (*Rostflecke*).

Hodanje po duhanu škodljivo je u svako doba. Zato trěba sve radnje oko duhana raditi u isto vrěme; te pri tom poslu, ako je ikako moguće, da nebude ženskih. Ako li bez ženah nemože biti, a one neka si privežu pregače ili zaslone i suknje, da nepèrhetju.

Ako bi na listje udarila tuča (gràd), ili ako bi mu

Digitized by Google

drugo što polamalo perje, mogu ti najjači zaperci biti na korist, samo postupaj š njimi onako, kó što si postupao s glavnim strukom. Odsèci svakomu žaperku vèršak iznad 2—3 lista, i satri sve druge zagranke. Učini to isto, ako si duhanu s pèrvine po lošem vrèmenu posèkao vèrhunce prenizko, pa poslè ako bi nastalo bolje vrème i u slèd toga duhan zdravie porasto.

Nesgode pri duhanu. Duhanu škodi nepogoda (nevrème). Obranit ćeš ga od nje, ako mu batvo (struk) živo ogèrneš; zatim ako njivu, gdè raste, ogradiš rešetkom, ili plotom od kolja, a oko plota ako posadiš pasulj (počanj). Ja, koi ovo pišem, vidio sam ovo drugo u Niderlandii, gdè su njive, na kojih raste duhan, ovako rešetkom ili plotom ne samo ogradjene, dà i izprekèrštene (izprekrižane), tako da se o njih vètar gospodujući razbija.

Duhanu škodi rani noćni ili jesenski mraz, osobito u nizini. Tko duhan kasno tèrga, jerbo ga je posadio kasno, može mu sve listje propasti kroz jednu noć. Ako je mraz popao već rebra od listja, naopako, listje tad gnjije i gine. Ako njiva, gdè raste duhan, od slaboga noćnoga mraza postane cèrvenkasta il siva, vrème je, da se duhan tèrga.

Dvè su bolesti, koje duhanu puno škode, pèrva je *cèrv* druga *pikac*. Cèrv je to, kada duhanu stablo baš na onom mèstu gnjije, gdè se podiže iz zemlje. Pikac je bolest, koja zna udarati na listje, kada se najbolje raztvori. Pojave se bolesti ove po zavalitoj kiši, a od njih neima lèka. Za prepрèčiti bolest drugu savètuju nèki, neka se za gnojnik uzima onaka zemlja, na kakovoj se poslè duhan sadi.

(Dalje će slèdit.)

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 6. Zagreb. Měseca Lipnja. **1845.**

Sadèržaj: Věćanja glavnoga odbora u sědnici dana 15 svibnja; I. Pokloni gospodarskoga savětnika gospodina *Emila Andrè'a.* — II. Pismo gospodina majora *Sabljara* pisato tajniku i čuvaru gosp. *Dragutinu Rakovcu.* — III. Poklon exactora bisk. djakov. gospodina *Penjića.* — IV. Dva izvěstja zemljoměrca gospodina *Vasila Šimraka.* — Izvěstje podružnice Djakovačke od 5. travnja.

U sědnici glavnoga odbora na dan 15. svibnja (Maja) o. g. uzeto je, osim mnogih predmetah od manje znamenitosti, u pretres:

I. Pokloni, koje družtvu poslà savětnik za šumarstvo i poljodělstvo gospodin *Emil André.* Jesu pako: opis Hölhlingova načina polje obdělavati, několiko prilikah pod staklom u okviru, kojimi se isti način izjasnjiva, i lěpo napravljeno tvorilo brane redovnjače (*Reihenegge*).

Izmedju mnogih znamenjah, obričućih (obećavajućih) horvatsko-slavonskomu gospodarskomu družtvu sréću i naprědak, udara u oči pomnja i nagnutje, koje mu od postanka njegova sve do dana današnjega u dio pada od muža jednoga, koi je u struci gospodarstva stekó ime toli slavno, da se na njega svět gospodarski pozivlje; kojega naklonost družtvu našemu tim više vrědi, što je on u savezu s mnogimi obće koristnimi družtvi, věštimi gospodari, drugovi u poslu tražećimi savěta il naprědka; što upravlja tolikimi dobri (imanji, spailuci) itd. i što tako, budući neobično žestok u području svome, neprestano s najuglednimi muževi obći, i najzanimivie poslove vodi.

Digitized by Google

Muž ovaj tako pohvalno o družtvu našem piše, da smo mi, ako nećemo, da i sebe i njega osramotimo, dužni zadovoljiti očekivanju, koje je on time pobudio. Nu zadovoljit očekivanju bit će nam laglje, ako nam on i nadalje pomoć svoju neuzkrati, a pomoći nam može najviše, ako protresajući dĕla i dĕlovanje naše u listovih svojih, hvalio bude, što je dostojno hvale, a kudio, što je dostojnu ukora, da se tako ne samo uzdèrži, nego, koliko moguće i povekša žestina, potrĕbita k plodonosnomu naprĕdovanju.

Što bèrže dĕla i dĕlovanja naša zasluže, da ih gospodin gospodar. savĕtnik *André* udostoji mĕsta u svom listu »*Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen*,« mi ćemo sud njegov odmah od rĉči do rĉči priobćiti u listu našem za onu gospodu članove, koji ili nedèrže novinah njegovih, ili u prilici nisu, da ih mogu dobiti u ruke.

II. Izvadak iz pisma, koje je g. major *Sabljar* u Rĉci dana 23. travnja (Apr.) o. g. pisao tajniku i čuvaru g. *Rakovcu*. Izvadak ovaj glasi ovako:

»1) G. Dr. *Rinaldi* šalje družtvu sĕmena od bumbaka (pamuka, *Baumwolle*), da ga i vi u Zagrebu sijati možete. D. 8. travnja (Apr.) posijao sam u jednu škrinjicu 24 zèrna bumbaka; 9. travnja opet 27 zèrnah u drugu škrinjicu i 63 zèrna na jednu gredu u zemlju, nenamočivši ih prie; — 19. travnja namočio sam u večer 30 zèrnah, te ih posijao na drugi način. 10. i 11. išla je neprestano kiša, a kašnje nimalo. Još mi nije nijedno zèrno izniklo. Zemlja u mom vèrtu jako je s kamenjem poměšana, dakle za bumbak dobra, a i sĕme se je kroz ovo 4 godine, odkad ga g. *Rinaldi* sije, na ovdašnje podnebje već uviklo. Ufam se, da će i kod Zagreba naprĕdovati moći.«

»2) Šaljem družtvu jednu naravsku stvar, naime ribju utrobu, t. j. gdĕ ribja jaja ili ikra stoje, koju riba na travu ili drugu nepomičljivu stvar poveže, da ju neodnesu talasi morski.«

G. *Sabljar* piše nadalje u istom pismu: »Jedan se je

Digitized by Google

gospodin ovdě mnogo putah tužio, da mu je često poslě oběda (ručka) mučno, dajući k tomu uzrok, da je maslo, ulje (zejtin) i mast, koju je s jelom u se primio, pokvarena bila. Zapovědi dakle svojoj kuharici, da nekupuje masla iz dućana (stačuna), ni zločestoga ulja, nego da kupi slanine, da ju raztopi i s tom mastju jelo začinja. Ona tako i učini, ali sve u zalud; njemu biaše mnogo putah od 4 sata (ure) poslě pódne sve do večera mučno, dokle god nebi sve jelo izbacio. U razgovoru s jednom gospojom, pri kom sam se i ja desio, potuži se on, da kuharica ili nepozna, koja je mast dobra ili zločesta, ili hoće hotice (navlaš) njega da izkuša. Na to mu gospoja reče, da to nedolazi uvěk od pokvarene masti, nego najviše, kada plamen i kroz to dim unidje u lonac izpod zaklopca, te onda takove jestvine čověku mnogo muke zadaju. Na ovo on kuharicu pazljivu učini, i od toga vrěmena (sad ima već dva měseca) nije poslě jela nikakove muke poćutio.«

Spomenuto sěme od bumbaka (pamuka) dato je odmah g. *Edyettu*, da ga posije u družtvenom vèrtu, samo je od toga g. tajnik *Klinggräff* za se zadèržao i već posijao 20 zèrnah, koja su već ponajviše i nikla, nu mnogo tèrpila od hladna i mokra vrěmena u svibnju (Maju), o sobito pako od zavalite kiše.

III. *Poklon exactora prečastne biskupie djakovačke, gosp Penjića*, naime: *několiko lotovah sěmena, kó što veli, od zelenog kitajskog (kinezkog) čaja (teja)*. G. *Penjić* poziva se pri tom na objavljenje jedno u prilogu k »Novinam Budimskim« od 21. Studenoga (Nov.) 1844. g. pod br. 93. Ovo je objavljenje od g. *Karla Mayra*, sěmenara u Pešti; nu on niti je to rastje pobliže opisao, niti mu je naveo imena polag botaničke sisteme, već nudi njegovo sěme pod imenom onog kitajskog zelenog čaja, od kog se svake godine množina uvozi u Ugarsku. Dodaje jošte, da je cěnjeno ovo rastje, od kog Kitajci (Kinezi) više vèrstah pomnjivo goje, samo jednogodišnje, dakle da neidje med bu-

Digitized by Google

saste (*strauchartige*) vèrste čaja*), nu da je od njega čaj, koi je tako dobar, pače i bolji nego tako nazvani čaj *hajsan*, kog je i ovdě dobiti moći. Nu kako ga valja sijati, kako li se š njime služiti, o tom govori g. *Mayr* ovako: Posij sěme, kaogod kupusno, travnja (Apr.) měseca; razsadi mladice, kada su već dosta jake, stopu na daleko; pokidaj, kad stanu cvasti, najveće listje, od kojega ćeš dobiti najbolji čaj; suši ga u hladu, nu služi se njime stopèrv za měsec danah. Za 8 neděljah danah, u kojih dajući pčelam ugodnu hranu (pitje) ocvate, pokidaj opet najveće listje, i to će ti biti čaj druge vèrsti, samo se njim služiti nemoj prie 3 měseca. Poslědnji put pokidaj listje, kad sazori sěme, nu da se njim neslužiš prie 6 měsecih, dok naime prejaki mu miris neizvětri.

Neizvěstna ovaka objavljenja nisu do duše kadra, rastje koje preporučiti. Medjutim hvala g. *Penjiću* na poklonu. Poslato sěme dato je onim istim članovom, kojim i prie spomenuto sěme od bumbaka (pamuka, *gossypium herbaceum*), da ga prokušaju, a něšto malo čuva se jošte u družtvenoj posalnici, dok mu se nenadje ime travoslovsko (botaničko), i dok sé od drugud što obširniega nesazna. Ovo i poslědak useva obznanit ćemo u svoje vrěme.

IV. Dva izvěstja zemljoměrca g. *Vasila Šimraka*. Pèrvo još iz Milana od 26. travnja (Apr.), kojemu biaše priklopljen prepis pisma upravljena na nj. ekc. bana grofa *Hallera* od *Hallerkeö-a*; drugo napisato u Zagrebu dana 12. svibnja (Maja), kamo je dan prie stigó. U jednom i drugom izvěstju priobćuje nam stvari važne i zajedno ugodne, koje zametnuše žestoka pretresanja, u sled kojih budu mnogi predlozi učinjeni, i mnogi pèrvašnji dokončki i odluke potvèrdjene, osobito gledeć na svilarstvo, kako bi valjalo svakim ikoliko pristupnim putem gledati, da ova obèrtnosti grana u domovini našoj procvate.

Budući pèrvo izvěstje kratko, drugo pako takodjer

*) Kao što su *thea bohea* i *viridis*, koje su od roda *camelliaceae*.

Digitized by Google

predběžno, kao što g. Š. sam veli, obričući obširnii razlog o svakoj, koju je motrio, grani obèrtnosti talianske: to mi iz jednoga i drugoga navodimo ovdi samo někoja na kratkom, da se vidi, koje stvari g. Š. napominje il obširnie opišuje.

Pismo g. Š. svědoči, da je on čověk, koi rad motri, lahko dokučuje i zdravo sudi, što više čověk, komu živo stoji do naprědka dobra občinskoga. Ako li g. Š. zadatak (*Aufgabe*) svoj, radi koga biaše poslan u Talianšku, domovini na korist razrěši isto tako věšto dělom, kó što ga je razrěšio perom, blago tada družtvu, što je upravo njega poslalo onamo. Jer za izvèršiti težak kakov posao, netrěba samo znanja i věštine, nego i čvèrste volje, postojanosti i neumornosti.

U početku hvali g. Š. mnogim osobam svakoga stališa u Talianskoj, koje su ga uljudno primile, i u naměrah njegovih dragovoljno podupirale, pošto ga c. kr. gubernialni savětnik g. grof *Pachta* i poštovani član družtva našega g. *Augusto Hofmann* od *Hofmannsthala* predstaviše mnogoj velikoj gospodi, mnogim vrědnim professorom i zemljoměrcem *instituta agronomičkoga Cavanaque*, i drugim muževom, kojim živo stoji do občinskoga dobra. Princip *Soresina-Vidoni*, g. baron *Torelli*, vlastelin g. *Begnani*, g. professor *Felice Dossena*, g. zemljoměrac *Quarinoni*, to su imena onih slavnih muževah, koji ne samo što su ga pomagali pri njegovu nauku, nego neimajući bojazljivo pred očima korist svoje samo domovine, niti čezneći za kakovim namišljenim zlo razumljenim domoljubjem, sve su moguće učinili, da se spozna sa svim i svačim, što bi mu domovini koristiti moglo, dajući mu priliku motriti sve i svašto, što bi se onamo s naprědkom preněti dalo, i kazujući mu, koje su grane po njihovu sudu najvažnie, kako li bi se one i u Horvatskoj i Slavonii s naprědkom těrati mogle.

G. Š. napominje dalje zahvalno, kako su mu dali svu priliku i bili na ruku u svemu i svačemu, da za ono kratko vrěme, što se je bavio u Talianskoj, koliko moguće te-

Digitized by Google

meljito koje iz knjigah i ustmenoga predavanja, koje u polju nauči, kako valja livade naplavljati, a pri odlazku, da su mu dali pismenu svědočbu, kojom se znano i věrovano čini, da je vrědan natapanje livadah na svaku ruku ovdi u domovini našoj voditi.

Opisuje sad živahno onu pokrajinu gornje Italie, gdě se je bavio, koja na malenom prostoru toliko světine hrani. Pokrajina ova, veli, nije toliko lěpa niti od naravi tako obilato obdarena, nego je postala cvatuća pod marljivom rukom njezinih stanovnikah, iz kojih su mudri *agrarni* zakoni načinili provèrtne ljude. Ovdi navodi znatno ono i rědko pojavljenje (*Erscheinung*), naime, da se bogatstvo pokrajine ove neoslanja, kao drugdě, na fabrike, na tèrgovinu po svem světu, na izhitrene dèržavno-gospodarske zavode i naredbe, nego jedino na pomnjivo poljodělstvo, koje čini, da je pokrajina ova kadra hraniti onoliko ljudstva, medju kojim se još nikad pojavila nije želja domovinu svoju ostaviti, i drugdě se nastaniti; da puk tamo povoljno živi, što mu svědoče obitališta, oděća i prosta al dovoljnia nego drugdě hrana; da je u stanju po gradovih (varoših) i selih dizati prekrasne sgrade (*Gebäude*), graditi veličanstvene ceste, mostove itd.; da može kupovati stvari razkošne, kojih doma nitko nenapravlja. Glavni pako izvozni proizvodi jesu svila, pirinač (oriz) i sir, a izvoz, koi je kud i kamo veći nego uvoz, bogati zemlju. G. Š. navodeći jošte, kako se uzdižu njive, livade (sěnokoše), pašinci i goje murve (dudovi), obećava, da će sve to drugi put potanje opisati.

Na koncu izvěstja žali g. Š., što domovina naša pored svega gotovo isto tako ugodna neba, pored svoje od naravi mnogo veće plodnosti, budući da tu isto tako rado raste jela, bukva i dub (hrast), kao i najsitnie vèrtno bilje; i pored svoga toga, što bi mogla više nego Italia razašiljati po světu domaćih dragocěnih stvarih, napominjući naše vino, koje je već iz toga mnogo bolje, nego taliansko,

Digitized by Google

što se dade dulje čuvati — rěčju, što lěpa ova zemlja, budući još jednako okovana okovi nesvèršenoga *agrarnoga* zakonotvorstva, nemože razvijati svoju obèrtnost, koristit se svojim naravskim blagom, i sad na město da štogod izvozi, uvozit mora krušnoga žita i marhe za mesnicu, da prehrani svoje na broju i onako ne odviše jako stanovničtvo

I mi smo u tome jedne misli, da ima u starinskom našem dèržavnom ustavu toliko toga, što obèrtnosti lomi krila; al' nemojmo zato prekèrstiti ruke, pa čekati, dok zaprěkah ovih neuklone zakoni, stranom već satvoreni; nego budimo svi jedne čvèrste volje, pa ćemo, i kako stvari sad stoje, mnogo i premnogo uraditi moći, svaki u području, koje mu po sudbini dopalo, ili u koje ga povukla ljubav bližnjega i teženje na bolje. Jedan neka savětuje, drugi neka radi, od tretjega je dosta, da pozornim okom motri, da podupire i hvali, što će one, koji su kadri savětovati i raditi, na dužnost njihovu opominjati, te krěpiti i batriviti u blagotvornih njihovih tèrsenjih. Kad dakle svi do jednoga, ako smo složni, učiniti *možemo*, da bude bolje, a ono nemojmo oklevati, život je čověčanski kratak, toliko ima dobra i slavna, što valja učiniti, a najdragocěnie, što čověk može izgubiti, vrěme je *nenaknadivo*.

Glavne obèrtnosti grane, na koje nam se sada dati valja iz petnih žilah, jesu *gojenje marhe* i *svilarstvo*. Gojenje marhe trěba da se upire na pomnjivo gojenje kèrme (pitje), jer marha je temelj svega poljodělstva, i samo imajući dovoljno gnoja bit ćemo u stanju, sijati lan, konoplju, rěpicu, duhan itd. naměsto žita, koje nam iz Banata i Ruske dolazi u tako jevtinu cěnu, da ga nije vrědno ovdě za prodaju sijati. — Druga je svilarstvo, jer po njem može domovina naša obogatiti, naprědku njezinom nije u nas ništa na putu, a i takova je zabava, koja nijednoj drugoj grani ni najmanje neškodi. Medjutim ako hoćemo, da svilarstvo domovini našoj u istinu koristi, trěba da se po

Digitized by Google

svuda razprostrani, da bude zabava upravo narodna. Hranjenje bubah (kukacah) neka je glavni posao svake kuće, do onih, gdě to osobite okolnosti nedopuštaju, kó što n. p. sad ima kućah, koje lana i konoplje za domaću potrěboću nesiju, ili kisela kupusa nespravljaju. Naprědak svilarstva nezavisi o sjajnih zavodih, koje bi utemeljili pojedini veliki gojitelji svile, nego od goleme množine, koju bi odhranili svikolici pomanji hranioci.

Svatko dakle, koi makar jednu il nèkoliko obitelih (a u ove ugledat će se tada drugi) nagovori, da hrane bube t. j. svilene gusěnice (kukce), koi im pokaže pravi način hraniti bube, put, kojim mogu nabaviti dobrih jajah, i město, gdě mogu galete svoje ponajbolje prodati, učini se mnogo zaslužan o domovini; a valja da je vrědno tako malenim trudom steći onu duševnu slast, koju čověk poćuti misleći, da je i on koliko toliko pomogó podić se domaćoj obèrtnosti; valja da je lěpo u tako jevtinu cěnu dobiti svědočbu pravoga domoljubja.

Koga nam na to bez toga netrèba nagovarati, to su prečastna naša gospoda duhovnici seoski, koji se i onako već ponajviše trude, da seljake naše nauče sve, što je za njihovo dobro. Medjutim molimo ih, da im prie svega pred očima bude svilarstvo. Mnogo bi do duše koristilo, kad bi oni seljaka uvěrili, da kukce hraniti može družina, koja nije za težko dèlo; da zabava ova iziskuje jedva 5 neděljah danah preko godine; da, gdě neima drugoga prostora, dobra je za bube makar kakova spletena koliba, samo da ih brani od zla vrěmena, zime, grabežljivih pticah, osah itd., i kad nije vrědno, da pomanji hranioci sami spravljaju jaja, neka im budu na ruku i neka im kažu, gdě ima najboljih jajah na prodaju, gdě li bi bez daleka puta najprobitačnie opěneziti mogli galete svoje.

Nu kao god što se gojenje marhe upire na pomnjivo gojenje kèrme, isto tako cvatuće svilarstvo zavisi od izo-

Digitized by Google

bilja dudovah (murvih); tako da kukcem nikad nepofali hrane, sve ako bi koje godine suša murvam gděšto nahudila. A kako bi lahko bilo takovo izobilje stvoriti pod blagim našim podnebjem, koje svakomu dèrvetu, nu osobito murvi služi, tako da se u tom obziru druge dèržave nemogu uporediti s domovinom našom. Murva raste ovdě u svakoj skoro zemlji, samo ju trěba pomnjivo posaditi. Način, kako se sadi i sve pri tom potrěbite věštine priobćit ćemo potanko u Měsečnom Listu i Predavanjih. Za několiko godinah mogla bi se murvami nasaditi sva města, koja nisu za drugo, a mogle bi se od murvih uzdići i živice, služeće na město plota.

I gospodarsko će družtvo gledati, da na družtvenom zemljištu nasadi dudovah, koje će poslě jevtino prodavati.

I budući »dělo jače nego beseda,« zato bi dobro bilo, kad bi se nagovarajuć na ovu plemenitu zabavu za priměr i izgled navodili onaki pomnjivi hranioci, koji su sa slabim troškom, trudom i prilikom podosta zaslužili. I glavni odbor moli za takove věsti, da ih može u svoje vrěme na korist obratiti, samo neka se potanko napomene město, vrěme i ime onih, koji su doma s osobitim naprědkom bube hranili.

V. *Izvěstje podružnice Djakovačke od* 5. *travnja (Apr.)* komu je prikloplјen slědeći odgovor na několja po glavnom odboru postavljena pitanja.

1) *Svilarstvo.*

Kako je izvod pèrve svile u pokrajini ovoj, još pod blage i neumèrle uspomene kraljicom Mariom Tereziom, někomu Talianu Solengi zvanom, i to najpèrvo u Oseku za rukom pošó, i u slěd toga kraljevska dělaonica za predivo, i motaonica (filatorium) za motanje svile podigla se, već u ono doba je sl. věrovitička varmedja pozornost svoju na umnožanje stabalah dudovih obratila, i malo po malo dudinjake u svih okrugih svojih utemeljila. Da pako ovi dudinjaci s uspěhom naprědovati mogu, ustanovila je

Digitized by Google

	funtih	sr. fr. kr.
i platila je za iste		23,744 —
Odkupila je dakle i izradila u 1843. g. često pomenuta oseč. fabrika ukupno	197,801½	
i platila je jedino u ime odkupljenja, osim prediva dakle i motanja		81,018 50.
Kad se dakle ovoj kroz erarialsku oseč̆ku fabriku izradjenoj galetah kolikoći, gornji sabirak privatnih podužimateljah predade sa	114,820	
očevidno se pokazuje, da je g. 1843. u Slavonii izradjeno galetah	312,621½	

Istinabog, da ove svekolike galete nisu u Slavonii proizvedene, nu i to je ipak istina, da su svekolike u Slavonii i kroz slavonske děvojke i mladež izradjene; — po čem naravno slědi, da ono novca, što je za něku stranu izvoda u drugih krajevih ostalo, to isto ovdě za posao izradjenja i prediva dovoljno nadoknadjeno jest. K tomu još pridati imamo, da se svake godine oseč̆ke děvojke, a i iz drugih povećih městah po raznih stranah, a navljastito u Bačku i Banat tja do Běle Cèrkve za majstorice i prelje razpošilju, i da takodjer u erarialskoj fabriki, kako i u motaonici oseč̆koj, domaća mladež posluje.

Iz povedenih dokazah, a i iz toga, što se o izvodu i predivu svile tako u provincialu, kako i još mnogo bolje u vojničkoj krajini, svake godine něka veća živahnost pokazuje, moglo bi se reći, da svilarstvo kod nas na onom naprědovanja putu nahodi se, po kojem s vrěmenom do najvišjeg stupnja obèrtnosti dospěti bi moglo; — kada se medjutim uzme, da veća strana i najpretežniih obćinah, osobito u provincialu o izvodu svile i nemisli, niti jedinu dušu u krugu svome imade, koja bi se odhranjivanjem bubah (gusěnicah) bavila, a u onih obćinah, gdě se o izvodu svile posluje, samo i najviše po jedini člani, a skoro nikad cěla obitel s tim bave se, — onda zaisto ni pomisliti nemožemo, da se, prem ako se sada něšto više, nego pèrvašnjih godinah svile proizvodi, pored toga svega ipak svilarstvo naše na pravom naprědovanja putu nahodi.

2) *Pčelarstvo.*

Neima možebit města niti obćine u cěloj Slavonii, u krugu koje, nebi se koliko toliko ljubiteljah pčelarstva, a i istih pčelinjakah, tako med prostimi podajnici, kako i med odličniimi osobami nahodilo. Poznavali smo ljudih, koji su cěl svoj věk promicanju struke ove obèrtnosti žèrtvovali. Jedni i danas sve sile svoje i sva moguća srěd-

Digitized by Google

stva upotrěbljavaju, za moć koliko toliko u istoj struci naprědovati. — Něki su sa magazini, gděkoji s ležećimi, a drugi sa stubočice stojećimi daštenimi ulišti, razni pako sa raznim načinom s pravljenimi košnicaml izkustva svoja činili, i dogadjalo se je doduše, da je kadkad gděkojim sréća u toliko poslužila, da im se je trud njihov obilno naplatio; nu dogadjalo se je čestje putah i to, da kad je gděkoji mislio, da je u struci ovoj do savèršenstva dojezdio, i kad je s obadvima rukama naknadu truda svoga izčekivó, da je, velimo, baš onda u toliko posèrnuo, da je prinuždeu bio, *pčele za pripašu iz nova namicati.*

Dok je u Slavonii manje puka, a više pustarah bilo, dok su mekote po dvě po tri i više godinah neobdělavane počivale, dok su lipami, lěskom, žestilóm, drěnkom i ostalim pčelami prudećim rastjem, svekolike šume natèrpane, živike izpletene, polja, mekote i livade obkoljene bile, dok najposlě stoke, spram sadašnjeg stanja ni tretji dio nahodio se nije: — onda je pčelarstvo u Slavonii zaisto plodonosno bilo, onda se je i najmanji pčelara trud trojstruko naplatjivo. Al od kako se je puk, koje kroz razplodjenje, koje pako kroz razne naselbine, umnožio, od onda je i Slavonia drugo lice zadobila. Pustoši su već prestale, mekote više nepočivaju, sěkira je cvatuće šume, a osobito lipe s većom stranom iztrěbila, a najposlě stoka svake vèrsti se je potrojstručila; — od kuda naravno slědi, da pčelarstvo u Slavonii, město naprědovanja, u obće propadati je moralo.

Što se pojedinih predělah, a naime naše okolice tiče: Ova sastoji iz ravnice, brěžuljakah, i visokih bèrdah. Ovdě neima ritovah, u kojima bi pčele potrěbitu hranu do jeseni nahodile. Ovdě se helda, koja bi košnice puniti mogla, nesije. Pustare, pašnici i ugari nijednog cvětka neimaju, kojega kopito ili papak pogazio nebi. Voćnjaci i vinogradi jako oskudnu pčelama hranu daju, a već zato, što se, kano i ono još zaostalo cvatuće šumsko rastje, za rana izcvate, te siromašne pčele u najopasnie doba svake podpore lišene, niti u broj gojiteljne prirode, u obziru pčelah, uvèrstiti se nemogu. Ostaju nam dakle još branjevine, ogradjeni usěvi i livade. — U ovima doduše pčele dosta dobru pomoć, i to kroz dulje vrěmena nahode, i ako je močvarno lèto, to jest, ako čestje kiše bez vètra i oluje, zemlju i bilja natapaju, onda se kadkad i kod nas dogodi, da do jeseni i naše pčele dosta debele postanu, nu nikada ipak u toliko, da bi od njih i pčelar korist svoju imao, i one prěko zime spasiti se, i za daljnu pripašu

Digitized by Google

sposobne biti mogle. Al ako je sušno lěto, onda je kod nas po pčele naopako. — Livade se ranò pokose, trava sahne, bilje požuti, nigdě se skoro od sunčanog žara cvětka nevidi. Onda pčele naše, već obično měseca kolovoza (Aug.) ginuti započmu, onda siromaški pčelar město da naknadu svoga truda primi, u sto brigah pade, kako će, i s čim, ono několiko prisadah, koje za pripašu izabere, izzimit, da nastajuće godine opet š njima svoju sréću iz nova kušati može.

Od ovud se bistro spoznati može, da kod nas niti hambari, niti sanduci, niti drugi kakovigod mudrotvori s uspěhom upotrěbiti se mogu, dapače onaj jedini prastari košnicah, i skopčan š njima tušenja način i na dalje obstati mora. Istinabog, da je to velika nezahvalnost, kada mi nevini stvor božji, jedino za hranu, koju je on s velikim trudom za se pribavio, od njega oteti, istoga nemilo života lišimo. Al ako se promisli, da pčela po prirodi svojoj, jedva něšto dulje od jedne godine živiti može, i još k tomu, kada ni toliko hrane priskèrbiti kadra nije, da s ovom prěko zime živa ostati more, dapače od glada poginuti mora, — onda skoro duševnie postupamo, ako ju, kroz bèrzi naš tušenja način, od glada i š njim skopčane dugotrajne smèrti oslobodimo.

Još k tomu primetiti imamo, da, prem ako u svakoj obćini i u svakom i najmanjem selu ove okolice, po něšto se pčelah nahodi, pored tog svega ipak nigdě priměra neima, da bi gděgod tko ovdě, iz svog domaćeg proizvoda na više centih meda prodavao.

Što se drugih okolicah Slavonie tiče: od ovih, u koliko nam je poznato, kazati možemo, da naime u Posavini, Podravini, i někih predělih Dunava, mnogo veća živahnost u pčelarstvu vlada. Imade ovdě ljudih, koji po 100 presadah za pripašu ostavljaju. Ovi naravno po više centih meda svake godine prodaju. I prem da bi ovdě hambari; ili ovim spodobna ulišta s uspěhom pruditi mogla, pored tog svega ipak onako isto, kao i kod nas u obće, proste košnice i tušenje upotrěbljuje se.

Jedni imaju dèrvena ulišta, koja većom stranom stublike zovu, i to su klade ili panjevi obično lipovi, izdubljeni i ozgor poklopljeni, — gděkoji upotrěbljuju slamnate, a najveći dio bělom lozom spletene, i s balegom govedskom gděgdě s pepelom směšanom, izmazane košnice dèrže.

Med kupuju Čifuti (Židovi) i paprenjari (licitari), i to od sela do sela; najviše se pako u Oseк izvozi, i ondě prodaje. Prošaste jeseni se je necědjenog meda centa po

Digitized by Google

40 kr. b. v. prodavala, a u obće bilo ga je malo, zbog velike suše lětošnje.

Pregled meda i voska, koi se od prilike svake godine u Oseku prodaje:

Iz gospodštine Valpovačke od prilike	.	400 centih.
» » Miholjačke » »	.	400 »
» » Věrovitičke » »	.	400 »
» » Djakovačke » »	.	150 »
» » Čepinske » »	.	150 »
» » Tenjske » »	.	100 »
» » Daljske » »	.	400 »
» » Vukovarske » »	.	500 »
» regimente Brodske » »	.	600 »
» ostalih okolicah Slavonie » »	.	1500 »
» Hèrvatske		600 »
» Ugarske		800 »
	Ukupno	6000 »

Žutog se voska takodjer prometne u Oseku kroz godinu 1000 do 1500 centih.

Proizvod ovaj kupuju u Oseku osim raznih većih i manjih tèrgovacah, slědeći Osečani, naime:

Tèrgovac Šahtić, koi svoju vlast. prešu ima od pril.		1200 cent.
» Merkerthaller » » » »		800 »
» Ebstein » » » »		800 »
Paprenjar (licitar) Wunderlich za svoj zanat	»	600 »
	Ukupno	3400 »

Osim toga još něke okolice prodaju u Gradiški, Požegi, Brodu, Vinkovcih, Vukovaru, Rumi, Mitrovici i Zemunu.

3) *Tegleća marva.*

Ova se u dva reda razděljuje, u jedan dolazi ona, koju gospodštine zemaljske, a u drugi ona, koju podajnici odhranjuju. Gospodštinska se opet u dvě vèrsti děli: u švajcarsku i bělu. Švajcarska se po običnom u obće načinu odhranjuje. Zimom se na jaslih, a lětom na pašnicih kèrmi. — Krave ne samo da se muzu, nego se još i tegleći volovi od njih odhranjuju, i takovi za plug i vozitbu s dobrim uspěhom upotrěbljuju. — Běla se goveda u gulji odhranjuju, lětom na izpustih pasu, a zimom se u pojatah kèrme. Od ovih se krave nemuzu, nego jedino tegleći se volovi od njih odgajaju, i tako kao i švajcarski upotrěbljavaju i razprodaju.

Podajnička goveda opet se u tri vèrsti děle. U nižjih predělih, osobito gdě su veći izpusti i pašnici, tu su i

Digitized by Google

goveda poveća, obično běla, — u ravnici s brěžuljci poměšanoj, srědnja, a na bèrdima najmanja, tako nazvana gorska ili bùše. — Ova podajnička goveda dèrže se i odhranjuju u obće još po onom prastarom patriarkalskom običaju, na način guljah, lětom po izpustih, a zimom na stanovih u pojatah, gdě se jedino slamom i plěvom uzdèržavaju. Telci se nikad neodbijaju, već dotle sisaju, dok im u matere poslědnja kaplja mlěka nalazi se, i to većom stranom po 2—3 godine traje; odkuda dohodi, da podajničke krave mnogo rědje, nego bi moglo i imalo biti, tele se. — Što se muzenja tiče, ovo u toliko samo upotrěbljuje se, u koliko reduše mlěka, dótlě dok telci sisaju, od njih oteti mogu. Ovo je muzenje jako mèršavo, i to uzrokuje, što podajnici u obće, i nuz suvišnju stoku, u bělom smoku veliku oskudicu tèrpe. Telci se podajnički u obće nikad niti kolju niti prodaju, dapače svikolici se odhranjuju, al i to bez svake druge hrane, osim paše, slame i sisajući mater, dok neprirastu. Volovi se većom stranom jedino za oranje upotrèbljavaju, a na kola se samo tamo amo, gdě je véća nužda, i gdě konjah neima, upregu. Koi je podajnik u odgojenju srětnii, taj svake godine po několiko komadah za novce prometne, a običajno svaki po razměrju kolikoće, kad tad po jednog i po dva stara vola, s većinom na paši, a rědko sěnom odhrani, i něšto za bolju cěnu tèrgovcem ili mesarom proda. Obično pako sami pojedu goveda, naime, kad gospodar umre u ime karminah (sedminah, *Todtenmahl*), i kad momak ženu uzme, u ime svatovah (svatbe, pira), svaki put po jedno; — osim toga kad zima nastane, običaje svaka skoro kuća po jedan, a koja je veća, i po dva komada zaklati, usoliti i u ime smoka spraviti. — Najposlě kada kakov veliki posao nastane, i onda gděkoje bolje kuće po jedno jalovče pojesti znadu.

Što se podkivanja teglećih volovah tiče, ovi niti kod gospodštinah niti kod podajnikah se nepodkivaju, — a još za sad ovdě to ni za potrěbito se spoznalo nije, buduć da ovdě nigdi tako kamenitih predělah neima, gdě bi podkivanje nuždno bilo, a drugačje i onako podajnici u obće za vozitbu konje upotrěbljavaju.

Krave se takodjer ovdě neobičaju uprezati, i to niti pod plug, niti u kola. Oranje u obće i izključivo obavlja se s volovima, izuzamši jedino několiko naselbinah němačkih i gděkojeg novoselca, koji konje u oranju upotrěbljavaju. U Djakovu 5. travnja (Apr.) 1845.

Činovničtvo gospodštine biskupske Djakovačke.

Digitized by Google

8° 62

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 7. Zagreb. Měseca Sèrpnja. **1845.**

Sadèržaj: Objavljenja. — Izvèstje 1. Podravske podružnice — Dva sědnična protokola podružnice Brezovičke. — Izvod iz protokola od sědnice glavnoga odbora na dan 26. lipnja o. god.: (I. Pismo c. kr. gosp. družtva za Kranjsku; — Poklon g. apotekara *Laděnhaufena*; — Izvèstje podružnice Brezovičke.) — Něšto o brěskvah i njihovom odgojivanju, od g. *Ivana Barbarića*. — Izkustvo jednog starog gospodara o poljskoj systemi. — Težanje vinograda u Moslavini, od g. *Ivana Štephánya*.

Za občinsku skupštinu, koja polag zakonah biti ima měseca kolovoza (Aug.), nje. će eks. gospodin predsědnik družtva, — ako nestanu na put nepredvidjene zapřeke — urediti dan u zadnjoj polovini istoga měseca. Dan taj obznanit će se odmah putem javnih listovah. Javljamo to već unapřed sl. podružnicam, da mogu zadobe poklisare izabrati i naputke im dati; javljamo svoj p. n. gospodi članovom, koji žele u skupštinu doći, moleći ih zajedno, neka dodju sa živom željom družtvo u njegovih tèrsenjih i nakanah podupirati, i s predlozi, kojih je svèrha povekšanje dělovanja družtva našega.

Preslavno kr. ugarsko naměstno věće dopustilo je horvatsko-slavonskomu gospodarskomu družtvu, da može měsečni svoj list pošiljati po pošti, samó neka se plati obična poštarina. Javljamo to onoj p. n. gospodi članovom, koji su radi list měsečni dobivati po pošti, moleći ih zajedno, neka se radi toga obrate na tajničtvo, radi poštarine pako neka se porazumiu s obližnjom kojom sl. poštom.

Digitized by Google

Zemljoměrac gosp. *Vasilie Šimrak*, koi se je već, kako znamo iz priašnjega broja ovoga lista, vratio iz Talianske s najboljimi svědočbami vèrhu sposobnosti i věštine svoje, ponudja svoje znanje pri natapanju njivah i livadah na svaku ruku. Tako imenovane zimske livade mogu se u Talianskoj po 8—9 putah, a lětnje livade po četir puta na godinu kositi. Izkustvo će pokazati, koliko će se putih ovdi livade kositi moći. Tko hoće još više da sazna ili s gosp. Š. da se pogodi, naći će mu obitalište u Zagrebu u dèržavnoj kući.

Dalješnji predmeti, koji su u sědnici glavnoga odbora na dan 15. svibnja (Maja) u pretres bili uzeti:

VI. *Izvěstje 1. Podravske podružnice.*

1) Odlučeno je, da se gledeć kositbe žita kušanja čine.

2) Povědena je rěč o sadjenju i sijanju kukuruza u rede i širom šakimice. Članovi misle, da je najbolje sijati kukuruz bez svakoga reda, i ako vrěme dopušta, u jeseni za kukuruz zemlju uzorati. Ako li to nemože biti, dobro je takodjer sijati u celinu, samo valja manje brazde rězati. Sijati u rede, a i saditi, gdě se mnogo obdělava, tako rekuć nemoguće je. Sadjenje još manje može se preporučiti već i zato, što sadjač poviše zèrnah, kadkada i preveć baci (hlti) u jamicu, od naravi pako kukuruz skupa korènje pušta; kada se okapa, nèkoja batva valja izpuknuti, a onda se ganu i druga, koja ostanu, te tako se dogodi, da se vas kukuruz pokvari; dodje li nagli vihar, prehita se, osobito u pěskovitoj zemlji, kakova je u ovoj okolici. Za primèr navodi se pokojni g. *Domanicki*, vlastelin gospodštine Slanja, komu je vihar povelik komad sadjenog i okopanog kukuruza sa zemljom sjedinio.

Članovi još i to misle, da nevalja kukuruz okapati instrumenti i makinami, kao što je navada kod nèkoje

Digitized by Google

gospode zemaljske: jer se korěnje gane, te tako ga može větar prehititi i pokvariti. Što se pako tiče krumpira, njega je dobro nastroji okapati.

3) Izvěstju priklopljeno pismo g. provizora *Korntheura*, koje se tiče sětve raži (hèrži) belgianske. Buduć pako da u tom pismu neima ništa do preporuke ove vèrsti žita, i do gologa objavljenja, da su lani u Ludbrěgu posijana 4 vagana na 8 ralih: zato obširnia o tom ostavljamo za drugi put, dok nam g. K., kó što je obećao, nejavi poslědak sětve i opazke svoje.

Na točku 2) odgovaramo: Neka izvole gg. članovi pročitati sastavak g. provizora *Philippa* u Listu Měsečnom 1844. g. na str. 149—153. Dodajemo jos ovdě, da tu stvar tréba više putah točno pokušavati i prispodobe činiti. Mnogi domaći gospodari, koji svake godine na svojih 100 ralih i više kukuruz siju i već ga svojih 10 godinah i više makinami obradjivaju, vele, da su makine vèrlo dobre, pa ni nemisle više ih se ostaviti.

VII. *Dva sědnična protokola podružnice Brezovičke*, sadèržavajuća medju ostalim slědeća izvěstja, predloge itd.:

1) Da je prečastni predsědnik u velikom broju sakupljenim seljakom u Brezovici predavanja sam čitao, tumačio i izjasnjivao, i da je ta predavanja puk pazljivo slušao, hvalio, te izjavio, da će drage volje takove zabave polaziti; nadalje da su mnogi seljaci koješta vèrlo sgodno opazili.

2) Osim dobivenih 17, moli podružnica još 10 komadah od predavanjah za seljaka, a medju timi 3 němačka.

3) Podružnica želi, da bi se popis prokušanoga i pomnožanoga na družtvenom zemljištu sěmenja u měsečnom listu zadobe obznanio, da si ga tako ljudi u svoje vrěme mogu nabaviti.

4) Podružnica javlja, da je naměnjeni dudinjak (murvinjak) podružnice ove izbilja već nasadjen; isto tako da

Digitized by Google

je sudac Brezovički nasadio množinu muravah, koje je dobio od sl. varmedje zagrebačke.

5) O gledanju pčelah javlja: da seljaci okolice ove pčele goje, nu ne onako marljivo i pomno kao drugdě, i rědko gdě čitava koja kuća, nego ponajviše pojedini samo kućani. Pčelarah na glasu u kraju ovom neima. Služe se u okolici ovoj koje dèrvenimi ulišti, koje slamnatimi košnicami. Med kupuju Židovi (koji sami pčele i tuše), voze ga u Zagreb, pa ga poslě gotovo svega šalju u Šoprun.

6) Glede gojenja marhe javlja podružnica: da svět u onom kraju puno marhe goji, nu da je ta marha slaba, měršava, kukavna, a ono zato, što neima dobrih bikovah, što je ljudstvo tako nemarno, da mu se vedja slati krave tamo, gdě su dobri bikovi, n. p. u gospodske švajcarie, zatim što seljaci dopuštaju, da se telice prerano druže. — Volovi se u ovoj okolici nepodkivaju, a krave preže jedini gosp. *Ferič* od *Hudoga Bitka*.

7) Što se tiče kèrmnih travah: mnogi seljaci siju navadnu štajersku dětelјinu (*trifolium pratense*); a samo gospoštine lucernu i grahor.

Vèrste žita, koje se tu obično siju, jesu: pšenica, raž zimska i lětnja, ječam zimski i lětnji, kukuruz, puno proje (prosa), ovsa (zobi), helde, pira i ....?*)

Od sočiva goje ovdi seljaci samo pasulj med kukuruzom, gdě im i krumpir i buče (bundeve) rastu, po čemu se zemlja odviše iztraša. Rědko koi seljak sadi krumpir na městu, gdě je gèrmje izkèrčeno, ili na medjašu koje njive, gdě, kako znamo, rado raste.

Kukuruz u redih siju samo gděkoja gospoda, inače siju tamo kukuruz samo šakimice. Isto tako zimske uševe dèrljaju i valjaju samo gospoštine; proja pako, kojoj se

*) Ovdi je rěč jedna tako zlo napisana, da je nismo mogli pročitati. *Uredničtvo.*

Digitized by Google

zemlja ralicom pripravlja, valja se posvuda odmah kako nikne.

8) Osim pluga i brane služe se ovdi valjkom i ralicom, a gdě se kod gospoštinah kukuruz i krumpir u redovih sije i sadi, tamo je i konjska kuka u običaju. Na prěčki oru samo kadkada gospoštine.

9) Stèrno žito se ovdi posvuda žanje, jedino u Obrešu i na Hudom Bitku počeli su ga kositi.

10) Glavni odbor umoljava se, neka věća o naredbah, kojimi bi se zapréčilo, da se voćke neštete i nesakate. Budući da svake godine manje ima voćakah, zato tréba da se sad nove nasade, što medjutim nije moguće, jerbo su pod slabom obranom.

Opazka na 2). Želji, da se »*Predavanja za seljake*,« koja izlaze samo u narodnom jeziku, izdavaju takodjer němački, moglo bi se samo onda zadovoljiti, kad bi bilo najmanje 500 sigurnih kupacah.

Nadalje biše čitani slědeći sastavci:

VIII. *Něšto o bréskvah i njihovom odgojivanju*, od župnika i družtvenog sučlana gosp. *Ivana Barbarića* u *Voći*. (V. Dodatak A.)

IX. *Izkustvo jednog starog gospodara o poljskoj systemi.* (V. Dodatak B.)

X. *Težanja* (*obdělavanje*) *vinograda u Moslavini*, od g. *Ivana Štephány*'a, pěneznika u Čičah i družtvenog sučlana. (V. Dodatak C.)

XI. *Nastojanje šumah u Horvatskoj*, od gosp. *Josipa Panznera*, biskupie zagrebačke nadšumara i družtvenog sučlana. (V. Dodatak D.)

Poslědnja četir sastavka predata su takodjer uredničtvu měsečnoga lista i izići će odmah, kako bude města u ovom listu. Priobćujemo sad

Digitized by Google

Izvod

iz protokola od sědnice glavnoga odbora na dan 26. lipnja (Jun.) o. god.

Mimoidući sva věćanja, koja još nisu dokončana, ili koja su dokončana, al bez ikakve znatne i bitne poslědice, ili od kojih se nije nadati znatnoj kakovoj svèrhi, priobćujemo samo slědeće u pretres uzete predmete:

I. *Fismo c. k. gospodarskoga družtva za Kranjsku.* S pismom ovim poslà nam isto družtvo kolovrat českí. Pòvod tomu dade sastavak g. professora *Moysesa* u »Luni« pod br. 40 o. god., koi se tiče Dollova kolovrata. C. kr. gospodarsko družtvo za Kranjsku poslà nam kolovrat čcski žato, da ga ovdi probamo i prispodabljamo s Dollovim i drugimi običnimi kolovrati, i u tu svèrhu da ga takodjer damo gosp. professoru *Moysesu.* Kolovrat českí razprostire se sve više po Kranjskoj i Štajerskoj, a u pohvalu njegovu izidjoše već toliki članci u pismih susědnoga nam družtva.

C. kr. gospodarsko družtvo za Kranjsku javlja nam jošte u svom pismu, da nije moguće na českom kolovratu presti, ako prie českí koi predilac barem pol ure nepokaže, kako se prede. Jedan takov českí predilac putuje sad po Kranjskoj, i uči seljake na českom kolovratu presti. Osim toga ima već sadà više prostih ljudih u Kranjskoj, koji su se od njega naučili presti. I zato je gosp. professor *Moyses* pisao gosp. professoru *Bleiweisu*, tajniku c. kr. gospodarskoga družtva za Kranjsku, moleći ga, neka mu pošalje takova čověka.

Glavni je odbor odlučio, da se ima c. kr. gospodarskom družtvu za Kranjsku poslati iz zahvalnosti na uzdarje Dollov kolovrat, a kadà se Dollov i českí kolovrat izprobaju, da se ima javiti, koliko se je na jednom i na

Digitized by Google

drugom u izvěstno vrěme naprelo, i obznaniti druge takodjer vlastitosti jednoga i drugoga kolovrata.

II. *Poklon gosp. apotekara Ladenhaufena za mineralogičku sbirku našega družtva.* Rěčeni gospodin poklonio je družtvu:

a) Cèrna lapora iz Kutine, gospoštine u varmedji požežkoj;

b) okamenjenjah t. j. petrefactah;

c) několiko golotah (kristalah) *salis gemmae naturalis.*

Na kojem poklonu hvala gospodinu *Ladenhaufenu* u ime svega družtva.

III. *Od podružnice Brezovičke, dana* 10. *lipnja* (*Junia*) *o. god.*:

1) Predlog, neka službeni list gospodarskoga našega družtva češtje izlazi, makar samo u narodnom jeziku;

2) javiše dva člana iste podružnice, da su posijali zimsku rěpicu, i da je jednomu od njih prěko zime pozebla, drugomu pako da je kojekakav gad ogrizo cvět;

3) podružnica javlja, da u onoj okolici kukuruz i krumpir od prolětnje vlage i smèrzljavice nije gdègdě, osobito u nizi niko, već da je u zemlji sagnjio; jari ječam i jara raž da je vèrlo slaba; ovas (zob) pako i usěvi zimski da su vèrlo lěpi, gdě ih nije poplavila voda. Kupus itd. osakatiše cèrvi i drugi gad;

4) podružnica javlja, da su zimus mnoge voćke, orasi, višnje, marilice, brěskve pozeble, a vinogradi u nizi mnogo tèrpili, i da se je slaboj berbi (bratvi) nadati;

5) podružnica javlja, da su sve livade (sěnokoše) kraj potočićah i u nizi na dan 26. svibnja (Maja) zamuljene usled zavalite kiše, da je potlašnja kiša travu odozgò oprala, nu spoda da je trava još vèrlo okaljana.

IV. *Sastavak o sijanju lucerne* od gospodina provizora i sučlana gospodarskoga družtva *Ivana Stražničkoga* u *Malom Tèrgovišću.* (V. Dodatak E.)

Digitized by Google

V. *O gledanju marhe* (nadalje), od živinskoga lěkara i nadzornika varm. hergele gosp. *Langa*. (V. Dodatak F.)

Dodatak A.

Něšto o brěskvah i njihovom odgojivanju.

Uputjen sam, da neće slavnomu družtvu nepovoljno biti, ako mu něšto javim u obće o brěskvah i njihovom odgojivanju.

Istina je, da je okuliranje (cěpljenje) itd. jedini dosad poznati način, za učiniti brěskve debele i tečne; medjutim ja sam prie 13 godinah počeo izkušavati, kako bi i bez toga načina brěskve upitomio; i u istinu posao taj podje mi za rukom na toliko, da nisam prinudjen nijednomu izučenomu vèrtlaru klanjat se; jer moje brěskve razlikuju se od svih drugih i po lěpoti i po debljini, i po mirisu, i po teku.

Način moj posve je prost i lagak. Stoji pako u trojem presadjivanju mladoga dèrveta. Pèrvi put se presadi měseca ožujka (Mart.), kako iz koštice izadje stabalce; drugo se lěto izpukne i presadi po drugi put, a tretje godine presadi se po tretji put onamo, gdě hoću da raste.

Ovako sam ja postupao, i mogu reći, srětno, jerbo ne samo što sam si pribavio dobroga, od okuliranoga tečniega, na mirisu (dúhi) ugodniega, lěpšega i debljega voća, već sam i pobudio obćinsku pozornost na toliko, da sva ona velika gospoda, koja u vèrtih svojih imadu upitomljene brěskve, moje većma cěne nego svoje, po moje šalju, što je meni vèrlo milo i drago, pače mnogi su srětni, ako mogu brěskve, koje su od mene dobili, dalje pokloniti.

Isto tako dèrvo, ovako presadjeno, dulje živi; jerbo presad, koga sam ja presadio prie 13 godinah, sada je još u najboljem stanju. Zatim mnogo je rodovitie od drugih,

Digitized by Google

i zato trěba, da se osobito měseca sèrpnja (Julia) prebere i odtèrga slabie zèrnje. I kaogod što sam već gori napomenuo, tek mnogo je bolji nego od drugih, kako mu drago obdělanih; miris od najugodniih aromatah, boja běla s cèrvenom tako se mènja, da čovèk nemože ništa lèpšega pomisliti, te kada se u nju zagleda, težko mu je od nje oči odvèrnuti. Pèrvo město ide *golicam*, koje su tako žute i debele, da čovèk pod njom stojeći misli, da nije pod brěskvom, nego pod zrělom narandjom.

Sámo se po sebi razuměva, da o svakoj presadbi trěba něšto izvanje zemljene trate metnuti okò korènja.

Vọća, m. travnja (Ap.) 1845.

Ivan Barbarić,
župnik, i horv. slav. gosp. družtva član.

Dodatak B.

Izkustvo jednog starog gospodara o poljskoj systemi.

U měsečnom listu od studenoga (Nov.) prošaste godine čitao sam medju ostalimi, kako bi mnogi, koji se upravo poljskim gospodarstvom nebave, rad saznati, što se razuměva pod poljskom systemom, i koja je medju timi systemami najprěča. Na to podučiše nas, da u Němačkoj imade tri poljske systeme, koje su najviše u običaju, naime: gospodarstvo na tri polja, gospodarstvo na ograde ili sèke (table, děle), i gospodarstvo na izměnu, koja sva tri gospodarstva osnivaju se na načelu, da se polja razděljivat i obradjivat moraju po izvěstnom němkom redu i pravilu zato, da se svèrhi shodan i jednak naprědak poljodělstva osigura i plodna snaga njive da se sačuva.

Akoprem ja priznajem valjanost poljske ové systeme za Němačku, gdě se sije većinom pšenica, raž, ječam, zob,

Digitized by Google

zob s dětеljinom, něšto kukuruza s pasuljem i krumpir:*) zato bi sasvim time želio bio saznati, koja bi poljska systema najbolja bila za Horvatsku, gdě se sije ili sadi pšenica, raž, ječam ozimni i jari, zob, mnogo kukuruza, proso i helda, pir, bob, pasulj i krumpir, i gdě poljski gospodar neima toliko njivah, da bi mogao izbirati po volji. — Da i ja pripomognem poněšto pitanje ovo rěšiti, nemogu propustiti, da svoja od više godinah učinjena izkustva ovdi nenavedem, i ujedno neizpovědim, da sam s početka zauzet bio za gospodarstvo na izměnu, a ono zato, jer nisam imao mnogo njivah, i jer sam uvidio bio, da njive ove bez gnoja vèrlo malo ploda donose; s toga da sam njivu u prolětje posijo kukuruzom i pasuljem, u kasnu jesen po spremljenom ovom plodu i slami ozimcem, zatim druge godine po požnjevenom ozimcu heldom, a drugoga prolětja ječmom i ovsom (zobju); te tako neprestano měnjao sijući sad ovo sad ono, nu do mala se osvědočim, da poradi kišovita vrěmena, koje je često jeseni duže trajalo, nije moguće bilo, poslě kukuruza ozimac posijati, i da tako obstojati nemože ni onaj red, kog sam ustanovio bio. Zato sam se uteko k gospodarstvu na tri polja; razdělim njive na troje, ili na tri kalkature; pèrvu stranu, preoravši ju tri puta, posijem ozimcem; drugu u prolětje, na koliko sam ju mogao pognojiti, kukuruzom, a ostalo triputa preorano, prosom i heldom; tretju pako stranu ječmom i ov-

*) Čini se, kao da se je gospodin izvěstitelj ogledao samo po jednoj strani velike Němačke. Nu da ni nenapominjemo toga, da po velikoj strani Němačke siju često i druge stvari, a ne samo ove ovdi navedene, — němački poljski gospodari, koji t. j. ime ovo zaslužuju, poglavito nastoje za kèrmu, i da ova u razměrju bude s ostalimi usěvi — u ovom opisu gospodarstva fali něšto; gospodin izvěstitelj t. j. nije naznačio, odkuda mu kèrma, za moći njive, kako valja, gnojiti, već ako tako malo njivah imade, da je ono 6 jutarah, odredjenih za dětеljinu, krumpir i kupus, dovoljno i za kèrmu. *Uredničtvo.*

Digitized by Google

som, nu s tom primětbom, da sam po požnjevenom ječmu i zobi kalkaturu ovu odmah opet triputa preorao, i u jesen ozimcem posijao, a da mi neuzmanjka dětelјine, krumpira i kupusa, pričuvao sam za ove iz spomenute tri kalkature, kao što mi je trěbalo, po 4, 5 i po 6 jutarah.

Gospodarstvo ovo na tri polja těrao sam s dobrim naprědkom više godinah; nu slučajno dogodi se, da mi je tuča (gràd) zob posve zrělu potukla i svu ju u zemlju sbila, tako da je sva njiva zobju zastèrta bila. Neostà mi sad drugo, nego praznu slamu, koliko moguće, pokositi, spremiti, i svu njivu, zajedno s razsutom zobju, triputa preorati, i tad ju pšenicom posijati. Mislio sam, da će zob, kad stane klicati, najbolji rastni gnoj biti, i s toga nadao sam se obilnomu plodu; nu nastade odveć slaba zima, i akoprem sam proraslu zob dvaputa podorao, zato mi ipak izraste poslě zajedno pšenica i zob, te tako sam dobio napolicu od pšenice i zobi, koju doduše jevtinie, al ipak prodadoh. Kupac mi je kasnie kazivao, da je od ove napolice vèrlo lěpo brašno, a od ovoga vèrlo dobar lilěbac imao.

Medjutim za izběći i ovu nepriliku, naumih pokušati obhodju od četiri godine. S toga razdělih njive na četiri strane ili kalkature; pèrvu, preoravši ju triputa, posijah prošle jeseni ozimcem; drugu u prolětje kukuruzom, prosom i heldom (hajdom), i to kukuruzom samo onoliko od njive, koliko sam nagnojiti mogao, ostalo pako triputa preorano prosom i heldom; tretju jarim ječmom i zobju; četvèrta ostà na ugari (Brach), koju tri puta preorah i u jesen ozimcem posijah. Pri ovom razděljenju dèržo sam se slědećega reda: Poslě kukuruza, prosa i helde slědio je druge godine ječam i zob; tretje godine ostavio sam ovu kalkaturu na ugari, tri put ju preorao i ozimcem posijao, kog sam četvèrte godine žeo; pete godine došao je red opet na kukuruz, proso i heldu, kao i pèrve godine;

Digitized by Google

i ove obhodje dèržim se evo već 22 godine, i od onda nedodjoh nikad više u priašnje neprilike, pače imao sam svagda vrèmena, da sam njive, kao što valja, triputa mogao preorati, što je u Horvatskoj pri ilovastoj zemlji gotovo tako potrèbito, kao i isto gnojenje; dobio sam time i to, da plodeća snaga (jakost) njive može tim načinom malo opočinuti i okrèpit se.

Da štioci bolje mogu viděti obhodju ovu, priklopio sam ovdi slědeće četirgodišnje razděljenje svih njivah, kojih imadem:

Obhodja od četiri godine.

I. strana ili kalkatura.

1845. Ozimci posijani prošaste godine.
1846. Kukuruz, proso i helda.
1847. Ječam i zob.
1848. Ugar, koja se ima tri puta preorati i ozimcem posijati.

II. strana ili kalkatura.

1845. Kukuruz, proso i helda.
1846. Ječam i zob.
1847. Ugar, koja se ima triputa preorati i ozimcem posijati.
1848. Ozimci od prošle godine.

III. strana ili kalkatura.

1845. Ječam i zob.
1846. Ugar, koju valja triputa preorati i ozimcem posijati.
1847. Ozimci od prošle godine.
1848. Kukuruz, proso i helda.

IV. strana ili kalkatura.

1845. Ugar, koju valja triputa preorati i ozimcem posijati.
1846. Ozimci od prošle godine.
1847. Kukuruz, proso i helda.
1848. Ječam i zob.

Za dèteljinu, krumpir i kupus pričuvao sam napose 6 jutarah.

Digitized by Google

Izkustva ova priobćujem priateljski sl. tajničtvu horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, da ih, ako mu se uzvidi, putem listovah svojih obznani.

U Koprivnici, 12. svibnja (Maja) 1845.

Amtmann.

Dodatak C.

Težanje (obdělavanje) vinograda u Moslavini.

Izvěstje, koje je veliki sudac sl. varmedje križevačke gosp. *Ljudevit Farkaš-Vukotinović*, vèrli ovaj domorodac i mnogozaslužni muž, dao glavnomu odboru horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, pobudilo je i mene, da i ja nèšto pišem o navadnom gospodarenju seljaka u Moslavini, lěpoj ovoj, i u mnogom ogledu spomena dostojnoj okolici domovine horvatske. I razuměvši iz měsečnog lista od ožujka (Mart-) o. god., kako su željno i pazljivo seljaci tamošnji slušali Predavanje pèrvo, kako li su na postavljena im vèrhu obradjivanja vinogradah pitanja odgovarali, naumio sam gospodarstvo seljaka moslavačkoga koliko toliko opisati, ne tobož, da štioce listovah ovih podučavam vèrhu stvarih, koje su već u tolikih dělih opisane dovoljno, nego da opaki način i navadu gospodarenja seljaka moslavačkoga, medju kojim několiko srětnih godinah proživih, korim, u koliko se meni vidi, da nevalja.

Seljaci moslavački jesu ljudi dobri, poglavarstvu pokorni, i ponajviše dělatni i imućni. Živu u lěpom i blaženom već od naravi kraju domovine naše, i obdareni su lěpimi zemljami, livadami (sěnokošami), osobitimi vinogradi i šumami. Starine ipak kako u svemu, tako i u gospodarenju na toliko se dèrže, da sam ja mnogo imao truda, dok sam samo někoje od njih doveo do toga, da spoznaju svoje pogrěške i mane, te da malo po malo ukinu zle običaje, koji su se već tako duboko ukorěnili bili. Sa-

Digitized by Google

svim time moći se je nadati, da će seljaci tamošnji vrěmenom svoje nedostatke uviděti, poboljšati, i s boljim načinom zaměniti, ako, kao što i gosp. F. predlaže, gospoda častnici varmedski, městni župnici, spainski predstojnici itd. nastojali budu, da se seljak izobrazi.

Seljakah moslavačkih — kao što veliki sudac g. F. sgodno napominje — najveće je blago i bogatstvo u plemenitom i dobrom vinu, kog izbilja u izobilju dobiva. Medjutim način, kako se tamo vinograd obdělava, u mnogom je ogledu vèrlo opak, premda Moslavčan vinogradu gotovo sve svoje sile žèrtvuje, a za drugo poljsko gospodarstvo slabo se brine. Način, kako se tamo vinograd obdělava, od početka do kraja puno imade manah.

Kako se sněg raztopi, Moslavčan hajd u tèrsje, bilo děla, koliko mu drago. Da kako da je tad još zemlja mokra, al ništa zato, Moslavčan ide u tèrsje, stane ga rězati, a tako zemlju sgazi, i kopnju si oteža na toliko, da jedva dva čověka marljivo radeć učiniti mogu koliko inače jedan.

Moslavčani (do malo njih) nepaze, kako lozu i na koliko okah odrěžu. Poberu često dětcu, šumake i nepazljivce, samo da se vidi puno težakah, a nemisle, da je dobar rezač zajedno i sudac tèrsja, koi, ako dělo svoje nezna presuditi, često odrěže dobre mladice, ostavljajući za plod zločeste. Moslavčani nepaze, kakovu mladicu valja uzeti za rěznik, nepaze, pri kojem koleńcu i kako da se odrěžu, negleda, da se nad okom poškalj (Schräg) šiba jednom rězju tako odsěče, da višja rězi strana s onoga kraja bude, gdě je oko ostavljeno za plod; da ovako buduće sušenje soka pri plakanju (suzenju) tèrsja oko nedosegne, pod kojim lako od oštrine soka zagine; već samo kako mu priličnie pod ruku dodje, sa dvě rězi poškalj, nad okom i na drugom kraju oka, šibu odrěže, te tako prouzrokuje više putah potušenje oka pri plakanju tèrsja, jerbo se sok na obe strane cěditi mora. Rěčju, najvažnie

Digitized by Google

ovo dělo, od kojega zavisi budućnost céloga léta, znadu rědki gospodari céniti kako valja.

Grebenice pako, koje se po drugih stranah domovine naše u jeseni s uspěhom sade, ili za koje se barem jame pripravljaju, Moslavčani u prolětju zakapaju, nepázeći, da iz grebenice tèrs postane, i da polag navade ondašnje grebenice na městu, gdě se posade, odrastu, plitku samo jamicu motikom izkopaju, gnoja odozdo bace, zemljom ga pokriju i pritisnu, te tako dělo za dobro obavljeno smatraju.

Nakolivši tèrsje — pri kojem dělu bivaju takodjer pogrěške — imalo bi slěditi vezanje; medjutim da mogu u jednom mahu vezati i prešikavati t. j. podvezivati, kada već veliko mladje izraste, pojdu vezati.

Sad slědi kopnja pèrva, od koje mnogo zavisi. Kod ove se, — kao što se vidi iz odgovorah, datih gosp. F. na postavljena pitanja, — više pazi na odlučeno vrěme ili roke, nego na prikladnost dela ili vrěmena. Negleda se naime na sunčano, tiho i suho vrěme, da se zemlja za motikom sipati može, ni da se u razvijanju okovja (Augen) tèrsje gibati nesmě, nego se težaci vinom omame, pa onda motikom okò sebe samo mlate. I ja sam više putah prinudjen bio takove vinom omamljene ljude kući poslati. Kada jedan, onda svi, bilo, nebilo mehko, u tèrsje nahrupe, i priprave zemlju bolju za ciglu, na město da tèrsju otvore odušakah, kojimi bi hranu iz zraka dobivalo. A to ne samo što ništa nehasni, nego otegoti dělo pri drugoj kopnji; tèrs se za više godinah pokvari i zametnu se u njemu kojekakve bolesti.

Pri prekapanju čine takodjer pogrěšakah, a osobito onu, da na velikoj sparini i suši isto kao i pri pèrvoj kopnji, duboko do korěna prekapaju, vlažnu zemlju nepripravljenu od sunca i rose prerano zakapaju, te tako vruću zemlju na tèrs bacajuć tèrsni korěn osmude, čine, da perje požuti, i naškode cvětu.

Digitized by Google

Često u najvećem cvětu tèrsje prekapaju i podvezuju, neznajući, da u vrěme cvěta, svako je dělo u vinogradu škodljivo, jer niti je tad slobodno po tèrsju hoditi, još manje ga kopati. Ta u koga je ikoliko razuma, može lako znati, da, ako se u cvět dirne, ne samo se plodni prašak razsipava, nego i isti cvět ošteti.

Što se tiče tretje kopnje u jeseni, za koju Moslavčani u drugom svojem odgovoru na pitanje velikoga sudca g. F. vele, da nije kod njih moguća poradi smèrzljavicah jesenskih, kazati mogu, da su kod nas u Horvatskoj i u kasnoj jeseni vèrlo ugodni dani, nu da, osim někojih bogatiih i puno družine imajućih seljakah, tretja kop u Moslavini niti je u običaju kod spaiah, niti kod seljakah. Zato i za one někoje, pri kojih biva, probitačnie bi bilo, kad bi na město kopanja podžinjali, time bi se pri naših vinogradih barem to dobro postiglo, da bi se uklonila trava, te tako grozdje bolje dozrěvati moglo.

Nu Moslavčani starim navadam za volju vole o Magdalenju kopati, nego podžinjati, ili na město toga u jeseni grebenice zakapati.

O ostalih navadah, o dalješnjem obdělavanju vinograda, o spravljanju vina, o poljskom gospodarstvu, premda bi se mnogo pisati dalo, neću sad da govorim, bojeći se, da će mnogi na me vikati već poradi ovoga sastavka. Osobito pako bojim se, da će mnogi čitatelj iz okolice one (gdě medjutim nepriatelja ličnoga nepoznam) mnoga koriti. Nu što sam pisao, pisah iz izkustva i osvědočenja, pisah iz čiste ljubavi prama Horvatskoj i Slavonii, da moji ukori plodom urode; pisah, znajući dobro, da svaka i najmanja zvězdica obćenitu světlost koliko toliko povekšava.

Čiče měseca travnja (Apr.) 1845.

Ivan Štephány,
nj. eks. gosp. grofice Jalše Erdödyce
pěneznik i družtveni sučlan.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 8. Zagreb. Měseca Kolovoza. **1845.**

Sadèržaj: Šumarenje u Horvatskoj, od *I. Panznera.* — O sijanju lucerne t. j. dèteline švajcarske, od *I. Strašnickoga.* — O gledanju marhe, od M. Langa. — Topinambur, od *A Ladenhausena.* — O tako zvanom kitajskom čaju, od istoga. — Nauk o duhanu. — Ponuda službe.

Dodatak *D.*

Šumarenje u Horvatskoj.

Tek u novie vrěme počeo je svět šume uredno sěći. Gdě se god šumarstvo po stanovitih upravah i zakonih vodi, tu se šume očevidno dižu.

Něgda se je dèrvlje posvuda u Němačkoj obaralo bez svakoga razloga i po samovolji prostog sěkača. Tamo je sěkač svake godine po svoj šumi, došavši do pèrvog zdravog, visokog i ravnog dèrveta, sěkirom obarao bez obzira, i šumu na toliko zatiró, da su i dan danas najlěpša města u njoj prazna, i samo gdègdě vidi se po koje zdravo i čitavo dèrvo, a inače posvuda kèršljavo dèrvlje ili po zemlji protegnuti panjevi. U ovom stanju nahode se sad u nas skupne šume.

Da se pako osigura prava korist, koju bi šume podavati mogle, trěba ih uzdizati i sěći po dobro promotrenoj i svèrhi najshodnioj upravi, sve ako je to zasad s gděkojom malenom vlastitom štetom skopčano. Tako će slabia i manja stabla, koja još za sěčnju nisu, podrasti, dok na njih opet red nedodje.

Digitized by Google

Kao što su sad šume, neuredna sěčnja niti se može odmah, niti u jedan hip dokinuti. Toga radi valja 1. sěkališta odrediti; 2. neurednu sěčnju još zadèržati, da se izkèrče stara stabla, koja bi inače sagnjila i po zlu prošla; 3. stara samo dèrva obrati, da se poseku.

Red sěčnje visi od okolnostih města i naravi šume. Toga radi nemože se čověk ovdi vladati po teoriah, koje gděkoji prepisuju, zašto ima kojekakvih zaprěkah, na koje sěkač nasèrnuti može. Zapréke ove valja najprie uklóniti i pri svemu pred očima imati dojduću korist.

Razuman šumar, koji je osim ostalih znanostih podobro věšt i matematici i geometrii, lahko će razračunati godišnju potrěbu dèrvah, a polag ove i prostor za svakogodišnju sěčnju. Samo mu trěba razmisliti, koliko se šuma svake godine podići i pomnožati može.

Ako hoćemo, da idemo na uzrok zlostanja ovih šumah i da razvidimo koristi njihove na někojih dobrih (imanjih), nać ćemo gděgdě više dèrvja za gradju, nego onoj okolici trěba, a u istom razměrju vidit ćemo po drugih městih dèrvlja za vatru. Iz toga se lahko dokučiti može skupoća dèrvah po gradovih samo radi toga, što se za šume nitko ni brinuo nije, i što se nije ni znalo, koliko se dèrvah izvozi, i u koliko se dèrvje po šumah pomnožava, radi čega sva se je potrěboća uzimala samo iz najbližnjih šumah, po čemu je dèrvlje od dana na dan više propadalo, a time se prouzročilo hèrdjavo stanje šumah, dočim u pomnožano dèrvlje podalekih krajevah nitko ni nedirnu.

Tko je rad osvědočit se o istini ovih rěčih, neka pogleda šume biskupie zagrebačke pokraj Save i Kupe. Ove su šume na onih městih, odakle se dèrva poradi neprikladnog položaja izvoziti nisu mogla, još u onom istom stališu, u kom su bile u svom pèrvom početku. Ima u njih gdě-

Digitized by Google

gdě dèrvlja od goleme visine, koja vèrlo ugodno u oči udaraju, nu i to će svaki lahko opaziti, da im je čitava jedna doba obhodje njihove u zalud prošla. Preuzvišeni gospodin predsědnik družtva našega, gospodar ovih šumah, čini već od više godinah sva moguća, da mu se šume poboljšaju, pri kojoj naměri neštedi troška ni truda, i radi toga je naredio, da se voze dèrva za njegovu potrěbu iz dalnjih šumah, kroz što će svi komadi od šumah malo po malo do toga doći, da budu jednako sěkli se i rasli.

U nizkih šumah, koje, kako znamo, porastu opet iz korěnjaka, dèrvlje je posve nejednako, tu ima čistinah, sila kèršljavoga dèrvlja, a i velika razlika u godinah. Kako s ovakimi šumami postupati valja, to je u knjigah dovoljno opisano. Samo još hoću sad da napomenem nèkoje zle navade, koje šume upropaštuju, i koje su istina tamo već uklonjene, gdě se šume po upravah goje i uzdižu, nu ima ih još mnogo, koje nisu još ni dan danas ukinute.

a) Nizke se šume zatiraju najviše time, što se u naš svakomu dèrvaru na dan zapověda: ti imaš naseći ovoliko i ovoliko kolja, ili što mu se zaslužba měri po množini naseěenoga kolja. Težak, da što bèrže naseče onoliko kolja, koliko mu je rečeno, ili da na dan više zasluži, naseče kolja, bilo ono dobro ili hèrdjavo, samo da mu je lahko do njega. Tako ti on korěnjake razkoli, koru oguli, mladice pohara itd., a znamo, da kolac trěba oštrim nožem, ako moguće, tik zemlje odseći.

b) Šume se posvuda nekèrče, ni sad još ne. — Kèrčiti šumu, zlamenuje izčupavati od vrěmena do vrěmena sve ono slabo dèrvlje, kojemu se drugo pojače dèrvlje pružati neda, dakle koje je jačemu dèrvlju samo na putu i na štetu. Time se dobrota dèrvlja povekšava i šuma pomnožava; a osim toga dobija se po tom ne malo dèrvah, koja se po

Digitized by Google

Českoj i u jednom kraju Slavonie, gdě su šume u vèrlo lěpom stališu, u naramke vežu, dajući dosta dèrvah za domaću potrěbu, a još podosta cěpanih dèrvah za prodaju. U nas se takovimi dèrvi samo gděgdě u ciglanah služe, nu i to vèrlo slabo.

c) Da se nebi više žgala sirova dèrva, što je i onako neugodno i neprilično, već da bi uvěk dèrvah bilo u izobilju, tako da bi se već potrěbam svake dojduće godine zadovoljilo. Iz izkustva znamo, du $^3/_4$ hvatih (klaft.) suhih dèrvah toliko valjaju, koliko hvat sirovih, da se dakle pri 400 hvatih sirovih dèrvah gubi 100 hvatih, koji bi se mogli prištediti, i na koristne zanate obèrnuti ili opěneziti.

d) Veliko je zlo, da pomanji službenici, imajući slabu platju, polje moraju raditi, premda su na mnogih gospoštinah neobhodno potrěbiti, da lugove čuvaju i marljivo prigledaju.

Naopako, gdě službenik dvoju službu obavlja! osobito ako se te dvě službe nimalo neslažu. Po takovoj službi tèrpi jedna il druga struka gospodarstva. Nu škoda najviše u oči udara pri šumarstvu, gdě još i unučad osětja, ako se što danas zlo uradi ili propusti. Imajući ovo pred očima, a i to, da neima grane gospodarstva, koja bi iziskivala toliko opreza, truda, marljivosti, postojanosti i poštenja, kao šumarstvo, i da čověk samo onda drage volje i s ljubavju izvèršiva dužnosti svoje službe, ako mu ona pruža sva potrěbita k življenju, — imajući, rekoh, sva ova pred očima, trěbalo bi prie svega gledati, da onaj, što kod šumarstva služi, prost bude od svake brige za življenje.

Ima žalibože dan danas još i više zalah, koja šumarstvo slabe, koja nedadu, da se podigne, nu neću ovdi da ih napominjem, bojeći se, da bi možebiti štiocem dosadio. Jedino to ovdi navodim, da zalah ovih, koja sam malo prie napomenuo, nigdě neima, gdě se šume po upravi goje i

Digitized by Google

sêku. Nu to je poboljštica u pojedinih samo krajevih, to je slab početak, promičući dobro i korist pojedinih gospodarah, što obćinskomu dobru i blagostanju vèrlo malo hasni. Složno i skupno valjalo bi i tu raditi! valjalo bi gledati, da se stanje šumah u obće poboljša, kao što g. Kos vèrlo dobro primetjuje, valjalo bi red uvesti u šumarstvo i njegovo upravljanje, valjalo bi gledati, da se šume po upravi goje i sêku, a to visi od šumara, njegove vêštine i njegova nauka. Tad će biti šuma ono, na što ju odlučî narav. Šuma 'neka nebude nikad bez koristi, nikad pusta, nego valja ju sêći i uzdizati. Ovako će se šume podići i narodno blagostanje povekšati.

Gospodin Šporer, c. kr. nadzornik lugovah, ima volju utemeljiti narodni šumarski zavod, gdê bi se domaći sinovi jevtino, nu temeljito izobraziti mogli u struci šumarstva. Plemenita ova naměra neće, kao što se nadamo, ostati bez uspêha. Neumoran trud g. Šporera zaslužuje, da ga podupire narod tako plemenit, a unučad naša blagosiljat će mu ime!

U Dubravi, m. travnja (Apr.) 1845.

Josip Panzner,
sučlan, i bisk. zagreb. šumator.

Dodatak *E.*

O sijanju lucerne t. j. dêteline švajcarske.

Kèrmna ova trava, kojoj je narav podêlila mêsto toli uzvišeno u poljodêlstvu, zaslužuje veću pomnju pri sijanju i nêgovanju, nego što joj u dio pada baš ondi, gdê joj inače zrak i zemlja služi. — Gine često već u četvèrtoj godini po sêtvi, kada se baš podpuno razraste, dočim bi valjalo da do jedanaeste il dvanaeste, pače ako joj okolnosti po-

Digitized by Google

služe, i do šestnaeste, sedamnaeste li godine debeo odkos iza kosca hita.

Gubi često gospodar dvě tretjine ploda samo zato, što je zemlju zločesto pripravio, ili što je travu tu posijo na komadu zemlje, koi joj nimalo neprija.

Oberi za lucernu ilovaču duboku, suhu, pěskovitu, i od svake povodnje sěgurnu; uzori njivu 10 do 11 palacah duboko, te ju živo nagnoji gnojem, koi je dobro spèrho, u kom neima dračnog sěmena, pa će ti se trud i trošak dovoljno naplatiti; a nit bi ti kukuruz, niti pšenica, niti ječam, niti ovas (zob) dao lětinu, koliku lucerna, da si ih na istom komadu zemlje posijo.

Vidio sam njivah lucernom bogato nakitjenih, a i sijo sam ju i sám, pa zato mislim, da i moja rěč u tom ogledu něšto valja.

Bolje su za lucernu, nego makar koje druge opustne zemlje, u kojih je doljna zemlja rahla, od bělog lapora (Mergel), šljunka (Kies) i krede (Kreide), a iznad dolnje zemlje na 2, 3 stopce cèrnice (Dammerde). Isto ovaka zemlja trěba da je na ravnici, samo ako se može suvišna vlaga uklanjati. — I zemlja, koja nije jako bešljiva, t. j. rupičasta, može se pripraviti za lucernu, nu s mnogo većim trudom, pa osim toga lucerna na njoj mnogo prie izgine.

Kada se oko lucerne radi, iziskuje se osobito: da se zemlja za nju odredjena uzore, što ako vrěme služi, biva měseca sèrpnja (Jul.) Ore se pako 10, do 11 palacah duboko. Ovako duboko oranje iziskuje glavna lucerne žila, koja u pristojnoj zemlji 4 do 5 palacah duboko prodre, pa iz ove dubljine uvlači hranu i vlagu. Da bogme da se navadnim plugom nemore zemlja na jedanput ovako duboko uzorati, nego po pèrvoj brazdi neka ide još jedan plug. Odmah zatim valja njivu dobro pobranati, da može dračno sěme proklijati. Okó polovice rujna (Sept.) měseca njiva se pre-

Digitized by Google

ore i opet pobrana. Na koncu listopada (Okt.) ore se tretji put, i ostavi se njiva brazdata prěko zime na mrazu i sněgu. Zimi izvozi se na nju dobro spěrhnuti gnoj, koi se u pěrvoj sgodnoj prilici razastre, i do navadnog prolětnjeg oranja nezagernut ostavi. Netrěba se bojati, da će ovako razmetani gnoj izhlapiti i svoju plodonosnu jakost izgubiti; budući da se studen u ovo vrěme letućim njegovim gazom razviti neda, dakle ovi nemogu nikada izhlapit i praznu samo slamu ostavit. Od počétka pa sve do srědine ožujka (Mart.) najbolje je lucernu sijati, i to zajedno s kakovom jarinom. Rana ova sětva lucerne s kakovom jarinom zato je bolja od kasnie, jer mladi struk od lucerne nije odmah u svom pěrvom postanju tako jako izvěržen buhaču, koi od studenog vrěmena nemože još da izpuzi iz jajah, dočim lucerna već tako ojači, da joj buhač nahuditi nemože.

Ja sam lucernu sijo zajedno s grahorom i ovsom (zobju), pa sam ove dvě zadnje vèrste zelene pokosio, polagajući ih kravam, ili sušeći ih za sěno.

Na ral od 1200 □ hvatih (klaft.) iziskuje se 28 do 32 funte lucernskog sěmena, nu ovo sěme trěba da je mlado i čitavo. Poslě toga samo gledati valja, da se njiva pèrve tri godine, ako je moguće svaki put, a kašnje svake tretje godine po jedanput drobnim dobro spèrhnutim gnojem nagnoji.

Za ovo gnojenje najbolji je tako zvani kompost. U svakom gospodarstvu trěbalo bi da ima takva kompostna hèrpa, kamo se smetje iz kućah i drugi kojekakvi smrad baca: nu valja mu kadkada nadodati kidiva iz jarakah itd., Da se to sve skupa bolje směša i strune, metne se u njega několiko steraljah živoga vapna, pa se proměša dobro vas taj směs lěti 3 do 4 puta motikami. To je najbolji gnoj ne samo za polja gdě lucerna raste, nego i za druge hèrdjave

Digitized by Google

njive. Lucernska polja dobro je i polivati gnojnjičinom, nu to trěba činiti ili u oči zime, ili rano u prolětju.

U ostalom netrěba lucerni drugo, nego da se njiva svakog prolětja živo prebrana, po čemu se ne samo drač zatira nego i atmorsferski zrak k korènje pripušta.

Pokojni gubernialski savětnik i professor poljskoga gospodarstva u Gradcu dr. *Burger*, napominje u svom dělu o sijanju i něgovanju lucerne operaciu jednu, koja je kadra svakoga gospodara uplašiti, t. j. da se lucernsko polje na 1 do $1^1/_2$ palca ostruže. Pa evo baš sada baciv̀i pogled kroz prozor, vidim i čudim se bujnosti lucerne, koju sam u jeseni 1843. godine radi slabosti njezine poseko, i da dobijem debelu tratinu, krakosačom (Reihgras) posijo. Time sam mislio, da sam lucernu zatro, nu ona zače mi još razkošnie těrati. To isto sam vidio na jednom preoranom lucernskom polju, na komu je 1843. g. pšenica posijana bila, kako je naime dojduće godine lucerna pšenicu nadrasla, a da si pšenica odahne, dva put sam morao njivu pliti. Kad sam pšenicu požeo, posio sam na istoj njiv̀i rěpu, i nju je lucerna nadjačala, te isto moje nastojanje pri okapanju rěpe da lucernu izkorěnim, biaše u zalud. Za rěpom posijem zimski ječam, nu i ovomu preote lucerna mah. Iz ovoga se vidi, da bi jako hasnovito bilo ostrugati koru od njive lucernske na 1 ili $1^1/_2$ palca. I samo ovako moguće je drač i korov na lucernskom polju izkorěniti, proti čemu osim plijenja lěka neima.

Ovako pripravljeno i obdělavano lucernsko polje daje najbolje i najzdravie kèrme toliko, da je gospodar za više godine svake brige za zelenu kèrmu lišen. Velim i opet, da se lucerni nikad ni preduboko ni prečesto orat nemože. Polag analogie najznamenitiih gospodarah: *Thaera, Schwerza, Papsta, Koppe'a, Arthura Younya* itd. može ral zemlje od 1200 [] hvatih, lucernom dobro nasijana, 5 do

Digitized by Google

6 kravah prěko godine prehraniti, a mlěka i boljega i više dati, nego makar koja druga kèrma. Ovako posijana i obradjena lucerna mora za 40 danah na $1\frac{1}{2}$ do 2 stope narasti. Ako dakle promislimo, da se koncem travnja (Apr.) obično pèrviput, a zatim još druga četir puta kositi može, uvidjamo lako, da će gospodari, koji tomu pristojnih zemaljah imadu, dovoljni uzrok naći, da nèkoliko ralih pokraj kuće za lucernu odrede.

Měseca travnja (Apr.) 1845.

Ivan Stražnicky,
provizor, i hor. slav. gosp. družtva sučlan.

Dodatak *F.*

O gledanju marhe, od M. Langa.

(Nadalje.)

Putujući opet u službi po sl. varmedji zagrebačkoj, od 8. svibnja (Maja) do 15. lipna (Jun.), vidio sam kukavno stanje livadah (sěnokošah), i po mnogih i premnogih marhu jošte pasuć, po čemu se one vèrlo zatiraju, kao što je već prie jedanput napomenuto.

Drugo zlo, što livadam vèrlo škodi, jesu kèrtovi. Ovi ih kadkada znadu posve opustošiti, buduć da na malenom prostoru imade često po više hiljadah kèrtovinah, koje su sad već preotele mah, te na iste stèrni udaraju, zadajući im puno štete. Poněšto bi do duše hasnilo rušiti kèrtovine, nu za to seljaci slabo mare, ili baš nimalo. Poznato je posvuda, da ima na Štajeru vèrsta ljudih, kojoj jedini je posao i zasluga zatiranje ove živine, pošto ih znadu vèrlo věšto pohvatati, dà i leglo im utamaniti. Želiti bi dakle bilo, da se pošalje po nèkoliko takovih ljudih; puk bi se

Digitized by Google

od njih naučio tu věštinu, pa bi poslě i sam znao zlo ovo uklanjati.

Bilo je do duše više načinah preporučeno za razagnati kèrtove, nu svět se je malo kojim služio. S ovim dakle, što sam malo prie naveo, hoću samo da kažem, da će u nas gojenje marhe onda tek naprědovat moći, kad se uklone rečene zapréke.

(Dalje će slědit.)

Opazka. Preporučio sam onomadne za svinjsku kèrmu krumpir, po imenu topinambur. Na to mi je g. izvěstitelj odgovorio, da ga svinje neće ni da okuse, o čemu se je, veli, sam osvědočio. — Što se mene dotiče, ja sam topinambur preporučio, jerbo sam se i sám osvědočio o valjanosti njegovoj, a svědok su mi u tomu gg. gospodarski službenici na Božjakovini. Tamo se topinambur svake godine izkapa i svinjam polaže, a ove, čim ga samo jedanput okuse, za drugu kèrmu slabo i mare. Moguće da je to vèrsta svinjah, koja topinambur ljubi. U ostalom sade ga i kao povèrtlinu, buduć da u topinamburu ima puno šećera, i zato se iz njega prave kojekakve jestvine.

Topinambur.

Predao sam već sl. tajničtvu prevod iz *Magyar Gazde*, u kom se pred oči polaže vrědnost topinambura, a sada evo někoja, koja se njega poglavito tiču, neka ih slavno čitajuće obćinstvo dragovoljno pretrese. Rastje ovo američansko nalik je na krumpir, nu izhodi rodom od suncokreta (Sonnenblume). Gomolje mu svako živinče rado jede, a inostranci hrane njegovim listjem i stručjem ovce. Podnosi svaku měnu vrěmena. Topinambur bio je nègda bolje poznat, ali je poslě morao krumpiru ustupiti město. Prie

Digitized by Google

dvě godine danah povede o njemu rěč g. *Csdhgi* u Kečkemetu, pošto je prilike imao osvědočit se o prekrasnih njegovih svojstvih. Topinambur valja za hranu i čověku i živinčetu, i može prěko sve zime ostati u zemlji, gdě ne samo što se nepokvari, već se pomnoža, a na prolětje, kada gospodar već svu drugu hranu potroši, ili ako ga lova izdade, vadi se iz zemlje, te podaje najprobitačniu*) hranu.

*) Rěč *najprobitačnia*, čini mi se, da neima ovdi města, kao što to pokazuju analyse krumpira i topinambura, zašto u topinamburu neima nimalo inkaše (Stärkmehl).

Ima naime u 100 dělah

krumpira		topinambura	
polag razlike vèrstih		Vode	77,200
Vode . . .	73 do 80%.	Sopoljatoga šećera	14,800
Inkaše . .	12 » 18 »	Inulina	3,000
Mekih žilicah	6 » 8 »	Gumovite materie	1,078
Bělanka . .	0,8 » 1,9 »	Posebne materie .	0,990
Sopoline i extractivne materie	1,7 » 4,1 »	Žilicah	1,200
		Cerina	0,300
		Šljunkovite zemlje kalia i vapna . .	1,412

Nu premda gomolje od topinambura nisu tako gojive, ko što krumpir, nego izbilja srědnja samo kèrma, sasvim time može se od njih dobiti na jednakom komadu više kèrme nego od krumpira, žasto stručje topinamburovo neizměrno goji. Niže podpisani, kao što je već jedanput napomenuo u opazki na str. 71, sadio je topinambur duže vrěmena na komadih od više ralih, nu više za volju stručja nego gomoljah, premda su mu i ove pèrvoga prolětja dobru dale kèrmu, i nikad mu — tamo pod 53—54 stupnja širine

Digitized by Google

Suho lěto znade uništiti uſanja gospodara i najpomniega, i samo topinambur kadar mu je tad štetu nadoměstiti i u pomoć priteći. G. 1841., gdě je sva povèrtlina po zlu bila prošla, jedini se je topinambur odèržo i na najpěskovitioj zemlji, budući da su pod strukom od 8 stopah dana 2. prosinca (Dec.) bile do 63 gomolje kolik kokoǰe i guskino ǰaje, i sve skupa vagale $9^1/_2$ funt. Najbolji je topinambur svinjam za kèrmu, zašto ih dobro hrani i kèrv im čisti. Rečeni gospodin preporuča vèrtle za topinambur, budući da bi se u njih svinje svaki dan po jedanput na několiko šatih napuštati mogle. Svinje gomolje marljivo iz zemlje gubicom vade i za želju žderu. Pèrvih danah rujna (Sept.) m. može se stručje s listjem dignuti (měseca prosinca (Dec.) i onako već usahne) i za kèrmu čuvati. Suši se pako u snopju kao kukuruz, te se razrězano u svoje vrěme polaže zajedno s krumpirom, rěpom, sěnom ili slamom. Funta suhoga stručja, kažu, da vrědi $^1/_2$ funt. sěna. Zeleno stručje polaže se s grahorom ili dětelinom. Suho stručje dobro je

---

— pozeble nisu. Ako se stručje odrěže prerano, manje ima gomoljah. Nu ni prekasno nije bilo probitačno u onomu podnebǰu stručje za kèrmu ostavljati, jerbo je znalo kroz jednu noć pèrje mu pozebsti. Što se od srědine rujna (Sept). do početka listopada (Okt.) nije moglo zeleno pokèrmiti, to se je poseklo i u snopju posušilo i za zimsku kèrmu pospravilo. — Schwerz veli, da 100 funt. zeleno lisnatog stručja vrědi $31^1/_4$ funt. sěna. Budući da ovo prekrasno kèrmno rastje uspěva na zločestoj zemlji, i malo gnoja iziskuje, zato smo naumili u budućem kojem listu pisati, kako ga valja gojiti, kako li se njim služiti.

K. Klinggräff.

Digitized by Google

za oganj, gdě neima dèrvah. Gomolje izkapaju se u prolětju i čuvaju se kao krumpir. Isto tako se i troše. U Zagrebu, 23. kolovoza (Aug.) 1845.

Adolfo Ladenhaufen,
apotekar, horv. slav. gospod. družtva sučlan.

O tako zvanom kitajskom čaju.

(Vidi str. 83 měs. lista.)

Buduć da g. *Penjić* nije naveo imena kitajskoga zelenog čaja, od kojega nam je sěmena poslao, zato sam ja razvidio rastje cvatuće sada u vèrtlu družtva našega, da ga mogu naznačiti, te promotrivši ga podrobno nadjoh, da mu je ime botaničko *dracocephalum moldavica* L. *didinam. gymnosp.* Raste u jugo-iztočnoj Europi i srědnjoj Azii. Cvati sèrpnja (Jul.) i kolovoza (Aug.) měseca, i živi samo godinu danah. Listje, dok je friško, miriše po matičnjaku (Melisse), i ima u sebi puno najtanjega po limunu (Citrone) dišućega ulja, a kad je suho, vonja mnogo slabie. Nègda su njime lěčili a i jestvine začinjali. Ja sam ga dobrano nabrao u vèrtlu našega družtva, i nakanio sam njime postupati po naputku měsečnoga lista, pa ću u svoje vrěme javiti, da li mi je srěća poslužila.

Adolfo Ladenhaufen,
apotekar, i horv. slav. gosp. družtva sučlan.

Digitized by Google

Nauk o duhanu.

(Nadalje.)

Govorili smo onomadne o nepriateljih duhana, ál nismo ih svih naveli: toga radi evo ih još nekoliko, koji fale.

Gusènice škode osobito, kad je lèto mokro. Najčestje dolaze, a i najpogibelnie su dvě vèrste noćnih gusènicah, naime: *noctua gamma* i *noctua meticulosa*, jedna zelena, druga siva. Sěde ponajviše na dolnjoj strani nalěpšega listja. Zna se pako, da je na kojem listu gusènicah po njihovom govnu, zatim ako je list izprobušen, ili savit. Obranit ćeš duhan od njih, ako ih budeš marljivo tamanio; druge pomoći neima.

Puževi i kojekakvi *cèrvi*. Pèrvim ćeš zakèrčiti put do duhana, ako na onoj strani, s koje dolaze, razspeš prugu ječmenove pleve, koju puževi neće prevaliti, da se na smèrt nerane. Druge ćeš odagnati, polivši zemlju vapnenom vodom, odagnat ćeš ih pepelom itd.

Bèrba duhana. Neima dobra duhana, ako nije posve sazrio. Sazriti će posve, ako bude imao dosta topline i vlage. Izkustvo uči, da k tomu trèba 88—90 danah topline i lěpa vrěmena. Pozna se, da je duhan zrio, ako mu se list pula i žutka. Tad se i lice zemlje žutka, a duhan prilično već miriše. Listje nalikuje na kvěr (pergamenat), pod pèrstima je suho, a dolnje listje zemljane boje; savijajući list, rebro mu više nepuca kao staklo. Rěčju, listje omlohovi, nagne se èrtom (Spitze) k zemlji, lěpi se, ožilavi, i dade se lako sa stabla skinuti.

Nu ovi biljezi od zrělosti izlaze na vidělo često samo na komade polag razlike zemlje, i zato se pazi osobito pri gornjem perju, zašto ovo je najdeblje i najmastnie.

Jedino ako se bojiš, da će ti duhan pozebsti, poberi

Digitized by Google

mu bèrže bolje listje, nu svakako bit će ti mnogo lošii. Nu nevalja ni to, da duhan prezrie, zašto gubi mirisa. Za berbu (bratvu) duhana izaberi vrême suho, te ako ikoliko možeš, beri ga po suncu, nu nemoj ga počet tèrgati, dok neizhlapi noćna mokrina. Da čujemo, što veli naš *Relković*:

Netèrgaj ga po kiši ni rosi,
Tad se duhan jer s kvarom odnosi,
Već kod lèpe ugodne vedrine
List sa stabla pod večer se skine,
Dok još rosa na njega nepade.

Bere se duhan u dvě ruke, naime:

a) *tèrgajući list po list,*

b) *odsěčajući stablo skupa s listjem.*

a) *Tèrganje list po list.* Tèrgajući listje čuvaj se, da ga neoštetiš. Oštetit ćeš listje, nabirajući ga punu puncatu šaku i polagajući ga ú hèrpe. Bolje je, da tèrgajući list po list sa svake strane svakoga stabla tako položiš listje, da rebro od lista suncu okrenuto bude, zašto ovako prie će uvehnuti. Ni slamom da nepovezivaš listja, inače oštetit ćeš ono, što je izvana, pa će ti se počet pulati. Najbolje je listja nepovezano metati na kola, na kojih ima pletera ili dasakah.

Tèrgajući listje počimaj ozdó, pa ga lomi po redu, kako je sazrělo. Dèržak valja ako je moguće, tik lista odrězati, zašto u dèržku ima najviše mezgre, i list laglje sahne što je dèržak kratji. Razliko listje valja odlučiti. Slabo listje zove se ono, što raste blizu zemlje, a 3—4 palca iznad ovoga raste druga bolja vèrsta. Pèrva vèrsta slabe je cěne, nu vrědno ju je brati, jer se prilično platja. Prěka joj je cěna $^1/_3$ i više od cěne dobroga duhana.

U Americi tèrgaju dolnje perje (listje), čim je duhan do pola uzrasto, i kažu da je mnogo bolji od onoga, što

Digitized by Google

se kasnie bere i da se laglje suši. U Němačkoj beru ga u jesen i slaba mu je cěna, jerbo do tog doba ponajviše nagnjije i opogani se. Netrěba ni napomenuti, da nevalja zapèrke (Geizen) zajedno s dobrim listjem zalamati i měšati.

Kad se pobere listje, odmah se opet pokažu zaperci, nu trěba ih bèrže bolje potèrgati, da se zemlja u zalud neiztraša.

Ponuda službe.

Šumar jedan, rodom Čeh, věšt svome zanatu, traži službu u Horvatskoj. Služio je u Českoj 8 godinah na gospoštinah grofa Buguoissa, u Ugarskoj 9 godinah kao okružni lovac na gospoštini Szent-Gyothskoj i u Keszthelju kod g. grofa Ladislava Festetića, u Slavonii 15 godinah, kao šumator na gospoštini Věrovitičkoj i kod g. Ižidora Jankovića od Daruvara u Pakracu, a ostavio je mnoge od ovih službah samo zato, što su pri upravljanju gospoštinah proměne uvedene bile. Ima ženu i dětce, godinah mu je 46, još je posve zdrav i čil, i išo bi takodjer za gospodara, kad bi našo takovu službu, gdě bi kao zemljoměr koristiti mogao.

Obširnia mogu se saznati u pisarnici gospodarskoga družtva u dèržavnoj kući u Zagrebu, gdě se nalaze i svědočbe istoga tražitelja službe.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 9. Zagreb. Měseca Rujna. **1845.**

Sadèržaj: Věćanja 7. občinske skupštine. — Dodatak A. Izvèstje o upravljanju. — Dodatak B. Izvèstje o kasi. Dalješnji popisi. (I. Časopisi. II. Kalendari i letopisi. III. Knjige: *a*) poklonjene; *b*) kupljene. — V. Tvorila i makine. — VI Medalje. — VII. Sbirke.) — Imena gg novih sučlanovah.

V ě ć a n j a

7me občinske skupštine horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, koja je bila na dan 25. kolovoza (Aug.) 1845 pod predsědom družtvenoga predsědnika nj. preuzvišenosti biskupa zagrebačkoga i dostojanstva banskoga kr. naměstnika itd. itd. gospodina Jurja *Haulika*, u kojoj je bio naměsteni predsědnik preuzvišeni general zapovědnik itd. gospodin Maksimilian grof *Auersperg*, i 74 družtvena člana.

Sědnicu otvori gospodin predsědnik kratkim sèrdačnim govorom, u kom skupštinu nagovaraše na skupno dělovanje i krěpko podupiranje družtvenih svèrhah, napomenuvši minogred, da nepovoljni onaj štališ, porad kojega veljačne glavne skupštine bilo nije, još nije prestao, niti se povratio mir, koi je jedini kadar promicati obće koristna nastojanja našega družtva, čega radi da ovu skupštinu smatrati samo valja kao takovu, koja se već duže odmicati neda, i da tréba čvèrsto se dèržati puta, kojim smo udarili, te prionuti na lěpo, složno tèrsenje, koje bez ploda ostati

Digitized by Google

neće, kao što dovoljno svedoče prekrasni primèri u susèdnih nam pokrajinah. Govor ovaj utisnu se duboko u sèrca svih slušaocah.

Za govorom je slèdilo:

I. *Izvèstje o upravljanju.* Dodatak *A.*

II. *Izvèstje o kasi.* Dodatak *B.*

III. *Govori i predlozi glavnoga odbora:*

a) Javljeno je skupštini, da je potrèbito nóvo izdanje družtvenih zakonah; nu budući da u tih zakonih netrèba ništa proměniti, već samo izpustiti § 28 i 29, koji su već i onako ukinuti po odluci 2. občinske skupštine, zato da netrèba o tom više vèćati; — na što sva skupština pristade.

b) Učinjen je predlog, neka u buduće svaki sučlan, koi dodje u občinsku skupštinu, pri ulazu od dvorane ime itd. svoje ili sam zapiše ili zapisati dade. I ovaj predlog bio je jednoglasno odobren.

c) Prošnja, u kojoj gradjanski tokar *Kuriak Doll*, iznašastnik poboljšanih kolovratah (v. měs. list o. g. str. 67 i 102) moli, da bi mu se iz družtvene kase posudilo novacah, da može zanat svoj živahnie tèrati. Prošnja ova dade povod nèkojim pretresanjem, koja ništanemanje preuz. g. predsèduik bèrzo dokine, izjasnivši se dobrostivo, da će on tog čověka iz svog džepa nadariti.

IV, *Govori i predlozi od strane sučlanovah:*

1) Opazke g. *Vasila Šimraka*, zemljoměrca, o gojenju rukotvornih (umětnih) sěnokošah (livadah) i rěpice, zatim o sadjenju dudovah (murvih) i o svilarstvu u kraljevini lombardsko-mletačkoj, s obzirom na Horvatsku, kao dodatak k priašnjemu izvèstju o njegovom po nalogu gospodarskoga družtva u Talianskú poduzetom putu i tamošnjem boravljenju, da se uvèšba u vèštini natapanja livadah. Dodatak *C.*

2) Govor o gojenju bumbaka u c. austrianskih dèržavah od sučlana c. kr. lajtnanta i adjunkta kod graditeljstva g. I. K. *Taubnera*, koi zajedno skupštini pokaza prekrasno

Digitized by Google

cvatuće humbakovo bilje (*Gossypium herbaceum*) iz vèrtla družtvenog. Dodatak *D.*

3) Izvěstje o skupštini občinskoj c. kr. gospodarskoga družtva za Kranjsku u Ljubljani, zatim više drugih govorah sučlana g. Andrie *Savinšega*, vlastnika gospoštine metličke u Kranjskoj, varmedskog prisědnika itd., koi je tolikih zaslugah steko za našu sbirku tvorilah i makinah, a i ovom prigodom poklonio opet družtvu kiseloměr (acetometer) od profesora Otto'na; kolovrat, kog je izmislio kapelan kranjski g. Ferlan, koi je kolovrat ne samo tako dobar kao češki, već i vèrlo prikladan i udoban; najposlě maslenicu (maslenku, stepicu), koju je sagradio makinista ljubljanski g. Echter. Dodatak *E.*

4) Govor g. A. *Trexlera* od Lindenau'a, pèrvoga revisora kod kr. glavne harmice, o hydrauličkom zvonu, koje je sam pronašo, i kojim se mogu brežuljci naplaviti i izsušiti. Dodatak *F.*

5) Govor o poboljšanju sěnokošah, šumarstva itd. od neimenovanoga. Dodatak *G.*

6) Govor o načinu, kako narod u Serbii ovce od ospicah čuva, od družtvenog tajnika g. Dragutina *Rakovca*. Dodatak *H.*

7) Predlog sučlana g. Anastasie *Popovića*, neka se obere odbor, koi će prosuditi, da li je moguće u Zagrebu zavesti učionicu poljodělsku. Kojom prigodom isti gospodin ponudi za tu svèrhu 100 for. u srebru.

Skupština je obće koristne naměre g. *P.* zahvalno priznala, zahvalila mu se na daru, te naložila glavnomu odboru, da članove rečenoga odbora što skorie imenuje i posao mu taj izruči.

8) Izvěstje o sětvi suncokreta (Sonnenblume), gorušice (muštarde) i maka, od osrědnjeg provisora biskupie zagrebačke, g. Leopolda *Philippa*. Dodatak *I.*

9) Izvěstje gospode Mirka *Haramničića*, Stěpana *Körös-kényia* i profesora *Šuflaya*, kao poklisarah na skupštini na-

Digitized by Google

ravoslovacah i lèkarah němačkih u Gradcu g. 1843. Čitanc od g. *Köröskényia.* Dodatak *K.*

10) Gospodin veliki sudac Ljudevit *Farkaš-Vukotinović* predao je za družtvene sbirke několiko lěpih okamenjenjah i rudah.

V. *Primljena su 42 nova redovita sučlana* i izabrano je više častnih članovah, kao i članovah dopisnikah. (V. Dodatak *B.*)

VI. *Izlazak i izbor članovah glavnoga odbora.*

Na město izišavših po zakonu dvojice odbornih članovah, na kojih kocka pade, naime dvorskoga sudca kaptola zagrebačkoga g. Tadie *Ferića* od Hudoga Bitka, i oberlajtnanta g. Andrie *Véttesya,* obrani su vlastelin Metlički i varmedski prisědnik g. Andria *Savinšeg,* i zakupnik (arendator) g. Franjo *Presl.*

Na što preuzvišeni gospodin predsědnik sědnicu zaglavi kratkom nu u sèrce dirajućom besědom, u kojoj iznova družtvo nagovaraše na skupno dělovanje, čineći ju pozornu, da, kaogod što iz mnogih malenih, slabih potočićah, kad se slože, biva rěka, koja služi najkoristniim svèrham, isto tako da samo složnim, zaměnito se pomagajućim trudovom u dio padaju poslědki, koje pojedini čověk, bio makar kako pomnjiv, il imao makar najbolju volju, postići nemože, i prìmetjući, da se kod drugih tèrsenjah i nastojanjah nikad nezna, hoće li ona izaći na dobro ili zlo, ni kako će o njih unučad suditi, o naměrah pako i teženju družtva našega da je već javno mněnje někadanjih i sadanjih vrěmenah udarilo sud valjani do věka.

Dodatak A.

Izvěstje o upravljanju.

Vele ugledna skupštino! Osrědnjemu je odboru sad, pošto po zakonu prepisane veljačne obćinske skupštine bi

Digitized by Google

lo nije, opet kao i poslědnjega sabora na dan 26. kolovoza (Aug.) p. g., dati razlog o čitavoj jednoj godini. Njemu je i priobćiti, kako je izvěršio pověrene si poslove, i javiti pregled obćeniti naprědka, stanja i nadah gospodarskoga našega družtva.

Buduć da se u měsečnom listu javljaju gotovo sva znamenita pripetjenja, zato se nemože zahtěvati ino, nego da se stvari tamo već saobćene ovdi ponove na kratko. Nu, premda se osrědnji odbor u měsečnih svojih sastancih vrěmenom sdušno služi, da obavi pripravljene poslove, i da obazirajući se na sve strane i služeći se svakom sgodnom prilikom, naredbe probitačne, prie zrělo pretresane, bèrže bolje privede u dělo, sasvim time ako se komu vidilo bude, da je u toliko vrěmena premalo učinjeno, neka uzme na um, da su vèrlo znamenite naredbe učinjene po glavnom odboru glede ploda, koi se od njih pravedno može očekivati.

Javljamo ponajprie, da je tako dugo zavlačeni posao natapanja sada posve dokončan. Zemljoměr g. *Šimrak*, kao što je podrobno obznanjeno u měsečnom listu, ponudivši se sám, nu troškom družtvene kase, uputio se je naime měseca ožujka (Mart.) o. g. u Milan, gdě su ga vèrlo lěpo primili, u svemu dragovoljno mu na ruku bili, i potanko ga podučali u věštini natapanja, te da je dobivši svědočbu o pocèrpljenom tamo nauku měseca svibnja (Maja) vratio se natrag. Žalimo jedino, što već ima 3 měseca danah, odkako se je vratio u Zagreb, pa se još nitko prijavio nije, koi bi se věštinom njegovom hotio služiti. Žalimo dangu bu tim većma, što i provèrtnost g. *Šimraka*, i način kako je opisao sve, što je vidio po Talianskoj, a i goruća mu želja domovini koristiti, jamči, da je u stanju mnogo i premnogo učiniti.

Zatim je odobrenomu u priašnjoj obćinskoj skupštini seoskoga bilježnika g. Stěpana *Ivekovića*, koi se za onda imenovao nije, predlogu, »neka se čitanjem ugodnih puč-

Digitized by Google

kih pisamah u dobrovoljnih seljanskih skupštinah seljaci pobudjuju i podučavaju« zadovoljeno time, što prosto i razumljivo pisane zabave, po nalogu osrědnjega odbora sastavljene i po ovom odobrene, troškom družtvene kase u jeziku narodnom izilaze na světlo. Zabave ove směraju u početku samo na to, da se u seljacih porodi želja za naukom, da se potaknu na razmišljanje, da se u njih pobude plemenitia ćutjenja. Izadje li to za rukom, tad će u ove zabave sve ono ulěsti, što seljakom znati trěba.

Izašle su već tri takove zabave, po imenu »Predavanja.« Gospoda seoski župnici, varmedski službenici, Krajšnici, mnogi vlasteli i posebnici primiše ih vèrlo rado, te ih pozdraviše s velikom pohvalom, i vidi se iz njihovih očitovanjah, da su pripravni obće dobro promicati. Osim toga javljeno nam je, da su isti seljaci zabave ove radostno primili, i da ih rado idu slušat, a to nam daje ufanja, da se ovim putem može mnogo i premnogo postići i za dobro občinsko i za poboljšanje gospodarstva seoskoga.

Napominjemo mimogred, da se dioce »o gledanju pčelah za seljaka,« sastavljeno po želji podružnice karlovačke i odlučeno u 5. občinskoj skupštini, da se tiska, ako odbor na to odredjen nadje, da je dobro, po mněnju istoga odbora ob sebi tiskati neće, već da se ima u predavanja uvèrstiti.

Nadalje je osrědnji odbor, nanukan družtvenom svèrhom i potaknut od mnogih članovah, obratio se pismeno na gospodu pèrve podžupane svih varmedjah slavonskih moleći ih uljudno, neka si k sèrcu uzmu i u varmedskih spravištih predlože predmete někoje, kojih će važnost vele ugłodna skupština najbolje uviděti, ako ovdi priobćimo sadèržaj tih pisamah. Dopušteno nam dakle budi někoja iz njih navesti.

»Niže podpisani osrědnji odbor usudjuje Vam se preporučiti dvě stvari, prevažne i prekoristne za dobro domovine, izvolite ih k sèrcu si uzeti i u spravištu predložiti,

Digitized by Google

premda su ih slavne varmedje jedanput već pretresivale, pače i naredile, da se imadu izvèršiti, nu valja da učinjene naredbe u tolikoj gomili poslovah političkih nisu baš onako strogo privedene bile u dèlo, ko što iziskuje važnost i korist predmetah ovih.«

»Pèrvo jest, da se ukine starinska ona, vèrlo škodljiva, u domovini našoj zavladavša navada, polag koje marha do Gjurgjeva, dà, još i kasno u svibnju (Maju) po sěnokošah (livadah) pase. Ružna ova navada jedna je od glavnih uzrokah nedaje (pomanjkanja) kèrme, koju tako često domovina naša osětja, i koja, umaljavajuć dobitak gnoja i prěčeć pomnožanje i poboljšanje marhe, glavni je uzrok, zašto poljodělstvo naše procvasti nemože.«

»Marljiva motrenja i kušanje pokazaše, da do konca svibnja više ima trave, to jest, da u to doba sěnokoša više daje kèrme, nego poslě cěle godine. Dakle ne samo što pasuć veći dio sěna propadne, nego je i kositba tako kasna, da najbolje sěnokoše, koje bi u stanju bile 2, pače i 3 debela odkosa iza kosca hitati, jedanput se samo kositi mogu, poslě pako, budući da otava preslabo podraste, te je nije vrědno kositi, goni se opet marha na nju, sve ako ima dosta druge paše, a tako biva, da marha više trave sgazi i balegom omèrlja, nego što pojede. Da bogme, da onda zimi nestaje kèrme, a i na prolětje prinudjen je gospodar goniti marhu na pašu, koja se tek zeleniti stade.«

»Najbolje bi se do duše zlim ovim navadam doskočilo, kad bi se seljaci do toga doveli, da bi ih sami spoznali. Nu za razprostranit u narodu zdrava o tom ponjatja, trěba dugo vrěmena, i zato nije probitačno, da se dobro domovine i blagostanje hiljade i hiljade obitelih ostavi sirovosti ostarělih navadah, a razumnii gospodari, kojih se broj od dana na dan pomnožava, da skuče pod teretom nežnanstva i glupe nemarnosti susědah svojih.«

»Drugo su zapрěke, koje svilarstvu procvasti nedadu, i kojim je niže podpisani odbor po marljivom propitivanju u trag ušao.«

»Koje město svilarstvu, kao probitačnoj struci gospodarstva, u nas bez svakoga prigovora ide, uči nas izkustvo, učinjeno u lombardsko-mletačkoj kraljevini, a potvèrdjava i sjajni primèr, kog nam podaje posestrima ova pokrajina, ležeća gotovo pod istim podnebjem. Jer — polag svega toga, što tamo svaka struka gospodarstva cvati, te se može sa svakom inostranom natěcati, i polag svega toga, što tamo sve grane gospodarstva mnogo bolje napрěduju nego kod nas, zašto i pomnie se obradjivaju i okolnosti im slu-

Digitized by Google

že, — prostor městanemanje onaj, što je nasadjen dudovi (murvami), donosi najviše dohodka, i čověk, koi na prostoru od svojih 20 ralih ima 2—3 hiljade dudovah, vuče odtuda na godinu 4000 fr. čistoga dobitka. Osim toga i stališ seljanskih naših obitelih, gdě med tolikom družinom ima toliko mladih, od starosti slabih, ili za težki rad (dělo) nesposobnih ljudih, takav je, da svaka naša seljanska kuća može bez svake štete, za ono nèkoliko neděljah, kojih taj posao iziskuje, hraniti kukce (bube.).«

»Zapréke pako, koje našemu svilarstvu procvasti nedadu, čini se, da su slèdeće:«

»1. Neuzdižu se dudovi, kako bi valjalo.«

»Da se tomu doskoči, postarat će se gospodarsko družtvo putem »Predavanjah za seljake,« nadajući se, da će ih visoka poglavarstva priporučivati i razprostranjivati, čega radi evo jedan izgled od pèrva dva predavanja, što su dosad izišla.«

»2. Neima dosta dobrih jajah. Zašto svět više sěmena traži, nego što ga ima kod seljakah, a i ovi ponajviše sami gotove sěme već od naravi hèrdjavo, zlo ga čuvaju, te tako hèrdjavo sěme radja nezdravo slabo pleme i hèrdjav plod.«

»3. Nepostupa se s kukci, kako bi valjalo. Ovomu, a i u priašnjoj točki napomenutomu zlu moglo bi se doskočiti po rečenih predavanjih, kad bi se naime u njih mane i nedostatci korili, i seljakom priobćivala sva nova poboljšanja.«

»4. Nevalja način, kako se sad kupuju čaurice (galete). Prekupci, koji ili su neveže, ili varalice, idući od sela do sela, znadu lukavštinom, sladkimi rěčmi itd. skloniti seljaka, da im proda čaurice sa svojom štetom, i ovi prekupci čaurice nerazredjene po više danah tamo amo povlače. Taku se dobro i zlo skupa u jednoj vrěći još većma ošteti, i polag makar kolike brige prediočeve daje plod, koi našoj svili glas i cěnu kvari.«

»Toga radi molimo Vas pokorno, izvolite promisliti, kako bi se moglo po sl. varmedskih poglavarstvih zlu ovomu doskočiti.«

»Nědgda je prostota posvuda mislila, da je samo nèkojim svilanam slobodno čaurice kupovati, i zato da se ukloni monopolistom, prodavaše čaurice kradom (potajno) Nu odkad ima toliko privatnih svilanah, koje pomnožavaju ći se sveudilj pokazuju, da je predsud onaj netemeljit, do sta će biti, ako sl. poglavarstva seljaka upute, da mogu čaurice mnogo bolje prodati, ako ih sami u svilanu ponesu,

Digitized by Google

a ne da se dadu kao dosad varati od prekupacah. U Zagrebu, dne 9. svibnja (Maja) 1845. Osrědnji odbor itd.«

U istih na gospodu pèrve podžupane sl. varmedjah slavonskih upravljenih pismih nahodi se i slědeći predlog, koi se tiče sve većega razprostranjenja gospodarskoga našega družtva u onoj kraljevini.

»Sklopivši se ovdi g. 1841 družtvo, koje sastavi zakone horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, imalo je uzroka tim više misliti, da su poljodělski probitki Horvatske i Slavonie, kraljevinah naime politički tako živo skopčanih, nu i drugčie sdruženih, nerazdruživi, što je družtvu istomu pristupilo bilo osobah iz velikaškoga i plemićkoga stališa zemlje slavonske. Budući naime družtvo ovo po previšnjem městu potvèrdjeno, pridružilo mu se iz posestrime ove pokrajine više uglednih ljudih, a u Djakovu zavede gospodin tamošnji biskup podružnicu, kojoj se priklopila množina članovah.«

»Pošto se pako družtvo ovo gospodarsko jedva može nadati, da će do jedine ove grane slavonske procvasti još i više njih, već i poradi toga, što su ondašnja gospoda sučlanovi veoma raztèrkani: zato si niže podpisani osrědnji odbor uzima čest zamolit Vas, izvolite svu svoju brigu obratiti na to, da se takove podružnice polag okružjah ustanove, pri čemu je dosta, da se s početka gděkoji samo članovi slože, a poslè će se u njih ugledati i drugi, kao što znamo iz izkustva učinjena u Horvatskoj.«

Glede prilogah za družtvenu kasu, s kojimi su něki članovi zaostali, 6. je obćinska skupština, kao što je poznato, naredila bila, neka se priloge od članovah, koji se družtva odrekoše, još jedanput pismeno zaišta; priloge od članovah, koji su u Zagrebu, na namire pobiraju, a članovi, koji podaleko obitavaju, neka se u obće opominju u měsečnom listu. Toj je naredbi podrobno zadovoljeno. Iz izvěstja o kasi, koje se poslě čitalo bude, razumět će vele ugledna skupština, kakove su bile poslědice naredbe ove.

Druga je obćinska skupština, kao što znamo, odlučila bila, da se imadu odrediti darovi za najbolje i najlěpše konje i rogatu marhu. Buduć pako da se je stvar ova u svakoj slědećoj obćinskoj skupštini morala napomenuti, jer je u svakoj rok dělitbe odgodjen bio, zato ju ni sad nemožemo mimoići, nadajući se, da se nikomu, koi promisli sadašnje okolnosti, za čudo viděti neće, što osrědnji odbor u tom ogledu još ni dan danas ništa naredio nije.

Mnoga druga věćanja i poslove osrědnjega odbora, n. p. stvari još neriešene, nastojanja bez uspěha, zabačene o-

Digitized by Google

snove i nakane, neapominjemo ovdi, da nezatrudimo pozornost vele ugledne skupštine.

Broj družtvenih članovah, premda ih je mnogo pomèrlo, mnogo ih se dobrovoljno družtva odreklo, pomnožava se ništanemanje očevidno. Osrědnji odbor nemože doduše naznačiti podrobno, koliko ima članovah, jer mu se žalibože prekasno obznanjiva, kadkada baš ni neobznanjiva, ako tko od njih umre, il ako se drugamo preměsti n. p. u Krajni; nu toliko može kazati, da je tekući broj redovitih članovah iznosio od postanka družtva dosad 819, sad pako, gdě su medjutim mnogi pomèrli, mnogi se družtva odrekli, da još imade 700, ako ne više članovah, koji ostaju u družtvu, a ovim se pridružuju jošte 42 druga, koji žele primljeni bit u družtvo. Imena ovih javit ćemo danas vele ugledne skupštini.«

Nu premda izmedju tolikih članovah najviše ima takovih, kojim dužnosti službe i zvanja, ili druge okolnosti nedopuštaju, da i činom družtvu u pomoć budu, sasvim time ima puno njih, koji želju svoju zavod naš podupirati, pokazuju ili time, što šalju dragocènih prilogah za družtvene sbirke, ili drugojako. Broj ovih lètos se je vèrlo pomnožao, kao što će vele ugledna skupština razabrati iz měsečnoga lista, a da će u naprědak još i više takovih biti, svědoče nam mnoga zlamenja.

Měseca prosinca (Dec.) p. g. ustanovila se nova podružnica na *Brezovici*, koja je već 9 putah se sastala i žestoko naprěduje.

I starie su podružnice više nego ikad prie u pomoć bile osrědnjemu odboru, poslavši mu ekonomičko-statističkih věstih, kao što je poznato iz měsečnoga lista, a iz svega se vidi, da se je sbilo, što smo proricali u pèrvom broju měsečnoga lista od ove godine.

Od inostranih družtvah dobiva družtvo naše vèrlo lastivih dokazah udionstva i pozornosti. U tom obziru budi nam ovdi slobodno samo navesti, kako nam je nedavno c. kr. gospod. družtvo štajersko poslalo medalju, koju je isto družtvo kovati dalo prigodom svetkovanja 25 godine obstanka svoga.

U koliko su se pomnožale naše sbirke, javit ćemo u měsečnom listu. Isto tako ćemo s vrěmenom obznaniti, kako su družtvena zemljišta obdělavana.

Digitized by Google

Dodatak B.

Izvěstje o kasi.

Od 26. kolovoza (Aug.) 1844 do 25. kolovoza 1845.

Dohodak.	*U srebru.* for.	kr.
Dana 26. kolovoza 1844. bilo je u kasi . . .	850	13
U neplatjenih prilogah od god. 1842, 1843 i 1844	1631	—
U prilogah po zakonu prepisanih za godinu 1845	834	—
Od prodatih měsečnih listovah u narodnom i němačkom jeziku	12	36
» prodatog sěmenja	15	34
Svega .	3343	23

Potrošak.		
Na pisaću spravu i potrěbštine pisarnice . . .	6	47⅗
» časopise i knjige	181	6
» tisak (štampu)	602	3
» vezanje i savijanje	51	24
» děrvoréze za družtvena děla	3	30
» listovinu i poštarinu	5	8
» jedan ormar za knjige, a jedan za novce	45	—
» grijanje i čištenje družtvenih sobah . .	52	6
» sěmenje	1	48
» platje i nagrade	745	50
» put u Taliansku, kog je g. zemljoměrac Vasil Šimrak poduzeo po nalogu osrědnjega odbora	311	6
» obitalište gospodarskoga družtva: *a*) od 1. listopada 1842 do 1. listopada 1844 . . . for. 312 *b*) za dalješnje vrěme . » 100	412	—
Arendatoru družtvenih zemljištah za obdělavanje istih od 1. ožujka (Mart.) 1844 do 1. ožujka 1845 polag pogodbe izplatjeno	40	—
» za město, gdě se čuvaju plodovi od družtvenih zemljištah, polag pogodbe za vrěme od 1. sěrpnja (Jul.) 1844 do 1. sěrpnja 1845 izplatjeno	30	—

Digitized by Google

	U srebru. for. kr.
Gospodinu dvorskomu sudcu kaptola zagrebačkoga Tadii Feriću od Hudoga Bitka na kamate dano	800 —
Svega .	3287 48 3/5
Od ukupnoga dohodka	3343 23
Odračunajuć vas potrošak	3287 48 3/5
Ostaje u gotovu .	55 35 3/5
i obligatoria vèrhu	800 —
Dakle u kasi	855 35 3/5

Dalješnji popisi.

I. Časopisi.

Allgemeine Oesterreichische Zeitschrift für den Landwirth, Forstmann und Gärtner. Herausg. von Dr. C. C. *Hammerschmidt.* Wien, 1845.

Allgemeine Polytechnische Zeitung. Herausg. von I. C. *Leuchs.* Nürnberg, 1845.

Allgemeine Zeitung für die deutschen Land- und Hauswirthe. Herausg. von M. *Beyer.* Leipzig, 1845.

Annalen der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain. Jahrgang 1843. II. Abtheilung. IV. Heft. Laibach. (*Poklon istoga družtva.*)

Annalen der Landwirthschaft in den k. preussischen Staaten. Hr. v. Dir. der königl. Landw.-Oecon.-Collegiums. Red. v. *Lengerke.* Berlin, 1845.

Archiv der deutschen Landwirthschaft und landwirthschaftlichen Technologie. Herausg. von M. *Beyer.* Leipzig, 1845.

Das Zollvereinsblatt. Redigirt von Dr. Fr. *List.* 1845.

Die Biene. Herausg. von C. T. N. *Mendelsohn.* Berlin, 1845.

Journal des Oesterreichischen Lloyd. Haupt-Redakteur E. v. *Schwarzer.* Triest. 1845.

Kmetijske in rokodélske novice. Na svitlobo dane od c. kr. kmetijske družbe. Vrednik dr. J. *Bleiweis.* V Ljubljani, 1845. (*U zamènu.*)

Landwirthschaftliche Berichte aus Mittel-Deutschland. Herausg. von W. *Protz.* Weimar, 1845.

Landwirthschaftliche Literatur-Zeitung. Eine Monathsschrift. Beg. und her v. L. H. *Fischer.* u. d. verantwortl. Red. von L. W. *Fischer.* Frankfurt am Main, 1845.

Mittheilungen oesterreichischer Veterinäre. Her. von Dr. G. F. *Eckel.* Erstes Heft. Wien, 1844.

Neue Jahrbücher der Forstkunde. Her. von G. W. Freiherrn v. *Wedekind.* Darmstadt, 1845.

Oeconomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Herausg. von E. *André.* Prag, 1845.

Polytechnisches Journal. Herausg. von Dr. I. G. *Dingler* und Dr. E. M. *Dingler.* Stuttgart, 1845.

Verhandlungen des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den k. preussischen Staaten. Berlin, 1844. (*Poklon sučlana škol. direktora go spodina Frassa.*)

Digitized by Google

Wochenblatt für Land- und Hauswirthschaft, Gewerbe und Handel. Red. von Prof. *Riecke*. Stuttgart, 1845.

Zora Dalmatinska. Ur. I. A. *Kaznačich*. U Zadru, 1845. (*U zamènu.*)

II. Kalendari i lètopisi.

Amtlicher Bericht über die siebente Versammlung deutscher Land- und Forstwirthe zu Altenburg im September 1843. Altenburg, 1844.

Bericht über die achte Versammlung deutscher Land- und Forstwirthe zu München vom 30. September bis 7. Oktober 1844. München, 1845.

Danicza Zagrebechka za prozto leto 1845. Vu Zagrebu.

Der deutsche Pilger durch die Welt. Volkskalender 1845. Stuttgart.

Leitmeritzer Kalender 1845.

Neuer Wirthschafts-Kalender 1845. Herausg. von der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Krain. Laibach. (*Poklon istoga društva.*)

Nova Pratika sa navadno lèto 1845. Na svetlobo dana od z. kr. kmetijske drushbe. V Ljubljani. (*Poklon istoga društva.*)

Schematismus Cleri Dioecesis Zagrabiensis pro Anno 1845. (*Poklon sučlana g. dr. Ljudevita Gaja.*)

Taschenbuch für Jäger und Naturfreunde, von O. v. *Corvin-Wierzbitzky*. Leipzig, 1845.

III. Knjige.

a) Poklonjene:

Beschreibung des Verfahrens bei Ausübung der Reihencultur nach *Joh. Evg. Hölbling*'s Ackerbau-Systeme. (*Poklon č. sučlana gosp. savètnika kod lug. i gospod. Milana André'a.*)

Della condotta delle acque e della ragione civile delle acque; trattati di *Giandomenico Romagnosi* riordinati da *Alessandro* de *Giorgi*. Volume unico. Part. II. Milano 1843. (*Poklon sučlana Augusta Hofmanna* od *Hofmannsthal'a.*)

Dossena Felice, Sul Brusone, malattia che affligge il riso nostrale, e sul modo di salvarlo. Milano, 1845. (*Poklon g. pisaoca.*)

Lalič Giuseppe, Trattamento curativo dell' idrofobia. Tradotto da L. T. Milano, 1844. (*Poklon sučlana g. Šimraka.*)

Hölbling I. E., Die Reihen-Egge, ein sehr einfaches und höchst wirksames Lockerungs Ackerwerkzeug bei dem Baue und der Bearbeitung von Kartoffeln, Runkelrüben, Weisskraut, Kukurutz und überhaupt von allen anderen Saaten in zwei Fuss entfernten Reihen, welches sich jeder Landwirth fast ohne Kosten selbst verfertigen, auch mit jeder Gattung Zugvieh, als einem Pferde, einem Zugochsen, selbst mit einer zum Ziehen abgerichteten Kuh bespannt gebrauchen kann, und womit bei der Cultur dieser Früchte in einem Tage eben so viel und weit tiefer gearbeitet und gelockert wird, als mit der Handhaue von 6 Personen in 4 Tagen verrichtet werden kann; und welches Ackerwerkzeug übrigens jeder Arbeiter gleich bei den ersten Zügen leicht und vollständig zu handhaben versteht. Wien, 1842. (*Poklon č. sučlana gosp. lugarsko-gospodarskoga savètnika Milana André'a.*)

Lengerke v., Alexander, Dr., Anleitung zum praktischen Wiesenbau. Prag, 1836. (*Poklon sučlana g. provisora Stražnickoga.*)

Müller I. N., Abbildung und Beschreibung eines Erdäpfel-Schaufel-Pfluges. II. Auflage. Linz, 1845. (*Poklon g. pisaoca.*)

Nomenclatore de' Vegetabili coltivati da' fratelli Tagliabue a lainate per l' anno 184. Milano. (*Poklon sučlana g. Šimraka.*)

Petter Franz, Botanischer Wegweiser in der Gegend von Spalato in Dalmatien. Zara, 1832. (*Poklon sučlana g. dr. Al. Rakovca.*)

Digitized by Google

Schiessler F. W., Biege den Baum, so lange er noch jung ist. Prag. 1843. (*Poklon g. pisaoca.*)
Sorcsina-Vidoni, Principe de, Le Bigattiere. Milano, 1842. (*Poklon g. pis.*)
Veit Raimund, Handbuch der Landgüter-Verwaltung. Augsburg, 1838. III. Bände. (*Poklon sučlana g. Wiesnera.*)

b) Kupljene:

André E., Einfachste den höchsten Ertrag und die Nachhaltigkeit ganz sicher stellende Forstwirthschafts-Methode. Prag, 1832.
Bajáky F., Handels- und Gewerbs-Geographie von Ungarn. Pressburg, 1845.
Balling K., Die Malz-Kartoffel-Stärkmehl-Bierbrauerei. Prag, 1844.
Balling K., Die allgemeine Gährungschemie und die Bereitung des Weines. Prag, 1845.
Baumeister W., Die thierärztliche Geburtshülfe. Stuttgart, 1844.
Boussingault J. B., Die Landwirthschaft in ihren Beziehungen zur Chemie, Physik und Meteorologie. Deutsch bearbeitet von Dr. N. *Graeger*. Halle, 1844.
Der Rieselmeister, oder Leitfaden zur richtigen Anlage und Instandhaltung von Rieselwiesen. Herausg. von einem praktischen Rieselmeister. Cöslin, 1843.
Dombasle C. I. A. Mathieu, de, Landwirthschafts-Kalender. Uebersetzt von Dr. F. K. *Medicus*. Karlsruhe und Freiburg, 1844.
Heckler J. B., Der Rheingauer Weinbau. Frankfurt am Main, 1844.
Herdera Z. A., barona, Rudarski put po Serbii 1835 g. u izvodu. U Beogradu, 1845. (*S cirilskimi pismeni.*)
Jonke G., Theoretische und praktische Anleitung zur Bienenzucht. II. Auflage. Laibach, 1844.
Jonke J., Krajnski Zhbelarzhik. II. natis. V Ljubljani, 1844.
Kirchhof F., Der deutsche Landwirth. Leipzig, 1845.
Mulder G. I., Versuch einer allgemeinen physiologischen Chemie. Braunschweig, 1844.
Neumann, Die Kunst Stecklinge zu machen. Quedlinburg und Leipzig, 1845.
Nikolić A., Iskusni zemljedělac Ćiča Srećko. U Běogradu, 1845. (*S cirilskimi pismeni.*)
Pfeil W., Dr., Die Forstwirthschaft nach rein praktischer Ansicht. III. Auflage. Leipzig, 1843.
Schmidlin E., Die bürgerliche Gartenkunst. Stuttgart, 1843.

V. Tvorila i makine.

Tvorilo brane (dèrljače) redovnjače. (*Poklonio sučlan g. savětnik kod šumarstva i poljodělstva Milan André.*)
Tvorilo mlina za grozdje. (*Poklonio sučlan g. konjunički kapetan Radičević.*)
Tvorilo sěčkarnice. (*Izumio i poklonio sučlan g. Trexler od Lindenau'a, pèrvi revisor kod vèrhovne tridesetnice u Zagrebu.*)
Tvorilo uljne preše na zagvozde. (*Poklonio sučlan g Lang, živinski lèkar i nadzornik varm. zagr. hèrgele.*)
Tvorilo vinske preše na šarafe. (*Poklonio sučlan g. Veselić, živinski lèkar u Djakovu.*)
Kolovrat češki. (*Poklonilo c. kr. gospodarsko društvo za Kranjsku u Ljubljani.*)
Kolovrat Ferlanov.
Kiselomèr prof. Otto'na u Braunšvajgu.
Nova maslenica (maslenka). (*Sve troje poklonio sučlan g. Šavinšeg, vlastelin metlički i varm. prisědnik.*)
4 podkove kravlje ili volovlje. (*Poklonio sučlan g. Schaper, šumator kaptola zagrebačkoga.*)

Digitized by Google

2 hamota naime jedan kravji, a jedan volovji. (*Poklonio društveni tajnik g. kapetan Klinggräff.*)

VI. Medalje.

Medalja, koju su kovati dali stališi štajerski na uspomenu 21. skupštine naravoslovacah i lěkarah němačkih, bivše u Gradcu g. 1843. (*Poklonište isti stališi.*)

Medalja, koju je nj. c. visosti prejasnomu nadvojvodi austrianskomu Ivanu c. kr. gospodarsko družtvo štajersko posvetilo d. 2. listopada (Okt.) g. 1844 prigodom svetkovanja pèrvih 25 god. svoga obstanka. (*Poklonilo isto družtvo.*)

Sreberna nagradna medalja »c. kr. kmetijske družbe v Ljubljani pridnim obskèrbovavcem sadniga drevja.« (*Poklonilo isto družtvo.*)

VII. Sbirke družtvene pomnožaše slědeća p. n. gospoda sučlanovi:

Farkaš-Vukotinović Ljudevit, sl. varm. križevačke veliki sudac;
Francisci Ivan, sl. varm. zagr. jurassor;
Hatz Pavao, gradjanin izb. u Zagrebu;
Ladenhaufen Adolfo, apotekar u Zagrebu;
Sabljar Mihojlo, c. kr. major u miru;
Zengeval Franjo, dvorski sudac preuzv. g. biskupa zagrebačkoga, i

p. n. gospoda:

Jačić A. F., doktor lěkarstva u Rěci;
Požeg Franjo, kapelan;
Rössner Karlo, upravitelj kr. željezne rude i rudarski naměstni sudac u Radoboju;
Zechentner Ignatio, upravitelj kr. željezne rude u Pojniku (zvolenskoj varmedji.)

Kipovna prikazanja i pregledi.

Die Reihen-Egge von Joh, Evg. Hölbling.
Bildliche Uebersicht zu J. Hölbling's Ackerbau-Systeme. (*Pod staklom u okviru.*)
Système de l' Agriculture par Jean Evang. Hoelbling. (*Pod staklom u okviru*)
Das Balken-pflügen von Joh. Evg. Hölbling.
System des Ackerbaues der doppelten alljährlich und auf demselben Felde aufeinander folgenden Reihencultur von Halmfrüchten von J. E. Hölbling.
J. E. Hölbling's Besitzung in Süssenbrunn Nr. 10, mit 22 n. ö. Joch; bewirthschaftet nach dessen Ackerbau-Systeme. (*Sve skupa poklonio z. sučlan g. André.*)
Prospetto dimonstrativo dell' educazione attiva dei *bachi da Seta* secondo i metodi del Sigr. Camillo Beauvais, e le regole di ventilazione del Sigr. Barcat.

I m e n a

gospode, koja su u 7. občinskoj skupštini na 25. kolovoza (Aug). ove god. primljena kao

Sučlanovi redoviti.

(Tekućim brojem)

820. Albel Ivan, pismeni išpan gospoštine Ludbrežke (Horvatska.)
Augustin Juraj, gradjanin i apotekar u Zagrebu. (Horvatska.)

Digitized by Google

Brestjenski Adalberto, opat Tihonjski (Ugarska.)
Fehmann Ignatio, kasnar gospoštine obreške (Horvatska.)
Ferić Alberto od Hudoga Bitka, parnik (Horvatska)
825. Franc Juraj, parnik (Horvatska).
Hribar Josip, zakupnik (Horvatska).
Huzek Petar, kapelan na Stupniku (bisk. zagr., Horvatska.)
Janda Karlo, kapelan na Brezovici (bisk. zag., Horvatska).
Jelačić Kažimir od Buzina, više sl. varm. sud. stola prisědnik (Horvatska)
830. Jesenković Krunoslav, župnik u Drenju, svetog cèrkvenog i više sl. varm. sud. stola prisědnik (bisk. djak., Slavonia.)
Kiepach Nestor, vlastelin (Horvatska.)
Konrad Pavao, dohodarnik gospoštine obreške (Horvatska.)
Korlin Antun, gradjanin i tèrgovac u Zagrebu (Horvatska.)
Kunić Juraj, sl. i kr. grada Koprivnice sudac (Horvatska).
835. Malin Janko, gradjanin i tèrgovac u Zagrebu (Horvatska.)
Marković Nikola, oberlajtnant 10 lovačkog bataliuna u Milanu (Lomb. mlet. kr.)
Matković Andria, kasnar na Brezovici (Horvatska.)
Miloševič Kiril, gradjanin u Zagrebu (Horvatska.)
Mraović Vasil, gradjanin u Zagrebu (Horvatska).
840. Nagerl Josip, provisor (Horvatska.)
Pantelić Todor, sl. i kr. grada Koprivnice otac sirotinski (Horvatska).
Pejačević Petar od Věrovitice, grof, kr. komornik i sl. varm. križevačke župan ske časti naměstnik (Horvatska.)
Perok Filip, župnik Mihovljanski (bisk. zagr., Horvatska.)
Peška Franjo, lèkar sl. nar. gjurgjevačke reg (Horvatska.)
845. Petter Kajetan, professor matematike u Zagrebu (Horvatska).
Pevalek Juraj, sl. i kr. grada Koprivnice fiškal (Horvatska.)
Sučić Antun, parnik (Horvatska.)
Schiessler S. V., c. kr. ratni nadkomisar i referent kod unutarnjo-austriansko-ilirske general-komande (Štejerska.)
Šegovec Franjo, župnik u Zapruđju (bisk. zagr., Horvatska.)
850. Šimagović Franjo, župnik ad S. Georgii in Spinis bisk. zag., Horv.)
Šimončić Josip, kasnar u Kuzmincu (Horvatska.)
Šimrak Vasil, zemljoměrac (Horvatska).
Šimunčić Aleksander, sl. varm. varaždi. veliki fiškal (Horvatska.)
Stephány Ivan, kasator grofice Elizabete Erdödy. u Čičah (Horvatska.)
855. Švabely Eduardo, više sl. varm. sud. stola prisědnik (Horv.)
Švagel Ciprian, sl. varm. križevačke sud. stola platjeni prisědnik (Horvatska.)
Topalović Mato, u lyceu djakovačkom mudroljubja i obće dogodovnice professor (Slavonia.)
Valentaković Franjo, kasator u Čičah (Horvatska).
Veselić Krunoslav, kapelan (bisk. djak., Slavonia).
860. Vesely Ivan, kontrolor na Brezovici (Horvatska.)
Zorac Vladovit, parnik (Horvatska.)

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavenskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 10. Zagreb. Měseca Listopada. **1845.**

Sadèržaj: Daljnji prilozi k věčanju setlme občinske skupštine: (C. Opazke vèrhu težanja livadah rukotvornih, sijanja rěpice, sadjenja dudovah i gojenja svile u kraljevini lombardsko-mletačkoj, od Vasila Šimraka. — D. O gojenju pamuka u dèržavah austrianskih, od Iv. K. Taubrevu. — E. Priobćenja g. Andrie Savinšega).

Prilog C.

Opazke vèrhu težanja (obdělavanja) livadah (senokošah) rukotvornih, sijanja rěpice, sadjenja dudovah (murvih) i gojenja svile u kraljevini lombardsko-mletačkoj.

(Od Vasila Šimraka.)

Da nadopunim izvěšće od 12. svibnja (Maja), govorit ću:

A. o težanju livadah;

B. o sijanju rěpice;

C. o sadjenju dudovah i gojenju svile, i o koristi, koju iz toga proizlièe, kao što sam to izkusio putujući po Talianskoj gornjoj.

A. Težanje livadah.

Kao što je poznato, livade u Talianskoj donose toliko, da nemogu više. To čini natapanje. Nu natapati može se samo onakov komad zemlje, koi je prie izravnan, kako valja; zašto voda, koja se napusti na livadu, nesmě na njoj ostati, veće mora lagano odticati.

Ako livada, koja se ima pripraviti za natapanje, odveć visi k jednom il drugom kraju, trěba ju na poprěk razdělìti u više komadah. Inače bi voda, ako bi preveć daleko

Digitized by Google

i stèrmo letěla, odèrla zemlju, i prouzročila više kvara nego hasne.

Napušta se voda na livade vazda, kad zapada sunce, i teče prěko livadah do sunčena izhoda.

U prolětju natapa se često, premda je vrěme kišovito, lěti visi to o vrěmenu i naravi zemlje, to jest, ako je vrěme preveć osušno, a zemlja, koja se naglo osuši, tad valja livadu svaki tjedan natapati, i voda teče dvě noći i jedan dan. Ako li je zemlja vlažna i vrěme kišovito, napušta se voda u redje i samo po 24 ure.

Naše su livade ponajviše zapuštene i u hèrdjavom stališu; u nizinah, dolinah i blizu vodah ponajviše uberežene, i po rogatoj marhi, koja po njih pase, tako protèrgane i izjamičane, da se po njih proći nomože. Da se doskoči ovomu zlu, to jest, da se poprave livade ovako pokvarene, tréba najprie izkopati grabe, pa onda livade unakèrst uzorati i zdravo uzvlačiti, da se zemlja očisti od kisela korenja, te najposlě nasijat ih dobrim travnim sěmenom, poměšanim s dětelinom i zobju (ovsom Hafer).

Brěgovite osušne livade, koje se nemogu vodom natapati, valja, koliko moguće, zaravnati i pognojiti.

Gnoj za livade trěba poměšati s dobrom zemljom, pa nek stoji u hèrpi najmanje godinu danah. U to vrěme valja ga često preměšati, a u měsecu ožujku (Mart.) po livadi razpeljati i sdrobiti.

Lug ili pepeo, koi se u nas poslě pranja rubja baca, vidio sam kod Milana skupo kupovati. $^1/_4$ izkuhanoga pepela směšana sa $^3/_4$ dobre zemlje jest vèrlo dobar gnoj za livade.

Isto tako vidio sam blato sa cestah i putovah na livade voziti. Takodjer i listje iz šumah směšano sa zemljom, a i zemlja, koja se dobiva kod čistjenja grabah i prokopah (kanalah), vèrlo je dobar gnoj za livade.

U mokru vrěmenu, osobito u prolětju i jeseni, netrěba

Digitized by Google

nikada marhu rogatu puštati na pašu po livadah, osobito mekih i berežnih, jerbo blago zemlju prodere i korenje potèrgu. Na nèkojih livadah imade mušicah i cèrvih, koji travu podgrizaju i prorèdjivaju. Takove livade valja posipavati neugašenim, to jest živim vapnom.

Kada srèž (smèrzlina) kroz zimu zemlju u livadi uzdigne, valja valjem zemlju opet zaravnati.

Po mejašu od livadah navadno je, osobito na onoj strani, odkuda pušu najžešći vètrovi, posaditi dènvetje, to jest, voćke, murve (dudove) il vèrbe, da brane travu od nagla vètra, i da uzdržaju vlagu potrèbitu. Livade, što travom slabo rode, a gnojeć se pomoći nemogu, valja skroz uzorati, jako nagnojiti, te onda dobrim sèmenom nasijati. Nu da se neměša puno kojekakva sèmenja.

Na livadah milanskih vidio sam posijane slèdeće kèrmne trave:

1. dètelinu navadnu cèrvenu i bèlu t. j. pozemljak (lat. *trifolium pratense et repens*; něm. *Roth- und Weissblühender Wiesenklee*; tal. *trifoglio pratense e ladino*);

2. lucernu, t. j. dètelinu švajcarsku, dètelinu veliku, lèkaricu (lat. *medicago sativa*; něm. *Luzerner-Klee*; tal. *erba medica, erba spagna, trifoglio cavallino*);

3. ljuljicu (lat. *lolium perenne*; něm. *Englisches Raygras, Winterlolch*; tal. *pagliettone*);

4. sèno gèrčko (lat. *foenum graecum*; něm. *Geilraute*);

5. vučaricu (lat. *hedysarum onebrychis*; něm. *Esparcette*; tal. *lupinella*);

6. dètelinu malu (lat. *hedysarum coronarum*; něm. *Kronenwicke*; tal. *sulla*);

7. ovas (zob) previsoki (lat. *holcus avenaceus*; něm. *Hafergras*; tal. *avena altissima*);

8. ovas (zob, lat. *avena sativa*; něm. *Hafer*);

9. raž (hèrž, lat. *secale cereale*; něm. *Korn*);

10. vlasnjaču livadnju (lat. *hordeum marinum, poa pratensis, poa annua*, něm. *Wiesenrispengras*);

Digitized by Google

11. dětelinu čudnovatu (lat. *medicago falcata*; němački: *Wunderklee*.)

Putujući po različitih dèržavah svega našega carstva, nigdě nisam vidio u ravnici livadah tako razkošnih, i izmed trave toliko děteline, kao na lěvoj obali vode Krapine, to jest, u okolici od *Bistrice* do *Oroslavja*, i niže dolě *Pod susědom*, gdě utiče u Savu; zatim u někih dolinah na lěvoj obali vode Une u turskoj Horvatskoj; a što se brěga dotiče, medju Žumberskimi gorami, kakoti u *Sisevačkoj Dragi*, *Pod sv. Petkom* i u *Velikoj Gori*.

Koi je dakle nakanio uredjivati nove livade, ili pako zapuštene zasijavati novim sěmenom, něka si pribavi torinjah, t. j. sěmena od sěna iz okolicah ovih. Vèrlo ugodnom mirisu spomenutih žumberskih sěnokošah u měs. sèrpnju (Jul.) ili kolovozu (Aug.), i krasoti livadah krapinskih u měs. lipnju (Jun.) mora se diviti svaki, koi ih pèrvi put vidi; a čudio bi se jos većma koristi krapinskih sěnokošah, kad bi se one obdělavale, kao što Taliani svoje livade goje.

Učilište a Cavanaqua tumači ova bilja ovako:

1. Dětelina obična. Od nje imade kod Milana 3 vèrste, naime:

a) dětelina t. j. trolist cèrveni (lat. *trifolium pratense*; něm. *Rothblühender Wiesenklee*; tal. *trifoglio pratense*.) Raste visoko, jest lista velika, a cvěta cèrvena;

b) dětelina t. j. trolist běli ili pozemljak (lat. *trifolium repens*; něm. *Weissblühender Wiesenklee*; tal. *ladino*). Struk ili batvo slabo mu iz zemlje viri, cvět mu je bio, listje razsuto;

c) dětelina francezka, *incarnat* zvana (tal. *pesarone*). Mnogo je nalik na dětelinu livadnju, nu budući samo godišnja, valja ju sijati samo ondi, gdě druga dětelina noće da raste. Ovo je najrania kèrmna trava, cvate ranie nego lucerna, blago ju voli jesti, a suša joj nimalo neškodi. Tko hoćè lěti da ju žanje, neka ju sije na stèrništu, povlačivši ga lagano. Ona města, s kojih hoćemo da dobiemo sěmena, netrèba jako natapati, dok dětelina cvate il zori.

Digitized by Google

2. Lucerna t. j. dètelina švajcarska, dètelina velika, lèkarica (lat. *medicago sativa;* něm *Luzerner-Klee;* tal. *erba medica, erba spagna, trifoglio cavallino*). Sème trèba joj odabrati od vilinih kosah (lat. *cuscuta europaea;* něm. *Europäische Flachsseide, Filzkraut, Hopfenseide;* tal. *gringo*); zašto ovo bilje vèrlo škodljivo, od njega marha napuhne se i omagljeva. Može se zatèrti, koseć ju kad cvate *). Lucerni je korènje dugačko, i nemože se lahko iskorèniti; tèrpi uza se svako bilje i vèrlo je plodna.

Kod Milana siju lucernu u proljètju zajedno s drugim žitom.

3. Ljuljica (lat. *lolium perenne;* něm. *Englisches Rays gras, Wiesenlolch;* tal. *paglietone*). Grana se vèrlo jako, i daje puno dobra sèna. Uspèva samo na livadah, koje se mogu natapati, i na livadah vlažnih. Na takovih ju livadah Taliani i siju.

4. Sèno gèrčko (lat. *foenum graecum;* něm. *Geilkraute, Bockshorn*). Mnogo je nalik na lucernu; miriše kao trava medica (*zoniggras*); godišnje je, ljubi zemlju pèskovitu, plod je vèrlo dobar, meso od blaga, što se hrani ovom kèrmom, udara po njoj. Sije se nasamo i bez drugog žita, i to na koncu lipnja (Jun.) mèseca, ako hoćeš u svibanju (Maju) dvugé godine da ju kosiš.

5. Vučarica (lat. *hedysarum onobrychis;* něm. *Esparcette;* tal. *lupinella*). Mnogo je nalik na vučak (Lupine), ima puno listja, a malo struča; uspèva u lahkoj pèskovitoj zèmlji, i trèba ju natapati.

6. Dètelina mala (lat. *hedysarum coronarium;* něm. *Kronenwicke;* tal. *sulla*). Takodjer vèrsta grašice. Taliani je mnogo siju.

7. Ovas previsoki (lat. *helcus avenaceus;* něm. *Hafergras;*

*) Kako se zatiraju Viline kose, V. mès. List 1844 g. br. 174. *Ured.*

Digitized by Google

tal. *avena altissima*). Vèrlo je kvèrgav, blago ga rad nejede; trèba ga natapati.

8. i 9. Ovas (zob, lat. *avena sativa*; něm. *Hafer*), i raž, (lat. *secale cereale*; něm. *Korn*). Sije se oko polovice ili na koncu koloveza (Aug.) i dobra je kèrma osobito za krave. Kosi se u listopadu (Okt.) — Ovas je bolji nego raž.

10. Vlasnjača livadnja (lat. *hordeum marinum, poa pratensis, poa annua*; něm. *Wiesenrispengras*). Uspěva na livadah i osušnih i navodjenih; široka je lista; blago ju rad jede.

11. Dětelina čudnovata (lat. *medicago falcata*; něm. *Wunderklee.*) Visoka je 4 do 10 stopah, može se često kositi, i za pčelarstvo je vèrlo probitačna; daje dobru pašu, zašto marše se od nje nenapuhne. Uspěva i na měršavoj zemlji i jest vèkovna. — Zove se i konopnjača, zašto joj iz stabla biva vèrlo dobro predivo.

Livade zimske zovu se u Talianskoj one rukotvorne livade, koje se mogu ne samo lěti, nego i zimi kositi. Natapaju se lěti i zimi svaki tjedan (svake nedělje) u osušnom vrěmenu, a i po dva puta prěko nedělje. U měsečnom listu br. 3. měseca ožujka (Mart.) 1844 g. na str. 41. vidi se slika i presěk takove livade. Zimske livade mogu se poradi velika troška, kog uzrokuju, dok se komad zemljišta na to pripravi, upotrěbiti samo ondě, gdě je dosta vode kroz cělo lěto, i gdě se ima mnogo kravah uzdèržavati na mlěku.

Takove su livade inače kao njiva oranica, koja ima slogove visoke, ravne i 6 do 8 hvatih široke. Slogovi ovi trěba na onaj vodovod, iz kog dobivaju vodu, upravo da stoje. Rečeni vodovod trěba naravno da je na onoj strani livade, koja je najvišja, zato se i dužina ovih slogovah proteže ili do kraja livade, ili donle, gdě livada počme na drugu stranu visěti.

Po vèrhu od sloga izvedene su iz velikog vodovoda male grabice, na stopu (nogu) široke i na pó stope dube-

Digitized by Google

ke. Isto tako po jarkih medju slogovi. Kada se gornji vodovodi napune, preléva se voda po slogovih i skupi se opet u jarkih, te odtiče u veliki vodovod, koi vodu dalje odnosi.

Koliko da slog visi, to jest koliko niže da su jarki od gornjega vodovoda, to zavisi od širine sloga; n. p. ako je slog 6 hvatih širok, onda je razlika jedna stopa (noga), to će reći, da je dolnji vodovod u jarku medju slogovi za stopu niži, nego li onaj na vèrhu od sloga.

Da se livada il druga kakova zemlja preobrati na zimsku livadu, trèba na komadu takovom barem dvě godine prie sijati kukuruz, pšenicu, raž il ovas (zob), da se tako zemlja očisti od kisela korènja. Po žetvi u drugoj godini pokosi se stèrnište, livada uredi se u gori spomenute slogove, te kada su vodovodi gotovi, napusti se voda. Tako se dodje malo po malo do livade, koja se može svaki drugi mèsec kositi. Travno sěme valja u drugoj godini, kad se sije poslědnje žito, s njime směšati, i opet, kada se pèrva voda izpusti, po svoj livadi nasijati, da se trava ugusti i dobro zakoreni. Na ovakove livade netrèba blago ponipošto napuštati na pašu, jerbo bi vodovode zagazilo i koren od trave popúkalo.

Sěno. Najbolje doba za košnju jest:

1. košnja dospěva na koncu mèseca svibnja (Maja), kada počme zoriti glavno bilje, naime vlasnjača livadnja (*poa pratensis*). I zato Taliani pèrvo doba košnje zovu *maggenga.*

2. košnja dospěva na koncu mèseca sèrpnja (Jul.) poslě sv. Jane na 8 do 10 danah, i pazi se na pun cvět běle i cèrvene děteline. Košnju ovu zovu Taliani *agostano.*

3. košnja dospěva najdalje dva ili tri tjedna prie Sviusvetih, i pazi se na travu zvanu *panicum glaucum* (tal. *pabio*) kada je podpuno zrěla. Ova trava cvěta u mèsecu sèrpnju (Jul.), raste do dvě stope visoko, ima velik vlat, i ljubi zemi-

Digitized by Google

lju mokru. Dok je mlada, koren joj je sladak, i dobra je za hraniti blago. Sěme ove trave služi pticam za hranu.

4. put nezna se za nikakvo zlamenje; na subih livadah pusti se blago na pašu několiko danah poslè Sviusvetih, a na močvarnih livadah kosi se svaki dan, koliko trěba za hranu na jasla.

Pèrvo je sěno pitno, dugačko i vlatno.

Drugo malo kratje, više listovito, boljega smoka i mirisa, nu ne tako pitno kao pèrvo.

Tretje nije tako gusto, ni tako pitno kao pèrvo dvoje, ima mnogo travinjah uljenih, i zato nije tako sladko i ugodno za jěsti.

Dobrota sěna visi takodjer od naravi zemlje i vèrste korenja. Akoprem zimske livade, koje se mogu 6 i do 9 putah kositi u Talianskoj, dadu mnogo više sěna nego navadne sěnokoše, koje se mogu 3, a najviše 4 puta kositi: zato ipak sěno sa livadah zimskih nikad nije tako dragocěno, kako sa navadnih lětnih livadah, i to iz jedinoga uzroka, što na zimskih livadah trava nikad nemože dovoljno dozorěti, i blago, koje se takovim sěnom hrani, slabo je i mèršavo.

B. Rèpica

(lat. *brassica campestris*: něm. *Rips*; tal. *ravizzone*.) Od nje imade dvě vèrste:

1. Rěpica zimska (něm. *Winterrips*), bilje vèrlo koristno ne samo zbog ulja, nego i zbog druge hasne, koja se može izvaditi iz njezina stabla. Sije se izmed kukuruza pri tretjem okopavanju. U početku naprěduje slabo, nu čim se kukuruz ukloni, uzdigne se naglo. Neiziskuje osobite pomnje, uspěva svagdi, kamo ju god baciš, a neboji se oštre zime.

2. Rěpica Petrova (něm. *St. Petririps*; tal. *ravizzone di St. Pietro*). Sije se u ožujku (Mart.), a i u travnju (Ap.) s ovsom ili dětelinom, osobito gdě hoćeš livadu da zametneš. Zemlju valja joj dobro pripraviti. U Taljanskoj uzoru ju

Digitized by Google

po 3, a i po 5 putah. Dospěva okolo Petrove, zato se i zove rěpica Petrova.

Kada se pokupi, sije se ili kukuruz běrzac, t. j. drobni talianski kukuruz (tal. *Cinquantina*), ili prosc (proja), zato se pri jednoj i drugoj vèrsti dva puta u lětu korist na njivi imati može.

Rěpicu tréba malo i okopavati i natapati. Znamenje, da je zrěla, jest, kada joj cvět pozuti. Rěpica ili se kosi ili puče kao konoplja, te kada je dosta suha, mlati se, da se može ranučiti sěme, iz kojega se vadi ulje.

Od slame imadu Taliani troju korist:

1. hrane s njome blago;

2. nastiraju pod blago:

3. služe se njom pri zanapredanju svilenih bubah (kukacah), zato kukci ovo granje najviše ljube.

Ulje se tare u preši, odredjenoj za tu svèrhu.

Prilog D.

O gojenju pamuka u državah austrianskih.

Jedan od najznamenitih plodovah iz rastnoga carstva kako za tergovinu, tako i za različne u naše doba vèrlo razplodjene grane umětnosti i obèrtnosti, bit će izmedju mnogih drugih i pamuk, i to u toliko, da se uztegnuti nemogu, da vele štovanomu družtvu neprilicim ovdi o predmetu ovom mněnja svoja, koja su me, odkako sam poslědnji put u Napulju bio, neprestano zanimala, i koja su mi sveudilj kao pogluviti predmet razmatranja i razabiranja bila, nu neimadoh nikada prilike, gdě bi ih potanje iztražiti i svèrhu shodno praktički pokušati bio mogao. Ova bi mněnja, ako se takovi pokusi u malom, kao što bi želiti bilo, stedili nebuda, urodit morali takovimi poslědki, koji možebiti sa někojimi proměnami za obradjivanje pamuka neće posve nekoristni biti.

Digitized by Google

Pišući ovaj sástavak nisam imao drugoga načela, nego da bi se spasonosna dělovanja toli gorljive truda i tèrsenja vele cěnjenoga ovoga družtva kao iz srědišta, na način blagotvorno u život organički dělujućih sunčanih zrakah, na sve strane razprostèrla, te tako izlila se i na susěde naše, koji obitavaju na iztočnih obalah mora jadranskoga. Ona bi okolica stranom po svom geografičkom položaju, stranom po svojih podnebnih vlastitostih, koje proizticu iz naravi tamošnjega zemljišta, stranom pako po materialnih vlastitostih same one zemlje, našoj ovoj svèrhi podpuno mogla zadovoljiti; i na ovaj način otvorio bi se tamošnjemu seljaku obilan vrutak od dohodka, kojim bi mogao blagostanje svoje ne malo sboljati i umnožati.

Vratjajući se ja g. 1823. morem iz Napulja natrag u Mletke, imadoh na obalah apuljskih, i to oko Bara i Barlette, — gdě mi se radostnomu oku ukazaše njive bez kraja i konca nasijane plemenitim ovim biljem, — dovoljno prilike, kod tamošnjih poljodělacah ubavěstit se potanko o gojenju pamuka, što mi je tim milie bilo, buduć da me je predmet ovaj onda već žestoko zanimao, i u meni porodi se misao, dà li se gojenje ovoga bilja nebi moglo preněti i na obale dalmatinske, i to tja do Dubrovnika, osobito pako na otoke dalmatinske, te tako i u austrianske naslědne dèržave.

Rastje, koje na obalah apuljskih pamukom rodi, zove se *gossypium herbaceum L.*, i kao što mu ime veli, biljevito je, jednogodišnje, ili tako zvano jaro rastje, koje se dakle svake godine sijati mora. Po Linné'ovoj *sexualnoj systemi* spada spol njegov u klassu »monadelphia«, a red »polyandria«; mnogobrojni mu končići (Staubfäden) srašteni su dakle u jedan jedini stručak. Prava domovina jesu mu toplii krajevi Amerike. Koren mu je granat, stabalce biljevito, listovi sa pet krilacah, od dvostruke čašice izvanja je na troje razkoljena: mošnjica od sěmena sa četiri pretinca (Fä-

Digitized by Google

cher); duguljasto velikačko sěme umotano je u pamuk, koi iz razpucanih mošnjicah, kad dozriu, tako reći valovito izidje, i time naznačuje, da je doba žetvi već prispěla. Boja od pamuka većinom je čisto běla; nu imade i vèrstah, koje su i jasno žute, prelivajuć se poněšto u cèrvenkasto.

Rastje ovo ljubi osobito onake okolice, koje po vas dan sunce obasjava; koje su više suhe nego vlažne; voli kamenitu ili pěskovitu zemlju; i gotovo bi se reći moglo, da je ono zemljište, koje već nevalja za nikakve gospodarstvene svèrhe, najprikladnie za obradjivanje pamučnoga bilja.

Za ovu svèrhu, koju imamo pred sobom, motrio sam osobito pozornim okom obale dalmatinske, i to tja dolě do Dubrovnika, i skopčane s Dalmaciom mnogobrojne otoke, kao najjužnii kraj austrianskih naslědnih dèržavah. Koi poznaje dèržavu ovu, i koi je imao prilike prispodobit ju s obalami apuljskimi, koje joj naprama leže, morat će priznati, da se, — baš ako i u račun uzmemo razliku u širini ne toliko znamenitu, — oba ova pomorska kraja dobro mogu medju se uzporediti u obziru městne svoje naravi, što još većma svědoči, da mněnja naša nisu osnovana na větru.

Medjutim neću da se upuštam u potanja razmatranja geologička i štatistička, k čemu će i onako svaki, koi želi, naći mnogo obilniih izvorah, nego što mu ih ja sad dati mogu; s toga volim odmah govoriti o načinih, kojimi bi se preduzeti imali pèrvi pokusi u obradjivanju *gossypii herbacei* na obalah dalmatinskih, za postići sve one koristi, koje se očekivaju pri ovoj obèrtnosti grani.

Ovo dakle rastje, kao rastje jaro, sije se i kupi svake godine. Okó polovice svibnja (Maja) měseca mora se zemlja, k tomu odredjena, dobro nakopati na 6—8 palacah dubljine, i to pokusa radi samo ondi, kud se bude sěme metnulo. Nakopana ova města imadu od prilike 18″ u promèru, i razredjena su od srědišta do srědišta na 3 do 4 stope dalsko jedno od drugoga tako, da kao premrěže njivu

Njiva, priredjena na taj način, koja, koliko moguće, biti ima na ravnici, žaru sunčanomu izvèržena, nu na moru od obale udaljena na toliko, da ju nikad uzbunjeno more nestigne, da dakle prosta bude od svake soli, koja je navadno u morskoj vodi — njiva, rekoh, priredjena ovako, neka prebude na miru nedělju danah od prilike, a zatim neka se slobodno u nju metne sěme; a to biva na slědeći način: najprie se sěme, stranom još umotano u pamuk, od kojega se nikad sasvim ni nemože očistiti, metne u vodu daždjevačku ili potočnu, i dobro se opere, zatim se izvadi, koliko se bude moglo u zemlju metnuti, a da se sasvim neosuši. Svaka nakopana kućica sad se još jedanput prekopa, i na to se 3 do 4 zèrna najedanput metnu u zemlju na 2 do 3 palca duboko. Kad se na ovaj način sve sěme prèdade zemlji, neima poslě tja do kupljenja nikakova posla. Neima tu okapanja, kao što je potrěbito pri kukuruzu, krumpiru i mnogih drugih rastjih; pače odveć brižljivo obradjivanje zemlje naopako bi se naplatilo, jer bi rastje odveć uzrastlo; razvilo bi se više grančicah i listovah, nego li cvětja i sěmenih mošnjicah, a baš ovih trěba što više da bude. Što je sěme prie sijanja oprano, dobilo je time vlagu potrěbitu za klicanje, i zato zemlja u vrěme useva, ako bi se slučilo, da kiše neima, može suha biti koliko joj drago.

Nezaostaje dakle ništa, nego započeti takove pokuse u okolicah već napomenutih. Nu pokuse ove trěbalo bi rukovoditi po naznačenom načinu. U ostalom ja sam majoru u miru g. Sabljaru — koi bi, o čemu si. skupštinu mogu uvěriti, kao poznat neumoran muž, i pri svom daleko razprostranjenom poznanstvu, rado pristao na svaki nalog od strane ovoga štovanoga družtva — priobćio predběžno sva moja mněnja o predmetu ovom, još prie nego što se je preselio u Rěku, i on mi je dobrostivo obećao, da će mi u ovom obziru, koliko bude mogo, na ruku biti.

Nu kako sam se divio i veselio, kad mi vrědni tajnik družtva našega, g. kapetan Klinggräff, više rastjah od pamuka na svom dobru u Smroku pokaza, medju kojimi bilo je i takovih, kao što ih ni oko Bara i Barlette ljepših vidio nisam, kojih medjutim mošnjice težko da će dozrěti moći; nu još većma začudih se, saznavši, da je ovaj *gossypium herbaceum* u vèrtu družtva našega još bolje uspio, kao što i dovoljno svědoče komadi, koji su evo pred nami. — I sad usudjujem se pitati: ako je već u ovih krajevih s ove strane velikih gorah, i u tolikoj visini nad licem mora, pitomo ovo bilje, možebit i pri nespretnom obradjivanju pro-

Digitized by Google

nikla, te uzraslo gotovo do naravske svoje veličine, pače i razvilo cvětnih pupoljakah, i to sve u takovom kraju, kojega naravno, uslěd mnogo znatnie geografičke širine i naravi zemljišta mu, mnogo nepovoljnie podnebje takove nam plodove daje, kao što kazuju ovi predmeti pred nama: u koliko vedina nebi mogli očekivati, da će se trud naš naplatiti najlěpšim plodom u onih okolicah, koje po naravskih svojih vlastitostih toliko nalika imadu s obadami apuljskimi. Iz pokusah, koje ja kanim do godine s pomoćju tajnika ovoga družtva, g. kapetana Klinggräffa, po ugovoru našem, ovdi poduzeti, moć će se s někom izvěstnostju proračunati, što bi se u tom obziru očekivati moglo za obale dalmatinske i dubrovačke; i ako se mněnja naša obistine, kao što želimo: tad bi se za onu děržavu, — koja polag najnovih statističkih datah na dosadanjem plodnom prostoru od 1,138,800 jutarah (po 1600 □ hvatih) ili gotovo 144 němačkih kvadratnih miljah nedaje više nego 659,690 vaganah žitka, 1,032,560 akovah (vedar) vina, 102,890 centih sěna i 252,060 hvatih děrvah, osim drugih još proizvodah, — za neizměrnu množinu zemaljah, koje iznose do 125 □ miljah, ili gotovo 1,250,000 jutarah, i koje su kako za žito, tako i za druge gospodarstvene svěrhe sasvim neprikladne, naško srědstvo, kojim bi se još povelik dio istih zemaljah koristno mogao upotrěbiti, čim bi se dohodci i ovih pokrajinah zaisto znamenito umnožali.

Ovoliko za sada o gojenju pamuka u děržavah austrianskih.

U Zagrebu, 23. kolovoza (Aug.) 1845.

Iv. K. Tauber,
c. kr. lajtnant; naměšten kao 1. adjunkt kod direkcie graditeljstvene u č. kr. ban. varašd. karlovačkoj vojničkoj Krajini; član horv.-slav. gosp. družtva.

Prilog E.

Priobćenja gospodina Andrie Savinšega.

Slavni osrědnji odbor horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva dao mi je bio punočastni nalog, da ja, iz sto družtvo kao poklisar njegov zastupim u obćinskoj skupštini č. kr. kranjskoga gospodarskoga družtva, koja je bila u Ljubljani 7. svibnja (Maja) t. g. Da zadovoljim ovomu nalogu, bio sam tamo, i prilikom onom imadoh čest, predsědniku tamošnjega gospodarskoga družtva, gosp. grofu Vuku Lichtenbergu, i svemu vele slavnomu kranjskomu gospodarskomu družtvu izjaviti iskrenu želju i teženje naše, da bi

Digitized by Google

zameniti družtveni savezi medju nami koliko moguće veóma ukrěpili, na što je g. predsědnik sèrčanimi rěčmi odgovorio, dočim je istinskim štovanjem napomenuo zasluge preuzvišenoga gospodina predsědnika našega za Horvatsku i Slavoniu, i meni jednu od srebèrnih onih medaljah, koje su odredjene, da se s primèrnom svečanostju podèle medju najbolje gojitelje voćakah iz poljodělskoga stališa, u toku predao s prošnjom, da bi ju ja izručio preuzvišenomu g. predsědniku našemu s uvěrenjem iskrenoga štovanja kako od strane njegove, tako i od strane svega c. kr. kranjskoga gospodarskoga družtva, da preuzv. g. predsědnik naš vidi, kako se u Kranjskoj nagradjuju gojitelji voćakah, i nebi li se to isto učiniti moglo i u Horvatskoj. Kako sam ja poklisarstvo moje obavio, javit ću drugi put.

U isto doba nabavio sam pèrvi, po kranjskom duhovnom pomoćniku Ferlanu, poznatoj věštoj glavi u mekaniki, sgotovljeni, tamo s velikom pohvalom primljeni, po njemu izmišljeni kolovrat, koi izvan koristi kolovratah českih imade u sebi još i slědeće: kolovrat ovaj mnogo je jednostavnii, budući u njemu i stolica, na kojoj prelja sědi, i ako se stojka i špulja s njega odvine, pa spravi u škrinjicu, koja je takodjer ondi, može i inače služiti kao navadna stolica; moći je na njem s lěva ili s desna presti, valja samo stajku lěvo ili desno na spravu ovu navinuti i nožnu dašticu premèstiti. Prede li se u večer ili nóću, prelji světlost neškodi, budući da ona sědi medju svěćom i preslicom.

Nadalje namaknuo sam jednu od ljubljanskog makiniste g. Echtera, napravljenu, veoma dobru i shodnu, i kao što će se svaki uvěriti, ako ju promotri, veoma jednostavnu stepicu (Butter-Rühr-Maschine), pri kojoj gotovo nikakova truda neima, a putar se za čudo bèrzo iztepe; — usudjujem se obe ove stvari darovati vele slavnomu horvatsko-slavonskomu gospodarskomu družtvu, te ga molit, da bi izvolilo primit ova kao maleni dokaz goruće moje želje: da bi prinèo i ja barem štogod koristnomu dělovanju vele slavnoga ovoga družtva u zemlji ovoj, koje i ja srěću imadem članom biti po rodbini i dèržanju.

Uvěravajući, da ću polag slabačkih svojih silah svagda rado na službu biti slavnomu osrědnjemu odboru, jesam s iskrenim štovanjem

U Zagrebu, 25. kolovoza 1845. prepokorni sluga
Andria Savinšeg,
vlastelin Metlički, član horv.-slav gosp. družtva.

Digitized by Google

Nov i jednostavan način, kako se kiseloměrom (acetometrom) g. dra. Ottona izviditi i iznaći može vrědnost šire (mošta) i vina u obziru kiseline, koju u sebi saděržaju.

Iztraživanja, učinjena u novie vrěme, i preduzeta osobito s ranjskimi i francezkimi vini po g. Lüdersdorfu, svědoče, da već sada vrědnost vina nevisi od množine njegova alkohola, nego da je vrědnost ista kruto skopčana s kiselinom, koja je u njih. Ovo pokazuju i cěne, u koje se ova vina prodaju, jer nije ono vino najskuplje, u kojem je najmanje kiseline, i koje ugodno miriše, — zašto duh čověčanski hoće, da se vinom razvedri, oživi, a ne da se smuši i opije. Od najveće je dakle važnosti znati, koliko je kiseline već u širi (moštu); za tu svèrhu najbolji je kiseloměr, kojim je najprie professor dr. Otto u Braunšvajgu iztraživo, koliko kiseline u octu (sirčetu) imade. Ovaj je kiseloměr staklena cěv, pol palca široka, a dvanaest palacah duga, na jednom kraju otvorena, a na drugom stopljena, i *skalom* providjena, pri tom su još potrěbita do dva srědstva — *reagentie* — to jest, polag izvěstnoga razměrja napravljena razstava (*solutio*) *amoniaka* i tako zvana tinktura od lakma.

Horvatska rodi vinom u izobilju, a gděgdě i izvèrstnim dobrim vinom; zato u povoljnih ovih okolnostih imala bi ovdašnjega vinogradnika pèrva briga biti, da u vinu koliko moguće umali kiselinu. To bi najlaglje mogao učiniti, kad bi posadio takove loze, koje su privikle ovdašnjemu podnebju i zemlji, a uza to malo imadu kiseline a tim više šećera; tako bi se prostim ovim srědstvom, koje gotovo s nikakvim troškom ni trudom skopčano nije, osigurala cěna i prodja horvatskim vinom, i ona bi se do mala natěcati mogla s francezkimi i ranjskimi vini.

S poslědnjega svoga većega puta donio sam sa sobom više takovih kiseloměrah Ottonovih zajedno s potrěbitimi reagentiami, od kojih jednoga a i reagentie usudjujem se ovdi slavnomu gospodarskomu družtvu na dar podněti.

Dodajem jošte samo to: buduć da se tinktura od lakma u žitkom stališu sačuvati može samo několiko danah i bèrzo se pokvari: zato da ju svatko i sam može napraviti, ako jedan dio suhoga, modroga finoga lakma razstavi u šestnaest dělah čiste vode, razstavu od taloga razluči, i zatim čistom rastavom vina izkušava; — što ovako biva:

Rečenu cěv do linie, koja se nahodi na zatvorenom kraju, napuni najprie tinkturom od lakma; zatim nalij u cěv

Digitized by Google

pozorno u miru šire (mošta) prie procèdjene, te tako izbistrene, koja medjutim još nije u zavrila, ili vina do linie 0. — Od kiseline, što je u širi il vinu, pocèrvenit će tinktura od lakma, što se dobro vidi na cèvi; sada češ u širu il vino, što je porumenilo, pozorno opet nakapati amoniakalnu rastavu (od $1^{389}/_{1000}$ pct. amoniakalnog saderžaja), i preobèrnuti cèv, koju si pèrstom najprie dobro zapušio, da se amoniakalna rastava po moštu il vinu jednako razlje; žitčinu (Flüssigkeit), koja bi na pèrstu ostala, otèrt češ na otvorenom kraju cèvi, da se opet u nju slije, da se od saderžaja koliko moguće manje izgubi.

Pošto se je rastava po moštu il vinu sasvim razlila, ako opaziš, da se je cèrvena boja pretvorila u ljubično-modru (violettblau), tad neka ti to znamenje bude, da si od amoniakalne rastave, za nasitit kiselinu, dosta nakapo; i sad češ iz stanja žitčine iznad 0 uviditi, koliko ima kiseline u moštu il vinu; n. p. ako je amoniakalna rastava dopèrla do linie 1, tad u vinu ili moštu imade 1 stotinka kiseline itd.

Opaziš li, da je žitčina, iza kako si već i amoniaka nakapo, i cèv prevèrnuo, još uvèk cèrvena, tad češ morati još od rastave amoniakalne nakapljivati dotle, doklegod se cèrvena boja nepretvori u ljubično-modru.

Ako je mošt ili vino od naravi cèrveno, tad češ ovu operaciu u toliko samo preinačiti: što češ staklenu cèv do dotle linie napuniti ne tinkturom od lakma, nego čistom samo vodom.

Ostala bivaju kao i gori, samo češ vino ili mošt svakiput, kad naliješ štogod rastave amoniakalne, izkušavat morati komadićem papira od lakma, što se dobiva u svakoj apoteki. Ako umočeni papir od mošta već nepocèrveni, tad je od amoniakalne rastave dosta već naliveno, i stališ žitčine u cèvi pokazuje u stotinkah, koliko ima kiseline u moštu il vinu.

Valja takodjer papir od lakma svakiput, kada se umoči, obrisati, jer papir ovaj i od vinove il širine boje poneš što može porumeniti; medjutim ovo se rumenilo može mokrimi pèrstovi sasvim obrisati.

U Zagrebu, 24. kolovoza (Aug.) 1845.

Andria Savinšeg,
vlastelin Metlički, član hory.-slav. gosp. družtva.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 11. Zagreb. Měseca Studenoga. **1845.**

Sadèržaj: Poziv. — Gnjilóća krumpira. — Věćanja sedme občinske skupštine: (F. Trexlerovo zvono hydrauličko, s prilikom. — G. Predlozi jednoga sučlana, koi se nije imenovao, *s opazkami uredničtva*, — H. O načinu, kojim narod u Serbii ovce od boginjah čuva. — I. Věst o skupštini naravoslovacah němačkih u Gradcu.) — Novo izabrani članovi začastni i dopisnici.

POZIV.

U sled objavljenja u lětošnjem 7. br. měsečnoga lista pozivaju se sva p. n. gospoda članovi, koji žele list měsečni dobivati po pošti, da bi izvolili tu svoju želju javiti tajničtvu gospodarskoga družtva, i zajedno družtvenoj kasi poslati 48 kr. u sr. u ime poštarine za cělu godinu.

Gnjiloća krumpira.

Hvala Bogu, nečujemo još od nikuda iz Horvatskei i Slavonie, da se je gdě ukazala kod krumpira gnjiloća, koja sad na način kuge obilazi sve gotovo dèržave europejske, dà i amerikanske. Ako li bi se gdě pojavila, molimo gospodu štioce, da bi nam to bèrže bolje javili.

Negovori se ovdi o onoj gnjiloći krumpira, koja već od nègda i svagdi običaje kadkada dolazit na světlo, n. p. kad krumpiru neprija zemlja, kad udari zlo vrěme, kad se krumpir zlo obdělava. Veće govorimo o onoj gnjiloći ili bolesti, koja se sad već od više godinah vuče po svih gotovo pokrajinah, i sve što je zemlja i vrěme različito a obdělavanje nejednako kako glede izměne i gnojenja, tako i

Digitized by Google

glede sadjenja i izkapanja. Nova ova bolest očituje se već time, što se krumpiru razboli cima (Kraut). Na gomoljih razboléla krumpira vide se manje veće hèrdjave pège, koža mu je s početka na tih bolnih městih gladka, nu poslě poněšto propadne, po svoj prilici zato, što se krumpir počima sušiti, a time okozičavi. Hèrdjave te pège udare tamo amo i na meso, najprie ono, što je pod kožom, a poslě sve dalje tja do srédine (sèrčine). Pège ove, kad se krumpir razrěže, nalik su na pège od mramora. Čim dalje prodru pège, tim više problědi razbolělo meso tako, da je najtmastii onaj kraj, koi se najposlě razbolio. Meso izopačeno nije više tako čvèrsto kao meso zdravo, i kad se gomolje t. j. zèrna metnu na suho i tamo čuvaju, nisu više tako tečna, pače kadkada se posve osuše. Pri gděkojih gomoljih meso sasvim poběli, tako da je nalik na mekan sir, a udara vèrlo neugodno. Metnuvši ga na zrak, meso ovo bèrzo i sasvim se osuši, i zajedno pocèrni.

Ovo su najobičnia znamenja ove tako razprostranjene bolesti. Medjutim nisu posvuda sasvime jednaka.

Věćanja sedme občinske skupštine.

(Nadalje.)

Prilog F.

Zvono hydrauličko (s prilikom).

(Izmislio g. Antun Trexler od Lindenau'a, 1. revisor kod kr. vèrhovne tridesetnice u Zagrebu, član našega i mnogih drugih artističkih družtvah.)

Makinom ovom ne samo što se mogu natapati glavice i bèrda, nego i presušivati močvare, ako se naime u pomoć uzme osobita jedna naprava (Vorrichtung, Apparat). Makina ova odlikuje se od drugih podobnih time, da se njom bez ikakvoga umětnoga mekanizma, već služeći se jedino parom (Dampf), kako trèba, postići može sila 20 pu-

Digitized by Google

tah veća, nego što je kod drugih sličnih makinah, i izliti u 30 minutah prěko 10 vedarah (akovah) vode.

Kako vidimo u kipu, razpada se naprava na dvoje, naime, u pèrvom se napravlja para, a u drugom se navodi para u zvono hydrauličko. Paru ćeš načiniti, ugrijući pećicu *e*, priredjenu baš u tu svèrhu. Ova je pećica od gvozdena lima (pleha), može se preměstiti, a iznutra je obložena opekami (ciglami). Dugačka je 3 stope i 9 palacah, široka 3 stope i 4 palca, visoka 3 stope i 7 palacah, Pećica ova trěba da ima žrelo, pepelnjak i do dvě oduške. — Kotlić za vodu *b*, od prilike kao balon, 3 stope u proměru (Durchmesser), počiva u željeznom košu. Na tom kotliću ima pipa *c*, na koju se dèrvenim lěvkom (Trichter) napušta vode, koliko trěba za tri sata. Na najgornjoj strani ima zaklopac *d*. Zaklopac ovaj pritište se vlakom (drotom), koi je na način šarafa iznad njega omotan. Na zaklopac ovaj izilazi suvišna para. Kad čověk hoće, da bude sila makine jača, tad pritišne šarafima *ee* vlaku nad zaklopcem; hoće li, da bude sila manja, a on popusti šarafe. Zaklopcem ovim sačuva se zajedno kotlić, da se nerazpukne. 9 palacah niže zaklopca nalazi se cěv bakrena *f*, debela 2 palca, kojom se napušta para i pomoćju hermetički načinjenih měšinah u zvono hydrauličko *g*, koje se nahodi do gornje pipe u vodi. Pipom *h* zatvori se kotlić, kad se napuni. Zvono hydrauličko takodjer od bakra, u proměru 3 stope i 3 palca, visoko 4 stope i 4 palca, imade dva poda. Na dolnji pod *i*, koi je iz nutra 4 palca od kraja, uklanja se nesnaga, pod pako *k*, koi je u srědini hermetički postavljen, ima zašarafljen okrugo zaklopac *l* od 5 palacah, na koi se voda napušta u gornju stranu zvona, kad se otvori pipa *m*. Kada se dakle zvono na stanovito město spusti u vodu, kada se priveže konopci na kuke *n*, koje se nahode na sve četiri strane, kada se cěvju *f* s kotlom hermetički sastavi, para pako s velikom bukom iztiče na zaklopac *d*, valja naj-

Digitized by Google

prie otvoriti pipu *o*, na koju udara voda, a poslě tek pipu *h*, na koju para sa svom svojom snagom navaljiva.

Prilog G.

Predlozi jednoga sučlana, koi se nije imenovao.

Obće je poznato slabo stanje gděkojega našega gospodarstva, čemu doskočiti jedina je svèrha slavnoga ovoga družtva. Da i ja kao član koliko toliko pripomognem, usuđujem se napomenuti:

1) *Što se tiče uvedenja bolje rogate marhe.* — Da plod kako živine svake vèrsti, tako i marhe rogate visi o negovih proizvoditeljih, otca naime i matere, to je prava živa istina, koju netrěba više dokazivati. Ako promislimo, kakovi su bikovi po naših selih, nemožemo se nimalo čuditi, žašto je u seljaka marha tako slaba. Gledajmo marhu gospodsku, gledajmo štajersku, gdě tele od dvě godine valja više, nego kod nas gděkoi vol od četiri godine. Pa zar se to nebi dalo uvesti i kod naših seljakah? — Da bogme, da bi se dalo, i polag moje misli najlaglje po bikovih, koje bi obćine — *sudčie* — dèržale. Neću reći, da upravo švajcarske velike, dok su nam krave male, nu ipak bolje nego dosada, te kad bi se zapomogli za veće krave, onda bi nam se valjalo postarati i za veće bikove.

2. *Što se tiče šumarstva.* Nas, koji smo u Zagorskih kotarih, sada već počimlju ostavljati dèrva, a što će biti do malo godinah? Skrajnje je dakle vrěme, da prie velike sile mislimo, kako da se zlo ovo ukloni. Polag moga mnenja moglo bi mu se poněšto doskočiti, kad bi se toliki naši pašinci nasadili dèrvetjem, potrěbitim za kolje u vinograde, naime pako jagnjedi. Vèrbe odviše kvari marha guleć ih, i objedajuć im mladice, s jagnjeda pako niti će gulìti niti objedati. Jagnjed raste bèrzo kao vèrba i zadovolji se prie zemljom nego ista vèrba. Šume pako, koje su dosad služile za kolosèke, mogli bi ostavit rasti za veliko dèrvetje.

Digitized by Google

3. *Što se tiče platnine.* U našoj domovini ima zemaljah tako dobrih, koje se mogu usporediti sa zemljami drugih dèržavah, ima zemaljah toliko, da često proizvode naše prodavati možemo u strane pokrajine. Ali u ovoj obèrtnosti struci zaostasmo žalibože na toliko, da malo imade u slavnoj ovoj skupštini gospode, koja bi iz horvatskoga ili slavonskoga platna nosila rubače. Odkuda to? Da bogme i mi sijemo lan i konoplju, nu neznamo s njimi postupati, neznamo ih fino urediti, neznamo presti, tkati, pa ako i znamo, ipak, dok fino dobijemo predivo, dok tanko spredemo, dobro satkemo i ubělimo, mnogo nas skuplje stoji, nego iz tretje ili četvèrte ruke kupljeno moravsko ili česko.

Granam ovim moglo bi se, kao što ja sudim, doskočiti:

Pèrvoj: Kad bi gospoda zemaljska (na koju se ovdi usudjujem obratiti) gledala, da občine nebudu bez novacah. Novci mogu se priskèrbiti iz arendiranja kèrčamah zimskih, po glasu novih dèržavnih zakonah, naime g. 1836 članka 6, §. 2, kao i ostalih občine hasnah, koje su samo několicini u rukah, polag čl. 9, §. 1. Ovimi novci mogo bi se, kako već rekoh, občini jedan ili ako trěba i više bikovah nabaviti, a za uzdèržanje neka se občina porazumě s kojim seljakom.

Drugoj: Kad bi se — na koliko seljaci opomenuti svaki za se nebi htěli učiniti, da se svi za nasadjenje s dèrvetjem prikladni komadi nasade — občinskimi novci pripravili jagnjedovi sadjenici, koji bi se opet obratiti mogli na korist občine.

Usudjujem se ovdi napomenuti još u kratko, da bi se ovakovimi novci s velikom hasnom uvesti mogla občinska rastila za voćke, pčele itd., nu sve da zavisi od gospode zemaljske.

Tretjoj: Kad bi gospoda članovi sl. ovoga družtva, kojim je znano, kako se redi platnina moravska i česka, podrobno priobćili: kakovo trěba da bude sěme, kakova zem-

Digitized by Google

lja, kako ju valja konoplji ili lanu prirediti, kako valja močiti, tući, mikati, da se više dobije fina prediva — kao i něke opazke pri predenju, tkanju i běljenju.

Opazka uredničtva. Na 1. Želěti bi do duše bilo, da se poboljša seljačka rogata marha po bikovih jakih, lěpa uzrasta i onake trage, u koje su svakolika ona svojstva, koja svět najviše cěni i ište. Nu iz tog brašna niti će bit, nit može da bude u nas hlěba, dok se nezadovolji predlogu živinskoga lěkara i nadzornika varmedske hergele g. Langa u br. 8. i 9. lětošnjega měsečnoga lista. Tad će se i družtvo gospodarsko pobrinuti svojim putem, da pri nabavljanju takovih bikovah u pomoć bude onakim okolicam, koje će bit učínile naredbah probitačnih, da se koliko trěba, kèrme s uspěhom sije. Neće škoditi, ako još ovo ovdi navedemo:

Imade gděgdi nuz potoke nizih (Niederungen), i nuz more zemaljah mlakovitih, gdě na obilatoj paši preplodne naplovine odgaja se marha velika i snažna (jaka); a tik ovih nizih i zemaljah mlakovitih imade krajevah visokih i měršavih, gdě je marha malena i slabačka. Ljudi, što živu u bèrdu, znadu često krave svoje pripuštati pod bika iz nizi. Nu sve to nehasni ništa; marha im je jednako slaba i mala. Izgube li ljudi, što živu u nizih ili krajevih mlakovitih, po poplavi il drugoj kojoj nesrěći podobar dio svog blaga, pa ako tad oni za volju obilate svoje paše i sěna berže bolje nabave zločeste marhe sa visokih stranah, to plod od ove marhe malo po malo, nu za cělo u četvèrtom kolěnu, stigne visinu, snagu i sva druga svojstva marhe, što živi u stranah mlakovitih. Izkustvo ovo potverdjuju sad već tolika stolětja.

Traga (pleme), bila makar koliko lěpa i snažna, izrodi se bèrzo, kad se u nemar pusti, kad neima dosta kèrme, ili kad se zlostavlja. Dobra pako kèrma, razumna něga (Pflege), pametno parenje (slučenje) čine, da iz marhe kukavne i kèršljave biva malo po malo nu za cělo traga vèrlo lěpa i snažna. Da bogme, da je bolje, da se tamo, gdě ima dobre kèrme i drugih potrěbah, nabavi odmah marha za naprědak (razplod.) To prie k cilju vodi, nego ako se gospodar više godinah mučiti mora. Toga radi lěpe i snažne bikove uvesti probitačno je ondi, gdě ima dosta dobre kèrme, i gdě se s marhom razumno postupa.

Na 2. Gdě se pašinci občinski nemogu žalibože zatèrti ili razdèliti, tamo neka se nasade dèrvetjem. Jedino mislimo, da bi preskupo bilo čuvati u početku dèrvetje od kopita, gubice itd. maršećje, ako to nije takovo dèrvetje, koje obećava sigurne i velike koristi, kao n. p. dud (murva). Nu i dud bi slabo naprědovao u zemlji, što je zaraštena travom. Jagnjed, istina, bèrzo raste, nu jagnjedovo kolje netraje dugo. Pa jagnjedu je město samo u vlažnoj (mokroj) zemlji.

Na 3. Drago bi nam bilo, kad bi nam gospoda članovi, kojim je stvar ta podobro poznata, priobćili, što znadu kako o ovoj, tako i o drugih

Digitized by Google

znatnih stvarih, zasečajućih u gospodarstvo, da ih tako možemo putem měsečnoga lista bèrže bolje obèlodaniti i razprostraniti. Oni pako članovi, kojim stvar ta nije dovoljno poznata, nu ipak žele poučiti seljaka, kako se goji lan i konoplja, kako li se moči, tuče, mika itd., mogu, ako imadu kad, u knjižnici našega družtva naći obilato blago podrobnih věstih i opisah, što se tiču ove obèrtnosti grane, sa svih dèržavah europejskih, gdě ona najvećma cvěta. Medjutim za razprostranit jezgru toga blaga, služit ćemo se i měsečnim listom i predavanji. I u istinu, mi bi u měsečnom listu nějto več o tom i priobćili bili, da se kod nas tako slabo kèrma nesije, što čini, da ima poslabo gnoja, a bez gnoja nije probitačno sijati lan i konoplju, koja zemlju iztrašaju, a ništa joj nevratjaju natrag. Sijmo najprie dosta kèrme, pa onda gojmo konopljiku, ulje, duhan itd. Nu dokle god nebude više kèrme, dakle i više gnoja, budimo zadovoljni, da nam zemlja podaje dosta hrane; jer žito je laglje privoziti nego platno, koje nam donosi Slovak na ledjih.

Samo se po sebi razumě, da mi ovdi govorimo samo proti gojenju lana i konoplje u veliko, i govorit ćemo dotlě, dok se nebude kèrma onako marljivo sijala, kao žito. Za one pako gospodare, koji lan i konplju sija za svoju samo potrěbu a ne kao tèrgovačku robu, slědit će naskoro u Predavanjih nauk kratak al shodan.

Prilog H.

O načinu, kojim narod u Serbii ovce od stroke (boginjah) čuva.

Čitao tajnik i čuvar družtva g. Dragutin Rakovec.

Pod ovim naslovom piše dr. Medović u Serbii u lětošnjoj »Podunavki«, prilogu k novinam biogradskim, sastavak jedan, koga ja evo priobćujem već i zato, što g. pisatelj i sám moli, da bi prosto njegovo objavljenje priobćio dalje svaki, koi ga štio, il za njega čúo bude.

Da čujemo dakle u kratko, što nam javlja:

Poslědnjimi zraci praštalo se s nami vrućeg lipnja (Jun). měseca sunce, kad prilikom lanjskoga kalamljenja (cěpljenja) kravjih boginjah po pověrenom mi fizikatu u srez Mlavski stigoh. U selu Boževcu večerasmo. Kao svuda u obće po okružju, isto tako me i ovdi kmeti bratinski, prostosèrdačno i gostoljubivo dočekaše, uljudno se sa mnom razgovarahu,

Digitized by Google

večeru mi usadljivajući. Pripovědaše i pitaše svaki, koi je što znao il želio. Zato je bio veseo i nedužan jedan, šaljiv razgovor drugi, nu u svakom razgovoru bilo je ako ne uvěk poněšto koristno, a ono ugodno.

Te tako pripovědaše mi izmedju ostalih sěd jedan starac, imenom Ilia Mèrković, kako je on od mnogih godinah ovce svoje od pogibelnih i toliko u nas običnih boginjah t. j. stroke sačuvao. Gotovo nebi čovèk věrovao, da je taj način tako prost, a zove se *konoplja!*

Konoplja, kao što je obćenito poznato, odlikuje se u dvě ruke, t. j. jedna, koja je bez sěmena i otvorenie boje (farbe), i onaka, koja je bojom zagasitia i sěmenom napunjena. Pèrvu iz tog uzroka naziva narod *bělojkom* ili *pèrvojkom*, drugu pako *cèrnojkom* ili *poslědnjojkom*. Bèlojka bere se oko sv. Ilie t. j. 20 sèrpnja (Jul.), cèrnojka okolo Gospoine t. j. 15. kolovoza (Aug.). Pa evo! ona *neplodna pleva* *), koja je kod bělojke na město sěmena, kaže Čiča Iliica, da čuva od boginjah.

Način, kako se srědstvom ovim služiti valja, u kratko je taj: da se medju rukama, ili na budi koi drugi način od bělojke oproštena pleva s mekinjami (posijami) měša, i do-

*) *Opazka uredničtva.* Ove su pleve osušeni končići (Staubfäden) i mošnjice (Staubbeutel) konopljike mužkospolke (der männlichen Hanfpflanze), koja praškom svoga cvěta oplodi ženska spolna uda konopljike sěmenite (sěmenonosne). Imade više vèrstah rastjah, u kojih se spolovi nahode razlučeni na posebnih stablih (strukovih) tako, da na jednom stablu (struku) sami su mužki, a na drugom sami ženski cvěti. Cvěti mužki zovu se mužkospolci, a ženski ženskospolci. Rastja pako, što uzdarže cvěte muškospolne na drugom, a ženskospolne na drugom stablu (struku), zovu se rastja dvokućka. Ovamo idu: od rastjah godišnjih (godišbenih, jednogodišnjih, t. j. što živu samo godinu danah) n. p. konopljika; od věkovnih (mnogogodišnjih, t. j. što živu više godinah) n. p. hmeljevina (meljevina); a i od dèrvetja n. p. topola (jagnjed jablan). Rastja, što su ovako otvorena, idu polag Linnéove sexualne systeme svakolika u klassu 22., zvanu dioecia.

Digitized by Google

dajući nĕšto malo soli daje pokraj druge hrane ovcam kao spomenuti lĕk.

U obće malo trĕba pleve ovcam davati. Po prepisu Čiča Iliice dosta je jedna ili dvĕ šake pleve na sto šakah posijah, koje on samo jedanput, pa ne više daje. Nu pleva bĕlojka proti bolesti, koja se počima razvijati, koja se razvila, dà, proti cvatućoj bolesti neima nikakve sile, nego jakost joj je u tome, što od bolesti čuva. »Pa evo, gospodine, načina, kojim sam ja dosad ovce si od boginjah sačuvao, pa još i sad čuvam. Hoćeš li, da mi vĕruješ, vĕruj; nećeš li, toliko mu i čini.«

Dà bogme, da je ovo, što sam ja dosad napomenuo, uzbuditi u meni moralo i nĕke sumnje. Nezadovoljan dakle i većih dokazah radi, te želeći doznati za pĕrvi početak sretnoga toga lĕka, upitam Čiča Iliicu dalje, kako je on do toga lĕka došao, eda li se osim njega i drugi tko njime služio, pa eda li se hvali, da mu je srĕtno pošlo za rukom? Na to mi Iliica odgovori: »jeste.« On je za taj lĕk čuo od nĕkog svog vĕrstnika, starca Jevte, koi je vĕrlo srĕtno na isti način ovce svoje hranio i čuvao, i tajnu tu iz ljubavi mu odkrio. Malo kasnie dozovem i starca Jevtu, i zapitam ga, šta on zna o tom načinu. Pa evo! što sam stranom od njega, stranom od drugih saznao.

Jevta prezimenom *Pantelić*, jedan je od najimućniih seljakah u Boževcu. On je lane, naime 1844 g., izmedju dva svoja sina imanje podĕlio, pa za svakoga pojednu kuću napravio, a ove kuće ne samo što su sad u selu gotovo najlĕpše, nego i najbolje. On je doznao za silu konoplje od nĕkoga Sime Paunića. On mi se, veli Čiča Jevta, tako hvalio, on me je poučio. Ja ga poslušah, svake godine ovcam plevu davah, pa hvala Bogu jedinome! nikad mi lipsale (ginule) nisu. Osim toga kako susĕdi Iliice, tako i susĕdi Jevtini nepamte, da je jednomu il drugomu ma jedna ovca od boginjah poginula.

Digitized by Google

Da se narod sèrbski i po drugih selih konopljom kao někim tajnim blagom služi, vidi se iz slědećega:

Počem sam ja za divnu silu pleve od bělojke u Boževcu doznao, izlazio sam dva měseca kasnie, t. j. měseca rujna (Sept.) prošaste godine u srez Mlavski u selo Oreškovicu, gdě su se kod ovacah boginje pojavile bile. Došavši onamo, tri sam stada bolestnih ovacah našao. Nu buduć da su gospodari ovce svoje već prie moga dolazka sami po svom običnom, da kako nevěštom načinu cěpili, neostade mi ino, nego im pokazati, kako valja věšto ovce cěpiti, a uza to priporučit im rečeno srědstvo, da ga pokušavaju. Pa šta je bilo slědstvo nauka moga?

Gdě je koi mogo, bèrzo i bèrže našào je plevu od bělojke. Svaki gotovo učini podrobno sve, što sam mu poručio, jer je narod naš u obće zadovoljnii, ako čuje za prost način, kog pozna, i koi ga nestoji mnogo truda, osobito kad mu u jedan mah pomaže, nego da mu kogod malo pomalo cělo blago apoteke izruči.

G. doktor navodi sad još několiko priměrah, koji svědoče, od kolike su koristi pleve od bělojke ovcam, kad ih napadnu boginje.

Ja pako, koi ovo polag želje g. dra. Medovića javljam, predlažem zajedno:

1) neka se gg. članovi potrude saznati, da li je taj lěk (način, srědstvo) i u nas gdě u običaju?

2) neka ga pokušavaju, te ako bi našli, da je dobar, nek gledaju razprostranit ga posvuda po svoj našoj domovini horvatsko-slavonskoj, dà i prěko njezinih granicah.

U Zagrebu, 24. kolovoza (Aug.) 1845.

Digitized by Google

Prilog I.

Vèst o sijanju suncokreta (Sonnenblume), gorušice (muštarde) i maka.

Na zapovèd nj. eks. biskupa zagrebačkoga, moga premilostivog gospodara, morao sam lètos samo za probu posijati sème od suncokreta, gorušice i maka.

Odlučim dakle u tu svèrhu tri rali, koje su pod jesen preorane bile, naručim sèmena u jednog tèrgovca ovdi, uzorem na prolètje drugi put, a kad sam dobio sème, tretji put njivu. Zemlja je dakle dobro pripravljena bila. Nu ja sam ju i dobro nagnojio. Suncokretu dao sam živinjega, gorušici perpèrhnutog govedjega i konjskoga gnoja, a maku komposta.

Ja dobiem sèmena, a eto ti u »Luni« sastavak jedan, kojim se preporučuje način, kako se može ne samo učiniti, da sème bèrže nikne i poraste, već i postići obilna lètina. Način taj je — sumporno-kiseli amoniak.

Zemlje, na kojih sam morao posijati uljana sèmena, bile su iztrošene, a i činilo mi se, da sam ih preslabo nagnojio. Toga radi zamolim g. apotekara Ladenhaufena, neka mi napravi sumporno-kiselog amoniaka. U tom amoniaku močio sam puna dva dana nèšto gorušičnog, o nèšto makovog sèmena, nu svako sème za se; dana pako 4. lipnja posijem jedno i drugo sème, pa si zabilježim, dokle sam posijo namočeno sème.

Suncokrete, kojih nisam močio u amoniaku, metnem d. 31. svibnja u jamice jednako daleke, pa ih sgladim prevratjenom dèrljačom (branom) i povaljam lakim valjkom.

Za dugim vrèmenom podjem da vidim što je? Nu kako sam se začudio videći, da gorušica i mak, kog nisam močio, slabo je niko, onaj pako, kog sam bio močio u amoniaku, da se gotovo ni pokazao nije.

Istina je doduše, da sam ja sème kasno dobio, jer je tèrgovac po njega tek u Beč morao pisati; nu to neima ništa, sème bilo bi niklo i moralo niknuti, da nije staro bilo. Evo opet žalostna priměra, kako se čovèk može pre-

Digitized by Google

varit kupujući sěme u tèrgovca bez duše. Nu i sve da je sěme staro (il nevaljano) bilo, to bi se sasvim time ono, koje sam močio u amoniaku, moralo bilo izkazati, da je istina, što piše »Luna«.

Meni se dakle vidi, da bi taj amoniak onda tek mogao unaprediti rastenje, kad bi se posijane njive njim polijale. Nu to se nemože zahtěvati od nijednog gospodara; uzmimo samo na um, da je oka (polić) sumporno-kiselog amoniaka po 30 kr. srebra.

Sěme može se močiti u amoniaku, ako su mu ljuske meke, da mogu uvlačiti vlagu. U ljusku tvèrdu nemože da prodre vlaga. Nu ako je ljuska i meka, nije zdravo svagda sěme močiti; može n. p. o sětvi udariti ružno vrěme, tad sěme ostane duže vrěmena vani, a amoniak mu pokvari moć klicanja.

Polag moga mnenja mogao bi se ovaj u istinu vèrlo dobar gnoj napraviti ovako:

Metni na zabitnom kojem městu u jame od 4 kubička hvata (klaftra) svojevine (Menschenkoth), a kada je jama već puna, 4 funte sumporne kiseline (funta je u fabriki samo po 8 kr. srebra). Tako ćeš se jevtino zadobavit gnoja, koi je vèrlo dobar, nu ne tako pogibelan kao sumporno-kiseli amoniak (ako se naime njim bez razloga i razbora služiš.)

Njive i livade okó Bregence tuste se već od više godinah ovakim gnojem, pa svi putnici, koji dolaze odanle, nemogu dosta nahvaliti plodnost tamošnjih zemaljah.

Zagreb 24. kolovoza (Aug.) 1845.

Leopoldo Philipp,
osrědnji provisor, član horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva.

Digitized by Google

Prilog K.

Vĕst o skupštini naravoslovacah nĕmačkih u Gradcu.

Čitao g. Stĕpan Köröskényi.

(Pokratjena.)

Slavno horvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo! Kao što su mnoga druga gospodarska družtva, n. p. toškansko, altenbursko, česko, koruško itd. odaslala bila poklisare svoje, isto tako i slavno horvatsko-slavonsko družtvo odpravi nas niže podpisane, da pozdravimo občinsku skupštinu naravoslovacah nĕmačkih, koja je bila měseca rujna (Sept.) godine 1843 u Gradcu.

Imademo čest evo javiti, kako smo izvèršili poslanje svoje. O vĕćanjih samih govorit ćemo samo u kratko, buduć da iz sedam tiskanih listovah, koji za vrĕme skupštine ove bihe izašli na svĕt, i koje evo čest imademo predati, vidi se dovoljno, što su uradile i občinske i pojedinih odsĕkah sĕdnice.

Na previšnojoj milosti — da slobodno velimo — ljubavi i skèrbi nj. c. visosti prejasnoga nadvojvode Ivana prama našoj horvatsko-slavonskoj domovini morali bi se tronutim sèrcem zahvaliti, nu gdĕ ćemo naći rĕčih, kojimi bi zahvalnost tu dostojno izjavili.

Njegova c. visost pitala nas je najprie, kakovo je duševno i tĕlesno stanje domovine naše, a poslĕ toga nas je svĕtovala i nagovarala, neka se živo pridružimo štajerskomu i austrianskomu gospodarskomu družtvu, neka i mi na občinske im skupštine šaljemo poklisare. — Nj. c. visost, kao što već jedanput u nezaboravljivom nam pismu od g. 1841, i sad nas opet pozva, da nek štajerskomu gospodarskomu družtvu šaljemo pouzdano sve želje, sva pitanja svoja. Kao da je ponovila lĕpe one rĕči pisma svoga: »*Sto smo kadri pomoći kao susĕdi, učinit ćemo drage volje bratinski.*«

Slušamo i ovdi glas dužnosti i sèrca si napominjući neobičnu uljudnost i dobrotu, kojom se pobrinù za nas nj. cks. general zapovĕdnik u Gradcu, feldcajgmajstor grof Laval Nugent, nĕgdašnji vele štovani podpredsĕdnik našega gospodarskoga družtva; kako je sve, što je mogo, učinio za nas; svagdi nam prokèrčio puteve; svagdi nam u pomoć bio savĕtom i činom. Ne samo imanja radi, što mu je kod nas, veće ljubavi radi, koju prema nam goji, zove

Digitized by Google

njega, ovoga tako obilato naderena muža, svaki Horvat, Slavonac i Dalmatinac, s někim ponosom i ljubavju zemljakom svojim.

Sad ćemo imati čest pročitat Vam iz dnevnika govore nj. c. visosti nadvojvode Ivana, nj. eksc. gubernatora na Štajeru, grofa Wickenburga, i gospode poslovodjah rečene skupštine naravoslovacah němačkih. Iz govorah ovih razumit ćete svĕrhu, duh, dĕlovanje i malo po malo sve većma rastuću obću hasnovitost ove prem učene skupštine.

(Poslĕ kako je pročito govore.)

Polag božansko-moralnoga reda ovoga svĕta svaki naprĕdak ljudski u svemu i svačemu izilazi samo iz pomanjih u početku, nu poslĕ po razlogu izobraženosti množajućih se, povećih družtvenih dogovorah, priobćenjah, skupovah.

Gdĕ neima gospodarskih družtvah, koja bi se sastajala i dogovarala, tamo biva često, da je u kojem kraju jedne i to iste zemlje najkorístnia koja stvar gospodarska u običaju već pó věka, a ljudi, što su samo četiri, pet satah (urah) daleko odanle, ni neznadu za nju, a kamo li dĕržave podaleke, kojim bi stvar ta mnogo koristila bila....

Štampa pako, a prie svega takovi sastanci družtvah gospodarskih, takovi dogovori, svako iznašastje, bilo na najdaljem otoku amerikanskom, najprie bĕrzo razglase, poslĕ toga protresaju, s pĕrvine, kako je i pravo, reseteju, izkušavaju, te tako već za malo godinah, kada se nadje, da je stvar ili u obće ili samo u stanovitih okolnostih dobra, postane takovo iznašastje velikim obćinskim blagom svegakolikoga čovĕčanstva.

A kakovim plodom moraju tek da urode takovi sastanci najučeniih ljudih iz svih gotovo dĕržavah europejskih, kao što su ovdi zajedno bili iz blizih i dalekih pokrajinah němačkih, iz Englezke, Švedske, Danske, Norvežke, Ruske, Francezke, Češke, Austrianske, Talianske, Ugarske, Horvatske itd. Od ono doba, odkad je neumĕrli Oken 1822 god. složio pĕrvu skupštinu naravoslovacah němačkih, kako su gorostasnim korakom naprĕdovale znanosti naravske!.....

Koliko su od pó věka, a osobito u novie doba, znanosti naravske uticale u gospodarstvo seosko, lĕkarstvo, fabrike, u sve zanate, u saveze izmedju dĕržavah, itd., tomu se svĕt čudom čudi i divi.

Digitized by Google

Duh znanosti nesamo što je gradove, podaleke zemlje; već je i najdalje světa strane, pače — što je najznatnie — narode, ljude jednoga drugomu posve blizu primako. Prie pó stolétja, dà još prie trideset godinah rugao se je svět kao kakvoj ludoj sanjarii, što sad u istinu jeste.....

Zato se radujemo nad tim naprédkom znanostih, i gledamo, da je i nam uživati plodove tudjih zemaljah.

Kad svi narodi napréduju, a jedan stoji na městu, budimo uvěreni, da on, sve ako se i čini, nestoji na městu, već u nazad ide, i pèrva je kaštiga, koja će ga postići, da će osiromašit, i da će ga drugi narodi prezirati.

Kad je nj. c. visost prejasni nadvojvoda Ivan prie 25 godinah zaveo štajersko gospodarsko družtvo, našlo se tamo ljudih, kao i danas kod nas, koji govoriše: »Bože moj, šta će to? — to će malo hasniti — hoćemo li, što imamo, bolje moć prodati? — hoćemo li izbilja više priraditi? — ta mi i sami znamo, što trěba k dobromu gospodarstvu i obilnoj lětini: »vèrlo mnogo gnoja itd.«

Sad pako poslě dvadeset i pet podinah, kolik je na Štajeru naprédak učinjen u poljodělstvu, — u gojenju marhe, — u sijanju děteline i drugih kèrmnih travah, — u gnojenju celinom, — u težanju vinogradah, u zanatu rakiaškom, — u poboljšanju plugovah i uživanju boljih težačkih orudjah; — kako se tamo pri istoj množini njivah i livadah podvostručila, dà potrostručila gnojna snaga; — kako se povekšala čista lětina itd.! — U kakom se licu ukazuju njive, vinogradi, marljivost seoskoga gospodara i nam i svakomu, koi je prie poznavao gospodarstvo seosko štajerske zemlje. Slobodno li kažem: »Sve to na veliku štetu i našu i Ugarske zemlje;« zašto Štajerska lako da sad netrěba ni polak onoga, što je odprie trěbovala od nas i Ugarske, lako da već nebi od vina i žita našega trěbovala baš ništa, kad nebi plodovah svojih davala tudjim zemljam.

Pa polag svega toga seosko gospodarstvo na Štajeru, kao što kaže nadvojvoda Ivan, tek počima naprédovati. Što će od njega nègda biti?

Věkovite uspomene dostojne rěči izustio je nadvojvoda Ivan o štajerskom družtvu u svom pismu od d. 20. svibnja (Maja) 1841 godine: »Dvadeset i tri su godine, odkad osvanù štajersko gospodarsko družtvo — dobro dugo

Digitized by Google

»vrême; — ako promotrimo poslědke njegova dělovanja, »nać ćemo da kako něšto — nu to je samo početak za bu»dućnost. —, Puno dobre volje, puno truda za razmèrsiti »misli, za pobuditi volju, za potaknuti na postojano udion»stvo i sudělovanje. Budalaština bi bila, kad bi sad već »uživati hotěli glavne plodove; — ovi su sačuvani za naš »budući naraštaj; — za njega se trudimo, za njega radimo. »Bog bi dao, te bi putem, kojim udarismo, stupao i on, »njemu će bit laglje. — Nama neostaje drugo, nego po»gled na ona vrěmena i platja u našem spoznanju, da smo »hotěli dobro, da smo se za to neprestano trudili, i da se »nismo oglušili onomu glasu, koga u naše doba naprědju»će čověčanstvo za svoje dobro na toliko načinah izjavljuje.«

U poslědnjoj velikoj skupštini novoizabrani članovi.

Začastni:

André Emil, savětnik gospodarski i šumarski u Beču;
Attems Ign. Mar., grof, eksc.;
Toresina-Vidoni, knez, u Milanu;
Pachta, grof, c. kr. gubernialni savětnik u Milanu.

Dopisnici:

Biava Samuele, prof. u Milanu;
Dossena Felice, prof. u Milanu;
Hlubek Franjo, dr., prof. u Gradcu;
Levenau Karlo, Edler von, tajnik c. kr. gospodarskog družtva u Štajerskoj;
Quarinoni, zemljoměrac u Milanu;
Šporer Franjo, nadzornik šumah u c. kralj. narodnoj brodskoj regimenti br. 7.

Pogrěške u prilici što je priklop ljena ovomu listu:

Na město:	čitaj:
hydraulicko:	hydraulično;
korvatsko:	horvatsko;
Nr. 10:	Nr. 11.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 12. Zagreb. Měseca Prosinca. **1845.**

Sadèržaj: Izvodi iz někojih pis. i věstih. — Pismo č. d. I. K. Müllera vèrhu čuvanja krumpira. — Pismo generalmajora Kempena od Fichtenstamm-a. — Rukopis čl. K. Kosa. — Dopis čl. S. Ivekoviča. — Věsti od podružnicah: A) Djakovačke; — B) Brezovičke; — C) Podravske, s opazkom osrědnjega odbora. — Věst o skupštini naravoslovacah něm. u Gradcu. Čit. Köröskényi.

Izvodi

iz někojih pisamah i věstih, koje su se u onomadnjih sědnicah osrědnjega odbora čitale i protresale.

I. Mnogo cěnjeni član dopisnik družtva našega, g. I. K. *Müller*, u Gmundenu u gornjoj Austrii, priobčuje nam u svom pismu od 28. listopada (Okt.) o. g. mnogogodišnjim izkustvom posvědočeni način, kako on običaje krumpire sačuvati. Evo ga: Naprave se odušne cěvi, dočim se na željezne karike od dva palca u proměru (Durchmesser) čavlom pribiju ili drotom privežu četiri na letve debele ko palac, jedna od druge jednako daleko; na svaku dvě stope debelu, dobro poravnanu vèrstu (Schicht) krumpirah polože se takove cěvi, na tri stope (Fuss) daleko jedna od druge, popřeko překo hèrpe; i ima se briga za to, da krajevi od ovih odušnih cěvih sa zrakom u pivnici (podrumu) ili barem medju sobom obće, dočim se drugimi odušnimi cěvmi medjusobno svežu.

Stvar ova nije tako skupa, kao što se na pèrvi mah čini, buduć da iste jedne cěvi više godinah služiti mogu i mnogo nestoje. Po propisu g. Müllera uzme se za željezne

Digitized by Google

karike pol palca široko, na tanko razkovano obručno gvoždje (željezo), od kojega 30 motakah, dugačkih devet stopah, ide na pol cente. Svaka motka daje 16—18 karikah. Nu od ovih karikah neuměsti se samo na svaki kraj od cěvi po jedna, nego se i u nutri na svaku tretju stopu metne jedna, da nebi težina krumpira sdropila tanke letve. Gosp. Müller je proračunao, da troškovi na vagan neiznose više nego 1¼ krajcare, ako se u obzir neuzme, da cěvi više godinah trajati mogu. Ovdi osobito do toga stoji, kako se krumpiri sgèrtju. Kod nas hilo bi najprobitačnie, kad bi se pravile hèrpe na dva hvata širine, jer su navadno i letve tako dugačke.

Što se tiče krumpirah, koji su već počeli gnjiti, gosp. Müller savětuje, neka se takovi krumpiri najprie dobro očiste, što je gnjilo na njima, izrěže, zatim ili na vinskoj ili drugoj zimskoj preši dobro izažmu, najposlě osuše i samelju, ili za kèrmu polažu.

II. Gospodin generalmajor *Kempen* od *Fichtenstamm*-a u Petrinji blagovolio nam je poslati několiko okah (polićah) kihre (Ziserl, Kichern), zajedno s naputkom, kako valja sijati i obradjivati i nju i još někoja druga bilja, koja se oko *Znatma* s dobrim naprědkom siju. (*Sastavak taj priobćit ćemo u budućem listu.*)

III. *Rukopis člana g. Karla Kosa.* Vrědni član družtva našega, g. Karlo *Kos*, nadzornik šumah na svih gospoštinah horvatskih preuz. gosp. grofice Elizabete Erdödy'ce predao je osrědnjemu odboru dioce svoje po imenu »Fingerzeig für croatische Waldeigenthümer und Forstmeister,« da se njim polag volje služi.

Dioce ovo toliko je, da ga nemožemo svega primiti u měsečni list, a gděšto samo priobćiti iz njega, mislimo, da bi suviše bilo, kad se nadamo, da će ga g. spisatelj sam obělodaniti tiskom. Nu već u napred činimo na dioce ovo pozorne sve one, za kojih ga je g. spisatelj napisao. G. spi-

Digitized by Google

satelj opisuje tužno stanje malo ne svih šumah horvatskih, koje su, istina, neizměrne al zapuštene, zanimajući toliko prostora bez ikakve koristi, i predlaže prost način, kojim bi se šume podići mogle. Nebi li mu pošlo za rukom, te bi probudio iza sna mnoge naše gospodare, koji za svoje šume baš nimalo nemare. Skrajnje je zaista vrěme, da se probude, da razborito uzdižu šume, i da iz ove lěpe glavnice, koju im tako reći narav sama pruža, vade vas mogući probitak.

IV. *Dopis sučlana g. Stěpana Ivekovića.*

Slavni odbore! Ja imam vinograd na zločestoj ilovači, poměšanoj poněšto s bělim prudjem, reko bi, da su mali pužići, nu u nas mu svět veli »kremenc;« u dubljini pako ima lapora. Vinograd ovaj kušao sam već poboljšati i gnojem — dèrnju (wegetabilischen Dünger) — i posijući u njega heldu (hajdinu); nu sve u zalud; svake mi je godine zločestii i manje dobiva mladje. Sad sam nakanio, koliko moguće, godiuu na godinu od svakoga tèrsa (loze vinove) za pedalj zemlje u dubljinu odkopati i u takovu jamicu metnuti gnoja komposta, koga sam d. 21. listopada (Okt.) sastavio iz dobre zemlje sa ledine, tako da sam na 10 vozih uzo 4 voza pepela sapunarskog i 6 vozih maršećega neprepèrhnutoga gnoja, kog sam opet naumio sred zime prekopati i na prolětje njime se služiti.

Buduć pako da ja isti način niti sam gdě čitao, ni vidio, bojim se, nebi li mi štogod više poškodio, nego pohasnio. Osobito pako strah me je pepela, nebi li se od njega grozdje osipavalo, da, ako bi taj način išto i koristio, nebi li sasvim time više pohasnilo, da se štogod proměni ili nadometne.

Usudjujem se dakle oprositi preuljudno slavni odbor, da bi izvolio ovo moje iztraživanje postaviti u měsečni list; a p. n. gospodu članove u tom poslu věšte, da bi izvolili mnenja svoja priobćiti dragovoljno kako meni, tako

Digitized by Google

i mnogim drugim, kojim ova stvar na sèrcu leži. — Mislim takodjer, da neće nepovoljno biti, ako obznanim, kako župnik Tuheljski i član ovoga družtva, g. Ivan *Markovič*, plotove gradi. Nadam se, da, kao god što ga ovdě naslěduju mnoga gospoda i seljaci, da će se tako naći i drugdě ljudih, koji se u to ugledali budu.

Uzme jagnjedovo kolje pod jesen ili na prolělje, metne ga u jamu, izkopanu pol lakta (rěfa) duboko uz vèrpcu (žnoru), i jedno od drugoga za 2—3 pèrsta posadi, zemljom zametje, uzduž malo više od zemlje i bliže vèrha k kolu škrobotinom poplete, i na vèrhu polag letve jednako priréže. Jagnjedina ovako posadjena, daje odmah s pèrvine dobar plot. Plot taj primi se ponajviše, marha ga neobjeda, a s vrěmenom dat će kolja, malo prostora zauzme, i vèrlo je očima dopadan.

Na Klanjcu 12. Prosinca (Dec.) 1845.

V. *Vésti od podružicah.* Ima već podosta vrěmena, što nam dolaze vésti od tri samo slavne podružnice, naime: *djakovačke, brezovičke i podravske.* Podružnica brezovička šalje nam uredno svaki měsec po jednu vést. Véstih ovih nismo mogli priobćiti dosad, jerbo nam već prie njih stigoše mnogi drugi sastavci, koje smo morali metnuti u list.

A) *Vést podružnice djakovačke.*

Preuzvišeni i presvětli gospodine biskupe i predsědniče, veleštovani odboru horvatsko-slavonskog gospodarskog družtva! Da se nebi iz dugog našeg mučanja vidělo, kano da je podružnica naša u revnosti za promicanje obćeg dobra popustila, za dužnost si smatramo glavnom odboru zasad toliko samo objaviti: da se mi naredno svakog měseca po jedanput skupljamo; da se broj naših podružničnih sučlanovah od sědnice do sědnice sve većma umnožava; da tim istim, čim novčana srědstva rastu, volja i želja se pri sučlanovih pojavljuje sve više i više koje časopisah, koje o gospodarstvu glasećih drugih knjigah nabavit si. Nadalje:

Digitized by Google

da smo i izišavša dosad i poslana nam Predavanja (zabave) za horvatsko-slavonskoga seljaka dragovoljno pozdravili i primili, i da bi želili, neka bi se ista Predavanja i nadalje izdavala. — Napokon za dokaz, u koliko smo radi i mi od naše strane doprinëti k postignutju obćekorisnih onih naměrah, koje si je slavno gospodarsko naše družtvo, a poglavito po visokom Vaše preuzvišenosti nastojanju, za načelo uzelo, evo u prilogu 3. sastavka od ovdašnjih podružničnih sučlanovah pismeno nam predana i u naših skupštinah čitana i to a) o proizvodu ulja ili zejtina od rëpice; b) o sëmenju bële rëpe; c) o kitajkom theu ili čaju, na znanje i povoljno upotrëbljenju u prepisu šaljemo.

U Djakovu iz glavne sëdnice dana 4. Kolovoza 1845.

(Sastavak isti o kitajskom čaju priobćili smo već m. ožujka o. g. na kratkom.)

Ulje iz sëmena bële rëpe.

Od nëkoliko već godinah, odkad sam smotrio, da je sëme bële rëpe u našoj okolici jako poskupilo, započeo sam sëme bële rëpe sam pribavljati, i svake godine toliko na primër posijati, koliko sam esapio, da mi za dojduću godinu dosta biti može. Tako postupajuć, sastavio sam preklani do jedan četvërt mërova ovakvog sëmena, daklem dobrano više, nego što mi je trëbovalo; od ovog sëmena ostalo mi je poslë dovëršitog lani uševa 8—9 funtih, i mislio sam, jeda li bi moguće bilo iz ovakvoga sëmena ulje takvo stastaviti, koje bi se moglo za užitak čovëčji trošiti.

Da bi se o tomu temeljito izvëstiti mogao, uzeo sam 8 funtih rečenog sëmena, dao sam ga u ovdašnjoj uljanici (Oel-Mühle) samlëti, i sastavito brašno u jednoj za ovu svërhu služećoj tavi (Pfanne) malo ugrijati, u prešu metnuti i ulje iztiskati; dobio sam indi od istoga sëmena nëšto više

Digitized by Google

od tri sajtluka iliti poldrugu holbu ulja; farba ovoga ulja je zelena i neugodna bila, zato poslao sam ga u Oseк jednomu ondě stanujućemu gospodaru, koi svake fele ulje vèrlo dobro znade razbistriti, koje kada bi učinjeno, izvěstio sám se dovoljno, da je ovo pokušenje meni podpuno za rukom izišlo, jerbo glede njegove boju, bistroću i sasvim ugodni miris isto ulje od uličnog ploda nadoknadjuje.

Istina jest, da gledeć na množinu potrošitoga sěmena, něšto malo ulja je izišlo, ali budućda je ovo pokušenje u malom učinjeno, nije se i podpuno niti izpresati moglo; kada pako proračunam, da od jednoga měrova sěmena poljske rěpice nedobiva se više, nego samo 18—20 funtih ulja, nenalazim baš veliku razliku, medju tim nije svèrha moja bila iztraživati množinu (količinu), veće samo sposobnost (kakvoću) ulja.

U Djakovu dana 23. Lipnja 1845.

Franjo Maurović,
provizor.

Od sěmena běle rěpe.

Ovih danah bio je kod mene Kranjac, koi je mnogovèrstna sěmena za prodaju imao, medju ostalimi nudio me, da kupim sěmena běle rěpe. Akoprem nisam trěbovao, opitao sam ga ipak, po što bi jedan lot dao, on je odgovorio, da niže od 6 kr. nemože dati. Hotio sam se dalje uvěstiti, je li i u varoši, gdě se svakojaka sěmena na izbor dobiti mogu, to sěme tako skupo, dao sam indi doniti iz dućana 4 lota i platio sam svaki lot po 4 kr.; uzeo sam za temelj samo ovu laganu cěnu, i nalazim, da jedna funta ovoga sěmena 2 for. 8 kr. košta. Najfinia kafa košta za sada kod nas 1 for. 48 kr., daklem sěme ovo istu kafu u skupoći nadjačiva; što je tome uzrok? ja sam uzeo vlastitoga sěmena běle rěpe jednu holbu, metnio sam ju na kantar (vagu) i čini na vagi upravo funtu, budući pako, da jedan měrov požunski bere 13 holbe, kada poračunam kroz gore spomenutu cěnu, vidi se, da jedan měrov ovoga sě-

Digitized by Google

mena 153 fl. 36 kr. košta; neizrečena škupoća! Nije li indi vrědnie ovim usěvom se baviti, nego li ma kojom drugom strukom gospodarstva?

Da je kafa kod nas skupa, nije ni za čudo, jerbo ona u podnebju našem neraste, niti nenapréduje; ali da je ovo sěme, koje svaki najslabii poljodělac lagano obilno sastaviti može, u našoj domovini tako skupo, nemogu se zadosta čuditi. Način pako sastavljanja ovoga sěmena naravski je i sasvim lagan. Evo način, kojim se ja veće više godinah služim i sěme ovo sastavljam.

Prie nego sěme u zemlju bacim, (budući da dosada ovaj usěv u malom samo prostoru upravljam,) dadem u tri različita roka zemlju dobro prekopati, zatim oko polovice měseca rujna (Sept.), kad je već tretji put prekopana zemlja, dadem najprie malo pograbljati, i tako bez svakoga daljega kopanja ili plivenja ostane ovaj usěv překo zime u zemlji zelen i veseo, na primer sve jedno, kao što i poljska rěpica: u prolětje počme na novo těrati iz zemlje, i okolo Ivanja iliti 24. měseca lipnja (Jun.) sěme uzori; onda se požanje i odmah na ponjavi (Kotze) omlati i sěme opet sastavi. Ja onim istim sěmenom sijem svake godine za plod i za jelo, poslě toga takodjer u jeseni za sěme dojduće godine; tim načinom se ja već mnogo godinah služim, i sěme toliko, koliko god mi je od potrěbe, sastavljam; prie pako nego sam ja to počeo, dogovarao sam se takodjer s mudrimi gospodari, koi u gospodarstvenom poslu mnogo čitaju, i oni nisu věrovali, da se ovo sěme na ovaj način sastaviti može; ali uvěstili su se zadovoljno, da pokustvo ovo nije badava učinjeno.

Zaista dobro bi bilo, da se naši poljodělci o tome ubavěste, i da město poljske rěpice samo bělu siju, jerbo ako ova skupoća podèrži, više će njim hasne jedno jutro ovoga usěva doněti, nego do sada 24 jutra drugoga makar kojega usěva. Ako pako cěna opadne, imat će veselje, da

Digitized by Google

su jednu struku gospodarstva poboljšali, pod koje su skupočom dosada toliko godinah uzdisali.

Obradjivanje pako sve jedno je, kano i poljske rěpe, niti se na jedno jutro više sěmena potrěbuje, nego poljske rěpice, samo to jošte mora se zabilježiti, da poljska rěpica navadno od polovice měseca kolovoza (Aug.) počima se sijati, běla pako rěpa, koja se za sěme sije, nesmije se tako rano priuzeti, jerbo buduć da plod ovoga sěmena većom stranom povèrh zemlje raste, ako je osobito jesen ugodna, jako udeblja, a buduć da se neokapa, niti neogèrta, k tome ako nadojde oštra zima, onda smèrzne i potrune, ako je pako lagana zima, onda miševi plod jako pokvare. U Djakovu dana 3. Kolovoza 1845.

Franjo Maurović,
providitelj.

B. *Vésti podružnice brezovičke.* Podružnica ova posla nam protokole od tri sědnice, koje su bile d. 8. rujna (Sept.), 28. listopada (Okt.) i 30. studenoga (Nov.) Iz protokolah ovih vidimo s velikom radostju, kako podružnica ova svojski naprèduje, kako se neumorno trudi, da skloni i seljake na pohadjanje skupštinah svojih, i kako joj je to već stranom i teglo za rukom, što dovoljno svědoče poslata nam imena onih, koji dolaze u skupštine, medju kojimi ima školnikah, sudacah seoskih, prisežnikah, španah i lugarah.

Nadalje javlja nam podružnica slědeća:

1. Svi članovi bez razlike misle, da je već skrajnje vrěme zabiti seljaku u glavu, od kolike je vrědnosti kukuruzovina (Kukuruzstroh;) da trěba brigu imati, da svět s kukuruzovinom bolje bude gospodario. Valja ju naime koliko moguće nizko obsěći, brižljivo čuvati, i za kèrmu kako valja pripravljati i polagati. A ne kao dosad napó samo pospraviti, pače svukoliku ostavit na polju, pa u nju natěrati blago, koje něšto objede, a ono drugo, što je najbolje ostavi, po čemu gotovo sva po zlu prodje.

Digitized by Google

2. Neugodno vrême ove godine škodilo je više pšenici golici, nego navadnoj. Toga radi po mnenju ove podružnice trebalo bi više nego dosad golice sijati, a i nadalje jednu vèrstu s drugom prispodabljati i motriti.

3. Bèrba (bratva) bila je lètos vèrlo slaba, osobito ako se prispodobi s bèrbom drugih někih krajevah. Požunac šire (mošta) je po 3 fr. do 3 fr. 20 kr. srebra, i vino je tamo obično za 30 do 40 kr. skuplje nego u Zagrebu i okó Zagreba.

4. Seljaci su ove godine mnogo više ozimine posijali, i više njivah za buduću jaru sètvu sprašili (preorali), nego makar koje godine dosad.

5. Kukuruz je ove godine prilično rodio, premda je prolètnje i lètnje vrême mokro i studeno bilo.

6. Prie několiko godinah pisale su novine, da je vèrlo dobro krumpir saditi na pleve na mèsto gnoja. Dva člana podružnice ove, da vide, je li to istina, sade sad već několiko godinah krumpir služeći se plevami na mèsto gnoja. A sad nam javljaju, da im je to vèrlo teglo za rukom, kako u suhoj godini, tako i ove godine, koja je vèrlo mokra bila. — Njivu valja 12 palacah duboko obraditi, krumpir 16 palacah daleko jedan od drugoga posaditi u jamice duboke 7 palacah, a u promèru (Durchmesser) 12″. U te jamice trèba najprie nasipati pleve, na pleve metnuti krumpir, a na krumpir opet malo pleve, i onda tek rupicu (jamicu) zagèrnuti zemljom. Kad se pokažu klice, valja ih pokriti zemljom, a kad i ovu prerastu, netrèba ih više pokrivati, već samo zakupičati t. j. obgèrnuti, i paziti, da zemlja okó batevja ostane rahla.

7. Dokončano je, da se ima nastojati, da se sataru uzki slogovi, koji su kod naših seljakah obično samo na 4 brazde, i da se s početka uvedu barem slogovi na 8 brazdah.

8. Prèporučuje se sijanje suncokreta (*helianthus annuus.*) Suncokret i dobra je hrana pčelam i živadi, i iz njega se vadi dobro ulje stolno i za gorèt. Nezahtèva mnogo ni nege, jer se može posijati i med krumpir i med druga rastja, koja se okapaju. Najposlè

9. Podružnica javlja, da je ona u *Frauendorf*, koje je mèsto postradalo od tuče (gràda), poslala milosèrdnu podporu s napisom: »*Sirotinji pomoći u potrèbòći ni mi se nekratimo polag moći.*«

C. *Vèst podružnice podravske* 1. Dana 18. rujna (Sept.) dèržala je podružnica podravska skupštinu svoju pod predsèdom prečastnoga g. kanonika začastnoga Adama *Zuvića*. Iz protokola ove sèdnice priobćujemo slèdeća:

a) Po pročitanom protokolu poslèdnje sèdnice zamet-

Digitized by Google

nulo je pitanje: koja korist izvire iz naših skupštinah, koja iz čeloga gospodarskoga družtva gledeć čověčanstva, gledeć domovine? — Na što je slědio odgovor: mala il nikakva. Sastajemo se, al zašto? U skupštinah naših govori se, čita se mnogo, — listovi měsečni izilaze na svět; — nu od svega toga samo mi, koji smo članovi, koji polazimo skupštine, vadimo korist, ako se služimo onim, što čujemo ili vidimo. Poljodělac pako, koi nam svim hlěba pribavlja, nezna od toga ništa. Bez dvojbe je, da je odviše mučno staroga poljodělca od stare navade odvèrnuti i što novoga naučiti: nu to barem može se postići kod mladeži školne, kad bi ju u tom podučavali u učionicah ravnitelji i naučitelji. U slěd toga bude dokančano: neka se putem predsědničtva horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva gospoda župnici, kojim dobro kako duhovno tako i tělovno zaufanog si puka na sèrcu mora ležati, pozovu: a bi naučitelje na pohadjanje skupštinah podružničnih nagibali i sa sobom vodili iz uzroka toga, da tamo pocèrpe prave temelje gospodarstva, da tamo po primèru drugih narodah temelje ove zasade u sèrca tanane děce. Nadalje, da bi se knjižica o gospodarstvu, prevedena nedavno na narodni naš jezik*) predavala u narodnih naših učionicah; da bi ravnitelji narodnih učionicah oštro prigledali, i isti osrědnji odbor stvar ovu k sèrcu si uzeo, ako želi, da se dobro domovine povekša, a podružnica da se uzdèrži.

b) Prirod kod nas u obće uzeto zločest je. Pšenica i raž na slamu jako, na zèrno posve su slabo izrasla. Ni lětno žito neće platiti truda gospodareva. Kukuruz (kukuruza) gledeć na lěto dobar je, nu inače slab. Zadnji na slamu dobar, nu zločestoga zèrna, odviše snětljiv. Jedino uzdamo se u heldu (hajdinu); nu i ovu nam je osmudio topli větar. Sasvim tim ako uteče mrazu, oslobodit će nas još najprie od glada. Da nam je glad već za ledji, svědoče najbolje oni naši seljaci, koji neimajući drugoga žita (žitka), zeleni kukuruz na peći, dà, na suncu već odavna suše i mlěti ga daju. Ovdi smo opazili i to, da neima ni žita, ni sěna, ni drugoga bilja, pače ni žira; paša je nezdrava, marha pogiba. Proti ovoj pogibeli, mislimo, da će najbolje biti, žilu na vratu pustiti.

c) Vinobratva kod nas nije se jošte počela: ali i onda, kad bude, tèrsodělac će nad njom gorke suze roniti, jer će sasvim malo dobiti vina, i ono malo bit će zločesto.

*) Po svoj prilici »Predavanja t. j. zabave za seljaka horvatsko-slavonskoga.« *Ured.*

Digitized by Google

Mnogi neće dobiti ni górnu podaću. Veći najposlè dio ove okolice pohodila je tuča (gràd), nu i oni, koji su prosti od toga zla, nehvale se ni najmanje sa svojimi goricami.

d) Pčele u prolètju i u lètu gledeć na rojenje bile su zločeste; nu sad su u jeseni gledeć na med vèrlo dobre. Centa je u nas po 14 for. srebra.

Opaske osrèdnjega odbora. Žalostno je doduše, da sl. podružnica Podravska ovako misli i o gospodarskom družtvu i o svemkolikom ovom poduzetju. Nećemo da se ovdi upuštamo u podrobno izbrajanje i pretresanje onoga, što je horv.-slavonsko gospodarsko družtvo doprinèlo k obćinskom dobru od postanka svoga sve do danas: već joj na tužbe i jadikovanja njezina odgovaramo samo na kratko zahtévajući od nje prim azno slèdeća:

1. Neka se ozirne na lèp primèr podružnice Brezovičke; neka joj neuzkrati barem onu zasluženu pohvalu, da je znala nagovoriti i skloniti školnike, sudce seoske, prisežnike, špane, lugare itd., da joj dolaze u skupštine, koje ovi ljudi pohadjaju drage volje i s velikim veseljem.

2. Neka vèruje našim rèčma, nu još bolje, neka sama propita, nije li istina, da je sl. podružnica Brezovička i zato, što se ovako slavno vlada, i što joj pojedini članovi tolikò ulažu truda, urodila mnogim zdravim plodom? što potvèrdjuje izmedju ostaloga ovaj dogadjaj istiniti: Predavanje pèrvo bude po obćinah podružnice ove pročitano. Gospodari i starešine, koji dosad malo mariše, idu li im dèca u školu, neidu li, odlučiše sad, da će ih marljivo tèrati u školu, neka se što skorie nauče čitati, da budu mogli Predavanja, koja su si nakanili nabavit sami, čitati i tumačiti više putah kod kuće čeljadi.

3. Neka promisli, da družtvo gospodarsko onolike vlasti neima, da bi moglo prepisati, što se ima predavati po školah seoskih; neka nezaboravi, da je osrèdnji odbor učinio, i da još čini pošteno i postojano sve, što se može postići pukim nagovaranjem, opominjanjem, podbadanjem i poticanjem; neka promotri iskreno i bez svake strasti, što je osrèdnji odbor već toliko putah javno kazao, naime, da bi on u poslu naučanja, kad bi mogao, kad bi mu pripadala vlast, volio udariti dalekim, nu blagim i sigurnim putem, nego prèčcem, kojim se ponajviše cilj promašuje i nauk silom nametje.

4. Neka nimalo nedvoji o dobroj volji osrèdnjega odbora, komu nebi ništa tako milo bilo, već kad bi iznenada opazio, da se sl. podružnica natiče s njime, dajući od sebe lèpih, krèpkih primèrah i dokazah žive, dobre volje.

Sad pako hvala, sèrdačna hvala sl. podružnici: djakovačkoj, brezovičkoj i podravskoj, od kojih nam gotovo jedinih dolaze već od dulje vrèmena vèsti. Ostale podružnice molimo, da bi se ugledale u njih, da bi nas opet podupirale u našem obće koristnom nastojanju, da bi sa sebe stresle onu hladnoću, koja je uzrok, da sl. jedna podružnica, koja je, kako znamo, već ustanovljena, još ni dan danas s osrèdnjim odborom, te tako s glavnim družtvom, u savez stupila nije.

Vèst o skupštini naravoslovacah nèmačkih u Gradcu.

Čitao g. Stèpan Körösкényi.

(Konac.)

Zato i opet velim: ostati stojeć na mèstu, kad napredуje ne samo susèd, već i svaki izobraženi narod europej-

Digitized by Google

ski, to bi već toliko bilo, kao *ići u nazad.* Sirotinja bila bi pèrva kaštiga, koja bi nas postigla, a druga u očiuh onoga, komu je do poštenja svoje domovine, još veća kaštiga bila bi, što bi nas prezirao i susèd i svaki drugi narod.

Al dužnost naša i poštenje domovine naše hoće i to, da i mi u obćenitu blagajnicu znanja i nauka koliko toliko — k obćenitoj sgradi znanosti s početka, ko što veli Schiller, zèrno po zèrno, a malo po malo kamen po kamen doprinesemo. Budimo čedni, nu ne prečedni. — Nemojmo misliti, da u prostranom krugu družtva gospodarskoga neima gdèkoi gospodarski običaj, dà i gdèkoje težačko orudje, za koje bi nam se inostranci zahvalili, kad bi ih obznanili svètu.

Toga radi podupirajmo iz petnih žilah gospodarsko naše družtvo! Nemojmo zahtèvati, da ono odmah urodi Bog zna kakovim plodom, nemojmo klonuti sèrcem, *dèlujući odmah na sadašnjost,* a prie svega *na bližnju budućnost.*

Da čujemo i ovdi, što govori priatelj čovèčanstva i izkusni mudrac, nadvojvoda Ivan: »Svagdè, gdè se što stvara i zametje, ima težkoćah; ove se mogu svekolike nadvladati, samo nek su vodje složni — nek je iskrenosti i poštenosti — uztèrpljivosti i pameti — ozbiljnosti i postojanosti, udarajući vazda blagim, makar i daljim putem, koi vodi k cilju.«

A sad nismo li dužni — ako nećemo, da nam svèt rekne, da smo vèrlo nezahvalni i nedostojni — nismo li dužni iz svega sèrca zahvalit se predsèdniku gospodarskoga našega družtva preuzvišenomu gosp. dostojanstva banskoga naměstniku, biskupu zagrebačkomu, Jurju Hauliku? — nemoramo li prosto i golo, ko što je istina vazda, spomenuti barem nèšto od onoga, što je odmah, kako je nastupio biskupiu, i poslè, kako je utemeljio družtvo gospodarsko, učinio medju nami, da promakne gospodarstvo? — Nije li toliko putah obćeći i razgovarajući se s nami, nije li već više godinah u govorih, kojimi otvora skupštine gospodarske, a još više udarajući glasom u rèči, kao duhovnik, vèrhovni pastir, priatelj čovèčanstva i poljodèlstva, iskreno se izjasnio, kako čezne za slogom medju nami, za mirom u domovini, za tihimi zabavami života seoskoga!!

Pa nije li, odkad je nastupio biskupiu, u velikoj svojoj razkošnoj šumici Jurjevcu, polag svoje poznate pameti dostojne poslovice: »*utile miscere dulci*« (skopčati koristno s ugodnim), jednako neumorno nastojao, da nam metne pred oči, što je skupa i najugodnie i najkoristnie; pa neće li tu svèrhu malo po malo i postići? Ako već sada nije, a ono

Digitized by Google

do malo godinah bit će ona razkošna šumica jedna od najvećih i najlĕpših u carevini austrianskoj, a koliko čini tamo na više stotinah jutarah za poljodĕlstvo?

Oko iste one daleke, osamljene tako zvane »tihe kolibe« ima dobro uredjen razsadnik — ima voćakah iz svih pokrajinah carevine austrianske.

U našoj domovini, koliko znamo, nitko negoji hmelja, premda pri padajućoj sve više žitnoj cĕni hmeljevina, koja u nas pusto raste, živo nas opominje na gojenje hmelja. Predsĕdnik naš dobio je lani 9 centih, a lĕtos 11 centih hmelja na 3½ rali po 1200 četvero-uglastih hvatih, i hmelj taj njegov može se slobodno uzporediti sa českim. Centa bila je lani po 100 fr. sr. a lĕtos je još skuplja. Do mala izić će izpod tiska na svĕt naputak, kako valja hmelj gojiti, koliko li gojenje njegovo radnje i troška zahtĕva.

U Jurjevcu ima nadalje velik pčelinjak. U tom pčelinjaku nahodi se čovĕk, koi je nĕgda u službi i nauku bio kod gospodara i pčelara na glasu barona Ehrenfelsa, kojega pčelovodstvo imadosmo priliku viděti u Maidlingu kod Beča. Čovĕk taj trudi se tamo po noviem načinu gojiti pčele.

Ima već više godinah, što se u Jurjevcu nabavljaju i sade dudići (murvice) sa svih stranah carevine austrianske, da se tako prispodabljajuć nadje, koje vĕrste u nas najbolje uspĕvaju. Vĕrsta jedna po imenu *morus multicaulis*, tako je, kažu, tananoga listja, da se njim mogu do dva puta kukci (bube) odhraniti. A sada se tamo gradi kuća, u kojoj će na godinu vĕrlo vĕšt čovĕk iz najboljega kraja talianske zemlje proizvoditi, presti itd. svilu po načinu najboljem.

A na njivah u Jurjevcu, gdĕ poljodĕlstvo napreduje od godine do godine, pokušava i prispodablja se neprestano u veliko i malo. *Prispodobiva kušanja, na takova, koja se često ponavljaju*, i to na istoj jednako nagnojenoj njivi, ne samo što poučavaju, ne samo što ukidaju predsude kod nas izobraženih gospodarah, već kod neizobraženih gospodarah — *kod istih seljakah*, pače i kod nepriateljah svake novosti, radjaju i nehotice pĕrvu volju k uměrenim razboritim novostim i pĕrvo pouzdanje u njih.

A ova velika razkošna šumica i poljodĕlstvo s različitimi travami i biljem, s postavami (Glashäusern), sa stajami (štalami), s makinom za mlatiti, novim težačkim orudjem, s parnom makinom za kĕrmu, dà, najtvĕrdju kukuruzovinu, s kušanji svake vĕrste, samo je pó ure daleko od Zagreba pokraj velike bečke ceste, otvorena svakomu.....

Utile miscere dulci. Najsavĕršenie poljodĕlstvo, tako re-

Digitized by Google

ći uzor zemljodělstva jest vèrtlarstvo, od kojega se poljodělstvo istina, uči, nu za kojim samo iz daleka stupati može t. j. *ako dobro proračuna i promotri korist svoju*.....

Tu ima lěpih dèrvácah, tu ima krasnoga dèrvetja iz bližnjih i dalekih krajevah horvatskih, dà iz svih pokrajinah carevine austrianske i tudjih zemaljah...

G. 1840 u gornjem Optuju poslě skupštine podružnice tamošnje štajerskoga gospodarskoga družtva, kojega sam i ja u ono vrěme članom bio u dvadesetu godinu, napije nadvojvoda Ivan za obědom zdravicu: »Da Bog poživi Horvatsku i Slavoniu i njihovo buduće gospodarsko družtvo!« Na što ja odgovorim: »Istom se zametje, i vaša c. visost može svojim premilostivim savětom i potaknutjem mnogo doprinèti, da se što skorie porodi.« .... Kad sam ja god. 1841 n. c. visosti javio, da smo zaveli naše gospodarsko družtvo, poslà mi ona po vlastelinu Sauričkom g. Ulmu na dar našemu družtvu sve, što je štajersko gospodarsko družtvo od postanka svoga tiskom obělodanilo, i zajedno pismo na mene, koje se tiče naše domovine, i koje, kad god na njega pogledam, uzdiže i krěpi dušu moju. Po mojoj smèrti stopèrv ostavit ću ja onu svetinju našemu gospodarskomu družtvu....

Sadèržaj

godine četvèrte 1845.

Ufanja osrědnjega odbora k novoj gódini	1
Posao natapanja	»
Nova područnica (*Brezovička*), izvadak iz njezinih zakonah, i věćanja skupštine pèrve	3
Věsti od podružnicah: Ludbrežke (sada Podravske 1.) Zagrebačke; —	4
O gledanju (gojenju) marhe, od *M. Langa*	9
Prezanje marhe rogate, podkivanje volovah, parenje kèrme, od *L. Filippa*	«
Primětbe uredničtva	12
Oglasi: Zore Dalmatinske i Predavanjah za seljaka horvatsko-slavonskoga	16
Občinska veljačna skupština odgodjena	17
Věćanje osrědnjega odbora u sědnici dana 12. veljače	«
Darovi p. n. gg. *Radičevića, Trexlera, Langa, Veselića, E. Zdenčaja* i *S. Matkovića*	«
Věsti od podružnicah: Djakovačke, Ludbrežke, Zagrebačke, Brezovičke	18
O gledanju marhe, od *M. Langa* (nadalje)	22
Kuga marvinska, od *istoga*	24
Ognjica slezenska, od *F. Veselića*, i primětbe *T. Ferića od Hudoga Bitka*	27
O cěplljenju vinove loze (tèrsja), od *K. Štivalića*	29

Digitized by Google

Izgledna gospodarstva za seljake 32
Kèrtovine . . . . . «
Darovi p. n. gg. *K. Rössnera, I. Zechentnera, I. Schapera, I. N. Müllera, Fr. Požega* . . . 33
O cèpljenju vinove loze, od *K. Štivalića* (konac) . 34
Kako se diže živi plot od glogovine, od koje li je koristi? Od *I. Schapera* 36
Makina g. *Trexlera od Lindenau*'a za sèćku sèći . 39
Izvèstje i predlog, od *I.* . . . . . «
Opazke na to 41
Izvèstje *Lj. Farkaša-Vukotinovica* o čitanju Predavanja pèrvoga u obćini «*Okoli*» 44
Pitanje marhe u Koruškoj 47
Posao natapanja. (V. Šimrak u Talianskoj). . . . 49
Šumska pašnja, od *K. Kosa* . . . . . »
Mlin za grozdje (s prilikom) 53
Nauk o duhanu 55
Odgovor na prigovor, od *S. Ivekovića* 62
Konjska kèrma 63
Zimski krumpir 64
Vèćanja osrèdnjega odbora u sèdnici d. 27. travnja . 65
C. kr. gosp. družtvo za Kranjsku poziva na svoj sabor, a naše odabere dva poklisara . . . . . »
Pismo *V. Neumanna* u poslu svilarstva . . . . »
Vèsti od podružnicah: *Brezovičke* i *Zagrebačke pèrve*, i opazke osrèdnjega odbora 66
Predlog jednoga sučlana, da se nek utemelji učionica poljodèlska i opazke osrèdnjega odbora . . 68
Predlog *Dr. Rakovca* u obziru većega razprostranjenja družtva gospodarskoga po Slavonii 69
O gledanju marhe, od *M. Langa* (nadalje) i opazke izvèstnikove . . . . . «
Izvèstje *S. Ivekovića* o čitanju Predavanja pèrvoga u *Tuhlju* i na *Klanjcu* i opazke sastavitelja Predavanjah . «
Nauk o duhanu (nadalje) 76
Vèćanja osrèdnjega odbora u sèdnici d. 15. svibnja . 81
Pokloni g. *E. André*'a . . . . . »
Pismo g. majora *Sabljara* Dr. *Rakovcu* 82
Poklon g. *Penjića* 83
Izvèstja g. V. *Šimraka*, i ujegov povratak iz Talianske . 84
Izvèstje podružnice Djakovačke (svilarstvo, pčelarstvo i tegleća marha u Slavonii) 89
Objavljenje obćinske skupštine 97
Gospodarskomu družtvu dato dopuštenje, da može list mèsečni pošiljati po pošti . . . . . »
Prèporuka g. V. *Šimraka* 98
Vèćanja osrèdnjega odbora u sèdnici d. 15. Svib. (konac) . »
Izvèstje podružnice Podravske 1. . . . . »
Izvèstja podružnice Brezovičke 99
Vèćanja osrèdnjega odbora u sèdnici d. 26. lipnja . 102
Pismo c. kr. gospodarskoga družtva za Kranjsku (s kolovràtom českim) . . . . . »
Poklon g. *Ladenhaufena* 103
Vèst podružnice Brezovičke . . . . . »
Nèšto o brèskvah i njihovom odgojivanju, od I. *Barbarića* . 104
Izkustvo jednog starog gosp. o poljskoj systemi. Od... . 105

Digitized by Google

Obdělavanje vinogradah u Moslavini, od I. *Stephány*'a . 109
Věćanja osrědnjega odbora u sednici d. 26. lipnja . 113
Šumarenje u Horvatskoj, od I. *Panznera* . . »
O sijanju lucerne, od I. *Stražničkoga* . . . 117
O gledanju marhe, od M. *Langa* (nadalje) . . 121
Topinambur, od A. *Ladenhaufena* s opazkom K. *Klinggräffa* 122
O tako zvanom kitajskom čaju, od A. *Ladenhaufena* . 125
Nauk o duhanu (nadalje) 126
Ponuda službe 128
Věćanja sedme obćinske skupštine . . . 129
Izvěstje o upravljanju 132
Izvěstje o kasi 139
Popisi: časopisah; kalendarah i lětopisah; knjigah poklonjenih i kupljenih; tvorilah i makinah poklonjenih i kupljenih; medaljah, kipovnih prikazanjah, poklonjenih i kupljenih 140
Imena novih članovah redovitih 143
Věćanja sedme obćinske skupštine (nadalje) . . 145
Opazke vrhu težanja livadah rukotvornih i sijanja rěpice u kraljevini lombardsko-mletačkoj, od V. *Simraka* . »
O gojenju pamuka u državah austrianskih, od Iv. K. *Taubnera* 153
Priobćenja g. A. *Savinšega* 157
Kiseloměr dra. Ottona, od A. *Savinšega* . . 159
Poziv na članove, koji žele list měsečni dobivati po pošti . 161
Gnjiloća krumpira . . . . . »
Věćanja sedme obćinske skupštine (nadalje) . . 159
Zvono hydrauličko (s prilikom), od A. *Trexlera* . »
Predlozi jednoga sučlana, koi se nije imenovao i opazke uredničtva . . . . . »
O načinu, kojim narod u Serbii ovce od boginjah čuva, čitao Dr. *Rakovec* 164
Věst o sijanju suncokreta, gorušice i maka, od L. *Philippa* 168
Věst o skupštini naravoslovacah němačkih u Gradcu, čitao S. *Köröskényi* 170
Imena novih članovah začastnih i dopisnikah . . 173
Izvodi iz někojih pisamah i věstih, koje su se u stražnjih sědnicah osrědnjega odbora čitale i protresale . 174
Pismo I. K. *Müllera* vrhu čuvanja krumpirah . »
Pismo generalmajora *Kempena* od Fichtenstamm-a . 175
Rukopis člana Karla *Kosa* . . . . . »
Dopis člana Stěpana *Ivekovića* 176
Věsti od podružnicah 177
A) djakovačke: (Ulje iz sěmena běle rěpe, od Fr. *Maurovića*; — Od sěmena běle rěpe, od istoga . »
B) Brezovičke, ... 181
C) Podravske, s opazkom osrědnjega odbora . . 182
Věst o skupšt.ni naravoslovacah němačkih u Gradcu, čitao Stěp. *Köröskényi*. (Konac) . . . 184

Digitized by Google

LIST MĚSEČNI

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva.

PETA GODINA.

1846.

U ZAGREBU.

Tiskom kr. povl. narodne tiskarnice Dr. Ljudevita Gaja.

Digitized by Google

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 1. Zagreb. Měseca Sěčnja. **1846.**

Sadèržaj: Osma občinska skupština odgodjena. — Pismo začastnog člana g. André'a. — Trummerovo dělo na prodaju. — Věst podružnice Brezovičke i Zagreb. pèrve. — Anis, komorač, papric i slani grah, od g. generalmajora Kempena od Fichtenstamma. — Vile i plug dolnjak. — O gledanju marhe (nadalje) od M. Langa. — Nauk o duhanu (nadalje). — Opomena. Što se dotiče razašiljanja měsečnoga lista.

Osma občinska skupština odgodjena. Osme občinske skupštine horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva neće bit prie měseca kolovoza (Aug.) o. g. i to poradi istih onih dobro promotrenih okolnostih, koje su uzrok bile, da se ni lanjska veljačna (Feb.) skupština obdèržavala nije.

Pismo g. André-a. Vele cěnjeni začastni član horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, gosp. gospodarstveni savětnik Emil *André* u Beču, časopisa »Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen« dosadašnji, a časopisa »E. André's neue oekonomische Zeitschrift« odsadašnji urednik, javlja u svom pismu od 20. prosinca (Dec.) p. g., da je on na se uzeo ravnanje u slavnoj varmedji varašdinskoj nahodećih se grofa Franje *Draškovića* gospoštinah *Zelendvora*, *Opeke* itd. Věst ova bit će ufano vèrlo mila svakomu, kome je stalo do naprědka gospodarstva našega.

Novo dělo na prodaju. Tajničtvu družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga predana su 24 komada od děla »Classification der Rebensorten von Fr. *Trummer*,« s tim nalogom, da ih razprostrani medju priatelji pametnoga vinarstva. Komad je po 1 for. u srebru.

Digitized by Google

Vésti od podružnicah, čitane u sědnici osrědnjega odbora na dan 20. *sěčnja* (*Jan.*)

Vést podružnice Brezovičke o svojoj sědnici, koja je bila dana 29. prosinca 1845. g.

a) Na zametnuto na str. 164 měsečnoga lista p. g. pitanje: da li je način onaj, kojim narod u Serbii ovce od stroke (boginjah) čuva, poznat gděgod i u našoj domovini horvatsko-slavonskoj? odgovaramo: da taj način u okolici Brezovičkoj nigdě nije poznat. Nu mi ćemo polag želje, izjavljene u měsečnom listu, pokušavat ga kod ovacah sl. gospoštine Brezovičke.

b) Zimski usěvi u okolici Brezovičkoj dobro naprědуju, premda je kasna jesen mokra bila. Podèrži li i zimi zločesto vrěme, te ako nas izdade ozimina, gledat ćemo, da seljak posije što više jarine.

c) Englezi počeli su u novie vrěme tako zvanimi vilami (Spatengabel, Gabelspaten) dolnju zemlju mekotiti. I podružnica Brezovička pokušavat će to na prolětje, i ostavit će izmedju dva i dva sloga pojednoga, na kojem neće dolnju zemlju vilami mekotiti, da tako vidi, koja i kolika je razlika izmedju jednoga i drugoga obdělavanja. Podružnica Brezovička jedino žali, što nije to već jesenas mogla pokušavati, zašto sad je imala lěpu priliku osvědočit se, kako bi na to dělovala bila zima.

d) Evo priměra, iz kog se vidi, koliko je probitačnie zemlju dublje obradjivati. Sučlan jedan podružnice ove dobio je lětos na *dublje* nego *obično* umekotjenoj, nu nenagnojenoj i měršavoj zemlji više krumpira, nego na drugoj nagnojenoj, pače i na vèrtu (u bašći).

Vést podružnice zagrebačke pèrve iz njezine sědnice, koja je bila na dan 19. sěčnja o. g. — Vést ova sadèržava najprie mnoge predloge i opazke, koje se tiču upravljanja. Na ove predloge i opazke nije osrědnji odbor ništa odlučio. — Poslě toga sadèržava ista vést razpravu jednu, u kojoj se

Digitized by Google

razìskiva, da li je probitačnie pšenicu rano il kasno sijati. Povod ovoj razpravi dade član jedan iste podružnice, koi je u sědnici tvèrdio, da je bolje pšenicu kasno sijati, navodeći više primèrah, kojimi se je trudio dokazati, da je pšenica posijana měseca studenoga (Nov.) i bolje urodila i čistja bila, nego li pšenica, ranie posijana. — Nepodje mu istina za rukom osvědočit nikoga o dobroti kasnie sětve, nu svi, koji su bili u skupštini, rekoše, da nebi škodilo stvar tu pokušavati.

Podružnica zagrebačka priklopila je jošte vésti ovoj kratak izkaz svega, što je lětos na družtvenih zemljištih posijano bilo, zatim kako je koje rastje naprědovalo i několiko izgledah duhana sultanca u perju i u smotkah (cigarah). Izgledi ovi pokazaše, koliko je laglji od običnoga duhana sultanac već i sada, gdě je jošte tako mlad.

Aniš, komorač, papric i slani grah.

Od g. generalmajora *Kempena* od *Fichtenstamma*.

Javili smo već u br. 12. měsečnoga lista p. g., da je gospodin generalmajor u Petrinji *Kempen* od *Fichtenstamma* blagovolio nam poslati několiko okah (poličah) slanoga graha (kihre) i zajedno pismeno nam obznaniti, kako svět oko Znaima sije *aniš, komorač, papric* i *slani grah*. Sastavak njegov priobćujemo evo i štiocem našim:

Aniš (onliz, lat. *pimpinella anisum*; něm. *Anis*). Svět oko Znaima, kad hoće da sije aniš, sije ga na zemlji ili lětnjoj ili pripočinutoj, t. j. pèrložini, i to ovako: kako požanje oziminu ili jarinu, odmah pod jesen njivu lětnju ili pripočinutu prekopa ili željeznim plugom duboko uzore. To isto učini u veljači prie sětve, nu negnoji zemlje, zašto aniš u nagnojenoj zemlji rad pocèrni. Kad nastane jugovina t. j. taljivo vrěme, naime na koncu veljače ili na početku ožujka, uzme sěme, te ga rědko izmed pèrstah, koliko već može uloviti med tri pèr-

Digitized by Google

sta, sije po tihom vrěmenu, prie nego što je njivu pobranio (pozubio) branom. Kad posije sěme, pobrani njivu. Na ral ide četvèrtinka sèmena. Prie nego što nikne, ogrebe zemljanu koru željeznimi zubačami, grumenjc pako, ako ga gdègod ima, stuče i smèrvi. Kad sěme nikne i ode u tretji list, oplije korov i po dva, tri puta, naime svake trętje, četvèrte nedělje, ako bi se odviše širio. Aniš počima cvasti na koncu sèrpnja (Jul.), a zoriti na koncu kolovoza (Aug.) měs., kad sěme stane cèrniti. Tad stabla zajedno s korěnom izčupa, složi ih u snopiće, koji se mogu obuhvatiti palcem i kažiputom jedne i druge ruke, a više njih sveže u snopove, podobne zobenu snopu, te ih uveze u štagalj. U štaglju metne snop po snop na takovo město, kud promahuje zrak, po vedrom vrěmenu suši ih na suncu, a kada su lěpi jesenski dani, ili pako zimi, kad zamèrzne, na običan ih način omlati, občini i na větrenjači (Windmühle) izpraši. Dok aniš cvate, škodí mu kiša plahovita, jerbo mu cvět opane, a sěme nemože da se uhvati. Cěna mu je kako kad. U srědnjih godinah je vagan po 8—12 for. u šajnu, a kad je godina loša, poskoči mu cěna na 18, 20—25 for. u šajnu. Lanjsko mokro i studeno vrěme nije mu nahudilo. Slamom loži se peć.

Komorač (koromač, morač; lat. *anethum foeniculum*; něm. *Fenchel*). Svět okó Znaima sije komorač na zemlji pripočinutoj, kadkada poslě ozimine, kadkada poslě jarine, već kako je zemlja jača il slabia. U tu svèrhu zemlju pod jesen duboko uzore i pobrani (podèrlja). Poslě toga ili u pèrvoj polovini měseca studenoga (Nov.), ili pako rano u prolětje, kad nastane jugovina, sije ga na rede. Red je od reda za stopu daleko. Sěme metje se u jamice napravljene rukom, i to u svaku jamicu po 5—6 zèrnah. Posijano sěme slabo se zagèrne. Jamice su za stopu daleke jedna od druge. Na ral zemlje trěba pó četvèrtinke sěmena. U srědnjih godinah znade svět dobiti po 5—6 vaganah priroda od rali. Kad ko-

Digitized by Google

morač nikne, okopava se, ali se neogèrtje. Okopava se pako po dva, tri puta, već kako ima manje il više korova. Zori komorač měseca rujna (Sept.), nu ne vas jednako. Koi cvět pocèrni, odrěže se, a što je odrězano, odnese se u vreći kući. Poslě toga suši se na suncu, te ako sé sěme dobro izbaca, tad se mlati i občinja na način aniša. Komorač ostaje 3—4 godine danah na istoj zemlji. Cimu komoračevu odrěžu gděgdě u jeseni, a gděgdě u prolětju. Tad komorač nanovo těra iz koréna i postupa se s njime, kao i prie. Prolětnji mraz i premokro jesensko vrěme škodi mu. S prolětnjeg mraza pozebe mu koren, a s premokrog jesenskog vrěmena sagnjije. Komoraču se zemlja samo na pol gnoji. Vagan je u godinah srědnjih po 10—12 for. u šajnu. Slamom se peć loži. Kroz zimu pokrije se kadkad korenje suhim gnojem. Komorač je tako mučno gojiti, da ga okó Znaima siju samo gděkoji pomanji gospodari.

Papric (lat. *coriandrum sativum;* něm. *Koriander*). Svět okó Znaima sije papric u pèrvoj polovici měs. ožujka (Mart.) Sije ga pako na njivi duboko uzoranoj, kadkada nagnojenoj, iz šake kroz pèrste na način aniša. Kad nikne, oplije ga jedan put, a poslě ga ostavi na miru, dok nesazrie, naime do konca měseca kolovoza (Aug). Papric raste vèrlo naglo, i zato korov nemože da uspě. Pol četvèrtinke sěmena ide na ral i daje 10—12 vaganah priroda. U navadnih godinah vagan je po 1 for. 30 kr. do 2 for. u šajnu. Kad sazrie, požanje se, te se veže u snopiće kao aniš, a 3—4 takova snopića metnu se jedan naprama drugoga, pa se suše na polju i uvezu. Papric mlati se dèrvetom, što je podobno valjku i hvat dugačko. Da se mlati navadnimi mlatovi, razdrobio bi se. Ako udari jaka kiša, kad se suši, opane mu sěme. Papric živi godinu danah. Slamom loži se peć.

Slani grah (lat. *cicer arietinum;* něm. *Zieserl, Kichern*). Marljivie nego papric sije se oko Znaima slani grah, a on i bolje platja. Sije se na njivah potlě ozimine. Njiva se

Digitized by Google

pod jesen spraši, a na prolětje duboko uzore. U pèrvoj polovici měseca ožujka (Mar.) metne se sěme u jamice. U svaku jamicu dodje po 5—6 zèrnah. Jamice se motikom izkopaju. Slani grah sije se na rede. Red od reda trěba da je na stopu daleko. Kad se posije, pokrije se zemljom i to samo na $1^1/_2$ od prilike palac dubljine. Kada je već $^3/_4$ stope visok, okopa se motikom te tako se od korova oprosti. Okapati netrěba ga više nego jedanput, jerbo već pèrvim okapanjem utamani se korov. Slani grah dozrěva oko polovice měseca kolovoza (Aug.) Tad povehnu i pocèrvene maunice (mohunje, Schotten), u kih je sěme tako reći zamotano. Stablo izčupa se odmah, pa se složi u snopiće i odpremi kući. U štaglju leži na zraku, nu najbolje, da se razmetje po pantih (tendah, Ueberleghölzer), a još bolje, da se odmah omlati. Na ral ide od prilike $^1/_4$ vagana sěmena. Slani grah daje u srědnjih godinah 8—9 vaganah priroda. U pěskovitoj zemlji raste bolje, osobito ako je nagnojena. Rosa mu škodi. Vagan je u srědnjih godinah po 6—7 for. u šajnu, a kad je godina loša, i po 14—15 for. Slani grah služi na město kave. Dobar je i marhi za kèrmu. Polaže se i svinjam na město žira; nu tad valja ga oh noć namočiti. Svinje ne samo što ga rado jedu, nego se i bèrzo upitaju. Svět okó Znaima veli, da vagan slanoga graha više valja nego dva vagana kukuruza. Slamom loži se peć.

Vile i plug dolnjak.

U měsečnom listu g. 1843 na 131. i slědećih stranah govorismo o koristi dubljega podoravanja i podkapanja zemaljah i napomenusmo jednu vèrstu pluga dolnjaka (Untergrundpflug), koja je iz Češke, imenito iz dobarah kneza Wallersteina-Oettingena.

Lani čitasmo u novinah gospodarskih, da je u Engleskoj plug dolnjak izrinut drugim jednim orudjem, što se zo-

Digitized by Google

ve *Vile* (Spatengabel, Gabelspaten, Handforke). Izmedju ovih i gnojnih vilah slaba je razlika, samo što su one i veće i jače nego ove. Vilami služe se Englezi kako gdě.

Jedni načine plugom brazdu, pa odmah zatim ide po istoj brazdi nèkoliko ljudih, koji dolnju zemlju vilami koliko moguće duboko prevratjaju, na što se plugom smèrvljena dolnja zemlja pokrije kòrom od bližnje brazde, pa tako se poslě dolnja zemlja od svih drugih brazdah vilami prevratja.

Drugi uzoru njivu tako, da se zemlja od dvě i dvě brazde prehiti jedna na drugu. Sada se zemlja od otvorenih brazdah vilami prevratja, razkoli se plugom vèršak izmedju dvě i dvě brazde, pa se mèrvi i druga pola (polovica) njive ručnimi vilami. Ovaj način, kažu, da je jevtinii.

Dolnja se zemlja vilami mnogo bolje smèrvi nego plugom dolnjakom. Izkustvo takodjer uči, da se onaj veći trošak, kog zahtěva obradjivanje ručnimi vilami, dovoljno naplatjuje, buduć da se i dohodak pomnoža, i zemlja bolje obradi. Ovako pišu »*Börsennachrichten der Ostsee.*«

Sad nam opisuju němačke novine jednu vèrstu pluga dolnjaka, koju mislimo da možemo i našemu obćinstvu preporučiti. Ova vèrsta pluga dolnjaka posve je prosta i prikladna. Priporučujemo ju pako svim onim, koji neimaju toliko rukuh, da bi se mogli vilami služiti, a i onim, kojim je iz štednje ili drugoga kojega uzroka milii alat (orudje), kog miče tegleća marha.

U časopisu »Wochenblatt für Land- und Hauswirthschaft« opisuje g. direktor *Pabst* u Hohenhajmu veoma prost plug dolnjak, kog je moći u svaki navadni plug pridělati tako, da je u isto vrěme moći i navadnim plugom orati, i dolnjakom zemlju prodirati i mèrviti.

G. *Pabst* dobio je taj plug iz Meklenburga, a izumio ga je šumar *Smarson*. Kod tog pluga ima rovača (Wühlschaare) ukovana u željeznu nogu. Rovača ta nalik je na željeznu lopatu. Noga, u koju je rovača ukovana, uděnuta je u

Digitized by Google

željeznu policu, a ova željezna polica sapeta je s ostalim plugom. Noga može se dignuti ili spustiti.

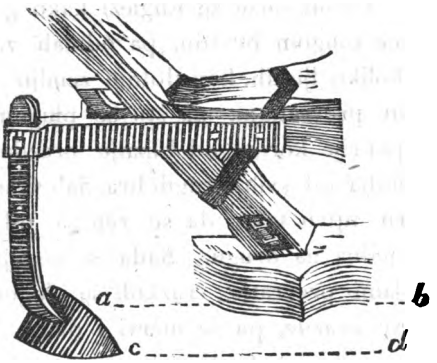

Tako se dakle može u isto vrěme i orati, i dolnja zemlja mekotiti. Upreći trěbalo je 3 konja. Obadva pluga, naime gornjak i dolnjak zahtěvala su samo $6^1/_2$ cente snage (sile), i to navadni plug t. j. gornjak $4^1/_2$ cente, a dolnjak samo 2 cente. G. Pabst veli, da je bio s radnjom posve zadovoljan.

Sutradan probao je isti plug na piristu, gdě je bila dolnja zemlja vèrlo čvèrsta. Proba ta izadje mu za rukom kao i dan prie. Plugove vukoše tri vola, upregnuta jedan uz drugoga. Vukoše ih pako bez svake muke i težkoće, premda je dolnjak 9 palacah duboko išao u zemlju. Drugi pako plugovi dolnjaci, koji su sami za sebe išli bez navadnog pluga, zadavali su dvima konjma mnogo više truda i muke, pa izvan toga moradoše druga dva konja vući gornjak t. j. navadni plug.

Iz toga vidi se vrědnost ovoga posve prostoga alata (orudja.) Medjutim, veli g. Pabst, da nezna, nebi li bolje bilo ondi, gdě je dolnja zemlja čvèrstja, šljunkovita, ili pače kamenita, služit se osobitim kakvim dolnjakom (plugom).

Digitized by Google

O gledanju t. j. gojenju marhe, od M. Langa.

(Nadalje.)

Nije dosta, da gospodar ima dobre kèrme, da je zna priraditi (pridělati), već prie svega mora znati i postupati š njome, jer kèrma, kojom se gospodar naopako služi, više škodi, nego li hasni. Tako n. p. znamo, da je zdrava i pokrěpna prěko zime rogatoj marhi hrana kukuruzovina dobra, spora, šećerasta (cukorasta), kad se osuši i sačuva kako trěba, znamo da gospodaru, kog izdade kèrma, trěba na ovaku kukuruzovinu imati osobit obzir. Nu znamo žalibože i to, kako mnogi nadri-gospodari, misleći, da su sve gospodarstvo već pozobali, pa ipak neznajući s kukuruzovinom postupati, više ju obratjaju na štetu, nego na korist. Pa što rade š njome? Kad obtèrgaju klipove, ostave kukuruzovinu (Kukuruzstroh) s perušinjem više neděljah danah, dà, više měsecih na polju, gdě ju nadje kiša, tuča i druga nepogoda, onda je tek obsěku i čuvaju. Al kako ju čuvaju? Da sasvim po zlu prodje, živo je svežu, pa je u kupovih ili ostave na polju ili prislone kojemu plotu. Na ovaj način pokvari se onaj dio kukuruzovine, što je najpokrěpnii, t. j. u kome je šećer (cukor). Pokvari se pako zato, što vlaga, udarajuća u kukuruzovinu, zametne kisanje, i što se uhvati plěsan (Schimmel), te tako kukuruzovina počima gnjiti. Kukuruzovina ovako već pokvarena izrěže se zajedno s batevjem na komade dugačke $^1/_2$ a i stopu, i njom se sad siromaškomu gladnomu maršetu natèrpaju jasle. Marše izabere što je mekše, nu i ovo je već vlažno i plěsnivo. Drugi opet imadu navadu ovako pripravljenu kukuruzovinu zapariti, nu nehasni ništa, zašto hrana već pokvarena neda se već nikako popraviti.

Sad hoću još jednu ružnu navadu da spomenem, naime izrězavanje zuberinah. U rogate marhe ima na město gornjih prednjih zubovah, u gubicah sa svake strane po više zube-

Digitized by Google

rinah, da marše može bolje preživati. Čim je vèršak u zuberinah tvèrdji, tim laglje mèrvi i preživa marše. Ima gospodarah, koji po priměru neukih seljakah zuberine izrězavaju, misleći, da one marše u gubici bodu. Nu vèrlo se varaju. Bog je dao maršetu zuberine kao potrěbito udo. Kad u mlinara žèrvanj nije dosta oštar, zlo melje, i ja mogu kazati, o čemu sam se osvědočio i sám, naime: da maršetu toliko fali zubovah, koliko mu se izrěže zuberinah, i da takovo marše mora da izgubi cěnu kod svakoga, koi se pozna u marhu.

U Zagrebu, 29. rujna (Sept.) 1845.

(Dalje drugi put.)

Nauk o duhanu.

(Nadalje.)

Govoreći u lanjskom měsečnom listu na str. 121 o bèrbi duhana, rekosmo, da se duhan bere u dvě ruke, naime, da se ili

a) list po list obira, ili

b) stablo skupa s listjem odsěca.

Kako se obira list po list, navedosmo već na istoj i slědećih stranah; ostaje jošte, da protumačimo, kako se odsěca stablo s listjem.

Stablo skupa s listjem odsěca svèt u Indii zapadnoj, u Virginii, Marylandu i Francezkoj južnoj. A i Němci počeli su već gděgdě ovako duhan brati, osvědočivši se, da je ovaj način vèrlo dobar i shodan.

Odrěže se naime stablo skupa s listjem pri zemlji, zarěže se stablo poskalj (schräg), pa se věša na razapete vèrpce, konopce itd.

Od ovakoga věšanja visi mnogo i lěpota i finoća duhana. To će i bit jedan od poglavitih uzrokah, zašto amerikanski duhani u obće bolji su nego naši. Listje na stablu, koje još několiko vrěmena jednako živi, vehne samo malo

Digitized by Google

po malo, najprie na kraju požuti, a poslě toga biva žuto-zagašeno, a kada se sasvim osuši, cèrveno-žuto ili cèrveno-zagašeno; listje pako, što se odmah obtèrga sa stabla, zelenkasto je, te samo kadkada zagašeno il žuto.

Poglavita dakle korist věšanja stabla zajedno s listjem jest, da stablo još několiko neděljah danah (tjednah) jednako živi, a listje na njemu samo malo po malo vehne; po čemu i bolje sazrie, i miris mu se bolje razširi.

Na ovaj način neskvari se nijedan list, ko što se znade skvariti, kad se niže i tamo amo razbacuje. Pri ovakom věšanju netrěba više prostora, ako ne manje. Jedan list od drugoga nemože se skvariti, niti se može od lista do lista širiti gnjiloća, zašto list se lista ni nedirne. Listje, što se věša ovako, pije jošte sok iz stabla, jerbo moć životvorna tako je još silna, da se ogranci, sve ako stablo visi naopako, malo po malo uzgor okrenu i rastu. To će i bit uzrok, zašto listje, ovako osušeno, mnogo je mastnie, nego kad se stablo obèsi za vèršak. Věšajući stabla za vèrške duhan se, da kako, bèrže osuši, nego věšajuć ih naopako, to jest ondi gdě su zarězana.

Na ovaj način prištedi se skupo nizanje na vèrpce, te kada se duhan sasvim osušio i obtèrgao sa stabla, može se potrěbovati mnogi list, koi bi inače došao med zaperke t. j. tušak.

Pri ovom načinu netrěba osobitih sušionicah (Trockenhäuser), pače najbolje su otvorene suše, samo nek su lahko pokrivene slamom. U takovih sušah listje, ako je na stablu, nepotare se ni najsilniim větrom, ko što se znade potèrti listje potèrgano sa stabla; jerbo štablo težje je, pa se neda tako lahko vladati větru.

Ovaj način dobar je i zato, što se věšajuć stablo posao bèrže obavlja i što se kasnie snima baš u onako doba, kad seljak neima više silnog posla na polju. A to je mnogo i premnogo ondi, gdě se duhan na veliko sadi.

Digitized by Google

Kako se duhan suši? Pobrani na polju duhan suši ovako: Kad spremiš listje kući, nemoj ga gèrnut na hèrpe, već ga razastri, što na redje možeš, na suhom kakovom městu, gdě zrak promahuje, gdě će ga větar propuhavati, da se odviše neupali. Poněšto topline neškodi mu, i svakako trěba, da je koliko toliko uvehlo, prie nego ga budeš věšao. Nu prěko dvadeset i četir ure da ga nedèržiš neoběšena, inače se lako užge i okozičavi.

Kako se věša listje? Věša se listje, nižuć ga ili na vèrpce ili na šibke t. j. družice.

Kako se niže listje na šibke? Šibke su štapići tanki, nu dovoljno jaki, da se na 6—7′ duljine nepognu pod težinom listja; a na kraju zaoštreni. Nižući listje na šibke, uzima težak list po list, metne ga na daštieu, što mu je na krilu, proréže kratkim nožićem dèržak t. j. kocen, i metje opet list na list. Kad je već listja podosta razkoljeno, niže ga ondi, gdě ga je prorězo, na šibku naoštrenu, tako da dodje žilak na žilak, t. j. hèrbat na hèrbat.

Naniže se samo toliko listja na šibku, da izmedju lista i lista ostane prostora za 1—2 palca.

Kako se niže listje na vèrpce? Niže se listje na vèrpce iglom gladkom i dugačkom 8—9 palacah, u koju se uděne (navodi) špaga (dretva, kanap). Listje se nekalja, već se nabada na iglu, te koliko god se putah naniže 6—8 listovah, valja ih pomaći i razrediti po vèrpci.

Vèrpce trěba da su malo dulje, nego što je daljina izmedju ona dva klina, za koje se privezuju, a to zato, da nevise pognuto, pače da se napnu što najviše mogu. Da dakle vèrpce budu duge kao što trěba, valja ih već prie nizanja prirězati, nu ostavit ih malo duljih, za volju petljice, kojom će se s jedne i druge strane privezati za klin.

Iz toga vidi se, da je mnogo bolje i probitačnie nizati duhan na šibke, nego li na vèrpce; jerbo:

1) buduć da se pri ovom načinu dèržak svakoga lista

Digitized by Google

proréže, a proréz ovaj kad se nanižu listi na šibku, ostaje otvoren, zato i sok iz dèržka, te tako i iz svega lista prie izlapi;

2) kad se obèsi duhan skori, može se zdravie prodèrmati, te tako obraniti od plèsni i gnjiloće;

3) prištede se klinovi i trud, kog iziskiva zabijanje;

4) mučno je u fabrikah od duhana vèrpce iz listja vaditi; ostane li u duhanu po koi komadić vèrpce, to ti on zadaje nepovoljan ukus. Zato i duhanari vole duhan, što se je sušio na šibkah.

Mèsto za sušiti duhan. Samo ondi, gdè se duhan na veliko sadi, vrědno se je obskèrbiti stanji, koja su upravo za tu svèrhu priredjena. Gdè se duhan na malo sadi, tamo se može sušiti na tavanih ili kućnih, ili stajnih (štalnih). Svakako trěba, da je město i dosta světlo i da zrak promahuje, nu od sunca da je zaklonjeno. Gdè neima propuha, pa ako udari toplo vrěme, kojim se uznojeno listje nemože da osuši, tad duhan stlije, t. j. vidi se, da jest, ko što je i bio, ali se stanji, bude kèrk, potamni, te izgubi težinu i jakost.

Najprostie sušionice jesu suše, opletene pleterom ili obijene daskami. Nu daske trěba da su za palac daleko jedna od druge, i najbolje da se pribiju poduž. Dobro je, ako se pokoja daska može polag volje izvaditi, tako se je moći služiti podpuno lěpim vrěmenom. Nu ako se duhan po zavalitoj kiši kadkada i razvlaži, to mu neškodi nimalo, jer se do mala opet osuši, samo nevalja u njega dirati, već neka se ostavi viseć i na zraku.

Kako se věša listje u sušah? Listje u sušah věša se na letve (lěnke) ili na klinove, koje valja tako zabiti, da med vèrpcom (špagom) i vèrpcom bude barem za palac prostora, i gdè najviše zrak promahuje. Najbolje, da su klinovi dugački 2 palca i od jasikovine (jesenovine). Klinovi ovi dugo traju, ako se prie osuše u krušnoj peći.

Dok se duhan suši, trěba na njega jako paziti. Pèrvih

Digitized by Google

nekoliko nedeljah (tjednah), ako je vrême vlažno, valja ga marljivo prigledati, da se gdě neuhvati gnjiloća, te ako bi se uhvatila, da se izrěže, što je gnjilo. Najvećma je gnjiloći podvèrženo zeleno nesazrělo listje. Mokroj gnjiloći laglje je u trag ući, nego suhoj. — Osim toga valja duhan protepati, da se odkinu i rastave listovi, što su se ulovili, te da se s listja otare (izbije) prah itd. Nadalje trěba listje od vrěmena do vrěmena prevěšati, da sa srědine sve bliže na kraj, dakle i na zrak dodje. Poslě 8—9 nedeljah danah duhan već znade biti dosta suh, tako da se može snimiti; nu ako je vrême zločesto bilo, trěba počekati do prolětja. Hora je snimanju, kad žilki tako ožilave, da u njih više neima vlage, da med zubima više nepraskaju, da se dadu rukama stisnuti, pa da neostanu skučeni, već sami od sebe idu na razum, t. j. razviju se, dakle da se još koliko toliko mogu razpružiti. Ostane li listje, kad se stisne, skučeno, zlamenje je, da je još vlažno. — Ako se med sgèrčenim listjem zametnu malene běle piknjice, na način solanih golotah (Salz-Krystalle), ili ako se listovi savijaju, neprekinu, ili ako su, kad ih opipaš, jošte mokri, znamenje je, da nisi duhan, kako trěba, sušio. Solane golote, dugačke kadkada 3—4 linie, i iglaste, nalaze se često u duhanu, što je rasto u jako nagnojenoj zemlji.

Kako se duhan iz sušila pobira? Nevalja duhan iz sušila pobirati, kad je vrême odviše suho. Tad se duhan rad drobi. Nu duhan sám trěba da je posve suh, jerbo mu o tome visi vrědnost. Duhan, što se iz sušila pobira vlažan ili pače mokar, rědko kad je dobar.

Duhanari, što duhan iz sušila pobiraju vlažan il mokar, imadu istina za onaj hip, kada ga tèrže, toliko koristi, da na svakih 100 funtih dobiju t. j. prištede po 5 najviše 10 funtih. Nu s druge strane toliko, ako ne više, opet kvaruju, zašto kupci nerado, ili samo za silu kupuju duhan, koi je jošte vlažan, al ga nikad onako skupo neplatjaju, kao su-

Digitized by Google

hu robu. Zato neka se duhan rano sadi, da tim ranie sazrie, i da ga nebude trěbalo sušiti o kasnoj jeseni, kad je močvarno vrěme. Nebi čověk mislio, koliko duhanu hasni, ako je vrěme dvě, tri pèrve nedělje, kad se suši, toplo i suho.

Duhan, kada se pobira iz sušila, može se odmah odlučiti polag veličine i dobrote. Duhan pobira se iz sušila u dvě ruke.

Pèrvi, obični način ovaj je: stepe se svaka družica ili vèrpca, listje se poravna, i 25—30 listovah sveže se u lopatice slamom i to tako, da izvana ostanu žilki, a da bèrk na bèrk, a petalj na petalj dodje. Prečvèrsto netrěba lopatice vezati.

Drugi je način taj, da se lopatice zavinu i svežki od slame svežu. Nu način taj nevalja.

Bolji nego obadva pèrva jest način tretji, naime *amerikanski*, kog su fabrikanti obljubili, i koi je vrědan, da se svakomu preporuči. Amerikanci prime 12—15, najviše 18 listovah za kraj dèržka u lěvu ruku, a desnom ih šakom ravnaju. Tad uzmu dugački list od zločestieg duhana, omotaju taj list tri puta čvèrsto okó dèržka, zafèrknu několiko putah obadva kraja od vežka, pa utaknu jedan i drugi kraj u listje. Lopatica ovaka vèrlo je čvèrsta. Ovake su lopatiee one, što dolaze iz Holandie, Virginie, itd. Nu duhan nevalja vezati u toploj sobi, jer tad niti se izsuši, niti se lako pruža, već se stanji i sdrobi, pa ni neima lěpe duhanske boje.

(Konac će slěditi.)

Digitized by Google

Opomena.

Što se dotiče razašiljanja měsečnoga lista. Tuže se ovdi ondi gděkoja p. n. gospoda članovi, jedni, da list měsečni neuredno dobivaju, drugi, da ga ni nedobivaju. Expedicia měsečnoga lista dostavlja time do znanja, da ona list taj pošilja: po gg. kapetanih, što dolaze u Zagreb po novce, svoj p. n. gospodi članovom, koji se nahode u sl. narodnih graničarskih regimentah; po gg. vicearkidjakonih: svoj p. n. gospodi članovom, koji se nahode u području njihovih distriktah. P. n. gospodi članovom horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva, koji su zajedno članovi ove il one podružnice, šalje se měsečni list svakoga měseca u paketih. Paketi ovi predavaju se: za sl. podružnicu Djakovačku u ruke g. tajnika, professora Mate Topalovića; za sl. podružnicu Križevačku u ruke g. predsědnika, pèrvoga podžupana, kr. savětnika Ivana Zidarića od Zudovca; za sl. podružnicu Varaždińsku u ruke gosp. podpredsědnika, pèrvog podžupana Friderika Švagla; za sl. podružnicu Podravsku pèrvu (odprie Ludbrežku) u ruke g. predsědnika, z. kanonika, v.-arkidjakona i župnika Adama Žuvića od Bribira; za sl. podružnicu Karlovačku u ruke g. pèrvoga tajnika, sl. i kr. grada Karlovca podbilježnika, barona Dragutina Kušljana; za sl. podružnicu Brezovičku u ruke g. predsědnika, vice-arkidjakona i župnika Jurja Novosela.

Medjutim za ukloniti svaki nered, koi se kad i kad lako može poroditi razašiljajući měsečni list privatnim putem: pozivamo svu p. n. gospodu članove, neka se služe onim dopuštenjem, što je družtvo naše dobilo od uzvišenoga naměstnoga věća, naime, da može list svoj pošiljati po pošti. Nemislimo, da će koga poplašiti cěna, budući da se na godinu platja samo 48 kr. u srebru poštarine.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 2. Zagreb. Měseca Veljače. **1846.**

Sadèržaj: Pitanje sučlana g. Stěpana Ivekovića, i odgovor na to od sučlana g. Iv. Stražnickoga. — Izkustva i kušanja. Poduka kroz primère. Nauk gospodarski. Radnja poluga industrie. — Gojenje lana. — Poziv uredničtva. (Tičući se sabiranja rěčih, zasěcajućih u makar koju granu gospodarstva seoskoga.)

Pitanje sučlana g. Stěpana Ivekovića i odgovor na to od sučlana, g. Ivana Stražnickoga.

U br. 12. měsečnoga lista od prošaste godine zametnuo je g. Iveković pitanje jedno, koje mi u ovogodišnjem listu ponavljamo, zašto ima dosta novih članovah, kojim to pitanje poznato nije. Pitanje g. Ivekovića glasi ovako:

»Ja imam vinograd na zločestoj ilovači, poměšanoj poněšto s bělim prudjem, reko bi, da su mali pužići, nu u nas mu svět veli »kremenc«, u dubljini pako ima lapora. Vinograd ovaj kušao sam već poboljšati i gnojem — dèrnju — i sijući u njega heldu (hajdinu); nu sve u zalud; svake mi je godine zločestii i dobiva manje mladje. Sad sam nakanio, koliko moguće, godinu na godinu od svakoga tèrsa (vinove loze) za pedalj zemlje u dubljinu odkopati i u takovu jamicu metnuti gnoja komposta, kog sam d. 21. listopada (Okt.) sastavio iz dobre zemlje sa ledine, tako da sam na 10 vozah uzo 4 voza pepela sapunarskog i 6 vozah maršećega neprepèrhnutoga gnoja, kog sam opet naumio sred zime prekopati i na prolětje njime se služiti.«

Digitized by Google

»Buduć pako da ja isti način niti sam gdě čitao, ni vidio, bojim se, nebi li mi štogod više poškodio, nego pohasnio. Osobito pako strah me je pepela, nebi li se od njega grozdje osipavalo, dà, ako bi taj način išta i koristio, nebi li sasvim time više pohasnilo, da se štogod proměni ili nadometne.«

»Usudjujem se dakle oprositi preuljudno slavni odbor, da bi izvolio ovo moje iztraživanje postaviti u měsečni list; a p. n. gospodu članove u tom poslu věšte, da bi izvolili mněnja svoja priobćiti dragovoljno kako meni, tako i mnogim drugim, kojim stvar ova na sèrcu leži.«

U slěd poziva ovoga stiže nam sastavak jedan od g. Ivana Stražnickoga, provisora i sučlana, u kom on na zametnuto po g. Ivekoviću pitanje ovako odgovara:

Prie nego što možemo odgovoriti na zametnuto po g. Ivekoviću pitanje, valja nam pobliže razmotriti i prosuditi, zašto je vinograd ovaj od godine do godine zločestii bivao. Poglavit uzrok bit će taj, da kemički sastavni děli zemlje nisu dobro medju se poměšani, dakle da im po svoj prilici fali koja vèrsta zemlje, bez koje vinograd nemože roditi onako, kako bi trěbalo — ili pako imade previše takovih agenciah, po kojih svaka zemlja plodnost gubi.

Drugi uzrok bit će taj, da je zemlja već od naravi neplodna t. j. u takovom stališu, da, kad bi čověk na njoj posijo zob, pa ju požeo, nebi iz nje izvadio toliko, koliko čine kamate (interessi) od glavnice (kapitala), za koju je zemljište kupljeno, i trošak, kog zahtěva obradjivanje. — Jer ništa zato, što je g. Iveković u vinograd heldu sijao i u cvětu zakapao; helda 1. nije posîtivni, nego je vèrlo relativni gnoj (potust); a 2. jakost ovoga gnoja gubi se ponajviše već time, što se pri zakapanju nikad posve zemljom nepokrije, tako da bi se mogao ugristi, sagnjiti, te zametnuti humus resp. materiu extractivniu, koju žilne žice od vinove loze (tèrsa)

Digitized by Google

lymphatičkimi svojimi organi piju i kroz neprestanu cirkulaciu soka privode stablu, da raste i plod da zametne.

Tretji uzrok bit će zločesta dolnja zemlja; jerbo kruti ilovati lapor neda žilam i žicam od vinove loze unilaziti u dolnju zemlju. Tako biva, da žice i žile nemogu iz dolnje zemlje vaditi ni hrane, ni vlage, koja im je tako potrébita, i prinudjene su tako reći plivati na povèršju zemlje.

Iz ovih ovdi navedenih uzrokah vidi se takodjer, zašto kompost, što je sastavljen iz 10 vozah zemlje, 4 voza pepela sapunarskog i 6 vozah maršećega neprepèrhnutoga gnoja, mora hasniti vinovoj lozi; akoprem u pepelu sapunarskom neima bitnih (wesentlich) gnojavih dělah, već glavni su mu děli meko i neugašeno vapno; nu baš ovi děli su poglaviti agens, kojim se trome zemljane materie pretvaraju u hranu za bilje, i koji pohlepno piju vlagu atmosphäričku; — na město ostalih pako gnojavih dělah u kompostu jest stranom gnoj živinji, stranom zemlja s koje njive. — Jedino nemogu dokučiti, zašto je g. Iveković njivu svoju lišio kore, gdě mu nije daleko Sutla ($^1/_2$ ure daleko od Klanjca), donoseća i izbacajuća svake godine puno gliba (kala, kaluže,) koi i vèrlo je plodan i ima u sebi svih ingredienciah, što su potrébite za hraniti bilja.

Meni se vidi, da pri vinogradu g. Ivekovića u lapornatoj dolnjoj zemlji ima puno ugljevito-kiseloga vapna, i zato mislim, da bi u ovom osobitom slučaju najbolje bilo, kad bi se kompostu primešalo celine, zatim blata, što se vadi iz potokah, iz grabah, koje su kraj cestah, livadah i njivah. Dobra je i celina zajedno sa zemljom itd. Za druge slučaje dobre su gnjusobe od mesarnicah, smetje od kućah, prašine od grobištah, dropine (topine), kožetine želudje, i sve, što se može lako ugnjiati. Sve ove stvari tréba dakako redom metati, i primešat im nèšto živoga vapna, n. p. na 10 vozah zemlje 6 vaganah vapna; da se tako kojekakve stvari bèrže raztvore i pretvore u gnoj, koi svaki drugi gnoj da-

Digitized by Google

leko nadilazi. Gomilu kompostnu trèba, da se bèrže ugrize, slabo izprobušiti kolci, te ju poléwati gnojničinom, ili ako nje neima, vodom, a poslè toga nèkoliko putah motikami živo prekopati.

Još nèšto. Da sam ja s g. Ivekovićem, ja bi gnoj metnuo tik korèna od vinove loze, pa bi ga lako pokrio zemljom; jer tad će gnoj korènu odmah bit hrana. A neka se neboji, da će mu se grozdje osipavati. Ako mu se je grozdje osipavalo, to je valjda bilo zato, što nije bilo u zemlji ni vlage ni dobre hrane. A od toga bit će lèk gnojenje kompostom.

Izkustva i kušanja. Poduka kroz primère (pelde). Nauk gospodarski. Radnja poluga industrie.

Schwerz u svom gospodarskom ostavku (landwirthschaftlichen Nachlass) govori o spomenutih predmetih od prilike ovako:

Izkustva i kušanja. Loviti one zràke, koje mi nazivamo izkustvom, to je naša zadaća; a služit se njimi i obratjat ih, kako valja, na korist, to je naš posao. Izkustvo ili se slučajno steče, ili se hotimice privede. Kod gospodarstva ima mnogo više izkustvah slučajnih, i priznajmo bez stida, da smo na ono, što smo izkusili u poljodèlstvu, naměrili se ponajviše po srèći t. j. slučajno. Ne kao da ima slučaja u naravi, t. j. u velikom redu stvarih, gdè su sva uredjena po zakonih isto tako mudrih, kao i neproměnjivih. Slučaja imade samo glede nas samih, kad iznadjemo štogod, na što ni mislili nismo, dakle kad iznadjemo štogod slučajno. Koliko takovih iskarah, što se siplju iz krila naravi, utèrne se žalibože samo zato, što neima truda, koi bi ih ulovio.

Izkustva hotimice privedena jesu poslèdci proizticući iz kušanjah, koje čine znalci t. j. vèšti ljudi, da nadju štogod boljega.

Digitized by Google

Svako zrělo promotreno i kako valja učinjeno kušanje jest tako reći pitanje, koje čověk zadade naravi, da ova majstorica osudi, i odgovori: jest il nije. Nu sve ako i reče, da nije, ništa zato; i takovo je kušanje poučno, samo ako je kako valja učinjeno. Gospodaru tréba često tako dobro znati, što mu je propustiti, čega se ima okaniti, kako i što mu činiti valja.

Veliki Yuong veli: »Nauk o dogodjajih istinitih nevara. Pače on je jedina pomoć, u koju se gospodar uzdati može.« — Med tolikom gomilom gospodarstvenih knjigah ima tako malo valjanih kušanjah, na koja bi se gospodar mogo osloniti, premda znamo, da jedino izkustvo pravi je temelj svega-kolikoga gospodarskoga znanja. Da bogme da se prosvětjeni gospodar neklanja slěpo njegovu naputku, znajući dobro, koliko može pripadnih t. j. drugotnih okolnostih dělovati na dva inače posve jednaka kušanja i poroditi poslědke posve nejednake. Koi nezna razlučavati, onaj, bio gospodar il lěkar, ostat će do věk věka glamaza (Quacksalber).

Pokušavati, izkušavati, motriti hod naravi, trěbalo je gospodaru od nègda, a tréba mu i sad. Ništa zato, što su se znanosti, zasěcajuće u gospodarstvo, u naše doba tako visoko popele; studenac neda se izcèrpiti. Ako je znanost na kakovu korist, to joj je korist najveća upravo u tom, da nas čini sposobne (prikladne) za zrěla motrenja i pokušavanja, i da nam je u pomoć pri poznavanju onoga, što je istinito i zajedno znamenito. Nemojmo tajiti, nije svakomu dano, da može zrělo motriti, pokušavati, uvažavati svekolike okolnosti, razsudjivati, uzporedjivati itd. K tomu tréba već malo više znanja, malo više tančine t. j. oštra uma, k tomu tréba bistro oko.

Toga radi znanostno izobraženi i zanatu svomu posve věšti gospodar kadar je pèrvi pokušavati štogod s uspěhom.

Poduka kroz primère (*pelde*). Young veli: »Neima mudrieg i pametnieg načela, za dići u kojoj zemlji poljodělstvo,

Digitized by Google

nego što je ono, da gospodar propověda (prodikuje) kroz priměre, i da se sám služi onim, što je našao, da je ponajbolje.« To je jedini put za utamaniti duh dědinskoga običaja, koi se u svakoj borbi tako žestoko, tako tvèrdokorno opire svakomu naprědku i usavèršenju.

Neima zanata, gdě bi bilo toliko predsudah, koliko kod poljodělstva. Najočevidnie istine slab su samo, osobito u početku, od toga lěk. Jedino vrěme kadro ih je nadvladati. Tu kao i svagdě samoljubje čověka ravna. Tko je rad priznati, da je dosad zato krivim hodio putem, što nezna suditi, što nije bio marljiv, ili iz puke predsude? tko je, komu bi se hotèlo na očigled susědah svojih sada baš protivno od onoga raditi, što je dosad radio? — È, da barem svět toga nevidi!

Nauk gospodarski. Bila su vrěmena, a i nije tomu dugo, što su prošla ova vrěmena, gdě je svět mislio, da poljodělstvo nije zanat posve častan, a još manje da je koristna kakva věština, a najmanje da je znanost zamèršena i to duboka.

Petar, car ruski, bio je bez prigovora slavan čověk, velik vladalac; sasvim time nije poznavao najjačih podporah narodnoga blaga. Da civilisira svoje podložnike, pridružio se u Sardamu tamošnjim kalafatom (Schiffzimmerleute), nu nije mu palo na um izići na polje, pa gledati, kako se radi.

Šta, reče Columella Rimljanom: hoćete da imate školah od tanca, mačenja, muzike itd., a jedino poljodělstvo neima medju vami ni naučiteljah, ni učenikah!

Radnja poluga obèrtnosti (industrie). Arthur Young veli: Radnja stvara si ruke i radja provèrtan narod. Što više radnje, to većma množaju se ljudi. Ljudi se uz radnju plode kao gljive. Što više radnje, to veća bez dvojbe nadnica; nu baš ova dignuta cěna čini, da ima sve više dělovnih rukuh. Prosta ova načela, opočivajuća na naravskom nagnutju sèrca čověčanskoga, pokazuju dovoljno,

Digitized by Google

da narodu, koi je marljiv i provèrtan, bojat se netrěba, da će najsjajnie osnove, spadajuće na javno i privatno poboljšanje, ostati neizvèršene samo zato, što neima dosta rukuh. Gdě je radnje, ima i hlěba, a gdě hlěba, ima i rukuh.«

Gojenje lana.

Mnogi štioci žele, da im se priobći, kako se lan goji. Da zadovoljimo ovoj želji, priobćujemo im zasad samo někoje odlomke, budući da smo nakanili u naprědak o toj stvari pobliže govoriti.

Najprie da kažemo něšto o koristi gojenja lana u domovini našoj. Ignatia Jablánczy, sl. varm. požežke něgdašnji notar, u »Priručnoj knjizi za slavonsku seljansku mladež, koju je po premilostivoj zapovědi nj. c. kr. ap. veličanstva iz němačkog jezika u slavonski preobratio g. 1772, piše slědeća: »Ako čověk istom promisli, kolike stvari od svakojake vèrste iz lana se načinjaju, i kakvu mložinu ljudih k takvomu poslu potribuje, koji svi otuda hranu svoju imadu; i najposlě, kakva golema tèrgovina se s ovakvima stvarma po sviuh stranah světa s velikom fajdom provodi, doista velike čude jest vrědno, oda šta dolazi, da se seljanski puk dosada nije više ponukovao i nagovarao, da bi bio boljma nastojao, u svom blagoslovljenomu podnebju okolo sějanja lana raditi i za njega se većma brinuti. Zaisto brez svakoga opréčenja se mora reći, da težačkomu čověku pokraj svoga poljskoga radjenja najpèrvi i najveće pomljivosti vrědan jest posao, lana sějati: i to nije samo poradi onoga lěpoga dobitka koga mu ovo s lanom gospodarstvo odsěca, nego navlastito zaradi toga, da on svoju děcu i svu svoju ostalu kućansku čeljad vazdar u nikomu, kao igrajućemu, dělu zabavlja, i da svi ovi od toga posla k stalnoj pomljivosti pribiknu.«

A sad da čujemu na kratkom, što piše »Landwirthschaftl. Literatur-Zeitung« o istom gojenju lana. Obširno i

Digitized by Google

podrobno o toj stvari nakanili smo drugom prilikom govoriti.

Ko je rad znati, kako se lan goji, nek u Němačkoj nepita velikih gospodarah, već nek pita male gospodare. Veliki gospodari nenalaze u tom tolike koristi, jer u velikom gospodarstvu gojenje lana zahtěva puno radnje i troška, a neodsěca toliko koristi, koliko odsěcaju pri istoj radnji i trošku druge grane gospodárstva.

Medjutim krajnje je vrěme ponukovati i nagovarati na gojenje lana, sad, gdě od onih, koji predju makinami predu, pogibel preti onim, koji predju na rukah predu, i gdě se je bojati, da manji naši gospodari neće imati kroz zimu zaslužbe. Pri gojenju lana najbolje je dèržat se onih okolicah němačkih, koje već od više věkovah s osobitim naprědkom oko lana rade.

Pèrva je u tom Vestfalia, a po imenu kneževina Lippe. Mislimo, da ćemo ugoditi štiocem, ako im priobćimo, što o toj stvari misli jedan izučeni gospodar.

U kneževini Lippe pokazalo je izkustvo, da je dobro lan sijati na svakoj gotovo zemlji. Nu najbolja jest ilovača poměšana s pěskom (mekutnica).

Lan hoće zemlju na gnojniku. Sije se dakle na zemljah, koje nisu odviše iztrošene, i na kojih su, poslě kako se je zemlja poslědnji put gnojila, jedan dva li uséva bila. Ako je potrěbito ili probitačno zemlju iznova potustiti (nagnojiti), to je mnogo bolje, da se potusti gnojem prepèrhnutim, tako nazvanim kratkim, nego slamnatim i mladim (skorim). Bolje je takodjer, da se gnoj u jeseni na njivu izveze i zaore, nego u prolětje malo prie lanene sětve.

Na dobroj zemlji, i ako okolnosti služe, naprěduje lan svaki put, samo ne poslě sočiva, kao što je grah, pasulj, bob ili grahor. Mèrzi na město, gdě je istom posijan bio. Zato ga nevalja često na istoj zemlji sijati. Na vèrtu (u bašći) slobodno ga je sijati samo svake četvèrte, a na navadnih

Digitized by Google

oranicah svake šeste do desete godine. Sijući ga čestje slabii odseča prirod.

Istina, o kojoj su toliki dvojili, nu koju još nitko oprovèrgnuo nije, jest, da lan-sěme, koje dolazi iz dalekih okolicah, odseča obilnii prirod, nego sěme domaće.

Odlikuje se sěme litevsko, kurlandezko i liflandezko, i akoprem je sěme ovo skupo, zato ipak nemožemo bit bez njega, jerbo barem svake tretje godine moramo si nabaviti inostranoga lan-sěmena. U nas se lan-sěme lako izrodi. Izrodi se pako lan-sěme kod nas po mnogih sětvah tako, da kod lana stručje biva sve kratje, lisnatie i granatie, da dobije više cvětah i više glavicah, i da mu je liko (lakno lik, lub) sve gore. Osim toga, ako su okolnosti inače jednake, udari koi dan prie u cvět nego strani lan. Strano lan-sěme, ako je dobro, daje dulji i bolji lan; stručje mu je i gladje i vitje, i nije mu debelo i dèrvasto kao od domaćega sěmena. Na svakom struku ima rědko kad više od 2 do 4 glavice, a kad zazrie, lěpo požuti, što kod domaćega u zalud tražiš.

Na magdebursko jutro *) ide polag veličine i dobrote zèrnja 90 do 125 funtih lan-sěmena, što dolazi iz Rige, Königsberga il Holandie. Domaćega sěmena ide za $^1/_4$ do $^1/_3$ više.

Zemlja ore se obično dva puta, u jeseni i u prolětju. Više putah trěba ju orati, ako je korovom (dračem) obrasla, ili ako joj drugo što fali, što se lako može oruć popraviti. Lan sije se obično na frižku brazdu, t. j. na zemlju, koja je stopèrv uzorana. Nu kad i kad dobro je zemlju uzorati 8, pače i 24 dana prie sětve, da ima kad sleći se. Zemlja lukovita il rahla neprija lanu. Branom (dèrljačom) i valjem (valjkom) trěba zemljanu koru sčvèrsnuti. Zemlja nije za lan nikada prečvèrsta. Na zemlji prerahloj il posutoj grumenjem (grudjem) udaraju rado na nicajuće sěme buhači i

*) 720 [] hvatih (klaft.)

Digitized by Google

drugi gad. Na medjaših, na zavratkih, kud često prolazi marha i brana, lan je obično najbolji i najgustji. Iz toga se vidi, da voli koru čvèrstu, nego rahlu.

Lan, kao i svako sitno sěme, neima rad, da se odviše zemljom pokrije. Toga radi valja zemlju prie sětve nèkoliko putah prebraniti i povaljati, da tako sěme pane na zemlju dobro poravnanu, umèrvljenu i ne prerahlu i da se poslě dèrljajuć odviše zemljom nepokrije. Posijano sěme valja dva tri puta zavlačiti. Sad se zemlja valjkom povalja, da se zemljana kora neosuši, da se grumenje, ako ga još gdě ima, posve umèrvi, da se pritisne i zaravna sěme, koje bi još vani bilo, i da tako sěme što prie nikne. Ako se bojiš bujice, okani se valjka ili posve ili samo za koi dan, dok pogibel prodje.

Glede sětve tri su vèrste od lana, naime lan rani, srědnji i kasni.

1. Lan rani. Sije se od početka do konca travnja (Ap.) měseca na zemlji najboljoj i najtustjoj, a ponajviše na vèrtlu (u bašći). Seljak veli, da je stoti dan u godini najbolji za tu sětvu. Ako se gospodaru hoće sijati lan rani na navadnih oranicah, trěba, da su te oranice još jake na gnoju; ako li to nisu, valja ih nagnojiti gnojem, te ako je moguće, već u jeseni. Najbolje napréduje na nagnojenom krumpiristu, osobito, ako je zemlja već u jeseni uzorana bila, pa ako se u prolětju podèrlja i na jesensku brazdu lan posije. Tad je zemlja jaka, čista i gusta. Što na frižko uzoranoj zemlji čini brazda i valjak, to je ovdi već učinilo vrěme. Ništanemanje neškodi ni ovdě često dèrljanje. Kad se sěme zavlači, poravna se zemlja valjem, ako je vrěme sušno. Ako li je zemlja premokra, te ako se je bojati kiše, onda nit je probitačno, nit potrěbito valjati. U manjih vèrtlih, kud nemože plug ni brana, trěba se služiti motikom i lopatom.

Na jakoj zemlji lan rani teže se skvari nego kasni. Od ranoga lana ne samo što je predivo bolje, već ga i više ima.

2. Lan srědnji. Sije se od 10. do 25. svibnja (Maja).

Digitized by Google

Ako se posije na frižku brazdu i ako zemlja ostane prerahla, udare na lan buhači, koji mu često veliku štetu nanesu. Zato se u někih okolicah već u jeseni, dà u prolětju tri četir tjedna pred sětvom ore. Budući pako da pred sětvom zemlja kojekakim korovom obraste, zato ju tréba svaki osmi dan zdravo povlačiti, da se korov zatre. Ako ni tò nehasni, il ako je zemlja odviše stvèrdnula, valja ju još jedanput al plitko poorati.

3. Lan kasni (pozni). Sije se obično od 10. do 17. lipnja (Jun). Svět ovdi veli, da Barnobovo i Vidovo najbolji su dani za ovu sětvu. U drugih okolicah sije se 3 dana prie, ili 3 dana poslě Ivanja. Za lan kàsni negnoji se gotovo nikada zemlja, jer lan kasni na slabioj zemlji daje obilat plod. Čini se, da mu više hasni ugodno vrěme i druge okolnosti, nego li jakost zemlje. Osim toga, ako je zemlja tusta, a vrěme plodno, lahko se lan slegne. To pako čini, da ima manje lika, a i ono malo je gore. Zato pako, što se sa zemljom lahko zadovoljava, i što i na mèršavoj zemlji laglje naprěduje, nego lan rani, il srědnji, svět ga ponajviše i sije. Sije se pako na zemlji, koja je stopèrv uzorana.

Plod visi stranom od toga, ako vàs lan i u isto doba i bèrzo poraste. Ako zemlja nije presuha, il ako odmah po sětvi udari topla kišica, nikne već za tri četir dana, posiplje zemlju zeleninom i tolik naraste, da mu već nemogu naškoditi buhači, koji su mu u to doba najpogibelnji Ako je vrěme odviše sušno, sěme svagdi jednako nenikne, već nèšto nikne odmah poslě uséva, nèšto poslě kiše, kadkada stopèrv za dva tri tjedna. U tom slučaju lan nerodi.

Ako na lan pèrvih danah poslě sětve udari bujica, ona mu često škodi, osobito ako odmah zatim nastane vrěme sušno i sparno. Tad zemljana kora tako se sčvèrsne, da lan nemože niknuti. Takovu koru tréba umèrviti branom il valjkom, ili natèrati na nju stado od ovacah, da po koi put

Digitized by Google

po njoj prodje. U obće dobro je povlačiti svaku tek posijanu njivu, koja se od plohe sčvèrsne.

Lanu kadkada škodi i zrak. Toliko se barem znade, da, kad někakov slap od zraka na njega dodje, vèrsi od lana naglo povehnu.

Kad je lan dva tri palca visok, valja ga opliti. Najbolje ga je pliti poslě kiše, jerbo, ako je zemlja suha, neda se lan tako lahko pliti, kao na mokroj zemlji.

Vèrste od drača (korova,) što lanu najvećma škode, jesu:

lolium arvense,
myagrum sativum,
raphanus raphanistrum,
sinapis arvensis.
chrysanthemum segetum,
spergula arvensis,
spergula nodosa,
spergula pentandra.

Sve ove vèrste otimlju lanu hranu i duše ga svojimi granami. Kadkada trěba do malo opet pliti, osobito ako lan veselo neraste. U tom slučaju korov se lahko preotme. Težaci pliju lan sědeć po natleh. Dà kako da se tad lan pogazi, nu ništa zato, jer se naskoro opet digne.

Najškodljivii korov, kog nije moći plijuć zatèrti, jest vilina kosa (lat. cuscuta epilinum; něm. Flachsseide.) Sěme mu je sitno i nalik na *rasedno* sěme. Dodje obično u zemlju zajedno s lan-sěmenom. Zlo oto može se ukloniti prosijavši lan-sěme prie, nego što se posije.

Čupanje. Kad lanu glavice požute, kad mu opade listje, valja ga čupati (pukati, paguliti). Rani lan dozrěva 12—14, a kasni (pozni) 10—12 tjednah po sětvi. Pretanko liko (lakno) dobije se čupajući lan odmah po cvětu.

Kada se lan čupa, neka se neprima blizu korena, nego u srědini, da se s njim manje drača izvuče. Lan ima se

Digitized by Google

čupati, kad je vrême sušno. Izčupani lan sveže se u ručice (rukoveti), pa se uveze kući.

Sada se lan perja (riglja, riffeln) i to peraicom (rihljom, Flachsraufe) od dèrveta il željeza. Perjajuć skinu mu se glavice (Samenkapseln, Knoten). Na to se lan sveže u močionice (Bündel) debele od prilike 6—9 palacah, pa se metje u močilo.

Glavice, s vèršike (vèrška) skinute, valja kao i žito, vijati (vejati), dok se neužgu. Viju se pako, da se očiste. (Poslè toga suše se na tavanih (nahižjih), kud zrak promahuje, ili na suncu pod vedrim nebom.

Perjanje lana nije neobhodno potrèbito. Jedino to mu služi za preporuku, da nezahtèva puno posla. Usuprot, kada se lan perja, sgnječi i sgazi se mnogo sèmena. Osim toga zaplèsnivi i potuhteni, ako se dobro neosuši. U Kurlandii, Liflandii, Litvi i Niderlandii, gdè svèt više pazi na dobro sème, neperja se lan. Tamo se služe drugimi načini, izmedju kojih ovaj ovdi bit će ponajbolji. Izčupani lan stere se po polju. Kad poleži nèkóliko danah, i povehne, sveže se u ručice (rukoveti), nu ne čvèrsto. Poslè toga složi se na kućice, naslonivši snop na snop. U takovom stanju sème bolje sazrèva. Za 8—14 danah može se lan pribaviti kući i kad je prilično, izmlatiti. Lan se ovdi moči na obični način.

Močenje lana. Vestfalci lan il moče u vodi, ili ga rose. Pèrvi je način bolji, gdè mu nije ništa na putu. Zapрèka može biti pomanjkanje vode, smrad itd. Jame imaju bit najmanje $2^1/_2$ do 3 stope duboke kraj potoka, vira il ribnjaka, te ako moguće, nek se načine tako, da se voda može po volji napuštati i izpuštati. U jami metnu se močionice popрèk jedna do druge, al tako, da kraj od koрèna izvana bude. Močionice u vodi pokriju se slamom, pa se pritisnu prutjem, kamenjem itd. Celina nevalja, od nje se lan okalja. Celinom trèba se služiti, kad neima ništa drugoga. Sad se otvori jarak, kojim se voda napušta, te se jama napuni vó-

Digitized by Google

dom. Lan, što uzpliva na vodu, priteža se opet s drugim čim. Lan neka je vazda za koi palac duboko u vodi. Bolje, da pliva u vodi, nego da je na dnu jame, gdě se lako okalja. U jamah těsnih i dubokih valja lan nametati na više redovah. Nu to je zlo, da se tada lan vas jednako nesmoči. Vodom, koja neprestano dotiče i odtiče, odvratja se sok od lana, po čemu lan biva světlii i lěpši. Něki samo jedanput jamu čistom vodom napune, veleći, da lan od tekuće vode poběli, al da je tvèrd, od stojeće pako vode da je siv kao olovo il srebro, mek i kudeljnast.

Lan nevalja močiti u vodi, u kojoj se je već jedanput lan bio močio. Takva voda smèrdi, lan se u njoj kasnie domoči, nije tako lěp, pa ga je težko tući i běliti.

Koliko vrěmena lan valja močiti, to visi od vode i lana. Netrěba više močiti, kad su već dèrvenasti děli od lana meki, kad se lan spozderi, kad se pozderje lako dade od lika (lakna) odlupiti. Dosta je zato 5—6 danah, ako je vrěme toplo, a 10 danah, ako je vrěme studeno. Ako nije lan dobro smočen, težko je s njime kasnie postupati. Zato trěba paziti, da se pogodi vrěme, kada ga valja domočiti. Nu bolje je premalo nego preumogo, jer koliko se nebi bio dosta močio, tolikò se može poslě rositi. — Sad dignu se močionice iz vode nu trěba ih prie malo izaprati. Poslě toga sbìju se u hèrpe, da odteče voda, a za koju uru rastre se lan na širom po ledini il stèrništu, da se dobro osuši. Za 6—8 danah prevratja se gladkim štapom. Za 10—18 danah osuši se posve, sveže se u močionice, pa se unese kući.

Toliko o gojenju lana u Vestfalii. Do malo priohćit ćemo više toga i iz drugih pokrajinah němačkih. Prie svega pako govorit ćemo o lanu belgianskom, koi je već od nègda pèrvi na světu.

Alfred *Rüfin* u dolnjoj Slezii, koi se dugo vrěmena bavio u Belgianskoj, da vidi, kako Belgianci lan goje, prispodablja u svom opisu način belgianski sa slezkim. Iz opisa

Digitized by Google

njegova vidi se, da je način belgianski mnogo bolji. Belgianac dobije na jutru 300 funtih lika (lakna) po 6—8 srebèrnih grošićah. Slezac dobije na jutru samo 200 funtih lika, pa mu se funta platja samo po 3 srebèrna grošića. Ako u mikanju neima razlike, lan belgianski daje mnogo više omikanog lika, nego li slezki, pa neima u belgianskom toliko kučinah (Werg;) koliko u slezkom. Glede zemlje i podnebja neće bit velike razlike, samo u tomu je razlika, što Belgianac marljivie zemlju poboljšava.

Belgianci moče lan u tekućoj vodi, nu izvan toga još ga 14 danah do 3 tjedna prostèrta po ledini polivaju vodom; nu to čine više za volju bèljenja. — Osim toga nemoče ga svagdě u vodi tekućoj, već u barah i jamah kao Slezci.

Najveća je razlika u tom, što Belgianac lan sije na nagnojenom krumpirištu, a najdraže mu je, ako je najgnojeno gnojničinom. Da pako lan neprebuja, čupa ga zelena, a kada ga tuče (tare), štedi ga malo više. Belgianac lan i marljivie plije. Da se neslegne, zabije stupce, a prěko njih metne lěnke, družice itd. tako da je sva zemlja kao prepletena, t. j. pokrivena rešetkom. Od najtanje vèrste ovako odgojenog lana dělaju se bruselske čipke (Brüsseler Spitzen), koje su po svem světu na glasu. U tome se osobito odlikuje selo Rebeque, milju daleko od Belle-Alliance. Tu se funta lika platja po 3000 do 4000 franakah (frank od prilike = 1 fr. šajna, dakle po 1200—1500 fr. srebra.)

Rif bruselskih čipakah košta do 150 frank. i ondi se predivo tako fino prede, da predioci i ljudi, što dělaju čipke, 75 od sto platje dobivaju, dakle cěnu od funte lana podižu često na 7000 franakah.

Digitized by Google

Poziv.

Što se tiče sabiranja rěčih zasěcajućih u makar koju granu gospodarstva seoskoga.

Tretja je godina, što c. kr. gospodarsko družtvo za Kranjsku izdaje u Ljubljani časopis „Kmetijske in rokodélske Novice," a neima tomu dugo, što je uredničtvo istoga časopisa zamolilo svoju gg. predbrojnike, da bi sabirali t. j. bilježili i njemu poslali imena travah, živinah, rudah, zanatah itd.

Pa eto! svaki čas čitamo u istom časopisu: ovaj i ovaj g. župnik, ovaj i ovaj g. kapelan poslao nam je toliko i toliko travah, s imeni u slovenskom jeziku.

Peta je godina, što horv.-slavonsko-gospodarsko družtvo izdaje u Zagrebu časopis „List měsečni horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva," a ima tomu već poduže vrěmena, što je uredničtvo istoga časopisa štioce svoje zamolilo, da bi sabirali t. j. bilježili, i njemu poslali imena travah, živinah, rudah, zanatah itd.

Pa eto! jedini g. Stěp. Ivekoviċ, bilježnik seoski na Klanjcu, poslao nam je 100 i više takovih rěčih.

Toga radi i sad opet pozivamo preuljudno svukoliku gg. članove, da bi svaki u svome kraju sabirao rěči tamo obične, zasěcajuće u makar koju granu gospodarstva seoskoga.

Samo tako moći ćemo jednom sagraditi valjali rěčnik gospod.-rukodělski u narod. jeziku.

Uredničtvo.

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 3. Zagreb. Měseca Ožujka. **1846.**

Sadèržaj: Iz sědničnih zapisnikah osrědnjega odbora. (Izaslanje poklisarah od strane h.-sl. gosp. družtva u 27. obć. skupštinu c. kr. gosp. družtva na Štajeru. I. C Hölbling poklanja našemu družtvu tvorilo Burgerova pluga. — Dva sědnična zapisnika sl. podružnice Brezovičke, jedan od 25. Sěčnja, drugi od 23. Veljače.— O obdělavanju vinove loze. Da ptice proji nečine kvara. Da zecevi po lǰutoj zimi neobjedaju voćakah. Sva tri članka od sučlana g. M. Stigera.) — Zemljana stelja na gnojištu. — Rogači na šljivah. Zaor od raži ozimice. Madia i kravji gnoj.

Iz sědničnih zapisnikah (protokolah) osrědnjega odbora.

Izaslanje poklisarah od strane horvatsko-slavonskoga gospodar. družtva u 27. občinsku skupštinu c. kr. gospodar. družstva na Štajeru. Osrědnji odbor vele uglednoga c. kr. gospodarskoga družtva na Štajeru upravio je na osrědnji odbor horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva pismo od dana 4. veljače (Feb.), u kom mu uljudno javlja, da će dana 1. travnja (Ap.) o. g. biti u Gradcu 27. njegova občinska skupština, i zajedno uljudno poziva horvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo, neka i ono od svoje strane pošalje zastupnikah t. j. poklisarah u rečenu skupštinu. Na priazni ovaj poziv odabra osrědnji odbor horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva dva svoja mnogo zaslužna člana, naime: prisědnika varmedskoga gospodina Andriu Saviňšega u Metliki, i vlastelina u Vizelu gospodina Franju Hirschhofera, te im naloži, neka opet uvěre susědno štajersko družtvo, ovu zvězdu prehodnicu u gospodarstvu, kako ga visoko štuje družtvo horv.-slav., i neka nam odanle donesu, što najviše mogu, za nas poučnoga i koristnoga.

Digitized by Google

Gospodin I. C. Hölbling, čuvar muzeja kod c. kr. gospodarskoga družtva u Beču, poklanja horvatsko-slavonskomu gospodarskomu družtvu tvorilo Burgerova pluga. Gospod. I. C. *Hölbling*, čuvar muzeja kod c. kr. gospodarskoga družtva u Beču, koi je veliko ime steko po svojoj novoj, po njemu nazvanoj, gospodarskoj systemi, poslao je družtvu gospodarskomu horvatsko-slavonskomu na dar tvorilo Burgerova pluga.

Opisivajući u priklopljenom pismu isti plug, priča (pripověda) medju ostalim:

Velikom onom zadaćom, koju još nitko razrěšio nije, i koju će težko ikad itko razrěšiti — naime kako da se najbolje sastavi plug — zanimao (zabavljao) se je i gospodin doktor I. *Burger*. Najposlě mislio je, bit će najbolje, ako udarim ovim posve praktičkim putem.

Kraj Beča ima jedna okolica, što se zove turski šanac (Türkenschanze). Zemlja u ovoj okolici sama je gotovo pěskulja (pěštena zemlja). Pěskom ovim služe se u lěvarnicah (Giessereien), i neima tomu dugo, što su tovari toga pěska odpravljeni u c. kr. lěvarnicu u Mariacel na Štajeru. U toj dakle okolici učini Burger zemlju, još podobro mokru, uzorati Zugmayerovim plugom. Tu je imao priliku viděti, kako je sva praznina izmed lemeša (ljemeša, lemiša, raonika, plužnog željeza, dolnjega željeza) i daske (odgrinjače) zasula se pěskom, tako da je lemeš s odgrinjačom postao posve ravan i samo u srědini malo izbočen.

Prilika ova nije se nimalo proměnila, ni kad su dalje orali. Toga radi mišljaše Burger, da će najbolje biti, ako sastavi plug od ovake prilike.

Saliju dakle od sadre (Gyps) na licu města više podobnih kalupah. Slěvi t. j. kalupi ovi toliki su, kolik sam plug, i nahode se u muzeju c. kr. gospodarskoga družtva u Beču. Polag ovih kalupah bude poslě potanko načinjen pravi plug sa željeznom (gvozdenom) odgrinjačom.

Digitized by Google

I u istinu, orući s otim plugom — koi se još nahodi u sabirci težačkog orudja istoga gospodarskoga družtva — pokazalo se, da se od ono doba zemlja ni lemeša ni odgrinjače nimalo nije hvatala. Pri tom valja osobito na um uzeti, da i ovaj sadreni kalup i po njemu načinjeni plug nalik su na onu priliku, koju je priporučio L. Freeborn, koja sada po imenu sěvero-amerikanskih plugovah s lemešom i odgrinjačom od salivena željeza sve većma naprěduje, i koja polag našega mněnja najbolja je od svih dosada poznatih prilikah.

Tvorilo, što je g. Hölbling poklonio horvatsko-slavonskomu gospodarskomu družtvu, načinjeno je potanko polag spomenutih kalupah od sadre i polag rečenoga pravoga pluga, samo što je tvorilo ovo 5 putah manje.

Gosp. Hölbling veli na koncu dopisa svoga: Da ovo priobćim i polag mogućnosti razprostranim, na to me nuka zahvalnost, kojom sam děržan onomu velikomu gospodaru (naime Burgeru), koi se meni za sebe živa toli milostiv ukazivao.

Dva sědnična zapisnika (protokola) slavne podružnice Brežovičke, jedan od 25. *sěčnja, (Jan.) drugi od* 23. *veljače (Feb.) o. g.*

1. Dvorski sudac sl. kaptola zagrebačkoga, gospodin Tadia Ferić od Hudoga Bitka, trudi se kod svojih podložnikah na město dosadašnjih uzkih slogovah skroz uvesti široke slogove.

Poboljštica ova razprostire se već posvuda u području podružnice Brezovičke.

2. Blaga lětošnja zima zadala je okolici Brezovičkoj veliku brigu glede ozimine i děteline.

Ništanemanje svět tamošnji služio se je blagim ovim zimskim vrěmenom i povoljnom zemljom marljivo orući i sijući.

Digitized by Google

3. Na jednom marovu (majuru) gospoštine Brezovičke metiljaju se ovce, t. j. naskočila je ovce metiljavica vodena i gnjilost (Wassersucht und Fäule).

Tomu bit će uzrok lanjska mokrina.

Malo ovacah ostat će živih.

4. Na prolětje će i občina Brezovička i dvorski sudac kaptola zagrebačkoga, gospodin Tadia Ferić od Hudoga Bitka, marljivo saditi murve (dudove.)

5. Toliko putah biaše već zametnuta rěč, da krumpir mnogo veći plod daje, ako mu se obtèrga cvět.

Nu podružnica Brezovička neima još do danas dovoljnih dokazah, koji bi ju posve osvědočili, da je to postupanje dobro.

Toga radi izjasniše se mnogi članovi iste podružnice, da će stvar tu nanovo potanko izkušavati.

6. Podružnica Brezovička priznaje, od kolike je važnosti gojenje voćakah (sadovnoga drevja.)

Ništanemaje dira ju neugodno, što ova grana gospodarstva seoskoga, koja je nègda u okolici Brezovičkoj toli cvětala, sad od dana do dana sve većma propada.

Toga radi nastojat će iz petnih žilah, da se opet podigne.

Da pako i poglavarstva učine nèke k tomu potrěbite naredbe, misli podružnica Brezovička uteć se osrědnjemu odboru gospodarskoga družtva.

O obdělavanju vinove loze (tèrsja). Da ptice proji nečine kvara. Da zecevi po ljutoj zimi neobjedaju voćakah (sadovnoga drevja.)

Od sučlana gospodina Matie Stögera.

Vrědni sučlan družtva našega g. Matia Stöger, u Pešti javno promovirani i homöopathički lěkar, član c. kraljev. štajerskoga gospodarskoga družtva, poslao nam je

Digitized by Google

opet*) iz Karlovca od dana 7. ožujka (Mart.) o. g. sastavak jedan, u kom piše: 1) O obdělavanju vinove loze (tèrsja.) 2) Da ptice proji nečine kvara. 3) Da zecevi po ljutoj zimi neobjedaju voćakah (sadovnoga drevja).

1. *O obdělavanju (obradjivanju) vinove loze (tèrsja.)*

Izmedju tolikih iznašastjah i proiztokah (Ergebnissen), koji su od velike važnosti za obdělavanje zemlje na Štajeru, zaslužuje doista, da se osobito napomene i dostojno uvažava nov način vinograde obdělavati, i s otim skopčani praktički nauk za vinare (vinogradnike, vinodělce).

Slavna gospoda stališi štajerske zemlje, imajući pred očima, od kolike je važnosti obdělavanje vinogradah, zavedoše na tu svèrhu posve novu učionicu (školu) u Gradcu u tako zvanom Musterhofgartenu.

U toj učionici nauča se ne samo kako valja voćke gojiti i polje raditi, već i to napose, kako valja vinograd težati.

Štajerskim viňom ide drugo město medju domaćimi plodovi (proizvodi); štajerska vina stekoše slavno ime medju svimi europejskimi vini, a to ime nije mu uzkratio ni odbor, koi je něke godine u Beču razsudjivao vina; štajerska vina idu i prěko mora, pa se neskvare; tà znamo da u Londonu piju čisto vino Optujsko i Luttenbersko.

Razlozi ovi potaknuše stališe štajerske, te se pobrinuše, kako bi se moglo više nego dosad pridělati prekrasne ove lozovine (vinske kapljice.)

Nu kako da se dostigne velika ova svèrha, kad nije moguće razširiti vinograde?

Odluče napokon, obćenito uvesti bolje obdělavanje vinogradah, a da se velika njihova naměra okruni ožudjenim i sigurnim uspěhom, zavedu učionicu (školu), gdě se vinari uče, kako valja na istom prostoru, na istom komadu zem-

*) Gospodin dr. Stöger pisao je g. 1843 u měsečnom listu »O koristi lěčenja domaće živine po načinu homöopathičkom. *Ur.*

Digitized by Google

lje, na istom zemljištu raditi, da se priděla više vina nego dosad, a plod da se neizrodi, već da bude uvěk dobar, kao i dosad.

U tu učionicu poslaše svi dolnjoštajerski krajevi mlade ljude na nauk.

Mladi ovi ljudi morali su se obvezati, da će u propisano vrěme od 6 měsecih marljivo dolaziti na praktički nauk o težanju vinogradah, da će se podvèrći propisanomu izpitu, a poslě izpita da će u vèrlo povoljne pogodbe uzeti na se obdělavanje gospodskih vinogradah.

Svaki učenik ima tu badava konak (kvartir) i na měsec 8 for. sr.; zašto sirote vinari nisu kadri sami o svom trošku biti.

Pa eto! osvědočismo se, da se slavna gospoda utemeljitelji praktičkoga ovoga zavoda u nadi prevarili nisu, pače da je zavod ovaj urodio već mnogim lěpim plodom.

Da je pako zavod ovaj utemeljen, pripomogoše sve podružnice štajerskoga gospodarskoga družtva.

Podružnice naime zametnuše u svojih sastancih rěč o potrěbi boljega obradjivanja vinogradah. Seljaci, kojih pri svakom sastanku dosta imade, nemogoše pravo dokučiti, kako bi to bilo, da njihov način vinograde obdělavati nevalja. Najposlě pristanu uz to, samo da vide, što će od toga biti, i da opet čuju kakovu novinu.

Kako će to biti, hoće li stvar ta poći za rukom, to se još nije znalo, to je trěbalo još čekati.

Godine 1840, naime ono lěto prie, nego što se otvori nauk za vinare, blagoizvolio je nj. c. visost prejasni nadvojvoda Ivan vèrtlara od štajerskoga »Musterhofa« poslati na put i to samo na tu svèrhu, da motri, kako drugi svět obdělava vinograde.

Vèrli ovaj putnik, vrativši se natrag, donese sa sobom puno dragocěnih vèrstah vinove loze. Osim toga pripovědao je u bližnoj podružnjičnoj sědnici, kako svět na Rajni

Digitized by Google

tèrs pri glavi rěže, i koja korist iz toga izvire. Svoj skupštini dopade se to njegovo pričanje.

I ja sam imao priliku viděti u vinogradih Rudimskih u Promontoru baš u bèrbi (bratvi) korist takvoga obrězavanja, pa se ni méni nije moglo na ino, nego ga pohvaliti.

Glavna rěz. Glavna rěz jest, da se grebenica (pogrebnica) samo na dva oka vèrh zemlje ostavi.

Samo mlade loze (tèrsi) dadu se obrězavati na ovaj način.

Oko, što je blizu zemlje, odrěže se, i tako ostane samo ono gornje, koje tad više jakosti imade.

Mladice, koje su prošaste godine izrasle iz glave, valja druge godine samo za dvanaesti dio palca daleko od glave odrězati.

Dvě, tri mladice izlaze uvěk poslě pèrvoga obrězavanja, i to iz okovja, što je pod korom sakriveno i po svoj prilici plodovito.

Obrězavanje tèrte svake godine na ovaj način, jednu liniu daleko od glave, čini potle několiko godinah, da ona glava (fuga) izraste, kolika glavetina kupusa (zelja).

Iz ove glave izlazi poslě 6—16 rodovitih mladicah, od kojih svaka nosi 2—4 lěpa grozda. I tako je lako věrovati, zašto se od svaka tri takova tèrsa nabrati može po cěl kabao (vedrica) lěpoga groždja.

Tolik plod nemože se polag našega dosadašnjega običaja nikada zadobiti.

Sadjenje vinove loze na rede. Nevalja nikad stati na pó puta, ako inače put taj vodi k ožudjenom cilju.

Stali bi na pó puta, kad bi lozu rězali pri glavi, a ostavili ju po običnom u nas načinu u neredu.

Koliko prostora trěbuje 200 momakah, ako nestoje u redu, a koliko, ako se izrede.

To isto je i pri vinogradu. Loze raztèrkane trěbuju dva puta toliko prostora, koliko loze redom posadjene.

Digitized by Google

Vinograd dakle bit će rodan, ako se prie svega loza redom posadi.

Ovako uštedi se polovica zemljišta. Ova polovica može se obratiti na oranicu ili pašinac.

Pèrve godine, kako se izkèrči loza, valja tamo posijati ovas (zob) ili dětelinu. Sětva ova obećava mi u jednom lětu tri žetve.

Gnojenje (djubrenje) vinograda. Vinograd, ako hoćemo, da bude rodan, trèbuje priličnog gnoja.

Neima nigdě bolje prilike za gotovit takov gnoj, nego baš u nas, gdě je toliko lěpoga jošja (Erlen).

Jovino granje i mlado prutje nek se sèrpnja (Jul.) i kolovoza (Aug.) měseca, kad je listje sasvim odraslo, sveže u rukoveti, dvě stope dugačke i stopu debele.

Med oto dobro je svezati jovovine pó palca debele.

Rukoveti ove nek se slože na hèrpe (kupe), podobne stogovom (Heuschober).

Ovako složene nek se ostave do pèrve kopi.

Kad dodje pèrva kop, valja ih izvezti u vinograd, po vinogradu razněti i pod dvě i dvě loze zakopati po jednu rukovet.

Posao biva laglji, gdě je loza redom posadjena.

Ovaki gnoj uplodi zemlju na tri godine danah.

Izkustvo uči, da vinograd, u kom se loza pri glavi rěže, koi je redom posadjen i potušten gnojem od jovinih rukovetih, vinograd, rekoh, koi je sad već na pol manji, vèrlo rodi, a u buduće da će dati 10 putah više vina nego dosad, a van toga može se uštedjena polovica obratiti na oranicu ili paševinu.

Je l' moguće, zanemariti taku očevidnu korist?

Čištjenje vinograda. Vinograd, što se ovako obdělava, valja marljivo čistiti.

Neostavljaj u njemu trave; nesadi po njemu pasulja,

Digitized by Google

krumpira (koruna) itd., zašto loza od njih veliku štetu (škodu) prima. Pasulj, krumpir itd. lišava ju potrébite hrane.

Toga radi dobro je vinograd lěti okapati (okopavati) plosnatom motikom.

Korist ovakoga obdělavanja. Kao što se sad obrězava loza, ako nećemo vinograd da propadne, tréba ljudih tomu dělu věštih, koji znadu razlučiti zdravu lozu od nezdrave. Inače pofalit će vinograd u rodivu, loze će odviše potěrati te tako oslabiti.

Režući lozu pri glavi netréba toliko pomnje. Svaki, koi je samo jedared priliku imao viděti, kako se vinograd obrězava, znat će lozu pri glavi odrězati.

Ovako dakle rěže se i laglje i bèrže, i proizvire iz toga slědeća korist:

a) uštedi se vrěme i oblakša se dělo;
b) uštedi se šest putah toliko vrěmena pri okapanju;
c) ako su loze redom posadjene, okopam samo zemlju, što je med lozami i oko njih, a s drugom zemljom netréba mi se badava mučiti. Uštedi se opet vrěme;
d) loza, što se rěže pri glavi, nepozebe, zašto je blizu zemlje;
e) pri lozah, što su redom posadjene, nezanemari se nijedan tèrs;
f) vinograd uz ovaku radnju odsěca šestostruk plod.

Van ovih koristih ima jošte jedna, naime: uštedjeno zemljište, koje se sad može obratiti na oranicu il paševinu.

Koristi ove tolike su, da se vinogradniku, ako ih dobro promotri, nemože na ino, nego ostavit se dosadašnje navade, i latit se ovoga novoga, boljega načina.

Kolitba. Sèrce čověka zaboli, kad vidi, koliko se svake godine u šumah poseče mladih stabrićah za kolje.

To će jednom poroditi veliku, obćenito osětljivu nevolju.

Digitized by Google

U mlada dèrveta neima sèrca: dakle kolje, što se udari u zemlju, iztrune i sagnije tim bèrže.

Polag moga mnènja, koje medjutim nikomu neću da narinem, dobro bi bilo, kad bi naši vinogradnici vinograde kolili koljem od ariša (*pinus larix, Rothlerchenholz.*)

Takvoga kolja ima dosta na Štajeru.

Kolac od ovoga dèrveta za tri je kolca od meka dèrveta.

Takvoga kolja trèbat će za polovicu manje, ako se bude vinograd obdèlavao polag gori propisanog načina; zašto ako su loze redom posadjene, trèba samo za dva i dva tèrsa po jedan kolić (kolac).

Namaži naoštreni kraj, što ide u zemlju, tako zvanim vodenim staklom, pa će ti ga bit za šest naših mekanih kolićah.

Iz ovoga vidi se opet, koliko se kroz to uštedi i vrèmena i mladih stabrićah, koji za kolitbu baš nimalo nisu.

Vodeno staklo (*Wasserglas*). Da čujemo nèšto o vodenom staklu.

Vodeno staklo proizvodi se u nèkih fabrikah èeskih. Ovo je staklo zelenkasto, guste žitčine i sopoljato.

Služeći se ovim staklom, valja mu priměšati dva puta toliko navadne vode.

Dèrvo, što se namaže vodenim staklom, nek se suši na suncu ili na kojem toplom městu.

Takovo se dèrvo ustakli, upije se unj vodeno staklo, pa se tako reći okameni.

U takovo dèrvo nemože ni voda, ni mokrina (vlaga); takovo dèrvo nemože progristi ni razgristi nikakav cèrv itd.; takovo dèrvo nesprodje mnoga i mnoga lèta, i samo zadušna vrućina može mu naškoditi.

Dašteni krov, ako se namaže vodenim staklom, neboji se vatre (ognja), van po neobičnoj vrućini.

Ladje, napuštene vodenim staklom, uvèk su lake, zašto nepuštaju vode, a nemogu im ništa ni cèrvi ni štakori.

Digitized by Google

Dašteni pod kadgod oplěsnivi. Napusti daske il uložnice, prie nego budeš podio, vodenim staklom, pa ćeš se uvěriti, da ti se pod neće nikada skvariti.

Osim toga takov se pod lako čisti. Od žerave (žeravke) neuhvati vatre. Polij ga cèrnilom, mokrom kakvom opirnjačom (Waschlappen) lako ćeš ga izaprati. Gdě je takov pod, tamo je i soba vèrlo čista.

2. *Da ptice proji (prosu, žitu) nečine kvara.*

Proju obranit ćeš od pticah, služeći se ovim lěkom. Sveži špajku (*spica celtica* *) u kèrpice od platna. Metni u svaku kèrpicu špajke, kolik veliki lěšnjak (lěšnik). Denjke (Bündelchen) ove priveži špagom (kanapom) na štapove (palice, kolce, koliće). Kad počme sazorivati proja, dakle kad ptice za volju hrane najbolje udaraju na nju, poudaraj spomenute štapove uz proju, i to na svakih 50—60 koračajah po jedan štap. Štapove ove ostavi na polju do 8 danah pred žetvom. Nu 8 danah pred žetvom da si ih maknuo s polja, zašto špajka tako je već zasmradila proju, da je ptica nemože više zobati. Ako se špajka osam danah prie žetve nemakne, nemože proju jesti ni čověk ni živad. Makne li se osam danah prie žetve, tad u 8 danah nestane smrada.

3. *Da zecevi po ljutoj zimi necbjedaju voćakah (sadovnoga drevja).*

Na Štajeru slobodno je samo gospodi lov loviti. Toliko putah dogodilo se veće, da su gospoda morala iza ljute sněžne zime nadoknaditi kvar, što seljakom u voćnjacih (votnjacih, tèrnacih) učiniše zecevi. Kvar taj bio je kadkada veći, nego što su valjali svi zecevi svega onoga kraja. Stadoše dakle gospoda misliti, što su činećі, da im se zecevi okane seljačkih voćnjakah. Najposlě izmisle ovaj ovdi lěk: Kèrpice suknene, bile one běle, cèrne, cèrvene il

*) Špajke dobit ćeš, koliko ti drago, u okružju Čělovačkom po vrědnom članu našega družtva gospodinu *Moro*-vu.

Digitized by Google

makar kakove, nek se dobro obkipe u čovječanskoj mokraći (burežu, pišaći, scalini, seču,) pa nek se oběse tamo amo po voćkah. Zec (zajec) osěti već izdaleka, da je negdě blizu čověk, kog se, kako znamo, boji, pa on ni blizu. Lěk ovaj valja i za kuhinjski vèrt.

Zemljana stelja (podstilka, prostirka, štraja) na gnojištu (djubrištu).

Pod ovim naslovom piše g. F. A. *Pinckert* iz Altenburskoga u časopisu »Archiv der deutschen Landwirthshaft« o velikoj važnosti zemljane stelje na gnojištu od prilike ovako:

Zemlja je od velike važnosti i za umložiti i za popraviti (podobriti) gnoj (djubre.)

Kada se gotovi gnoj, valjalo bi, da je zemlja poglaviti dio gnoja, valjalo bi se njom više služiti nego dosad.

Nećemo ovdi da protresamo, kako zemlja zajedno sa slamom itd. dobra je stelja pod marhu, ako su naime hlevi i kravinjaci tako uredjeni, da gnojnica (pištavina, gnojna voda, gnojna čorba) lako može odticati; nećemo da protresamo, kako zemlja zajedno sa slamom itd. još više koristi u ovčarah (ovčaricah, ovčarnicah); već samo hoćemo obilatie da govorimo, kako se zemljom služiti valja na gnojištu. Prie svega pako navest ćemo u obće, u čemu zemlja gnoju koristi.

Glavna korist jest, da zemlja hvata sve letuće (flüchtig) děle u gnoju, te tako čini, da je gnoj bolji.

Kroz oto dobije se na veliko, što na malo gotoveći směšani gnoj to jest kompost. — Nadalje neima boljega načina, za preprèčiti, da gnoj nepregnjije, nego što je zemlja.

Na to pako, da gnoj nepregnjije, valja osobito paziti po lětnih měsecih.

Od ne manje važnosti je zemlja za umnožiti i popra-

Digitized by Google

viti gnoj u godinah onakih, *kad ima malo slame*, kad se dakle često balega (Excremente) bez slame il druge stelje iznosi na gnojište.

Svaki gospodar, koi je rad gnoj na gnojištu směšati na děle s dovoljnom zemljom, neka se prie svega brine, da bude vazda dosta *suhe zemlje* itd., osobito pako po lětnih měsecih, kad se gnoj rado užge.

Na tu svèrhu valja svaka gotovo zemlja, nu najbolja je zemlja pèrhka, humosna, samo nek se poněšto skupa dèrži.

Takove zemlje ima dosta na uvratinah (Vorarten, Vorgewenden, Angewenden).

Busen, (Rasen), strugotine, drač (korov), što se plijuć izčupa, sve to valja više za směšani gnoj (kompost).

Zemlja, što se metje u gnoj, trěba da je posve suha.

Ako je zemlja posve suha, zemljani se děli bolje stope s gnojnimi děli, zemljani děli više upiju gnojavih dèlčićah i gnojnice (pištavine.)

Zato prie svega trěba složiti zemlju na *visoke hèrpe*, u *sušah* ili *šatrah* (kolibah, kućaricah, daštarah, barakah), koje ćeš lako sagraditi blizu gospodarskih stanjah (sgradah).

Najbolje je kupčati zemlju lěti. Lěti je zemlja obično najsušja, a putevi su najbolji, osobito ako za kupčanje odabereš vrěme sušno.

Zimi nek se zemljane hèrpe (kupci) u hambarih pokriju slamnatim gnojem, da se nesnèrznu.

Najbolje je zemlju izvoziti na gnojište *odmah kako se gnoj iznese iz staje*. Zemlju valja izvoziti na taljižkah (tačkah).

Na gnojištu valja zemlju jednako razgèrnuti, te ako bi gdě bilo grumenja (grudja), dobro ga umèrviti (sdrobiti.)

Dosta je pako zemlje za 1—2 palca, samo nek je gnoj dobro poravnan.

U obće valja se dèržati ovog pravila: lěti, il ako je gnoj slamnat, il ako vèrlo gori, trěba više zemlje, od prili-

Digitized by Google

ke za 3—4 palca. Zimi pako, il ako su okolnosti sasvim protivne, trĕba manje zemlje.

Gnoj trĕba samo onda polĕvati gnojnicom (pištavinom,) ako se je bojati, da će se, osobito po toplom vrĕmenu, jako upaliti.

Zemljanog gnoja nevalja *ugaziti.*

Ako se takov gnoj ugazi, zemlja se, istina, živo stopi s gnojem, nu kad je gnojna hèrpa mokra, izgubi zemlja svoju priašnju bešljivost (Porosität), pa se pretvori u stališ podoban lemu (Kitt). Tad je vèrlo mučno gnoj izvoziti i razgèrtati, pače ista gnojna hèrpa gubi po tom svoju priašnju jakost (snagu).

Ako se budeš dèržao načina, koi sam ti ja priporučio, bit će ti gnoj uvĕk *suh*, pače i ondĕ, gdĕ je inače mokar bio.

Napominjem još ovdi, da je ovakov gnoj za $^1/_3$ težji nego makar koja vèrsta navadnog gnoja. Uzmimo n. p. da voz navadnog gnoja ima 15 centih, to voz zemljanog gnoja lako možemo udariti na 20 centih.

Rogači (kile) na šljivah.

Casopis »Archiv der deutschen Landwirthschaft« piše od prilike o rečenoj bolesti ovako:

Često gospodar misli, da će mu šljive Bog zna kako obroditi; nu drobne šljivice najedanput, ko što veli Horvat prov., *okilave* (*skipnu*), ili ko što veli Šlavonac, pretvore se u *rogače*, němački Taschen, Türken, Narren, Schnurkiken.

Svĕt obično misli, da ta bolest dolazi od kišna vrĕmena, dok šljive cvĕtaju, od lĕtnje studeni i mokrine, od starosti i nemoći dèrveta, od zraka itd.

Pomolog F. *Stueber* u Virtemberskoj piše, da to nije

Digitized by Google

pravi uzrok. *) On se je, veli, osvědočio, da ta bolest dolazi od drobnih kebarah, koje Němci zovu *Rüsselkäfer* **). Kebri ovi ubodu, te tako otruju šljivice (plod), koje se na to izrode.

Kad se približi ptica il čověk, pa ako se samo malo dèrveta dodirne, kebri ovi padnu odmah s dèrveta kao buhači, pa se něko vrěme ni nemaknu. To je uzrok, zašto ih čovék u travi, na preoranoj njivi ni neopazi ili barem lahko nenadje.

Kebri ovi pomole (pokažu) se s početkom prolětja, a nestane ih obično u lipnju (Jun.); zašto tad je sunce obično jače, dakle vrućina velika, koja im škodi.

Kebri ovi nelete daleko, već obično puzaju. Zato ćeš ih viděti više na mladom nizkom, nego li na starom visokom dèrvetju (šljivah).

Kebarah ovih naći ćeš rědko kad, kud větar propuhava (promahuje.) Kao što se čini, boje se, da ih nebi tko uhvatio (ulovio), kad větar uzdèrma dèrvo, a oni na tla padnu.

Naravski nepriatelji ovih kebarah: cèrvenorepke (Rothschwänzchen), sěnice i vrebci (vrabci.)

Lěk. Od srědine svibnja (Maja) pa do srědine lipnja (Jun.) ***) valja svaki dan šljive živo uzdèrmati, pod šljive prostrěti plahte (prostirače), u plahte kupiti kebre, a sakupljene kebre sažgati.

---

*) Da negovorimo o vèrtlarih i pomologih, ima već i seljakah, koji su osvědočeni, il koji barem slute, da to nije pravi uzrok, već da se šljive izrode, što su ih uboli t. j. ujeli te tako otrovali kukci il cèrvi, ako i neznadu, kakovi. *Ur.*

**) Nebi li nam tko priobćio naše narodno ime? *Ur.*

***) U Horvatskoj i Slavonii malo prie. *Ur.*

Digitized by Google

Zaor od raži (hèrži) ozimice.

Dèržavni gospodarstveni savětnik *Thär* u Möglinu zaorava raž ozimicu osobito pod krumpir.

Raž ovu posije u prolětju med jarinu.

Raž ova raste i kad je već požeta jarina; a u drugom prolětju, pošto se izklasa, zakopa se pod krumpir.

Zakapa se pako najbolje plugom, kog Němci zovu *Schwingpflug.**) Spředa na gredlju (Gründel) privezana je metla.

Zelena raž se na ovaj način tako zakopa, da nije više poznati, što je prie tamo bilo.

Krumpir se ovim plugom u isto doba i stavlja u zemlju i zagèrtje (zagrinja).

Thär dobie na taj način puno i to vèrlo dobroga krumpira.

Jedan njegov znanac nagnojio je dvě njive jednu do druge, pèrvu zelenom ražju, drugu navadnim gnojem, pa je od zelenog gnoja dobio i više i boljega krumpira.

Korist zelenoga gnojenja vidi se osobito kad je vrěme mokro; nu da kako, da ovakovo postupanje zahtěva takovu izměnu (Fruchstfolge), polag koje jarina dolazi u zemlju još jaku na gnoju. Samo onda će raž, posijana med jarinu, biti gnoj dovoljno jak.

Madia i kravji gnoj.

Časopis »Das Landwirthschaftliche Wochenblatt« javlja: Vlastelin jedan u Altenburskom osvědočio se, da madia zaorana istu službu čini, koju i kravji gnoj. On je naime na njivi, koju je nagnojio zaoranom madiom, dobio toliko žita (žitka), koliko na drugoj njivi, koju je nagnojio kravjim gnojem. Van toga gnoj od madie zadèrži jakost svoju dok i kravji gnoj.

*) To je plug bez kolečakah (Räder) ili bez ornicah (Oračа?) *Ur.*

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva
glavni odbor.

Br. 4. Zagreb. Měseca Travnja. **1846.**

Sadèržaj: Sědnica X. podružnice Djakovačke. — Gorušica, mak i suncokret, odgovor osr. prov. bisk. zag. g. L. Philippu od člana Iv. Gareisa, upr. nadlajtnanta u sl. nar. 1. ban. gran. reg. br. 10. — Gnojština švajcarska. — Popravak od St. Ivekovića i odgovor uredničtva — Rani rojevi u Stenjevcu. — Oglasi uredničtva: gg. članovi K. Veselić i S. Ivković poslaše uredničtvu gospodarskih i rukodělskih rěčih.

Sědnica X. Djakovačke Podružnice.

Dana 29. Prosinca god. 1845. obdèržavana je glavna sědnica, u kojoj prepoštovani gosp. predsědnik Josip Matić opat i kanonik na kratko istina, al' ipak podpuno, sakupljenu gospodu članove o stanju gospodarstvene ove podružnice izvěstivši: da je naime, potle kako se istom zametnuto ovo družtvo, nakon dvě godine svoga samo imenom obstojenja mal' sasvim razteplo nije, ipak, premda tek kroz jednu godinu od dělovanja svoga, na toliko se pod njegovim ravnanjem podiglo i učvèrstilo, da, gdě odprie ništa baš neimade, sad već koje brojem članovah svojih i pribavljenih gospodarstvenih časopisah i dělah; koje podobrom sumom stranom poreznog, stranom pako od někoje gg. članovah družtvu velikodušno ponudjenog novca; koje napokon dvěmi sobami, i to jednom po milosti presvětlog gosp. pokrovitelja za glavne sědnice, drugom pako po dobroti nadležne gospode u sěmeništu za sačuvanje i čitanje gospodarstvenih časopisah i knjigah — dičiti se može:

izjavi, da, budući se njegovo trogodišnje dělovanje predsědničko ovim danom dovèršilo, ova sědnica za to poglavito urečena jest, neka se u njoj polag pravilah nov izbor podružničkog upraviteljstva priuzme.

Čega radi, pošto zapisnica od poslědnje sědnice pročitana i po učinjenom u njoj zaključku od strane gospode blagajnika i knjižničara drugi polugodišnji računu položen bude, i pošto se na sudělovanju, i izjavljenom prama njemu pověrenju i pouzdanju gospodi sučlanovom preuljudno zahvali, ustupi isti prepoštov. gosp. opat i kanonik, predsědnik svoju

Digitized by Google

stolicu, ujedno svu sakupljenu gospodu sučlanove umoljavajuć, da bi pri izboru novom predsědnika njega sasvim izostaviti i odvěte svoje u kom drugom sjediniti hotěli, budući si je, rekavši, iz stanovitih razlogah odlučno preduzeo ove časti zasad podnipošto nadalje neprimati se. Uslěd ove izrěčbe izjavi takodjer i poglaviti gosp. podpredsědnik Mirko Marinović, gospošt. djakovačke predstojnik, koi je, kako reče, ovo město i onak dosada samo iz poštovanja prama bivšem prepošt. gospodinu predsědniku sauzimao, da na taj način ni on unapréd pri podružnici ovoj nikakve službe neće da obnaša. Tronuti neočekivanim ovim izjasnenjem i kanoti nemogavši věrovati, da bi prepošt. gosp. u ovih okolnostih podružnicu ostaviti hotio, jednodušno uzkliknuše gospoda članovi, da bi on i nadalje predsědničtvo družtva ovog zadéržati blagoizvolio. Nu pošto sva izjavljenja od dalješnjeg takodjer podpunog pověrenja prama njemu, pošto sva ponukovanja, dà li ista molenja bez uspěha ostadoše, zabrinuše se gospoda sučlanovi, i někoji tu svoju brigu i javno očitovaše: da se naime možebit neradi o razsutku ovog premda još neznatnog u sebi, ali ipak dosad jedinog svoje vèrsti u ovih stranah domovine naše zavoda. Brigu ovu, a i obću žalost, što prepošt. gosp. predsědničtvo nadalje poprimit nehtěde, utaloži poněšto iskreno njegovo očitovanje, da, koliko je bar njemu poznato, o razsutku družtva ovog nitko neradi, paće što se njega tiče, da on i nadalje u broju podružničnih članovah ostati, podružnicu po mogućstvu silah svojih u svačem podupirati, sědnice, ma tko za predsědnika izabran bude, kadgod uzmogne, polaziti želi i hoće. Nakon ovog sa radosnim »živio!« pozdravljenog izjavljenja neostade gospodi članovom ništa drugo, nego si novog načelnika gledati, i na predlog bivšeg gosp. predsědnika bude čast ova najprie prepoštovanom gospod. kanoniku i sěmenišnom upravitelju Ivanu Rastoviću, a zatim prepoštovanomu gosp. kanoniku, vice-archidjakonu i ovdašnjem župniku Matii Mihaljeviću jednoglasno ponudjena, i potlè kako onaj zbog slabog svog zdravlja, ovaj pako mlogih i onako koje župničkih koje inovèrstnih svojih poslovah, na toj ponudjenoj sebi časti zahvali i primit ju podnipošto nehtěde, obćenitim uzklikom za novog predsědnika izbran, na predsědničko město rek'bi donešen, i uz gromoviti' »živio!« na predsědničkom stolu u vis podignut bude revni domorodac, ugledni i velevažni gospodin Pavao Penjić, světle gospoštine Djakovačke exactor, koi zauzamši svoje město, najprie gospodi članovom ukupno na toj prama njegovoj osobi izkazanoj naklonosti i pouzdanju, a zatim prepošt. gosp. bivšem predsědniku napose u ime sveg družtva na rodoljubivo imavanom trudu i brigi u kratko zahvaliv se, gospodi sučlanovom preuljudno se priporuči, da bi s njim ustèrpljenje imati, u promicanju i postignutju blagotvornih naměnah podružnice

Digitized by Google

ove, a tim i istog glavnog gospodarstvenog družtva sile svoje dobrovoljno sdružiti, sědnice, na koliko komu mogućno bude, polaziti, jednom rěčju, u obavljanju podružničnih poslovah, u izvěršivanju plemenite zadaće malenog družtva našeg i njega svi, i uzajmno jedan drugog svakom prilikom podpomagati izvolili i nezapuštali.

Zbog kratkoće vrěmena u ovoj sědnici slědeća još medjutim odredjena jesu:

§. 1. Glede podpredsědničtva zaključeno je: da u slučaju, ako predsědnik budi iz kog uzroka nebi dojti mogao, u budućih sědnicah pèrvi od gospode starešinah načelje zauzme.

§. 2. Ostali častnici budu zasad potvèrdjeni.

§. 3. Osim dosadanjih časopisah da se nabavi gospodarstveno dělo od Schliffa i tako zvani Kodicill od Sime Strüfa.

§. 4. Na predlog jednog od gospod. članovah: da bi se od strane podružnice ove kojim věštim članovom nalog dao, neka sastave dělce sadèržavajuće u čistom prostom narodnom jeziku sve grane od gospodarstva, s razgovetnim poučavanjem, kako bi se imale od puka našeg obdělavat; koje bi tada dělce putem od predbrojenja, i někojom podporom iz podružnične blagajnice po istoj podružnici na světlo se dalo, bude zaključeno: da, ako bi koji věšti-ji sučlan takog šta svojevoljno izradio, i družtvu predao, družtvo ovo ne samo rado će pozdravit i primit, nego će takodjer i izdanje takog obćekoristnog dělca po mogućstvu svomu podupirati.

Gorušica, mak i suncokret.

Odgovor osrědnjemu provizoru biskupie zagrebačke g. L. *Philippu.* Od g. Ivana *Gareisa,* upr. nadlajtnanta u slav. nar. 1. banovačkoj gran. pěš. reg. br. 10.

U měsečnom listu od měseca studenoga (Nov.) 1845. god. javlja osrědnji provizor biskupie zagrebačke, g. Leopoldo Philipp, kako je on lani na zapověd nj. eks. biskupa zagrebačkoga, sěme suncokretovo (Sonnenblume), gorušično (muštardno) i makovo za probu posijao, i kako se je pri tom poslužio poněšto i sumporno (žvepleno) - kiselim amoniakom, kog je zagrebačka »Luna« toliko hvalila, veleći, da od njega sěme bèrže niče, sád bèrže raste, a lětina

Digitized by Google

da je obilna, imenito pako, da je sumporno-kiseli amoniak dobar surrogat umèsto gnoja.

Na ono, što je g. Philipp priobćio u rečenom měsečnom listu, odgovara sad g. Gareis iz Klasnića 4. travnja (Ap.) o. g. ovako:

Ja sam prošastih godinah, za volju pčelinje hrane, sijo mnogo gorušice i maka, i tu štošta opazio i izkusio. Ustudjujem se dakle priobćit o tom někoja, i ujedno onomu, što je g. Philipp izkusio, dodati několiko vlastitih svojih primětbah.

G. Philipp nije napomenuo, kako je posijao gorušično i makovo sěme, dà li plitko il duboko? — Ovakovo sěme nepodnosi gotovo nimalo zemlje na sebi.

Gorušica i mak pofalit će ponajviše, pače mak neće ni proniknuti, ako se posiju tako kasno, ko što ih je posijo g. Philipp. Tad gorušicu pojedu bubači u rastu, mak pako izidje stopram za šest nedèljah danah na vidělo, dakle ako padne preduboko u zemlju, neće izaći nikada.

Ako želiš, da ti naprědуje, a ti ga posij svagda rano měseca ožujka (Mart.) te ako je moguće, još po sněgu. S toga valja njivu za ovaj usěv pripraviti već u jesen.

Sěmenasta rastja pogadjaju se dobro s korěnastimi, te ako se na istoj njivi nalaze, donose dvostruki plod. Zato je vèrlo dobro, ako se u isto vrěme s makom posije i mèrkva pitoma (kuzmorka? lat. daucus carota; něm. gelbe Rübe, Möhre).

Čim su na toliko pronikla, da se jedno od drugoga razaznati može, valja ih pleviti, a gdě je pregusto, valja prorěditi t. j. odveć bujeći mak izčupati.

Okó 20. lipnja (Jun.) udari mak u cvět, i tad ga pčele tako jako polaze, da sam ja više putih i do 13 njih na jednom cvětu nabrojio.

Koncem sèrpnja (Jul.) mak dozrije. Tad se zajedno sa strukom izčupa, u kite poveže, i spravi na sgodno město

Digitized by Google

kud rosa i kiša nedopire, da se suši. — Kako se sěme vadi, razlagati netrěba.

Ima li maka mnogo, valja mu glavice na sěcalu (Hechsellade) izsěći.

Kad se mak s njive ukloni, dobiju mèrkve više prostora, zraka i světla, i bolje naprědуju. Gdě pregusto rastu, valja ih izčupati.

Imade dvě vèrste maka. Jedna, kojoj je ljuska (tok, Kapsel) zaklopom posve zatvorena, a druga, kojoj se ljuska, kad dozrije, pod zaklopom u naokolo razpuca.

U pèrve vèrste višja su stabalca, veće sěmene glavice. Nu cvěta ima manje, a i ljuske (tokovi) neimaju u sebi toliko, koliko bi čověk sudeći po njihovoj veličini mislio.

Druga vèrsta neide tako u vis, nu ima više cvěta; tokovi su joj do duše manji, nu porazměrno imadu više sěmena, koje medjutim lahko se okruni (ausfallen), što osobito biva, ako silni větar běsni, kad je mak dozrio, ili kad se spravlja.

Zato trěba dozrěle glavice rězati i u pregače, marame ili plahte sakupljati.

Osim ovoga neznam više ništa znamenitoga, čim bi se jedna vèrsta od druge razlikovala.

Sěme zadèrži u sebi dugo vrěmena svoju moć klicanja: i ja bi gotovo reko, da makovo sěme, dok se god nalazi u zatvorenih tokovih, valja i za isti uśěv.

U podravini sl. nar. varaždinsko-gjurgjevačke gran. regimente sije ga gotovo svaka graničarska kuća, ali samo za svoju potrěbu. — Koja se od spomenutih vèrstah ondi sije, nepamtim više.

Gospodin osrědnji provisor Philipp mogao bi si lahko sěmena od onuda dobaviti; jamačno svakomu bi župniku drago bilo, kad bi za takova koristna kušanja i on štogod mogao doprineti.

I u mèrtvu (kasnu) jesen može se mak zajedno s mèr-

Digitized by Google

kvom sijati, samo ga netrěba zemljom zagèrtati. To je obćenito pravilo za svako odveć sitno sěme.

Po ovom načinu moglo bi se sěme veoma dobro sijati na rede. Time bi se oblakšalo u prolětje plivljenje, a i okapanje.

Ovo do duše ja još pokušao nisam, nu mislim samo, da bi dobro bilo, jer bi baš okapanje ovomu, kao i svakomu drugomu rastju moralo veoma pruditi.

Redi mogli bi na 1, najviše na $1^1/_2$ stopu daleko biti jedan od drugoga, a izmedju njih imala bi se mèrkva sijati.

Od koje je koristi mèrkva, to je i onako dovoljno poznato.

I gorušicu valja rano sijati, ako hoćemo, da nam naprěduje. Zašto s jedne strane škode joj mnogo buhači, ako se kasno posije; s druge pako strane iziskuje ona postojane vlage za mlada, dok necjača.

Akoprem još nisam pokušao, nedvojim ipak nimalo, da bi gorušica podněti mogla i jesenski usěv. Tad bi s njom trěbalo postupati kao s oziminom. I po gorušicu bilo bi dobro, kad bi se izmedju nje posijalo i korěnasto kakovo rastje.

Gorušice imaće takodjer dvě vèrste: cèrna i běla.

Běla gorušica mnogo je ljutja; i zato osobito valja za mošt (širu). Ovomu moštu pridaju se droždine od ulja. Běla ova gorušica nekruni se lahko.

Cèrna je krunjenju jako podvèržena.

Od ove dvě vèrste koliko koja daje ulja, proučio nisam.

Gorušica jako se širi, odveć dugo cvěta, i pčele sabiraju po njoj mnogo i to dobroga meda.

Što se tiče suncokreta, ovaj se jako širi i zato mu trěba mnogo prostora. Nebi se dakle onomu trud osobito naplatio, koi bi čitave njive suncokretom posijao.

Zato savětuju gospodari, da se nek suncokret sije medju krumpir, zašto ovdi kao sěmenasto rastje neće nahuditi

Digitized by Google

gomoljastomu, a može se u isto vrěme i jedno i drugo obradjivati.

Govore mnogi i to, da bi suncokret sijati valjalo kao ogradu oko njivah, gdě raste krumpir, ili drugo rastje, što se okopava.

Probitačno je pobočne grančice, što ničy iz listnih kutovah, očupati, jer će tada cvět na vèrhu od stabla više hrane dobivati a i krupniega i više sěmena davati.

Ulje iz oljuštrenog prie sěmena, kažu, da je bolje nego svako drugo ješće ulje (Speiseöhl); i stabalca imadu u sebi mnogo salitre, tako da se iz 100 funtih stabalacah i lištja, ako nedozrěli iztrunu na hèrpi, dobiva funta salitre.

Što se tiče izvěstja g. osrědnjega provizora Philippa, to se po svoj prilici pod živinskim gnojem razuměvat ima skorašnji (friški) gnoj iz stajah (štalah) naproti izvětrenomu marvinskom i konjskom djubretu.

Sěmenara nije moći ukorit, budući da je i nenakvašeno sěme slabo doduše, nu ipak proniklo.

Bilo je dakle u sěmenju životnih klicah, i samo zakašnjena sětva, kojoj nije kriv g. Philipp, nego nabavnik sěmenja, prouzročila je, da su buhači gorušicu još u postanku izjeli, i da je mak zakèršljavio.

Što se tiče kvašenja u sumporno-kiselom amoniaku, može se reći, da su sve jědke (scharf) vode, kad su odveć jake t. j. concentrirane, sěmenu škodljive, a tim većma sumporna kiselina i amoniak, koji odviše jědkosti u sebi zadèrže, sve ako se zaměnito i neutralisiraju.

A čini mi se, da je i premnogo bilo, sěme dva čitava dana kvasiti.

Kakovu silu imade na rastje sumporno-kiseli amoniak, nemogu doduše kazati; nu težko da će kadar biti nadoměstiti gnoj, ko što veli rečeni sastavak u Luni. Jer samo u gnoju ima za rastje potrěbite hrane, koje u sumporno-kiselom amoniaku neima.

Digitized by Google

Ako u istinu ovaj amoniak tako silno děluje na vegetaciu, kao što se kaže u Luni, to biva ili time, što on sastavnimi svojimi děli zemljú na kemički način pretvara, i čini, da zemlja sposobnia bude, upijati i uvlačiti u se potrěbitu za rastje hranu iz atmosphäre; ili pako time, što zemlji oduzima svaku snagu (jakost).

Dobro je g. izvěstitelj (Referent, Berichterstatter) primetio, da bi odveć skupo bilo, kad bi se sumporno-kiseli amoniak za poljsko gospodarstvo kupovao iz apotheke; i da bi se morao mnogo više upotrěbljivat, nego što se to kvaseć sěmenje činiti može. Jer poljsko gospodarstvo iziskuje mnogo, i neslaže se nimalo s homöopathiom.

Probitačan je i predlog spomenutoga gospodina, kako bi se jědka ova voda jevtinie (cěnie) mogla praviti; samo mi se odveć malo vidi, uzimati 4 funte sumporne kiseline na četir kubična hvata (klaftra) otresinah (Abfälle) iz zahodah (geheime Gemächer); jer sumporna kiselina nebi u bitju bila obustaviti vàs ugljeno-kiseli amoniak, koi bi se od otresinah onih rastavljao.

Trěbalo bi kemički proiznaći, koliko se ugljeno-kiseloga amoniaka razviti može iz takovih otresinah, dok sasvim iztrunu i u prah se razpèrhnu, i po tom imalo bi se ustanoviti razměrje sumporne kiseline.

Nu nastalo bi ovdě opet pitanje, dà li se po sumpornoj kiselini, kad se ovako upotrěbi, nebi mogli il morali porodìti sasvim drugi proizvodi, budućda ona, kao što je poznato, gotovo na sva tèlesa krěpko děluje?

Cěna od 8 kr. za funtu sumporne kiseline još je svagda prevelika, ako se na um uzme, da pri poljskom gospodarstvu mnogo trěba sumporne kiseline. Toga radi ja bi predložio slědeći način pravljenja sumporno-kiseloga amoniaka, koi bi način s manjimi troškovi bio skopčan, a i praktičnii jest, zašto služi se svět njime pri pravljenju salitre. — Mislim ovdi način dvostrukoga srodnoga saveza izmedju

Digitized by Google

ugljeno-kiseloga amoniaka i sadre (schwefelsaures Calcium Oxyd).

Oba ova tělesa zaměnjuju medjusobno ugljenu i sumpornu kiselinu, i time se radja sumporno-kiseli amoniak i ugljeno-kiseli oyyd calciuma (ugljeno-kiseli t. j. nežeženi kreč-vapno).

Kao što savětuje osrědnji provizor g. Philipp, morale bi se jame, otresinami iz zahodah napunjene, odozgora sitno stučenom sadrom podebelo pokriti, i tako ostaviti, dok sve, kao što trěba, neiztrune; za čim se tad sva massa dobro izproměša.

Možebit da bi još bolje bilo, kad bi se polovica sadre odmah s massom směšala, a drugom se polovicom sve ovo pokrilo, pošto bi pako sve zadosta sagnjilo, jošte se jedanput sve proměšalo. Nu sadre svagda toliko trěba uzeti, da ova ne samo dati može dovoljnoga vapna, koje će razvitu ugljenu kiselinu obustaviti, a i dovoljne sumporne-kiseline, iz koje će se sklopiti sumporno-kiseli amoniak; nego da još i izviše toliko sadre zaostane, da sigurni biti možemo, da će se sve letuće tvari (flüchtige Stoffe) obustaviti, te tako da od gnoja ništa neće u taman otići.

U obće neće bit faljeno, ma se čim više sadre primešalo; jer je poznato, da sadra već i sáma po sebi silno děluje na rastje i da rastenje promiče.

Ovdi mi pada na um pitanje: kad bi se na primer sama sadra na njivah upotrěbila, dà li bi se samim iz živinskog gnoja razvitim ugljeno-kiselim amoniakom kemičko srodno spojenje na istoj njivi sgodilo, il nebi li sadra mogla ugljeno-kiseli amoniak iz zraka k sebi privlačiti?

U ovom slučaju suviše bi bilo tolikim troškom praviti sumporno-kiseli amoniak. — Kad bi se proiznašlo, po čem je sadrenje tako probitačno, tad bi se rěšilo i ovo pitanje.

Možebit bi dobro bilo, kad bi se sve gnojnice sadrom pokrivale, jer se pri gnjilovitom vrenju sva-

Digitized by Google

koga živinskoga gnoja razvija ugljeno-kiseli amoniak i ugljena kiselina, a ova lahko izvětre, dakle lahko se i izgube.

Centa sitno samlivene sadre stoji u Samoboru 40 kr. sr., pa ako bi baš i vozarina do Zagreba došla još na 50 kr., ipak bi funta sumporne kiseline bila po 2 krajcare: jer u 100 funtih sadre ima do 46 funtih sumporne kiseline.

Još bi se moglo zametnuti pitanje: kad bi se upotrěbio sumporno-kiseli amoniak zajedno s drugimi gnojnimi srědstvi, (ako bi se od ovih i uzelo mnogo manje, nego što je potrěbito, kad se sama po sebi upotrěbljuju), dà li bi i tad isti uspěh bio, kojega obično vidimo, kad se rečenim amoniakom samim nagnoji njiva, t. j. hoće li biti onoga kemičkoga procèssa, kojim bi njiva sposobnia postala, da može hranu, potrěbitu za rastje, upijati iz atmosphäre, i hoće li se kroz oto gnoj uštediti? Il neće li se pače već time, što će se ujedno i druga gnojna srědstva upotrěbiti, dati zemlji i dovoljno posla i dovoljno materiala? jer upijanje iz atmosphäre mora poněšto ograničeno biti.

U ovom slučaju trěbalo bi sumporno-kiseli amoniak posve sám na njivu izněti, i upravo za tu ga svèrhu napravljati.

I ovdi je nada svo dobro poslužit se sadrom, ako se ona u shodnom razměrju (bolje će biti s izviškom) sastavi s ugljeno-kiselim amoniakom, napravljenim iz pišake (scaline), kostih, kopitah, rogovah ili drugih živinskih dělah, i ako se više putih proměša, dok se sastavlja. Ugljeno-kiseli kreč (vapno) past će kao talog na dno, a sumporno-kiseli amoniak ostat će u žitčini.

To su moja mněnja o sumporno-kiselom amoniaku, izcèrpljena jedino iz theorie. Bi li se i u praxi odèržala, to trěba posvědočiti potankimi kušanji.

Gnojština (gnojnica, gnojšnica, gnojničina, gnojna voda, gnojna čorba, pištavina) švajcarska. (Gülle.)

Jedan član c. kr. štajerskoga družtva piše o njoj u časopisu istoga družtva od prilike ovako:

Digitized by Google

U gorah, gdě se vodi gorsko gospodarstvo, neima boljega gnoja od gnojštice. Gnojštica je govno poměšano s vodom tako, da na 100 dělah govna dodje 300 do 600 dělah vode.

Gospodar gorski pohrani obično slamu, pa neima dobre nastelji (stelje, štraje), koja bi kadra bila pišaću (pišaku) svu na se potegnuti. Toga radi prinudjen je žeti il kositi travu, po šumah sěći granje il zubljati lištje, pa s tom travom, granjem il lištjem nastirati pod marhu. To je sigurno šumam na veliku štetu (škodu).

Gnoj niti od trave, niti od lištja nevalja za sěnokoše, što više, takvoga gnoja jedva je moguće toliko dobiti i priskèrbiti, koliko trěba samim njivam, a kamo li sěnokošam. To je uzrok, zašto se livade obično ni negnoje, akoprem su one temelj svakoga gorskoga gospodarstva.

Dohodci livadnji zavise jedino od vrěmena. Kad su godine ikoliko sušne, jedva na livadah izraste toliko kèrme, koliko je dosta za hraniti marhu; dakle neima ni dosta gnoja, pa i ono, što ima, nije tako dobro, ko što bi trěbalo da bude.

Nu ne samo što gnoja malo ima, već mnogi gospodari neznadu ni s onim, što imadu, gospodariti.

Naprave naime gnojište (djubrište) na obrěžnatom městu, blizu strehah (streah, strejah), a strehah nepokriju.

Tako sunce sasuši gnoj (djubre), a voda daždivica (dežděvnica,) osobito pako strošina (voda sa strehah), izapere još ono, što je poštedjeno od sunca. Gospodar mora tad zadovoljan biti s onim, što mu je ostalo, pa i ono je pokvareno. Kako se može nadati dobroga dohodka od takoga gnoja?

Zlu ovomu može doskočiti:

1. postupajuć (baratajuć) s običnim stajnim (štalnim) gnojem kao što trěba, i
2. marljivo dělajuć gnojštinu.

Digitized by Google

Što se tiče običnoga stajnoga gnoja, treba ga iznositi na cilju shodno gnojište.

Cilju shodno gnojište t. j. djubrište jest jama, izkopana 2 stope duboko u zemlji, obmazana ilovačom, kroz koju voda nemože da probije, i pokrivena daskami.

U tu jamu metje se gnoj 3—4′ visoko po redu, kako se iznosi sa staje. Gnoj treba da je uvek dosta vlažan.

Kad se gnoj razpadne, valja ga na njivu izneti i po njoj posvuda jednako razbacati i čim prie tim bolje zaorati.

Ako se gnojištu na dno, kroz koje voda nemože da probije, metne makar kakova zemlja, koja na se poteže gnojšticu, dobije se gnoj najbolji za sěnokoše.

Što se tiče gnojštine švajcarske, iz dosadašnjega izkustva znamo slědeća.

U Švajcarskoj imade četiri vèrste od gnojštice, naime:

1) kućna,
2) maršeća,
3) svinjska i
4) od svojevine (Menschenkoth).

Na 1. Gnojšicu kućnu dělaju gotovo posvuda po Švajcarskoj. Navode (napeljaju) naime pomije (oplačine, napoj) u jame na tu svèrhu priredjene. U tih jamah ostave ih 4 tjedna po lětu, a poslě toga gnoje š njimi livade. Kažu, da je to najbolji gnoj za livade.

Ako městne okolnosti nedopuštaju, da se pomije navedu u jamu, valja ju stranom napuniti vodom daždivicom. Daždivicu valja po žlěbovih u jamu napeljati.

Na 2. Gnojštica maršeća dělа se kako gdě. Nu najbolje ju je dělati ovako:

Blizu hlěva treba da su shrane (Behälter), kade (kace, čabri) ili jame, u koje se pišaća sa staje scědja.

U tih shranah poměša se balega s vodom, osobito daždivicom. Na 100 dělah balege ide 300 dělah vode. Dakle gnojšticu valja sastaviti iz $^1/_4$ balege i $^3/_4$ vode.

Digitized by Google

Směsa ova nek se svaki tjedan po dva puta měša. Za 4—5 tjednah po lětu, a po zimi za 7—8 tjednah bit će to najbolji i najjači gnoj (potust).

Gnojštica ova děla se laglje, ako je u hlěvu sisaljka (Pumpe) a za marhom odzada žlěb.

U taj se žlěb balega metlom pometje, a kad joj se primeša vode, sleva se po tom žlěbu u kacu il jamu.

Gdě neima sisaljka ni žlěb města, ondi valja kace il jame napúniti na $^3/_4$ vodom, a poslě toga priměšati joj $^1/_4$ balege.

Gdě se pod marhu samo malo nastira, ondi s gnojišta gnojna voda sama odtiče. I tú gnojnu vodu valja sakupljati, sakupljenu s vodom i balegom poměšati i od vrěmena do vrěmena proměšati. To će bit vèrlo dobra gnojština.

Na 3. Gnojštinu svinjsku dělaju Švajcari po mnogih krajevih ovako: Naprave pod svinjcem shranu, u koju dospěva sve, što god se s kotca scědja.

U takovu shranu baca se drač i kojekakve stvari. Kadkada navede se u nju voda, pa se směsa više putih proměša. Směsa ta je za 2 měseca vèrlo dobar i jak gnoj za livade.

Na 4. Za napravit gnojštinu od svojevine, trěba da je blizu zahodah (Aborte, Abtritte) shrana, koja bere 80 do 100 akovah (vedarah). U toj shrani skuplja se tvèrda i židka svojevina.

S ove skupne kade il shrane navede se govno u druge kade, pa mu se priměšaju $^3/_4$ vode, a i pepela, treseta (suška, Torf).

Na ovaj način zna dobiti jedna kuća po 400 do 500 akovah najboljega gnoja, osobito za sěnokoše.

Ovim vèrstam gnojštine običavaju Švajcari u někojih okolicah priměšati u kacah malo galice (vitriola). To biva zato, da neizlapi jedna vèrsta od gasa, koja u stajah u oči grize. Zove se pako amoniak.

Amoniak složi se s galičnim uljem, pa zametne nišador

Digitized by Google

t. j. salmiak (sumporno-kiseli amoniak), koi je takove naravi, da neizlapi.

Nu ista svèrha može se postići, ako se gnojštini priměša jedno malo sadre (Gyps), il pepela, u kojem uvěk ima koliko toliko sadre.

Od galice trěba samo koi lot, inače bit će gnojština odviše jědka (oštra), pa će popalit travu.

A i gnoj u stajah valja od vrěmena do vrěmena sadrom posuti. Tad neizlapi amoniak, a i štede se oči živini, osobito konjem, koji kadkada samo zato oslěpe, što je u staji odviše amoniaka. Osim toga nepokvari se kèrma, koja je u staji na sěniku (sěnjaku).

Vrěme, u koje se trěba gnojštinom služuti. Gnojštinom švajcarskom nevalja se služiti o postojanom sušnom vrěmenu.

Najbolje je gnojštinu pod večer izněti na zemlju, koja je još koliko toliko mokra.

Način, kako se valja gnojštinom služuti. Valja ju naliti u vože (bačve), i navesti na dasku, razděljenu kao na brazde, po kojih se gnojština jednako na zemlju sléva.

Na ral uzimlje se:

150	akovah	(vedarah)	u gornjoj Austrii, od svojevine i maršećih dlakah, za dětelinu:
278	»	»	polag Tschiffelia u Niderlandii, za lan;
400	»	»	u Švajcarskoj, za žito (žitak, hranu);
800	»	»	za livade, polag istoga:
600—700		»	polag Schwerz'a u Hofwylu; a polag Schnee'a 32,176 berlinskih Quartah (6=5 bečkih Massah), na Morgen, dakle 1300 akovah — Eimer — na ral — Joch —).

Razlika ova dolazi ponajviše od množine vode, kojom se služe.

Digitized by Google

Vidi se iz svih dosadašnjih izkustvah, da srědnje marše, što na dan dobiva 20 funtih sěna, daje na dan po 2 akova (vedra) t. j. 200 funtih gnojštine, dakle na godinu 720 akovah, ako se marše u staji hrani, ako li se kroz 6 měsecih na pašu goni, daje 540 akovah.

Vidi se nádalje iz toga, da je za godinu danah dosta na ral 150 akovah gnojštine, pače i pod takova rastja, koja zemlju jako iztrašaju.

Ako na um uzmemo, da za nagnojiti ral zemlje običnim stajnim gnojem, trěba gnoja od $1^1/_2$ do 2 maršeta; ako uvažimo, da gnojština švajcarska po svědočanstvu Švajcarah, dakle najpouzdaniih u tome sudiah vèrlo děluje, pače i po sněgu; ako promislimo, da nauk o gnoju nije kadar pokazati gnoja, koi bi uloženu u njega glavnicu (kapital) tako bèrzo povratio, kao gnojština švajcarska; ako promotrimo, da pathologia rastjah, dakle i nauk o gospodarstvu nije dosada iznašao za slabačko rastje, osobito pako za kèršljave zimske usěve boljega lěka od gnojštine švajcarske: to se doista čuditi moramo, kako to, da se gospodari njom tako slabo služe, a ima već tomu 100 godinah, što se je veliko ovo iznašastje pojavilo.

Popravak.

Hvala vele slavnomu osrědnjemu odboru, što je moje pitanje glede poboljšanja vinograda u měsečni list (g. 1845 str. 176, i g. 1846 str. 17.) primio, a g. providitelju Stražnickomu, što mi je na to pitanje odgovorio i mněnje svoje izjavio. Medjutim napomenuti moram, da uredničtvo pitanje moje nije u němačkom měsečnom listu onako priobćilo ko što sam ga ja napisao. U br. 12. měseč. lista 1845. god. što izlazi u narodnom jeziku, stoji moje pitanje, kako sam ga ja napisao; zašto dakle u němačkom stoji, da sam uzeo zemlje sa *oranice?* — Dalje opet: »da ću ovaj kompost metnuti za *palac* duboko? Izvan toga protislovi si měsečni list što se izdaje u narodnom jeziku. Zašto u br. 2. o. g., gdě se pitanje moje ponavlja, ko što sam ga ja napisao, nahodi se i odgovor g. Stražnickoga, a u odgovoru i divljenje njegovo, da dokučiti nemože, kako sam ja zemlju svoju kore mogao lišiti. Molim dakle slavno uredničtvo, da bi izvolilo pogrěšku ovu popraviti.

Na Klanjcu, 14. Ožujka 1846.

Stěpan Ivekovič.

Digitized by Google

Odgovor uredničtva. Što se pèrvoga tiče, naime gdě se u němačkom listu veli, da je g. I. uzeo zemlje sa *oranice*, to je pogrěška tiskarska: »*um*geackert« u město: »*un*geackert.« — Što se drugoga tiče, gdě se u němačkom listu veli, da će g. I. kompost metnuti za *palac* duboko, i to je pogrěška tiskarska: »*Zoll*« u město »*Spanne.*« Metnimo u město *um*geackert rěč *un*geackert, pa se neće g. Stražnicki diviti, da dokučit nemože, kako je g. I. zemlju svoju kore mogao lišiti. Metnimo u město »*Zoll*« rěč »*Spanne*,« pa neće više g. S. savětovati g. I., da nek gnoj metne tik korěna od vinove loze i da ga nek lahko pokrije zemljom.

Rani rojevi.

Piše nam član družtva našega, g. Al. Šnelec, župnik u Stenjevcu, da mu je jedan panj (Bienenstock) dao lětos d. 11. travnja (Ap.) 1vi. roj, d. 23. 2gi, d. 25. 3tji, a d. 26. travnja 4. roj. Svi su rojevi jošte jaki. Matica jošte pěva, što je zlamenje, da će panj ovaj još jedan roj dati.

I u Kmetijskih in rokodělskih novicah od 22. travnja o. g. javlja něki *Pavao Čuden* iz Save u Kranjskoj, da je lětos dobio pèrvi roj pčelah d. 30. ožujka i iz istoga panja d. 1. travnja drugi roj, i da su oba roja dobra.

Oglasi uredničtva.

U slěd poziva našega u ovogodišnjem 2. br. měsečnoga lista poslao nam je član družtva našega g. Krunoslav Veselić iz Djakova 458 gospodarskih i rukodělskih rěčih, običnih u Djakovštini (Slavonii).

Član družtva našega, g. Stěpan Iveković, seoski bilježnik na Klanjcu, poslao nam je svega 316 gospodarskih i rukodělskih rěčih, običnih u gornjem Zagorju (Horvatskoj.)

Digitized by Google

List měsečni
horvatsko-slavonskoga
Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 5. Zagreb. Měseca Svibnja. **1846.**

Sadèržaj: Poklon naměstnoga predsědnika, g. grofa *M. Auersperga.* — Sědnica osrědnjega odbora na dan 20. Svibnja. 1. Opis bubarstva od člana g. *N. Markovića.* 2. Pismo istoga sa sěmenom od děteline amerikanske, rěpe amerik. za kèrmiti, ječma toskanskoga. 3. Izvěstje o 27. obć. skupštini c. kr. štaj. gosp. družtva, od člana g. *F. Hirschhofera.* Prèporuka, opis i slika nožicah za rězati tèrsje i voćke. 4. Pismo člana g. kapetana *Juranića* sa sěmenom od čaja kitajskoga i opisom njegova gojenja. 5. Zapisnice podružnice *brezovičke* od 19. Ožujka, 26. Travnja i 16. Svibnja. 6. Pismo odbora c. kr. gospodarskoga družtva u Kranjskoj i izvěstje o lětošnjoj občinskoj skupštini istoga družtva. — Izvěstje upraviteljstva družtva za utemeljenje svilarstva na Štajeru, o dělovanju istoga družtva g. 1845. — Izvěstje o štajerskoj sěčkarnici. — Věsti.

Veleštovani naměstni predsědnik gospodarskoga družtva, preuzvišeni gospodin grof *Máksimilian Auersperg*, general-zapovědnik itd. itd., imao je dobrotu kassi družtvenoj na město zakonom prepisane priloge, za tekuću godinu pokloniti 20 fr. u srebru.

Sědnica osrědnjega odbora na dan 20. Svibnja (Maja) o. g.

U ovoj su sědnici izmedju mnogih drugih poslovah preduzeti bili slědeći predmeti:

1. Opis bubarstva, kao što nauča zemljoměr i professor teoretičko-praktičke gospodarske škole u Milanu gosp. *Feliks Dossena*, sastavljen od člana gosp. *Nikole Markovića*, oberlajtnanta u c. kr. 10 lovačkom bataliunu u Milanu.

U pismu, kojemu je priklopljen ovaj, osrědnjemu odboru u rukopisu poslani, opis bubarstva, obećava g. spisatelj, da će, ako Bog i sréća dade, o predmetu ovom još obširnie pisati; s toga da će još ovoga prolètja s g. zemljoměrom i professorom Dossenom u družtvu, pomnjivo

Digitized by Google

motriti, kako se u Milanu i okó Milana kukci hrane, da se tako potanko izvěsti o svemu, što se bubarstva tiče, i što god bude vidio i izkusio, da će marljivo bilježiti, i u obećanom obširniem opisu priobćiti.

Budući naročita želja g. zemljoměra i professora *Dossene*, — koi je g. Markoviću, pišućemu opis bubarstva, na ruku bio, podavši mu svoje rukopise, u kih ima vèrlo rědkih i dragocěnih datah, — a i volja samoga g. spisatelja, da se opisani način bubarstva zasad joště nigdě, osim Horvatske i Slavonie, upotrěbljavao nebi: zato je osrědnji odbor dokončao, da se rukopis g. Markovića nikomu nesmě dati nego jedinim članovom, ako bi ga tko od njih zaiskao, pa i ovi da se njim mogu samo u družtvenoj posalnici služiti.

2. Pismo istoga člana od 26. Travnja (Ap.) o. g., u kom javlja:

da je milansko gospodarsko družtvo dobilo iz Amerike sěmena od amerikanske děteline i od amerikanske rěpe, što se š njom marha kèrmi, i da mu je g. professor Dossena za horvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo dao od svakoga poněšto, isto tako od jedne vèrste ječma, koja se nahodi u Talianskoj, nu vèrlo je rědka.

G. oberlajtnant *Marković* poslà nam s pismom svakoga sěmena, a i slědeći kratki opis:

a) Dětelino sěme iz Amerike, nu nezna se iz koje pokrajine. Dětelina ova raste visoko, zato ju u Milanu za vrěme zovu *trifoglio gigante*; u Horvatskoj mogli bi ju zvati dětelina amerikanska ili Haulikova.

b) Rěpa za kèrmiti, tal. *beta da foraggio*, takodjer iz Amerike. Ovu je rěpu dobro na drobno skosanu izměnce sa sěnom polagati marhi, sije se na prolětje, a vadi se měseca Rujna (Sept.). Ova je rěpa kolika čověčja glava. Ljubi dobru, nu zadovoljava se i s nenagnojenom zemljom. Sěmenke trěba za pedljić daleko jednu od druge pometati u zemlju. U ostalom postupa se š njom kao i sa svakom drugom rěpom.

Digitized by Google

c) Ječam, što se zove *orso napto*, raste u Toskani, klas mu je velik itd.

Polag naročite želje gospodina Markovića i s milostivim privoljenjem preuzvišenoga gospodina predsědnika odredjeno jest, da se ima ovo sěme u Jurjevcu posijati i družtvo u svoje vrěme izvěstiti, kako je naprědovalo, pa ako bi se pokazalo, da uspěva i na našoj zemlji, da se ima posvuda po domovini razprostraniti.

G. *Marković* javlja jošte, da nije mogao lětos nigdě dobiti dobrog dudovog sěmena, kog něki gospodari horvatski iz Talianske imati žele, nu *Dossena* savětuje, neka najbolje sěme od naših *divjih*, al *zdravih bělih* dudovah (muravah) beremo i na godinu posijemo. Poslě toga poslat će nam oni najboljih cěpovah (kalamah).

3. Izvěstje o 27. občinskoj skupštini c. kr. štajerskoga gospodarskoga družtva u Gradcu od zaslužnoga člana gospodina *Franje Hirschhofera*, vlastelina vizelskoga, kao poklisara družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga pri istoj skupštini.

Priklopljena su ovom izvěstju četiti vèrlo zanimiva priloga naime:

a) Izvěstje upraviteljstva družtva za utemeljenje svilarstva na Štajeru, o dělovanju istoga družtva g. 1845;

b) » o štajerskoj sěčkarnici;

c) » o gospodarenju na družtvenom zemljištu g. 1845;

d) Sastavak o komadanju imanja.

Gospodin *Hirschhofer* priporučuje u svom izvěstju nove jedne nožice t. j. škare za rězati tèrsje (lozu) i voćke, koje su nožice već od g. 1844. na Štajeru na mesto dosad navadnih košerah u običaju.

Osrědnji je odbor dokončao: da se izvěstju g. H. priklopljena tri izvěstja i jedan sastavak priobćit imadu na kratkom u měsečnom listu, buduć da ima u njih koješta, što i nama znati valja.

Što se pako tiče nožicah t. j. škarah za rězati tèrs-

Digitized by Google

je i voćke, bile su pri istoj sědnici pokazane dvoje takove nožice, koje družtvu pokloni zaslužni član g. *Andria Savinšeg*, vlastelin Metlički i varmedski prisědnik, koi je takodjer izaslan bio od družtva na 27. občinsku skupštinu c. kr. štajerskoga gospodarskoga družtva u Gradcu, i budući da se već mnogi članovi i nečlanovi, koji su spomenute nožice vidili u posalnici gospodarskoga družtva, izjasniše, da bi ih radi imati: zato je osrědnji odbor odredio, neka se za pèrvi početak na račun družtvene kasse naruči 30 komadah u Gradcu kod g. *Ignatie Heissa*, gradjanskoga kovača, koi pravi težačko orudje (alate). Da se pako ove tako vèrle, proste i jevtine nožice što većma razprostrane, ima se svakoj sl. podružnici po jedan komad badava poslati*).

Opis i slika nožicah za rězati tèrsje (lozu) i voćke. Neima tomu ni dvě godine danah, što su ove nožice t. j. škare na Štajeru uvedene, pa su se već vèrlo razprostranile, pače isto c. kr. štajersko gospodarsko družtvo služi se njimi na svom dobru (imanju), a upravitelj gospodarstva kod istoga družtva, g. dr. *Hlubek*, muž na glasu, priporučuje ove nožice, veleći, da se je o valjanosti njihovoj sám osvědočio.

Eno slika ovih nožicah, načinjena polag slike, koju smo našli u časopisu »Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen.«

Polag one prěkostojeće slike može svaki nožar napraviti nožice za rězati tèrsje i voćke. Na jedno samo paziti valja. Ako je desnoga kraja gornja strana *a* zajedno nož, trěba da je lěvoga kraja gornja strana *b* uzka, a prostor *A*, što se nahodi izmedju jedne i druge gornje strane, da je dosta širok, dakle da se nožice dosta na daleko otvorit

*) Gospoda članovi, koji su radi takove nožice imati, neka se tad jave osrědnjemu odboru. Komad je od finiih po 3 for., a od prostih po 2 for. u šajnu. *Ur.*

Digitized by Google

mogu. Desnoga kraja dolnja strana *d* ima bit svinjena, a pero *f* zapinje joj se za zarez *g*.

Nožice ove mogu se spraviti u džep ili torbu, ako se metnu u tok kožnati il lameni (plehnati).

Medjutim na ono 6 nožicah, što je preuzvišeni g. predsědnik družtva našega dobio iz Gradca, načinio je gradjanski bravar (špoljar) u Zagrebu g. *Lackner* sponu, kojom se mogu i bez toka lako zatvoriti.

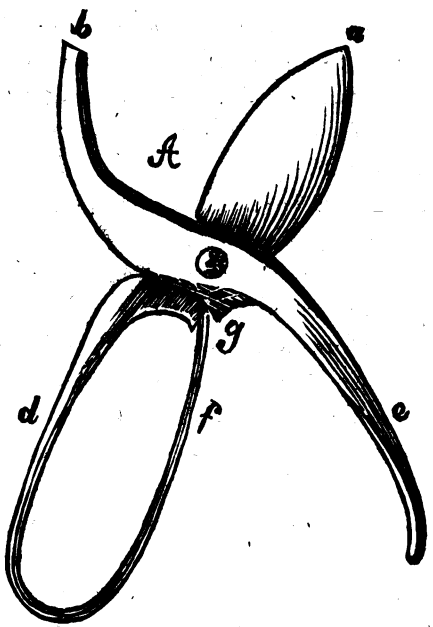

4. Pismo člana, g. kapetana *Juranića*, pisano iz Temišvara 13. Ožujka (Mart.) družtvenom čuvaru i tajniku gosp. *Dragutinu Rakovcu*. Pismo ovo glasi ovako: Dobivši lanjskog prolětja priliku, pribavit si sěmena od tako imenovanoga kitajskoga čaja, posijah ga za probu polag niže priloženog naputka, i od dobivenog tim načinom roda pošiljam Vam i sěmena i listja, moleći vas, da ga i družtvo naše,

Digitized by Google

posije za probu*). — Kod moga kušanja biaše nevěšta mi ruka i nesgodna lětina za pèrviput uzrok, da mi je sěme poněšto nezrělo; a listje da nije onako jako, kó što jest, kad se š njim kako valja postupa, i kad je lětina dobra. Osim toga sam i sěme malo prekasno metnuo bio u zemlju. — Uživajući to listje na način engleskoga čaja, napoli s mlěkom, imadoh vèrlo ugodan napitak svako jutro prěko dva měseca, a za toga ostavih se kave. Narod naš imao bi otuda ako ne drugu, barem tu korist, da nebi za kavu tolike novce trošio i tudjinom davao; a prostoti mogao bi taj čaj, kao i po drugih zemljah posluživat za hranu, pa se nebi trošilo toliko mlěka, zašto jednu polovicu nadoknadio bi čajni krop. — Dok sam pio taj čaj, bio sam jači i na duhu i na tělu.

Sijanje i gojenje zelenoga kitajskoga čaja*).

Sijanje. Sěme u polovici měseca Travnja (Apr.) posije se na dobroj, umèrvljenoj zemlji. Kad se pokaže 4—6 listah, valja presadu na slogove tri stope (cipele) široke u dva reda, svaku presadu ili batvo (stablo) na stopu daleko prestaviti i odmah dobro zalijati. Sad neima drugoga děla, nego presadu od drača opliti i koi put slog umèrviti. Položaj mora biti koliko moguće slobodan tako, da može dopirati sunce.

Berba. Kada su presade u punom cvětu, valja veće i punie listje obtèrgati i u hladu sušiti. Za měsec danah bit će ti dobar čaj. Ovo je bèrba najkoristnia. — Za osam tjednah, kad opet procvate, valja opet veće listje obrati i tri měseca danah sušiti, pa ga tek onda uživati. Ovo je druga bèrba, nu nije tako vèrla kao pèrva.

Branje sěmena. Kad presada podpuno dozrie, sěme se

*) To je već družtvo učinilo lani s onim sěmenom, koje mu posla g. član *Penjić* iz Djakova. *Ur.*

**) Kako se taj čaj sije i goji, priobćismo već prošaste godine na kratkom i to na str. 83. měsečnoga lista. Nu budući da ima puno novih članovah, koji lanjskoga měsečnoga lista čitali nisu, zato stavljamo ovdi obširnii opis, kako nam ga je poslao g. kapetan Juranić. *Ur.*

Digitized by Google

iztrese, pa se onda suši i čuva. Zajedno obtèrga se i zadnje listje; nu ovo može se stopram za pol godine uživati, kad se prejaki miris listja i petlice izpuši. Ovo je bèrba najgora. — Opet je bolje nèkojim presadam, što se ostavljaju za sème, neobtèrgati listje; kroz to presada gubi snagu i jakost.

Razlika. Ovaj čaj, od kog ima više vèrstah u Kitaju (Kini), nije od granastih teja vèrstah, već je godišnja t. j. živi samo godinu danah. Kitajci goje tu vèrstu vèrlo pomnjivo. Jedna toj podobna vèrsta nahodi se u Siberii, nu cvětje joj je plavetno, a ovoj je vèrsti cvět bèl kao snèg; za tim cvětjem hlèpe i pčele na toliko, da ga je dobro samo porad pčelah usijati; zašto méd od ovakoga bilja mnogo se bolje platja, nego makar od kakvoga drugoga.

Sam čaj i mnogo je jači i bolje miriše, nego li najbolji ruski čaj. — Lot sèmena je po 30 kr. u srebru. Vrèdno bi dakle, a i probitačnō bilo razprostranit ga i po našoj domovini.

Preuzvišeni gospodin predsědnik očitovao se je, da će to sème na godinu u Jurjevcu za volju pčelinje piće (hrane) posijati i u svoje vrème javiti, kako mu je to pošlo za rukom*).

5. Zapisnice (protokolli) podružnice *brezovičke* od sědnicah, koje su bile na 19. Ožujka (Mart.), 26. Travnja (Ap.) i 16. Svibnja (Maja). Iz zapisnicah ovih vadimo slèdeća:

Sědnica od 19. *Ožujka.*

a) U našoj okolici opazili smo posvuda, da je lětos na rězanje, kolenje i okapanje vinogradah mnogo više težakah prošlo, nego makar koje priašnje godine.

b) Budući da je dugo vrèmena postojana suša bila, i seljaci okó Obreša, ugledavši se u gospodu zemaljsku, počeli su oziminu valjkom pomnjivo valjati; odkuda se opet

*) Gospoda članovi, koji su radi imati takovog sèmena, neka se jave tajničtvu. *Ur.*

Digitized by Google

vidi, da već i seljak uvidja koristi ovoga načina i da po boljem svom osvědočenju radi.

c) Kiše je, kako znamo, malo bilo, a i lětošnja zima minula nam je bez sněga; te zato smo od livadah malo sěna mogli očekivati. Ovdi ondi pojavila se je već neugodna uspomena na oskudicu (Noth), kojoj smo nedavno jedva (komaj) odolěli; pače bojimo se, da će nas i lětos izdati kèrma. Medjutim još u dobri čas nastadoše tihe kiše i stališ se livadah dobrano popravi; osobito štajerska dètelina prekrasno uspěva i odlikuje se izvanrednom plodnostju.

d) Zemlja je dosta vlažna i zato sijanje kukuruza dobro ide od ruke; a i vrěme ponajviše dobro ugadja.

e) Gospoština brezovička nabavit će si dvě Hölblingove redovnjače-brane (Reiheneggen), da vidimo, jesu li za našu zemlju*).

Sědnica od 26. *Travnja.*

a) Roždji (hrušti), ovi svibanjski ili bolje travanjski kebri, lětos po svoj ovoj okolici toliku štetu nanose svakovèrstnom dèrvetju, da su voćke s većega utamanjene, a već simo i tamo ogrizaju nemili ovi gosti i hrastove šume.

b) Vinogradi ovud posvuda dobro kažu i obećavaju veoma obilnu lětinu, samo nek ih kasni mrazi neopure.

c) Dosada se još seljaci slabo tuže na kèrmu, kao što su se dosad okó ovo doba znali tužiti; što više cěna žitku od dana do dana pada.

d) Od lětošnje ozimine svět se svemu dobru náda, buduć da simo i tamo raž već cvětati počima, pšenica i ozimac ječam lěpo naprěduju, ječam se klasa, i u obće sve veselo raste, i dozrit će za měsec danah prie nego priaš-

*) Hölblingovom redovnjačom branom počeo se je pèrvi u Horvatskoj služiti štovani začastni član družtva našege savětnik šumar. i gosp. g. *Emil André*, koi je, kao što već prie negdě napomenusmo, na se uzo ravnanje gospodarstva na grofa Franje Draškovića od Trakoštjana gospoštinah Zelendvoru, Opeki itd. u varašdinskoj varmedji. Brane ove děla mu jedan kovač u Petriancih. *Ur.*

Digitized by Google

njih godinah. Najduže do dvě nedělje danah počet ćemo već dětelinu kositi.

Sědnica od 16. *Svibnja.*

a) Premda raž ozimica lěpo kaže, ipak je svět u brizi, dà li će bit i obilna lětina, i to tim većma, što se pšenica nepokazuje baš najpovoljnie. Pšenica gledeć raži daleko je zaostala, a osim toga suši joj se već listje od ozdol. Ozimac ječam na mnogih je městih s većega snětljiv.

b) Po vèrtih, nizko ležećih livadah i boljih dětelištih započela se je već kositba i lětina bit će vèrlo izdašna.

c) Po vinogradih, kao što se već očito vidi, bit će tako zvane *kraljevine* i *slaščine* malo. Vinogradi okapaju se već posvuda po drugiput; dělo ide od ruke, nu težko da će u našoj okolici mnogo bit vina.

d) Seljak sad sije sirak (bar), i pripravlja njive, gdě će eldu (hajdinu) sijati, okapa vinograd, krumpir i kukuruz.

e) Gusěnice na nesrěću jako se kote, i tako se bojimo, da će ovaj gad i na godinu opet nas pohoditi.

6. Pismo odbora c. kr. gospodarskoga družtva u Krajnskoj od 9. Travnja (Ap.) o. g., u kom medju ostalim javlja, da će lětošnja občinska skupština istoga družtva biti d. 6. Svibnja (Maja) u Ljubljani.

Buduć da pri toj skupštini od družtva našega samo zato nije bilo zastupnikah t. j. poklisarah, što osrědnji odbor měseca Travnja (Ap.) sědio nije: zato iz časopisa »Kmetijske in rokodélske Novice« priobćujemo na kratkom o istoj skupštini izvěstje, u kom se medju ostalim napominju slědeći predmeti:

a) Krajnski vèrtnar, od Pirca. Od ovoga je děla drugo izdanje odredjeno.

b) Gojenje šumskoga dèrvetja. Povedena je rěč o tome, da trěba misliti na gojenje šumskoga dèrvetja i opomenuti seljake, da marljivo beru smrěkovoga i jelovoga sěmena, jedno da pomnožaju šume, a drugo da prodadu

Digitized by Google

to sěme, koje će gospodarsko družtvo u buduće rado kupovati, da se tako sěmenom obskèrbe oni gospodari, koji ga nemogu sámi sabirati.

c) *Kmetijske in rokodělske novice.* Časopis ovaj, kog c. kr. gospodarsko družtvo izdaje za puk, razprostire se sve više. Lětos ima 1257 predbrojnikah, dakle za 140 više nego lani.

č) *Vinoreja, od Vertovca.* Dělo ovo, koje je lani gospodarsko družtvo o svom trošku izdalo i svakomu predbrojniku »Novicah« badava poslalo, steklo je posvuda veliku hvalu.

ć) *Pratika.* Od ovoga kalendarca, kog gospodarsko družtvo za seljake izdaje, prodano je lětos *trideset i osam hiljadah* komadah, dakle za *dvě* hiljade više nego lani.

d) *Českı kolovrati.* Tokar u Ljubljani g. *Unglert* prodao je lani sám 132 česka kolovrata. Iz toga vidi se očito, da se ti vèrlo koristni kolovrati sve većma razprostranjuju.

dj) *Doll'ov kolovrat.* Bio je na ogled postavljen i gradj. tokara zagrebačkoga g. *Dolla* kolovrat, poklon horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva; nu izkusni predioci neodobriše ga. Neima kolovrata nad českim*) i Unglertovi českı kolovrati zaslužuju najveću pohvalu; jedino škoda, što nisu jevtinii.

e) *Svilarstvo.* Gojenje dudovah po Kranjskoj silno napréduje; seljaci po Dolenskom i Gorenskom murve marljivo sade. Gospodarsko družtvo skèrbit će dakle, da svaki, koi bude hotio, jevtino dobie dudovah ili barem sěmena. Na vèrtu gospodarskoga družtva ima sad 520 stariih stabalah; několiko njih odredjeno je svilenim bubam za hranu, několiko pako, da se od njih uzima sěme. Osim ovih 520 stariih dudovah nahodi se u vèrtu za prodaju pripravljenih 17,000 dudovah bělога i cèrnoga plemena

*) Jedan českı kolovrat može se viděti u posalnici našega družtva. Prelje, koje su kod nas na tom kolovratu prele, nemogu ga dosta nahvaliti, i vele, da je zaslužio slavu, koju je posvuda steko. *Ur.*

Digitized by Google

različite starosti, i 2000 dudovah velikolisnatoga plemena. Lětos je družtvo 6000 dudovah po nizkoj cěni prodalo, a něšto badava seljakom dalo. Dvě funte sěmena pripravljene su za sětvu i već su posijane. Ovako postupajući bit će družtvo za koju godinu u stanju, svake godine do 10,000 muravah gospodarom ustupiti.

é) Gojenje voćakah. Na vèrtu gospodarskoga družtva nahode se sad 502 odrasle, ponajviše pitome voćke, od kojih će se uzimati cěpi. Lětos su bile od 5000 jabukovih divjačah cěpljene 3000: a 2000, što ih je ostalo, cěpit će družtvo na godinu, isto tako 8000 kruškovih divjačah, što su lětos posadjene. 1 funta jabukovih i $^1/_2$ funte kruškovih košticah (Kerne), što su bile lani posijane, lěpo rastu. — Osim toga su na vèrtu posijani krumpiri iz svih krajevah kranjske zemlje, da se obilno sěmena priděla. — Posijana su za probu mnoga tudja žita, ruski lan, engleski peršin, buće koje važu po centu, bagreno (Akazien) i smrěkovo sěme, divji kostanj (kesten) itd.

Sadašnji obskèrbitelj družtvenoga vèrta (bašće) na Poljanah jest g. dr. *Struppi.*

f) Družtveno zemljište. Gospodarsko družtvo ima takodjer 25 ralih veliko zemljište, što mu je kupio pokojni cesar Franjo, da ga obdělava susědom na izgled. Na tu svèrhu pokloni mu 2000 forintih. Do 6 ralih sve je već pretvoreno u njive, sěnokoše i šume. Zemljište ovo bilo je u počétku najslabie u cěloj onoj okolici; nu car Franjo, poklonivši ga družtvu, zapovědi, neka gospodarsko družtvo močvaru ovu obdělava kako najbolje znade i kako trěba, da se svět u to može ugledati.

Sada vodi dr. *Orel* vèrhovno nastojanje nad družtvenim zemljištem.

Digitized by Google

Izvěstje upraviteljstva družtva za utemeljenje svilarstva na Stajeru, o dělovanju istoga družtva g. 1845.

Izvěstje ovo napominje slědeće predmete: *a*) Na koliko su se umnožali dudovi (murve); *b*) koliko je dudovah prodanih; *c*) koliko je poděljeno ili prodano sěmena od svilenih bubah; *d*) kako se svilarstvo vodi i koliko je naprědovalo; *e*) praktičko podučavanje u svilarstvu, i *f*) obćenite opazke upraviteljstva.

a) *Na koliko su se umnožali dudovi.* Za umnožati dudove pobrinulo se je družtvo tako, da je 2 funte dudova sěmena posijalo i do 3000 šibicah od filipinskih dudovah posadilo. Izvan toga presadjeno je na družtvenom zemljištu koje dudovah od šest godinah, koje pako od četiri, tri i dvě godine.

b) *Koliko je dudovah prodano.*

8,300 jednogodišnjih,
4,100 dvogodišnjih,
1,300 trogodišnjih,
1,350 četverogodišnjih, — svega dakle
15,050 komadah.

Od ovih otišlo je 2500 u Ugarsku, 400 u Moravsku, 500 u Česku, 400 u Galiciu, 200 u Prusku, a 11,050 posadjeno je na Štajeru.

c) *Koliko je poděljeno i prodano sěmena od svilenih bubah.* Poděljena su četiri lota po pokrajini, a prodane dvě uncie zemaljskim gospodarom.

d) *Kako se svilarstvo vodi i koliko je naprědovalo.* Svilarstvo vodi se već po mnogih okolicah na Štajeru, i upraviteljstvu poslano je do 80 funtih čauricah (galetah). Na zemljištu družtvenom dosad je svilarstvo dosta slabo naprědovalo, zašto još neima odraslih dudovah. Ipak je družtvo proizvelo pol cente čauricah, iz kojih je dobilo $4\frac{1}{2}$ funte prekrasne svile.

Digitized by Google

e) *Praktičko podučavanje u svilarstvu.* S nastojanjem okó svilarstva skopčalo je družtvo zajedno i praktičko podučavanje u ovoj obèrtnosti struci, i upraviteljstvo učinilo je naredbe, da ovoga podučavanja, izvan osobah različitih stališah, udionici biti mogu i budući učitelji u pučkih školah i slušaoci bogoslovja; — kao što su u istinu i bili. — Od mnogih slušaocah, kojim se je morao predavati praktični nauk u različne dane, njih se dvanaestorica podvèrgoše izpitu pred g. družtvenim upraviteljem, i osvědočiše tu lèpo pomnju i marljivost svoju za novu ovu blagodatnu obèrtnosti struku.

f) *Obćenite opazke upraviteljstva.* Upraviteljstvo znade dobro težkoće, koje su na putu svakoj novoj obèrtnosti grani, a osobito svilarstvu, koje se mnogim tako malovažno čini; nu kad na um uzme, kako marljivo praktički nauk polaze osobe od svih stališah, osobito pako mladež Krajšnička, koju dèržava o svom trošku pošilja u Gradac na nauk, zatim budući školski učitelji; — kad promotri, kako već sada svèt na Štajeru dudove i sème od svilenih bubah traži; onda se pravedno može nadati, da će družtvo svilarsko na Štajeru zadaću svoju rèšiti i nov izvor probitka i bogatstva u domovini otvoriti.

Izvèstje o štajerskoj sèčkarnici.

Izvèstje napominje, da je tu sèčkarnicu napravio gosp. *Vonihr*, bravar (špoljar) u Gradcu, i da je ta sèčkarnica od svih dosad poznanih najbolja.

Sèčkarnicu ovu probali su najprie na dobru (imanju) g. Königshofera u Mauthausu blizu Gradca, pa su našli, da

1. ako je sèčka fina i dugačka $^1/_2$—$^1/_4$″, moguće je za uru 48 vaganah (svaki vag. od 8 funt.) dakle 384 funta slame izsèći, dočim se na navadnoj sèčkarnici u isto vrème nemože izsèći više nego 12 vaganah; tako dakle relativna dèlatnost ove sèčkarnice odnosi se k navadnoj sèčkarnici kao 48 : 12 ili kao 4 : 1.

Digitized by Google

Nu buduć da ovu makinu dvoriti moraju dva čověka, zato se pravo razměrje dělatnosti njezine ima kao 2 : 1, t. j. makinom ovom uštede se dva sěkača.

2. Ako je sěčka duga .

$1\frac{1}{8}$" izsěče makina za uru 96 vag.(od $5\frac{1}{2}$ fn.) dakle 528 fn. sěčke;
$1\frac{1}{2}$" » » » » 144 » (od $4\frac{1}{2}$ fn.) » 648 » »
$2\frac{1}{4}$" » » » » 168 » (od $3\frac{2}{3}$ fn.) » 676 » »

3. Sěno ako je dugo 3", veoma se lěpo izsěče; može se pako za uru izsěći po 7—8 centih.

4. Kukuruzovina (kukuružinje), koju dosad navadna sěčkarnica nije mogla izsěći, ili samo s velikom mukom, izsěče se na ovoj makini, kako god hoćeš dugačko, tako lako, da se čověk čuditi mora.

Buduć pako, da su se kušanja u Mauthhausu činiti mogla samo za kratko vrěme, zato je izvěstitelj molio gosp. Strohmaiera, da mu kaže, s kakovom se je srěćom on makinom ovakom više měsecih u Bruku služio.

Na što mu g. Strohmaier odgovori, da makina u Bruku sěče za tretjinu više, nego priašnja; a zašto ova u Bruku podignuta sěčkarnica za toliko više sěče, to se lako može dokučiti iz toga što ju voda těra.

Izvěstitelj govori još o preimućtvih i svojstvih ove sěčkarnice, nu mi ćemo sve to mimoići, buduć da i onako neimamo slike, kojom bi opis razjasniti mogli.

Izvěstitelj priporuča na koncu sěčkarnicu ovu svim većim gospodarom.

Věsti *).

Bubarstvo u Jurjevcu. Predsědnik gospodarskoga družtva preuzvišeni gospodin *Juraj Haulik*, biskup zagrebački i dostojanstva banskoga naměstnik itd. hrani lětos u Jurjevcu (odprie Maksimiru) blizu Zagreba 14 lotah svilenih kukacah po Henkingovu načinu.

*) Za podobne věsti moli *Uredničtvo.*

Digitized by Google

Mlini za grožđje. Vrědni član osrědnjega odbora družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga g. konjanički satnik *Radičević*, ima opet gotovih 10 do 12 mlinah za grožđje. (Vidi br. 4. měsečnoga lista od prošaste godine, u kom je isti mlin priporučen, opisan i narisan. P. n. gospoda članovi, koji su takov mlin naručili, ili koji su ga radi imati, neka se izvole javiti tajničtvu gospodarskoga družtva ili samom g. *Radičeviću*, stanujućemu kod sv. Josipa blizu Zagreba. Cěna je mlinu 10 fr. u srebru.

Nagrade za bubare u požežkoj varmedji. Gospodin grof *Antun Sečen* od *Temerina*, administrator sl. varm. požežke. upravio je onomad pismo na sl. stališe iste varmedje, u kom obećava, da će ugledajući se u primĕr preuzvišenoga svoga otca, svake godine na uzdignutje svilarstva u varmedji ovoj 40 fr. srebra darovati za nagradu onim, koji se u toj struci najvećma budu odlikovali. Koje njegovo obećanje tim je većom zahvalnostju od sl. stališah i redovah primljeno bilo, što je u varmedji ovoj, sa svih stranah brĕgovi okruženoj, tèrgovina, á po tom i radinost neznatna, te samo ovakim nagradam zahvalit se može, ako se radinost koliko toliko podigne.

Rani rojevi. Član družtva gospodarskoga, g. *Al. Šnelec*, župnik u Stenjevcu javlja: da mu je onaj panj, o kom je onomad u br. 4. měsečnoga lista govor bio, dao jošte dva roja, naime četvèrti i peti.

Prinesci za gospodarska družtva u Ugarskoj i Erdelju. Varoš Pešta prinĕla je za ugarsko gospodarsko družtvo glavnicu od 1000 fr. u srebru. Osim toga dadoše mnogi věćnici i varoški prisědnici znamenite prineske za taj zavod.

Pester Zeitung.

Odhranjenici Kesteljskoga Georgikona složiše na dan 23. Travnja (Ap.), kao u oči imendana pokojnoga grofa Jurja Festetića, koi je ovajvèrlo koristni gospodarski zavod

Digitized by Google

utemeljio, večernu zabavu, i vas dohodak onoga večera, čineći 400 fr. šajna, poslaše tajniku ugarskoga gospodarskoga družtva g. I. Töröku, moleći ga, da se ti novci obrate na korist ugarskoga gospodarskoga družtva, a po imenu na kuću, koju isto družtvo u Pešti gradi. *Pester Zeitung.*

Varoš Kluž *(Klausenburg)* prineła je glavnicu od 5000 fr. sr. za erdeljsko gospodarsko družtvo. *Jour. d. österr. Lloyd.*

Umnožanje podružnicah i članovah ugarskoga gospodarskoga družtva. Tajniku ugarskoga gospodarskoga družtva, g. I. *Töröku* pošlo je za rukom, te je ne samo utemeljio gospodarske podružnice u simežkoj i baranjskoj varmedji, već je i glavnomu družtvu u Pešti priskèrbio mnogo novih članovah. Tako medju ostalimi pokloniše po 400 forintih u ime glavnice za isto družtvo, preuzvišeni gospodin pečujski biskup *Ivan Scitovski*; administrator baranjske varmedje, *Juraj Majláth mladji* i grof *Ivan Zichy.*

E. André's neue öcon. Zeitschrift.

Baranjska podružnica ugarskoga gospodarskoga družtva. Podružnica ova dala je onomad prošnju varmedskomu poglavarstvu, u kojoj ga umoljava, da bi se ono potrudilo shoditi kod biskupa pečujskoga, da se u učionicah za pučke učitelje predavao bude teoretički i praktički nauk, kako valja gojiti voćke i hraniti svilene kukce, zatim da se u seoskih školah uvede knjižica »Kistükör,« iz koje će seoska mladež pocèrpiti moći pèrve početke gospodarstva. Knjižica ova već je u seoskih školah uvedena. — Podružnica baranjska postavljat će svake godine na ogled voćke, zemaljske plodove, marhu itd. sve to u Pečuhu.

Jour. d. österr. Lloyd.

Gospodarsko družtvo za obèrtnost i tèrgovinu u Oroshazu. Magjarska ova občina u bekeškoj varmedji, sa 11,000 stanovnikah, ima ne samo od g. 1839. kasino s knjižnicom, u kojoj se nahodi 400 knjigah, koje članovi marljivo čitaju, već od lani i družtvo za obèrtnost i tèrgovinu, osobito u ogledu poljskoga gospodarstva. U tom družtvu ima već 120 članovah, od kojih svaki po 1 fr. na mèsec u družtvenu kasu platja. *Jour. d. österr. Lloyd.*

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

koj uredjiva

glavni odbor.

Br. 6. Zagreb. Měseca Lipnja. **1846.**

Sadèržaj: Izvěstje o gospodarenju na zemljištu c. kr. štajerskoga gospodarskoga družtva. — Da li trěba zemljišta komadati? i koliko trěba obiteli kojoj na Štajeru najmanje zemljišta, za moći živěti? — Dobar uspěh dubokog oranja.

Slěde dva priloga, koja su priklopljena bila izvěstju zastupnika družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga kod 27. občinske skupštine c. kr. štajerskoga gospodarskoga družtva, gosp. člana *Franje Hirschhofera* (V. Měs. List. br. 5, str. 67.)

Izvěstje o gospodarenju na družtvenom zemljištu god. 1845.

a. Voćke. Iz toga izvěstja vadimo slědeća: Upitomljeno svega 11,330 divjih voćakah (sadovenoga drevja). Broj već upitomljenih voćakah iznosi 27,825, od kojih je družtvo god 1845. 797 pitomih voćakah i 260 cěpovah prodalo i za njih 293 for. dobilo. Ostaje za god. 1846. 27,028 pitomih voćakah.

Za različita sěmeništa upotrěbilo je družtvo 121 [] hvat zemlje.

b. Vinograd. Družtvo je svega posadilo 66,800 tèrsovah (čokotah) različite vèrste. Prodalo je 17,587 mladicah, i dobilo za njih 645 fr. 37 kr. Ostade mu neprodatih 49,213.

Što je pako družtvo lětos voćakah i tèrsovah manje prodalo nego prošastih godinah, tomu je krivo studeno i

Digitized by Google

vlažno prolětno vrěme god 1845. Gospodari nisu mogli u vrěme voćke saditi.

c. Razne vèrsti žita, zatim rastja, koja u tèrgovini i za kèrmu prolaze, plodilo je družtvo, kao i dosad, na 80 [] hvatih (klaft.)

Od navěštenih novih rastjah nabavilo je družtvo:

1. Škotskoga ovsa (zobi) od Bervika, Pokazalo se, da ovaj ovas nije ništa drugo nego běli navadni ovas bez osja (ungegrannt) s kratkim sjajnim zèrnjem.
2. Engleskoga hoptonskoga ovsa. Ovaj je posve nalik na priašnji, samo što mu je bělo-žuto sěme punie, ili štono se kaže, tèrbušastie.
3. Kamčatskoga ovsa, koi se kao běli navadni ovas bez osja svojim krupnim, sjajnim i uljevitim sěmenom medju ostalimi vèrstmi navadne zobi odlikuje.

Pokazala su dosad učinjena kušanja i prispodobe, da ovas (zob) kamčatski donosi mnogo obilnii plod nego li ovas navadani; što više, godine 1844. bio je vagan ovsa kamčatskoga težak do 65 funtih, a navadni ovas vagao je jedva 45 funtih. Godine 1845. nije bila razlika tolika, ali svakako dovoljna, za pokazati korist, koja će se poroditi, ako se na město navadnoga ovsa sijao bude ovas kamčatski.

Ovas ozimac, kojega je družtvo godine 1843. dobilo iz Hohenheima, naprěduje vèrlo dobro kao ozimina. Da pako naprěduje i kako naprěduje, o tom mogu se gospoda članovi svojima očima osvědočit i sámi na družtvenom zemljištu.

Ovom prilikom usudjuje se izvěstitelj pazljive učiniti gospodu članove na osobitu vèrstu (felu) ovsa, koja se sije okolo Obdacha. Ako se ova vèrsta uzimala bude za usěv, možemo se nadati, da će se znamenito umnožati lětina pèrve dvě godine, baš ako bi okolnosti i druge bile.

4. Nepaulskoga ječma (jačmena), o kojem je govor bio već u poslědnjoj občenitoj skupštini. Pléva ovoga ječ-

Digitized by Google

ma neima sebi para, i zato ni neima medju svimi noviimi vèrstami žita baš nijedne, koja bi zaslužila toliku pomnju, koliku ovaj ječam.

Jer dočim se je našlo, da sve vèrste žita, koje su nam kao nove navěštivali, nisu drugo ništa nego žita, koja je svět već od davna poznavao i sijao, ili da su samo male neznatne razlike od već poznatih vèrstah žita: vidimo u nepaulskom ječmu (kojega na gori Himalajskoj 11,000 stopah visoko iznad morskoga lica siju,) posve novu dosad još neopisanu vèrstu, koja se odlikuje plěvom šiljastom i ražnjiću spodobnom. Istina, da kušanja, učinjena dosad na družtvenom zemljištu sa několiko samo zèrnah, nisu izišla za rukom, kó što smo želili, jer nam je stabalca od god. 1844. i 1845. popala i pokvarila hèrdja; zato ipak zaslužuje ovaj ječam, da se osobito udostoji već i zato, što se reći može, da mu s jedne strane nisu odveć godile razne nepogode vrěmena godine 1844. i 1845., s druge pako strane, što se pri tolikoj proměni tako različnoga podnebja, kao što je na gori Himalajskoj i u jednoj dolini noričkih planinah, ni zahtévati nemože, da Bog zna kako naprěduje.

5. Kavalirskoga ječma, kojega su toliko putah i naročito preporučivali. Pokazalo se, da nije ništa drugo nego već oddavna poznata vèrsta dugačkoga ječma od dva redka.
6. Nove, cèrljene engleske pšenice (Marygold-Weizen.) Jest běla pšenica u klipovih sa žutim sěmenom.
7. Stodnevne pšenice. Sudara se posve s cèrljenom prostom bradatom pšenicom. Kao usěvni plod dozrèla je lani u 92 dana sasvim.
8. Běle oksfordske pšenice. Različnost běle pšenice u klipovih sa žutim sěmenom.
9. Biaše i nadalje pokušavana rhabarbara, i da joj se nadje prilična zemlja, dade družtvo sučlanu podružnice Teufenbachske, gosp. Panfiliu, sěmena od slědećih

Digitized by Google

vèrstih rheuma: *rheum emodi, rheum palmatam* i *rheum undulatum.* Isti član će desetoj skupštini němačkih poljarah i šumarah podati razlog o mnogogodišnjih svojih kušanjih.

Što se najposlě 10. tiče raznoga sěmena, što je nabavljeno u jesen god. 1845. kao što su: grahor jednocvětni *lat.* vicia montha, *něm.* einblüthige Wicke, koi se na pěskovitih brěgovih oko Magdeburga u veliko sije, zatim *cacalia triplicifolia, heracleum sibiricum, medicago carstensis, melica altissima, symphytum echinaceum, rumex sanguineum, agrostis stolonifera* i *aira cespitosa:* to će se učinjeni pri njihovom plodjenju i obradjivanju naprědak priobćiti pèrvoj budućoj obćinskoj skupštini.

d. Prispodobna kušanja. I godine 1845. činili smo kušanja, da saznamo, što čini pri rastenju koja vèrsta gnoja. Ali buduć da je plod ovih naših kušanjah potanko već obznanjen u družtvenom časopisu, zato će izvěstitelj gospodu članove pazljive učiniti samo na one poslědke, koji su najznamenitii.

1. Krumpiri su u goloj pěskovitoj murskoj zemlji najbolje rasli od guana, strugotinah od rogovah, svinjskoga gnoja, salitra, svojevine (ljudskoga govna), i od ugljevito-kiseloga i sumporasto-kiseloga amoniaka.
2. Najviše inkaše (Stärkmehl) sa 15—16 na sto imali su krumpiri pri konjskoj balegi i salitru. Potvèrdjuje se u obće od pet godinah, da se od salitreno-kiselih solih inkaša u krumpirih vèrlo umnožava. Jer služeći se salitrom inkaša je činila do 152 centa na jutro, a jutro pognojenoga morskoga pěska nedade više nego 67 centih inkaše.

Da saznamo, kako děluje na *vegetaciu* sám *humus,* priredismo četiri sloga, i biaše

pèrvi sám humus,

Digitized by Google

drugi kompostna (směšana) zemlja,
tretji tresetna (turfasta) zemlja, a
četvèrti navadna zemlja.

Poslědak ovoga prispodobnoga kušanja:
humus je urodio 20tostrukim plodom sa 13 na sto inkaše,
kompostna je zemlja urodila 17tostr. pl. » 13 » » »
tresetna » » » 13to » » » 12 » » »
navadna zemlja nepognojena 10to » » » 11 » » »

Prispodobno kušanje.

Da li je dobro krumpire na skrižke rězati i tako ih saditi?

Pisalo se je i govorilo već mnogo, kakova je korist, kakova li šteta, kad se sade krumpiri razrězani na komade. — Nu u zalud su bile sve rěči, u zalud sva izkustva; svět krumpire rěže i sadi baš kao što i prie 100 godinah.

Nevolja těra čověka, ter uvodi u svoje posle poboljšticah dobrih i valjanih; tako će možebiti i gnjilenje krumpirah, koje se je godine 1845. tako silno razprostèrlo bilo, prisiliti najposlě ljude, da se klone načina, koi je naravi i izkustvu posve protivan, i da počmu čitave gomoljike (Knollen) od $^3/_4$ do $1^1/_2$ lota saditi.

Ima tomu već više godinah, što na družtvenom zemljištu krumpir na svaku ruku sadimo; a što smo poslědnji put bili posadili, iz toga se naučismo slědeća:

Jedno jutro zemlje, bez onoga, što je posadjeno, donosi

383 centa ili vag. sa 15 na sto inkaše, ako se sade krumpiri čitavi,
281 » » » » 14,8 » » » » » » na dvoje razrězani,
215 » » » » 15 » » » » » » » četvèro »

Ako se dakle krumpiri na dvoje razrězani posade, lětina je manja za 102 centa, a ako se na četvero razrězani posade, za 168 centih manja, nego kad se sade krumpiri čitavi.

Digitized by Google

Pitomci (odhranjenici)

Od desetorice štajerskih staliških odhranjenikah trojica su trogodišnji nauk svèršili i od ovih je Franjo *König*, rodom iz Freiberga, stao u službu kod nj. ces. visósti prejasnoga nadvojvode Karla, — a Franjo *Passath*, rodom iz Gamlica, okružja ehrenhausenskoga, dobio je službu kod gospoštine Ormuške; — tretji pako, Franjo *Rucker*, iz Hornegga, povratio se je u svoj zavičaj i obradjuje zemlje sa svojim otcem.

Odgovor na pitanje: da li trèba zemljišta komadati? i koliko trèba obiteli kojoj na Štajeru najmanje zemljišta, za moći živèti?

Od gosp. rittera Franka.

Buduć da se i mi iz tog odgovora mnogo toga možemo naučiti, zato ga ovdi priobćujemo na kratkom.

Dakle da čujemo:

Dèržeći se onoga zaisto privabljivoga načela: »ako su zemljišta razdèljena u koliko moguće manje komadiće, to će se bolje obdèlavati zemlja, to će se većma broj stanovnikah umnožavati, to će imat više udovah u dèržavi, koji će porezu (štibru) platjati,« svaki će već obćinskomu dobru za volju ne samo želiti, da se zemljišta što većma razkomadaju, nego će i svakom prilikom gledati, da i on štogod k tomu razkomadanju pripomogne. — Nu ovdè se radja drugo pitanje, naime ono: da li će ovakova naredba uroditi onako zdravim plodom, kakvoga smo, dèržeći se gori navedenoga načela, odviš vatreno očekivali. Polag moje misli, koju medjutim nikomu neću da narinem, može se na ovo pitanje odgovorit ovako: da će svako dalješnje razcèpljivanje kmetskih zemljištah na Štajeru, izuzamši pojedine rèdke slučaje, škoditi i obćinstvu i zemaljskim gospodarom. U koliko bi pako to škoditi moglo, nakanio

Digitized by Google

sam dokazati u ovom svojem sastavku, imajući u njemu pred očima jedino sréću mile naše domovine i našega vèrloga puka.

Poglavito pitanje, na koje tu valja odgovoriti, jest: »U kakovih je okolnostih u obće, dakle i za našu Štajersku, koristno, da se zemljišta razcépljuju?«

Na ovo pitanje, mislim, da će svaki dèržavni gradjanin zrèloga mozga sám bez velika truda odgovoriti, da svako razcépljivanje zemljištah samo onda može obćinskomu dobru hasniti, dakle i dèržavi po volji biti, kad ima u zemlji kojoj takovih zemljištah, koja su još sasvim pusta i neobdělana, ili kad zemaljski gospodari toliko imadu zemlje, da ju nisu kadri sami obdělavati kako valja, t. j. iz svojih zemaljah onoliko koristi vaditi, koliku bi u svojih okolnostih mogli dobiti, kad bi zemlje kako valja obdělavali. Pojdimo mi po našoj blagoslovljenoj domovini od sèvera k jugu, od iztoka k zapadu, od podnožja naših planinah pak do najniže ležećih ravnicah, pak ćemo se osvědočiti, da je svaki i najmanji komadić zemlje, bile okolnosti makar kako neprijatne, pomnjivo i kako valja obdělan, pače da stèrmine, do kojih nemože marha, marljivi ništanemanje Štajerac, uz pèrkos svakoj zaprèki, s motikom u ruci obradjuje, samo da pribavi sebi svakdašnji hlèbac, a dèržavi i gospodinu zemaljskomu naložene mu danke.

Na podnožju naših planinah ima vinogradah, kojim se čovèk smijati mora, kad ih vidi; jerbo tu, ako je baš godina najbolja, neraste vino, nego savrèlica (kiselica): pak ipak Štajerac nežali truda, nadajući se, da će kada tada bolje biti, i tako jadan gola bèrda siłom siluje, da mu lozom rode. Neka dakle tko kaže, da kod nas trèba zemljišta komadati, da se tako bolje obdělaju, nego što su se dosad obdělavala, ili da još većim plodom urode. Nežanjemo li mi, gdè samo podnebje godi, dva puta prèko godine na istoj njivi? Nemožemo li sva gotovo gospodarstva na Štajeru, a

Digitized by Google

osobito ona u dolnjoj Štajerskoj, ne samo uzporediti s najboljimi gospodarstvi u drugih dèržavah austrianskih, već i gdèkojim za primèr postaviti, osobito ako na um uzmemo, kakova je naša zemlja, kakovo li podnebje, gledeć zemlju i podnebje drugih pokrajinah austrianskih? — Hvala budi zato visokom utemeljitelju našega družtva, a hvala i družtvu na njegovom neumornom trudu! Pitam ja sad, zašto da se još i nadalje zemljišta u našoj domovini komadaju?

Štajerska je dovoljno naseljena, i netrèba zaboraviti, da je Štajer zemlja brègovita, okružena gorami, a brègovita zemlja da nemože nikad hraniti toliko stanovnikah, koliko ravna.

Valja još odgovoriti na ovo pitanje: »Da li će se seljaku olakšati teret, ako mu se razkomada zemljište?« — Pèrvo nego odgovorimo na ovo pitanje, dopustite mi, da navedem razne danke imenice, neupuštajući se u brojeve, koje i onako svi mi vèrlo dobro znamo. Nu razne danke trèba imenice navesti zato, da možemo razsuditi, da li bi više gospodarah jednoga povećega zemljišta, koje bi se medju njih podèlilo, laglje moglo nositi ove terete, nego li jedan jedini?

(Ovdi se navode različiti na Štajeru obični danki i tereti, pripadajući dèržavi, gospodi zemaljskoj i obćini. Izbrojivši sve redom, veli gospodin F.:)

Ovdè moram još napomenuti, da bi gospoštine najveću korist vukle, kad bi se zemljišta komadala. Jer čim bi više komadah bilo, tim bi oni više imali dohodka, osobito pako oni, koji kmeta kao kravu muzu; i tako koliko bi gospoština dobila, toliko bi kvarovao kmet.

Čim je prostranii temelj, tim se jednačie po njèmu razilazi teža, koja je na njemu. — Kod spomenutog komadanja pako nebi se vas ovaj teret, koi je prie na svem zemljištu bio, razdèlio samo med pojedine komadiće, već bi uzraso na svakom komadu, jer bi ovo razkomadano zemljište

Digitized by Google

platjati moralo više nego samo jedan kućni danak, svakako mnogo više u ime *laudemiuma* i *mortuara*, buduć da su manja posědovanja porazměrno vazda više vrědna i tamo više ljudih umire, gdě ima više komadićah; zatim umnožalo bi se davanje konakah, i platjanje štempelnah i taksah.

Ja dakle ostajem pri tom, što sam, mislim, dovoljno i dokazao, da teret od zemljišta biva tim veći, čim se većma zemljište razkomada. Ovdě nevalja ono, štono se veli, da više ledjah laglje nosi veliko brěme, nego ako se napèrti na jedna ledja; — već ovdi se može kazati: da jedno krěpko stablo laglje pèrkosi nepogodi, nego pojedina raztrešena stabalca. — Gospodar većega zemljišta, ako mu jedan dio njegovog gospodarstva stigne nesrěća, ide pak se prihvati drugoga děla, i tako može laglje podněti mnogu nesrěću; gospodar pako manjega zemljišta, kojemu, da može živěti, trěbuje isto toliko, koliko većemu gospodaru, ne samo da nije kadar lahko štogod zaštediti, već i mora dobro i vèrlo pametno gospodariti, ako hoće, da dade sve danke, koji se od njega ištu. Nu pri svem tom, što je s komadanjem velika šteta skopčana, vidimo ipak, da se kmet rad děli. Zašto se pako rad děli, zagonetku ovu razrěšit ćemo, ako promotrimo slědeća: Zavirimo u knjige gospoštinah štajerskih, u kojih je knjigah popisano, koliko tko ima zemljišta, i koliko ima od njega platjati i davati, pak ćemo naći, da ima malo kmetovah, koji nisu zaduženi. Kmet pako, da se rěši dugovah, proda komad zemljišta, ili pak zemljište děleć razkomada. Osim toga svakomu je čověku, bio makar koliko sirov, prirodjeno, da je rad svoj i slobodan, a mnoge gospoštine su tako pametne, pak gdě mogu, teženje ovo, sebi na hasnu, goje i hrane. Gospoštine ove dopuštaju, nagovaraju a baš i naredjuju, da se na ove komadiće posade kukavne kućarice (hižurke), i da tako seljak, koi po zraku kule gradi i vazda samo najboljemu se nada, steče raj, za kojim toliko čezne. Dosta mu

Digitized by Google

je za pèrvi početak gdèkakva baština, nèkoliko kèrvavo zasluženih krajcarah, da bude svoj, da unidje u raj, o kojem je toliko snivao. A tko će i zaměriti ovome siromahu, koi je rodjen da služi, ako u svoju propast kao miš u lovku sèrne. Koliko ima gospoštinah, koje se samo zato brinu, da im za volju božju kmet ništa neostane dužan, a malo mare, kako sirota kmet, kog im je Bog i dèržava pověrila, sa ženom i dětcom pri svem svojem kèrvavom trudu gladuje, samo da može gospoštini dati, što joj je dati dužan? koliko ima gospoštinah, koje nemare, ako im se kmet baš do prosjačkog štapa zatare? a kako da i mare, kad znadu, da će im svaka proměna doněti laudemiah i taksah? Ovaj je kip oštro risan, a još oštrie bojadisan, nu čèrtice su prave i istinite, a istinu Bog ljubi!

Što će se odtuda u našoj domovini poroditi drugo, nego da će na duši i tělu propasti naš seljak, koi je najveća podpora dèržave!

Uzdajući se u nas gospodare zametnuše poglavarstva ovo pitanje o razkomadanju zemljištah, a ja, koi sam takodjer gospodar, hoću da se zaufanosti, koju poglavarstva u nas gospodare polažu, vrědna učinim. Oslanjajući se na ono, što sam gori naveo, odgovaram na zametnuto pitanje ovako: Samo od vladanja zavisi, da se ova komadanja što skorie obustave; jer kako god se ono brini, da blagostanje cěle dèržave povekša, tako će ono i nastojati, da poljodělca u duševnoj i tělesnoj snagi (sili) uzdèrži, a već i zato, jer, kad bi se zemljišta ovako sve dalje komadala, porodila bi se množina siromaških gradjanah bez zemlje i zemljišta, koji ne samo što su cěloj dèržavi na teret, nego kao bezposlice i pogibelni obćinskomu miru i redu.

Neimam više šta da govorim o razcěpljivanju zemljištah, i akoprem se bojim, da sam već dosad uglednoj skupštini dosadio, da sam već dosad potratio mnogo dra-

Digitized by Google

gocěnoga vrěmena: zato mi se ipak potrěbito vidi, da još odgovorim na jedno pitanje, naime: »Kolik najmanje prostor zemljišta trěbuje jednoj obiteli na Štajeru, da može na njemu živěti?«

Da ovo nama dato pitanje s pravoga gledišta poprimimo, valja nam najprie znati, »zašto je ovo pitanje zametnuto?« Poglavarstvo naše, koje neumorno nastoji, kako bi podiglo blagostanje naše domovine, čulo je već više glasovah iz naše i iz tudjih dèržavah, koji ga pazljiva čine na štetu, proiztičuću iz komadanja kmetskih zemljištah. U zemlji, kao što je naša Štajerska, gdě se proměne položaja i zraka osětjaju gotovo u svakom selu, nemože se za svako město odlučiti seljaku za gospodarstvo jednak prostor zemljišta. Po tom bi se većini učinila nepravda (krivica). Toga radi valjalo bi u ovoj stvari ustanoviti kakovu shodnu uredbu. Od gradjanske gospode nemože se zahtěvati, da ona u toj stvari savětuju, nego od nas gospodarah, koji sa seljakom živimo, koji njegovo stanje dobro poznamo. Zato nitko nije kadar bolje od nas světovati, kakov da se zakon o diobi (dělbi) satvori, zakon, kojega u nas jošte neima. Zahvalit nam se valja našemu poglavarstvu na ovom zakonitom postupanju, a i brinut nam se trěba, da štogod pravoga učinimo za srěću i blagostanje naših odvětakah. I zato nemojmo se u toj stvari nagliti, nemojmo samo povèršno raditi, već nastojmo iz petnih žilah, da se svaki o istini ove stvari osvědoči.

Ja sam u dolnjoj strani štajerske zemlje, i mislim, da dobro poznajem stanje i okolnosti osobito moje okolice; da znam, što u toj stvari trěba, makar samo za ovaj preděl naše domovine bilo. Ako moja načela primljena budu barem za ovaj preděl: tako se nadam, da će poslě lako bit polag njih ustanoviti štogod i za druge krajeve naše domovine.

Toliki i toliki tvèrde, da je u dolnjoj Štajerskoj je-

Digitized by Google

dnomu kmetskomu gospodarstvu dosta, ako ima 2 do 12 ralih zemlje. Nu ljudi, koji to tvèrde, nenavode uza to nikakvih dokazah, zašto im se vidi, da je ovaj prostor dovoljan; već samo vele, da ih izkustvo uči, da može jedna obitel s ovoliko zemlje živèti, a i da živi. Al *kako* ovi ljudi živu i kako mogu živèti, toga nenapominje nitko. Istina je, da je izkustvo vrèlo svega spoznanja, i ja mu se klanjam; nu što se dotiče ovoga ovdi slučaja, kazati mogu, da se je prevario onaj, koi se tu na izkustvo pozivlje. Mi dobro znamo, da gospodar, koi ima 100 ralih, pri svoj toj množini zemlje kukavno živi, pače da je mnogi na prosjački štap došao. A znamo i to, da mnogi gospodar, koi ima manje nego 2 do 12 ralih, živi ne samo dobro, nego i udobno. — Četvèrt sàta daleko od mog imanja živi jedan seljak sa $^3/_4$ rali zemlje vèrlo dobro. Lani je imao pšenice, prosa i zobi toliko, koliko mu je dosta bilo, a nije od svega toga baš ni žèrna posijo; imao je i turšie (Obstmost), akoprem neima nijedne voćke na čèloj njegovoj zemlji; nuz oto hrani dvè gojne krave i širi se zimi kod tople peći, a neima ni gèrma, a kamo li dèrveta na svojoj zemlji. Ovako živèti sa tako malo zemlje, to su, gospodo moja, otajstva, to nije čist posao.

Na pitanje: »Koliko trèba kmetovah na jednom selištu?« može se samo onda odgovoriti, kad se promotre sve poljodèlske radnje.

Poljodèlstvo razlikuje se od vèrtlarstva po tom, da se polje obdèlava teglećom marhom, vèrt pako rukom čovèčanskom i lopatom.

Znamo iz izkustva, da se poljske radnje nemogu obavljati jednim teglećim maršetom, dakle da je svakom gospodaru najmanje dvoje marhe potrèbito. Tegleća marha, kojom se mi obično služimo, jesu: krave, voli i konji. Krave su kod gospodarstva: 1) za razplod, 2) za mlèko. Nu izkustvo uči, da krava, koja dolazi pod jaram, niti nam

Digitized by Google

daje onako jakih telićah, niti toliko mléka, koliko druga krava, koja se nepreže. Osobito poradi razploda nebi podnipošto trébalo na kravah polje raditi,*) jer znamo, da krava, koja pod jarmom oslabi, nemože da baca zdravih i krépkih telićah. Ako se dakle budu krave prezale u naprédak, bojim se, da će naopako biti po našu rogatu marhu, koja je poglaviti dio štajerskoga gospodarstva. Pak sve ako se i dopusti, da se ima s kravami polje obdélavat, taku tréba jednoj obiteli najmanje 5 ralih oranice, da ima hrane za sebe i kèrme za dvé krave. Onu gospodu članove, koji tvèrde, da može sa 2 rali zemlje jedna kuća živiti, usudjujem se ja sada upitati, kako će upravljati sa 2 rali zemlje, da se iz njih jedna kuća i dvé krave prehrane? ja mislim, da još nijedan gospodar do te véštine dotérao nije, i da svaki gospodar, koi na kravama ore, ako hoće da pošteno gospodari, mora najmanje imati 5 ralih oranice.

Nadalje prežu se konji. Nu konj, kad je već nékoliko godinah vuko, odnemogne i najposlé svu cénu izgubi kod nas, koji se još nismo naučili na način naše séverne bratje konjsko meso jesti. Ako još u račun uzmemo s jedne strane, što košta podkivanje, što kèrma, što dvorba, što hamovi, s druge pako strane vrédnost govedskog mesa, to vidimo, da su volovi najbolja tegleća marha za naše okolnosti. — Sada je još pitanje: koliko tréba ralih zemlje, da dva vola kroz célo léto dosta imadu posla? — Od poljodélca nemože se zahtévati, da tegleću marhu badava u štali tovi (pita), a izkustvo uči, da za dva vola tréba kroz célo léto najmanje 10 ralih oranice. Buduć pako da u dolnjoj Štajerskoj livade i izpašinci u prispodobi s oranicami zlo stoje, (od prilike kako 3 : 1), čega radi bi seljak mo-

*) Mi se ovdi s gosp. spisateljem neslažemo. Krave valja pametno i razumno prezati a dobro hraniti, pa neće onemoći, niti će im poljska radnja škoditi. Govorismo već o tom u mésečnom listu, napomenuvši, da je prezanje kravah vèrlo dobro srédstvo za uzdèržati maleno gospodarstvo. Nu o tom drugi put obširnie. *Ur.*

Digitized by Google

rao sijati dětelinu, da nadoměsti pomanjkanje trave: zato bi se jednoj kući odlučiti moralo najmanje 12 ralih oranice, jer u ovoj strani gospodaru od 12 ralih oranice više od 4 rali livade i izpašišća pripasti nemože.

K tomu onako odlučenomu prostoru oranicah, livadah i izpašišćah potrěbuje gospodar najmanje jošte 12—14 ralih šume, iz koje će dobivati dèrva za grěću (vatru, oganj), dèrveta za sgrade i orudje, a još k tomu i listje za nastor (štraju). Buduć pako da u dolnjoj strani neima toliko šume, da bi moglo na svaku kuću doći punih 12 ralih, zato bi se seljaku toliko druge zemlje dati moralo.

S ovim ovako odlučenim prostorom zemljišta, naime sa 12 ralih oranice, 4 rali livade i izpašišta, i 12—14 ralih šume, dakle svega sa 28—30 ralih zemljišta, može seljak živěti, nedaću (nerod) ili drugu kakovu nesrěću u gospodarstvu laglje podněti, naložene mu danke laglje svake godine obavljati, svojoj dětci, na město što im tělo odmah za mlada težkim dělom tare, dati vrěmena, da mogu tělesne svoje sile razviti, i tako ih sačuvati, da se neukoče na duši i na tělu. Jednom rěčju: seljak u dolnjoj Štajerskoj može sa ovoliko zemljišta hraniti sebe, ženu i dětcu, može kao pošten čověk, věran podložnik i dobar otac živěti. — Polag ovoga moglo bi se zemljište i po ostaloj Štajerskoj odlučiti. Niti razlika zraka, niti razlika zemlje može ovdi štogod pačiti, nego jedino obdělavanje, koje se je na svaki dio zemlje polag njezine naravi razprostèrla; dakle sadašnje obdělavanje pojedinih krajevah domovine naše pokazat će nam ponajbolje, kako nam u toj stvari postupati valja. Polag mojega mněnja razdělila bi se Štajerska u tom obziru na troje, naime: 1. na zemlju s prostim gospodarstvom, gdě bi se kukuruz sijao, kao što to biva malo ne po svoj dolnjoj strani, za koju sam već ja najnižju měru gospodarskog prostora ustanovio; 2. na zemlju s prostim gospodarstvom bez kukuruza, i 3. na Eggart-

Digitized by Google

sko gospodarstvo. Da nisam ovdi vinogradu města dao, uzrok je, što smatram vino za najmanju potrěbu ljudsku, i što dobro znadem, da prodje puno godinah, dok se izplate stroški, učinjeni u vinogradu. Vinogradstvo je prelěpa stvar, al samo za one, koji imadu drugčie odkuda živěti; dakle mi, dočim smo poljodělcu potanko izměrili i odlučili zemljište, nemožemo nipošto zahtěvati, da on koi komad od svoga i onako maloga zemljišta za ovu struku gospodarstva odredi. Oranica za žito, livada za kèrmu, šuma za grěću, to su potrěboće poljodělca.

Što se tiče drugih krajevah štajerske zemlje, o njih neću ništa da govorim, zašto mi nisu tamošnje okolnosti poznate. Toga radi oslanjam se na one muževe našega uglednoga družtva, koji u onih krajevih obitavaju. Njima će bit najlaglje s obzirom na okolnosti města i na način obdělavanja odlučiti najmanji prostor zemljišta.

Svi mi, koji smo ovdě, nadahnuti smo jednakom voljom, to jest da umnožamo blagostanje premile naše domovine. Služimo se ovom lěpom prilikom, pa položimo temelj srěće našim odvětkom; rěšimo ovo pitanje svi jednodušno, da pokažemo potomstvu, da je zrěli um vladao u našem družtvu, da znamo odgovoriti ne samo na pitanja o gnoju, plugu itd. nego i na pitanja, koja spadaju u područje dèržavnoga gospodarstva; udarimo u toj stvari, koja radi o životu naše domovine, odluku valjanu, da uštedimo mnogu suzu odvětkom našim, a oni će se s najvećom zahvalnostju sěćati onih ljudih, koji su sad po volji predobrog vladaoca skupljeni, da savětuju o dobru Štajerske, mile naše domovine.

Usudjujem se dakle predložiti, neka se mněnja podružnicah o toj stvari, koja ili već prispěše ili će prispěti, sakupe, prispodobe i prosude, da se u pèrvoj občinskoj skupštini izreći bude mogla konačna odluka.

Dobar uspěh dubokog oranja.

U časopisu »Oeconomische Neuigkeiten und Verhandlungen,« kog uredjuje prof. Hlubek, piše g. F. Ebersberg pod navedenim naslovom slědeća:

Na pěskovitom zemljištu, pri kom je i dolnji steralj pěskovit, uzorem prie několiko godinah u jesen jedno od

Digitized by Google

prilike dolnjo-austriansko jutro za dva i pol palca dublje, nego što sam dosad običavao, ostale pako grede, što su bile do ovoga jutra, obradim kao i dosad, i sve to samo zato, da saznam, od kakove li je koristi, kad se pěskulja dublje uzorava? — pa eto, uspěh biaše, da se boljemu nisam mogao ni nadati. Uz posve jednaku radnju bila je zob, koju sam zatim posijo, dojdućega prolětja, još prie nego se je granala, od tamnie zeleni (Grün), mlade biljke imale su širje listje, jača stabalca, pa su se i bolje granale; i ova razlika ostade na preporuku dublje uzoranoga zemljišta očevidna tja do žetve, koja je takodjer obilna bila, tako da sam ja dubljemu uzoravanju pěskovitih zemaljah svake 9.—12. godine, do današnjega dana velik priatelj.

Usudjujem se svakoga gospodara na ovaj praktični slučaj opomenuti već i zato, što ima od razumne strane ljudih, koji kažu, da je pogibelno dublje zemlju uzoravati, a opet drugih, kojima se to probitačno vidi. Znam ja, na koliko i na što sve valja paziti u raznih okolnostih, kad se zemlja dublje uzorava: al ipak mislim, da tu neima pogibeli, pače da ni pol toliko netrěba gnojiti, kad se *pěskulje s pěskovitim dolnjim steraljem* (Unterlage), koje su se više godinah uvěk jednako orale, najposlě jedanput za 2—3 palca dublje i to prie sětve uzoru; jer sigurno je, da se je duboko u zemlju scědila velika množina gnojne žitčine, koja dolnji steralj zemlje tako zaplodi, da ona, što se tiče hrane potrěbite sádu, gornji steralj zemlje daleko nadilazi, što osobito biva ondi, gdě se samo žito sije, a ne kad kada i sád, koi dublje prodire u zemlju.

Što sam ovdi priohćio, neka dokazom bude, kako raznovèrstno, lako i bez svake věštine čověk si može pomoći, kad neima gnoja; i kako bi mi služeći se ovim načinom, unaprěditi mogli svèrhu umnožavanja gnoja; jer postupajući onako, ko što sam naznačio, dobit ćemo od jednoga komada zemlje obilniu lětinu, više slame, te tako i više gnoja, a nismo pri tom ni krajcare u gotovom potrošili. Kad bi se ovako svake godine jedan dio pěskovitih zemaljah obradjivao, mogao bi otuda osobito seljak veliku korist imati; jer za njega su osobito ovaka kušanja, koja se mogu učiniti bez velika truda i troška.

Popravak.

U br. 5. měs. lista na str. 73 u redku 15 za rěčju »sirak« podkrade se u někojih eksemplarih rěč »bar.« Buduć pako da *bar* znamenuje *panicum italicum*, zato ga tamo valja sasvim izpustiti.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 7. Zagreb. Měseca Sèrpnja. **1846.**

Sadèržaj: Několiko rěčih o natěcanju u oranju t. j. s plugovi i utèrkivanju konjah. — Sědnica osrědnjega odbora na dan 16. Sèrpnja o g. (Věšt podružnice Djakovačke. — Zapisnica podružnice Podravske od sědnice 16. Lipnja. — Zapisnica pod. Brezovičke od sědnice 21. Lipnja. — Nauk o duhanu (konac). — Gnoj i gnojenje. — Način spravljanja žita.

Několiko rěčih o natěcanju u oranju t. j. s plugovi i utèrkivanju konjah.

Poziv na našu osmu občinsku skupštinu dana 24. Kolovoza (Aug.) o. g. izišo je u domaćih novinah, jerbo su p. n. gospoda članovi tim putem prie mogli saznati, kada će bit tá skupština, nego li po měsečnom listu. Trěba još te, da razjasnimo i protumačimo někoja, kao što smo obećali u istom pozivu. Razjasnjenja i protumačenja ova tiču se pokušavanja plugovah, kolah, itd. snagoměrom (Kraftmesser) i děljenja nagradah, koje osrědnji odbor ureče na dan poslě občinske skupštine, dakle dana 25. o. m. Stvar ovu nije trěbalo podněti občinskoj skupštini, da ju odobri, buduć da je preuzvišeni gospodin predsědnik naš blagoizvolio sám nesamo dati nagrade t. j. darove, nego i na sebe uzeti sve troškove, koje će iziskivati priprave k ovom natěcanju, utèrkivanju i pokušavanju.

Ovamo spada nabavljenje snagoměra (Kraftmesser), koi će pripasti gospodarskomu družtvu, koje je već toliko putah očitovalo bilo, da bi ga rado imati. Što se tiče snagoměra, dosta je, ako zasad samo napomenemo, da je snagoměr, s kojim ćemo tom prilikom na vidělo iziéi, da

Digitized by Google

razaznamo, koliko pri makar kojem alatu, n. p. plugu, kolih, itd. za krenut ga, snage trĕba, vèrlo prost i jednostavan, ali ujedno i vèrlo dobar.

Od kolike je koristi natĕcanje s plugovi t. j. u oranju, o tom netrĕba ovdi obširno govoriti, jer svakomu, koi ikoliko znade, što će reć orati, bit će dovoljno poznato, koliko ima okolnostih, koje pomažu, da se oranje oblakša i vrĕme u zalud negubi, dakle kako je potrĕbito i pobitačno seljake na ove okolnosti pazljive učiniti. Da negovorimo ovdĕ o širini i debljini brazdah, o naravi zemlje, kakva je naime zemlja već sama po sebi, kakva li polag razlike vrĕmena, bèrže i bolje oranje zavisi poglavito od toga, kako je plug sagradjen, i je li dobro položen, je l' željezo dosta oštro i gladko; je li marha, koja ga vuče, dobro birana, a onaj što upravlja plugom, znade li dobro njim upravljati, i marhu goniti, da se osobito okretjuć vrĕme negubi, itd.

Buduć pako da ima ljudih, koji vele, da je ovakovo natĕcanje u oranju bez ikakve koristi, zato čujmo, kako se je nedavno u tom obziru izjasnio kapetan Wulffen, muž, koga svi vèšti gospodari u Němačkoj vèrlo štuju.

Isti kapetan priporučuje pruskomu ekonomie kollegiu natĕcanje u oranju kao najkoristnie od svih dosad poznatih obdarenih natĕcanjah. Kod ovog natĕcanja vidi se u isto doba i valjanost tegleće marhe, i izvèrstnost pluga i vèština oračeva; ovako natĕcanje kadro je malo po malo razprostranit med pukom najbolji alat za obradjivanje zemlje. Obećana nagrada (dar) potiče tu većma nego makar gdĕ, jerbo siromah orač svaki dan ju, kad radi, pred očima ima.

Tako je istomu kapetanu jedan Danez nedavno pripovĕdao, da je ovo natĕcanje u njegovoj domovini već od davna u običaju i da je neizmĕrno mnogo koristilo. Tako je to natĕcanje seljake tamošnje pazljive učinilo na nĕkakov amerikanski plug, koi je pri svakom natĕcanju odèržao

Digitized by Google

mejdan. To je bio uzrok, da si ga je poslě svaki gledao nabaviti. Tako u jednoj okolici, gdě su inače polag stare navade dvoje marše pod plug prezali, oru sad s jednim konjem. Orač, kad hoće da ide orat, uzjaše konja, pak uzamši plužić preda se na konja, odjaši na polje. Isto tako povrati se natrag kući.

Utèrkivanje konjah nije do duše tako koristno, i pravo bi imao, koi bi reko, da bi bolje bilo obećati nagrade onakim seljakom, kojih su konji jači, poslušnii, okretnii itd. Nu k tomu trěba više priprave, a ovo natèrkivanje neka najprie seljake pozorne učini na bolje gojenje konjah, tad će radje poslušati nauk o gojenju konjah, kog smo im nakanili u svoje vrěme tumačiti.

Obširnia o utèrkivanju konjah, o zlih navadah, koje su se pri tom uvukle, i o shodnom pokušavanju konjah drugi put.

Sědnica osrědnjega odbora na dan 16. Sèrpnja (Jul.) o. g.

Věćanja, koja se stranom neposrědno zametnuše, stranom pako posrědno potaknuše, čim se pročita zapisnica priašnjega měseca, dala su izmedju drugih učinjenih odlukah i naredbah povod slědećim dokončkom:

1) Neka se opomenu poljski gospodari, od kolike i kakove je izvèrstnosti pšenica egipatska, koliko se t. j. sèmena pri usěvu prištedi (prišpara); kako dvaput toliko donosi, koliko pšenica navadna; kako su zèrna težka i puna múke (brašna, melje) i kako krèpčie odoljivat može nepogodam vrěmena. Reći se može, da su gotovo ista ova svojstva u moravske klipovne pšenice, koja se već i kod nas po gdègdě sije; pšenica ova može se osobito u tom pohvalit, da joj zèrna neginu ni nesahnu, što kod naše navadne

Digitized by Google

pšenice tako često biva, i što bi se škodljivim maglam u vrême cvětanja pripisat imalo.

2) Neka se nanovo opomenu, što je doduše već višeputah u měsečnom listu učinjeno, kakove blagotvorne sile u sebi imade sadra (Gyps) i sumporna kiselina (Schwefelsäure), imenito kako silno promiču uspěvanje dèteline i drugoga lisnatoga rastja.

3) Neka se razloži, kako se njiva, dobro nagnojena i odredjena za svakogodišnje sadjenje kupusa, upotrèbljavat ujedno može i za sjanje raži za volju frižke zelene kèrme; raž se odmah posije, čim se u jesen kupus poséče; a dočim se u proljetje raž kao kèrma potroši, ostaje opet njiva za sadjenje kupusa. Ovo postupanje veoma hvali član osrédnjega odbora, inšpektor i zakupnik g. Presl.

4) Pozivaju se slavne podružnice i gospoda članovi: ako bi im poznato bilo kakovo valjano srédstvo za sasvim izkorèniti škodljivo bilje, viline kose (*lat.* cuscuta epithymum*) *něm.* Flachsseide) zvano, koje se sve više plodi po naših njivah, što su dèteline i lucernom posijane, ili ako bi im srèća poslužila, te bi za takov lèk saznali, neka ga izvole priobćiti osrédnjemu odboru. — Da se ovaj drač bèrzo i svaki put pokosi na onih městih, gdě se pokaže, to je srèdstvo obično, ali od slabe hasne.

1) Věst Podružnice Djakovačke.

Veleštovani glavni odboru hèrvatsko-slavonskog gospodarskog družtva! Tri su godine minule, od kako je podružnica naša blagim nastojanjem njegove presvètlosti gospodina biskupa Josipa Kukovića 22. Prosinca 1845

*) A ne *europaea*, kò što je višeputah stajalo u měsečnom listu. *Ur.*

Digitized by Google

u život stupila; čega radi pravilom podružnice prikladno novo odabiranje častnikah preduzeti se morade; koje odabiranje dana 16. Veljače 1846 u pribitju malo ne svih sučlanovah dovèršeno bi; gdi na radost svih bivši predsèdnik prepoštovani gospodin opat i kanonik stolne cèrkve djakovačke Josip Matić, koi premda prie očitova: da u buduće predsědničtvo na nikakvi način primiti nemore, ganut ništanemanje poufanjem skupštine i na zahtěvanje presvětlog pokrovitelja čast predsèdnika nanovo primi. Što se pako podpredsèdnika tiče, bi odlučeno: da se u buduće nijedan za takovoga neodabere, nego ako iz važnih uzrokah gospodin predsèdnik u sèdnicu dojti nebi mogao, u takovom slučaju vazda najstarii izmed odbornih članovah to jest starešinah mèsto njegovo zauzme i sèdnicu obavlja.

Odborni članovi biše svi u časti svojoj potvèrdjeni; ali budući da malo zatim dva od njih sasvim iz družtva izstupiše, bi dokončano, da se mèsta njihova nepodpune, nego da u naprèdak 5 odbornih članovah zadosta bude; koiuo su: gospoda Mato Mihaljević, začastni kanonik i župnik u Djakovu, Matia Gergyan, župnik u Piškorevcih, Pavo Obrovac, bogoslovja naučitelj, Franjo Maurović, gospodštine djakovačke provisor, i Miroslav Jaić, iste gospodštine blagajnik, koi skupa i blagajnik podružnice ostade; za tajnika bi Matia Vukmanić, podupravitelj sèmeništa djakovačkog odabran; najposlè biše nèki novi sučlanovi u broj podružnice primljeni, tako da podružnica naša za sada ukupno 42 sučlana broji.

Čim bi tako odabiranje dovèršeno, gospodin novoodabrani predsèdnik objavi svima radostnu vèst: da je presvětli gospodin pokrovitelj podružnice, naš gospodin biskup Josip Kuković. želju sučlanovah predhodeć, izvolio podružnici pokloniti zemljište, gdi izkušenja u gospodarstvu činiti more: koja radostna vèst s tim radostnia postade, kada razumismo, da isto zemljište kraj sèmeništa

Digitized by Google

djakovačke cèrkve, dakle u srèd rekav Djakova leži, koje svaki bez ikakvog truda u svako doba pohoditi može, i da je presvětli darovatelj o svom ga trošku ograditi i u takovo stanje postaviti obećao, da se već kroz nèkoliko danah u njemu poslovi započeti mogu. U slèd koga objavljenja odmah bi i dokončano: da se ovo zemljište za rastilo upotrèbi, u komu da se svakovèrstne izabrane voćke stranom učèpe (kalame), stranom pupaju (äugeln), zatim loze izabrane vèrsti posade, da se tako s vrèmenom plemenito voće pod priličnu cènu razprodati i med iste seljake razploditi more, u kojoj svèrsi bi obradjivanje rastila medju nèkoje sučlanove poděljeno, naime gospodin predsèdnik, koi takodjer za upravitelja rastila odabran bi, uze sebi ucèpljivanje krušakah visokih i brèsakah franceskih; g. Ivan Rastović, kanonik kajsie, višnje i torgunje; g. Mirko Marinović loze vinove; g. Miroslav Jaić trěšnje; g. Ivan Bèrnčić jabuke visoke i nizke; g. Franjo Veselić kruške nizke, orahe i mušmule; gospoda pako Pavo Obrovac i Matia Vukmanić druge razne proizvode. I tako se svaki dragovoljno posla sebi izručitog prihvati s takvim uspěhom, da u slědećoj već sèdnici na dan 22. Travnja obdèržavanoj, slavnu skupštinu izvěstiti mogoše: da je mnogo stotinah različitih najplemenitiih voćakah učèpljeno i lozah posadjeno, koje se za sada u dobrom stanju nahode i od kojih će se mnoge već dojduće jeseni razprodati moći; što se pako pupanja tiče, to će se měseca Lipnja, koje je vrěme tomu najshodnie, s običajnom pomnjom preduzeti tako, da vazda kod toga posla i školska mladež, za da se i ona za rana dosti u poslu tomu ubavěsti, pribitna bude.

Koja u kratko veleštovanomu odboru horvatsko-slavonskog gospodarskog družtva od strane i stanja podružnice djakovačke obznanjujuć, s ovom predodatom molbom: da bi se uredbe učinile, da u buduće odluke družtva nebi

Digitized by Google

se u měsečnom listu glavnoga družtva horvatsko-slavonskog od ove podružnice djakovačke tiskale, koje nebi od predsědnika iste podružnice podpisane, na glavni odbor poslane bile; u prikladnoj naklonosti ostajem. U Djakovu 22. Lipnja 1846. Veleštovanog glavnog odbora hèrvatsko-slavonskog gospodarskog družtva

ponizni sluga
Jozip Matić,
predsědnik.

Opazke. Osrědnji je odbor s velikim veseljem věst ovu poslušao, i nemože mu se na ino, nego čestitati podružnici Djakovačkoj, što je sad već na praktičko polje prešla. Medjutim za pokazat podružnici Djakovačkoj, na koliko se osrědnji odbor brine za naprědak onoga, što je poduzela, čini ju pozornu na okuliranje na spavajuće oko.

---

2. Zapisnica podružnice *Podravske* od njezine 10. sědnice, koja je bila d. 16. Lipnja (Jun.).

Sědnica ova bila je pod predsědom p. n. gospodina kanonika začastnoga i vicearkidjakona Adama Žuvića od Bribira u Koprivnici kod istoga gospodina nadstojnika.

Dokončano je: da se svi dosad bivši članovi uljudno pozovu i oprose, da bi u buduće marljivie pohadjali skupštine, i ako koi ovo za čověčanstvo najhasnovitie poduzetje nebi naměravao dalje podupirati, da se pismeno oprosti s družtvom, i diplomu natrag pošalje.

Podružnica javlja: da će u naprědak i puk od gospodarskoga družtva a imeno od ove podružnice ne malu hasnu poćutiti, buduć da već někoja na opomenu duhovnih pastirah počima popravljati, široke slogove orati, voćke (sadovno drevje) gnojiti, dude gojiti (murve saditi), kukce hraniti itd.

U sědnici ovoj čitana su Predavanja za seljaka horvat-

Digitized by Google

sko-slavonskóga i skupština je našla, da su osobito hasnovita. Istom je prilikom objavljeno, da se ova Predavanja i mladeži školnoj Rasinjskoj i ostalomu puku vèrlo dopadaju, i izmedju seljakah Rasinjskih napomenut je slobodnjak Ivan Vargović, koi višeputah i novine svoga župnika čita, kao marljiv čitatelj Predavanjah, od kojih si je dosad izišavša nabavio, a za buduća predbrojio.

Nadalje javlja podružnica Podravska: sěna ove godine u okolici našoj manje je bilo nego lani, al zato jest bolje. Žetva je neobično rano došla, ali po svoj prilici i neobično zločesta. Već pred Vidovom žnjeo se je ječam (jačmen), i akoprem se je lèp vidio, premalo naplatjuje trud poljodělca. Gospodin župnik Rasinjski Pavao Draganec uputio se je od svojih župljanah (farnikah), da jedno zèrno jedva je dalo dva, a i to zločesta. Ni u raž nemožemo položiti mnogo ufanja: njoj je mnogo naškodio mraz 2. Svibnja; raži ima na slamu mnogo, ali na zèrno malo, a žetva bit će već okó Ivanja. Pšenica čini se da je dobra, ali je jako dračna i smetna. Svileni kukci ove godine bili su dobri. Kukuruzu dobra će bit kiša, ako je u vrěme bude. Vinogradi dosad kazali su osobito dobro.

3. Zapisnica sědnice podružnice Brezovičke od 21. Lipnja (Jun.). Vadimo iz nje slědeća:

a) dětelina već je u početku ovoga měseca sasvim pokošena, sěno pako pokošeno je i na onih sěnokošah, koje se svake godine jedanput samo kose, nu létina nije bila svuda jednako obilna, nego pače na mnogih městih bila je mnogo lošia nego lani;

b) od ozimca ječma (jačmena) bila je slaba žetva, a poradi odveć kratkoga klasja čini se da neće ni izdašna biti;

c) vinogradi su pri povoljnom vrěmenu ocvětali i nadati se je dobroj i obilnoj bèrbi (tèrgatbi, branju);

č) prevelika suša prěči odviše sijanje helde i sadjenje

Digitized by Google

kupusa, što tamo navadno okó Ivanja biva; dočim je kupus, što su ga někoji ranie posadili, pun buhačah i drugoga gada;

c) bob i grašak dobro kažu (stoje); nu pasulju suša, i drugi kojekakvi gad mnoge škode, osobito na bolje pognojenom zemljištu;

d) zob nemože od suše, kako bi trěbalo, rasti i razvijat se i većinom je snětljiva;

dj) suša je tolika, da je gotovo već sfalila voda; a pri tom je najveća žalost, što někoje mlake, gdě se je do sada barem marha napajala, sada već ni za to nevaljadu, budući da je svět u njih lan močio i tako ih osmradio.

Nauk o duhanu.

(Konac.)

Ako je prilika, da se duhan odmah može prodati, kada se snimi (dole uzme), onda ga trěba vezati, kó što je već rečeno; ako li pak mora duže vrěmena na kupu čekati i u sahrani ležati, onda ga trěba sasvim drugčie prirediti, da se odviše nespari i nesagnjije.

Takovo priugotavljanje duhana, da se bolje i duže uzdèrži, potrèbito je samo u onakih krajevih, gdě nije jako toplo, to jest ondi, gdě sporie zori. I kod nas, kad bi duhan tako rano sazorio, da bi se mogao do zime sasvim osušiti, dosta bi bilo, kad bi se svežke svaki osmi dan premetnule. Ali budući da kod nas duhan kadkada jako kasno sazori, a često i neugodno močvarno vrěme nastane, zato ga trèba prirediti ovako, kó što ćemo sad opisati.

Na spomenuti način priugotovljene svežke postave se u jednu, ili ako ima mnogo duhana, i u više hèrpah, koje trěba da izmedju sebe dosta prostora i zraka imadu, a u dužinu tako da su pometane, da u širinu i visinu najviše 6—8 svežakah dojde. U veće hèrpe može se postaviti i ono listje, što je odozdo raslo. Ako soba, gdě se ovaj posao preduzima, popodjena nije, valja ju slamom nastrěti.

Digitized by Google

Zločesto osušeni duhan upali se već za tri ili pet danah, a dobro osušeni stopram za dvě, tri nedělje danah. Vrućin može se prepréčiti, ako se hèrpe tako premetnu, da se svežke gornje i sa strane, koje se još upalile nisu, na stran postave, a poslě da pri novoj hèrpi u srědinu dodju, da se i one skišu; one pako svežke, koje su pèrvo u srědini bile i tako se već upalile, da su mèrke kao kostanj (kesten), izostave se premičuć sasvim, ili se pak s kraja ili od zgora postave. Ovo valja više putah ponavljati, dok se god listje nezguri, i svaki put tréba hèrpu za jednu svežku više dignuti. Zajedno mora se gnjilo listje potražiti i na polje baciti. Kod poslědnjega razkapanja hèrpe, to jest kad se je duhan dobro upalio, skisao i sasvim pomèrknuo, protepu se svežke jedna po jedna, i postave se redom na klupe 2—3 noge visoko, al tako, da izmedju svakoga reda ostane prostora. To biva zato, da se duhan više neupali. Měseca Svibnja (Rožnjaka) slědeće godine upali se duhan navadno opet, ako su hèrpe odviše visoke. Zato ga tréba opet premetnuti, ako se je ugrijo.

Ovako postupaju Němci obično s duhanom. Za nas će bolji i probitačnii biti ovaj ovdi način, kao običan u někojih zemljah, koje su od duhana na glasu, kanoti Amerika.

Kad se duhan sa štapa il konca snimi, slaže se odmah nesvezan u hèrpu po put kotla na suhom i čistom městu, al tako da vèrški od listja u srědinu, a kocenje izvana dodju.

U takovoj hèrpi skisa se duhan jednačie, i zrak laglje kroz njega prolazi.

Hèrpe ove valja svaki tretji, četvèrti dan premicati, i tu se neizgubi mnogo više vrěmena, nego kad se premiču hèrpe sa svežkami, jer se listje ovdě obèručke s jedne hèrpe na drugu postavlja.

Stopram onda prave se svežke, kad se je duhan već

Digitized by Google

ugrizo, to jest, za četir, pet neděljah danah. Kada se duhan veže, posědaju težaci okolo hèrpe, i vežu na gorí navedeni način; zatim razastru se svežke po jednom čisto popodjenom mèstu i preokretju se od vrěmena do vrěmena.

Na ovaj način dobro osušeni duhan neupali se više, van u prolětju ili u lětu, i to sasvim malo, a ta mu vrućina vèrlo prudi.

Više putah se dogodi, da se splěsnjivu rebra od listja, koja u hèrpu izvana dodju. Kako se ta plěs (plěsanj) pokaže, valja duhan taki oštrom šćetkom (kefom) čisto oribati, jer ako se to neučini, sagnjiju rebra, a poslě toga i listje.

Postupanje s duhanom u vrěme kisanja iziskuje puno izkustva i věštine, koju si svaki pribavit može. Zato nek onaj, koi se u to dobro nerazumě, izruči taj posao ljudem věštim. A takovih ljudih ima dosta u svakom městu, gdě se duhan sadi. Malo kad kisanje duhana dobro izidje za rukom, gdě nije Lèrpa barem 20 centih velika.

Amerikanci stèrpaju svoj duhan, kako im se skisa, u sudove, i zašarafe ga u nutra tako čvèrsto, kako je moguće. Ovakov se duhan vèrlo dobro dèrži, samo ako su sudovi na suhom i zračnom městu.

Dobivanje sěmena. Buduć da je dobivanje duhanskog listja i sěmena skopčano sa štetom il za jedno il za drugo, zato iziskuje posebnu pomnju i prigledbu i sěme i listje.

Za dobiti sěme, izabere se najranii i najjači presad i i presadi se u sasvim pèrhku i još u jeseni gnojenu sunčanu zemlju, tri četiri stope nadaleko. Kada tako presadjeni duhan cvasti počme, izaberu se 4—5 od najraniih i najgornjih cvětnih pupah za sěme, svi pako ostali pupi potèrgaju se. Listje od ovih stabalah nesmě se podnipošto pobirati.

Sěme je posve zrělo, kad mu glavice požute, i kad se počmu razpukivati, zatim kad je zèrnje u njih mèrko-

Digitized by Google

cèrljenkasto. Glavice nek se pobiraju, kad je vrême sušno, i tad se obèse na špagu na suhom i zračnom městu. U glavicah nahodi se najbolje sême, i zato se zèrnje samo iz onih glavicah, koje su razpuknute, pobere i u vrèćicah takodjer na suhom městu obèsi. Dobro sahranjeno duhansko sême ostane kroz devet godinah za ponik prikladno (keimfähig); ali sême novo, to jest, od jedne ili dvě godine najbolje je za sějanje, jer čim je zèrnje starie, tim sporie klica i niče.

Gnoj i gnojenje.

Član dopisnik družtva našega, g. dr. F. X. Hlubek, na Johanneu u Gradcu naučitelj poljskoga gospodarstva i šumarstva itd., muž na glasu, izdaje sad znamenito dělo pod naslovom »Die Landwirthschaftslehre in ihrem ganzen Umfange nach den Erfahrungen und Erkenntnissen der letztverflossenen 100 Jahre mit wissenschaftlicher Strenge dargestellt.« Naměra ovoga dèla jest spoznati gospodarski svět sa svim, što su najznamenitii gospodari od 100 poslědnjih godinah kako glede gospodarstva poljskoga i šumarstva u obće, tako i gledè pojedinih njihovih granah iz kusili. Mi iz toga dèla vadimo ovaj članak, koi govori o gnoju i gnojenju, te ga priobćujemo štiocem našim, dodajući mu někoje vlastite opazke i primetbe.

1. Budući da rastja pravu svoju hranu dobivaju iz stvarih radjajućih se i nastajućih iz tělesah, koja su odprie živa bila, zatim pako raztvorila se i sagnjila (kao što su izumèrla rastja i životinje, ili njihovi izmeti, gad, balega itd): zato se gnojenje zemaljah osnivati mora na opadcih od takovih tělesah, osobito pako na štalskom gnoju (djubretu).

2. Toga radi valja poljodèlcu osobito o tom nastojati, da mu stvari ove neizlape, nego da ostanu siedinjene i ne-

Digitized by Google

razstavljene, i da se ovako podnesu rastju, da ih more u se primiti i probaviti.

Nu žalibože van nèkoliko samo gospodarstvah slabo se ili baš nimalo na to nepazi. Ljudi ponajviše ostavljaju gnoj pod strěhom, gdě na nagnjenom zemljištu pod vedrim nebom leži; tu se ono, što je u gnoju najbolje i najkrěpče, izapere te izvětri, a za buduće gnojenje ostane, što je najgorje. Ili pako traže ljudi kojekakvih gnojnih zaměnah, ili od kojekakvih varalicah (vkanljivcev) kupuju svakojake recepte, kako bi se gnoj umětno načinjati mogao.

3. Voda je nesamo najpoglavitia hrana rastju, nego i jedino srědstvo, koje čini, da rastja i svaku drugu hranu laglje mogu u se primati.

Nu ako se izuzme Lombardia, Švajcarska, Holandezka i nèkoje němačke okolice, svět velike koristi vode kako pri navodnjivanju (natapanju), tako i pri napravljanju gnojštine neuvidja još na toliko, na koliko ona i polag theorie i polag praxe zaslužuje.

4. Isto tako slabo se još u obće upotrěbljava zeleno gnojenje t. j. zaor, a ovo je barem najuspěšnie srědstvo, kojim je moguće podignuti gospodarstva, sve ako neima dovoljno marhe.

A ovo gnojenje lahko je i neiziskuje mnogo troška. Za zaor dobra su: vučak (lupina), helda, madía, pasulj itd., što se sve lahko nabavit može.

5. Kompost t. j. měšoviti (směšani) gnoj neka se samo iz onih stvarih napravlja, od kojih u gospodarstvu ili odveć malo imade, kao što su n. p. svojevina (govno ljudsko), govno od peradi, smet iz kućah itd., — koje se dadu teže raztvoriti (raztočiti), kao što su beresk, treset (turfa), granje, iverje, piljevina itd.; ili u kojih ima mnogo dračnoga sěmena, kao što su n. p. izmetine iz žitnicah, i

Digitized by Google

ili žanje sèrpom, ili se kosi, i to koseći ili na odkose t. j. rede (Schwadhauen) ili na prikose (Anhauen), već polag razlike města, stanja žita i vrěmena. Poglavito se pazi na glavnu svèrhu, koja je u tom: da se žito što bèrže i suho spravi, a pri tom, koliko moguće, da najmanje zèrnah i slame, kao buduće kèrme propade; polag toga dakle jako je mučno razaznati, koi bi način žetve za sva města i sve okolnosti ponajbolji bio, jer se na jednoj i istoj njivi, u jedan i isti dan često putah žito sèrpom žanje, a ono, koje je rědje, kosom kosi.

Sèrp je u toliko prěčji i bolji, što, ako se š njime žanje, mnogo se nježnie postupa sa žitom; neizpade iz klasa toliko zèrnah, ako su t. j. žetioci věšti. Ali s druge opet strane pri ovom načinu zaostaju visoke stèrni, pak tim ostaje i mnogo slame na njivi; a što je još veća šteta za kèrmu, zaostaju, ako se sèrpom žanje, na njivi i mnoge trave i biljke, po kojih bi slama, kao buduća kèrma, i umnožala se i mnogo bolje marhu hranila. Isto tako zaostaju u ovom visokom stèrništu mnogi klasi, koji se upravo zato požeti nemogu. Kad bi se ovi klasi skupiti mogli, često bi se polovica uševa naknadila. Naprotiv opet, ako se ove stèrni podoru, zemlja, ako je odveć kruta, postane rahla i pèrlika....

U Struhmskom okružju ljudi sèrpom malo žanju žito, i to samo ono, što će im za usěv trěbovati; to pako zato čine, da ga mogu što bèrže izmlatiti, i da im žito ovo za usěv koliko moguće čisto bude.

Podpisani toga su mněnja, da žeti žito sèrpom, takov je način, koi je najmanje preporuke dostojan.

(Konac drugi put.)

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 8. Zagreb. Měseca Kolovoza. **1846.**

Sadèržaj: Věćanja osme obćinske skupštine družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga, koja je bila dana 24. Kolovoza o. g. (Govor predsědnikov. — Izvěstje o kassi. — Dalješnji popisi: I. Časopisi. II. Lětopisi i Kolendari. III. Knjige. IV. Skrižaljke itd. V. Tvorila i makine. — Imena novih članovah: redovitih, začastnih i dopisnikah).

V ě ć a n j a

osme obćinske skupštine družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga, koja je bila dana 24. Kolovoza o. g.

I. Predsědnik, nj. preuzvišenost biskup zagrebački i dostojanstva banskoga kr. naměstnik itd., gospodin *Juraj Haulik* od *Várallye*, otvorio je sědnicu, u kojoj je bilo 78 članovah i poklisari jedine podružnice *Brezovičke*, govorom (Prilog A); zatim slědiše po propisu pravilah:

II. *Godišnje izvěstje.* (Prilog B).

III. *Izvěstje o kassi.* (Prilog C), kojemu su kao obično priklopljeni svi popisi časopisah, kolendarah i lětopisah, knjigah, tvorilah, makinah i drugih sabirakah.

IV. *Predlozi i objavljenja osrědnjega odbora.*

1) Predložio je osrědnji odbor slědeće koje proměne, koje nadometke u družtvenih pravilih:

a) da se §. 19. proměni ovako, da će u buduće bit u godini samo jedan obćinski sabor;

b) da se §. 8. proměni ovako, da nije dosta, da onaj, koi je rad stupiti iz družtva, to samo pismeno javi, već da mora s ovakim pismenim očitovanjem ujedno i diplomu natrag poslati;

Digitized by Google

c) da se sasvim uništi §. 9., koi ovako glasi: »Tko poslě opomene, svake godine ponavljati se imajuće, u trigodišnjem tečaju svoje dužnosti prama družtvu zanemari, takov će se mučce kano izstupivši smatrati; i

č) da se svake godine k novom lětu tiskom obělodani imenoslov svih članovah, kao javno svědočanstvo, tko je zbilja član družtva, i da svaki član, koi neće više da bude u družtvu, tu svoju volju javi i ujedno diplomu natrag pošalje tri měseca pred novu godinu; što ako neučini, da se i nadalje smatra kao član družtva i da bude dèržan dužnosti svojoj zadosta učiniti.

Skupština je predloge ove jednodušno primila i odredila, da se nove ove odluke ne samo po měsečnom listu, kao što to ovdi biva, nego i po domaćih naših novinah gospodi članovom objave.

2) Pošto se pročita izašavši od nj. c. visosti nadvojvode Ivana i barona Ludovika Mandella poziv na 10. skupštinu gospodarah i šumarah němačkih u Gradcu, osrědnji je odbor, razuměvši, da su mnoga gospoda članovi nakanili ići na rečenu skupštinu, pozvao nazočne članove, da se sad izjasne, za moći tako naimenovati zastupnike našega družtva pri rečenoj skupštini.

Gospoda članovi, koji idu kao zastupnici družtva našega na 10. skupštinu gospodarah i šumarah němačkih: g. Mirko *Haraminčić*, varmedski prisědnik, g. Stěpan *Kövěskényi*, varmedski prisědnik, g. doktor Aleksa *Rakovec*, g. doktor Josip *Krieger*, g. nadzornik šumah na gospoštinah horv. g. grofice Elizabete Erdödy'ce *Karlo Koos* Izvan ovih pozvani su jošte slědeći članovi, kojih nije bilo kod ove 8. občinske skupštine, naime g. Andria *Savinšeg*, varmedski prisědnik na Metliki, i gosp. Franjo *Hirschhofer*, vlastelin u Vizelu.

3. Osrědnji je odbor opomenuo skupštinu na zametnuto po milosti i blagodarnosti preuzvišenoga gospodina

Digitized by Google

predsědnika za sutradan odredjeno natěcanje u oranju, utèrkivanje konjah i pokušavanje alatah snagoměrom, što je gospodi članovom već iz novinah poznato — i pozvao ih, da bi što više ih k tomu natěcanju, utèrkivanju i pokušavanju došlo. Na što budu izabrani za sudce slědeća p. n. gospoda članovi: Karlo vitez *Klinggräff*, družtveni tajnik, Franjo *Presl*, varmedski prisědnik, Maksimiljan *Radičević*, konjanički kapetan, Karlo *Schramm*, provisor gospoštine Brezovičke i Ambroz *Vranjicani* mladji, varmedski prisědnik.

4. Bila je pogodba, koju sklopiše osrědnji odbor gospodarskoga družtva, i upravljajući odbor narodnoga doma, pročitana i po skupštini jednoglasno odobrena.

V. *Govori, sastavci i predlozi gg. članovah.*

1. G. Stěpan *Iveković*, seoski bilježnik, pismeno o někojih izkustvih svoga gospodarstva tekuće godine, naime: o lěkovih od snětlja (sněti) pri pšenici; kako mu je sfalila raž, posijana na oranicu, s koje je uzeo bio zelenu grahoricu; kako su se lětos pèrviput na Klancu (u gornjem Zagorju) svilni kukci (bube) hranili; nov, slabo poznat, al preporuke dostojan način teliće (junce) škopiti (vkapljati). (Prilog Č).

Najveću pozornost skupštine pobudi věst o pèrvom hranjenju svilnih kukacah na Klancu, tim većma, što se mnogi seljaci Klanečki, videći dobar naprědak ove obèrtnosti grane, a i očevidnu korist, koju ona odsěca, izjaviše, da će i oni u buduće svilne kukce hraniti.

2. G. Stěpan *Kőröskényi*, varmedski prisědnik, ustmeno o izkustvih, koja je učinio sijući kukuruz.

Ako dobijemo sastavak, kog nam je isti gospodin vèrhu toga obećao, mi ćemo ga priobćiti.

3. G. Andria *Čèrni*, gradjanin zagrebački, pismeno o uzrocih slabe cěne čauricah (kokonah) u Horvatskoj, pokazavši više izgledah i primèrah vèrlo dobre svile, načinjene iz 1. prejedenih čauricah (kokonah), zatim iz tako

Digitized by Google

nazvanih falopah, i iz svega, što naše prelje presti il nemogu il neznadu; 2. iz nitih, koje prelja s metlom izvadi iz kotla (Prilog Ć); kojom je prilikom predložitelj napomenuo věštinu proizvoditelja g. Angela Petrucca, stražmeštra u slavnoj ovdi u posadi stojećoj Wimpffenovoj regimenti, koi je nakanio s regimentom se oprostiti i u Zagrebu se nastaniti.

Stvar ova probudi veliku pozornost cěle skupštine.

4. G. Martin *Lang*, nadzornik varmedske hergele pismeno o gojenju konjah (Prilog D).

5. G. Leopoldo *Philipp*, osrědnji provisor biskupie zagrebačke, pismeno o berbi (branju) i postupanju s moštom (širom); *b*) o ralici, s prekrasnim tvorilom po njemu poboljšane ralice, koje rečeni predložitelj družtvu gospodarskomu pokloni (Prilog Dj).

6. G. professor Stěpan *Moyses*, pismeno o uvedenju kolovrata českoga (Prilog E).

Prilikom ovom pokazà predložitelj skupštini jedan češki kolovrat, kog je gradjanski tokar u Zagrebu g. Pogorelec vèrlo lěpo napravio polag onoga českoga kolovrata, koi se nahodi u sabirki gospodarskoga družtva.

7. G. J. I. K. *Taubner*, c. k. lajtnant i pèrvi adjunkt od graditeljstva c. kr. banovačko - varašdinsko - karlovačke v. granice, pismeno vèrhu slědećih predmetih: *a*) Obćenita razmišljanja o gnoju (djubretu), kao i o tom, kako valja š njime shodno postupati i njime se shodno služiti u gospodarstvu polag sadašnjega stanja organičke chemie. *b*) O zametnutju odbora za znanosti i umětnosti u krilu družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga (Prilog Ě i F).

Glede drugoga predmeta, skupština je ovaj za našu domovinu vèrlo znamenit predlog izručila osrědnjemu odboru, da ga zrělo pretrese i najprobitačnie u tom obziru naredbe učini.

Digitized by Google

VI. *Primljena su 32 redovita, a izabrano je više začastnih i dopisujućih članovah.* (Vidi dalješnje popise pod C).

VII. *Izstupljenje i izabranje dviuh odbornih članovah.* Kocka pade na g. Stěpana *Kőröškénya* i g. Maksimiljana *Radičevića*, i skupština od predložene četvorice, naime gg. *Kőröškénya* i *Radičevića*, zatim gradjanah i tèrgovacah gg. Ivana *Malina* i Antuna *Korlina*, izabrà g. *Radičevića* nanovo, i g. Ivana *Malina*, poslě kako bi se naime g. *Kőröškényi* izjasnio bio, da budući udaljen, sědnice osrědnjega odbora polazit nemore.

VIII. Na to su se pokazivali različiti predmeti, izmedju kojih biše znamenitii:

Osam pšeničnih probah od izuće dobrote od osrědnjega provisora biskupie zagrebačke g. Leopolda *Philippa*, s kratkim pismenim izvěstjem (Prilog G).

Dvě lěpe probe od arapskoga i himalajskoga ječma (jačmena), koje poslà družtveni član g. Gavrilo *Vladislav*, vlastnik više gospoštinah, bez pismenog izvěstja.

Dvě knjige *herbarium*-a *vivum*-a, koi se čuva u 56 knjigah, i kog je sakupio botanik na glasu, pokojni kanonik stolne cèrkve zagrebačke Jozip *Host*, a museu družtvenom poklonio preuzvišeni gospodin predsědnik družtva.

Sabirka marhi škodljivih travah; popis koristne živine, koju ljudi progone, nu koja zaslužuje da se štedi; skrižaljka o vrěmenu i gospodarski stěnji kolendar, što je sve poslao g. Iosip *Babnigg* u Ljubljani, koi je u današnjoj sědnici postao član dopisnik našega družtva.

Na to preuzvišeni gospodin predsědnik sèrdačnimi pobudjujućimi, na živahnie i složnie dělovanje potičućimi rěčmi zaglavi sědnicu.

Prilog A. Govor predsědnikov.

»Minula je opet godina, odkako sam poslědnjiput srěću imao, Vas, veleugledna gospodo, radi unaprědjenja ob-

Digitized by Google

ćinskih koristih družtva našega sakupljene viditi; i tim je veća radost moja, što Vas sada u toli lěpom broju sjedinjene pozdraviti mogu. Družtvo naše měsečnim svojim listom, i dèržeći se ostalih svojih običnih stazah, dělovalo je neprestano, i ako se baš i nemože ponositi odveć sjajnimi plodovi: ipak se kao znamenita srěća i dosta velika korist smatrati može već i to, što se je u sadašnjih okolnostih vrěmena ovim obstanak družtva našega krěpčje učvèrstio. Sěme, koje se je i s malimi ovimi srědstvi posijalo, palo je ipak gdigdi u plodnu njivu; umekšat će se, uspěvat će i uroditi, ako i ne obilnim plodom, to ipak klicami i vlatmi, za da se dalje razprostire i umnožava.

Nu družtvo naše nesamo što se je učvèrstilo neprestanim svojim obstankom; nego pripale su mu još i něke druge znamenite koristi. Tako je u domu, kog je poznato družtvo akcionarah za obćekoristne svèrhe domovine naše nabavilo, svèrsi shodan stan dobilo. Pogodbe contracta, kog u tom poslu sklopismo, isto su tako za družtvo naše probitačne, kao što častne za gospodu akcionare i vlastnike spomenutoga doma; oni su time pokazali, s jedne strane kako su važnost družtva našega za pravo dobro domovine živo dokučili, a s druge kako su udaljeni od malenkastoga hleptenja za novčanimi koristmi.

Sbirke družtva našega znamenito su se ove godine umnožale, imenito novčana, botanička i mineralogička sbirka; ovu je poslědnju gosp. professor Petter, vrědni naš sučlan, velikom věštinom i u istinu hvale vrědnom pomnjom gotovo svu, kao što trèba, uredio.

Nadalje družtvo naše dalo je povod, da se je utemeljio zavod za odhranjivanje uboge seljačke děce; koi zavod, akoprem malen i u početku svom sada još slab, ako se samo uzdèržat i ukrěpit bude mogao, bit će bez dvojbe za domovinu velekoristan. Jer nevolja domovine naše u obziru poljskoga gospodarstva dolazi poglavito od veoma

Digitized by Google

nedostatnoga obradjivanja seljačkih zemaljah, od nevaljanoga kad i kad predsudah punoga načina, kojim seljaci domaće svoje poslove obavljati običaju. A kako bi se zlu ovomu sigurnie i prěčjim putem doskočiti moglo, nego ako se děca iz istoga ljudskoga stališa ne samo primerno theoretički podučavala, nego i practički u svih strukah svoga zvanja věžbala, i tako rekuć za ruku vodjena, za pomnjive i razumne gospodare izobražavala budu. — A od kolikog će upliva biti strogi red, svèrsi shodno razděljivanje vrěmena, brižljivo nadziranje u svakom obziru, koje u malom ovom zavodu vlada, na istinu, ćudorednost, marljivost, i po tom na buduću sréću ovih mladićah, a s vrěmenom i na one, kojim će oni jednom svoja načela i znanja priobćivati, — od kolikog će, rekoh, upliva biti? to je samo po sebi tako očevidno, da bi zaista suviše bilo, o tom još rěčih trošiti. Kao što sam ja iskreno osvědočen, a sa mnom i mnogi drugi, domovini našoj barem u sadašnjem njezinom stanju može ovakov zavod od mnogo veće koristi biti, nego što bi bio zavod, providjen mnogimi učenimi professori za sve struke gospodarskoga znanja; jer zavod ovakov, akoprem s neizměrnimi troškovi skopčan, ipak bi tek mnogimi stranputicami i nakon mnogo godinah u život seljaka našega prodirati mogao. U ostalom za ideu utemeljenja malog ovoga zavoda kao i za izvèrstno njegovo uredjenje imademo dèržani biti čověčnosti, věštini i neumornoj pomnji našega čestitoga tajnika, gosp. kapetana Klinggräffa; — i drugi naš tajnik gosp. Rakovec sabira si mnogo zaslugah glede zavoda ovoga, dočim pitomce gotovo svaki dan i bez svake platje iz vlastitog plemenitog nagnutja podučava.

Posrědovanjem družtva našega izdat će se nadalje u narodnom jeziku za dojduću godinu pučki kolendar, koi će osim koristnih gospodarskih naputjenjah još mnogo koješta sadèržavati, što na ćudorednu prosvětu i na opleme-

Digitized by Google

njenje sèrca smèra. Da će razprostranjenje ove u više hiljadah iztisakah štampane knjižice, osobito ako se izdavanje više godinah nastavljalo bude, dobrim plodom uroditi, o tom mislim dvojiti netrèba. Uredjivanje istoga kolendara i obskèrbljivanje štampe zasluga je našega tajnika gospodina Rakovca.

Zatim za shodno je našao upravljajući osrèdnji odbor, već ove godine preduzeti nèkoliko pokušenjah s utèrkivanjem seljačkih konjah, s natècanjem u oranju, i sa snagomèrom plugovah. Ova po gosp. tajniku Klinggräffu uredjena mala pokušenja sutra će se, ako vrème godilo bude, obdèržavati, i sigurno neće bez koristi biti, ako u sudèlujućem udioničtvu štovanih sučlanovah družtva ovoga samo ikoliko podpore nadju.

Već iz ovih, koja dosada na kratkom naznačih, vidi se dovoljno, da naše družtvo poslèdnje ove godine nesamo u nazadak udarilo nije, nego pače da je podobra znamenja dalo svoga naprèdovanja. Moglo bi se bilo doduše još mnogo više dobroga i koristnoga učiniti, da se je kamo srèće više podružnicah sklopilo i u obće da se je očitovala živahnia gorljivost za toli važne svèrhe ovoga družtva. Jer nemože mi se na ino, da neprimètim, da je upravljajući odbor, u pèrkos čestim pozivom mèsečnoga našeg lista, rèdko samo i malo izvèstjah i priobćivanjah dobivao, i da se većinom ni na ista stavljena pitanja odgovorilo nije. Uzrok ovoga barem prividnoga nehajstva netrèba zaista tražiti u pomanjkanju dobre volje, nego dapače u pomanjkanju prave marljive gorljivosti; i ako se nevaram, poglavito u tom, što mnogi misle, da krug gospodarskih njihovih izkustvah nije toli prostran, da bi dovoljnoga predmeta za takova izvèstja davati mogao. Misle oni: da izvèstja, koja se osrèdnjemu odboru pošiljaju, sastavljena moraju biti na način dugih razpravah, i da potanko izcèrpiti moraju vàs predmet; a gdè bi upravo jednostavna na kratkom sastav-

Digitized by Google

ljena izvěstja, osnivajuća se na vlastitom izkustvu, časopisu našemu najzanimiviu gràdju davala.

Mnoga se pokušenja čine, mnoga se dogadjaju i u veoma malih gospodarstvih, u koja, kad bi se do obćenitoga znanja dostavila, mnogi bi se ugledali, i krasni bi se proizvori ovim postigli; nu sva ova kao tamom zabitnosti zastèrta izgube se i, barem za obćinstvo, ostaju bez kori sti. Razjasnit ću ovo sa několiko primèrah. Kad sam jednom u službenih poslovih putovao, naměrio sam se na jednoga gosp. župnika, koi u voćem plodnoj okolici varaždinskoj uvěk najbolje breskve imade. Na pitanje: kako on pri tom postupa? odgovori mi, da on breskve svoje nikada neoplemenjuje cěpljenjem ili kalamljenjem, nego da iz dobrih košticah proniknuvša stabalca tri godine izastopce pomnjivo presadjuje, i time da mu se sadašnje njegove plemenite vèrste nesamo neprestano plode, nego da i stabla dobiva, koja mnogo dužje živu, i koja svim nepogodam vrěmena laglje i bolje odoljivaju. Drugi opet duhovnik pripovědao je, kako on već od više godinah egipatsku pšenicu sije, i da mu ova na jednakom zemljištu i na jednakom prostoru, dočim i mnogo sěmena pri usěvu prištedi, svagda dvostruko toliko donosi, koliko navadna pšenica; i to tako, da je sada već naumio, u buduće druge vèrste pšenice više ni nesijati. Takovih izkustvah bit će sigurno još mnogih u našoj domovini, i kad bi se ova zadobe i posve prosto opisati i u našem měsečnom listu naštampati mogla, koliko bi time list naš zanimivii postao, i kolika bi odtuda korist proiztekla za mnoge obiteli, dà i za čitave okolice? U ovu vèrstu spadaju i gòspodarsko-statistička data, izvěstja o svakogodišnjoj lětini žita, svilarstva, pčelarstva itd.; koja izvěstja, da se čine, višeputih su se članovi ovoga družtva opominjali i pozivali. Pojedine pčele, bile ma kako pomnjive, nisu kadre košnicu napuniti; mnoge pčele i pri marljivosti srědnje ruke, napunit će košnicu voskom

Digitized by Google

i medom u izobilju. Tako je te i s družtvi, koja su za obćenite svèrhe osnovana, i tako je poglavito s gospodarskimi družtvi.

Medjutim vrěme, koje je za obavljanje poslovah naših odredjeno, neće mi se i nadalje opazkami mojimi umaljavati; nu čast predsědničtva, koju mi je pověrenje vaše podělilo, zahtěvala je, da slavno družtvo na ovo zlo opomenem, budući da ništa iskrenie neželim, nego da bi družtvo naše toli ožudjenim, i u radostnoj zaufanosti izgledanim spasonosnim plodom što bèrže i obilnie urodilo. Sad ćemo u redu, polag pravilah propisanom, poslove naše u pretresanje uzeti. [Prilog B u budućem listu.]

Prilog C.

Izvèstje o kassi.

Od 25. Kolovoza (Aug.) 1845. do 24. Kolovoza 1846.

	Srebra for.	kr.
Dana 24. Kolovoza 1845. bilo je u kassi . .	55	35
U neplatjenih prilogah od g. 1842. . . .	24	—
» » » » » 1843. . . .	76	—
» » » » » 1844. . . .	248	—
» » » » » 1845. . . .	600	—
U prepisanih po zakonu prilogah za g. 1846. .	946	—
U ime predbrojene poštarine	20	48
U kamatah od 800 fr. srebra glavnice, i to od 10. Rujna (Sept.) 1844. do 10. Rujna 1845 .	48	—
Ukupni dohodak	2018	23

Razhodak.

Na pisaću spravu i potrěbštine pisarnice . .	15	1
» časopise i knjige	97	7
» tisak (štampu)	547	50
» pisarinu	1	30
» vezanje	31	40
	693	8

Digitized by Google

	Srebra for.	kr.
	693	8
» kamenotiske i dèrvoréze	19	34
» pregibanje	15	20
» listovinu i poštarinu	65	37
» objavljenja u novinah	1	40
» tokarsko i stolarsko dělo	15	20
» čištenje i grijanje družtvenih sobah . .	47	26
» platje i nagrade	615	—
» selitbu	8	36
» konak	225	—
Zakupniku družtvenih zemljištah za obdělavanje istih, zatim istomu za město, gdě se čuvaju plodovi od družtvenih zemljištah	70	—
Dvorskomu sudcu kaptola zagrebačkog g, Tadii Feriću od Hudoga Bitka na kamate dano .	200	—
Ukupni razhodak	1976	41
Ako se od ukupnoga dohodka . . .	2018	23
Odbije vas razhodak	1976	41
Ostaje u gotovu	41	42
i obligatoria vèrhu	200	—
k tomu odprie na kamate danih . . .	800	—
Dakle ima u kassi	1041	42

Dalji popisi.

I. Časopisi.

Agronomische Zeitung. Wöchentliche Mittheilungen über alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, über Feld-, Wiesen- und Gartenbau, Productenhandel, Viehzucht, Jagd- und Forstwissenschaft, Agronomische Statistik und Gesetzgebung. Mit in den Text gedruckten Abbildungen. Leipzig, Verlag von Weber, 1846.

Allgemeine Oesterreichische Zeitschrift für den Landwirth, Forstmann und Gärtner. Herausg. von Dr. C. C. *Hammerschmidt.* Wien, 1846. (*U zaměnu.*)

(Isti g. izdavatelj poslao je družtvu na poklon god. 1838., 1843. i 1845. istoga časopisa.)

Digitized by Google

Allgemeine Zeitung für die deutschen Land- und Hauswirthe. Herausg. von M. *Beyer*. Leipzig, 1846.

Annalen der Landwirthschaft in den k. preussischen Staaten. Herausg. v. Dir. der königl. Landw.-Oecon.-Collegiums. Red. v. *Lengerke*. Berlin, 1846.

Archiv der deutschen Landwirthschaft. Herausg. v. M. *Beyer*. Leipzig. 1846.

Central-Archiv der fortschreitenden landwirthschaftlichen Erfahrung, oder kritische Auswahl, resultirende Zusammenstellung und praktische Nutzanwendung der im heutigen Entwickelungsleben der Landwirthschaft zu Tage kommenden Beobachtungen und Erfahrungen. Eine Vierteljahrsschrift, bearbeitet und herausgegeben v. W. A. *Kreissig*. Königsberg, 1846.

Giornale Agrario Lombardo-Veneto e continuazione degli Annali Universali di technologia, di agricoltura, di economia rurale e domestica, di arti e mestieri. Milano, 1845.

Journal des Oesterreichischen Lloyd. Haupt-Redacteur E. v. *Schwarzer*. Triest, 1846.

Kmetijske in rokodélske novice. Na svitlobo dane od c. kr. kmetijske družbe. Vrednik dr. J. *Bleiweis*. V Ljubljani, 1846. (*U zamènu.*)

Landwirthschaftliche Literatur-Zeitung. Eine Monatsschrift. Beg. und her. v. L. H. *Fischer*, u. der verantw. Red. v. L. W. *Fischer*. Frankfurt am Main, 1846.

Neue Jahrbücher der Forstkunde. Her. v. G. W. Freiherrn v. *Wedekind*. Darmstadt, 1846.

Oeconomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Redigirt v. Prof. Dr. F. X. *Hlubek*. Prag. 1846.

Sonntagsblatt für Gewerbsleute, herausgegeben vom böhm. Gewerbvereine. Redigirt v. Prof. Dor. *Köhler*. Zajedno i češki pod naslovom: Nedělnj List pro řemeslnjky wydáwaný Gednotau prûmyslu w Čechách, wedenim Dra. *Amerlinga*. W Praze, 1846.

Wochenblatt für Land- und Hauswirthschaft, Gewerbe und Handel. Red. v. Prof. *Riecke*. Stuttgart. 1846.

Zora Dalmatinska. Ur. Prof. N. *Valentić*. U Zadru, 1846. (*U zamènu.*)

II. Lětopisi i Kolendari.

Jahrbuch für Pferdezucht, Pferdekenntniss, Pferdehandel, Pferdedressur und Rossarzneikunst. Angefangen v. S. von *Tennecker*, fortgesetzt von mehreren Hippologen und Thierärzten. Weimar 1845, 1846.

Danicza Zagrebečka. V Zagrebu, 1843, 1844. 1846.

Der Volksbote für das Jahr 1846. Mit vielen Abbildungen. Stuttgart.

Neuer Wirthschafts-Kalender. Herausg. v. d. k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Krain. Laibach. 1846. (*Poklon ustoga družtva.*)

Novouredjeni horvatski slavonski Kalendar. U Budimu, 1846.

Digitized by Google

Obći Zagrebački Kolendar, 1846. Učrednik S. *Vèrbančić*. Izdatelj L. Župan. U Zagrebu.

Schematismus Cleri Dioecesis Zagrabiensis pro Anno 1846.

Velika Pratika sa navadno léto 1846. Na ſvetlobo dana od z. kr. kmetijſke drushbe. V Ljubljani. [*Poklon istoga družtva.*]

III. Knjige.

a) Poklonjene.

Hocke I. W., Böhmens Hopfenbau mit besonderer Würdigung der Vorzüglichkeit seines Produktes. Wien, 1843. [*Poklonio član dopisnik g. dr. Hammerschmidt u Beču*].

Kardhordó I., Kratke Wedeni obecnéha Ludu k Rozmnoženi Ovocnich Stromow, k Dorábáňi dobrého Tabáku, a k Chowáňi hadbawnich Čerwikow. W Nitre, 1846. [*Poklonio preuzvišeni g. predsědnik.*]

Isto takovo [*Poklonio član g. baron Franjo Kulmer, sl. varmedje srěmske v. župan*].

Matuſſka I., Poučenj o Wýchowáwánj ſtromu Gahodowého a hedbáwnjch Haušenic. W Budjně, 1845. [*Poklonio član g. F. Makanec*].

Matuſſka I., Způsob Wychowáwánj a Šlechtěnj Stromu owocnjch. W Budině, 1845. [Poklonio član g. F. *Makanec.*]

Miloserčnost do Žival. Poduk za mlade in stare ljudi. Na svetlo dan od c. k. kmetijske družbe na Krajnskim. V Ljubljani, 1846. [*Poklonilo isto družtvo.*]

Statuten der k. k. privilegirten inneröſterreichischen wechselseitigen Brandschaden-Versicherungs-Anstalt. Gratz, 1829. [*Poklonilo c. kr. štajersko gospodarsko družtvo.*]

b) Kupljene.

Babo L., Freiherr v., Ackerbau-Chemie, oder kurze Darstellung dessen, was der Landmann von chemischen Kenntnissen bedarf, um seinen Acker zweckmässig zu behandeln. In siebenzehn Abendunterhaltungen. Frankfurt am Main, 1845.

Bädeker F. G. H. I., Kurzer und fasslicher Unterricht in der einfachen Obstbaumzucht. Sechste [Stereotyp-] Auflage. Mit 30 in den Text eingedruckten Holzschnitten. Neu bearbeitet von F. *Rubens*. Essen, 1846.

Balling C. I. N., Die Gährungschemie wissenschaftlich begründet und in ihrer Anwendung auf die Weinbereitung, Bierbräuerei, Branntweinbrennerei und Hefenerzeugung. Prag, 1845. 2. u. 3. Band.

Bixio A. Dr., Der Landwirth des neunzehnten Jahrhunderts, oder das Ganze der Landwirthschaft. Mit 2500 Abbildungen. A. d. Französischen übers. v. Prof. G. *Kissling*. Stuttgart, 1846. Erster Abschnitt.

Destructeur Pierre, 700 beste Mittel gegen 250 schädliche Thiere und Insekten. Nebst Anhang von Heilungs-Mitteln wider deren Biss, Stich und sonstige Verletzungen. Gratz, 1846.

Digitized by Google

domaćih pravah, juridičkog faculteta podstarešina kod kr. ak. znan. u Zagrebu (Horv.).

Noé Eduardo, kassir vojni u Zagrebu (Horv.).

Prasnički Franjo, osrědnji kasnar biskupie zagrebačke (Horv.).

Radenčić Nikola, župnik na Kupincu (bisk. zagr., Horv.).

Rauth Eduardo, doktor lěkarstva u Zagrebu (Horv.).

885 Rubido Antun, više sl. gospoštinah fiškal (Horv.).

Sermage Oto od Szomszédvára, grof., uzv. stol. banskoga prisědnik (Horv.).

Šatvar Petar, kanonik zagrebački (Horv.).

Šplait Ljudevit, advokat u Karlovcu (Horv.).

Terihaj Ivan, kapelan na Kupincu (bisk. zagr., Horv.).

890 Tomić Jonat od Trešćena, c. kr. okružni kommissar u Gradcu (Štajer.).

Vrančić Valentin, sl. varm. zagr. bivši g. k. perceptor, varm. prisědnik (Horv.).

Weiss Simo, doktor lěkarstva u Zagrebu (Horv.).

Zengeval Dragutin, sl. varm. varašdinske podbilježnik (Horv.).

Začastni:

Dossena Felice, professor u Milanu [u kraljevini lombardsko-mletačkoj].

Hlubek Franjo X., professor u Gradcu [na Štajeru].

Dopisnici:

Babnigg I. A., član više učenih družtvah [u Kranjskoj].

Hagenau Nikola, okružni kommissar u Göstingu, odbornik c. kr. štajerskoga gospodarskoga družtva [na Štajeru].

Hammerschmidt Karlo dr., urednik, član više učenih družtvah [u Beču].

Hölbling I. E., čuvar kod c. kr. gospodarskoga družtva [u Beču].

Kempen Ivan od Fichtenstamma, vitez sl. ruskoga reda sv. Vladimira, c. kr. generalmajor i brigadir u Petrinji [Horv.].

Klinggräff Hugo vitez, dr.

Marković Nikola, oberlajtnant kod 10. lovačkog bataliuna u Milanu [lombardsko-mletačkoj kraljevini].

Schindelar A. T., poljski gospodar [u Ceskoj].

Stieber Ferdinando, dominikalni repraesentant i član više družtvah [u Galicii].

Taubner Ivan, c. kr. lajtnant, i 1. adjunkt kod voj. gran. graditeljstva u Zagrebu [Horv.].

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 9. Zagreb. Měseca Rujna. **1846.**

Sadèržaj: Věćanja osme obćinske skupštine družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga, koja je bila dana 24. Kolovoza o. g. (Godišnje izvěstje. — Někoja izkustva moga gospodarstva, od Stěpana Ivekovića. — Uzroci slabe cěne čauricah (galettah) u Horvatskoj, od Andrie Černoga. — O uvedenju českoga kolovrata, od Stěpana Mojsesa). — Popravak.

Dodatak B. Godišnje izvěstje.

Slavna skupštino!

Glavna izvěstja drugih gospodarskih družtvah obilno nam pokazuju, koliko su u poslovih kako unutarnjih tako i izvanjskih razmĕrjah radinost razvijali upravljajući njihovi odbori; kakove su ugovore činili s dèržavnimi oblastmi; kako su obćili s družtvi, koja istu i spodobnu svèrhu imadu; koliko se je institutah utemeljilo i zavelo itd. — Naše godišnje izvěstje takovim se uspěhom pohvaliti nemože. Naš položaj prama dèržavnim oblastim, kao što je znano, posve je različan od položaja, kog družtva u ostalih pokrajinah carstva imadu; mi obćimo samo s najbližjimi susědnimi družtvi, koja su nas dobrohotno prijateljstvom svojim usrěćila, i s kojimi mi neprestano živimo u zaměnjivanju medjusobnih uslugah i udvornostih, kao što svědoče věsti měsečnoga našega lista, koi u obće gospodi sučlanovom do znanja dostavlja sve one stvari, kojim su napunjena godišnja izvěstja drugih družtvah, koja uredjenoga službenoga dnevnika neimaju. Naše daklem izvěstje nemože ino činiti, nego radi lagljega pamtenja ponoviti upet u kratko ili izbrojiti sva ona, koja su jurve u měsečnom li-

Digitized by Google

stu priobćena bila, i dati k tomu još prost i jednostavan pregled o stanju družtva našega. I ovaj pregled ukazuje nam opet, kao i pri svakoj obćenitoj skupštini, koju dosad imadosmo, sliku doduše ne odveć živahnu i okretnu, i prama nègda jako promènjenu; nu ipak sliku takovu, da se nepristran i krèpkom voljom nadahnut motritelj sasvim zadovoljiti može.

Akoprem nam je mnogo članovah iz družtva izstupilo, ipak ukupni njihov broj raste neprestano, jer od dana do dana novi nam se pridružuju; isto tako raste i gotovi imetak družtva, kao što će posvèdočiti račun blagajnice, koi će se slavnoj skupštini sada podnèti. Sve sbirke umnožavaju se od dana do dana mnogobrojnimi čas znamenitimi čas pomanjimi, ali svakako o vèrlom obćinskom duhu lèpo svèdočanstvo dajućimi darovi, pa ako i ima medju njimi mnogih predmetah, koji strogo uzamši, za poljskoga gospodara nisu od interessa, ipak smo s iskrenom zahvalnostju i njih u sahranu primili, da ih jednom polag naročite volje darovnikah predati budemo mogli narodnomu museju, koi će se, ako Bog dá, utemeljiti. Novi, prostrani i prijatni stan — po slavnom družtvu zagrebačkoga narodnoga doma domorodnim u istinu požèrtvovanjem družtvu našemu ustupljen — daje nam priliku, da sbirke ove svèrsi shodnie razrediti možemo, i nuka sučlanove na marljivie polaženje; — iz inostranih krajevah dolaze družtvu našemu neprestano i često i od istih u gospodarskoj struci najznamenitiih muževah mnogi za nas prijatni i velelaskavi dopisi.

Nu što se poglavite svèrhe obstanka družtva našega tiče, najznatnie i najvažnie to je: da osrèdnji odbor, sudeći polag naročitih došavših mu izvèstjah, smèlo reći može, da družtvo ne samo obstoji, nego da i dèluje, da koristi; i da je družtvo ovo po vlastitoj izpovèdi mnogih sučlanovah bilo upravo pobudjujuće ono načelo, kojim su se i

Digitized by Google

oni sami potaknuli, te se i sami više, nego dosada, zanimaju gospodarskimi nauci, poslovi i motrenji, i neštede već truda u podučavanju i naputjivanju seoskoga puka.

Jer dočim nesamo goli gledaoci, nego i isti sučlanovi Bog zna šta netraže i nezahtěvaju od ovoga družtva, a nenastoje, da bi i oni kao članovi istoga těla ma koliko doprinosili k tomu, da se izvèrše i njihova, a i drugih zahtěvanja, pače nepriznaju i nečène ni ono, što drugi dobra čine, — dočim rekoh s jedne strane tako biva, dotle drugi hvalevrědan dio članovah toplim živahnim udionstvom neumoran je u svom tihom čednom dělovanju, budući osvědočen, da je mnogo veća zasluga, k gradjenju kojemu ma i dva tri kamenčka doprineti, nego li osnove kovati, koje izvesti nije moguće.

Malo smo imali doduše podružnicah, i ove ne samo se umnožale nisu, nego su još i troje od njih u takovo mèrtvilo pale, da već ima dvě godine a stranom i više, odkad ni najmanjega znamenja nisu o sebi dale, da živu. Nu budući da tri ipak podružnice: brezovička, djakovačka i pèrva podravska ne samo neprestano svojimi skupštinami razprostiranje ideah, promatranjah i izkustvah medju svojimi članovi promiču, nego se i praktičnoga posla hvataju a hvatale su se stranom već i prie, kao što su jurve s někim uspěhom nastojale i na seljake svojih okružjah dělovati, kô što njihova u měsečnom listu priobćena izvěstja svědoče: zato mi — kao što nitko posumnjati neće, komu je postanak i razvitak drugih gospodarskih družtvah poznat — i u ovom obziru možemo poněšto zadovoljni biti i dobra ufanja gojiti.

Znamenit su takodjer predmet: družtvena zemljišta, koja su upravljanju osrědnjega odbora pověrena. — Kako se je odbor starao, da se zemlje ove, kao što valja upotrěbe, neka nam dopušteno bude to dokazati iz naputjenjah, koja je prošastoga prolětja dao osrědnji odbor kako

Digitized by Google

za pokuse, koji se učiniti imadu, tako i za sijanje hasnovitih stabarah, i za ostalo upotrěbljivanje družtvenih zemaljah.

I. Pokusi.

Pokusi učinjeni s krumpirom, i to s toga, da bi se rěšilo pitanje:

dà li je krumpir sadeć bolje uzimati velike ili pako malene gomoljike;

dà li se pri krumpiru srědnje ruke može upravo znati, koliko ga u kućicu koju metnuti valja, tako da, kad bi se metnulo više, bilo bi urodu na štetu;

i kakova je lětina, kad se sade samo klice, kakova li, kad se sade krumpiri čitavi.

Za saznati sva ova, imadu se krumpiri k tomu odredjeni na troje odlučiti; nu valja dobro pamtiti, da svi krumpiri moraju bit jedne vèrsti.

U 1. vèr. su takovi krumpiri, od kojih od prilike 10 ide na polić.
» 2. » » » » » » » » 20 » » »
» 3. » » » » » » » » 40 » » »

Njiva, na kojoj mislimo krumpire ove posaditi, neka se razděli u 10 posve jednakih četverokutjah (Viereckе), svako barem od 12 □ hvatih*); kućice, dvě stope (noge) na daleko jedna od druge, neka se po uzici (žnori) naprave, i to na jednom četverokutju upravo toliko kućicah, koliko na drugom; zatim neka se krumpiri u tako napravljene kućice metnu ovako:

na 1. četverok. od krumpira 1. vèrsti u svaku kućicu po 1 krum.
» 2. » » » 2. » » » » » 1 »
» 3. » » » 2. » » » » » 2 »
» 4. » » » 3. » » » » » 1 »
» 5. » » » 3. » » » » » 2 »
» 6. » » » 3. » » » » » 3 »

*) Veličina od 12° prilična je, zašto to je stoti dio od rali; sve se dakle laglje polag toga proračunat može.

Digitized by Google

na 7. četverok. od krumpira 3. vèrsti u svaku kućicu po 4 krum.
» 8. » » » 3. » » » » » 5 »
» 9. » klicah od većih krum. » » » » 4 klice
» 10. » » » » » » » » » 8 klic.

U ostalom sva njiva, na kojoj ima deset ovih četverokutjah, trěba da je posve jednako ognojena, i da se za sve vrěme, dok rastu krumpiri, svi razděli posve jednako obradjivaju.

Za pregledati urod, napravi se slědeća tablica.

	Koliko se krumpirah posadi		Urod od		Kad se odbije posadjeni krumpir ostaje za		Dade dakle vagan posadjenog krump.
	12 □ hvatih	ral	12 □ hvatih	rali	12 □ hvatih	ral	
	Polić	Vagan Polić	Polić	Vagan Polić	Polić	Vagan Polić	Vagan Polić
1. Krumpirah od pril.	10 na polić	1 kom.					
2.	20 » »	1 »					
3.	20 » »	2 »					
4.	40 » »	1 »					
5.	» » »	2 »					
6.	» » »	3 »					
7.	» » »	4 »					
8.	» » »	5 »					
9. Klice vel. krump.	4 »						
10. » » »	8 »						

u svaku kućicu.

1. *Pokus s kukuruzom* u pet jednakih razdělah, koji neka nebudu odviše maleni, svaki najmanje od 20 □ hvatih; čim veći tim bolje; u ostalom sva njiva ima bit jednako gnojena, i svi razděli neka se posve jednako obradjivaju.

1. razděl kukuruza, šakimice posijan.
2. » » posadjen u vèrste (redc) tako, da je

Digitized by Google

jedna vèrsta od druge na 12 palacah udaljena, a nasad jedan od drugoga na 15 do 16 palacah daleko.

3. razděl kukuruza, u vèrstah, udaljenih jedna od druge na 20 palacah, nasadi daleko jedan od drugoga na 18 palacah.

4. razděl kukuruza, u vèrstah, udaljenih jedna od druge na 24 palca, a nasadi na dvanaest palacah jedan od drugoga.

5. razděl kukuruza, gdě su vèrste na 30 palacah udaljene jedna od druge, a nasadi na 12 palacah.

Pri tom neka se ništa drugo s kukuruzom ovim nesije ni nesadi, već ako jedino pri drugom okapanju nèšto malo rěpnoga sěmena.

2. *Pokus.* Na 4 razděla od povoljne, ali posve jednake veličine, nu svakako neka nebudu premaleni, nego svaki barem 30—50 □ hvatih (klaft.) velik, i to zato, da se tim bolje i točnie uvidit može razlika čistoga uroda. U ostalom trěba takodjer, da je njiva posve jednako pognojena i poorana, i da je odprie jednaki plod na njoj raso. U svaki od ova četiri razděla sprati se sada posve jednaka, pomnjivo odměrena množina usěvnoga kukuruza; širom šakimice ili u vèrstah (redih), ovo je drugo medjutim mnogo bolje. Zatim se

na pèrvom razdělu med kukuruz samo pasulj posadi;

na drugom razdělu posve jednaka množina pasulja i k tomu još sěmena od bučah (bundevah);

na tretjem razdělu pasulj, i poslě pri drugom okapanju posije se još konoplja i rěpa;

na četvèrtom razdělu neposije se ništa nego rěpa pri drugom okapanju.

Pri oba ova sad navedena pokusa valja voditi potanki račun o svemu: koliko vrědi usěv, kolik je trošak za obradjivanje, kolik urod od svakoga pojedinoga razděla; račun ovaj trěba zato voditi, da se pronadje, pri kojem od napomenutih načinah zemlja najbolje platja. Ako se

Digitized by Google

dělo polag danah proračunati neda, tad neka se proračuna obradjivanje svakoga razděla polag urah, i neka se dělatnik (težačni dan) udari na 10 urah.

3. *Pokus.* Několiko [] hvatih, nu barem 8 do 10, neka se u vèrstah, udaljenih jedna od druge od prilike na 2 stope (noge), u *večer* po sunčanom zahodu posije, i zatim izmènce neka se svagda pèrva, tretja, peta itd. vèrsta odmah, druga, četvèrta, šesta itd. pako stopram drugi dan u jutro zagèrne. Ovo se čini samo zato, da se i pri kukuruzu vidi, od kakovoga bi uspěha bilo ovo postupanje, kojim se, kao što je poznato, rast (raštenje) i plodovitost drugoga rastja promiče.

4. *Pokus.* Několiko [] hvatih u vèrstah, svaka vèrsta posijana na različnu dubljinu.

To jest, brazda pèrvoga reda duboka je samo $^1/_2$ palca, dakle i zèrna su samo na $^1/_2$ palca dubljine zemljom zagèrnuta.

2. vèrsta, na 1 palac zemljom zagèrnuta.
3. » » 2 palca » »
4. » » 3 » » »
5. » » 4 » » »
6. » » 5 do 6 palacah zemljom zagèrnuta.

Gledè ovih dviuh poslědnih komadah netrěba naravno računa voditi, nego neka se samo bèrže ili slabie raštenje i različita plodovitost pomnjivo motri, pobilježi i obznani.

Pokus gnojeći s vučkom t. j. lupinami. Njiva od posve jednake dobrote, odredjena, da se u jesen g. 1846. na njoj posije pšenica ili raž, razděli se po dužini u pet jednakih komadah.

Pèrvi komad posije se bez gnoja vučkom t. j. lupinami, od kojih uzme se jedna funta na 4—5 od prilike [] hvatih.

Digitized by Google

Drobnić I., Ilirsko-němačko-talianski mali rěčnik. Troškom matice ilirske. U Beču, 1846. Svezak pàrvi.

Hamm W. Dr., Die landwirthschaftlichen Geräthe und Maschinen Englands. Mit besonderer Berücksichtigung der landwirthschaftlichen Mechanik und einer Uebersicht der Verhältnisse der englischen Agricultur. Mit mehr als 600 in den Text eingedruckten Holzschnitten. Braunschweig, 1845. 1., 2. und 3. Lieferung.

Hinrich J. E., Verzeichniss der Bücher, Landkarten &c. Leipzig, 1845.

Hlubek F. X. Dr., Versuch einer neuen Charakteristik und Classification der Rebensorten, mit besonderer Rücksicht auf die im Herzogthume Steiermark vorkommenden. Her. v. d. k. k. Landw. Gesell. in Steiermark. Gratz, 1841.

Hlubek F. X. Dr., Die Landwirthschaftslehre in ihrem ganzen Umfange nach den Erfahrungen und Erkenntnissen der letztverflossenen 100 Jahre mit wissenschaftlicher Strenge dargestellt. Mit Abbildungen. Wien, 1846. 1—7 Lieferung.

Kastner K. G. W., Handbuch der angewandten Naturlehre. Stuttgart, 1843 u. 1845. 8—11 Lieferung.

Kirchhof T., Der deutsche Landwirth. Ein vollständiges Hand- und Lehrbuch der gesammten Landwirthschaft. Mit in den Text gedruckten Abbildungen erläutert. Leipzig, 1845.

Magerstedt A. F. Dr., Der praktische Bienenvater, oder Anleitung zur Kenntniss und Behandlung der Bienen, besonders in honigarmen Gegenden. II. Auflage. Sondershausen, 1845.

Mulder G. J., Versuch einer allgemeinen physiologischen Chemie. Mit eigenen Zusätzen des Verfassers für diese deutsche Ausgabe seines Werkes. Mit Kupfertafeln. Braunschweig, 1845. 5. u. 6. Lieferung.

Plesse A. T., Anweisung zur Kettenvermessung. Mit vier lithographirten Tafeln. Leipzig, 1838.

Prospetto Commerciale del porto franco di Trieste, 1844.
Isto takovo za g. 1845.

Sieger J. F., Die Heilquellen von Topusko in Croatien. Carlstadt, 1845.

Weber F. B. Dr., Allgemeines deutsches terminologisches oekonomisches Lexicon und Idioticon. Leipzig, 1829.

Zippe F. X. M., Anleitung zur Gestein- und Bodenkunde, oder das Wichtigste aus der Mineralogie und Geognosie für gebildete Leser aller Stände insbesondere für Landwirthe, Forstmänner und Bautechniker, Prag, 1846.

Žoldoš J., Poljskog redohranitelstva glavnija pravila po stopama IX. zakonnog člena 1840. S madjarskog na serbski jezik preveo A. N. U Segedinu, 1844.

IV. Skrižaljke t. j. tabelle itd.

Babnigg I. A., Witterungs-Tabelle mit den auf die Veränderung der Witterung Bezug habenden Vorzeichen, zum Gebrauche für alle Stän-

Digitized by Google

Žaliti moramo, što lani nije pošlo za rukom nabaviti sěmena od mačjega repa (*phleum pratense*, Thimoteusgras); ako to ni lětos za rukom pošlo nebi, gledat ćemo, da ga nakupimo samo, i predat ćemo ga družtvenom vèrtlu, da se tamo posije.

2. Naprotiv slědeći stabri neka se samo tako goje, da družtveni vèrt (vèrtal, bašća) neostane sasvim bez sěmena, i da ih članovi, koji bi želili, svojima očima viditi i š njimi se upoznati mogu.

a) *Polygonum tinctorium* (Färberknöterich). Možebit da bi dosta bilo, kad bi se ga svake godine samo malen slog posijao, za dobiti několiko lotah, najviše $^1/_2$ funte sěmena. *b*) To isto valjalo bi činiti sa *madiom sativom*. A tako *c*) i sa svimi vèrstami kukuruza i žita, već ako bi se ova ili ona osobitom plodnostju odlikovala, tako da bi je vrědno bilo više sijati. *ć*) Tako i od vučka (lupinah), kog nitko netraži, trěbalo bi samo několiko funtih uploditi, da se po koja stabalca razdavati mogu; ako bi se ipak kad i kad tko našao, koi bi ih rad imati za plodjenje. *ć*) S felami od krumpirah malo bi se isto tako postupati, kao što je pod *c*) glede felah od kukuruza i žita naznačeno.

Naprotiv *symphitum asperrimum* (Beinwelle), *dracocephalum moldavica* (čaj kitajski, chinesischer Thee), dětelina gorostasica (Riesenklee) i někoji drugi za nas malo važni stabri imali bi se s družtvenoga zemljišta sasvim ukloniti.

3. U gori navedenih nije o gojenju i obradjivanju duhana sultanca ništa napomenuto niti medju onimi stabri, od kojih bi trěbalo mnogo sěmena proizvoditi, niti medju onimi, za koje bi samo radi, da se sasvim nezatru; nije pako ništa o duhanu ovom rečeno, jer nespada ni u jednu ni u drugu rubriku.

Duhan ovaj takove je vèrsti, da ćeš boljega i finiega težko igdě naći; i iz toga uzroka bilo bi dobro, a bi se i izplatilo, kad bi se postarali, da se razprostrani i da se u-

Digitized by Google

plodi. dobro sěme od njega. Medjutim netrěba gledati, da se sěmena toliko uplodi, koliko lani, gdě se je ostavilo, da je sav u vèrtu posadjeni duhan otišo u sěme, odkud je dà kako slèditi moralo, da je tim manje perja (listja) dobiveno. Kao što je sěme ovo fino i sitno, dosta će bit, ako se něšto samo od njega uplodi, za obskèrbiti njime sve ljubitelje toga duhana u Horvatskoj i Slavonii. Poglavito pako na to paziti trěba, da se duhan osobito dobar uplodi, a za tu svèrhu valja se osobito dèržati onoga načina, koi je opisan u lětošnjem Měsečnom Listu.

Ako g. Egyed dragovoljno nebude žalio truda, da něšto duhana posadi i za zadobiti listja i za nastaviti moći š njime dalnja pokušavanja: tad mu nada svim preporučiti trěba, neka marljivo pazi, da duhan u cvět neudari, da nebi s očupanih stabalah palo sěme medju ono, što se je uplodilo po propisu Měsečnoga Lista.

4. Kako se imadu priredjivati nasadi za ono malo dudova sěmena, što nam je iz Talijanske došlo. U tom obziru preporučen je već g. Egyedu slědeći način:

Trěba lopatom poduboko zahvatiti i gornju zemlju na stranu odgèrnuti; po tom dno od jame ovako napravljene prašinom od razvalinah, čadjam (sajami), pepelom ili potočnim pěskom tri pèrsta na debelo posuti; sve ovo lopatom poduboko podkopati; zatim gornju odprie na stranu metnutu zemlju dovoljno sdrobljenu opet zagèrnuti i počekati, dok se slegne; na ovo se sad posije u redih sěme, i na $^1/_4$ palca pokrije se *sipkom finom* zemljom, ili što je još bolje, potočnim pěskom. Budući vèrt tako položen, da nasad nemože u hladu biti, zato mu trěba hladovinu umětno načiniti.

5. Na poslědku bilo bi probitačno, malu njivu, ali ne izpod 25, bolje bi bilo od 100 □ hvatih posijati nahodnjakom (topinamburom), i točan račun voditi o troškovih i urodu. Za tu svèrhu imala bi se stabalca měseca listopada

Digitized by Google

(Octobra) odrězati i vagnuti, a u prolětje sve gomoljike do onih, koje radi ploda zaostat moraju, izvaditi i takodjer vagnuti.

O izvèršenju ovih u naputku ovom datih propisah i o svih resultatih podnět će se u Měsečnom Listu izvěstje, buduć da doba godišta zasad toga još nedopušta. Medjutim neka dopušteno budo, predložiti baš sada podnešeno izvěstje g. Egyeda, koi obradjiva družtveue zemlje.

(Slědit će drugi put.)

Prilog Č. Někoja izkustva moga gospodarstva.

Prošaste godine uzo sam s jedne oranice zelenu grahoricu. Da mi pako prazna neleži, posijo sam dana 24. sèrpnja (Jul.) raž. Ova je istina bog izrasla, da sam ju prie zime mogo jedanput pokositi i još něšto popasti; nu korov (drač), koi je u njoj izraso, uplaši me na toliko, da sam to više činiti izgubio volju. Što sam pokosio i popaso, moglo bi toliko valjati, koliko sěme, ali nipošto onoliko, koliko sam od ovoga postupanja čitao.

Ove godine vidio sam pèrvi put u Klancu hraniti svilne kukce (bube). Imalo je lětos iz našega dudinjaka više stotinah dudovah bez platje; ali ljudi jedva što su po 3—4 iskali, da im živad danas sutra hrane imade. Što vidivši, uputim jednoga susěda, imajućega i prostora i vrěmena, da je jedan lot bubnoga sěmena kupio. Posao podje mu srětno za rukom i on dobije 52 funta čauricah (kokonah), koje proda za 27 for. srebra; a bio bi ih još i skuplje prodao, da je sve odnio u svilanu preuzvišenoga gospodina biskupa zagrebačkoga, što bi bio po mom naputjenju i učinio, da ga nije něki varalica kojekakvimi izmišljotinami odgovorio, i tako je polovicu drugdě prodao.

Saznavši to drugi susědi, izjaviše odmah, da će i oni bube da hrane. Ali kad bi im ja zavikao: »Pomalo! gdě su vam murve?« Odgovoriše: »»E, tak bumo murve sadi-

Digitized by Google

li.«« Napominjem ovo, samo da pokažem, kako je moći u ljudih volju uzbuditi.

Lětos sam vidio pèrvi put nov jedan način teliće škopiti (vkaplati). Imade u nas ljudih, koji junce škope, da ni kaplje kèrvi neproliju, pače nije kèrvi ni viděti. Pod žilom, što vodi u jaje, probodu šilom mošnjicu, zatim gorućim nožićem rěžu i pale, dok nedodju do šila, i šilo napolje (van) neizvade, i to sa obadvě strane. Način ovaj kruto mi se dopade, zašto tele pri tom malo tèrpi, bèrzo se uškopi, a i zaréz bèrzo zaceli. Priobćujem ovo, nebi li se tko našao, koi je rad ovako škopiti. Obširnia, kako valja škopiti, pokazat će kod nas drage volje kovač meštar Janko Broz.

Na Klancu 20. kolovoza 1846.

Stěpan Ivekovió,
bilježnik seoski i član.

Prilog Ć. Uzroci slabe cěne čauricah (galettah) u Horvatskoj.

Horvatska svila ne samo u Beču, već i u istom Milanu štuje se većma nego talianska.

U Talianskoj je najmanja cěna jedne libre iliti 24 lota čauricah 50 kr., u našoj domovini platja se funt, to jest 32 lota i to najbolje vèrsti po 30 kr.

Znamenite ove razlike slědeći su po osvědočenju mome uzroci poglaviti:

1. U Talianskoj naprede věšta ženska po 8, gděkoja i po 10 funtih na dan; u nas neima nijedne, koja bi znala 5 funtih na dan napresti.

2. U Talianskoj platjaju ostanci sve troškove pri prelu: mi takove ostanke neznamo na pravu korist obratit.

Ostanci ovi sastoje:

a) iz prejedenih galettah, iz tako nazvanih falopah, u kratko iz svega, što prelja presti nemože il nezna;

Digitized by Google

b) iz nitih, koje prelja s metlom izvadi iz kotla.

Ove vèrste predu se na jevtinoj makini i dobije se tako nazvana floret-svila, iz koje se napravljaju fine oděće (oprave) za gospoje, rubci (marame) itd. Funta talianska ove svile jest po 6, 7 do 8 dvadesetakah (cvancigah). Ostanke od floret-svile predu i tku seljanke za svoju oděću. Kod nas bi se mogli iz toga praviti fini gunji i popluni.

c) Tretja vèrsta ostanakah jesu cèrvi, koje prelja odbaci. Od ovih nedobije se floret-svila, pa je ipak bolja nego od njezinih ostanakah. Iz ovake svile prave prosti ljudi oděću za se.

Andria Čèrni,
gradjanin zagrebački i član.

Prilog E. O uvedenju českoga kolovrata.

Poznato će biti sl. družtvu, kako sam ja lani 17. svibnja (Maja) u Luni moje skušnje s Doll'ovim kolovratom občinstvu obznanio, moleć skupa g. dra. Ivana Bleiweisa, urednika »Kmetijskih Ljubljanskih Novicah,« da bi on spodobne skušnje s *českim*, u Kranjsku jurve uvedenim, kolovratom učinio.

Ne samo što uljudnost gospodina Bleiweisa moju prošnju s najvećom pripravnostju bèrzo izpuni, nego povodom mojega sastavka u Luni posla sl. gospodarsko Ljubljansko našemu družtvu jedan *češki* kolovrat, s onom upravo očitovanom željom, da bi se isti kolovrat meni kušanja radi izručio.

Ovim načinom dobivši u ruke *češki* kolovrat, osvědočio sam se, da se medju njim i onim, koi je od nègda kod nas u običaju, bitna razlika nalazi. Različnost ova sastoji u tome, što na navadnom kolovratu uzica (žnora) neposrědno vreteno (špulicu) obraća: perutnica pako s osju

Digitized by Google

vretena skopčana na toliko samo slědi, koliko je potrěbno, da se nit tako dugo na vreteno nenavija, dok se dosta nesfèrče. Kod *českoga* pako kolovrata kolo srědstvom uzice upravo na osu vretena, na kojoj je perutnica učvèrštjena, děluje, vreteno pako za perutnicom zaostaje, pak tim istim zaostajanjem nit na se navija.

Iz toga slědi, da se nit na *českom* kolovratu mnogo bèrže fèrče, nego na navadnom, koja se bèrzoća jošte s time povekšava, što na *českom* kolovratu kolo veće, onaj pako valjac na osi od perutnice, u kojega zarězih uzica teče, koi se kod Němacah »Wertel« očevidno iz slavjanskoga »vèrtěti« (od kuda i »vreteno«) imenuje, mnogo manji nego na navadnom kolovratu biva. Pak od ove vlastitosti *českoga* kolovrata zavisi njegov mnogocěni uspěh.

Poslě kako bi bio g. Bleiweis u »Novicah« obznanio, da je njegova služkinja devet sto stopah dugu nit za uru na *českom* kolovratu naprela, uvidivši ja neizměrnu korist *českoga* kolovrata, budući da je na Dollovom samo 767 stopah duga nit za isto vrěme izvedena, obećah u »Novicah« jedan cekin onoj osobi, koja bi iz Ljubljane u kakovom poslu, n. p. na sajam u Zagreb dojduć, pak od g. Bleiweisa svědočanstvo glede svoje věštine na *českom* kolovratu pokažuć, služkinju moju na *českom* kolovratu presti naučila. Nego buduć da su prošasto godište inostrani u vèrlo malom broju iz obće poznatoga uzroka zagrebački sajam polazili, ja svèrhu moju ovim načinom dostići nemogoh. Nu eto dodje k meni sapunar iz Klanca, kojega ondašnji městni bilježnik g. *Ivekovič* uputi, da kod mene Dollov kolovrat pregleda. Sapunar ovaj, rodom Čeh, nadje kod mene *češki* kolovrat, pak u malo hipovah pokaza mojoj služkinji, kako š njim okretati trěba.

Kad bi konačno, pribavivši si něšto malo lana, služkinji svojoj u listopadu (Octobru) p. g. zapovědio bio, da na *českom* kolovratu prede, izkusio sam onu istu nevolju,

Digitized by Google

o kojoj sam bio mnogokrat u »Novicah« čitao, da se naime *češki* kolovrat s početka prelji priljubiti neće. Ovo iz toga izlazi, što se radi velike bèrzine, kojom se nit na *češkom* kolovratu pripravlja, prelja s početka čisto izgubi. Zato je od potrèbe, da se prostie osobe s početka na ovaj posao nagovaraju; premda prelja, ako se konačno na *češkom* kolovratu uputi, k čemu samo několiko urah trěbuje, pod nipošto nebi ga s navadnim kolovratom zaměniti hotěla.

Osmi dan, poslě kako bi bila moja služkinja na *češkom* kolovratu presti počela, naprela je za uru nit 917 stopah dugačku.

Videći ovim načinom neoprevèrživu prednost *češkoga* kolovrata, nastojao sam, da se po kojem domaćem tokaru (Drechsleru) čim u većem broju, ter čim bèrže pripravlja. Pravično mi se je vidilo, da g. Ciriaku Dollu, koi je bio od navadnih savèršenii kolovrat izobretio, pèrvu priliku od zasluge pružim; uputivši se pako, da je kod ovoga u zalud sav moj trud, obratio sam se na tokara Pogorelca, koi je poslě mnogih preprěkah *češki* kolovrat sagradio.

Da se o vrědnosti *češkoga* kolovrata podpunie osvědočim, umolio sam više gospojah, da na svojih navadnih kolovratih svaka po jednu uru skušnje čine. Na koliko sam saznati mogo, da se je vrěme točno obdèržavalo, nijedna duljinu od šest stotinah stopah za uru proizvesti nije mogla. Moja pako služkinja, koja je na navadnom kolovratu za jednu uru nit samo 394 stope dugačku proizvesti običavala, naprela je na Pogorelčevom *češkom* kolovratu, poslě kako bi se bila za někoje vrěme k njemu priučila, nit od jedanaest stotinah stopah.

Opaziti moram, da je jako škodljiva ona naših preljah predsuda, polag koje kolovrat tim se za lěpši dèrži, čim je manji, imenito čim ima kolo od kratjega proměra (diametra). Ova predsuda bila je uzrok, da Pogorelec podnipošto nije hotio *češke* kolovrate od potrěbitoga razměrja

Digitized by Google

graditi; gdě ipak mnogo na tom leži, da kolo na *českom* kolovratu poveće bude: tim postane i mnogo manji trud i mnogo veći uspěh. Jedva sam dakle ovih poslědnjih danah Pogorelca nagovoriti mogo, da ovakov kolovrat sagradi, na kojem sam samo jednu skušnju učiniti dospio. Naprela je na njem moja služkinja za jednu uru 900 stopah dugu nit; nego nedvojim, da će i do 1100 stopah za isto vrěme napresti, dok se malo kolovrat ugladi.

Iz ovoga se vrědnost *českoga* kolovrata neoprovèrživo uvidja. Jedna prelja barem toliko za stanovito vrěme na *českom* kolovratu naprede, koliko na navadnom kolovratu dvě. K tomu se na *českom* kolovratu mnogo bolja nit proizvodi, nego na navadnom; buduć da ovoga vreteno s početka preveć jako, poslě kako bi se bilo pak do polovice napunilo, preveć slabo nit vuče, koje nejednakosti kod *českoga* kolovrata neima. K ovomu spadaju konačno i stanoviti češlji, kojih srědstvom se i iz gorega prediva, ili kudělje dosta tanka nit proizvesti daje.

Dvojiti dakle nije moći, da *obćenito uvedenje českoga* kolovrata na veliku bi domovini korist bilo.

U Zagrebu dana 23. Kolovoza 1846.

Prof. Stěpan Moyses,
član.

Popravak.

U br. 8. Měsečnoga Lista izpušten je u *daljih popisih* medju Časopisi:

E. André's neue ökonomische Zeitschrift. Wien 1846. 2 exemplara (*jedan u zaměnu*).

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 10. Zagreb. Měseca Listopada. **1846.**

Sadèržaj: Gnjiloća krumpira. — Dalji prilozi k věćanju 8. občinske skupštine: (Izvěstje g. *Egyeda*. — O utemeljenju odbora za znanosti i umětnosti u krilu gospodarskoga družtva horvatsko-slavonskoga, od I. K. *Taubnera*.)

Gnjiloća krumpira.

Gnjiloća krumpira još je sveudilj takovo pojavljenje u naravi, kojemu um čověčanski pod nipošto u trag ući kadar nije, buduć da i najvěštie u toj struci glave o bolesti otoj do sada ništa drugo neznadu, nego da se o njoj upravo ništa temeljitoga nezna. — Nevolja ova čini se kao da je nalik koleri, o kojoj se možebit nadat možemo, »da će ju utamaniti vrěme, kao što ju je vrěme i porodilo.

Pošto su izkustva i nedvojbeni dokazi dovoljno oprovèrgli sva ona nebrojena mněnja o uzrocih, o kojih se je tobož mislilo, da su bolesti ovoj povod dali, zaslužuje najveću pozornost slutnja, osnovana na brižljivih promatranjih, koja se još u jeseni prošaste godine porodi u sěvernoj Němačkoj, da t. j. bolest ova dolazi od někakove nametne gljive (Schmarotzer-Schwamm), koja krumpiru kvari i kuži listje. Mněnje ovo zaslužuje nada svim, da bi se pomnjivo i nadalje izpitivalo. Da štogod obširniega o tom priobćimo štiocem, stavljamo ovamo poradi njegove kratkoće članak slědeći iz 285. broja občinskih novinah: »*Kedanj* (Kopenhagen). Kad se je lani bolest krumpira poja-

Digitized by Google

vila i u Danii na mnogih njivah, odrediše u stolnoj varoši odbor, koi sada u listu »Fadrelandet« obćinstvu podnosi obširno svoje izvěstje o uzroku ove bolesti. Lětos, veli se u tom izvěstju, gdě se je pozornost za dobe obratila na sva razměrja, kako krumpir niče i raste, bilo je moguće motriti na sva znamenja bolesti ove od pèrvog njezinog postanka, i već sada netrěba nam ni dvojiti, da se je pravomu uzroku pošasti ove u trag ušlo. Uzrok joj je něka nametna gljiva (Schmarotzer-Schwamm), koja popade sve stranke od krumpira, što su iznad zemlje, i do mala po načinu vlastovitu gljivam, pokvari i razori tako zvanu staničastu tkaninu (Zellengewebe) listju, cvětu i struku. Gljiva je ova fina tkanina na način paučine bez svake boje i stvara se vèrlo bèrzo elastičnimi kličastimi zèrnci (Keimkörner), koja se samo na jako povekšavajuće stakło viditi mogu. Ova zèrnca tako su malena i lagana, da ih sam zrak tamo amo nosi, odkuda s rosom padaju na zdravi sad, gdě se za několiko urah razviju, u gljive pretvore i listje osmrade i pokvare. Sigurno je, da se ta bolest po ovakovoj nametnoj gljivi zametne. Bolest pojavljuje se u jabučicah t. j. gomoljikah stopram kasnie, pošto se razori i onaj dio, koi je pod zemljom, i ukazuje se time, što se pokvari i u gomoljiki staničasta tkanina, koja po tom, što je cima poginula i pokvarila se, urednu svoju hranu odovuda nedobiva. Odbor je toga mněnja, da je gljiva ova kratkoga života, kao što i u obće sve gljive; doba njezina, kad je lětos rasla, pèrvih je četèrnaest danah kolovoza (Augusta) měseca. U ostalom nada se odbor, da će vrěme nevolju ovu utamaniti, kao što ju je vrěme i porodilo.«

Neće nam se doduše u mněnje izrečeno u ovom članku věrovat kao u istinu neoprovèrzivu, nu ipak nam je něšto navesti, što ga potvèrdjuje sasvim. Iz mnogih naime okolicah dolaze nam věsti, da su oni, koji su cimu od

Digitized by Google

krumpira pokosili, čim je počela vehnut i žutit se, dobili zdrava krumpira; i priobćit ćemo o ovom jednu samo vèst, kao najsigurniu oda svih, koje su nam poznate, iz Beyerova časopisa »Archiv der Landwirthschaft,« gdě se u svezku od kolovoza (Aug.) měseca na str. 639, slědeća vele: »U Möllenu kod Dabera u dolnjoj Pomeranii dva su brata prošastoga prolětja u jedan dan istu vèrstu krumpira posadili svaki na svoju njivu; ove njive bile su jedna do druge, i posve jednake unutèrnje naravi. Prošaste jesenj poče cima krumpirova na jednoj i drugoj njivi cèrniti. Jedan od ove bratje, gdě se još onda bolest krumpira ni slutila nije, pokosi svoju njivu, drugi toga neučini. Kad se je krumpir vadio, što se je na jednoj i drugoj njivi u jedan isti dan činilo, pokaza se, da su krumpiri, s kojih se je cima pokosila, zdravi bili i zdravi ostali, a krumpiri s druge njive da su jako bolovali i gotovo svi iztrunuli. Tko je rad o tom se slučaju potanje ubavěstit, neka se obrati na propovědnika Steinmetza u Möllenu, koi će sigurno drage volje svakomu kazat, kako se stvar ima.«

Akoprem, hvala budi Bogu, nijedan stališ stanovničtva u Horvatskoj, izuzamši najneplodnie njezine gorske krajeve, nije baš proklet, hranit se jedinim krumpirom, kao što su n. p. ubogi Irci: zato ipak po gnjilenju krumpira znamenito umaljeni urod oćutit će i ubogi ljudi, a još većma i poljski gospodari, koji krumpir za kèrmu sade; ako ovakih gospodarstvah baš i manje imade nego dosada, dok bolest ovu nismo poznavali, ipak vrědno i želiti bi bilo poradi vlastitosti ovoga ploda, da bi se sa posadjene njive dobivalo koliko moguće više hrane ili kèrme. I u istinu žalit nam je, što mi, nadajući se, da se i lětos nećemo upoznat s ovom pošastju, koja nas je i lani poštedila, nismo

Digitized by Google

požurili se za dobe obznaniti srědstva, kojimi bi se krumpiri obuzeti već gnjilocom, izbavit ipak mogli za porabu.

Da bi zadovoljili mnogostranomu zahtěvanju, priobćit ćemo postupanje, sadèržano u br. 288. novinah bečkih. Medjutim napomenut nam je još prie svega, da od svih onih nebrojenih koje preskupih, koje u velikom neizvedljivih srědstvah, što se preporučuju za sačuvati krumpir, koi je sa sumnjivim i oštetjenim poměšan, — da nam se, rekoh, od svih onih srědstvah dovoljno nevidi nijedno, do onoga, koje propisuje, da se krumpiri marljivo luče ili izabiraju i često větre, dokle god medju njimi bude bolestnih krumpirah, — i da i kod nas izkustvo potvèrdjuje, da ranie dozrèli i ranie izkopani krumpiri nisu toliko pošasti ovoj podvèrženi.

U napomenutom broju novinah bečkih, gdě se najprie navode izvanjska znamenja bolesti, daje se slědeći nauk: »Posvědočili su učinjeni pokusi, da se krumpiri u početku bolesti u pèrvom *stadiu*, jěsti mogu, a da neškode zdravju ni ljudih ni životinje. Za obustaviti, da se krumpir još dalje nekvari, razložit ćemo ovdi potanje *dva srědstva*, koja u svakoj kolibi ljudi imat mogu:

1. Pèrvo je srědstvo: *peći* ili *pèržiti* krumpir. Svakomu je poznato, kako to biva; sigurno malo će ih biti, koji nisu viděli, kako se krumpiri u peći ili u vrělom pepelu peku. Někoja samo trěba da primetnemo, buduć da se ovdě krumpir na veliko peći ima.

S krumpirah, koje si nakanio peći, sčisti najprie zemlju, koja je na njima, a to ćeš najbolje učiniti, ako ih u koritu metlom opereš, ili ako ih za tu svèrhu prikladnom

Digitized by Google

dèrvenom lopatom u vodi dotle pregèrtao budeš, dok se ljuska neočisti.

Na to metni ih na zrak, da se osuše, i tada izrèži sve ono, što je pokvareno, ako nisi izrèzao već prie, nego što si ih počeo prati. Još ćeš pametnie učiniti, ako ljusku s krumpirah ostružeš. Tako očištjene ili ostružene krumpire sprati sada u dobro razgrijanu pećnicu, koju si ili upravo za tu svèrhu ugrijao, ili u kojoj se je kruh peko, ako je još dovoljno vruća.

Nemoguće je ovdè dati komu potankoga i obširnoga nauka; svatko će pri tom poslu najbolje viděti i proučiti, šta mu činiti valja; — nèkoja ćemo medjutim ipak ovdè naznačiti.

Peć neka nebude odviše ugrijana; u prevrućoj peći sgorili bi krumpiri. To se zna, da čestje po koi komad za probu vaditi valja, da se vidi, da li su se krumpiri vèć dobro izpekli.

Potrèbito je, da gotovo sva naravska vlaga (75—83% vode), što je u krumpirih, u vrućoj peći izlapi, da nebi poslè plèsan krumpire popao. Ako se ova svèrha nebi odmah pèrviput postigla, peci ih još jedanput. Tako izpečeni krumpiri stvèrdnut će i skrutit se, a mogu se dugo sačuvati; juha ili kaša, koja se iz njih skuha, daje dobru hranu, a mogu se po volji upotrèbiti i na drugi način za jèlo.

2. *Ožimanje* je takodjer dobro i valjano srèdstvo za sačuvati krumpire i posve zdrave i vèć nagnjile.

Ako si krumpir najprie kao što trèba očistio, to jest ili oprao ili ostrugo, ili pako izrèzo ono, što je vèć pokvareno, tad ih *izribaj* ili *a*) na navadnoj maloj trenici (Riebeisen), ili *b*) na većih ribežih (Reibmaschinen).

Trenica, stèrgulja, kao što je u svakoj kuhinji imade,

Digitized by Google

na malom vèrlo je prikladna za ovaj posao. Ako nebi dovoljna bila *jedna*, uzmu se i dvě i tri. Tako *naribana kaša* sad se *ožima (preša)*.

Svi načini ožimanja (prešanja) mogu se ovdi upotrěbiti; a ako bi sila bila, metni naribanu krumpirsku kašu medju dvě jake daske, i tu ju polugom (Hebel) ožmi, kao što se u mnogih slučajevih frižki sir (Topfen) od sirutke očědjuje.

Za *cèdilo* uzimaju se *vrěće* debele i jake; i ako bi preslaba bila jedna vrěća, da bi mogla odveć stisnuta pući te se razpasti, tad neka se uzmu dvě, t. j. jedna vrěća napuni se kašom krumpirskom, gdě se odmah iznad kaše čvèrsto zaveže, zatim se ova vrěća metne u drugu, koja se takodjer zaveže iznad kaše, i sad se zavežljaj ovaj sprati u prešu.

I ovdi je probitačno, da ožimanje (prešanje) lagano biva, da cědilo t. j. vrěća nepukne; stiskati trěba malo po malo i to dotle, dok sasvim prestane kapati žitčina (Flüssigkeit), koja se sakuplja u podmetnutom posudju, n. p. škafu itd.

S početka prokapljiva žitčina tamna, gotovo cèrna, neugodno udarajuća, koja medjutim kasnie poněšto čištja i světlia biva. Ako žitčina ova u škafu dončkle postoji, odluči se od nje i sědne na dno něšto inkaše (Stärkmehl), koja se pokupi, izapere i kao prava inkaša upotrěbljuje, ili se pako osuši i směša se s brašnom (o kom ćemo malo niže govoriti).

I ova neugodno udarajuća žitčina nije tako nevaljala, da bi ju trěbalo baciti. Ako t. j. ovu očědjenu zagašenu juhu *ukuhaš*, izgubit će se već u kuhanju onaj smrad i bit će bolja; množina sitnih pahaljah (Flocken) odluči se (usireni bělanjak), — i sve ovo, kó što jest, može se kao kèrma svinjam davati.

Digitized by Google

Kad se vrěća dobro izcědi, ono, što u njoj ostane, bit će gotovo sasvim suho; ovo se sad zajedno s vrěćom metne u čistu vodu, gdě se několiko urah ostavi, da se nakvasi, zatim se pako još jedanput ožme (izpreša).

Što sad po drugom prešanju u vrěći (cědilu) ostane, izvadi se, razdrobi i na valjani način osuši.

Ovo bi se na velikom *sušiti* moglo u krušnoj peći, koja je osobito za tu svèrhu razgrijana, ili kad se kruh peče, pošto si t. j. kruh već iz peći izvadio. Na malom pako ili u navadnom žrělu, ili na plosnatih zdělah, ako ih pometješ u sobi na peć, koja se u jesen i zimi i onako grije. To se zna, da se i ovdi bolje suši, ako se marljivo prevratja.

Valja paziti samo na to, da vrućina, osobito s početka, nebude prevelika, nego da se malo po malo umnožava, da se nebi odveć naglo krumpirska kaša osušila, jer će u tom slučaju biti ili kao klia (kleisterartig), ili će zagoréti.

Ako se je sušenje obavilo, kó što valja, tad je ono od krumpirah, što je zaostalo, brašneno, sivo-bělo, drobivo, i može se u ovom stanju godine i godine sačuvati, a neće se proměniti ni pokvariti. Krumpir tako priredjeni upotrěbljuje se i za jěstvine, n. p. za juhu, za kašu itd.; a može se i u mlinu samlěti, i iz dobivena na taj način brašna može se kruh peći. Sám po sebi nije doduše dobar, da se iz njega kruh peče, jer se odveć drobi; nu ako trim strankam krumpirskoga brašna dodaš samo jednu stranu brašna žitnoga (ma bilo ovo i tako zvano cèrno brašno), tad s kvasom uzkipi, može se uměsiti i u peći izpeći. U ostalom postupa se kao pri navadnom brašnu. Na taj način iz krumpira izpečeni kruh tečan je i obilno hrani.

Digitized by Google

Dalji prilozi k věćanju 8. občinske skupštine.

Prilog B. Godišnje izvěstje nadalje.

(Izvěstje g. Egyeda.)

Slavno gospodarsko družtvo horvatsko-slavonsko!

Na 5. travnja (Apr.) o. g. podnio je prepokorno podpisani sl. družtvu razlog o posijanom i preostalom sěmenju. Što u nutra nestoji da je posijano, to je posijano kasnie, i tako je u stanju slavnomu družtvu dati u prilogu razlog o svem preostalom sěmenju i o dosadašnjem urodu.

O kukuruzu i bučah (bundevah) nemogu ništa sigurnoga (izvěstnoga) da kažem, jer ih je pomlatila strahovita tuča (gràd) dana 15. p. m., a ono malo dobra, što je još ostalo, može se tek kasnie spraviti. Isto tako nezna se još ni urod krumpira, zašto sad još nije mu vrěme, da se iz zemlje vadi. Jedino to još napominjem, da sam i kukuruz i krumpir i buče stavio u zemlju onako, kó što mi je naloženo bilo u naputku od d. 17. ožujka (Mart.) o. g.

Sijući i gojeći drugo bilje i žito dèržah se isto tako rečenoga naputka. Što se tiče ovih, mogu javiti:

Da su različite one fele pšenice od br. 1. do 24., a i raži (hèrži) od br. 1. do 4. podobro trud naplatile, kao što se vidi iz razloga. Jedino je raž pod br. 1. i 2. pofalila, čemu se nisam nimalo nadao.

Pira, tri vèrste ječma (jačmena) i četiri vèrste zobi (ovsa) dadoše dosta.

Madiu sativu i dudove (murve) pobi gràd, tako da je i jednoga i drugoga vèrlo malo ostalo. — Osobito dudovi bili bi vèrlo lěpo porasli, da im nije nahudila tuča.

Polygonum tinctorium, bunias orientalis i dètelina gorostasica (Riesenklee) sasvim s tuče propadoše.

Medunika (Honiggras), vučak (Lupinen), *myagrum sativum* (škrobetac?), ljuljica (italienisches Raygras) slabo su

Digitized by Google

lětos rodile. Osobitu preporuku zaslužuje pabavka, buduć da vèrlo veselo raste.

I grašicu (grahorku) pobijo je gràd, tako da će jedva bit sěmena za buduću godinu.

Duhan sultanac bio je s početka lěp viděti i bio bi obilno prolistao, da ga nije s većega polomila tuča.

Raži švedske nije bilo mnogo posijano, nu ono malo što je posijano, naplatilo je dovoljno trud. Iz svega se vidi da mu zemlja i zrak naš vèrlo prija.

Pokorno podpisani zakupni žali samo, što nemože lětos od svega, što je bilo posijano, pokazati probah. — Tomu je uzrok nepogoda od 15. sèrpnja (Jul.) i tko znade, kolika je tuča padala, čudit se neće, da je svakoj slabioj biljki propasti bilo, kad je n. p. isti kukuruz tako izranjen, da ga neće mnogo biti.

Pokorno podpisani zadaje sl. gospodarskomu družtvu svoju poštenu rěč, da nije žalio truda, kako bi dužnosti svojoj zadovoljio i polag data mu naputka i polag svoga ponajboljega znanja.

U Zagrebu dana 23. kolovoza (Aug.) 1846.

Josip Egyed,
član i zakupnik.

Pazka. G. *Egyed* priklopio je svome izvěstju razlog tabelarni o posijanom i za napréd ostavljenom sěmenju. Razlog taj nije se u skupštini čitao, jedno što je odviše dug i tako bi mnogo vrěmena uzo bio, drugo što bi skupština, sve da se je i čitao, malo iz njega naučila bila. Referent zaboravio je samo čitati kratko jedno izvěstje priklopljeno istomu razlogu. Zaboravio je pako zato, što su mu pisma spomenutoga razloga prekasno došla u ruke. U

Digitized by Google

kratkom onom izvěstju, koje ćemo sad priobćiti javlja g. *Egyed*, što je izkusio sijuć gusto i rědko po nalogu osrědnjega odbora. Nu izkustvo ovo g. Egyeda nemože odlučiti ništa, jedno što je lětos pšenica gotovo posvuda zlo rodila, a drugo, što kakogod nigdě tako ni ovdi *jedno jedino* kušanje dovoljno nije. Medjutim vidi se iz toga, kako je směšno, kad čověk sije gusto il rědko, pa se onda hvasta: ja sam dobio toliko i toliko zèrnja. Tà svèrha je poljodělstva izvaditi iz data *prostora* što veći dobitak.

G. Egyed je dana 5. listopada (Okt.) 1845. g. ral jednako gnojene i jednako priredjene zemlje na četiri jednaka komada razdělio i pšenicom posijo, nu

1/4	rali	sa	18	okah	(polićah),	tu	je	lětos	dobio	3 vag.	4 oke,
1/4	»	»	14	»	»	»	»	»	»	3 »	1 oku,
1/4	»	»	10	»	»	»	»	»	»	2 »	29 okah,
1/4	»	»	6	»	»	»	»	»	»	1 »	1/4 oke.

Premda je dakle, kad se je posijalo 10 okah na ral, uśěv povratio prěko 10 zèrnah, a pri 18 okah na istom prostoru gotovo samo 6 zèrnah: to je ipak, uz jednak inače trošak obradjivanja, ako se odbije uśěv, pri ovom drugom 2 vagana i 22 oke, pri pèrvom pako samo 2 vagana i 19 okah okah ostalo dobitka, osim ono kamo li više slame, što je drugi uśěv dao. Pri 14 okah na 1/4 rali već je razlog bolji i referent misli, da je to prava měra; naime na našu ral 1 3/4 vagana bolje nego 2 vagana, — nu 2 vagana, akoprem malo preveć, ipak bolje, nego kao što kod nas često biva, samo 1 vagan, što je svakako premalo. Kad hoćemo da opredělimo měru uśěva na datom prostoru, valja nam imati pred očima: kakove je naravi zemlja, kako je jaka na gnoju, kakovo je sěme, zatim u koje se doba sije, naime da li rano il kasno, i više toga.

Digitized by Google

Prilog F. O utemeljenju odbora za znanosti i umětnosti u krilu gospodarskoga družtva horvatsko-slavonskoga.

Velečnjeno naše družtvo, — zavod ovaj toli potrěbit i znamenit za usavèršiti gospodarstvo poljsko u našoj domovini, a i poluga jedina, koja je kadra narod naš uzdići na onaj stupanj blagostanja, na kome stoji veći dio narodah europejskih, — družtvo, rekoh, naše učinilo je za kratko ovo vrěme, odkad obstoji, podobar korak u naprědak, tako da nam se nemože na ino, nego nadat se od njega poslědicam blagotvornim.

Tà svima nam je zajedno, občinskoga dobra radi, priobćivat si zaměnito misli i mněnja svoja; svakome je od nas na mněnje ili predlog drugoga pristati ili nepristati, već kako mu se ukazuje, da razlozi govore za stvar ili proti njoj; svakome je od nas izkustva ili pokuse svoje podvèrći ovdi sudu svekolike skupštine, jerbo samo ako svi zajedno prionemo, porodit će se u dělovanju družtva našega sklad, naime da svaki polag silah svojih učini sve, što je u stanju pospěšivati poljodělstvo, gojenje marhe i sve ine grane, zasěcajuće u područje promatrajućega poljskoga gospodarstva, dakle što je kadro unaprěditi blagostanje onih sugradjanah naših, koji nas hrane.

Usudjujem se dakle predložiti, da se iz više gospode članovah ovoga družtva sklopi odbor, kojemu će bit sva zametnuta po gospodarskom družtvu pitanja, zadata proiskivanja, mněnja itd. zasěcajuća u višji krug znanstvenosti, po načelih uredjenog znanja stvarih rěšiti tako, kao što polag sadašnjega stanja znanostih dopušta predmet, o kom

Digitized by Google

je govor. Što takovog odbora dosad bilo nije, to je valjda već više putah osětilo naše družtvo, osobito, kad na nesrěću na našoj kraljevskoj akademii od znanostih neima stolicah onoga faculteta, koi je sa znanostnimi svojimi predmeti neobhodno potrěbit za podupirati onake zavode, kao što je naše družtvo.

Polag mojega mněnja, koje medjutim nikomu neću da narinem, trěbalo bi dakle, da družtvo odredi několik članovah, koji bi

1. izjavili svoje mněnje, da li je potrěbito utemeljiti takov odbor za znanosti i umětnosti, te ako bi našli, da je potrèbito,

2. načinili osnovu, polag koje bi valjalo takov odbor sklopiti.

Odbor ovaj bio bi sastavljen iz tri odsěka, naime za *mathematiku*, za *physiku* i za *historiu naravsku*. Znameniti bili bi tad predmeti, koji bi se izručili svakomu odsěku, i budućnost opravdala bi dovoljno neizměrno dělovanje ove svakoga štovanja dostojne grane družtva našega, ne samo koristi radi, koja bi otuda upravo zanj proizticala, nego i poradi velikih blagodatih, koje bi iz plodovah odsěkah ovih osětilo obćinsko dobro.

Da napomenemo ovdi u kratko několiko samo predmetah, koji bi se pověrili odsěkom ovoga odbora i da koliko toliko pokažemo, od kakove bi važnosti odsěki ovi bili. Tako bi se n. p. odsěku za *mathematiku* izručilo, da opreděli položaj geographični ovih zemaljah i najpoglavitih njihovih městah, da im iztraživa visinu iznad lica od mora-

Digitized by Google

koje su nam stvari još slabo poznate. Dalje ovaj bi odsĕk pravio osnove, polag kojih valja graditi ceste i prokope, iztraživao načine lagljega i bèržega obćenja, kojih u nas vèrlo malo imade, i za sve ove radnje trĕbalo bi ponajviše praviti samo osnove, a ovdi ondi i polagati temelje, gdĕ je moguće, a potomstvu ostavit, da ih dogradi. Što se nas dotiče, za nas će bit dosta, ako stvar tu pognemo. Osim toga ovaj bi odsĕk davao gospodarom naputka, na kojih da městih grade vodenice, jazove, bedeme, naspe itd., kako neće ni sebi ni drugima bit na štetu itd.

Odsĕk drugi za *physiku* razpadao bi se opet u tri odsĕčića, naime za *meteorologiu* za *chemiu* i za *mechaniku*. Pèrvi bi se zanimao promatranji i kušanji meteorologičnimi a i svimi onimi, koja bi ili baš družtvu znati valjalo, ili koja bi sa znanjem oli na zahtĕvanje stranih podobnih zavodah ili drugih naučnih družtvah činiti trĕbalo, osobito motreći u veliko na onaka pojavljenja, koja se tiču ne samo krajevah naših, nego i jednoga i drugoga kopna, pače i svegakolikoga zemaljskoga kruga, i kojih radi da se odkriju, naučna su družtva prosvĕtjenih narodah europejskih po svem širokom svĕtu u uzkom savezu. Dalje ovaj bi odsĕčić uredno motrio na periodična kolebanja tegoměra (barometra), kao i inih proměnah, što se sbivaju u parokrugu (atmosphări); ovaj bi odsĕčić bilježio u osobitom dnevniku stanje toploměra (thermometra), vlagoměra (hygrometra), modrinoměra (cyanometra) itd.; isto tako proměne periodične od sklanjanja igle gvozdotežne za Zagreb; ovaj bi odsĕčić za ove okolice pokušavao kalamirom (pendulom) u obziru težine itd. i iztraživao i tumačio ina takodjer meteorska pojavljenja, koja bi se sbivala izvan našega obzora.

Odsĕčić za *chemiu* bavio bi se oko svih analysah ili

Digitized by Google

inih predmetah, koji njoj pripadaju. Tako n. p. bilo bi mu proiskivati, što u sebi uzdèrže domaće naše rude, izpitivati mineralne vode, kušati, nebi li u nas moguće bilo praviti na veliko galice (vitriola), hèrdju od bakra, bèlilo (Bleiweiss), ili ine članke, koji su za tèrgovinu, kako bi se time otvorili sugradjanom našim novi izvori provèrtnosti, dakle i blagostanja. Odsèčić ovaj davao bi gospodaru poljskomu nauka, kako mu valja praviti vino, pivo, ocat (sirče), žgane vode itd., tumačio bi mu, koliko ima šećera (cukra) u soku mnogih stabarah, u svih vèrstah od voća i drugih plodovah, koliko li inkaše (Amylon) u žitu, koliko se iz njih dobiti može alkohola, kad uzkipe itd. To su stvari, ko je se samo ovom i nijednom drugom odsèčiću povèriti mogu.

Odsèčiću za *mechaniku* bilo bi prejimati, nastojati i u redu dèržati sve težačke i ine gospodarske alate, makine, orudje i tvorila. Odsèčić ovaj imao bi u pomoć biti gospodi zemaljskoj i gospodarom poljskim, kad bi zaiskali, pri gradjenju kakova mlina ili inih spravah, što udaraju u gospodarstvo poljsko, kao što su: svakojake vodenice (Wassermühlen), vètrenjače (Windmühlen), suvače (Rossmühlen) itd. zatim mlini rudni, stupe, pilane (Sägemühlen), vinske preše, uljanice itd., i njima davati nauka i osnovah k tomu potrèbitih itd.

Najposlè tretji poglaviti odsèk, naime za *historiu naravsku*, bio bi sastavljen iz tri odsèčića, naime za *zoologiu*, *botaniku* i *mineralogiu*.

Odsèčiću za *zoologiu* bilo bi ponajprie napisati i učenim i prostim perom historiu naravsku sve u nas živuće živine za potrèbu mladeži naše. Njemu bi bilo nastojati, da se oplemeni rogata marha, konji, ovce, svinje itd., da

Digitized by Google

se unaprědi svilarstvo i pčelarstvo; njemu bi bilo gledati, kako da se grade ribnjaci umětni itd. Njemu bi bilo motriti na gljiste, koje živu u drobu ljudih i živine naše. Pače i živinsko lěkarstvo udaralo bi u područje odsěčića ovoga.

Odsěčiću za *botaniku* bilo bi oplemeniti sve bilje, koje poljski gospodar hoće da goji. Pèrvo dělo, što bi odsěčić ovaj obělodanio tiskom, bila bi flora horvatska, slavonska i dalmatinska. Nadalje valjalo bi mu složiti herbarium bogat i shodan za one, koji su radi sami učiti botaniku; popisati sve lěkarsko samonično bilje (wildwachsende Pflanzen), naznačiti město gdě raste, vrěme kad ga tréba brati, i podněti, što je izkušeno gojeć ovo bilje. Nadalje bilo bi mu brigu voditi, da se raved (ruved, rhabarbara) goji u nas, buduć da je naša domovina s domovinom ove toli važne za lěkarstvo biljke malo ne istoga zemljopisnoga položaja, a i zemlja im iste gotovo naravi. Osobitom pomnjom njegovao bi težanje vinogradah i gojenje hmelja, pitomio voćke, dud i javoriku, dalje gojio bi mastljive trave (Färberpflanzen), běle cikle, pače u Istrii i Dalmacii masline, pamuk i plemenitie plodove južne itd.

Tretji odsěčić, naime za *mineralogiu*, zanimao bi se sabiranjem i iztraživanjem svih anorganičnih tvarih, koje se nahode u našoj domovini; zatim fossiliah i svake vèrstè zemaljah, koje se dadu upotrěbiti na svèrhe bilo gospodarske, bilo techničke; dalje svih inflammabilnih substantiah, kao što su: kameno ugljevje, kojega u nas u izobilju imade, kao što dovoljno svědoče mnoga nedvojbena znamenja. Osim toga valjalo bi mu proiskati i znanostno opisati naše gore, a po imenu u gornjem Zagorju i u rudarskom, i u zemljoslovnom pogledu; zatim sve kupelji i ine mineralne vrutke; različite rude, koje se sad već po rudarski

Digitized by Google

kopaju, kao n. p. bakar u Rudah blizu Samobora, olovo u našem susědstvu naime u Šestinah, sumpor (žveplo) u Radoboju, u kom ima posve malo sičana (arsenika). Odsěčić ovaj trěbalo bi još marljivo da sakuplja sva petrefakta itd.

Iz svih ovih predmetah, koje smo evo samo mimogred napomenuli, vidi se dovoljno, od kolike bi koristi, a za gospodarsko naše družtvo i potrěbe bilo složiti takov odbor. Bog bi dao, da veleštovana skupština ovo moje prostodušno mněnje opako tumačila nebi, već da bi ga priazno primila kao predlog pravo mislećega domoljuba, da bi ga ponajprie zrělo protresla, pa onda tek sud svoj udarila o njem. Bog bi dao, da bi se taj predlog odobrio, i ako ne posve, barem poněšto, jerbo pišući ovaj članak, nisam ni mislio, da netrěba ni slovce proměniti, već sam samo nakanio domovinu našu pazljiva učiniti na prosti ovaj put, kojim se može ne samo veleštovano naše družtvo pomaći za dobar korak u naprědak, nego i mladež naša, naime ako se složi rečeni odbor, spoznati s posve novimi predmeti, o kojih dosad gotovo ni znivala nije. Odbor ovakov, bilo s početka njegovo područje makar koliko těsno, urodio bi u buduće zdravim plodom, i zahvalna unučad ondašnjega slavjanskoga světa podigla bi nam nerazoriv spomenik iskrenoga priznanja.

U Zagrebu dana 24. kolovoza 1846.

I. Ivan K. Taubner,
c. kr. lajtnant i 1. adjunct kod graditeljstva, član.

(Ovomu listu priklopljen je prilog Ě. u němačkom jeziku.)

Digitized by Google

Beilage J.

Allgemeine Betrachtungen über den Dung,

so wie dessen zweckmäßige Behandlung und Verwendung in der Landwirthschaft, nach dem gegenwärtigen Zustande der organischen Chemie.

Es dürfte wohl kaum mehr einen denkenden und erfahrnen Landwirth geben, der sich nicht schon längst die vollkommene Ueberzeugung verschafft hätte, daß es nicht genug sei, die so vielfältigen Zweige seiner ihm aufhabenden Berufsgeschäfte so auf's Gerathewohl hin zu betreiben, und Versuche anzustellen, die weder auf Erfahrungen, noch sonst einer wissenschaftlichen Ansicht gegründet sind, und daher auch nicht den beabsichtigten Interessen entsprechen können; sondern daß seinen speculativen Forschungen auch ein gewisser Grad von wissenschaftlicher Gebarung zum Grunde gelegt werden müsse, wodurch die allenthalben hie und dort in unsern Tagen der Aufklärung noch auftauchenden blinden Vorurtheile vollkommen niedergebeugt, und so der menschliche Geist für richtigere Ansichten und edlere Eindrücke empfänglich gemacht werde.

Die Natur ist immer in reger Thätigkeit; ihr Wirken und Schaffen währt ununterbrochen nach unwandelbaren und ewigen Gesetzen fort, und an uns ist es daher, die Entwicklung ihrer Kräfte nach unsern Begriffen von Schönheit sowohl, als zur Steigerung unserer allgemeinen und Privat-Interessen zu regeln, was nur durch eine vollkommene und gründliche Kenntniß eben dieser Naturgesetze, — so weit sie nämlich unsere Verstandeskräfte zu begreifen vermögen, — erzielt werden kann. Da, wo Theorie und Praxis sich einander wechselseitig die Hand bieten, — wo Versuche auf Grundsätze der Vernunft und Wissenschaft gestützt werden, — wo das Vertrauen auf der Ueberzeugung beruht, — wo die resultirende Wirkung der angewandten Kraft entsprechen muß, — wo der thätige Arm durch einen gediegenen Kopf ge-

Digitized by Google

leitet wird, — da, wo das Genie ausführt, was das Talent erfunden hat, — endlich da, wo Natur und Kunst sich paaren: — nur da kann sich auch der Triumph des menschlichen Geistes in seinem schönsten Lichte entfalten, und das Gestirn der menschlichen Thatkraft immer mehr und mehr seinem Culminationspunkte genähert werden.

Die hohe Wichtigkeit des Ackerbaues, dieses edelsten aller bürgerlichen Beschäftigungszweige, hat schon in den ältesten Zeiten seine volle Anerkennung gefunden, und sowohl bei Völkern, welche wir selbst in unsern Tagen noch unter die Barbaren zu zählen gewohnt sind, als selbst in den, durch eine weise und väterliche Regierung gesegneten österreichischen Erbländern wußte die Kaiserhand den Pflug zu ehren! —

Der Zweck dieses meines Vortrages soll einzig und allein nur darin bestehen, dem thätigen und mit Kraft vorwärts strebenden Landwirthe alle jene auf seine Beschäftigungen, seine Absichten, seine Wünsche und seine reelen Vortheile abzweckenden Principien in einem so schlichten und populären Style, als es nur immer der vorhabende Gegenstand gestattet, beizubringen; Principien, wie sie der Stand der Wissenschaften in der Mitte des 19. Jahrhunderts mitzubringen gewohnt ist; ja es sind Principien, frei von den so schwerfälligen schleppenden Banden blinder Vorurtheile, und allen auf das wahre Wissen oft so corrosive einwirkenden Hypothesen; mit einem Worte, es sind Principien, frei von jedem grundlosen Vernünfteln, leeren Zweifeln und jeder willkürlichen Annahme.

Die Bibliothek unserer Gesellschaft ist bereits mit den neuesten und gediegensten Werken, Journalen und sonstigen Schriften reichlich versehen; allein nicht jedem, selbst mit dem besten Willen beseelten Mitgliede kann jedes Werk zu gleicher Zeit zu Gebote stehen; und angenommen, daß diesem Umstande auch einerseits auf irgend eine Weise wirklich abzuhelfen möglich wäre, so sind anderseits alle diese Schriften nicht in der National-Sprache abgefaßt, und daher auch nicht zu Jedermanns unmittelbarem Gebrauche geeignet. Da aber die Monatsblätter der Gesellschaft an alle Mitglieder versendet, und alle unsere Vorträge darin nicht nur aufgenommen, sondern sogar in die slawische Sprache übersetzt werden, so dürfte auch dieß der geeignetste Weg sein,

Digitized by Google

diese für die Landwirthschaft so wichtigen Principien der Neuzeit im Lande nach Kräften zu verbreiten.

In dieser Absicht habe ich es gewagt, die Aufmerksamkeit unserer verehrten Mitglieder für dieses Mal auf die Hauptquelle des Wohlstandes eines jeden praktischen Landwirthes, nämlich auf den Dung zu leiten, so wie auf die zweckmäßige Behandlung und wirthschaftliche Verwendung dieses für die Landwirthschaft so wichtigen Stoffes; und werde nach dem heutigen wissenschaftlichen Zeitgeiste hier Ansichten mittheilen, die von Seite eines jeden Landwirthes gewiß berücksichtiget zu werden verdienen.

Bevor ich jedoch mit dem eigentlichen Gegenstande meines Vortrages beginne, bin ich genöthiget, der Elementarbestandtheile der vegetabilischen Stoffe zu erwähnen, und wie wir wissen, so bestehen solche nach den genauesten analitischen Untersuchungen der berühmtesten Chemiker unserer Zeit bekanntlich in Sauerstoff, Wasserstoff, Kohlenstoff und Stickstoff.

In Hinsicht der beiden erstern, welche zwar unter äußerst wandelbaren Verhältnissen, doch aber in allen Theilen einer jeden Pflanze vorhanden sind, zerfallen die Pflanzenstoffe nach Freiherrn v. Liebig in drei Ordnungen, nämlich:

1. in Pflanzenstoffe, welche das Oxygen und Hydrogen in jenem Verhältnisse enthalten, wie sie im Wasser vorhanden sind, z. B. Holzfaser, Gummi, Zucker, Amylon, u. s. w.;

2. in Pflanzenstoffe, in welchen diese zwei Elementarbestandtheile des Wassers nicht nach diesem Verhältnisse vorhanden sind, wie im Wasser, so zwar, daß z. B. der Sauerstoff vorwaltet; solche Zusammensetzungen reagiren in der Regel wie Säuren im Gegensatze

3. jener Pflanzenstoffe, welche mit einem Ueberschusse an Hydrogen die ätherischen Oele, den Kampfer, die Harze u. s. w. bilden.

In Betreff des Azotgehaltes ordnet Liebig die vegetabilischen Bestandtheile in zwei Klassen, nämlich in azothaltige und in azotfreie. Letztere zerfallen wieder nach den Ansichten dieses scharfsinnigen Mannes in solche, welche Sauerstoff enthalten, und in jene, welchen derselbe fehlt, da hingegen die azothaltigen Pflanzenbestandtheile drei Nebenabtheilungen bilden, nämlich:

Digitized by Google

1. jene, welche nebst dem Sauerstoff auch noch Schwefel enthalten, z. B. alle Samenarten;

2. jene, welchen neben ihrem Sauerstoffgehalt der Schwefel fehlt, als z. B. die organischen Basen;

3. jene Bestandtheile, welchen neben ihrem Schwefelgehalt jener des Sauerstoffs mangelt, als z. B. Senföl.

Also Kohlenstoff, Stickstoff, Schwefel und Wasser, oder dessen Elemente, so wie endlich noch mehrere anorganische Stoffe sind die entferntern Bestandtheile aller Gegenstände der vegetabilischen Schöpfung.— Hieraus folgt, daß zur Entwickelung einer jeden Pflanze die Gegenwart aller dieser Elemente als unbedingt nothwendig vorausgesetzt werden muß, widrigenfalls weder ein Entstehen, noch ein Fortkommen der Vegetabilien, ja nicht einmal die Bildung der sogenannten Pristley'schen grünen Materie denkbar sein kann, welche man als die erste und unterste Stufe der Vegetation aufzustellen pflegt.

In der Kenntniß eben dieser Bestandtheile der Pflanzen, so wie in der Art und Weise, wie die durch Kultur zu erzielenden Gewächse mit diesen ihren so unerläßlichen Elementen in unmittelbare Berührung gebracht werden können, besteht nun die Grundlage der neuern Landwirthschaftskunde.

Die Ernährung und Erhaltung aller organischen Gebilde, sowohl animalischer als vegetabilischer Abkunft, geschieht bekanntlich auf zwei Wegen, nämlich durch feinere Stoffe, in der Form von Gasen oder Dünsten, welche in der atmosphärischen Luft auflöslich sind, und daher den Organismen auch auf diesem Wege zugeführt, oder von ihnen abgeleitet werden; und durch gröbere, anorganische Stoffe, welche zwar nicht in der Atmosphäre, wohl aber im Wasser löslich sind, und unter verschiedenen Modificationen den organischen Gebilden mitgetheilt, und durch die absorbirenden Gefäße derselben, welche sich entweder in ihrem Innern, oder an den untern Theilen derselben, aber von außen befinden, aufgenommen, und dann in ihrem weitern Verlauf assimilirt werden.— Diese beurkunden die vegetabilische, jene die animalische Natur.

Schon lange war den ältern Pflanzenphysiologen die ungeheure Menge Carbon auffallend, welcher sich in den Vegetabilien anzuhäufen, oder, wie sie auch meinten, darin erst zu bilden

Digitized by Google

pflegte. Auf welchem Wege nun diese auffallende Quantität Carbon zugeführt wird, blieb bis in die siebziger Jahre des vorigen Jahrhundertes ein Geheimniß, und sehr unrichtig waren oft die Ansichten, die man über diesen Gegenstand hegte; denn man schrieb die Ursache dieser Erscheinung der unmittelbaren Einwirkung des in der Dammerde enthaltenen Humus zu; allein so sehr man seit je gewohnt war, das den Chemikern unter dem Namen Humus bekannte Product der Fäulniß und Verwesung der vegetabilischen Stoffe als die Hauptnahrung der Pflanzen anzusehen, und selbst Pflanzen-Physiologen gewohnt waren, anzunehmen, daß durch eben diesen Humus den Gewächsen die größte Menge ihres Bedarfs an Carbon zugeführt werde, und diese fest eingewurzelte irrige Ansicht nicht nur Niemand zu bestreiten wagte, sondern nicht einmal irgend Jemand zu widerlegen in den Sinn kam, weil der Augenschein zu sehr dagegen sprach, so wurde dennoch neuerlich durch die Arbeiten unsers unsterblichen Liebigs auch dieser Schleier gelüftet, und diesem Schöpfer der neuern organischen Chemie gelang es, die für die Land- und Forstwissenschaft so äußerst wichtige Erkenntniß des wahren Ernährungsprozesses der Vegetabilien außer allen Zweifel zu setzen, und faktisch darzuthun, daß die Atmosphäre, nicht aber der Humus dazu bestimmt sei, den Pflanzen die große Menge ihres Carbonbedarfes zuzuführen; denn sehr scharfsinnig hat dieser Gelehrte erwiesen, daß der Humus in jener Form, wie er im Boden enthalten ist, für die Ernährung der Pflanzen nicht entsprechen könne; und wie äußerst mannigfaltig selbst die Modificationen des Humus bezüglich des Oxygengehaltes sein können, — so zwar, daß sie bald die Rolle einer Säure spielen, und als solche sich mehr oder weniger in Alkalien auflösen lassen, bald aber als Humin mit keiner Art Laugensalz eine Verbindung eingehen, — ja, wie diese verschiedenen Modificationen des Humus sogar von ihrer Bereitungsweise abhängen, ist in neuerer Zeit jedem Chemisten hinlänglich bekannt.

Daß die Zuführung des Carbons nicht der Hauptzweck des in der Dammerde befindlichen Humus, oder dessen Säure sein, und daher als Hauptnahrungsstoff der Vegetabilien in diesem Zustande, wie er vorhanden, nicht entsprechen kann, beweis't, daß bei der Behandlung einer guter Acker- und Dammerde mit

Digitized by Google

kaltem Wasser kaum 0,00001, und nach Sprengels Versuchen nur bei einer Temperatur von 14°,4 R. (= 18° C.) erst 0,0004 Theile aufgelöst werden.

Diese so außerordentlich geringe Löslichkeit der Humussäure findet jedoch nur im frisch gefällten Zustande statt, verliert aber auch noch selbst diese so unbedeutende Spur von Solubilität, wenn sie an der Luft einmal trocken geworden, oder das Wasser, worin sie gelöst, einer Temperatur unter dem natürlichen Gefrierpunct ausgesetzt war. Da sie nur im aufgelösten Zustande in die Organe der Vegetabilien gelangen kann, so leuchtet hieraus ein, daß die Humussäure nur in diesem Zustande, und dann nur in sehr kleinen Mengen von den Wurzeln der Pflanzen absorbirt werden kann, jedoch sowohl zur Zeit des Sommers durch die Hitze, als zur Zeit des Winters durch die Kälte den Gewächsen auch noch dieser fast verschwindend kleine Antheil an Humussäure entzogen wird. Mehr hievon kann zwar durch die Vegetabilien aufgenommen werden, wenn diese Substanz durch alkalische Basen, namentlich durch Kalk gebunden wird; Liebig hat aber auch in diesem Falle die Menge Humussäure berechnet, welche unter den günstigsten Verhältnissen in die Pflanzen gebracht werden kann.

Bei einer so geringen Menge von Carbon, welche durch den Humus einer Pflanze zugeführt wird, kann weder ein Ernähren noch ein Wachsen derselben möglich sein, und nun wirft sich uns die Frage auf: Wodurch wurden die ersten Pflanzen erhalten, welche noch keinen Humus hatten, der ihnen den so wichtigen Bedarf an Kohlenstoff zuführen sollte, da es keinen Urhumus gab, welcher noch vor der Existenz der ersten Vegetabilien da gewesen sein müßte, durch deren Fäulniß und Vermoderung nur auch der erste Humus entstanden sein kann? —

Die Pflanzenwelt muß demnach für die Beischaffung ihres Carbongehaltes eine ganz andere, und weit ergiebigere Quelle haben, als die erwähnte mittelst des Humus, und, wie es bereits erwiesen ist, so ist der Vorgang folgender:

Bekanntlich besteht die atmosphärische Luft aus einem mechanischen Gemenge von Oxygen- und Nitrogengas, deren Mengen sich, wenigstens in den untern Regionen, dem Volumen nach verhalten wie 0,21 : 0,79 in einem Theile. Ersteres ist das zu allen

Digitized by Google

Lebensfunctionen der Thierwelt, und namentlich zum Athmen so unerläßlich nothwendige Princip, ohne welchen die Existenz jedes thierischen Lebens absolut unmöglich ist. Es verbindet sich mit allen brennbaren Stoffen zu Oxyden, welche einerseits in Säuren übergehen, anderseits aber auch die Form von Alkalien annehmen können. Bei diesem Vorgange wird das Sauerstoffgas zerlegt, und während der Wärmestoff sehr oft auch unter Entwicklung von Licht und fühlbarer Wärme frei wird, verbindet sich seine ponderable Grundlage mit dem oxydirbaren Stoffe. Diese Erscheinung begreift den sogenannten Verbrennungs-Prozeß. Diesem ganz analog ist das Athmen der Thiere, oder der Respirationsprozeß, wo aber die Zersetzung des Sauerstoffgases nur sehr langsam und allmälig vor sich geht, denn während der Sauerstoff sich in den Lungen der Thiere zu Kohlensäure, und diese mit einem Theile des frei gewordenen Wärmestoffes zu kohlensaurem Gas verbindet, welches mit dem unzerlegten Sauerstoff- und dem hiebei unverändert gebliebenen Azotgas wieder ausgeathmet wird, verbreitet sich der übrige Theil des Caloricums als thierische Wärme über den ganzen Körper.

Durch das tägliche Verbrennen so vieler Gegenstände auf der ganzen Oberfläche unsers Planeten, durch das Athmen des gesammten Menschengeschlechtes und der Thierwelt, durch die Fäulniß und Verwesung aller organischen Gebilde, sobald die Lebenskraft in denselben aufgehoben ist, durch die Gährung und so viele andere Vorgänge in der Natur wird demnach eine ungeheure Menge Sauerstoffgas in carbonsaures Gas umgewandelt, so zwar, daß mit der Zeit durch die Zunahme des letztern und die Abnahme des erstern die ganze Thierwelt durch Vergiftung und Erstickung vertilgt, und unser, an Freuden aller Art so reiche Planet in einen unbelebten, todten Klotz verwandelt sein müßte; aber die genauesten anthrakometrischen Untersuchungen durch de Saussure und vieler anderer Gelehrten haben ausgewiesen, daß die Carbonsäure der atmosphärischen Luft in den untern Regionen, wo der Carbonsäure-Gehalt auch am bedeutendsten ist, dem Volumen nach nie mehr als 0,000415 der ganzen Masse enthält, ein Verhältniß, welches sich zwar nach den Jahreszeiten ändert, alljährig aber im Ganzen constant bleibt. Es muß also eine Ursache sein, welche zur Erhaltung dieses sta-

Digitized by Google

bilen Verhältnisses wesentlich beitragen, oder durch eine höchst weise Vorsicht auch ausschließlich dazu bestimmt sein muß, diesen sich ergebenden Uebelstand ganz aufzuheben, und so die ungeheure Menge fortwährend sich bildender Carbonsäure, welche jährlich bei 2,4 Kubikmeilen beträgt, wieder in Sauerstoffgas umzuwandeln, um so die Atmosphäre für das Leben und die Erhaltung der Thierwelt immer in gleicher Tauglichkeit zu erhalten.

Und so wäre ja nun das Räthsel gelöst, wenn wir zumal die Beobachtungen, welche zuerst durch Priestley, Ingen-Housz, Sennebier, und viele Andere gemacht worden sind*), so wie der Versuche und deren Resultate erwähnen, welche über diesen Gegenstand durch de Saussure angestellt worden sind, woraus hervorgeht, daß den Pflanzen ihr Bedarf an Carbon nur aus der Atmosphäre zugeführt werden kann; denn die Blätter, so wie alle grünen Theile der Gewächse absorbiren aus der Atmosphäre das carbonsaure Gas, behalten das Carbon zurück und assimiliren es, und entbinden, besonders im Sonnenlichte, eine dem Volumen nach ganz gleiche Menge Sauerstoffgas.

Darin besteht demnach die innigste Verkettung der beiden Reiche der organischen Schöpfung; der Sauerstoff ist das Mittel, wodurch dem Einem das durch seine Anhäufung schädliche Carbon entzogen, und auf die einfachste Weise dem Andern als ein unerläßliches Nahrungsmittel zugeführt wird.

Wenn also die Vegetabilien ihren Carbonbedarf aus der Atmosphäre entlehnen, so stellt sich dann die Frage heraus, wozu eigentlich der Dung nütze?— denn auf diese Weise ist der selbe ein unnützer, und daher für die Landwirthschaft ganz ent-

*) Man sehe hierüber: Experiments and observations relating to various branches of natural Philosophy; with a continuation of the observations on air. By Joseph Priestley. London printed for J. Johnson. 1779.— Dann: Versuche mit Pflanzen von J. Ingen-Housz, englischer und französischer Ausgabe. — Ferner: Recherches sur l'usage des feuilles dans les plantes, et sur quelques autres sujets relatifs à l'histoire de la Vegetation. Par Ch. Bonnet à Göttingen et Leiden. 1754. S. 26 u. f. f.— Endlich: Memoires physico-chemiques sur l'influence de la lumière solaire pour modifier les êtres des trois regnes de la nature et sur-tout ceux du regne vegetal. Par Jean Senebier, Ministre du St. Evangile, Bibliothecaire de la Republique de Génève, Membre de la Société Hollandoise des Sciences de Harlem. A Génève, 1782. Ouvrage en trois volumes in 8vo.

Digitized by Google

behrlicher Gegenstand, weil vermöge des bereits Erwiesenen ein ungedüngtes Erdreich eben so fruchtbar sein müßte als ein nach unseren Ansichten noch so gut gedüngtes Feld.

Die Beantwortung dieser Frage unterliegt jetzt keinem Anstande mehr; denn wenn gleich das Carbon der Hauptnahrungsstoff der Vegetabilien ist, so ist er aber keinesweges der einzige, und vorsichtige Analysen haben gezeigt, daß nebst den bereits erwähnten feineren Stoffen, welche den Pflanzen unmittelbar durch die Atmosphäre zugeführt werden, solche auch noch andere fixe Bestandtheile, nämlich eine nicht unansehnliche Menge anorganischer Stoffe enthalten, welche sich in der rückbleibenden Asche dieser organischen Gebilde manifestiren.

Der Mensch, dessen Nahrung aus den heterogensten Stoffen besteht, und die er aus allen drei Reichen der Natur entlehnt, so wie die so vielartigen, theils warm-, theils kaltblütigen Thiere, nehmen durch eben diese Nahrung gewisse Mengen von Carbon, Hydrogen, Azot, Schwefel, so wie mancherlei mineralische Stoffe, namentlich Alkalien, welche durch verschiedene Säuren neutralisirt sind, in ihre Körper auf. Untersuchen wir alle diese Nahrungsstoffe der Menschen und Thiere, als: Brot und sonstige aus den Cerealien bereitete Speisen, dann Fleisch, alle Arten von Gemüse, Kartoffeln, Mais, Gerste, Hafer, Heu, u. s. w. auf trockenem Wege, das ist, unterziehen wir sie unter dem Zutritt der atmosphärischen Luft, oder eigentlich des darin enthaltenen Sauerstoffes einer immer mehr und mehr zunehmenden Hitze, so verbinden sich alle obbenannten, in ihnen enthaltenen Elementarbestandtheile mit demselben zu Carbonsäure, Schwefelsäure, Ammonium, Wasser, u. s. w., und zuletzt bleibt ein erdiger Rückstand als Asche zurück, welcher theils aus im Wasser löslichen Salzen, theils aber aus unlöslichen Erdarten besteht. Behandelt man nun diesen Rückstand mit Wasser, so lösen sich Erstere darinnen auf, während Letztere sich als ein im Wasser unlöslicher Niederschlag zu Boden setzen.

Eben derselbe Vorgang findet in den Körpern der Thiere unter dem Einflusse der Lebenskraft statt, nur daß sodann die im Wasser löslichen, und zur weitern Assimilation nicht mehr geeigneten Stoffe durch den Harn, die unlöslichen aber durch die festen Excremente aus den Körpern gefördet werden.

Digitized by Google

Eben diese, theils im Wasser löslichen, theils unlöslichen Stoffe sind es aber, welche durch die Gewächse, so den Menschen und Thieren als Nahrung dienten, dem Boden entzogen wurden, daher sie auch Liebig die Bodenbestandtheile derselben zu nennen pflegt; und hieraus leuchtet nun ein, daß der ganze, für die Agrikultur und die gesammte Landwirthschaft so wichtige Vorgang des Düngens nur darin bestehen kann, dem Boden jene Bestandtheile wieder zu geben, welche demselben unter einer jeden Art von Ernte entzogen wurde.

Ein Beispiel, deren uns Liebig in seinem Werke mehrere anführt, dürfte diesen Gegenstand näher beleuchten.

Verbrennt man z. B. einen Centner Heu bei gehöriger Vorsicht, so erhält man 7,75 Pfund Asche, welche die im Wasser löslichen Salze und unlöslichen Erdarten enthält, und daher jene Bodenbestandtheile in sich fassen, die durch das Gras dem Wiesenboden entzogen worden sind; ein Centner Hafer auf gleiche Weise behandelt, liefert 3,386 Pfund derlei Asche als Rückstand. Füttern wir nun ein Pferd mit 15 Pfund Heu und $4^1/_2$ Pfund Hafer, so sind nach obiger Rechnung in dem genossenen Heu 18,61, im Hafer aber 2,46 Unzen, mithin zusammen 21,07 Unzen der vorhin erwähnten Aschen- oder eigentlich Bodenbestandtheile vorhanden, welche, wenn wir den Harn und die festen Excremente des Pferdes mit Genauigkeit untersuchen, 21,87 Unzen dieser Bodenbestandtheile geben, und wovon im Harne 3,51 Theile als die im Wasser löslichen, in den festen Excrementen aber 18,36 Theile, als die im Wasser unlöslichen, enthalten sind.

Nehmen wir nun die Resultate zur Hand, welche Vauquelin bei der Analyse des Pferdeharns in tausend Theilen erhielt, so haben wir durch die Reduction der in den 3,51 Unzen im Wasser löslichen Stoffe, die im Pferdeharn nach dem angeführten Quantum von Heu und Hafer sammt dem nöthigen Wasser enthalten sind:

0,6435	Unzen	kohlensauren Kalk,
0,5265	»	kohlensaures Natron,
1,404	»	hippursaures Natron,
0,5265	»	Chlorkalium, und
0,4095	»	Harnstoff, zusammen
3,51	»	lösliche Stoffe,

welche in 54,99, das ist also in 55 Unzen Wasser gelöst, als Urin vom Pferde abgehen.

Digitized by Google

Den Pferdekoth hat Jackson einer strengen Zerlegung unterworfen, und Liebig die Ergebnisse dieser Arbeiten in seinem Werke über »Chemie in ihrer Anwendung auf Agrikultur und Physiologie« aufgenommen. Nach den Bestandtheilen, die Jackson in hundert Theilen vorfand, enthalten die obigen 18,36 Unzen im Wasser unlöslichen Bestandtheile, welche durch dieselbe Menge Heu und Hafer als Koth vom Pferde ausgeschieden werden:

0,918	Unzen	phosphorsauren Kalk,
3,4425	»	carbonsauren Kalk,
6,6555	»	phosphorsaure Bittererde,
7,344	»	Kieselerde
18,36	»	im Wasser unlösliche Bestandtheile.

Alle diese Bodenbestandtheile sind nun in der Form von Heu und Hafer dem Boden entzogen worden, welche die Aschenbestandtheile der obigen Nahrungsstoffe in ganz unveränderter Form enthalten, und welche auch, wie wir gesehen haben, mit Hilfe einer vorsichtigen chemischen Analyse des Harns und der übrigen Excremente fast in einer und derselben Quantität nachgewiesen werden können.

Wir können uns jetzt schon erklären, welchen Einfluß die thierischen Excremente, wenn sie als Dung auf den Boden aufgetragen werden, auf selben auszuüben vermögen; denn die sogenannten Brenner, das ist, die combustiblen Substanzen, welche in den als Speise genossenen Vegetabilien enthalten sind, gehen durch die Einwirkung der in den animalischen Gebilden stattfindenden Lebensfunctionen in Sauerstoffverbindungen über, während die Excremente, die, — von diesen Vegetabilien aus dem Boden, auf welchem sie sich entwickelten, — entlehnten Bestandtheile, welche für die Assimilation nicht mehr erforderlich waren, enthalten, und zuletzt als Dung wieder auf die Aecker und Wiesen gebracht werden, welchen sie in der Form von Cerealien, Früchten, Futtergräsern, u. dgl. entnommen wurden.

Durch den Dung geben wir demnach dem Boden dasjenige zurück, was wir ihm durch die Ernte genommen haben, ja, wir setzen durch das Düngen unsere Gründe in den Stand, eine neue Ernte wieder hervorbringen zu können, und dem gemäß entwarf Herr Professor Liebig das Gesetz: Die festen und flüssigen Excremente eines Thieres haben als Dünger für

Digitized by Google

diejenigen Gewächse den höchsten Werth, welche dem Thiere zur Nahrung gedient haben. Und in diesem Gesetze, welches sich so klar und deutlich ausspricht, liegt ja die Lösung eines Geheimnisses, welches bis nun einem jeden Landwirthe so tief verborgen lag; ja, dieses so einfache Gesetz umfaßt in sich das Wesentlichste und Wichtigste des gesammten praktischen Ackerbaues, der Garten-, Forst- und Wiesenkultur; und nur aus diesem Gesetze kann der denkende Landwirth die richtigsten Ansichten entlehnen, welche er der zweckmäßigsten Benützungsweise seines Bodens mit Sicherheit zum Grunde legen darf. So z. B. wird demnach der Koth des Horn- und Hufviehes vorzugsweise zur Düngung der Getreidefelder und Wiesen, der Kühe insbesonders, zumal, wenn sie mit Rüben gefüttert worden, auch zur Düngung eben aller Rübenarten anwendbar sein; der Koth des Borstenviehes wird für Kartoffelfelder und Schotengewächse entsprechen; Taubenmist auf diese Weise nur für Körnerfrüchte geeignet sein, u. s. w.

Man sieht demnach ein, daß die Qualität des erforderlichen Dunges immer von den Bodenbestandtheilen abhängt, welche die verschiedenartigen Fechsungen, die man auf einem Grundstücke zu erzielen beabsichtiget, in sich enthalten, und daß der Dung von einer bestimmten Qualität nur für derlei Erzeugnisse wieder anwendbar sei, die mit der genossenen Nahrung der Thiere, welche die Excremente zu diesem Dung geliefert haben, im Einklange stehen.

Wir sind gewohnt, den in eigenen Behältern auf unsern Wirthschaftshöfen aufgehäuften Stallmist, der in einem Gemische des Urins mit den festen Excrementen besteht, vorerst der Fäulniß zu überlassen, bevor wir ihn an seine Bestimmung auszuführen gestatten, durch welche Gährung die für die Pflanzen so wichtigen mineralischen Nahrungsstoffe dem Verhältnisse nach beinahe um das Sechsfache zunehmen.

Es ist jedoch keineswegs nothwendig, daß man die durch irgend eine Fechsung dem Boden entzogenen Bestandtheile auch demselben in der bisher gewöhnlichen Form, nämlich als Mist, wieder ersetze, um solchen zu neuen Erzeugnissen von derselben Art wieder urbar zu machen; nein, wir können diese Bestandtheile selbst auch in der einfachsten Form den Gründen wieder

Digitized by Google

geben, als das, was sie sind, und wie einige derselben auch im Handel vorzukommen pflegen; und wir düngen unsere Gärten, Felder, Wiesen und sonstigen wirthschaftlich benützten Gründe mit den Hauptbestandtheilen der Asche jener Pflanzen, welche wir zu kultiviren beabsichtigen. Besteht z. B. der Hauptbestandtheil der Asche von derlei Kulturgewächsen in phosphorsauren Alkalien und Erden oder sonstigen Metalloxyden, so ist auch der Apatit, und in Ermanglung desselben jede phosphorsaure Kalkart, und daher auch die Knochenasche das entsprechendste Dungmateriale für derlei Gründe. Auch die reine Holzasche enthält mineralische Bestandtheile von vielen Arten Kulturpflanzen, so zwar, daß wir solche in sehr vielen Fällen mit dem besten Erfolg als Dung allerdings anwenden dürfen.

Einer der ersten und beliebtesten Dungstoffe für die meisten Arten landwirthschaftlicher Erzeugnisse ist in unsern Tagen der Gyps (schwefelsaure Kalk) geworden, und dieß mit vollem Rechte: denn nicht allein, daß der kohlensaure Kalk, welcher hier erst aus dem Gypse gewonnen wird, selbst ein Hauptbestandtheil jeder Pflanzenasche ist, so hat er auch noch die schöne Eigenschaft, das freie Ammonium, wenn es im milden Zustande mit ihm in Berührung kommt, zu binden, indem hier durch doppelte Wahlverwandtschaft kohlensaurer Kalk und schwefelsaures Ammonium (Glaubers geheimer Salmiak) gebildet wird. Bestreuen wir z. B. unsere Aecker mit Gypsmehl (welches man um einen außerordentlich geringen Preis sich beischaffen kann), und überfahren wir sie hierauf mit Mistjauche, so findet der bereits erwähnte Prozeß statt; nud wie vortrefflich sich diese Düngungsmethode allenthalben bewährt hat, ist bereits allgemein bekannt. — Um jedoch den kleinsten Antheil von Ammonium, dieses für unsere Wirthschaftsgründe so kostbaren Stoffes, nicht zu verlieren, so können wir das Binden desselben durch Gyps schon in unseren Stallungen vornehmen, und solche, wenn sich die Gegenwart des Ammoniums schon durch unsere Geruchsorgane wahrnehmen läßt, damit bestreuen.

Jedoch den höchsten Werth für die Landwirthschaft haben die menschlichen Excremente, und zwar bezüglich ihres Stickstoffgehaltes; ja, nach Macaire's und Marcet's analytischen Untersuchungen liefert ein Theil Menschenharn gerade so viel Azot,

Digitized by Google

als 6 Theile frische Excremente einer Kuh, oder erst gar 13 Theile frische Pferdeexcremente zu geben im Stande sind. Wenn wir mit Herrn Professor Liebig z. B. annehmen, daß die flüssigen Excremente eines gesunden Menschen täglich $1^1/_4$, die festen $^3/_4$, mithin zusammen $1^1/_2$ Pfunde betragen, und nur 0,03 Azot enthalten, was gewiß sehr gering angeschlagen worden ist, so gibt dieß in einem Jahre $5^1/_2$ Centner an Excrementen, worin 164 Pfund Stickstoff enthalten sind, eine Menge, die mehr als hinreichend ist, um für 8 Centner Weizen-, Roggen-, Hafer-, und 9 Centner Gerstenkörner das erforderliche Azot zu liefern! — Liebig sagt unter anderm: »Die kräftige Wirkung des Harns »im Allgemeinen ist in Flandern vorzüglich anerkannt; allein nichts »läßt sich mit dem Werthe vergleichen, den das älteste aller Acker»bau treibenden Völker, das chinesische, den menschlichen Excre»menten zuschreibt; die Gesetze des Staates verbieten das Hin»wegschütten derselben; in jedem Hause sind mit der größten Sorg»falt Reservoirs angelegt, in denen sie gesammelt werden; nie »wird dort für Getreidefelder ein anderer Dünger verwendet.«

Nun läßt sich durch eine zweckmäßige Behandlung aus diesen Excrementen die Feuchtigkeit derselben entfernen, und das freie Ammonium binden, wodurch dieser Stoff eine für den Transport entsprechendere Form erhält. Ein dergleichen Fabrikat ist die Poudrette in Frankreich, welche schon seit einiger Zeit ein allgemein beliebter Handelsartikel für die Oekonomen des Landes geworden ist. Nach Jaquemars enthält jedoch die Pariser Poudrette nicht über 0,018 Ammonium; es ist demnach eine große Menge dieses flüchtigen Laugensalzes bei seiner Bereitung verloren gegangen. Noch mehr Amonium wird verflüchtiget, wenn man, wie es andere Fabriken zu thun pflegen, zu den Excrementen Holzasche, oder eine Erde mischt, welche viel Aetzkalk enthält, wodurch fast der ganze Antheil an Ammonium verloren geht; auch dieser Dungstoff kann demnach seinen Werth nicht durch seinen Ammoniumgehalt erhalten, weil er beinahe gar keinen hat; aber es scheint, als ob hier die Bestandtheile dieser Poudretten die Rolle einer disponirenden Verwandtschaft zur Bildung des Ammoniums spielten, so zwar, daß dieses erst mit ihrer Beihilfe gebildet wird, sobald sie der Einwirkung des in der Atmosphäre befindlichen

Digitized by Google

Azot's ausgesetzt sind, wodurch sie ihren so hohen Werth erhalten.

In diesen festen und flüssigen Excrementen, sie mögen nach obiger Art zubereitet sein oder nicht, finden wir alle für die Kultur unserer landwirthschaftlichen Gewächse erforderlichen Bodenbestandtheile beisammen; hier wird kein Mangel an Azot nur die Erzeugung von Blättern bewirken, während die Körner fehlen, oder wenigstens die Bildung des Gliadins darin hemmen; keine Abwesenheit von schwefelsauren und phosphorsauren Salzen und sonstigen Alkalien wird der Bildung wichtiger näherer Bestandtheile in den Kulturpflanzen hinderlich sein, wie z. B. Fibrin, Albumin, u. s. w., mit einem Worte, wir haben darin Alles in Allem, und nur durch diesen Umstand erhalten diese Excremente ihren für die Landwirthschaft so hohen Werth. Uebrigens sagt Liebig: »Es wird eine Zeit kommen, wo man den »Acker, wo man jede Pflanze, die man darauf erzielen will, mit »dem ihr zukommenden Dünger versieht, den man in chemischen »Fabriken bereitet; wo man nur dasjenige gibt, was der Pflanze »zur Ernährung dient, ganz so, wie man jetzt mit einigen Gra»nen Chinin das Fieber heilt, wo man sonst den Kranken eine »Unze Holz nebenbei verschlucken ließ.« Nach den Producten, die man erzielen will, müssen demnach auch die Stoffe gewählt werden, die als Dünger hierbei angewendet zu werden erforderlich sind.

Endlich bliebe dann noch zu wünschen übrig, im hiesigen Vereinsgarten mit allen diesen Düngungs-Methoden Versuche anstellen zu können, und solche sammt den hiebei erhaltenen Resultaten durch die Monatsblätter zu veröffentlichen. Das Dungmateriale müßte bei diesen Versuchen unter den mannigfaltigsten Modificationen angewendet, und eben so verschiedenartig die natürliche Beschaffenheit des hierzu zu verwendenden Bodens sein; auch müßten dieselben Versuche mehrmals, und mit Beobachtung einer geregelten Ordnung wiederholt werden, um sich über den konstanten Erfolg eine genügende Ueberzeugung verschaffen zu können.

Soviel sich endlich über diesen so wichtigen und unerschöpflichen Gegenstand noch sagen ließe, so bin ich doch genöthiget, für dieses Mal abzubrechen, eben weil er zu weitläufig ist, als daß

Digitized by Google

man ihn nach Würde mit einem Male gehörig behandeln könnte; ich will mir jedoch die näheren Erläuterungen desselben für die Folge vorbehalten, und in unsern Monatsblättern die Ansichten mittheilen, wie sie der dermalige Zeitpunct darbietet, und welche für die gesammte Landwirthschaft von so großer Wichtigkeit sind. Diese Gedanken und Ideen der Neuzeit sollen auch in diese Gegenden dringen, und auch hierorts ihre so wohlverdiente Anerkennung finden.

Agram, den 24. August 1846.

J. Joh. Bapt. Taubner,
k. k. Lieutenant, und 1. Bauadjunct bei der k. k. Banal-Warasdiner-Karlstädter-Militär-Grenz-Baudirection, correspondirendes Mitglied der kroatisch-slawonischen Landwirthschafts-Gesellschaft.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 11. Zagreb. Měseca Studenoga. **1846.**

Sadèržaj: Dalji prilozi k věćanju 8. občinske skupštine: (O timarenju konjah, od člana g. M. Langa.— O našem vinarstvu, od člana g. L. Philippa.— Vèst podružnice Djakovačke.— Tri zapisnice podružnice Karlovačke.— Vèst 1. Zagrebačke podružnice. — Opomena jednoga poklisara družtva gosp. horv.-slav. kod 10. skupštine němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Gradcu.— Vèst člana g. S. Ivekovića.

Dalji prilozi k věćanju 8. občinske skupštine.

Prilog D.

O timarenju konjah. Od člana g. *M. Langa.*

Odkako ja kao nadzornik sl. varmedje zagrebske služim (a tomu je već trideset i pet godinah), imali smo lètos najviše — naime prěko 1200 — kobilah, koje su pazduhi opasli, a bilo bi ih se opaslo još i više, da smo imali više pazduhah.

To nam daje prijatno svědočanstvo, da se podajnici u ovaj zavod od dana do dana više uzdaju, i buduć da i konji sve veći bivaju, zato i seljak počima već tražiti većih pazduhah.

Popisivanje ždrěbadi, koja bi se za darove natěcati mogla, dovèršio sam ja u ovoj varmedji 18. o. m. Popisao sam ih 61. Milota je bila pogledati ovu ždrěbad, jer medju dvogodišnjaci imade ih visokih na 15—15$^1/_2$ šakah. Možemo se dakle nadati, da će se konji kod naših seljakah oplemeniti, možemo se i za cělo ufati, da ćemo u buduće naläziti kod njih konjah, koji će bit i za paradu i za natěcanje.

Digitized by Google

Što sam već višeputih u govorih mojih napomenuo, napomenut ću i opet. Kad sam lětos po varmedji putovao zamoliše me opet podajnici, da bi im namaknuo dobrih občinskih bikovah, i zato ja još jedanput stvar ovu blagonaklonjenome suda slavnoga družtva preporučujem*).

U Zagrebu, dana 23. kolovoza 1846.

Prilog Dj.

Slavna skupštino! Lětos nam se u vinogradih blagoslov božji pokazuje, a i vrěme tako godi, da se možemo nadati najboljemu vinu, i radi toga od velike bi koristi bilo za svu zemlju, kad bi mogli do toga dotěrati, da se i kod nas, kao što je i po drugih zemljah, uvede takova uredba, po kojoj bi mogli dobivati najbolja vina.

Čověk se mora ljutiti, kad vidi, kako mnogi vinogradnici, slěpom někom tupostju vojujući proti vlastitoj svojoj koristi, počimlju brati grozdje prie, nego što je dozrělilo. Zločesti plod, koi se tako dobiva, toči se i popije još kao

*) Odgovor osrědnjega odbora. I osrědnji odbor ponavlja i preporučuje načelo ono, koje je već više putih u listovih ovih napominjao, naime da prie, nego se uvedu plemenitie fele konjah, kravah itd., valja već imati za potrěbitu kèrmu dobro obradjenih zemaljah. Zato će i isti odbor shodno svèrhi, koju družtvo imade, o tom neumorno nastojati, da navratja pozornost i pomnju većih i manjih poljskih gospodarah na ovaj najvažnii predmet dělovanja njihova; i gdě se dokazalo bude, da se je dobrim obradjivanjem i plodjenjem kèrme i boljim timarenjem marhe ova oplemenila, ondi će odbor rado savětom i posrědovanjem svojim nadalje stvar ovu podupirati. Nu tko imetak, srědstva i upliv družtva ovoga poznaje (a poznavat bi ih mogao svaki član, buduć da se sve javno pretresuje), onaj težko da će zahtěvati moći, da družtvo ovo nabavlja skupe bikove od plemenitie fele za svaku občinu, koja ih imati želi, a gdě još nije ni ubavěšteno, jesu li već občine učinile onake naredbe, da bi se otuda velika korist očekivati mogla.

Digitized by Google

mošt, škodi zdravju, i horvatskomu inače hvaljenomu vinu propada glas i cěna nu štetu onim, koji svoje vinograde pametnie obdělavaju.

Još prie petnaest godinah kakova su zločesta vina imali susědi naši u Kranjskoj i na Štajeru! Kolike hiljade akovah (vedar) horvatskoga vina kupovali su oni, i š njime, prilěvajuć ga, svoja kranjska i štajerska vina popravljali? Šta je tomu krivo bilo? I tamo su ljudi u ono doba prie brali, nego što je groždje dozrělilo bilo, govoreći, da je podnebje takovo, da groždje nemože dozrěliti, zatim, da ptice mnogo pozoblju itd.

Tamošnja gospodarska družtva izhodiše po guberniu zapověd, da nitko nesmije brati, dok groždje sasvim nedozrie, i eto sad su doživili, da imadu tako dobru robu, da im našega vina netrěba, da novac svoj za naša vina prištede, i do skóra će još i u druge krajeve prodavat moći dobra svoja vina, ako ih više pridělaju, nego im trěba.

Od kolike je dakle potrěbe, da se zabrani rana bèrba (branje)!

Tomu, što se vina naša sve većma izopačuju, sigurno je mnogo krivo i to, što se mošt odmah s tèrsa u varoške vlažne (mokre) podrume (pivnice) svaža i ondi stovariva, u město da bi ga ostavili, da u svojoj atmosphări obleži.

Kao što svakoj životinji, svakoj biljki osobito prija i godi onaj zrak, u kom se je zametnula, isto se tako za sigurno reći može, da će i vino prekrasno biti, ako se u podrune spravi i ostavi da obleži ondi, gdě je raslo, osobito ako se zapunjavajuć i neprestano nadgledajuć mutilo nebude.

Kad se okó mošta nastoji uredno i kako valja, kad se je mošt po naravi svojoj *izčistio* i *izbistrio*, ako se tad pretoči, dobro zabije da zrak unj neide, na miru ostavi: zadèržat će svoju snagu (jakost), i dat će nam najbolje, naj-

Digitized by Google

čištje, najzdravie vino, kojemu će se makar kad znati godina, kad je urodilo. Nu ako se sud svaki čas otvora, ako se zapunjava ono, što je tobož presušilo (a često samo kušajuć potrošeno), tad već za 5—6 godinah neće bit ono pravo sèrčano vino, n. p. od godine 1844. nego posve drugo od god. 40. ili 41. Iz toga uzroka trěba poglavito, da se dobra vina u takove podrume spravljaju, blizu kojih se mnogo nekuje, nelupa i nevozi, jer svaki potres vinu škodi. Kad se vranj sěkirom vadi, što takodjer bez lupanja biti nemože, i baš kod se štogod zapunjava, i onda se vino poněšto uzděrma.

Kamo je nestalo iz Horvatske onoga vina, koje se je daleko slavilo, i koje je nědgda u malenih čašicah kao po izbor vino resilo stolove naših velikašah?

Onda su ljudi ostavljali vina, da mogu u svojoj vlastitoj atmosphaeri obležati i tek onda kad su sasvim izkipěla i obležala, prenosili su ih u zidane varoške podrume, gdě su opet na miru ležala, dok se nisu za potrěbu pretakala.

Pri službenom jednom poslu, koi se je ticao odkupljenja jedne gospoštine, imadoh priliku piti od vina, koje nije doduše urodilo bilo na glasovitoj kojoj zagorskoj planini, nu koje je u sudu zapečatjeno i dobro zabijeno, da zrak nije mogo do njega, 32 godine ležalo; svi, koji od vina tog okusiše, nisu se mogli načuditi blagoj onoj duhi i mirisu, kojim se je to vino odlikovalo. Ovdi, ako nigdi, osvědočio sam se podpuno, da mir dobrome vinu osobito godi.

Isto tako mogli bi mi imati, kao što i svaka dèržava, samotokah (Ausbrüche) i pěnjušicah (Schaumweine) od pèrve vèrste, budući da ima u nas najizvèrsniega groždja; a onim, štu je u toj struci učinjeno, dokazano je već dovoljno, da bi to moglo biti; koliko je samotoka od horvatskoga vina kupovao još prie několiko godinah poznati vinotèržac Len-

Digitized by Google

key u Beču, — a kako je ugodna Kiepachova pěnjušica? — Kad bi se ove više pravilo, tako da bi mogla několiko godinah obležati, kako bi mi dobro vino time dobili, i koliko bi prištedili novca, što sad za inostranu pěnjušicu trošimo?! U Zagrebu, 20. kolovoza 1846.

L. Philipp,
bisk. osrédnji provisor. član.

Izvadki iz zapisnicah od sědnicah osrédnjega odbora.

Věst podružnica Djakovačke.

Velepoštovani gosp. Krunoslav *Jesenkovič* župnik Drenjanski, u poslědnjoj dana 17. kolovoza g. t. obdèržavanoj sědnici podružnice djakovačke, priobći častnoj skupštini cěv limenu slike *A*, koje je cěvi upotrěbljavanje on u gospoštini vukovarskoj i vidio, i sam s najboljim uzpěhom izkusio. — Upotrěbljava se pako cěv ova, za bolje uzdèržati snagu prešanog vina (šiljera), poslě kada se sud ili bure u toliko napuni, da n. p. ako je od 10 akovah, barem za jedan pedalj prazno ostane; cěv *A* na kraju *a b s* kučinama ili s kèrpom omotana, za da čvèrstje stoji i oduhu nepropuštja, na město vranja u sud se postavi; na kraju pako *c* jedna posuda, n. p. lonac, s vodom čistom napunit, postavi se tako, da kraj *c* sasvim u vodu dojde; — po otom biva, da nešisti i škodljivi zrak, koi se iz vina izmata, kroz cěv *A* u vodu i kroz vodu napolje izilazi, a medjutim vanskom zraku ulazak u sud prepréči se, i tako vino svu svoju snagu zadèrži, neizlapi, i pokraj toga vrije; — sud ili bure mora na jedan pedalj zato prazno

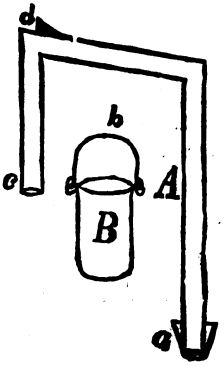

Digitized by Google

ostati, da morebiti glot, koja se gori na vinu nahodi, nebi kroz cěv udarila i nju začepila. Cěv ova dotla na sudu ostaje, dokle vino radit neprestane, poslě toga sud se obično zavranji. — Ovakova cěv more se i na kaci potrěbovat, u kojoj je smuljano grožđje za uzkisnut; ali u tom dogodjaju mora kaca tako uredita biti, da se ozgor zadniti more, i koje dano u srědi mora provartito biti, u koju onda vèrtljinu cěv gore rečena saditi se ima.

Budući pako da iz početka, dok vino jako vrije, a osobito ako grožđje nije izbirato nego truležom poměšato, voda se u loncu bèrzo usmèrdi, zato čestje pregledati i proměniti se mora. Ovo preobćenje gori rcčenog gosp. župnika, po volji i zahtěvanju njegovu veleèastnom odboru glavnom priobćuje podružnica djakovaćka s tim nadodatkom: da ako glavno gospodarstveno družtvo zagrebačko do znanja gori opisate cěvi *A* inače došlo nebi, isti gospodin župnik pripravan je glavnom družtvu jednu takovu cěv u naravi poslati. U Djakovu 8. listopada 1846.

Josip Matić,
predsědnik.

Odgovor osrědnjega odbora. Hvala veleštovanoj podružnici *djakovačkoj* na ovoj věsti, neka nam i u buduće priobćuje sve, što je novo i vrědno, da se obznani.— Ova je cěv ne samo na Rajni i u Franceskoj u običaju, nego i u našoj domovini ovdi ondi već oddavna poznata. Ništanemanje chemici i věšti vinari našli su u novie vrěme, da nije od tolike koristi ko što se priča.— Za zadovoljiti ipak mnogim članovom, metnusmo evo u dèrvorězu njezinu priliku, a i opis, kog nam je od strane g. člana župnika *Jesenkoviča* poslala sl. *podružnica djakovačka.*

Od podružnice Karlovačke tri zapisnice, dvě od obćinskih skupštinah, a jedna od skupštine ravnajućeg odbora.

A) Godine 1846, dne 7. rujna u kući věčničkoj grada Karlovca dèržana bi skupština podružnice Karlovačke od hèrvatsko-slavonskog gospodarskog družtva pod predsěd-

Digitized by Google

ničtvom poglavitog gospodina Josipa *Bunjevca*, podružničkog podpredsědnika, i u prisutju u znatnom broju sakupljenih članovah, u kojoj većahu redom slědećim:

1) Gospodin predsědajući podpredsědnik Josip *Bunjevac* pozdravi skupštinu krěpkim govorom razlagajući uzroke, zašto se kroz tako dugo vrěme nesakupismo. — Mislit će mnogi, reče on, da kao što u postanku podružnice naše veliku revnost pokazasmo, tako u najnovie vrěme raditi prestasmo, — kao da nas ni neima, zato što skupštinah dèržali nismo, u kojih bi si uspěh našeg dělovanja i pokušenjah priobćivali i věćali, kako da se ovaj il onaj posao poljodělski prikladnie i koristnie uredi; nu tko pomisli, s kolikimi nesgodami borit se imadosmo od ono doba, od kako se nesakupismo, tko pomisli na nesrětne one i tužne dogadjaje u domovini našoj, onaj će i lasno uviditi, da u našem dělovanju obustavljeni biasmo. — Nije nam volje nestalo, što po tom pokazujemo, što se opet u znatnom broju sakupismo, da i opet složnimi silami raditi počnemo, da naprědujemo. Navodeći zatim revnost u unapredenju i poboljšanju poljodělstva i podupiranju gospodarskih družtvah kod inih narodah, naime Magjarah za primèr, opomenu članove na neutrudivo dělovanje i podupiranje domorodnog našeg gospodarskog družtva veleći, da jedino po marljivom dělovanju takovog družtva uzdić će se poljodělstvo domaće, a po tom postići blagostanje i sréća domovine. Dovèršivši s tim govor zahvali se na podpredsědničkoj časti, i budući da se u ovoj skupštini izbor predsědnika i o stalih odbornikah preduzeti ima, pozove sve odbornike, da svoje časti polože, što ovi i učine.

2) Kako se sva gg. častnici i odbornici podružnički na dosadašnjem njim ukazanom pověrenju zahvališe, i časti svoje položiše, gospodin Mirko *Haramičić* predloži, da bi se izbor predsědnika do milostivog višnjeg imenovanja pred-

Digitized by Google

sědnika sl. kr. měmbenog suda karlovačkog odgodio, jer se od pravednosti i nagnutja vladara našeg prama narodu našemu nadati možemo, da će takovog imenovati, koi će našemu narodu, a narod njemu mio biti i kao što godj priašnji vele zaslužni predsědnik měmbenog suda karlovačkog iz pravog domoljubja tèrh predsědničtva kod naše podružnice primi, tako se nadati možemo od rodoljubja njegovog naslědnika, da će predsědničtvo naše podružnice na čest i korist istog zavoda primiti. Svi sakupljeni članovi jednodušno ovomu predlogu pristanu.

Zatim budu na predlog gospodina sudca varoškoga Maks. *Piškorca* svi ostali častnici i odbornici potvèrdjeni, jedini su gospodin c. kr. major ženijski *Gadl* za odbornika uměsto pokojnog Ivana Bunjevca, a g. Ljudevit *Šplait* dosadanji substituirani tajnik, na město gosp. b. Dragutina Kušlanda priašnjeg tajnika, za pravog podružničkog tajnika izabrani.

3) Poslě dugotrajnog věćanja, bi li se glavne skupštine ove podružnice svakog měseca ili svakog tretjeg měseca dèržale, kako i kada bi imao dèržati odbor svoje sědnice, i što će biti njegov posao? bi odvětovanjem po većini zaključeno:

a) Da se velike skupštine podružničke svakog tretjeg měseca i to na pèrvi petak po pèrvom danu měseca, il ako pèrvi na petak padne, na isti dan dèrže.

b) Trěba, da tajnik najmanje osam danah prie takove dèržati imajuće se skupštine podružničare putem novinah na dan od skupštine pozorne učini, i u skupštinu pozove.

c) Da odbor svakog měseca na petak po pèrvom danu měseca poslě podne svoje sèdnice dèrži, u koje sědnice slobodno bit će svakome članu dolaziti. Kod istih sědnicah može izvan predsědnika i podpredsědnika, jedan ili drugi

Digitized by Google

izmedju odbornikah predsědati, a trěba da budu u sědnici predsědnik i najmanje dva odbornika i tajnik.

c) Odbor ima pravo dopise primati i na nje odgovarati, a tajniku neka bude slobodno svaki dopis na podružnicu otvoriti, da predběžne poslove urediti može.

4) Gospodin pěneznik predao je račune, polag kojih imade u blagajnici gotovog novca 76 fr. Ovom prigodom budu sva gospoda članovi nazočni pozvani, da svoje zaostavše godišnje priloge plate, i preporučeno, il bolje, na sèrce i dušu im stavljeno, da bi nastojali izposlovati kod drugih članovah (to svojih susědah, to s kojimi bi se srěli) plaćanja prilogah zaostavših, dočim se po neplaćanju prilogah družtvu i cěloj domovini velika šteta čini.

5. Čitani su dopisi od někojih gospode članovah, u kojih skupštini prijavljuju, da iz družtva gospodarskog izilaze. Budući da ova izlaženja u smislu družtvenih statutah prijavljena nisu, a stranom nadat se možemo, da će gospoda ista volju dobiti i na dalje u družtvu ostati, čim uvide, kako je naša podružnica opet oživěla, i da željno naprěduje, zato se njihova izlaženja priznala nisu, i pozvat će se na dalnje udionstvo kod gospodarskog družtva. Ako pak zatim svakako iziti žele, tad trěba da to u smislu prerečenih statutah čine, a prie svoje zaostavše priloge plate, za koje svojim poštenjem jamče.

6. Tajnik podružnički predloži, da bi se protocoll od podružničke skupštine dana 16. lipnja 1843 dèržane pročitao, budući da je ista skupština medju svimi do onda dèržanimi skupštinami najbogatia tako na praktičnih vèćanjih, kako zaključcih, koji su se tako lasno zaboraviti, i bez uspěha ostati mogli, kao što od onda do danas prave skupštine nije bilo. Isti protocoll bude dakle pročitan, i svim članovom ozbiljno obdèržavanje učinjenih onda zaključakah preporučeno, i naime:

Digitized by Google

a) pod brojem 14 učinjenog, po kojem bi svaki izmedju članovah, koji imadu zemljišta i imanja, jednu ili dvě rali zemlje za pokušenja gospodarska opreděliti i uspěh pokušenjah sa svimi na stvar spadajućimi okolnostmi u skupštini podružničkoj ili prie odboru priobćivati imali.

b) pod brojem 15, u kojem se gojenje i sijanje rěpice članovom preporučuja, jer rěpica imade priličnu cěnu, i po tom bi se narodna tèrgovina uzdići mogla. Gospoda Josip *Bunjevac* i Mirko *Haramințić* jošte onda obećaše, da će sěmena po svojima rodjacima iz Banata družtvu pribaviti, i pèrva pokušenja š njom učiniti, a uspěh družtvu priobćiti. Koje obećanje u ovoj skupštini obnoviše.

Kada bi se ova pročitala bila, uzme gospodin *Gædl* major i podružnički odbornik rěč, i sobći u podugačkom govoru někoja pokušenja u sijanju i gojenju amerikanskog virginskog duhana, i obeća, da će na skoro družtvu gospodarskom priobćiti pismeno i potanko način gojenja od istoga duhana. Zatim se upusti u razlaganje obradjivanja zemlje za rěpicu, gojenja, sijanja, i spravljanja rěpice. Sakupljeni podružničari pozorno slušase izvèrstne ove govore, a najviše razveseli svu skupštinu očitovanje gospodina majora, da je njemu hèrvatska domovina tako mila, kao što vlastita njegova, i zato da si dèrži za dužnost našoj domovini toliko koristiti, koliko je u njegovoj moći. Skupština mu se na tom prijateljskom očitovanju zahvali, i omoli ga za podporu.

S time se u sumraku dovèrši skupština, dočim bi pèrvoj velikoj skupštini rok na dan 2. listopada t. g. stavljen.

B) God. 1846 dana 2. listopada u kući věćničkoj grada Karlovca dèržana je skupština podružnice Karlovačke od gospodarskog hèrvatsko-slavonskog družtva, u kojoj

Digitized by Google

1) Tajnik prijavi, da mnogo članovah jošte imade, koji niti na pismo od strane odbora njim pod 27. kolovoza 1846 sa zaostatimi měsečnimi listovi poslano odgovorili, niti svoje zaostavše priloge plátili nisu. Na što bude zaključeno, neka se svi ovi još jedanput opomenu, da se očituju, hote li i na dalje u družtvu ostati, i da svakako svoje priloge plate.

2) Gospodin župnik Xaver *Mačečević* predloži, da bi se u buduće tako skupštine velike, kako sědnice odbora u stanišću karlovačke čitaonice dèržale. Usléd toga bude gospodinu podpredsědniku Josipu *Bunjevcu* i tajniku Ljudevitu *Šplaitu* naloženo, da se u tom poslu sa upravljajućim odborom čitaoničkim u dogovor puščaju, i bližnju skupštinu o uspěhu izvěste.

3) Imenovan je odbor, koi će novo imenovanog predsědnika k. měmbenog suda g. F. *Švagla* od strane podružnice Karlovačke pozdraviti, i omoliti, da bi predsědničtvo iste podružnice primiti blagoizvolio.

U odboru tom jesu gg. Josip *Bunjevac*, Mirko *Haramínčić*, Janko *Pavlešić* Dubovački, Xaver *Mačečević* Mabićninski župnici, i Ljudevit *Šplait* tajnik.

4. Budući da u ovu skupštinu neznatni broj članovah prispie, zato se drugi predmeti u pretres uzeti nemogoše, tajniku pako bi ipak naloženo, da sastavak Donata Tomića Trešćenskog, kako da se zapréke u gospodarstvu i obèrtnosti kod našeg naroda ukinu, osrédnjemu upravljajućemu odboru u Zagreb pošalje.

C) Sědnica upravljajućeg odbora podružnice Karlovačke od h. s. g. družtva. U Karlovcu dana 13. studenoga 1846.

Čitano je pismo gospodina c. k. pens. nadlěčnika Ivana *Russiga* iz Ravne gore, u kojem javljajući odboru podružnice, kako ga pismo i poslani mu měsečni listovi razveseliše, sl. gospodarsko družtvo pozivlje, da bi mu kod go-

Digitized by Google

jenja bubah u gorskih kotarih, gdě se s istim podnebjem boriti imade, svojim savětom u pomoć biti htělo; na što odbor pohvalivši nastojanje g. Russiga upusti se odmah u věćanje, kako bi se gojenje bubah pospěšiti moglo u gorskih kotarih, gdě kasno lěto, a rana zima nastaje. G. *Gadl* reče, da je po različnih městih često putujući opaziti mogao, kako se ondě, gdě je hladno podnebje, ne samo murve u dèrvu na poseb, (einzelne Maulbeerbäume), kakove slabo naprěduju, nego takojer najviše pored putovah i grabah po priměru živih plotovah šibje od muravah sadeć živice od muravah (Maulbeerhecken) prave, s toga, kako je čuo, uzroka, što se tako murve laglje od ozebe sačuvati mogu, ranije i finije listje, nego li murve na poseb posadjene, dobivaju; misli dakle gospodin *Gadl*, da bi se gospodinu *Russigu* preporučilo, da bi i on slične živice od muravah pored putovah i grabah, nu ipak na uzvišenijoj zemlji saditi pokušao *).

Tajnik podružnički predloži, da bi se takojer osrědnjemu odboru ovaj sad sobćeni način sadjenja muravah u živicah priobćio s tom molbom, da bi takojer izvolio, uzamši obzir na podnebje i položaj zemaljah u gorskih kotarih domovine naše, isti način razpitati, i svoj sud podružnici ovoj do skora javiti, i da se g. Russigu isti po gosp. *Gadlu* sobćeni način sadjenja muravah u živicah od strane odbora ovoga savětujući priobći s obećanjem, da će mu odbor ovaj saznavši u tom poslu mněnje osrědnjega odbora našega gospodarskog družtva isto takojer priobćiti. K čemu odbor pristane. Zatim g. Bunjevac obeća, da će istomu g. Russigu do 20 komadah mladicah od muravah 3 il 4 godine starih poslati, čim vrěme za sadjenje nastane. Što se takojer g. Russigu javiti imade.

*) Vidi o tom predmetu »Henking's Anleitung zum Seidenbau,« i »Predavanja za seljaka horvatsko-slavonskoga« zabava peta.

Ur.

Digitized by Google

b) Neka se opet članovom h. s. g. družtva, koji se dosada jošte očitovali nisu, je li u buduće članovi istoga družtva biti žele, i koji svoje priloge od više godinah platili nisu, piše, da svoju nakanu u tom najduže do 15. prosinca t. g. 1846 osrědnjemu odboru u Zagrebu izjave i svoje priloge kod g. Antuna *Bišćana*, podružničkog pěneznika u Karlovcu polože, koi se pako do gori stavljenog roka neočituje, dèržat će se i na dalje za člana, od kog će se i prilozi svojim putem ozbiljno tražiti znati.

c) Gospodin Gaál obećao je, da će do skora osrědnjemu upravljajućemu odboru g. družtva h. sl. jedan paket sa sěmenjem od virginskog duhana, a drugi sa proizvedenim iz istog sěmena duhanom poslati, kao takojer sastaviti jedan memoire o sijanju, gojenju i obdělavanju istoga duhana, koi memoire u glavnoj budućoj skupštini h. sl g. družtva predložiti želi naměravajući sam glavom u skupštinu doći.

Kad se je u skupštini osrědnjega odbora stvar ova pretresala, preuzvišeni gospodin predsědnik naložio je tajniku, što protocoll vodi, neka onomu, što je već gori rečeno, pridoda još i ovo: Dižući murve bilo u širinu bilo u visinu, neka samo jedno stablo iz korěna raste, i na tom stablu nek na stopu iznad zemlje nebude nikad grauah, jerbo samo takova u širinu rastuća stabla zdravo rastu, i dobro listje imadu; na murvah pako, kod kojih ili više jednako debelih stabalah, iz jednoga korěna, ili makar samo jedno debelo stablo, a pokraj ovoga više stablićah potěra, samo maleno, okorno, nevaljalo listje izraste; o čemu se je njegova preuzvišenost kod svojih muravah i sama osvědočila.

Věst 1. zagrebačke podružnice

od 12. listopada o. g., u kojoj ona javlja, da dosadašnji zakupnik i nastojnik družtvenih zemljištah neće više da ih obdělava. U sled toga gledat će osrědnji odbor, da nadje drugoga koga, komu će pověriti nastojanje i obdělavanje družtvenih zemljištah.

Digitized by Google

Opomena

jednoga poklisara družtva gospodarkoga horvatsko-slavonskoga kod desete skupštine němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Gradcu na Štajeru, naměnjena poljskim i šumskim gospodarom kraljevine horvatsko-slavonske, od 10. studenoga 1846.

Budući da mi poklisari, u koje se pouzdaše naši drugovi, kadri smo tek měseca kolovoza t. g. dati obširan razlog o svemu, što se je sbilo kod desete skupštine němačkih poljskih i šumskih gospodarah, a bit će ih mnogo poljskih i šumskih gospodarah u sjedinjenoj kraljevini horvatsko-slavonskoj, koji su radi znati, što se je kod iste skupštine pretresalo, kako li se je tu postupalo, zato mislim, da neću posèrnuti, ako sad na kratkom objavim, što se je dogodilo.

Odmah kako smo mi poklisari družtva gospodarskoga horvatsko-slavonskoga na město došli, javismo se kao članovi desete skupštine němačkih poljskih i šumskih gospodarah u posalnici gdě su se upisivali članovi, i budući upisani, bismo svi skupa njegovoj c. visosti nadvojvodi Ivanu predstavljeni, koi nas prirodjenom si blagostju premilostivo dočeka.

Poslě kako smo u broj dionikah skupštine ove upisani bili, dobi svaki strani član cèrvenu vèrpcu i kartu za znamenje, da je za ovu godinu steko gradjanstvo velikog ovog putujućeg družtva, a uz oto i načela i poslovni red za skupštinu němačkih poljskih i šumskih gospodarah, zatim programm, u kome je bilo obznanjeno město i vrěme glavnih i posebnih sědnicah, vrěme, kad će se gospodarski proizvodi, orudja i makine, kada li marha gledati, kao i vrěme odmora i zabavah.

Pokraj toga dobio je svaki član jednu knjigu tiskanu troškom gospode štajerskih stališah. Ova je knjiga provodič (kalauz) po Gradcu i njegovih okolicah. Ima u njoj kip grada, na kojem su naznačeni zavodi i localiteti, zatim pregled svake u carevini austrianskoj obične měre, vage i novacah prispodobljenih s měrom, vagom i novci drugih dèržavah, što svakomu inostrancu znati trèba; k tome još i jednu drugu knjigu na dar pod naslovom »Die Landwirthschaft des Herzogthums Steiermark (Poljsko gosdodarstvo vojvodie štajerske.)« Knjiga ova, kojoj je priložena

Digitized by Google

vèrlo dobro sgodjena slika nj. c. visosti nadvojvode Ivana, sadèržava podpuni opis cèle Štajerske sa zemljovidom (mappom). Vidi se iz ove knjige položaj, veličina, i narav zemlje, broj ralih plodnoga i neplodnoga zemljišta, i to svakoga kotara iliti okružja naposeb i u obće, polag naravi lica zemlje, t. j. je li ona ravna ili brègovita, zatim količina cèrnice i narav zemlje svakoga pojedinoga kraja, vèrste kamenja koje se pruža kroz ovu zemlju, narav atmosphäre s nadodatom visinom, meteorologične opazke u Gradcu od desetak godinah, biljege od trideset godinah o vrèmenu, kad su voćke, žita i loze cvale i dozrèle, nadalje stanovničtvo mužkog i ženskog spola, broj udomljenih zemaljskih vlastnikah s pregledom, koliki od njih izpod 1 for. koliki do 4 for., 8 for., 20 for., 40 for., 80 for., 200 for., 800 for., koliki li vlasteoski i seoski gospodari prèko 800 for. sr. danka od zemljišta platjaju.

(Konac drugi put).

Vèst člana gosp. Stèpana Ivekovića, od 22. listopada o. g.

Premda je zlo, koje nas je u krumpirih lètos pohodilo, već kroz novine dosta razglašeno, zato ipak mislim, da neću posèrnuti, ako i ovdi gdèšto ohznanim.

Krumpiri su žalibože kod nas posvuda bolestni, i to ponajviše debeli. Ništanemanje svèt i ovdi veli, da su u pèsnatoj i negnojenoj zemlji bolji, nego u ilovastoj ili bolje gnojenoj. Jabučicah za sème mogo je čovèk po svoj rali izkati, pak ih je vèrlo malo našao.

Ali ne samo krumpir, nego i sve rastje, osobito što je u zemlji izraslo, podvèrženo je gnjiloći. Moj mèrlin svaki deblji bio je nagnjit. Kaže se i to, da i deblja rèpa gnjije. Zelje (kupus) mnogi izribano morali su izmetati iz kadah (bednjev); jabuke hoće da sagnjiju. groždje obèšeno neće se dugo čuvati.

Digitized by Google

Nu pišem ovo pismo poglavito zato, da vam obznanim lěk od gnjiloće krumpira u kadah, kojim se lěkom svět već više godinah, osobito okó *Desenića*, služi. Čuo sam od seljakah one okolice, da svi oni, koji su tako lětos postupali, dobro zelje (kupus) imadu. Jest pako prosto poparenje kupusa u kadi, kad ga čověk gaziti hoće, s vrućim kropom. Dobro bi bilo, da se to u měsečnom listu obznani, ako taj način nije bio obćenito poznat.

Inače ova je jesen i odviše topla, tako da pa městih opet šljive cvètaju. Jedna fela ranih sladkih jabukah, kod nas *bužlanke* zvanih, već je po drugi put zrěla. Gorice (vinogradi), iz početka měseca sèrpnja tučom potučene (gradom pobijene), u kojih se je kasnie grožđje izvalilo i ocvalo, něki su sad po drugiput obrali.

Kada se je sastavak ovaj u sědnici osrědnjega odbora čitao, članovi su jedni ovo, drugi ono primětjavali, izmedju drugoga slědeća:

Kupus se kod nas tako rado u kadah pokvari jedno što se za taj barat uzima rani kupus, drugo što se kupus nemarno spravlja. Seljak nemari dugo za kupus, jerbo ga samo jede zimi i na prolětje, a što ostane, ono oko 1. svibnja ili marhi dade ili odbaci. Ako si rad imati kupusa za zimu i još dalje, nemoj ga saditi prie Ivanja. Veli se rěč: »*Ako Ivanjskoga tjedna deneš* (*metneš*) *zelje* (*kupus*) *pod grudu, tak se prime.*« Što prie posadiš, gnjije već na jesen. — Isto tako osvědočismo se jurve, da se ovdi kod nas rěpa neda čuvati, koja se posije pred Sv. Aleksu (17. Serpnja).

Kazali su mnogi i to, da je istina, da nevalja kod nas kupus zalěvati, kad se sadi. Na takov kupus rado udaraju uši i kebri, tako da kad i kad sasvim pogine; a kupus, koi se tom prigodom nije zalěvao, s početka istina, vene, nu za mala opet ojača i veselo raste, samo ako mu prija zemlja, i ako mu poslě nenaškodi vrěme.

Digitized by Google

List měsečni

horvatsko-slavonskoga

Gospodarskoga Družtva,

kog uredjiva

glavni odbor.

Br. 12. Zagreb. Měseca Prosinca. **1846.**

Sadèržaj: Dalji prilozi k věćanju osme občinske skupštine: Ralica, od člana g. L. Philippa. — Natěcanje u oranju i utèrkivanje konjah. — Opomena jednoga poklisara družtva gospod. horv.-slav. kod 10 skupštine něm. poljskih i šumskih gospodarah u Gradcu. (Konac.) — Sadèržaj.

Dalji prilozi k věćanju osme občinske skupštine.

Prilog Dj. *b.*

Ralica je u domovini našoj od davna poznat nastroj; potrèbuje se kod pèrvog oranja, i malo prie nego što se proso sije, osobito u kotarih pokupskih.

Alat (orudje) — kako se tamo potrèbuje — čvèrsto je nastavljeno; ako su nasloni ili ručice nizke, tako ralica nereže duboko, ako su visoki nasloni, onda reže duboko. Nasloni ovi mnogo trave izčupaju i neotegotjuju samo dèlo nego i prekapaju zemlju na duboko.

Za doskočiti ovomu nedostatku, pokušao sam ja orudje ovo, inače jako koristno, poboljšati, u tu svèrhu načinio sam *tvorilo*, koje, prosim, da se priloži sbirki ostalih gospodarskih tvorilah.

Tvorilo ovo u tom je poboljšano, što je moći 3 cipele dugi lemeš na višje dignuti, ili na nižje spustiti, i to srèdstvom šarafah, koji su na ručice pridělani. Iste ove ručice jesu oštri noževi, koji moraju dobro kovani i uocleni biti, da prorèžu sve korènje i travu, i olakote tim načinom ne samo dèlo, nego i očiste polje i prevèrnu ga sasvim.

Budući da se ova poboljšana ralica već upotrèbljava s najboljim uspèhom, usudih se nju kano jedno izmedju najstariih horvatskih orudjah poljskih slavnomu družtvu u tvorilu predati. — U Zagrebu 24. kolovoza 1846.

Leopoldo Philipp,
biskup. osrèdnji provisor, član.

Digitized by Google

Natěcanje u oranju i utèrkivanje konjah,

koje je bilo dne 25. kolovoza, kojom su se prigodom i dělile nagrade obećane po preuzvišenom gosp. predsèdniku.

Premda ovo natěcanje i utèrkivanje nije ni najmanje zadovoljilo želji našoj, premda se i nije gledaocem predstavilo više nego sěna od onoga, što bi trěbalo da budu, i što će, ako Bog i sréća dade, u buduće još i biti, i premda nije odgovorilo ni najslabiem očekivanju osrědnjega odbora, koi je oko ove stvari brižljivo nastojao; sasvim time je posve postignuta obćekoristna naměra preuzvišenoga zavoditelja. Mnoga izvěstja javljaju, a i sami smo se osvědočili, da su se seljaku otvorile oči, da su se u njemu porodile misli, koje mu dosad ni nakraj pameti bile nisu. A tko znade, što će reći, probuditi iznenada nove misli, onaj će dopustiti, da će se i ovdi pojaviti plodovi, kakovim se dosad nadali nismo. Samo neka je ljudih, koji će znati puk novim ovim putem ljudski voditi, da neposèrne.

Što ovogodišnje natěcanje i utèrkivanje željam našim zadovoljilo nije, što su mnogi natěcatelji ili sasma izostali, ili se tek kasno pridružili, tomu je něšto uzrok bila nepouzdanost, probudjena kojekakimi izmišljotinami i predsudi, koji se u slabiem vazda radjaju, kad se sukobi s mogućniim od sebe; něšto pako gadno sumnjičenje svèrhe, koja je pri tomu natěcanju i utèrkivanju bila. Nu čim se seljak osvědoči, da je svèrha plemenita, i takova, koja netraži nikakve posebne koristi, prestat će nepouzdanost, i ružno sumnjičenje izgubit će svu svoju snagu.

Premda je preuzvišeni gospodin predsědnik gospodarskoga družtva obtèršen bio mnogimi važnimi poslovi i cèrkvenimi i dèržavnimi, zato ipak nije htio propustiti ni ovu obćinsko dobro promičuću priliku, već si odabra na obližnjem bèrdaščU shodno za tu svèrhu gledalište. Pèrvo je imalo bit utèrkivanje konjah, drugo natěcanje u oranju, a kad bi se razišlo množtvo gledaocah, te ostali sami onaki, koje stvar ta vèrlo zauzima, tad se je stopèrv snagoměrom pokušavat imalo težačko orudje.

Utèrkivat se s konji dodjoše žalibože samo trojica, kojim se kasnie i četvèrti pridruži. Medjutim rekoše mnogi izmedju nazočnih gledaocah, da će ih još i više doći; zato njegova preuzvišenost dade zapověd, da se najprie natěcanje u oranju započne. Krenuše se dakle svi gledaoci na drugu njivu, što je bila několiko stotinah koračajah udaljena od utèrkališta.

Digitized by Google

Nu i tu dodju samo trojica s navadnimi plugovi na četiri vola, pa ni ovi nisu se gotovo mogli ni krenuti s města, jer su im smetali gledaoci, koji se bez obzira tamo amo turahu. Natěcateljem bio je već prie odměren komad zemlje, i odkazano svakomu po 200 □ hvatih. Za četverične plugove biaše to malena zadaća, i vidilo se naskoro, tko će nadvladati.

Jožo Kozar, kmet biskupov iz Žitnjaka, dobi nagradu pèrvu od 20 fr. sr., Gjuro *Horvat* kmet biskupov iz Tèrnave, drugu od 15 fr. sr., a Štef *Kozarec*, kmet biskupov takodjer iz Tèrnave, tretju od 10 for. sreb. i to u samih škudah.

Ako ni ovdi, a ni poslě nevelimo, u koliko je vrěmena utèrkatelj ili natěcatelj došao do cilja (što je inače vèrlo važno a i točnost iziskuje), to biva zato, što se u tome ni razsudnici slagali nisu, i što u sadašnjih okolnostih nije to od tolike znamenitosti, a volimo to izostaviti, nego reći štogodj, što nije istina.

Zatim odoše svi na utèrkalište, veliko 500 hvatih. Tu su se jašioci dva puta utèrkivali, nagradu dobi:

Pèrvu od 20 for. sr. Mato *Burić*, kmet baronice Kulmerice iz Ježdovca, drugu od 15 fr. sr. Jožo *Grizič*, kmet varoški iz Horvatih, tretju od 10 fr. sr. Janko *Dragović*, kmet barona Raucha iz Ježdovca.

Tako se svèrši pèrvo natěcanje u oranju i utèrkivanje konjah.

Konac opomene

jednoga poklisara družtva gosp. horv.-slav. kod 10 skupštine němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Gradcu. Od čl. g. D. Tomića Trešćenskoga.

Ovaj poklon govori nadalje o prostoru oranicah, o veličini dèržanja, s proračunanjem, koliko takovih oranicah pripada jednomu imanju, koliko li pojedinomu stanovniku od svakog kotara; pokazuje različne vèrste gospodarenja, izměne, gnojenja, cěnu gnojenja, način obdělavanja, orudje, kojim se svět služi, i predstavlja točne slike rečenog orudja; navodi broj zvoznih i pěških na godinu potrošenih težakah, cěnu im, i troškove, koji se čine na hranu i platjanje sluguh; u slěd toga sluga jedan košta na godinu 88 fr. ili u žitnoj vrědnosti $35^1/_5$ vagana, služkinja pako 64 fr. ili u žitnoj vrědnosti $25^3/_5$ vagana; zatim naznačuje knjiga ova u posebnom, koliko i kakovo na Štajeru žito raste, naučajući zajedno, kako tamo svět bavi s kojom vèrstom.

Osim toga knjiga ova uči: koliko ralih zauzima kèrmo-

Digitized by Google

vito bilje na dolnjem, koliko li na gornjem Štajeru, i kako stoji tamo sa sijanjem i sadjenjem krumpira, rěpe, mèrkve, i bilja, koje se uvodi u tèrgovinu, kao što je: lan, konoplja, rěpica, hmelj, — naime da ima

71,988 ralih zimske pšenice,
4,785 » jare «
125,397 zimske raži.
2,559 jare »
12,795 ječma.
191,925 zobi.
71,929 kukuruza.
12,000 prose.
3,000 sočiva.
800 helde na celini.
110,900 » kao drugi uševi.
81,382 děteline.
14,304 krumpira.
35,994 rěpe kruglice.
13,000 lana.
1,500 konoplje.
100 hmelja.
6,646 zelja, šećerne rěpe, rěpice, cikorie, maka, i směsi, da je dakle ukupno usijano 614,190 ralih; da se u dolnja tri kotara uzima na ral 35 težačkih danah, svega skupa 17,625,300; u gornja dva kotara, gdě se po dva puta nesije, 25 težakah iliti ukupno 2,765,250; na obdělavanje svih oranicah dakle da Štajerska potroši 20,390,550 težakah. Ako se k tomu plod uzme u vrědnosti žitnoj, iznosi 7,596,194 vaganah žita, što pokazuje, da uzimajuć množinu ovoga žita na 1,003,074 stanovnikah za svaku dušu nedostatak se porodi od jednog vagana, i to tim načinom, ako se računa $8^2/_5$ vaganah raži na svaku dušu, buduć da se $^1/_2$ funte mesa i 1 funta mašće može prispodobiti u hrani jednomu funtu kruha; k tomu i to spada, da je velika poraba mesa i mašće u Štajerskoj, dakle da od proizvedenog žita dobra hèrpa ostati mora.

Ista ova knjiga opisuje i stanje livadah — najpèrvo u pojedinih kotarih, zatim u čeloj dèržavi; polag toga opisa travnici iznose 532,422 rali, dakle da na 1000 ralih oranice dojde 867 ralih travnikah. Ukupni prirod sěna i otave iznosi u ovih livadah 18,102,348 centih, obdělavanje pako košta 5,324,220 pěšičkih i 212,969 zvoznih težakah, svaka dakle 34 centa potrěbuju 10 pěšičkih i 2 zvozna težaka.

Spašnici i planine iznose: 613,285 ralih, od kog broja

Digitized by Google

računa se 215,182 na planine, na 1000 dakle ralih oranice zemlje, 998 ralih spašnikah; preostaje tim načinom dobitak od 6½ centih, koji ukupno iznose 3,986,352 centa vrědnosti u sěnu.

Šume broje 1,760,931 ralih, razměrje je dakle 49% k veličini sviuh rodećih zemaljah. Šume ove daju svake godine 2,618,955 hvatih dèrvah; s ovom količoćom providjuje Štajerska domaće svoje potrèbštine s 1,616,014 hvatih, proizvadja u rudah gvozdenih 721,000 centih sa troškom 432,600 hvatih, daje 36,564 centi kamenougljevja, i pri svemu tomu preostaju joj joštе 551,492 hvata za zgrade i druge potrěboće.

Vinogradi zauzimju polag ovoga dèla 54,654 rali. Najplemenitii tèrsi su: *bělina*, u prilično položenih vinogradih je *moselski* tèrs, zatim modra i bèla *lipovčina*, žirolistna (eichelblättrige) *tanovina*, modri *ortliber*, žuti *kraher* i modra *pauka*.

U novie doba tèrsi se presadjuju s dobrim uspěhom iz okolicah rajnskih; naime: mali *risling*, talianski *risling*, cèrni *klever* (ili cèrni *burgunder*), *ruländer*, cèrveni *traminer*, žuti *ortliber*, mali *burgunder*, u gorje pako položenih vinogradih rani modri *portugalski* tèrs, modri i sivi *klever*. Ovi tèrsi se režu od glave na rešnjake i lucene, kod ostalih pako pokušava se rezanje Laudenbachnersko, to jest, ostavlja se na ½ do 1½ stope visokom stablu 3 do 5 reznikah, sa 2 ili 3 oka simetrički tako, da nalik imadu na světju jaku sa naramnicami, i to zato da se prištedi kolje; u ostalom se reže tèrsje običnim načinom.

Kako se kaže u spomenutoj knjizi, u Štajerskoj rodi 1,366,350 vedarah vina, pri čemu se 32,792 težaka zabavljaju. Jedna ral t. j. 1600 hvatih potrěbuje 17 težakah za gnojenje, 30 za pèrvu, 18 za drugu kop, 15 za rezanje, 20 za kolenje i vezanje, 15 za branje, i 5 za putare (brentaše) i prešanje. Ukupno dakle 120 težakah; na jednoj rali izraste vina do 5—40 vedarah, kad dobro rodi; vina prodaje se štertin polag dobrote svoje po 10 fr. i tako dalje do 140 for. po prěko pako se cěna vinu uzeti može po 4 fr. vedro.

Izvan gori navedenih sadèržava rečena knjiga opis marve u pojedinih kotarih, tomu su i slike priložene od konjah i ostale marve rogate, s opisom svake pojedine vèrste. Godine 1846 bilo je na Štajeru: konjah 56,873, volovah 115,996, kravah 249,543, junacah 28,774, junicah 41,590, bikovah 5,199. Napominje se tu nadalje najjevtinii način kèrm-

Digitized by Google

ljenja, iz česa se vidi, kako se ostala kèrma zadèržava k stotini centah sěna, i da jedno govedo na svakih 100 funtah svoje vlastite težine iziskuje za hranu 3 funta svaki dan, da su dakle za kèrmljenje potrěbne na cělom Štajeru: 23,432,154 cente vrědnosti sěnske, još dalje: da jedna krava daje mlěka do 1000 polićah, nu u vrěme planinske paše da na tjedan daje 300 do 400 polićah, ili 25 do 48 funtih masla, medjutim da velike krave Mürzthalske davaju kad se dobro hrane okolo 2500 polićah mlěka, cěla dakle Štajerska da dobiva mlěka: 207,953,000 polićah, u novčanoj vrědnosti polić po 4 kr. računajuć: 13,863,535 fr. i 20 kr. sr.; jedna krava iz prodaje mlěka donosi 66 fr. 40 kr. iz putra 25 fr., iz masla 21 for. 15 kr., k tomu tele vrědi 9 for., gnoj po 11 kr. centa, ukupno 103 for. 10 kr. u pèrvom slučaju, u drugom 61 for. 30 kr., u tretjem 57 for. 45 kr. na lěto, krava pako pojede na godinu 66 centih sěnske vrědnosti, potrěbuje 30 centih štraje i dvorbu, čemu ako se kamate računaju od pribavne glavnice, da je kod redjenja putra i masla čisti dobitak samo u dobljenju gnoja.

Ovaj poklon navodi u obćenito, da je u pitanju marve za svaku centu mesa potrěbno 30 centih sěna; ako se uzme k tomu 100 centih gnoja po 11 kr. i ako se odbije kèrma i trošak na dvorbu, da kod pitanja jednog vola čisti dobitak ostane u 16. fr. 20 kr., višeput i u 21 fr. 20 kr.

Buduć da svakomu gojitelju marve znati trěba tabellu, koja pokazuje je u kakovom, razměrju druga kèrma k stotini centih sěnske vrědnosti, zato se takova tabella ovdě štiocem predlaže.

Sto centih sladkog sěna prispodablja se:

100	funt.	dětelinog sěna.
100	»	směsnog »
440	»	nove směsi, (grahora i zobi).
400	»	zelenog kukuruza mladoga.
300	»	rezanog i poparenog kukuruzinja.
180	»	ječmene slame.
170	»	prosene slame.
320	»	požete i poparene pšenične i ražne slame.
200	»	krumpira.
400	»	sladke rěpe.
49	»	ili $1\frac{1}{2}$ vagana zobi i
36	»	» $\frac{9}{20}$ » raži.

Digitized by Google

Gojljivost pako od raži sadèržava se k drugim vèrstam žita slèdećim načinom:

9	vaganah	pšenice k	11	vagan. raži,
16	»	ječma k	13	» »
2	»	helde k	1	» »
4	»	kukuruza	5	» »
25	»	prose k	27	» »
9	»	sočiva k	10	» »
5	»	krumpira	1	» »

s toga se može razmèrje medju žitom i sènom lahko proračunati. —

Štajerska imade ovacah do 152,017 glavah, koje prinose vune blizu 4000 centih, osim toga i mesa do 600,000 funtih, kèrme potrèboća stoji za tu svèrhu u 1,064,119 centih sènske vrèdnosti; kozah imade okolo 30,000, svinjah 300,000 glavah i pčelah do 80,000 košnicah.

Svilarsko družtvo ustanovilo se je stopèrv godine 1834 s ulogah 240. svaka po 50 for., ovo družtvo posèduje jedno 26 ralih veliko zemljište, kupljeno za 7300 for. i šest uložnicah, te broji sad već 17,950 dudovah, koji se prodavaju u različne dèržave, u istu Ugarsku i Horvatsku, i proizvelo je takodjer nèšta i svile.

Tako su stvari stajale prie skupštine gospodarske; navedene su ovdè potanko zato, da svaki tim laglje vidi, šta trèba raditi, da i nami bude moguće družtvu ovomu spodobne slike predstaviti o domovini našoj.

Družtvo ovo biaše razdèljeno na šest odsèkah: 1) odsèk za polja i livade, 2) za gojenje marve, 3) za rukotvorne zanate, 4) za šumarstvo, 5) za voćke i vinograde, 6) za znanosti naravoslovne; biaše u vrème ove skupštine puno zabave i veselja, što medjutim vrèdni štioci znadu iz novinah naših zagrebačkih; zato neću, da drugo napomenem, nego ona pisma i knjižice, koje su se u sèdnicah dèlile, i koje su došle pred oči moje, zatim ona učena prepiranja o gojenju voćakah i vinogradah; prepiranju ovomu pridružih se i ja kano vlastelin vinom plodnoga imanja Krasince kod Vivodine u zagrebačkoj varmedji; dogovaranja ova zaslužuju tim većje uvažavanje, buduć da položaj geographički Francezke zemlje nije jako različan od Horvatske i Slavonie, i buduć da bi vinogradnici ovih kraljevinah najvećma tamo morali gledati, da u vinogradih proizvode takovu robu, koja će se moći po prilici francezkoj na pazar svèta izvažati.

Razdavan biaše imenoslov tvoriláh gospodarstvenih,

Digitized by Google

koja se nalaze u pokusnom zemljištu Gradačkom, 275 komadah na broju.

Na rěšenje pitanja: kako bi se gorji dan na dan slugah škodljivi upliv na gospodarstvo ukinuti mogo? biaše obećana nagrada od sto carskih dukatah.

Čitan biaše opis carsko-ruskog učilišta gospodarskog u Gorigorcu, u gouvernementu Mohilevskom, njegova svèrha, srědstva i ustrojenje. Jedan odsèk u njem izobražava ljude, koji razumiju sve gospodarske radnje, obća i posebna načela poljoděljstva, gojenja marvinskog, technologie (zanatoslovja) i šumarstva, i to zato, da ovi ljudi nebudu samo naučitelji u dělotvornoj radnji, nego da budu sposobni takodjer, posebne uredbe činiti, radnje razredjivati i naměrene gospodarske osnove proizvoditi, dakle da budu kadri postati nadziratelji i činovnici gospodarski. (Polag ovog priměra bi se možebiti i zavod g. Klinggräffa ustrojiti mogo). Drugi odsěk služi tomu, da se mladići podučavaju theoretički i practički, da mogu navèršivši nauke gospodarstvo voditi i imanja sami ravnati ili službu dèržavnu kod upraviteljstva imanjah obnašati, ili pako gospodarske znanosti javno naučati. Da bi velika korist bila za kraljevine Horvatsku i Slavoniu, kad bi i one imale spodoban zavod, o tome nije dvojbe, kao ni o tome, da bi veoma hasnovito bilo na gospodske i kmetske troškove podići zanatne učionice (svezanatne, polytechnisch), spodobne onim, koje Beč imade. To bi podiglo gospodarstvo i obèrtnost u našoj domovini, jer sada mladić neima druge prilike izobražavat se, izvan ako hoće deset školah svèršiti, advocatom postati; buduć pako da se na stališaj gotovo sva izobražena mladež daje, i buduć da je broj advocatah neomedjašen, toliko se množtvo radja advocatah, da za živěti moći, trěba im medju zemljaci razpru i neslogu sijati.

Nadalje biaše predloženo kazalo oplemenjenih vèrstah voća, koje je c. kr. gospodarsko družtvo Bečko odlučilo prodavati iz voćnjaka svoga, i to jabukah 120, krušakah 85, trešanjah 45, šljivah 35, kajsiah 10, bresakah 46, bodećeg grozdića 25, (ovo se pčelarom osobito preporučuje, jer rano dohadja u prolětju), jagodah 7, lěšnjakah 8, dudovah 4, a tèrsah 20.

Priobćena su takodjer bila izkustva u vinskih loznicah u Hof-Geisbergu sa 30 vèrstah učinjena, i sravnjivanja postupanjah glede punoće u groždju, i stepenah (gradah) u zorenju.

Zatim biaše predložen imenoslov vinskih i grozdenih

Digitized by Google

vèrstah, koja se nalaze u loznici (Rebenschule) u Wieslochu kod Heidelberga Brounera gospodarskog savětnika, i predsědnika vinskog odsèka u Xtoj skupštini němačkih gospodarah i šumarah.

Prie razpuštenja skupštine biaše obćim privoljenjem primljena nj. c. kr. visosti nadvojvode Ivana ona želja: da u buduće svako pojedino družtvo gospodarsko u Němačkoj imade zastupnike svoje kod sveobćih skupštinah ovih, zastupnici ovi neka izvěste sveobću skupštinu o tom, kakav je tekuće godine učinjen naprědak, na koliko se je gospodarstvo poljsko i šumsko poboljšalo, i gospodar izobrazio, tim načinom dobit će se sveobći pregled gospodarskog stanja, znati će svaka strana, šta se radi u drugoj, podupaljivat će se revnost, a družtvo naše putujuće postat će za sve jedno sveobće i savezno srědište.

Zaključak ovaj zaslužuje tim veću pozornost, što bi se poslanici za dojduću godinu pripravljali, da o tom predmetu temeljito govore i o učinjenom naprědku izvěstje predadu.

Preći ćemo sada na pretresivanja *odsèka za voćke i vino.*

Zadaća ovog odsèka bila je u rěšenju slědećih šest pitanjah:

1) koje vèrste voće i grozdje bilo bi glede podnebja i položaja zemaljskog najkoristnie da se sadi na Štajeru?

2) koje mahne još i sad obstoje u sadjenju vinogradah?

3) koi je najbolji način odgojenja u rečenih okolnostih?

4) je li pokušano kopljenje i obtèrgavanje listja na loze u ono doba, kad ona těra, i s kakovim uspěhom?

5) kakav upliv imadu različne vèrste zemlje, i kipljenje mošta s tropom na miris ili cvět vina?

6) mogu li se alkalska těla (lugovna) upotrěbiti na město gnoja, i kako děluju na kiseloću vinskog mošta?

Nakon mnogoga dogovaranja izradjeni su na gori naznačena pitanja slědeći odgovori:

1) Jabuka Borstorfska najbolja je za Štajersko podnebje, k tomu i Wachstafelska u gospoštini Laag u kotaru Celjskom... Što se pako različnih grozdenih vèrstah tiče, osobito dobro raste cèrni Klevner, i kako sad nazvan biaše: cèrni Burgunder; zatim cèrni Wildbacher, i talianski Riesling u hladniih, Mosler pako i mali Riesling u topliih predělih. Hvaljeni biahu zaradi rodovitosti i dobrote vina još i slědeći tèrsi, najme: zeleni muskat austrianski

Digitized by Google

(plinia austriaca, na Štaieru manhardski grozd nazvan) zatim cèrveni kod Maribora rasteći Veltliger.

2) U sadjenju vinogradah su slèdeće mahne iznadjene: da se u vinogradih dosta neprevratja zemlja tamo, gdè su bolje skučne zemlje, da se neobzidavaju grabami i vodotečinami neobskèrbljuju; da se nepazi dosta na različnost zemlje i na njezinu valjanost za pojedine tèrsne vèrste; protiva da se mnogovèrstni tèrsi rani naime i pozni sade zajedno, čim biva, da sladkoću dvadeset tèrsah jedan kiselasti nezrèli grozd pokvari.

3) Za najbolji način odgojenja kod cèrnog tèrsa burgundskog biaše naznačeno rèzanje na stablu, s tim dodatkom, da se svakiput tretja ili četvèrta loza odrèzati mora i to zato, što kod ovog tèrsa stopèrv tretja ili četvèrta loza rodi; a kad ovako tèrs na visoko naraste, trèba grebenice praviti; tako se i ona tužba razrèšuje, da cèrni Burgunder već malo rodi u osmom lètu na Štajeru, jer se kroz obično nizko rèzanje ovdè svagda odrèžu rodovite loze.

4) Kopljenje tèrsa pred cvètom i odmah za cvètom biaše odobreno, na taj način, da se kod mladicah ovih, iz kojih neće dojduće godine rodovita loza izrasti, dva lista ostave povèrh gornjega grozda, drugo pako da se oduzme. Odtèrgavanje listja nije iznadjeno za koristno, izvan ako to biva onda, kad je groždje već gotovo sasvim zrèlo i tada s najvećom pozornostju.

5) Istina je, da razlikost zemlje upliv imade na miris ili cvèt vina, ali dobar miris ima se ipak najvećma pripisati vèrsti grozdja i podpunoj zrèloći; što se pako tiče kipljenja mošta na tropu, to nefali u dobroj lètini, u lošoj pako je škodljivo.

6) Gnojenje vinogradah s pepelom dosad nije ukazalo nikakova ploda; kako pepelji gnoj dèluje na kiseloću, to trèba, da se izkusi stopèrv; medjutim bi rečeno, da je maršećji gnoj smèšan sa rastivim svakako najbolji.

Osim ovih pitanjah došlo je još i slèdeće važno pitanjo u pretres: zašto se nemogu austrianske dèržave, Ugarska i sdružene kraljevine natècati s Francezkom na pazaru vinskom, gdè vèndar Austria nezaostaje u broju vedarah mnogo za Francezkom, jer u Austrii rodi vina 60 miliunah vedarah?

Odgovor je: Da austrianski vinogradnici nepridèlaju množinu jednakoga vinstva; mahne ove uzrok je u tom, što se ovdè pridèlanje vina nerazlikuje od gospodarstva podrumskoga, vinogradnici neobdèlavaju jednu vèrstu tèrsa

Digitized by Google

u jednoj i istoj okolici, niti neodabiraju pojedine vèrste, nego sade, spravljaju i mèšaju različne vèrste u jedno, što bi stopèrv gospodar činiti morao u podrumu, sbirajući spodobna vinstva i slivajući ih u jedno. Kad bi vinogradnici pojedine vèrste groždja sadili zaosebice, i tako ih obirali, onda bi gospodar podrumski i tèrgovac kupovao pojedine vèrste mošta i načinio smès onako, kako znade, da kupci inostrani žele imati.

Kazano je nadalje, da su šljive, gusto posadjene, rodovitie, nego one, koje stoje na samom; zatim je na krat. kom opisano obdělavanje vinogradah u cělom carstvu austrianskom.. Presadjivanje ključacah prie tretje godine najbolje je tako, da oko mladice ravno stoji sa zemljom, za tretjake pako ili još starie ključce tako, da se polag stare loze i mladica položi u zemlju, da tim laglje koren izklica. Iznad zemlje koren nevalja ništa, tim više grebenica i to posadjena najmanje 2 stope (cipele) na duboko, jer tim načinom dobro sadjena, obdělana i rězana vinska ral t. j. 1600 □ hvatih rodi u srědnjoj lètini do 160 vedarah požunske měre.

Punovlastnik njegove jasnosti gosp. kneza Metternicha izjavio je, da njegova jasnost želi sposobne pitomce primiti u svoj zavod u Johannisbergu kod Rajne, da uče tamo gospodarstvo podrumsko, i to isto s vrěmenom dalje razplode. —

Kano svèrhu mnogoga razgovaranja i pretresivanja s najizvèrstniimi vinogradnici učtivo predlažem horvatsko-slavonskomu gospodarskomu družtvu slědeća:

A) Svaka podružnica ovoga družtva nek se dogovori s najmarljiviimi vinogradnici, da se jedno zemljište od 400 po prilici hvatih rijola, i zatim zasadi s onom vèrstju domaćega groždja, koju će odrediti gospodarsko družtvo, plod ovaj po osob spravi i u lagvu pričuva. Prostor od 400 ralih i nasad jedne samo vèrste mislim zato odkazati, da će se laglje znati moći, koliko koja vèrsta daje i kakovog vina. Da pako nebi dvojbe bilo glede nejednake plodovitosti zaradi različnog obdělavanja, trèbalo bi, da se svi poduzetnici obvežu, da će svi obdělavati komade svoje polag doli postavljenog prepisa, s tom samo razlikom, da svaki sadi drugu vèrstu groždja.

1) Zemlja se mora rijolati $2^1/_2$ cipele na duboko, t. j. povèrh zemljišta za tu svèrhu odredjenog izkopa se graba 20 po prilici hvatih duga, 3 cipele široka, i $2^1/_2$ duboka, izkopana zemlja metje se na brěžnu stran. Kad je graba gotova, uzmu se grane borovične, jalševe ili drugog

Digitized by Google

dèrveta i polože se na 3 palca u rečenu grabu; niže pèrve grabe izkopa se druga istim načinom, a zemlja izkopana iz druge grabe baci se u pèrvu tako, da se gornja zemlja druge grabe naměsti kao najdolnja u pèrvoj grabi, samo kamenje i panjevi se odbacivaju. Kad je i ova graba izkopana, zemlja dobro sravnana, da voda ležati t. j. sustati nemože, i kad nije nigdě štengah, onda se i druga graba zametne sa svèržjem 3 palca na visoko i tako se radi dalje, dok je cělo zemljište prekopano. Na ovo dělo može čověk potrošiti do 300 nadničarah (težakah).

2) Tèrsi se moraju saditi $3^1/_2$ cipela na daleko u redovih, koji idu od juga k sěveru, tako da poldnevna sěna nepada na praznu $3^1/_2$ stope široku zemlju, koja je medju redovi, nego u red svedj na bližnji tèrs; tèrsi pako neka se sade $1^1/_4$ cipela jedan od drugog.

3) Na ovom 400 [] hvatih velikom zemljištu neka se nesadi drugo groždje, nego ono, što se naloži ili po dogovoru, ili po izreku družtva gospodarskoga ili po ždrěbu; u tom bi se družtvo imalo najprie pobrinuti za tèrse domaće, a kasnije na inostrane.

4) Medju domaćimi tèrsi najznamenitii su: *ptičnica*, koja čini Okičko vino plemenito; *veliki javor*, koja plavačko vino pred drugimi okolišnimi uzvišuje; *slačika*, *mušica*, *muskateller* i *kozjak*, zatim: *imbrina*, *kraljevina*, *zelenika*, *divjačina*, *bělina*, *lipovina*, *mali javor*, i više vèrstah cèrnoga groždja; s ovimi vèrstami bi se pokušenje moglo učiniti, kakovo pojedine ove vèrste dadu, i koliko koja od ovih na jednakom prostoru. Kad bi se našlo ljubiteljah u podružnicah, koji bi nasadili tim načinom zemljište koje, onda bi se trěbalo požuriti, da se i inostrani tèrsi k nam presade, da vidimo, da li bi jednake vèrste tèrsne pri jednakom obdělivanju i kod nas davale jednaka vina s Francezkom i Rajnom.

4) Svaki vinogradnik neka si prigèrne kupe i listinac, da će moći svakom tèrsu bar košaricu gnoja primetnuti.

5) Nasad neka budu grebenice ili u pomanjkanju ovih reznici, i to tako: da se grebenice sade $1^1/_4$ cipele na duboko, mladica pako da stoji ravno sa povèršjem zemlje, nego mladica se na širinu jednoga pèrsta mora odrězati povèrh stare loze i zatim pokriti pěskom. Rězнike trěba rězati $1^1/_4$ cipele na dugo, pod gornjim za resenje (těranje) odlučenim okom medju dvě palice rahlo sklenuti, tako da stoje na těsno ne vèndar čvèrsto, nadalje trěba rězнike ove namočiti u bedanj vode, tako, da voda neseg-

Digitized by Google

ne dalje nego do gornjeg oka, tamo ih valja ostaviti dvě, ili tri nedělje danah, dok se zarese i korenje puste, gdě se zatim rěznici mogu odmah na město svog opredělenja — nipošto pako u loznicu — presaditi.

6) Kod grebenicah neka se mladice zabącivaju kroz cěla dva lěta, kod rěznikah pako kroz tri lěta; to jest, trěba mladice ove svakiput odrězati na istom městu, narasti će tim načinom tèrsu glava, koja mu mnogo koristi, i k pomladjenju mu služi, kada god gospodar hoće. Tretje ili četvèrte godine ostavi se na glavi lozica na dva oka, jedna od južne, druga od sěverne strane, dojdućih godinah čini se to isto na svakoj glavi ostavljajuć loze na tri oka, i jedan lucen od 8 i više očiuh tja do bližnjeg tèrsa, — tako se za stalno rěže i nadalje s tom samo proměnom, da se na onoj strani glave, gdě lani loza biaše, lětos lucen pusti, ... i tako naopako. Ako tèrs gdě oslabi, trěba ga pognojiti, i on će na skoro dostići susěde svoje.

Samo u tako posadjenom vinogradu rodi po 160 vedarah na rali, ili 40 vedarah na 400 [] hvatih, osobito kad se za nasad uzmu rodoviti tèrsi, kao što su talianski *Riesling*, žuti *Ortliber*, *Manhardski* tèrs, cèrveni *Vetliger* i modri *Wildbacher*.

B) Ovo sad rečeno tiče se obdělavanja u vinogradih. Ali s time, da se više vina priděla, nije pomoženo Horvatskoj i Slavonii, jer se tim načinom poradi nedostatka vinske prodaje potroši više težakah, jevtinia se roba priděla a više se nepribavi novacah, ako se i zajedno nitko pobrinuo nebude, da se izvoz otvori u Austriu i inostrane dèržave. Nedostatku ovomu bi doskočiti moglo družtvo na akcie, nego družtvo takovo, koje bi različno bilo od ugèrskoga, jer bi se jedino gospodarstvom podrumskim zabavljati moralo. — Zadaća ovoga družtva bila bi: a) množinu vina u podrumih spravljati od jedne i iste vèrste, jer se tèrgovina u izvanjske dèržave uzdèržati može samo tim načinom, ako se uvěk jednaka roba prodaje. To pak nije težko, ako samo podrumski gospodar dobro pozna svojstva vina svoga, i ako razumě kipljenje umětno kroz oběšene u lagve džake s pečkami ili šišaricami (Galläpfeln) uskoriti, i tako proizvoditi ono vino, koje žele kupci. b) Obćoj želji za pěnjušicom (Schaumwein) zadovoljiti, i tvornicu pěnjušičnu urediti. c) Pobrinut se zato, da priredjeno u podrumih vino imade stalne kupce. d) Za ovèršivanje ove osnove pribaviti razumne muževe iz Franceske ili rajnskih okolicah, ili pošiljati sposobne mladiče u Jo-

Digitized by Google

hanisbersko podrumsko učilište, da se tim načinom plodonosni ovi nauci razprostrane po domovini našoj.

Takovo pako družtvo složiti nebi bilo jako težko. Trěbalo bi 1000 akciah načiniti, svaku po 100 fr. s tim dodatkom, da se može uzeti i polak akcie. Izplatjivanje ovih akciah neka bi pet godinah bivalo s položenjem godišnjih 20 fr. i svaki član, koi uzme akciu, neka bude dužan izplatit prinesak godišnji do konca listopada pod kaštigu ustmenog suda. Gospodarsko družtvo neka bi prineske ove pobiralo tako dugo, dok se nebi potrěbni novci nakupili, i družtvo u život ušlo. Ja sám ovdě javno izpovědam, da ću 10 akciah uzeti, i nadam se, da će i drugi imućnii članovi hor. slav. gospodarskoga družtva k tomu pristupiti, uvidjajući, da će nas množtvo našeg vina zadušiti, ako neproiznadjemo način, kojim bi svoja vina oplemenili i sposobna učinili za tèrgovinu izvanjsku.

Nemogu mimoići i to, da je bilo u odsěku vinskom pokazano vino od vojvode Nasavskoga, kojega sedam vedarah koštalo je 6000 fr. Reichswährunga ili 5000 fr. sr.; da se to pripisati ima samo umětnomu gospodarenju, o tom neće nitko dvojiti.

Mogo bi tko reći, da zašto kod nas takovo družtvo, gdě se i onako već děla pěnjušica u domovini našoj, — istina, mogu i pojedini vinogradnici pěnjušicu praviti, to je već u mnogih dělih imenito Bronnerovom, i baruna Babo'va dovoljno razjašnjeno, ali tom pojedinom radnjom vlastelah zemaljskih istina je, više čini se razveselenja u sastancih prijateljskih, nu glas se nipošto nepribavlja a niti stalna prodaja u inostranih dèržavah; zato je prostrano, jednostavno i tvorničko proizvadjanje vina jedini način dobivati novcah za vino iz dèržavah udaljeniih, kako to i u Francezkoj biva.

Ovo su predlozi moji, koje světu evo predajem s tom opazkom, da je domovina naša osobito sposobna za svilarstvo i vinogradstvo, neka se dakle gospodarsko družtvo pobrine, da svaka podružnica zasadi dudinjak i loznik, neka preporuči seljanom sadjenje dudovah na svih spašnicih i granicah kotara svoga; i neka im takovih daje, ako i ne brez plaće, to barem u koliko moguće malu cěnu.

Donat Tomić Trešćenski.

c. kr. okružni komisar u Gradcu, zagreb. i varaž. varm. sud. stola pris., vlastelin Vivodinski, član obèrtnoga austrianskog, i istoričkog austrianskog, i hèrv. slav. gospod. družtva.

Digitized by Google

Sadèržaj

godine pete: 1846.

Osma občinska skupština odgodjena 1
Pismo z. člana g. Emila André'a . . . . . »
Trummerovo dělo na prodaju . . . . . »
Věst podružnice Brezovičke 2
» » Zagrebačke I. . . . . »
Aniš, komorač, papric i slani grah, od g. generalmajora Kempena, od Fichtenstamma 3
Vile i plug dolnjak 6
O gledanju marhe (nadalje), od g. M. Langa 9
Nauk o duhanu (nadalje) 10
Opomena. (Što se dotiče razašiljanja měsečnoga lista) . . 16
Pitanje g. člana Ivekovića i odgovor g. člana I. Stražnickoga . 17
Izkustva i kušanja. Poduka kroz primère. Nauk gospodarski. Radnja poluga industrie 20
Gojenje lana 23
Poziv uredničtva. (Što se tiče sabiranja rěčih zasečajućih u makar koju granu gospodarstva poljskoga) . . . 32
Iz sědničnih zapisnicah osrědnjega odbora:
Izaslanje poklisarah od strane horvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva na 27. občinsku skupštinu c. kr. gosp. družtva na Stajeru 33
I. C. Hölbling poklanja našemu družtvu tvorilo Burgerova pluga 34
Dvě sědnične zapisnice sl. podružnice Brezoviče, od 25. sěčnja i 23. veljače 35
O obdělavanju vinograda. Da ptice proji nečine kvara. Da ptice po ljutoj zimi neobjědaju voćakah, od g. člana M. Stögera 36
Zemljana stelja na gnojištu 44
Rogači na šljivah 46
Zaor od raži ozimice 48
Madia i kravji gnoj . . . . . »
Sědnica X. podružnice Djakovačke 49
Gorušica, mak i suncokret. Odgovor g. članu L. Philippu od g. člana I. Gareisa 51
Gnojištna švajcarska 58
Popravak 63
Rani rojevi u Stenjevcu 64
Sabiratelji gospodarskih i rukodělskih rěčih . . . . »
Poklon nam. predsědnika p. n. g. grofa Maks. Auersperga . 65
Sědnica osrědnjega odbora na dan 20. svibnja:
1. Opis bubarstva, od člana g. N. Markovića . . »
2. Pismo istoga sa sěmenom od děteline amerikanske, rěpe amer. za kèrmiti, i ječma toskanskoga . . . 66
3. Izvěstje o 27. občinskoj skupštini c. kr. štaj. gosp. družtva. Preporuka, opis i slika nožicah za rězati tèrsje i voćke. Od člana F. Hirschhofera 67
4. Pismo člana g. kapetana Juranića sa sěmenom od čaja kitajskoga i opisom njegova gojenja 69
5. Zapisnice podružnice Brezovičke od 19. ožujka, 26. travnja i 16. svibnja 71
6. Pismo odbora c. kr. gosp. družtva u Kranjskoj i izvěstje o lětošnjoj občinskoj skupštini istoga družtva . . 73

Digitized by Google

Izvěstje upraviteljstva družtva za utemeljenje svilarstva na Štajeru, o dělovanju istoga družtva g. 1845 . . . 76
Izvěstje o štajerskoj sěčkarnici 77
Věsti 78
Izvěstje o gospodarenju na zemljištu c. kr. štajerskoga gospodarskoga družtva 81
Da li trěba zemljišta komadati? i koliko trěba obiteli kojoj na Štajeru najmanje zemljišta za moć živěti . . . 86
Dobar uspěh dubokog oranja 95
Několiko rěčih o natěcanju u oranju t. j. s plugovi i utèrkivanju konjah 97
Sědnica osrědnjega odbora na dan 16. sèrpnja: . . . 99
Věst podružnice Djakovačke 100
Zapisnica podružnice Podravske od sědnice 16. lipnja . 103
Zapisnica podružnice Brezovičke od sědnice 21. lipnja . 104
Nauk o duhanu (konac) 105
Gnoj i gnojenje 108
Način spravljanja žita 111
Věćanja osme občinske skupštine družtva gosp. hor. slavonsk. 113
Govor predsědnikov 117
Izvěstje o kassi 122
Dalji popisi: časopisah, lětopisah i kolendarah, knjigah, skrižaljkah itd., tvorilah i makinah 123
Imena novih članovah: redovitih, začastnih i dopisnikah . 127
Věćanja osme občinske skupštine družtva gosp. hor.-slavonskoga:
Godišnje izvěstje 129
Někoja izkustva moga gospodarstva, od člana g. S. Ivekovića 139
Uzroci slabe cěne ćauricah (galetah) u Horvatskoj, od člana g. A. Černoga 140
O uvedenju českoga kolovrata, od člana g. prof. S. Moysesa
Gnjiloća krumpira 145
Dalji prilozi k věćanju 8 občinske skupštine:
Izvěstje člana g. Edyeta 152
O utemeljenju odbora za znanosti i umětnosti u krilu družtva gospodarskoga hor.-slav., od člana g. I. Taubnera . 155
Prilog u němačkom jeziku pod naslovom »Allgemeine Betrachtungen über den Dung, so wie dessen zweckmässige Behandlung und Verwendung in der Landwirthschaft nach dem gegenwärtigen Zustande der organischen Chemie.« Od člana g. I. Taubnera.
Dalji prilozi k věćanju osme občinske skupštine:
O timarenju konjah, od člana M. Langa . . . 161
O našem vinarstvu, od člana L. Philippa . . . 162
Věst podružnice Djakovačke 165
Tri zapisnice podružnice Karlovačke 166
Věst 1. Zagrebačke podružnice 173
Opomena jednoga poklisara družtva g. horv.-slav. kod 10. skup. němačkih poljskih i šumskih gospodarah u Gradcu. Od čl. g. D. Tomića Trešćenskoga 174
Věst člana g. S. Ivekovića 175
Dalji prilozi k věćanju osme obć. skupštine . . . 177
Ralica, od člana g. L. Philippa . . . . . »
Natěcanje u oranju i utèrkivanje konjah 178
Opomena jednoga pokl. družtva gosp. h.-sl. kod 10. skupštine něm. poljskih i šum. g. u Gradcu. Od čl. g. D. Tomića Trešćenskoga. 179

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z162374703

Digitized by Google

Digitized by Google

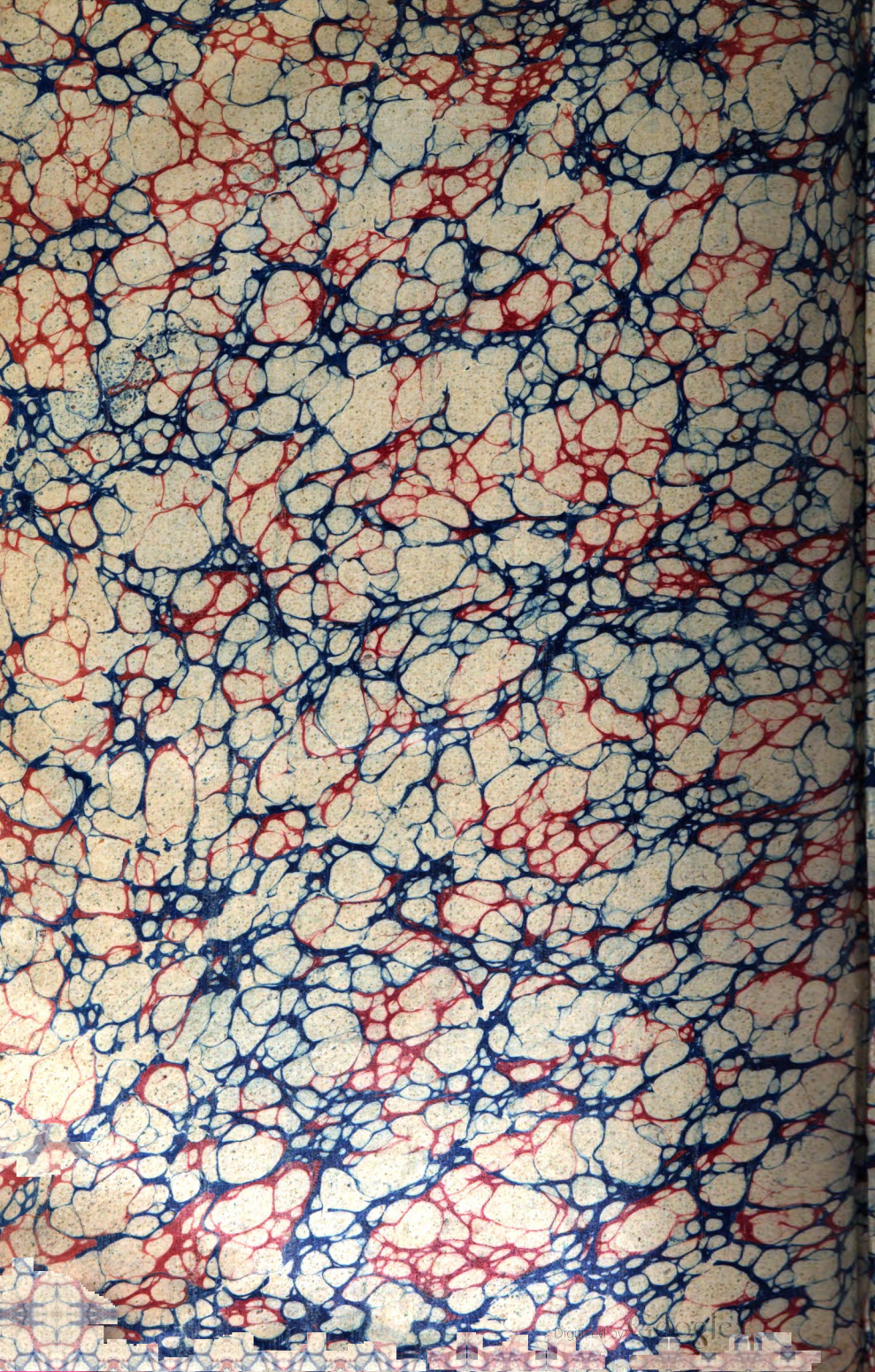
Digitized by Google

Fr. Holl[illegible]
Buch[illegible]nd
im r[illegible]en H-
I. WIEN.

Digitized by Google